

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

۴۴

زنجیره‌ی هزری هاوچه‌رخى ئیسلامی

چیرۆکی شێمان له قوتێماندا

له باره‌ی ئیمان و بانگه‌وازی و جهاددا

دوێنێ
اکاوه‌ها و به‌رز

نووسینی
ولێز مه‌حمه‌د عه‌بدولقاس عه‌بدولکردي

منتدى اقراء الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

چيروكى پيشينان

له قورئاندا

بهشى سئيه م

سوره یس - نه ز غیری هزری هه هه هه هه هه هه هه

❖ ده و نه مند کردنی کشته خانی کوردیه به گرتترین و کاریگرترین ده تی نه و کستانه که مرشته نی سدرینی هزری ها و چه رُسلاین .

❖ ناشنا کردنی خوینه رولاوی موسلمانی کورده به ده و نه کتیبانی

که سه چاوه ن بور و شنیری یسلا می و سزیند ری رابونی یسلا مین .

❖ شاره زاکردنی راسته و خوی لاوی کوردیم سه چاوانه ، نازا دکر دنیا

رگشت کوت و به ندو بوجونی ته سکی عزبایه تی و تاکره وی و به و تکرایی .

❖ بناغیه یک بنی بونیا دانی که سایه تیه کی یسلا می به ستر بوه رتاکیکی

موسلمانی کورد ، ناتوانای نه بخامدانی نه و کوزاکاریانه هبی ، که خوی

به روه ردگار پنی ی سپاردوه .

ده که نل ریزو ته قهیرمان بوپرو برای نوسه رانی نه ز غیره یه ، مرجهش نه

نیمه پایه ندی همه موبیره و بوجونه کانیان پین .

باده ستویشمان له ده رگرتن فرمایشته کی خوی به روه ردگار بیت ،

الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ

هَدَاهُمَ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

الْقَسِيرِ

چیرۆکی پیشینان له قورئاندا

چهند وانهیهك له ئیمان و
بانگهوازو جیهاد دا

بهشی سێیهم

نووسینی
د. صلاح عبدالفتاح الخالدي

وههگیرانی
كاوه هاوراز

ماڻي له چاپدانه وهی پاريزراوه بو

نوسينگه ی ته فسیر

- ناوی کتیب به عه ره بی: مع قصص السابقين فی القرآن (۳)
ناوی نوسهر: د. صلاح عبدالفتاح الخالدي
ناوی کتیب به کوردی: چیروکی پیشینان له قورئاندا بهشی سئیم
ناوی وهر گپ: کاوه مصطفی (هاوراز)
چاپ و بلاو کړنه وهی: نوسينگه ی ته فسیر بو بلاو کړنه وه و راگه ياندن/هولیر
کو مپیو تهرو نه خشه سازی: عزالدین محمد عمر
خه: نه وزاد کو یی
به رک: نه مین مخلص
نوره و سالی چاپ: په کهم ۱۴۳۱ هـ - ۲۰۱۰ ز
تیراژ: ۱۵۰۰ دانه

له بهر توه به رایه تی گشتی رو شنبه ی هونه ر هولیر ژماره ی سپاردن (۳۰۹) سالی ۲۰۰۴ ی پندراوه

الافسیر
بو بلاو کړنه وه و راگه ياندن
هولیر - شعلمی دادکا - ژیر کو نیلی شیرین پالاص
ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
موبایل: ۲۲ ۵۱ ۶۰ ۴۷۵۰ - ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

پیشہ کی

ان الحمد لله، نحمده ونستعينه ونستعديه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا. من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له. فأشهد أن لا إله إلا الله، وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله ﷺ.

ئنجاشان..

ئەمە بەشی سێیەمە لە (چیرۆکی پیشینان لە قورئاندا).. پیشتریش دوو بەشمان لێ کردە دیاری.. بەشی یەکەمان بۆ باسکردنی گەڕنگترین چیرۆکەکانی (بەنۆیسرائیل) تەرخان کرد، بەشی دووەمیشمان بۆ باسی چیرۆکەکانی سورەتی (کەف) تەرخان کرد. لە سەرەتای بەشی یەکەمیشدا دەربارەی (ئەو بەرنامە راست و دروست و متمانە پێکراوەی تێڕوانین لە چیرۆکی پیشینەکان) دواوە، سیمای دیاردەکانی ئەو بەرنامەیەمان لە گەڵ بەلگەکانی لە ئایەتەکانی قورئان و فەرموودە راستەکان و، شیوازی تێگەیشتنی هاوێڵان و زانیان و لێکۆلیارانی یەو، خستە ڕوو. داواشمان لە هەموو ئەو کەسانە کرد، کە لە واتا و ماناکانی قورئان ورد دەبنەو و سەرئێشان لێ دەدەن و، لەوانەش، کە دەربارەی زانست و زانیاری و ماناکانی و تەفسیرکردنی دەنوسن، کە بەو بەرنامەیەو پابەند بن. ئێمەش سووربووین لە سەر پابەندبوون بەم بەرنامەیە لەو چیرۆکانە ی پیشینانی نیو هەرسێ لێکۆڵینەو کاغانەو، هیواداریشین سەرکەوتوو بووین لە پابەندیان پێوەی.

بۆیە دەچینەو سەر بەرایی بەشی یەکەم، بە بەرایی یەک بۆ ئەم بەشەشی لە قەڵەم دەدەین.. بەلام لێرەدا ئەو خاڵانە دینینەو، کە لە پیشەکیی بەشی یەکەم، لە پیشەکی بەشی دووەمیشدا دیاریان کردبوون، کە چەند مەسەلەیەکم لە کاتی تێڕوانینمان لە چیرۆکەکانی پیشینان لە بە ئەنجام گەیاندنی ئەو لێکۆڵینەوانەدا جەختمان لە سەریان کردبوون، کە ئەمانەن..

١- مانەوه له کەش و هەوای ئەو دەقه قورئانیەدا، کە باسی ئەو چیرۆکانە دەکات و لێ دەرنهچوونیان و پێادا تێپەر نهبوونیان، تەنها بۆ سەر فەرمودە پاستهکانی پیغه مبهەر نهییت، کە تەنها پشت بهو دوو سەرچاوه پاست و جیی متمانیه بهستریت.

٢- سووربوون له سەر پهسەند نهکردنی هیچ هەوال و بهسەر هاتیکی درێژه پێدراوی نێو دهقه ههلبهستراوه کانی جووله که کان، که به (ئیسرائیلیات) ناوبراون، ههروهها پهسەندنه کردنی هیچ ریاوت و ههوالیکی پووچەل و نهفسانهیی و، رەت کردنهوهی وتە و قسە و باسی ههركهسیك، گەر له هەر پله و ئاستیکیشدا بیست، گەر لهو وتە و قسە و باسانهیدا پشتی به دهقی رۆشنی قورئان و فەرمودهه پاست (صحیح) نه بهستبیست.

٣- ئاوێدانەوه له پههەنده واقعییه کانی ئەو چیرۆکانە، ئاماژه کاربیش بۆ لیکچوون و هاویشیه بوونی هەندیک دیمەن و وینه و نمونهیان، له گهڵ ئەو بارودۆخه هاوچەرخی، که تێیدا دهژین و، ههروهها لیک چوون و گونجانی ئەو پههەنده واقعی و کردهیی یه زیندووهش، له گهڵ ئەو په‌ندو ده‌لاله‌تانهی، که لهو چیرۆکانه وه‌رده‌گیرین.

٤- برابوون بهوهی، که ئەو چیرۆکانه به چەند گه‌نجینه‌یه‌کی پاشه‌کهوت کراو داده‌نرین و، گه‌لێک په‌ندو وانه‌و، پاستی و بنه‌ماو، سهرنج و تێروانینیان له‌خۆگرته‌وه، ئەو په‌ندو بنه‌ماو تێروانینه‌نەشی هه‌مه‌په‌نگ و شامیل و هه‌مه‌لایه‌نه‌ن و، له هه‌موو بوارو لایه‌نیکی وه‌ك باوه‌پداریتی و، بانگخوازی و، ره‌وشتمه‌ندی و، فێرکاری و، سیاسی و، ئابووری و، سهربازی و جیهادی و، ژیا‌ری و، مرۆ‌قاییه‌تی و، چه‌ندین لایه‌نی تره‌وه‌ن.

٥- چه‌ق خستنه‌ سەر ئەو وانه‌ باوه‌پداریتی و بانگخوازی و جیهادی و به‌رنامه‌پێ‌یانهی، که لهو چیرۆکانه‌وه ده‌رده‌هاوێژرین، بهو پێ‌ودانگه‌ی گه‌رن‌گه‌رن

ئاتاجی و پێداویستی بانگبەران و چاکسازان و پەرورەدیارانى لەم سەرەدەمەدا تێدا یە.

ئەم بەشەى سێیەمیش لە چیرۆکی پیشینەکان، هەشت چیرۆکی لەخۆ گرتووە:

- ۱- چیرۆکی (هاروت و ماروت)، لە سوورەتى (بقرة)دا.
- ۲- چیرۆکی ئەو پیاوێى کە بەلای (قرية)یە کدا تێپەڕی، کە هەر لە سوورەتى (بقرة)دا یە.
- ۳- چیرۆکی هەردوو کۆرەکەى ئادەم، لە سوورەتى (مائده)دا.
- ۴- چیرۆکی ئەو کەسەى کە ئایەتەکانى خواى پشت گوێ خست، لە سوورەتى (أعراف)دا.
- ۵- چیرۆکی لوقمان، لە سوورەتى (لقمان)دا.
- ۶- چیرۆکی گەلى (سەبەء)، لە سوورەتى (سبأ)دا.
- ۷- چیرۆکی دانیشتوانى گوندەکە، لە سوورەتى (یس)دا.
- ۸- چیرۆکی (اصحاب الاخدود)، لە سوورەتى (بروج)دا.

لێرەشدا وتەى پێشوو دووبارە دەکەمەوە لەمەر ئەوێى من ئیدیعیای ئەو بە
خۆم ناکەم کە گوايە هەموو دەرس و پەند و ئامارەکانى نێو ئەو چیرۆکانەم
دەرھێنايێت، چونکە من لەو هەدا دەستە وستانم، ئەوێى کە ئێمەى مرۆڤ زانستان
لەسەرى پەیدا کردیەت بڕیکى هێجگار کەمەو، بە دڵپێک لە ئاوى دەریایەك یان
ئۆقیانوسێکیش دانانرێت، وەك چۆن (خدر) لەو کەشتە زانستییەى دا لەگەڵ
(مووسا)دا، (سەلامى خوايان لى بێت) کاتیك چۆلە کە یەك لە بەرچاویان هاتبوە
سەر لیواریکی کەشتى یەكەو دڵپێک لە ئاوەکەى بە دەنووکى خۆى خواردبۆووەو،
ئەوانیش سەیریان دەکرد، لەوکاتەدا (خدر) بە (مووسا)ى گوتیبوو: ((ئەرێ ئەو
چۆلە کە یە چەندەى لە ئاوى دەریاکە برد؟)) (مووسا)ش لە وەلامدا دەلێت: ((دڵپە

ئاویکی لی برد)). ئنجا (خدر) پیتی گوتۆتهوه: ((زانستی منو، زانستی تۆش به بهراوردو پێوانه کاری له ناست زانستی خوادا وهك ئهو بره ئاوه كه مهیه كه چۆله كه كه له ئاوی ده ریاكه بردوویهتی)).

شاعیریکیش راستی گوتوو، کاتیك ئهم دێره شیعره ی هۆنیوه تهوه و گوتویهتی:

قل لمن يدعي في العلم معرفة

حفظت شيئاً وغابت عنك أشياء

واته: ئهو كه سه ی ئیدیعی زانایی له زانست دا بۆخۆی ده کات، پیتی بلێ: تۆ تهنها له شتی کدا زانا و ئاگادارییت، بهلام چهنده ها شتی ترت لی بزر بووه.

به راستی منیش گه لیك له ده رس و ده لاله ته کانی ئهم چیرۆکانهم له ئه نجامی دهسته وسانی و کهم و کورپی خۆمدا له ده ست رۆیشتوو، هه ر بۆیه ش داوا له خۆینکار و شاگردانی قورئان به هه موو سه رنج لیده رو ته فسیرکار و بلاوکه ره وانی زانسته کانی و واتا کانی شه وه، ده کهم که ئه وه ی من تیبینیم نه کردوو، ئه وان تیبینی بکه ن، ئه وه ش که من هه لۆیسته م له سه ری نه کردوو، ئه وان هه لۆیسته ی له سه ر بکه ن.

هه ره ها من پر و پا گهنده ی راستی و راستپێکی له هه موو ئه و مه سه لانه ی خستوو منه روو درکاندوو من، بۆ خۆم ناکه م، چونکه پارێزراوی (العصمه) بۆ هیچ که سیك له مرۆفه مان نیه، تهنها بۆ پیغه مبه ره به رێزه کان نه بیته .. دیاره لاوازی و دهسته وسانی و هه له کردنیش له و خه سه له تانه ن که به دۆخی مرۆییمان هه و زانست و کاری مرۆییمان هه لکاو .. بێگومان هه ر ئه وه نده ی داده نێم که ئه گه ر هه له یه ک له کاره کهم دا هه بیته ئه وه دیاره به ئانه سه ت و ئامانجدار نه بووه، به لکو من هه ولتم داوه و کۆششم هه بووه.

به م به شه ی سێیه میش کۆتایی دینین به و ئه ندازه یه ی که خوا بۆی دیاری کردوین له لێدوان ده رباره ی چیرۆکی پیشینه کان له قورئاندا، به م په نگه ش ده شیته

بَلَّيْنِ نَهْوَ (حهوت ئهلقه مان) له زنجیره ی (له گه نجینه کانی قورئانه وه) بلاو کردۆته وه
(واته به عهره بی).. له سه ره تاو کۆتاییشدا سوپاس بۆ خوا. سوپاس بۆ خوا له سه ر
فه زل و چاکه و نیعمه ت و پێنماییه کانی.. له خواش ده پارێمه وه، که هه موو
کاره کائمان ته نها و به پوختی له پیناو ریبازه پیرۆزه کهیدا بیته و بیانخانه نیو
ته رازووی روژی قیامه ته وه.

وصلی الله علی سیدنا محمد النبی الأمي وسلم تسليماً كثيراً.

صلاح عبدالفتاح الخالدي

نووسه ری کتێبه که

ههینی ۲۶- شوال ۱۴۰۸ ک.

۱۰- حوزه یران- ۱۹۸۸ ز.

چیرۆکی یه کهم

چیرۆکی هاروت و ماروت

ئهم چیرۆکه له دهقی قورئاندا، ئاوه ها هاتوه، که خوا فەرموویهتی:

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَشَرٌ مِّنَ الَّذِينَ أَوْثُوا
الْكِتَابَ كَتَبَ اللَّهُ وِرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا
الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنٌ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا
يَعْلَمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ بِبَابِ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ
أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ
الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَعْلَمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَئِنَّ سَكَرَا بِهِمْ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَآتَقَوْا لِمَثُوبَةٍ
مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾ البقرة﴾

کورتەى واتای ئایەتەکان:

کاتیک کۆمه ئێک له ئەهلی کیتاب- که جووله که کان بوون- پیغه مبه رێکیان له لایهن خواوه- که دوا پیغه مبه ر محمد ﷺ بوو - بۆ هات و سه ره رای ئەوهی محمد ﷺ پشتگیری له راستیی ته و پات ده کرد، که چى ئەوان کتیبه کهى خوا (ته و پات) یشيان پشتگوێ خست و خویان له و ناوه رۆکهى نادان کرد، وه که ئەوهی گوايه نه زانن و نه یان بیستبیت، که هه والی ئهم دوا یین پیغه مبه رى ی تیدایه و، که ده بیت باوه رى پێ بێن و شوینکه وتوو ی بن. ئیتر جووله که کان وازیان له کتیبه کهى

خواو (تهورات)یش هیناو شوینی نهکهوتن، بهلکو دواى ئهو ههواله درۆ و ناراستانه کهوتن که شهیتانهکان دهبارهی مولک و دهسهلاتداریتی (سولهیمان) دهیانخویندهوه له ماوهی حوکمی سولهیماندا به خهڵکیان دهگهیاند. بهلام خو (سولهیمان) کافرو بئباوه نهبووه، بهلکو شهیتانهکان خویان کافر بوون و، خهڵکیان فیری سیحرو جادوگهریی دهکرد. ههروهها خهڵکیان فیری ئهو مهسهلانه دهکرد، که بۆ (هارووت و مارووت) له بابل دابهزی بوو، که دوو فریشته بوون له بابهدا و مههستیشیان ناگادارکردنهوهی خهڵکی بوو له فروفیلی سیحرو جادوگهریی، (تاکو پێی فریو نهدرین)، بهلام ئهم دوو فریشتهیه کهسیان فیری هیچ نهدهکرد، ههتا پێیان نهگوتایه (ئیمه بۆ تاقیکردنهوه و ههڵسهنگاندن و تۆش خو بئباوه مهکه)، کهچی ههندیک کهسیان لهو بهدکارییهدا بهردهوام بوون و قسه و باسی وهها سهیرو سهمهریان لهو دوو فریشتهیهوه دادهتشی، که ژن و میردیان پێ لهیهکتر جیادهکردنهوه، ههچهنده ئهو جادووگهرانه ناتوانن زیان بهکس بگهیهن (مهگهر تهنها به ئیرادهی خوا نهبیتهو بۆ کهسینکیش، که خوێ بیسهرو برۆپیکهریان بیته). خهڵکی گومراو سههرگهردانیش، ههمیشه شتیک فیڕ دهبن، که زیانیان پێ دهگهیهنیت، نهک سوودی ههیهت بۆیان، ییگومان ئهوان چاک دهزانن، که ئهو کهسهی ئامرازی ئاواى کړی بیتهو ئهو جوړه شته پووجهلانه فیڕ بیته، ئهوا هیچ پاداشتیکی له روژی دوایدا نابیته. بهراستی ئهو ئامرازه نادروستهش، که ئهوان هۆش و وێژدان و ژبانی خویان پێ فروشتوون و پێی ههڵخهلهتاون، شتیکی زۆر خراپ و نابهجییه، ئهگهر بزانهو لێی وردبنهوهو تییبگهن. خو ئهگهر خهڵکی لهجیاتى (تهفرهخواردن به سیحرو جادووگهریی) و (ههروهها ئهو جوولهکانهش له جیاتى فریوخواردنیان بهو ئامرازه نادروستانهی سیحربازی) باوهریان به خواو نیڕاوانی بهیتنایه و خۆپاریژ بوونایه و لهخوا بترسانایا، ئهوا پاداشتیکیان لهلایه ن خواى پهرهرداگارهوه دهست دهکهوت، که ههر ئهو پاداشتهی خواش بۆ ئهوان چاکتره ئهگهر (دووباره) بیانزانیایه و لێی وردبنهوهو تیی بگهن.

واتاکانی وشه نامۆکان

(مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ): ما جاء به الرسول -عليه السلام- مصدق لما في التورات ومقرر له.

واتا: ئهوهی که پیغه مبهری خوا محمد ﷺ هیناویهتی، بهراست دانهری ئهوهی نیو تهورات و دان پیا نه ریشیهتی که له خواوه بووه.

(بَكَدَ): طرح وألقى

واتا: فهرامۆشیان کردو پشتگوێیان خست و خستیانه لاه.

(كَتَبَ اللَّهُ): المراد به هنا التوراة

واتا: لیژهدا مه بهستی پی له تهوراته.

(تَنَلُّوْا الشَّيْطَانُ): تقرأ وتخبر كذباً وباطلاً

واتا: ئهوهی که شهیتانه کان به درۆ و ناراست دهیا نغویندهوه و ههوال و قسه وباسی درۆیان له سهر ده گه یاند.

(عَلَى مُلْكٍ سُلَيْمَنَ): في فترة ملكه وحكمه

واتا: له ماوهی دهسه لاتداریتی پادشایی و حوکمرانیی دا

(وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ): ما هنا اسم موصول بمعنى الذي والواو قبلها حرف عطف.

واتا: لیژهدا ئامرازی گه یه نه ری (ما) له ریژمانی عه ره بی دا به (اسم موصول) داده نریت و مانای لا (الذي) هه یه و پیتی (واو) هه ی بهرده میشی ئامرازی لکاندن (عطف) هه به مانای: ههروه ها ئه و پینمایانه ی که بۆ هه ردوو فریشته که نیژ رابووه خواره وه تا کو خه لکی له سیحرو جادوو گه ربی وریا بکه نه وه.

(بَابِلَ) : مدينة أثرية في العراق كانت مركز حضارة البابليين.
واتا: (بابل) شارێکی درێژینی پر شوێنهواره له عێراقداو سهنتهري شارستاني
بابلييه كان بووه.

(هَارُوتَ وَمَارُوتَ) : اسمان للملكين الذين كانا ببابل.
واتا: هارووت و مارووت ناوی ئەو دوو فريشتهيهيه، كه له بابلا بوون.
(نَحْنُ فِتْنَةٌ) : نحن اختبار وامتحان وابتلاء.
واتا: ئيمه هۆی ههلسهنگاندن و تاقیکردنهوه و كيشانه تانين.

(الْمَرْءُ وَزَوْجُهُ) : الرجل وامرأته، واتا: پیاوو ژنه کهی.
(مِنْ خَلْقٍ) : من حظ ونصيب، واتا: ههچ بهش و پاداشتيکیان نيه.
(شَكَرُوا بِهِ) : باعوا به أنفسهم، واتا: خۆيان پێ فرۆشتووه.
(لَمَثُوبَةٍ) : ثواب، واتا: پاداشت

چەند قسەوباسیکی ئیسرائیلی لەسەر ئەم چیرۆکە :

ئەوانەى هەوال و ئەفسانەکانیان گێڕاوەتەوێ چەند رپوایەتیکی هەلبەستراوی جوولەکەکانیان دەربارەى چیرۆکی (هارووت و مارووت) هیناوە، چەند نووسەرێکی تەفسیری قورئانیش ئەو رپوایەتانەیان خویندۆتەو، بەلایانەوێ جوان بوو، خستوویاننەتە نیو کتیبەکانی تەفسیریانەو، فەرماشتی خایان لە قورئان پێ تەفسیر کردووە.

پوختەى ئەو رپوایەتە پوچەل و هەلبەستراوانەش ئەوێهە کە گوايه "فریشتەکان بەرھەلستی یان لەسەر (بوونی مەژۆ بە جێنشینی سەر زەوی) و، لەسەر (باشتر دانانی مەژۆی ئیمانداریش لە فریشتەکان) دەربیری، خواش بۆی پوون کردنەوێ مەژۆی ئیماندار بۆیە بە باشتر دانراو، چونکە حەزو ئارەزووی لە سەرپێچی تیدا دانراو و بەلام کاتیەک کۆشش لەگەڵ دەروونی خۆی دا دەکات و بە توندی دەیگێڕێتەو، لەسەر گوێرپایەلی فەرمانی خوا جیگیر دەبێت. فریشتەکانیش گوتیان: (ئەگەر حەزو ئارەزووت لە دەروونی ئێمەش دابنایە، ئەوا گوناھو سەرپێچیمان نەدەکرد). ئنجا دوو فریشتەیان لە خۆیان هەلبژارد تاکو بکەونە بەر تاقیکردنەوێ، ئەو دوو فریشتەییەش (هارووت و مارووت) بوون. خواش حەزو ئارەزووی تیا دانان و، ناردنیە خواروێ بۆ سەر زەوی و، هەموو کاریکی خراپە و ناشیرین و گوناھکاریی لی قەدەغەکردن.

ئەوانیش لە شاری بابل دابەزین و هیندەى لە تواناو دەرڤەرتیان دابوو (بە خواستی خوا) بەندایەتی و خواپەرستییان دەکرد، بەلام لە شاری بابلدا ئافەرەتیکی زۆر جوانیان بینی کە لە جوانترینی ئافەرەتانى ئەو سەردەمە بوو، بۆیەش کەوتە بەر دلی هەر یەکەیان و حەزو ئارەزوویان چوو سەری. ئنجا پازی دلی خۆیان لەلای ئافەرەتەکە باش کرد و داویان لێکرد کە بەدەم حەزو ئارەزوویانەوێ بێت. ئافەرەتەکەش لەسەرەتادا بەدەم ئارەزووەکیانەوێ نەچوو و ئاوری لی نەدانەو، بەلکو

چهند مهرجێکی بۆ دانان، وهك ئهوهی سه‌رپشکی كردن له نێوان (بت په‌رستی) یان (كوشتن مندالێك) دا یاخود (مه‌ی خواردنه‌وه) دا پیش ئه‌وه‌ی ده‌ستیان پێی بگات. ئه‌و دوو فریشته‌یه‌ش له وه‌لامی ئافره‌ته‌كه‌دا گوتیان سه‌باره‌ت به بت په‌رستی ئه‌وه كفه‌و بی‌باوه‌رییه‌و، كوشتنی مندالێكیش تاوانێکی یه‌كجار گه‌وره‌یه‌و، به‌لام مه‌ی خواردنه‌وه‌كه‌ تاوانێکی بچووكه‌، هه‌ر بۆیه‌ش مه‌ی خواردنه‌وه‌كه‌یان له‌و سێ مهرجه‌ی ئافره‌ته‌كه‌دا هه‌لبژارد. جا كاتیك مه‌ی یه‌كه‌یان خوارده‌وه‌، مه‌ست و سه‌رخۆش بوون، له‌كاتی سه‌رخۆشیاندا مندالێكه‌یان كوشت، و به‌ته‌كه‌شیان په‌رست، و پاشان به‌دره‌فتاریشیان له‌گه‌ڵ ئافره‌ته‌كه‌دا كردو كه‌وتنه‌ گوناهه‌وه‌.

ئنجای ئافره‌ته‌كه‌ ئه‌و ناوه‌ گه‌وره‌یه‌ی خوای لی‌ سه‌ندن كه‌ پێی ده‌چوون بۆ ئاسمان، له جیاتیی ئه‌وان خۆی به‌ره‌و ئاسمان پێی فریو، خواش رووخسارو شیوه‌ی به‌شه‌ریانه‌ی ئه‌و ئافره‌ته‌ی له‌ مرۆڤه‌وه‌ بۆ ته‌ستیره‌یه‌ك گۆپریو، بوو به‌ هه‌ساره‌یه‌کی گه‌ش و روشن كه‌ هه‌ساره‌ی (زوه‌ره‌)یه‌و یه‌كه‌یه‌كه‌ له‌ هه‌ساره‌ گه‌رۆكه‌كانو له‌ ئه‌ندامانی كۆمه‌له‌ی پۆژه‌. (ه‌ارووت و مارووت)یش، خوا رقی لی‌ هه‌لگرتو لی‌یان زویر بوو دوا‌ی ئه‌وه‌ی كه‌ ئه‌و گوناه‌نه‌یان ته‌نجام داو، خواش له‌نێوان سزای دنیاو سزای رۆژی دوا‌یدا، جارێکی تر سه‌ربه‌ستی كردنه‌وه‌، ته‌وانیش سزای دنیا‌یان هه‌لبژارد، چونكه‌ سزایه‌کی بپاوه‌و كۆتایی پێ‌هاتووه‌، بۆیه‌ش سزای دنیا‌یان هه‌لبژارد به‌ ئومیدی ئه‌وه‌بوو، كه‌ له‌ رۆژی دوا‌یدا له‌ سزا رزگار بن. به‌پێی سزاكه‌ی دنیا‌ش له‌ فه‌زای (بابل) له‌نێوان ئاسمان و زه‌ویدا به‌سه‌ریاندا هه‌لواسرانو، ئیدی له‌و رۆژه‌وه‌ تاكو هاتنی رۆژی دوا‌یی ئه‌م دوانه‌ به‌ هه‌لواسراوی ده‌مینه‌وه‌وه‌، به‌رده‌وام له‌ بابلدا سه‌ره‌رای سزادانیان و هه‌لواسینیان و هێشتنه‌وه‌یان له‌و سزاو ته‌شكه‌نجیه‌دا، كه‌چی هه‌ر سیحرو جادوو فێری خه‌لكی ده‌كه‌ن، جا هه‌ركه‌سیك هه‌زی له‌ فێربوونی سیحرو جادوو بی‌ت و كارێ سیحربازی و جادووگه‌رپێتی بكات، ئه‌وا ده‌چێته‌ لای ئه‌و دوانه‌ له‌ (بابل)و، سیحریان لی‌وه‌ فێر ده‌بی‌ت^(١).

(١) بڕوانه‌ ته‌فسیری (طبری) به‌ (تحقیق أحمد شاکر) به‌رگی (٢) لاپه‌ره‌ (٤٢٧-٤٣٥)و، (الدر المنثور

ئهمه پوختهی ئهو رپوایهته پووچهڵ و ههڵبهستراوهی جووله که کان بوو که به دهقیك له دهقهکانی (ئیسرائیلیات) ناسراوه.

زانا ساغکه رهوه و لیکۆلیاره کان ئهو دهقانهی ئیسرائیلیات رته دهکه نهوه

گوتمان ئهم به سه رهاتهی که ده رباره ی یاخی بوون و سه ریچی هه ردوو فریشته که (هارووت و مارووت) ه لهو دهقه ههڵبهستراو نادروسته (ئیسرائیلیانهیه) که هیچ زانیارییه کی به به لگه و پالپشتیکی راسته قینه وه له فهرمووده کانی پیغمبر ﷺ دا له سه ر نه هاتوه. هه ر بۆیه ش زانیانی ساغکه رهوه و لیکۆلیار ئهو به سه رهاته نادروسته یان ره تکرده توه وه به ناپه سندیان داناوه له پوو ی پالپشت (سند) و له سووی واتا (معنی) شه وه پووچه لیان کردۆته وه. له م پوه وه پیشه وای زانا (ابن کثیر) دوای ئه وه ی ئهو به سه رهاته و رپوایه ته پووچه لانه ی دیاری کردوه، گوتویه تی: "له چیرۆکی هاروت و ماروت دا له کۆمه له زانیه کی (تابعین) وه، وهك (مجاهد) و (سدی) و (حسن البصری) و (قتاده) و (ابو العالیة) و زهری) و (ربیع کوری انس) و (مقاتل کوری حیان) و چهند زانیه کی ترینه وه ئهم به سه رهاته دیاری کراوه، چهند که سیکی تریش له زانیانی تهفسیر و زانیانی پیشین و پاشین گیراویانه ته وه، کۆی بیرو پای هه مووشیان له شیه لکردنی به سه رهاته که دا ئه وه یه، که به یه کیك له هه واهو چیرۆکه ههڵبهستراوه کانی (به نی ئیسرائیل) داده نریت، چونکه هیچ فهرمووده یه کی راست و پله ی (مرفوع)^(۱) و گه یه نراوه بو خودی پیغمبره ی راستبێژ و پروایی کراو له گونا ه پارێزراو ﷺ، که به هه واه ئاره زووی

للسیوطی) بهرگی (۱) لاپه ره (۲۳۸-۲۴۹) و، تهفسیری (ابن کثیر) بهرگی (۱) لاپه ره (۱۳۸- ۱۴۲) و، (مسند أحمد) به (أحمد شاکر) بهرگی (۹) لاپه ره (۳۴-۲۹) فهرموده ی ژماره (۶۷۱۸). (۱) فهرمووده ی (مرفوع) نه وه یه، که (اسناد) ده کی بو پیغمبر ﷺ ده گه رێنرته وه، سا ئیتر سه نه ده که ی به کردار، یان گوتاری که وه په یوه ست بیت. (وه رگی)

خۆی هیچ قسه و باسیکی نه درکاندووو (لا ینطق عن الهوی) له ئارادا نیه..
پروا له ته دهقه که ی قورئانیش پوخته ی نه و چیرۆکه یه به یی زیاده کهم. ئیمهش
باوه پرمان به و دهقه ی نیو قورئان هیناوه و به وهش که خوا خواستی له سه ر بووه و،
خواش هه ر خۆی ئاگاداری هه قیقه ته ی حال و مه سه له که یه ⁽¹⁾."

هەروەها پێشەوا (ابن کثیر) لە کتیبەکهیدا (البداية والنهاية) لە میژوویدا، بوختەی قسەو باسە هەلبەستراوەکانی نیۆ چیرۆکی (هارووت و مارووت) ی هیناوەتەوه و پاشان بەم شیویە لیککی داوەتەوه، گوتیەتی: "سەبارەت بەوێ که لە چیرۆکی (هارووت و مارووت) دا زۆربەي زانیانی تەفسیر ئەوەیان دیاری کردووه که گوايه (زهره) ئافره‌تيكه‌ وه‌ردوو فریشه (هارووت و مارووت) بۆ کاری خراپه‌يان هه‌لناپیته‌وه‌ وئیش به‌رپرچه‌ی دابنه‌وه‌ و قایل نه‌بوویه‌ته‌نها له‌ حاله‌تيکدا نه‌بیته‌ به‌ومه‌رجه‌ی ئه‌وانیش ناوی هه‌رده‌گه‌وره‌ی (الاسم الأعظم) يان فيتر بکه‌نو، ئنجا هه‌ردووکیان ناوه‌که‌يان پێگوته‌وه‌ و فيریان کردووه‌، ئه‌ویش ناوه‌که‌ی گوته‌وه‌ته‌وه‌، ئیدی وه‌ك ته‌ستییه‌ك بۆ ئاسمان به‌رزکراوته‌وه‌. دیاره من ئەمه به دروستکراوی جووله‌که‌كان داده‌نیم، هه‌رحه‌نده‌یه‌ کیکی وه‌ك (کعب الأخبار) يش ده‌ری هاویشتییت و کوومه‌لیکی تر له‌ پی‌شینه‌کانه‌وه‌ وه‌ریان گرته‌ییته‌وه‌ له‌ ده‌رووی حیاکه‌یه‌ت و به‌سه‌رهاته‌کانه‌وه‌ له‌ بواری لێدوان له‌سه‌ر به‌نی ئیسراییلدا باسی بکه‌ن^(٢)".

جا دواى ئەوھى (ابن كثر) چەند رپوایەتێكى لەبارەوھە هیئاوھەتەوھ، گوتوویەتى: "ئەگەر گومان یەخەمان بگرت، دەلیین ئەوھ لە ھەواڵ و بەسەرھاتە دروستكراوھەكانى (بەنى ئیسرائیل)ە، كە لە رپوایەتى (ابن عمر) لە (كعب الاحبار)وھە ھاتووھە، یەكێكیشە لەو داستانە ئەفسانەییانەى كە ھیچ پشتیان پێ نایەسترت" (۳).

(۱) تہفسیری (ابن کثیر) بہرگی (۱) لاپہرہ ۱۴۱.

(۲) (البداية والنهاية) ی ابن کثیر، بدرگی (۱) لایہرہ (۳۷).

(۳) همان سه رجاوه، بهرگی (۱) لایه ره (۳۸).

بهلام پیشه‌ه‌وای لیکۆلکار (احمد محمد شاکر) ده‌رباره‌ی ئه‌و ئه‌فسانه ئیسرائیلییان له سێ جیگه‌دا لێیان دواوه..

جیگه‌ی یه‌که‌م: له لێدوانیدا له‌و رێوایه‌ته زۆرانه‌ی که ئیمامی (طبری) هیناویه‌تی، وه‌ک گوتویه‌تی: "ئهم هه‌والۆ به‌سه‌رهاتانه ده‌رباره‌ی چیرۆکی (هارووت و مارووت) که گوايه ئافره‌تێک بووه‌و دوايی کراوه به‌هه‌ساره‌یه‌ک، ئه‌مانه‌ ئه‌و چه‌ند هه‌والۆ به‌سه‌رهاتانه‌ن که زانسته‌ندان (ئه‌هلی عیلم) به‌ ئامراز(عه‌له‌)ی فهرمووده‌یه‌وه به‌ستوه‌^(١)". پاشان ئه‌و وته‌یه‌ی پیشووی (ابن کثیر) له هه‌ردوو کتیی (ته‌فسیره‌که‌ی) و (تاریخ)ه‌که‌یه‌وه هیناوه‌ته‌وه که پیشتر ئیمه‌ش دیاریمان کرد.

جیگه‌ی دووه‌م: له‌وه‌دایه که ته‌فسیره‌که‌ی (ابن کثیر)ی کورت کردۆته‌وه‌و ناوی ناوه (عمدة التفسیر عن الحافظ^(٢) ابن کثیر) و تییدا له (اسناد)ی ئه‌و رێوایه‌تانه‌ی که (ابن کثیر) له‌سه‌ر چیرۆکه‌که‌ی هیناونه‌ته‌وه، کۆلیوه‌ته‌وه، بۆ نمونه له (اسناد)ی رێوایه‌تێکی دیاریکراوی (ابن کثیر) که له (بان ابی حاتم)ه‌وه‌ی هیناوه، کۆلیوه‌ته‌وه‌و، گوتویه‌تی: "ئهو (اسناد)ه‌ی که (ابن کثیر) هیناوتییه‌وه‌و که ئیمه (لامان بردووه) راست (صحیح)ه، ئه‌مه‌ش له‌لایه‌ن (ابن عباس)ه‌وه هه‌لۆسته‌ی له‌سه‌ر کراوه‌و، ئیمه‌ش له‌ ئاستیدا ده‌وه‌ستین و هیچی له‌سه‌ر نالین. به‌لام (ابن کثیر) درێژه‌ی به‌ نه‌قل کردنی (خه‌به‌ره‌کان)^(٣)ی ئهم جوړه مانایه داوه، ر‌ه‌حه‌تی خوا له‌ویش و له ئیمه‌ش بێت و خوا له‌ویش و له ئیمه‌ش خو‌ش بێت^(٤)".

(١) تفسیر الطبری بتحقیق شاکر، به‌رگی (٢) لاپه‌ره (٤٣٤) - په‌راوێز

(٢) حافظ: ئه‌و که‌سه‌یه که شاره‌زایی له سێ سه‌د هه‌زار فهرمووده‌دا هه‌بێت به‌ ناسینی که‌سه‌کانیان و که‌سیتی و حاڵی راویه‌کان (گیره‌وه‌ه‌کان) به (جهرج و ته‌عذیل)ه‌وه.. (وه‌رگیر)

(٣) خه‌به‌ره‌کان (اخبار)ی مانا: له زانستی فهرمووده‌دا خه‌به‌ر به‌وه ده‌لێن، که له تاییعه‌وه وه‌رگیرا بێت و، به‌ هاومانای سونه‌تی ده‌لێن.

(٤) عمدة التفسیر (١: ١٩٢) - حاشیه.

ههروهها (احمد شاکر) دواى هینانی ئه وه دهقه پوچه ئیسرائیلییانه له نیو (عمده التفسیر) دا گوتویهتی: "من بۆ ئه وهی ئه وه فرمودهیهش له و کتیبه ی (عمده التفسیر) دا بسپرمه وه - وهك له پیشه کیه که شدا به مهرجم دانابوو - به لام دیتم که ماناکه ی ههردهم به سه ر زاری خه لکی یه وه یه وه به پینوسه کانیا ن ئاماژه ی بۆ ده که نو، که پیویسته پروون بکریته وه، بۆیه ئه وه کاره م کرد که خیر و بهرژه وهندیی تیدایه، پاشان سه رجه م ئه وه ریوايه تانه ی ترم (که - ابن کثیر - درێژه ی به باسکردنیا ن داوه) تیدا نه هیشتووه، سه ره پای ئه وهش که درێژی له ده رخستنی که م و کووری و ناته واوییه کانیشیدا نه کردووه - په حه تی خوا ی لی بیّت - (۱)" .

جیگه ی سی یه م: له شیکردنه وه و ساغرکردنه وه ی مه سنه ده که ی (ئیمام ئه حه دی کو ری حه نبه ل) ی دایه، چونکه ئیمام ئه حه مد به سه نه دی خۆی فرموده یه که ی (مرفوع) ی له (ابن عمر) وه - خوا لییا ن را زی بیّت - هینا وه، هه ر ئه م فرموده یه شه که وای له هه ندیکیا ن کردووه گوما نی (صحیح) یا ن له سه ری هه بیّت. بۆیه ش (احمد شاکر) به درێژی له باره ی فرموده که وه (که فرموده ی ژماره ۶۱۷۸ ه) له پرووی سه نه ده وه، بدو یّت. له م پروه شه وه ناو برا و تانه کان (مطاعن) ی زانا یا نی له سه ر که سانی سه نه ده که وه له سه ر چه ند مه سنه دیک ی تری هاوشیوه شیانی دیاری کردووه، ههروهها له پرووی مانا و نامۆبی و نادیا ربی فرموده که شه وه لیی کۆلیوه ته وه. پاشان وته ی زانا لی کۆلیاره کا نی ده رباره ی با ری لاوازی و نادیا ربی فرموده که وه، ده رباره ی بوونی به یه کیك له ده که دروستکرا وه ئیسرا ئیلیه کان، هینا وه ته وه بۆ نمونه ش وته ی زانا یا نی وهك (ابن کثیر) و (محمد رشید رضا) و که سانی تری هینا وه. وته که شی ده رباره ی ئه وه فرموده یه به ره وه هینا وه که گوتویه تی: "هه موو ئه م راستیا نه ش ئه وه

(۱) هه مان سه رچا وه (۱: ۱۹۷) په راوێژ.

کهواته به سه رها ته که یان چۆنه؟

له فهرمووده راسته کاندایه ههچ زانیاری یه که له باره ی (هارووت و مارووت) و، ههچ وتهیه کیش له سه ر کاری نهوان له بابل، به دیی ناکهین.

خۆ نه گهر بانهوێت به سه رها ته که یان بزانی، نهوا ده بیته له ئاست باسو زانیاری قورئاندا، که (هینده ی ده رباره ی هاتوه) هه لۆیسته بکهین و، ته نها نهوه ی لی وه رگرین که پوونی کردۆته وه بۆمان. قورئانی پیرۆز ئاماژه بوۆ نهوه ده کات که خوا دوو فریشته ی له فریشته کانی خۆی هه لبژاردوه که یه کیکیان ناوی (هارووت) و نهوی تریشیان ناوی (مارووت) بووه له شاری بابل دایه زاندوون (که شاریکی به ناوبانگه له عیراق دا) و پایته ختی شارستانییه تی کۆنی بابلی بووه و، له پادشاکانی شیانی (حامورابی) و (نهبوخزنه سر) هه بوون. به لام نازانی بۆچی نه م دوو فریشته یه له ئاسمانه وه بوۆ شاری بابل نیراونه ته خواره وه و، له چ کاتیکیشدا نیراون؟!

وادیاریشه نه رکی نهوان له بابل دا په یوه ندییه کی به مه سه له ی سیحربازییه وه بوویت، وه که زانراویشه له و کاته دا دیارده ی سیحربازی له بابل دا باو بووه و، له وانه شه له سه ر دهستی جووله که کان بڵاوبوویته وه، نهو جووله کانه ی، که پادشای بابل (نهبوخزنه سر) دوای نهوه ی مه مله که ته که یانی له فه له ستین دا وێران کردوه، به کۆیله ی گرتوون و بردوونی بوۆ بابل. ههروه ها وه که زانراویشه مه سه له ی (سیحربازی) په یوه ندییه کی راسته وخۆی به جووله که کانه وه هه یه و، نهوان له هه موو گه له نه ته وه یه کی دی، زیاتر سه رقائی کاری سیحرو ئه فسانه و جادووگه ریی بوون و تیاندایه بڵاوبۆته وه.

دیاره نهو جووله کانه ش، یان که سان و گه لانی تریش، خه لکیان به سیحر ترساندوه و باز نه یه کی ترسناکی گه وره یان به ده وری سیحر داکیشاوه و نهو وه همو

خه یالێ پووجه لهشیان خستۆته دلێانهوه که گوایه مڕۆفی سیحرباز توانای زیاندان و قازانج گه یاندنی ههیه و، خاوهنی هه موو شتی که و، ئیدی به م شیوهیه خه لکیان بۆ خۆیان رام و ملکه چ کردووه و، ترستاندوو یان و گیل و بی ئاگیان کردوون. هه ربۆیه ش ئهرکی (هارووت و مارووت) له بابل دا تایبعت بووه به دیاردهی سیحرو سیحربازانه وه و، بۆ نه هیشتن و لابردنی ئهو ترسو بیمه ی نیو دل و دهروونی خه لکیش بووه که به هۆی ئه وانه وه دروست بووه، ئنجا ئه وان هه ردوکیان خه لکیان له بابل دا فیری زانینی سیحر کردوه و حه قیقه ت و بنج و بناوانی کاری سیحربازیان بۆ ده رختوون و، ئهو ریساو بنه مایانه شیان پیشان داو که کرداری سیحربازیان له سه ر به نده و، به م ره نگه ش ئهو بازنه ئه فسو ناوییه گه وره یه شیان له چوارده و ره ی لابردوه که له لای خه لکی به کاریکی گرنگ و بی وینه یان دا ده نا. جا کاتی که ئه م دوو فریشته یه خه لکیان فیری ئهو دیارده یه کردوه به و مه به سته بووه که وا بیگومان ده کریت هه موو که سی که فیری بییت و کاریکی هینده گران و گرنگ نی یه و، شتیکی هیما دار و ته لی سماوی ئه و تر نیه، که جگه له چه ند که سی کی که م هیچ که سی کی دی توانای زانینی نه بییت، به لکو وه ک هه ر زانستی که له زانسته کان ده شیت به خویندن و فیربوون به ده ست بیتریت، ئیدی مڕۆفی سیحربازیش ناتوانیت هیچ زیانی که یان قازانجی که به که سی که بگه یه نییت ته نها به خواستی خوا نه بییت.

به لام بۆیه خه لکیان فیری سیحر ده کرد تا کو باری راستی و بنج و بناوانی ئهو خه لکه ده رخن و وریاشیان بکه نه وه لیی. نه ک بۆ ئه وه فیری بن که کاری هه میشه یی پی بکه ن و بی که نه پی شه. له بهر ئه مه (ئهو دوو فریشته یه) هه ر که سی کیان فیری سیحر بکر دایه خیرا پیشیان ده گوت ((إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ))، واته ئیمه هۆی تا قی کرد نه وه و هه لسه نگاندن تانین، له بهر ئه وه م به م فیربوونه بی با وه رو گو مړا مه به .. به مانای کار به سیحر مه که و، سیحربازیش مه که به پی شه.

ئیدی ئهرکی ههردوو فریشته که (هارووت و مارووت) له بابل دا تهواو بووه، بهرهو ئاسمان (وهك دوو فریشتهی بهرپێژ) سهرکهوتوون و وهك چۆن (پیشتر ئاوا وهك دوو فریشتهی بهرپێژ) دابهزیبوون و له ئاسمانهوه هاتبوونه خوارهوه. بهلام خهلكی بابل پهیرهویی ئامۆژگاریی ههردوو فریشته بهرپێژه کهیان نه کردووه، بهلکو ههلی فیروبونی سیحره کهیان بو خراپه و بهدکاری قوشتۆتهوه، وایان لێ هاتوو سیحر له گهڵ کهسانی تردا به کاری بن و سیحرو جادوو یان لێ بکهن، ناکۆکی و په رته وازهیی له نیوان ژن و میژددا دروست بکهن.

خواش له سهر ئهو رهفتاره گومرایی به سه رزه نشتی کردوون، وهك فهرموویه تی:

﴿...وَيَعْلَمُونَ مَا يُضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَيْسَ مَا شَكَّرُوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا يَعْلَمُونَ

﴿البقرة ١٠٣﴾ واته: ئهوان- خهلكی بابل- تهنها فیتری لایه نه خراپ و ناله باره کانی سیحربازی بوون که زیانیان پێ ده گهیه نیت نهك قازانج.. بێگومان زانیبووشیان که ههر که سیك ئهو که رهسه ههرزانهی کرپییت، ئهوا له رۆژی دوااییدا هیچ پاداشتیکی ناییت، بهلکو ته نانهت ئهو که رهسه یه، که ئهوان خۆیان پێی فرۆشتوووه که وتوو نه ته نیو داوو پیلانه که یهوه، شتیکی هیجگار خراپه، نه گهر پێیان بزانیایه له راستیی مه سه له که تی بگه یشتنایه.

جووله که کان واز له ههق دینن بۆ ناههق

چیرۆکی (هارووت و مارووت) له چوارچۆهی باسیکدا دهبارهی جووله که کان هاتوه، ههروهها دهبارهی رهفتارو ههلس و کهوت و پیلانهکانیان له دژی ئیسلام و موسلمانان.

جا با سه رنج لهو ئایه تانه بدهین که دهبارهی ئهو جووله کانه هاتوونو، که خوا تییاندا فهرمویه تی: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (١٠١) وَأَتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِيمٍ... ﴿البقرة ١٠٢﴾، واته: جووله که کان کاتی که پیغه مبه ریکیان له لایهن خواوه بۆ هات (که دواپیغه مبه ر محمد ﷺ بوو) و که هه رچه نده پشتگیری له راستیی ته و رات ده کردو به راستی دادنه او بری وای پی هه بوو، که چی کۆمه لێ که له جووله که کانێ (ئه هلی کیتاب) کتیبه که ی خویان پشتگوێ خستو په پیره و بیان نه کرد، وه که ئه وه ی گوایه هه رگیز لهو کتیبه دا (که ته و راته) هه وائی هاتنه ئهم دواپیغه مبه رهیان نه بیستبیت، به لکو وازیان له (ته و رات) هی ناو، دوا ی ئهو قسه و با سانه که و تن که شه ی تانه کان له سه ر حوکمو ده سه لاتی سوله یان ده یا نغو ی نده وه.

بیگومان جووله که کان گو مپان و، ریبازی راست به درۆ ده خه نه وه و با وه ر به و که سه ش ناکه ن که ریبازه راسته که یان بۆ دینیت، له بهر ئه وه ی ته نها کفرو بی با وه ری و به درۆ خستنه وه هه لویستی دیار و په گ دا کوتاویان و، تاکه بریاری حازر به ده ستیشیانه، هه ربۆیه ش هه رکاتی که ریبازی هه قیان پی گه یشتبیت با وه ریان پی نه هی ناوه و، هه ر پیغه مبه ری کیش ریبازی راستی بۆ هی نا بن به درۆ یان خستۆ ته وه .. ئه مه ش مانای ئاماژه بو کراوی وشه ی (لما) یه که ده لاله ت له سه ر

هه‌لۆیستی پێشتر و حوکمی ئاماده‌و حازریان ده‌کات. پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ به‌پراست دانهری ئه‌و په‌یامه‌ی خوايه که پێشتر به‌ جووله‌که‌کان گه‌یه‌نراوه، قورئانی پیرۆزیش هه‌ر به‌پراست دانهری ئه‌و په‌یامه‌ی نیۆ ته‌وراته، چونکه‌ بێگومان قورئانیش و ته‌وراتیش دوو کتیی بی فرماشته‌کانی خوان.

جووله‌که‌کان دڵنیاش بوون له‌وه‌ی که بێگومان محمد ﷺ ئه‌و پێغه‌مبه‌ره به‌لێن پێ‌دراوه‌ی خوايه، به‌لام چیاان کرد؟ ئایا باوه‌ریان پێ‌هینا و دواي رێبازه‌که‌ی که‌وتن؟

نه‌خێر، به‌لکو کتێبه‌که‌ی خۆیان هه‌لدايه ئه‌و دیو پشتیانه‌وه وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌ر نه‌شیانزانیبێت واته‌ پش‌تگوییان خست و توورپان دا، وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ پشت خۆیان‌وه فریایان دا‌بێت. باسی فری‌دان‌ی کتیی خواش له‌م فرماشته‌ی خوادا له‌ قورئاندا هاتوه که فرمویه‌تی: ﴿...بَدَّ قَرِيبٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كَتَبَ اللَّهُ وِرَاءَ ظُهُورِهِمْ...﴾ (البقرة: ١٠١)، جا ئه‌و کتێبه‌ی که فریایان دا و کاریان پێ‌نه‌کرد، قورئان نه‌بووه، به‌لکو ته‌ورات بوو که جووله‌که‌کان ئیدی‌عای باوه‌ر پێ‌هێنانیان له‌سه‌ری ده‌کرد. له‌کاتێک‌یشدا توورپاندا که بی‌باوه‌ر بوون و باوه‌ریان به‌و مژده‌یه‌ی نیۆ ته‌ورات نه‌هینا که ده‌رباره‌ی هاتنی محمد ﷺ وه‌ک پێغه‌مبه‌ریک باس ده‌کرد. په‌کیان خست و کاریان پێ‌نه‌کرد. دیاره‌ په‌ک‌خستن و کارنه‌کردنیش به‌ هه‌رده‌قیک له‌و ده‌قانه‌ی، مانای کافر‌بوون و باوه‌ر‌نه‌هێنانه‌ پێ‌ی، باوه‌ر‌نه‌هێنان به‌و چه‌ند ده‌قه‌ش، باوه‌ر‌نه‌هێنان به‌ هه‌موو ده‌قه‌کانی تری (ته‌ورات).. ئه‌مه‌ش هه‌مووی به‌ فری‌دان و واز لی‌ هێنان و پش‌تگویی‌خستن و تور‌دان داده‌نریت.

به‌م ر‌ه‌فتاره جووله‌کانه و د‌ل‌ر‌ه‌قانه‌یه‌ش ده‌بینین، که ئه‌وان وازیان له‌ هه‌ق هیناوه و باوه‌ریان پێ‌نه‌هیناوه و خاوه‌نه‌که‌شیان به‌ درۆ خست‌وته‌وه. ئه‌ی له‌دوا‌ییدا چی‌تریان کردوه؟ داخو جووله‌که‌کان دواي فری‌دان‌ی کتیی خوا و باوه‌ر‌نه‌هێنان به‌ هه‌ق، چیاان کردوه؟ بێگومان هه‌ر دواي ناهه‌ق و ر‌ی‌چه‌که‌ی پو‌وج و گه‌نده‌ل که‌وتوون

﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ...﴾ (البقرة ١٠٢)، پهیرهویی ئهو قسهوباس و قسهلۆکانهیان دهکرد که شهیتانهکان لهبارهی مۆلک و دهسهلاتی سوله یانهوه بلاویان دهکردوه..

بهراستیش بازرگانی یهکی دۆراو و مامهلهیهکی بێسوود بووه که ئهو جوولهکانه ئهنجامیان داوه، ئهوهبوو وازیان له ههق هیناو، دواى ناههق کهوتن و، باوهریان به پیغه مبهر نههیناو، باوهریان به پیغه مبهر نههیناو، باوهریان به شهیتانهکان هیناو، پروایان به ههوال و قسهوباس و درۆ و دهلهسهکانیان کرد. ئهمهش دوورپێیهو، سێیه میان نیه.. یان پێی ههق یان پێی ناههق، ههرکه سیکیش له پێی ههق دانهبێت، بێگومان ههر له پێی ناههق دادهبێت، ههرکه سیکیش پێی راست فهرامۆش بکات ئهوه بهبێ گومان دواى گومرایی دهکهوێت. ﴿...فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ...﴾ (یونس ۳۲).

ئهمهش راستیهکی بنهبر (قاطع) ی قورئانهو، تاکه بهلگهی راست و واقعی و کردهیی و زیندووشی: (کایه ی مرۆفایه تییه).. ئای چهند کهسمان بینی که له پێی ههق جیا بونهوه و وازیان لێ هیناو، ئیدی کهوتنه سهر پێی ناههق و گومرایی.

شەیتانهکان و، سیحربازی و، سوله یمان (سلاوی لی بیّت)

ئایه ته که ئاماژهی بۆ بوختان و درۆده له سه کانی ئهو شەیتانه کردوه، که کاری سیحربازیان ده دایه پال سوله یمان (سلاوی خوای لی بیّت): ﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ ۖ﴾، ئایه ته که ش ئهو شەیتانهی به درۆ خستۆته وه و، ئه وه شی سه لماندوه که (سوله یمان) له سیحربازییه وه زۆر دوورو پاک و بی خهوش بووه: ﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَٰكِنَّ الشَّيْطَانَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾.

چیرۆک نووسان و شاره زایانی هه والو به سه رهاته کان چه ند به سه رهاتیکیان ده رباره ی درۆده له سه ی شەیتانه کان هینا وه ته وه چه ند گریمانیکیان (افتراضات) ده رباره ی په یوه ندییان به (سوله یمان) وه دانا وه. له م باره یه وه (ابن ابی حاتم) له (ابن عباس) وه -خوا لییان رازی بیّت- گێراویه تییه وه که (أصيف) نووسه ری لای سوله یمان بووه و نا وه گه وه که (الإسم الأعظم) ی خوای ده زانی و، هه موو شتیکیشی به فه رمانی سوله یمان ده نووسی و له ژێر کورسییه کهیدا ده یشارده وه.

جا کاتیك سوله یمان مردوه، شەیتانه کان ده ربان هینا وون و له نیوان هه ردوو دێرێکیاندا سیحریک و کفریکیان نووسیوه، گوتووشیانه: ئه مه بووه که سوله یمان کاری پێ کردوه.. ئنجا که سه نه فامه کانی نیو کۆمه ل (سوله یمان) یان به کافر دانا وه، جینیوان پێ دا وه، زانیانیشیان پێ ده نگ و پارا بوون له ئاستیدا، ئیدی به رده وام نه فامه کانیان جینیو وته ی نا شیرینیان پێ گوتوه، هه تا ئایه ته که هاتوه و ئهو تۆمه ت و تاوانانه ی له سه ر لا بردوه و، به راته تی سه لماندوه.

تیشکیک له سهر گیرانه وه که ی (ابن عباس)

پېشه‌وا (ابن کثیر) هم رپوایه‌ته ی له (ابن عباس)^(۱) وه هیناوه، نه‌گهر نیمه‌ش سهرنج له‌م شیوه گیرانه‌وه و رپوایه‌ته بدهین، نه‌وا وای بډو دچین که به س‌نه‌دیک بډو لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌پراوه‌ته‌وه، چونکه (ابن عباس) نه‌یخستوته پال خودی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌بهر نه‌مه‌ ته‌ن‌ها له سنووری گیرانه‌وه ی (ابن عباس) خویدا- خوا لییان رازی بیټ- به‌نده. و‌ته‌ی (ابن عباس) یش که له باره‌یه‌وه ده‌ری برپوه، نه‌وه ته‌ن‌ها ده‌رباره‌ی چ‌ه‌ند رووداویکۍ رابردووه، نه‌و رووداوانه‌ش بوونه‌ته به‌شیک له مه‌سه‌له نه‌زانراوه‌کانی رابردوو.. ناشکراشه (نه‌زانراوی رابردوو) ته‌ن‌ها له کتیبی خواوه (واته له قورثانه‌وه) و، ه‌روه‌ها له ف‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خواشه‌وه زانیاری له‌سهر و‌رده‌گیریت.. د‌ه‌نا و‌ته‌ی ه‌یچ مروثیک له‌باره‌ی نه‌و نه‌زانراوه‌وه په‌سند ناکرین ته‌ن‌ها له حاله‌تیکدا نه‌بیټ که به‌لگه‌ی روښنی له‌سهر دیاری بکات و له به‌لگه‌که‌شیدا پشت به کتیبی خوا، یان ف‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ستیت.

جا له‌بهر نه‌وه‌ی و‌ته‌که‌ی (ابن عباس) یش- خوا لیی رازی بیټ- پشتی به‌وه نه‌به‌ستوه، بویه نیمه‌ ناچارین په‌سندی نه‌که‌ین، به‌لکو ته‌ن‌ها ه‌لویت‌سته‌ی له ناست دا بکه‌ن.

ماموستا (احمد شاکر) له (عمده التفسیر) دا تیشکی لیکنانه‌وه‌ی خستوته سهر نه‌و رپوایه‌ته‌ی پېشوو گوتوویه‌تی: "نه‌و اسناده‌ی که (ابن کثیر) هیناویتی و که نیمه‌ ل‌امان بردون، اسنادیکۍ راسته، نه‌مه‌ش له و‌ته‌ی (ابن عباس) دا به‌ پله‌ی (موقوف)^(۲) دانراوه، نیمه‌ش ه‌لویت‌سته (وقفه‌ی) له ناست دا ده‌که‌ین و ه‌یچ نالین.

(۱) عمده التفسیر عن المحافظ ابن کثیر ۱: ۱۹۲.

(۲) پله‌ی (موقوف) نه‌و ف‌رمووده‌یه‌یه، که له هاو‌ه‌لیکه‌وه- له وتارو ره‌فتاریه‌وه- گیراییت‌ه‌وه. (نوسهر)

(ابن کثیر) یش درێژهی به هینانی خه به ره کانی^(۱) ئەم مانایه داوه، خوا ره حم به ویش و ئیمهش بکات و له گوناھی ئیمه و ئه ویش خوش بیت^(۲).

شەیتانەکان کێ بوون؟

لەم بەسەر هاتەدا پەڕه نەدییه کی دیار لە نێوان سێ حرو شەیتانەکان دا هەیه، چونکه (سیحر) ئامرازێکی شەیتانە کانه له جۆڵاندنی ههوا و ههوه سی خه لکی و له خسته بردنیان و، جله کیشییان و کارتێکردنیان. لێره شدا وشه ی شەیتانەکان (الشیاطین) وشه یه کی گشتگیره و به سەر دوو جۆره مه خلوق دا ده چه سپیت:

جۆری یه کهم: ئەوه یه که وشه ی (شەیتان) ی به سەر دا بپاوه و له کاتی دهرپرینی وشه که دا مه به ست له خودی شەیتانە کانه. ئەم جۆره شەیتانە به کۆمه له ی (جن) دانراون و له وانهن که نایان بینین، به لām به خورپه و وه سه سه دینه سهرمان و، گوناھو سهرپێچی و کفرو لادانمان بۆ دهرپازینه وه.

جۆری دووهم: شەیتانە ئاده میده کائن له کۆمه له ی (مروفايه تی)، واته ئەو کافرو بێ باوه رانهن که شەیتانە کانی کۆمه له ی (جن) پشتیان پێ ده به ست، دیارترین نوینه ری ئەم جۆره ش جووله که کائن، که له هه موو خه لکی سه رزه مین زیاتر سه رقالتی سێ حرو جادووه ری و کفرو ئاکاری شەیتانی و فریودان بوون.

جا ئاخۆ لەم بەسەر هاتە شدا ئەو شەیتانە کێ بن، که نه ریتی سێ حریازیان بلاو کردۆته وه و داویشیان ته پال سوله یان؟ ئەو داخۆ ئەو شەیتانە ش کێ بوون که هه وائی درۆو قسه وباسی ناراست و ئاکاری جادوو گه رییان بلاو کردۆته وه؟ بێگومان

(۱) خه به ره کان به هاومانایی سوننه ت و به و فرمودانه ش ده گو تریت، که له (تابعین) هوه وهرگیرا بیت. (نوسه ر)

(۲) عمدة التفسیر عن الحافظ ابن کثیر ۱: ۱۹۲. په راویز

جووله که کان بوون.. ئهوان هه والی سه یرو سه مه ره و قسه و باسی جادوو گه ربیان له لای سوله یان ده گیرایه وه، چونکه سوله یان پیغه مبه ریشان بوو جگه له وهی پادشاو سه رداریشیان بووه و، پاشان چونکه له هه مان کاتدا حاکی (جنو شهیتانه کانیش) بووه. ههروه ها، چونکه خودی جووله که کان سوودیان له گیرانه وهی درۆ ده له سه کان و بلاو کردنه وه یان له نیۆ خه لکیدا، وه رگرتووه تا کو ترسو بیم بڅه نه دلایه وه و چه واشه یان بکه نو ملکه چی به رده ستی خۆیان بکه ن.

مانای ﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَنَلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ﴾

زانایانی تهفسیر بیروپای هه مه جوړیان له سه ر مانای وشه ی (تتلو) هه یه و، پێشه وا (ابن جریر) یش له تهفسیره کهیدا گرنگترینی مانا نزیکه کانی دیاری کردوه، بۆ نمونه هه ندیک له زانایان له باره ی مانا که یه وه گوتوو یانه: "تتلو: واته ده دویت و ده یگێریت ته وه یان له باره یه وه ده دویت و هه وائی له سه ر ده دات، یان که خویندنه وه ی شتیک ده گه یه نیت (وهک چۆن پیاویک قورنان بخوینیت)."

هه ندیک زانای تریش گوتوو یانه: "ما تتلو: واته ئه وه ی که به دوای که وتوو نو گێراو یانه ته وه و کاری پێ کردوه."

کاتیک (ابن جریر) یش له م کارهیدا به ته مه ی روون کردنه وه بووه، هه ردوو مانا که ی یه که خستوه وه، وای دانا وه که ئه م وشه یه ده لاله ت له سه ر ئه و دوو مانایه ده کات، ئه و له م باره یه وه گوتوو یه تی: "له زمانی عه ره به کاندای گه ر بلین (هو یتلو کذا) ئه و دوو مانا هه لده گریت: یه که میان به دوا که وتن (الاتباع)، بۆ نمونه که ده گوتریت (تلوت فلاناً) واته ئه گه ر له دوا یه وه رویشتبم و شوین پی و ناسه واریم هه لگرتیت.. دوو ه میان به مانای خویندنه وه و دیراسه کردن، بۆ نمونه گه ر بلین (فلان یتلو القرآن) به مانای ئه و قورئانه که ده خوینیت ته وه و لیی ورد ده بیت ته وه و دیراسه ی ده کات). له وانه شه و واپێ ده چیت شه ی تانه کان چۆنیه تی فی ربوونی درۆ و ده له سه و جادوو گه ربیان خویند بیت و دیراسه کرد بیت و به خویندنی تیوری و کرداریش ئه نجامیان دا بیت و، پاشان به کرده وه شوینی ئه و رێبازه چه وته که وتبن و به رپوایه ت و گێرانه وه ش لیکیان دا بیت ته وه.. ئیدی جووله که کانیش به رنامه یه کیان له و پروه وه گرت بیت ته به رو کاریان پێ کرد بیت و گێرا بیت یانه وه و بلاویان کرد بیت ته وه^(۱)."

شهیتانه کانیش هه‌ه‌والی درۆ و ناراست و به‌سه‌ره‌هاتی پووجه‌لیان له ولاتی سوله‌یماندا گیراوه‌ته‌وه. جوله‌که کانیش دواى ئه‌وه‌ه‌وال و قسه‌وباسه‌ ناهه‌موارانه ده‌که‌وتن که شهیتانه‌کان ده‌یانگیراوه‌وه، کاریان لى ده‌کردو بۆ که‌سانی تریشیان ده‌بردو، ئه‌وه‌که‌سانه‌ی تریش له‌لایه‌ن خۆیانه‌وه بۆ خه‌لکی تریان ده‌گیراوه‌وه. به‌پرای ئیمامی (طبری) له‌م ئایه‌ته‌ له‌ فه‌رمایشتی ((عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ)) دا، ئامپازی (علی) -حرف جر- وه‌مانای له‌وی (فی) ده‌گه‌یه‌نیت، وه‌ک ده‌لیت: ((عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ)) واته‌: ((فِي مُلْكٍ سُلَيْمَانَ)) له‌ مه‌مله‌که‌ته‌که‌ی سوله‌یماندا. عه‌ره‌به‌کان هه‌ندی‌ک جار ئامپازی (فی) له‌ جیگه‌ی (علی) دا به‌کاردینن، به‌ پێچه‌وانه‌وه (علی)شیان له‌ جیگه‌ی (فی) دا داناوه، له‌مباریه‌وه خواش له‌ قورناندا فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَا ضَلَبَكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ...﴾ (٧١) طه، واته‌: "فیرعه‌ون به‌ سیه‌ربازه‌کانی خۆی گوت-کاتی‌ک باوه‌ریان به‌ مووسا هینابو- پێی گوتن: ده‌بی‌ت له‌ قه‌دی دارخورمادا هه‌لتان واسم، به‌ مانای به‌وه‌که‌ره‌سه‌یه‌ ئاواتان لى‌بکه‌م، یان له‌سه‌ر ئه‌و شتانه. وه‌ک ((علی جذوع النخل))، هه‌روه‌ها وه‌ک گوتوویانه ((فعلت کذا فی عهد کذا)) له‌گه‌ل ((وعلى عهد کذا)) که‌ هه‌ردووکیان (فی عهد، وعلی عهد) یه‌ک مانایان هه‌یه" (١).

جا کاتی‌ک له‌م ئایه‌ته‌دا ئامپازی (علی) به‌ مانای (فی) دیت، ئه‌وا مانای ئایه‌ته‌که‌ش ئه‌مه‌ ده‌بی‌ت: ((إِنَّ الشَّيَاطِينَ كَانَتْ تَحْدُثُ بِالْكَذِبِ وَتُرْوِيهِ وَتُخْبِرُ بِهِ فِي فِتْرَةِ مَلِكٍ سُلَيْمَانَ)) واته‌: شهیتانه‌کان قسه‌و باسی درۆیان ده‌گوته‌وه‌وه له‌ماوه‌ی هوکمرانی سوله‌یمان دا ده‌یانگیراوه‌وه به‌ خه‌لکی یان ده‌گه‌یاند.

ئه‌مه‌ش له‌و ماوه‌یه‌دا، که‌ سوله‌یمان فه‌رمانه‌وا یی گه‌لی به‌نو ئیسرائیل بوو،

(١) هه‌مان سه‌رچاوه، به‌رگی (٢) لاپه‌ره (٤١١-٤١٢).

واتە لە ماوەی ژيانى سولەيمان -سلاوى لى بيت- ئەو کردارو ئاكارەيان دەنواند.

لەلای پېشەوا (ابن كئير)يش مانای (تتلو)، (تكذب)ەو مانای ئامرازی (على)ش بە شێوە پۈالەتى يەكەيەتىو، ئەو يەكە شەيتانەكان بەو ھۆيەو ئەو قسەو باسو ھەوالە درۆو دەلەسانەيان لە مەملەكەتى ژيەر دەسەلاتو حوكمى سولەيمان دا بلاوکردۆتەو، بە ئامرازی (على) لە رستەكەدا گوزارشتى لى کردو، چونكە بە فەرمان (فعل)ى (تتلو) لەخۆى گرتووە.

(ابن جرير)يش لەم بارەيەو گوتوويەتى: "ليزەدا -ئامرازی (على)- بە مانای ئامرازی (في) ديت، واتە لەنيو ولاتى ژيەر حوكمى سولەيمان دا ھەوالە ناراستەكانيان بلاوکردۆتەو.. لەخۆگرتنى ئەم مانايەش باشترو لەپېشتەر".

واتە: دانانى ماناكە بەم جۆرە بەباشترو بەچاكتر دادەنریت.

سیحر کفرو و سیحرباز کافره

نهم ئایه ته بهرهنګاری سیحرو سیحربازان بۆته وه، (هارووت و مارووت) یش بهر بهر هکانیی سیحرو سیحربازانیاں کردوه. به سهرنجدانی ورد له ئایه ته کهش، ده بینین که (سیحر) ی به کفرو بئ باوه پری داناوه، مړۆقی سیحربازیشی به کافرو بئ باوه پ داناوه. به لګه ی نهمهش ههر له نیو ئایه ته کهوه به دیی ده کریت، وهک نهم به لګانه:

۱- له ئایه ته کهدا به دهسته واژه ی ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)) کرداری سیحربازی له (سوله یان) دوور خستۆته وه، به مانای (سوله یان سیحرباز نه بوو و مامه له وه لئس و کهوتیشی به سیحر نه کرده)، جا که و ابو کاتیک ئایه ته که (سیحر) له که سیئی (سوله یان) دوور خستۆته وه، نهوا کفرو بئ باوه پریشی لی دوور خستۆته وه ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)). نهمهش ده لالهت له هاو جوتی و پیکه وه لکاوی نیوان سیحر و کفر ده کات، که په یوه ندیی که به هیزیان له نیواندا هیه.

۲- سه لماندن کفرو بئ باوه پری شهیتانه کان لهو حاله ته دا، که خه لکی فیتری سیحربازی ده کهن، کافر بوونی شهیتانه کانیشی بهم پرسته یه سه لماندوه ﴿وَلَيَكُنَّ الشَّيَاطِينُ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾. بئگومان شهیتانه کان خویان کافر ببوون، چونکه خه لکیان فیتری سیحربازی کردبوو، به مانای له کاتیکدا کافر بوون، که سهرقالتی کاری سیحر و جادوگری بوون و کرده و هیان پی کردو که سانی تریشیان پی فیتر کرد. پیگه ی پرسته ی ((يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ)) ههش له جیگه ی (نصب علی الحال) دایه، چونکه رسته یه کی (حالی) یه، واته تایه ته به حال و بارودۆخی نهو که سانه ی، که له حاله تی (دهرس دادانی خه لکیدا به سیحر و جادو) کافر بوون.

۳- وریاکردنهوه کهی (هارووت و مارووت) بۆ خه‌لکی که سه‌رقالی سیه‌رو کارپی کردنی نه‌بن، به‌م شیوه‌ ده‌رپرینه هاتوه: ﴿وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَقَّ يَقُولَا إِلَّا نَحْنُ فِتْنَةً فَلَا تَكْفُرْ﴾ دیاره، که هه‌لبژاردنی وشه‌کانیش له قورئاندا مه‌به‌ستداره‌و سروس‌و ئاماژه‌ی وشه‌ هه‌لبژێردراوه‌کانیش ئه‌و مه‌به‌ستانه‌ ده‌گه‌یه‌نن.. ئه‌و دوو فریشته‌یه گوتویانه ﴿إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ﴾ بیگومان ئیمه‌ هۆی تاقیکردنه‌وه‌و هه‌لسه‌نگاندنتانین، جا تۆش کار به‌ سیه‌ر مه‌که‌و بی‌باوه‌ر مه‌به‌.. ئه‌وان پی‌یان نه‌گوتوون (سیهر مه‌که‌)، به‌لکو پی‌یان گوتوون ((بی‌باوه‌ر مه‌بن))، ئه‌مه‌ش بۆ پی‌که‌وه‌لکاندن و پی‌ک گه‌یاندنی نیوانی سیه‌رو کفره‌.

بیگومان ئه‌م ده‌سته‌واژه‌ هه‌لبژێراوانه‌ی نیو ئایه‌ته‌کانیش، له‌ به‌لگه‌ هه‌ره‌ جوان و نایابه‌ ده‌ستنیشانکراوه‌کانی قورئانی پڕۆزن، چونکه‌ لی‌ره‌دا قورئان، که‌ ویستویه‌تی (سیهر) له‌ ئاکاری (سوله‌یان) دوورخاته‌وه‌، ئه‌وا (کفر و بی‌باوه‌ری) لێ لاداوه‌و لێی دوورخستۆته‌وه‌.

جا له‌ کاتی‌کدا هه‌ردوو فریشته‌که‌ش کاری سیه‌ربازیان له‌ خه‌لکی قه‌ده‌غه‌ کردوه‌، ئه‌وا له‌ سه‌ره‌تا‌دا ئاکاری کفر و بی‌باوه‌رپی‌تیان لێ قه‌ده‌غه‌ کردوون.

۴- پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سیه‌ربازی به‌ کفر و بی‌باوه‌ری داناه‌وه‌، هه‌رکه‌ سی‌یکش برپا به‌ کاهین و سیه‌ربازو جادووگه‌ر بکات به‌ کافری داناه‌وه‌.

له‌ مباره‌یه‌وه‌ (ابن حجر) له‌ (فتح الباری) دا گوتویه‌تی: "ده‌باره‌ی سه‌ره‌زنه‌شتکردنی کاهین و جادووگه‌ران، خاوه‌نانی کتیبه‌کانی (سوننه‌ت) فه‌رمووده‌یه‌کی لای (ابوهریره‌)یان هه‌یناوه‌ته‌وه‌ که‌ زانای فه‌رمووده‌ناس (الحاکم)یش به‌ (صحیح)ی داناه‌وه‌، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ فه‌رمووده‌که‌دا، که‌ (ابوهریره‌) به‌ (مرفوع) هه‌یناویه‌تی، فه‌رمویه‌تی: ((من أتى کاهناً أو عرافاً فصدقه بما يقول، فقد كفر بما أنزل على محمد))، واته‌: هه‌رکه‌ سی‌ک به‌جیته‌ لای که‌سانیک که‌ خۆیان به‌

چاکه‌ره‌وه‌و گه‌ردوونناس و زانای هه‌مو ده‌ردێک ده‌زانن (واته که جادووگه‌ر چه‌واشه‌کارن) و هه‌ر که‌سی‌ک بۆ لای ئه‌م جۆره که‌له‌کبازانه به‌جێت ئه‌وا بێگومان باوه‌ری به‌و په‌یامه‌ی خوا نی یه که بۆ (محمد)ی پێغه‌مبه‌ری خوێ ﷺ ناردۆته خواره‌وه.

هه‌ر له‌مباریه‌وه به‌لگه‌ی راست و هاوشیوه‌ی له (جابر) و (عمران کوری حصین) که (البرزار) به‌ دوو سه‌نه‌دی چاکه‌وه هێناونی، گێڕانه‌ته‌وه، (ابو یعلی)یش له‌ فهرمووده‌یه‌کی لای (ابن مسعود) وه به‌ سه‌نه‌دێکی چاک هێناوێتی و به‌لام به‌ راشکاوی دانی به‌ پله‌ی (مرفوع)ی دانه‌ناوه، چونکه‌ فهرمووده‌ی له‌م جۆره‌و پله‌و ئاستی گێڕانه‌وه‌کانیشی ته‌نها به‌ بیروپا نادریکێت^(١).

ئایا ئامرازی (ما) له‌ ئایه‌ته‌که‌دا (نافیه)، یان (موصولة)؟

زانایانی ته‌فسیر هه‌لویسته‌ی زۆریان له‌ ئاست ئه‌م ڕسته‌یه‌ی نێو ئایه‌ته‌دا کردوه، که خوا تێیدا فهرموویه‌تی: ﴿وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَرْوُتَ﴾.. له‌م ڕوه‌وه زانایان کۆک بوون له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که پیتی (وا) له‌ ڕسته‌ی ((وَمَا أُنْزِلَ...))دا ئامرازیکی په‌یوه‌ندی (عاطفه)یه و ئه‌م ڕسته‌یه‌ی به‌ ڕسته‌ی پیش خۆیه‌وه به‌ستۆته‌وه، به‌لام زانایان له‌سه‌ر ئه‌و ڕسته‌یه‌ی، که له‌ دوایه‌وه هاتوه‌و پێوه‌ی به‌ستراوه‌ته‌وه کۆک نین و بیروپای لێک جودایان له‌سه‌ر ماناکه‌ی هیه‌، بنچینه‌ی ناکۆکی و ناته‌بایی بیروپاکانیان له‌سه‌ر ڕسته‌ی گری‌دراو (المعطوف علیه) و له‌سه‌ر ئامرازی (ما)ی به‌رده‌م ڕسته‌که‌یه، که ناخۆ ئامرازیکی نه‌هێلان (نه‌فی)یه یاخو هاوه‌لناویکی گه‌یه‌نه‌ر (اسم موصول)ه، که به‌ مانای (الذي/ که‌وا) دیت؟! بۆ

(١) فتح الباری- ابن حجر / ٧: ٢١٧.

زانینی ئەم وەلامە هەلۆیستە لەگەڵ پیشەوا (ابن جریر) له بیروپرای ساغکراوهیی و بەراست دانەریداو، لەگەڵ پیشەوا (ابن کثیر)یش لە بەدواداچوون و لێکدانەوهیدا دەکەین و ان شاء الله وەتە گونجاویان یە کلا دەکەین و بەراستری دادەنێین.

وئە یە کەم: نامرازی (ما) واتە نکوولێ و نەفیکردنی، چونکە پیتی (نەفی)یە و بە مانای (لَمْ) دێت. ئەم وەتەیش دراوەتە پال (تیمام ابن عباس).

(طبری) ئەم وەتەیی روون کردۆتەوه و گوتویەتی: "لێکدانەوهی ئایەتە کە بەم مانا و تەفسیرە کە گوتراوه، واتە (خەلکی دواي ئەو ئەفسانە و هەواڵە ناراستانە کە وتبوون، کە شەیتانەکان لە ولاتی ژێر دەسلاتی شا سولەیماندا دەیانگێڕایەوه و بلایان کردەوه، خۆ (سولەیمان)یش بێباوەر نەبووبوو و (خواش پێبازی سێحری بۆ هەردوو فریشتە کە دانە نابوو، بەلکو شەیتانەکان خۆیان کافر ببوون) و (لە بابلیشدا هارووت و مارووت خەلکیان فێری ناسین و زانینی سێحر دەکرد (واتە بە مەبەستی وریاکردنەوهیان) لەم حالەتەشدا پرستە (ببابل هاروت و ماروت) لەو پرستە دواخراوانە دەبێت کە واتای پرستە پیشخراو دەگەیهنێت"^(۱).

بەپێی ئەم وەتە دەشی تە مەبەست لە هەردوو فریشتە کە (جبریل و میکائیل) بێت و، (هارووت و مارووت)یش دوو ناوی پیاو لە شەیتانەکان بێت و خەلکیان لە ئاری بابل دا فێری سێحرو ئەفسانە کاری کردبێت"^(۲).

بەگوێرە ئەم وەتەیی دوایش دەبێت پرستە کە (یعلمون الناس السحر) گەیهنەراوی سەر پرستە (ما کفر سلیمان) بێت. واتە بێگومان قورئانی پێرۆز کفر و بێباوەرپی لە (سولەیمان) بەدووگر تووه و ناردنە خوارەوهی پێبازی سێحربازیشی بۆ سەر هەردوو فریشتە کە هەر بە دووری گرتووه و نکوولیی لە هەردوو حالەتە کە کردوه. بەلام شەیتانەکان درۆیان کردوه و سێحرو کفریان داوەتە پال (سلیمان).

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۱۹

(۲) هەمان سەرچاوه / ۲: ۴۲۰

هه‌روه‌ها لهو قسه‌یه‌شياندا، که گوايه (سيحرو جادووگه‌ریی بۆ هه‌ردوو فریشته‌که له بابل دا هاتۆته‌ خواره‌وه) هه‌ر درۆيان کردووه.

ووتەى دووھەم: ئامپرازى (ما) ھاوئىناوئىك(اسم موصول)ە بە ماناى (الذى/ كەوا): ئىم وتەيەش (طبرى) داوئىتئىيە پالّ وتەكانى (عبدالله كورى مسعود)و (قتادة)و (الزهرى)و (السدى)و ئىوانى تر.

(طبری) له ږوونکړدنه‌وه‌ی شم وته‌ی‌ده‌دا گوتوویه‌تی: "مانای ثایه‌ته‌که به‌پی‌ی شم وته‌یه، شم‌یه: واته جووله‌که‌کان دوا‌ی شم و ته‌فسانه و قسه‌ویاسه چه‌واشه‌کاریانه‌ی شه‌یتانه‌کان که‌وتن، که له ولاتی ژیر حکوم‌پران‌یی (سوله‌یمان) ده‌یان‌گ‌یرایه‌وه‌و، ه‌روه‌ها جووله‌که‌کان دوا‌ی شم و س‌یح‌ریازیه‌ش (به‌کرده‌وه) که‌وتن، که (هارووت و مارووت) له بابل داو له ږووی تیوری (نظري)‌یه‌وه پی‌یان ناساند‌بوون و فی‌ریان ک‌رد‌بوون تا‌کو لی‌ی بسله‌منه‌وه"^(۱). به‌لام شم‌وان شم‌وه‌شیان ک‌رده بیان‌و‌ی ک‌رداره بو‌وجه‌له‌کان‌بان.

(طبري) نهم رسته‌یهی دوايي به راستر داناوہ. به لام (ابن کثير) وتہی به دوا داجوونی خوئی له سر نئو وتہیہی (طبري) - مامؤستای خوئی - دهر پريوہ، (وتہ به راستر دانراوہ که) ی (طبري) ی رٲٲٲ کردؤتہ و و پاساوی ليکراویشی به وہ هيٲناوہ تہ وہ که گو تو ويہ تي: "پاشان (ابن جرير) سره تا نهم وتہیہی رٲٲٲ کردؤتہ و، که و (ما) به مانای (الذي) يہ و، وتہ و بيرو پای دريژيشی له سہري پيشان داوہ و، وای له قہ لئم داوہ، که هارووت و مارووت دوو فريشته بوون و، خوا نار دو ويہ تہ خواروہ بو سہر زہوی و ريٲي پي داون، که خہ لکي فيري سيحريازی بکهن - و ه تاقی کردنہ و و ه لئسہ نگانديٲک بو به نده کانی خوا - دواي نئوہی، که بو نئو عہدانه شی روون کردؤتہ و، که نئو کاری سيحريازی به و کاره ناله بارانه يہ که

(۱) تفسیر الطبری / ۲ : ۴۲۱

لەسەر زارى پېغەمبەران پېى لى گىراو و قەدەغەيان كىردوون. هەروەها (ابن جرير) وایشى داناو، كە (هارووت و مارووت) لەو دا گوپرايه لى خوا بوون و بەو فەرمانەيه وە پابەند بوون. ئەم و تەو بىروراپەش، كە ناوبراو گرتويه تىه بەر، زۆر نامۆ سەيرو سەمەرەيه ^(۱).

بەلام ئىمام (احمد شاکر) تېيىنى لەسەر لىكدانەو كەى (ابن كئير) دەرپريو و گوتويه تى: "من نكوولتى له وتەى (ابو جعفر) ناكەم، وەك چۆن (ابن كئير) نكوولتى لى كىردو، خۆ ئەگەر تۆ دادپەرور بىت و دواى وتەى (ابو جعفر) بكەويت، ئەو بەلگەيه كى روون و ئاشكرا و پۆشنى لەسەر راستىي ئەو بىروراپە تىدا بەدى دەكەيت، كە پىي گەيشتو، هەروەها وردىنى و بىگەردىي لە تاووتوى كىردنى ماناكان و، پىكخستنى بىژەكان (الفاظ) دا بەدى دەكەيت، كە لەوانەيه لە تەفسىرىكى تى جگە لەم تەفسىرە پىزدارو گران قەدرەدا بەدىيان نەكەيت" ^(۲).

چۆن فرىشتهكان خەلگيان فېرى سىحر كىردو؟!

ئىمام (طبري) پىسارى دەربارەى ئەركى هەردو فرىشته كە لە بابل دا كىردو، كە ئاخۆ دەشەت خوا ئەركى سىحر و ئەفسانەكارىي بۆ ناردبە خوارەو؟ ئەى ئاخۆ چۆن بۆيان شىاو بوو، كە خەلگى فېرى سىحر بكەن؟ لە وەلامدا ئىمام (طبري) گوتويه تى: "بىگومان خواى بەرزو بالادەست، هەموو جۆرە چاكە و خراپەيه كى خولقاندو، هەموویشى بۆ بەندەكانى روون كىردۆتەو، سىروشتى بە پېغەمبەرانى داو، فەرمانى پى داو، كە خەلگى فېرى ئەو پەيامە بە سىروش نىرراو بكەن، خەلگەكانيان پى بناسىن، حەرامەكانىشان نىشان دەن، لىيان

(۱) عمدة التفسير / ۱: ۱۹۴

(۲) تفسير الطبري ۲: ۴۲۲ - حاشية -

ئاگادارکه نهوه، وهکو (زیناکردن) و (دزی) و ههموو ئهو گوناھو سه‌رپێچییانه‌ی که پێیان ناساندوون و پێگه‌ی ئه‌نجامدانی ئهو تاوانه‌شیان لێ‌گرتوون، (چونکه‌ سیحرو ئه‌فسانه‌کاری) یه‌کێکه‌ له‌و سه‌رپێچییانه‌ی که هه‌وایی له‌سه‌ریان پێ‌داون و پێ‌ی کارکردنیشان لێ‌گرتوون.

زانینی سیحرو ناسینی ئه‌فسانه‌کاریش به‌ گوناھێک دانانرێت، وه‌ک چۆن گوناھێک له‌ زانینی گرتنه‌وه‌ی (مه‌ی) و داتاشینی په‌یکه‌رو دروستکردنی ئامی‌ری مۆسیقا و که‌ره‌سه‌ی یاریدا نیه‌، به‌لکو گوناھ له‌ جێبه‌جێ‌کردنی عه‌مه‌لیانه‌ی ئهو زانسته‌دا هه‌یه‌ که‌ تێیدا زیان به‌ که‌سانێک ده‌گه‌یه‌نرێت که‌ نابێت زیانیان له‌سه‌ری پێ‌ بگات. که‌وابوو هیچ گوناھێک له‌و زانستی ئه‌فسانه‌یه‌دا نیه‌، که‌ خوا بۆ هه‌ردوو فریشته‌که‌ی ناردوه‌و له‌وه‌شدا گوناھ نیه‌، که‌ هه‌ردوو فریشته‌که‌ خه‌لکیان فێری سیحربازی کردوه‌، چونکه‌ فێرکردنی هه‌رکه‌سیکیان، که‌ فێریان کردبێت به‌ فهرمانی خوا بووه‌و دوا‌ی ئه‌وه‌ش بووه‌، که‌ که‌سه‌ فێرکراوه‌که‌یان ئاگادار کردوه‌ له‌وه‌ی ئه‌مه‌ تا‌قی کردنه‌وه‌یه‌ بۆت، پاشان وریایان کردۆته‌وه‌ له‌وه‌ی نابێت کاری سیحربازی بکات، و نابێت به‌ کردوه‌ ئه‌نجامی بدات، ئه‌گینا بێ‌باوه‌ر ده‌رچێت. به‌لکو گوناھه‌که‌ له‌سه‌ر ئهو که‌سه‌یه‌، که‌ کاتێک سیحر له‌و دوو فریشته‌یه‌وه‌ فێر ده‌بێت و کاری پێ‌ده‌کات، چونکه‌ کاتێک خواش باسی فێربوونی کردوه‌، له‌ هه‌مان کاتدا پێ‌ی له‌ کارپێکردنیشی گرتوه‌، جا که‌ خوا خۆی پێ‌گه‌ی فێربوونی ئهو کاره‌ی به‌ ئاده‌میزاد داوه‌، شه‌رمه‌زارییه‌کی بۆ هیچ که‌سیک تێدا نیه‌، که‌ فێری بووبێت، وه‌ک چۆن ئهو دوو فریشته‌یه‌ش له‌ فێربوون و زانینی سیحره‌که‌دا شه‌رمه‌زار نه‌بوون، چونکه‌ زانینی ئهو کاره‌یان به‌پێ‌ی ئهو زانیاریانه‌ بوو، که‌ خوا بۆی ناردبوونه‌ خوا‌ره‌وه‌^(١).

خه‌لکیش ئه‌گه‌ر سه‌رپێچییان له‌ ئامۆژگارییه‌کانی ئهو دوو فریشته‌یه‌ کردبێت، و ئهو کاری سیحربازییه‌ی، که‌ پێ‌ی لێ‌گرتبوون ئه‌نجامیان دا‌بێت و له‌ جیا‌کردنه‌وه‌و

پهرته‌وازه‌یی نیوان ژنو می‌رددا به‌کاریان هی‌نابیٔ، ئەوا له راستیدا هیچ زیانیکی به‌و دوو فریشتیه نه‌گه‌یاندوو، به‌لکو زیانی بۆ سەر خه‌لکه‌که‌ خو‌یان هه‌بووه. . . وه‌ك ئیمامی (طبري)یش گوتویه‌تی: "کۆمه‌له‌ که‌سیك له‌ پیاوچاکان و شوینکه‌وتوانی ر‌یبازی خوا له‌ جیاتی خوا پهرستاون، ئەمه‌ش زیانی به‌ خودی ئەو پیاوچاک و ئەولیاiane نه‌گه‌یاندوو، چونکه‌ ئەوه به‌ فرمان و ر‌اسپاردە‌ی خو‌یان نه‌بووه، به‌لکو هه‌ندیك که‌س هه‌ر له‌خو‌یان‌ه‌وه ئەو پیاوچاکانه‌یان پهرستوووه، به‌رستراوه‌کانی نکو‌و‌ل‌ی‌ان له‌و کاره‌ ناشه‌رعییه‌ کردوه و دژی بوون.

به هه مان شیوه ههردوو فریشته کهش سحر بازیی هیچ کهسیک لهوانه ی که
سحره کهشیان لیوه فیروون، زیانیان پی ناگه نیئت، چونکه دوا ی شهوه بهوه، که
پئی کاره کهیان لی گرتوون و نکوولییان لی کردوون و ئاموژگاریشیان کردوون،
پئیان گوتبوون: (ئیمه هوی تاقیکردنه وه هه لسه نگاندنتینو، توش بهمه کافرو
بی باوه مه به: (إِنَّمَا حَنُّ فَتَنَةٍ فَلَا تَكْفُرْ). ئیدی ئهم دوو فریشته یه بهو وته یه ی
خو یان فه رمانی سه رسانی خو یان جی به جی کردوه ^(۱)."

دیاری کردنی ئامراز (ما) له ئایه ته که دا

له ئایهته کهدا نۆ جار ئامپازی (ما) دیاری کراوه، له هه‌ندی‌کدا پیتی (نه‌ری/ نه‌فی) یه به مانای (لم) له هه‌ندی‌کی‌شیاندا هاوه‌لقرا نه به مانای (الذی/ که)، له هه‌ردوو جو‌ره که‌شدا به‌م شی‌وه یه هاتوون:

۱- ((وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ)) لیژدها (ما) ناوۀفرمانه به مانای (الذی)، واته دواى ئەو قسەوباسانە کەوتن (کە) شەیتانەکان بلأویان دەکردەوہ (اتبعوا الذی تتلوه الشیاطین).

(۱) تفسیر الطبری / ۲ : ۴۲۶ - ۴۲۷

۲- ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)) لیږه‌دا (ما) پیتی (نهرئ/ نفی)یهو ټاکاری کفرو بې‌باوه‌پیتی له‌سهر (سوله‌یمان) لاده‌بات.

۳- ((وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ)) رای راستر وایه، که (ما) لیږه‌دا ټاوه‌لقرمانه، واته: (اتبعوا السحر الذي انزل على الملکین) دوی ټهو سیحره که‌وتن، که بؤ هه‌ردو فریشته‌که نی‌ر‌ابووه خواره‌وه له جیاتی ټه‌وی نه‌ده‌بوو دوی که‌ون و کاری پی‌بکه‌ن، به‌لکو ته‌نها لی‌ی ټاگادار بوونایه.

۴- ((وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَقَّ يَقُولَا)) لیږه‌دا (ما) پیتی نهرئ‌یهو به‌مانای (لا یعلمان أحد حتی یحذراه) هیچ که‌سیکیان فی‌ر نه‌ده‌کرد هه‌تا ټاگاداریان نه‌کردایه‌ته‌وه.

۵- ((مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ)) لیږه‌دا (ما) ټاوه‌لقرمانه، واته: (یتعلمون الذي یفرقون به بین المرء وزوجه) ته‌نها ټهو زانیاری یه خراپه‌ی لی‌ فی‌ر ده‌بوون که به جادو‌گه‌ری ناکوکی و په‌رته‌وازه‌بیان ده‌خسته نی‌وان ژن و می‌رده‌وه.

۶- ((وَمَا هُمْ بِضَآئِرٍ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ)) لیږه‌شدا (ما) پیتی نهرئ‌یهو.

۷- ((وَيَعْلَمُونَ مَا يُضْرُّهُمْ)) لیږه‌شدا ټاوه‌لقرمانه.

۸- ((مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ)) لیږه‌شدا پیتی نهرئ‌یهو.

۹- ((وَلَيْسَ مَا شَكَّرُوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ)) لیږه‌شدا هاوه‌لقرمانه به‌مانای (الذي/ که).

جا کاتیک سهرنج له هاتنی ټام‌پازی (ما) له ټایه‌ته‌که‌دا ده‌ده‌یت، ده‌بینیت به‌شی‌وه‌یه‌کی (به‌پله دانراو) ریز‌کراون، بؤ نمونه یه‌که‌م جار (هاوه‌لقرمانه) پاشان (پیتی نهرئ‌یهو)، ټینجا ده‌بی‌ته‌وه به (هاوه‌لقرمان) و پاشان (پیتی نهرئ‌یهو)، ټیدی هه‌ر ټاوا دیت، ټهم شی‌وه ری‌ک‌خستنه‌ش له شی‌وازو نهریتی قورئاندا دیارده‌یه‌کی جوانی به‌دی‌ی کراوه.

جوړه کانی سیحر

سیحر چەند جوړیکی ههیه، وهك راستی و، خه یالی.

ئیمام (راغب) ده باره ی جوړه کانی سیحر گوتهویه تی:

"سیحر چەند مانایه کی ههیه و بهو مانایانه ده گوته تی (سیحر)، وهك:

یه که م / (فریودان) و چەند خه یال دندنیك، که هیچ باریکی راستیان نیه، وهك ئه و کردارانه ی که سیکی چه واشه کارو فیل باز که بهو ی سووکی و خیرایی جوولیه ی دهسته وه ئه نجامیان ده دات، یان وهك ئه و کرده وهیه ی که که سیکی (دوو زمان، واته: قسه هین و قسه بهر) ئه نجامی ده دات و به و ته ی پازاوه و باق و بریقی تامه زرو ی بیست خۆشی ده کات، له مباره یه وه خوا (عز وجل) فه رمویه تی:

﴿...سَحَرُواْ اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَاءَ وَبِسِحْرِ عَظِيْمٍ﴾ (۱۱۶)

الأعراف ﴿﴾، واته: سیحر بازه کانی فیرعه ون سیحریان له چاوانی خه لکی کردو ویستیان بیانتر سینن، سیحریکی گه وره شیان هینا پیشه وه.

ههروه ها فه رمویه تی: ﴿...يُخِلُّ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّا نَسْعٰی﴾ (طه) ﴿﴾، واته: سیحره که ی سیحر بازانی فیرعه ون وا هاته بهرچاوی مووسا وهك ئه وه ی مار بیته و به خیرایی پروات.

دووه م / به کیشکردنی هاریکاری شهیتان به شیوه خۆنزیك کردنه وهیه ك لی، وهك ئه وه ی که خواش له باره یه وه فه رمویه تی: ﴿هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰی مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِيْنُ﴾ (۲۲) ﴿تَنَزَّلُ عَلٰی كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ﴾ (الشعراء) ﴿﴾، واته: ئایا هه والی ئه وه تان پی بده م که شهیتانه کان له سه ر کی داده به زن؟ له سه ر هه موو که سیکی بوختانکارو تاوانبار داده به زن.

هه‌ر له‌ مباره‌یه‌وه خوا فهرمویه‌تی: ﴿...وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾ (البقرة ١٠٢)، كه له‌م چیرۆكه‌دا باسی ئهم نایه‌ته‌ش زۆر كراوه‌.

سێیهم / ئه‌وه‌ی كه سیه‌ربازه‌ بێ‌ده‌نگه‌كان ده‌ریده‌برن، كه ناوێشانى كاریكه‌و واى له‌قه‌له‌م ده‌ده‌ن گوايه ئه‌وه به‌ هێزێكى خۆى كراوه‌و گوايه‌ روخسارو بالاى مه‌خلووقات ده‌گۆرنو، مڕۆف ده‌كه‌نه‌ گياندارێكى وه‌ك گویدریژ، كه له‌ راستیدا له‌لاى خۆيان هیه‌چ بارێكى راستى و حه‌قیقه‌تى نیه‌.

چواره‌م / هه‌ندێك جاریش لایه‌نێكى جوانى له‌ سیه‌ردا وێنا ده‌كریت.. بۆ نمونه‌ گوتراوه‌ له‌ نووسین و په‌وانبێژیدا سیه‌ریك هه‌یه‌.. هه‌ندێك جارى تریش جوانى و كاریبى كرده‌وه‌كه‌ی پێشان ده‌دریت، تا واى لى‌هاتوه‌، كه پزیشكه‌كان بڵین: سروشت ساحیر و ئه‌فسوناوییه‌. هه‌روه‌ها خۆراكیشیان به‌ سیه‌ریك ناوبردوه‌ به‌هۆى ئه‌وه‌ی ورده‌كاریی تێدايه‌و خۆشه‌و كاریگه‌ریشی هه‌یه‌" (١).

ئیمام (فخرالدین الرازى)یش چهند جوړیكى له‌ سیه‌ر دیاریی كردوه‌، وه‌ك:

یه‌كه‌م / سیه‌رى (كلدانیه‌كان) و (كه‌سدانییه‌كان) كه له‌ دیزه‌ماندا ژیاونو، كه‌لێك بوون ئه‌ستیره‌كانیان ده‌په‌رستو، رایان وابوو، كه ئه‌ستیره‌كان ئه‌م جیهانه‌ به‌رپۆه‌ ده‌به‌ن.

دووه‌م / سیه‌رى ئه‌و كه‌سانه‌ی، كه وه‌همو نه‌فسیكى به‌هێزیان له‌ كارتێكردن و ئالووده‌كردنى كه‌سانى تردا هه‌یه‌ كه سیه‌ریان لى‌ده‌كه‌ن و چه‌واشه‌یان ده‌كه‌ن.

سێیهم / په‌نابردنه‌ به‌ر هاوكاریكردنى (جن) و رۆح له‌ به‌ره‌كانى تری زه‌وى.

چواره‌م / خه‌یالاندن (تخیلات) و كاریبى به‌ (چاو).

پێنجهم/ ئهو كرداره سه‌رسوپه‌یتانه‌ی كه له ئه‌نجامی پێكه‌یتانی ئامپه‌ره پێكه‌وه به‌ستراوه‌كانه‌وه هه‌ندێك جار له‌سه‌ر پێژه ئه‌ندازه‌یه‌یه‌كان ده‌رده‌كه‌ون، هه‌ندێك جاری تریش له‌سه‌ر رووبه‌ندی خه‌یال ده‌رده‌خه‌یتن. کاری سی‌ه‌ربازه‌كانی فیره‌ه‌ون له‌م جۆره‌ بووه‌.

شه‌شم/ په‌نابردنه‌ به‌ر چه‌ند خاسیه‌تیکی ده‌رمانه‌كان، وه‌ك ئه‌وه‌ی هه‌ندێك ده‌رمانی تێكه‌چووی كۆن بكرێته‌ خۆراكه‌وه، كه‌ عه‌قلی مرۆڤ بۆ ماوه‌یه‌ك ناهێڵێت، یان مادده‌ دووكه‌لاییه‌ سه‌رخۆشكه‌ره‌كان، وه‌ك می‌شکی كمر (گوێدریژه) كه‌ ئه‌گه‌ر مرۆڤ بیه‌خوات ئه‌وا عه‌قلی تێك ده‌دات، زی‌ره‌ كیشی كه‌م ده‌كات‌ه‌وه‌.

حه‌وته‌م/ په‌یوه‌ست كردنی عه‌قل: ئه‌وه‌یه‌ كابرای سی‌ه‌رباز ئیدی‌عای ئه‌وه‌ ده‌كات گوایه‌ ناوه‌ هه‌ره‌گه‌وره‌كه‌ (الاسم الأعظم) ی ناسیه‌وه‌، جنیش، واته‌ جنۆكه‌كانیش گوێراه‌یه‌یی ده‌كه‌ن و له‌ زۆربه‌ی كاروباره‌كاندا ملكه‌چی ده‌بن، جا ئه‌گه‌ر وا پێكه‌وت كه‌ بیه‌سه‌ره‌كه‌ عه‌قلی واز بێت و توانای جیا‌كردنه‌وه‌ی چاك و خراپی له‌ یه‌كتر كه‌م بێت، ئه‌وا ئه‌مه‌ به‌ هه‌ق ده‌زانیت، دڵی‌شی پێ‌وه‌ی په‌یوه‌ست ده‌بێت، جۆره‌ ترس و له‌رزێكیش له‌ ده‌روونیدا دروست ده‌بێت، جا ئه‌گه‌ر ترس و له‌رزى بۆ دروست بێت ئه‌وا هێ‌ز هه‌سته‌وه‌رییه‌كانیشی لاواز ده‌بن.. له‌و كاته‌شدا سی‌ه‌ربازه‌كه‌ ده‌توانیت خواسته‌كانی خۆی به‌دی بێنیت.. هه‌ركه‌سی‌كیش ئه‌زموونی له‌م كارانه‌دا هه‌بێت و حال و بارودۆخی ئه‌هلی عیلم و زانایانی زانیبیت، ئه‌وا ده‌زانیت كه‌ دڵ چ كارێگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌ راپه‌راندنی كاره‌كان و شارده‌نه‌وه‌ی نه‌هێنییه‌كاندا هه‌یه‌.

هه‌شته‌م/ هه‌ول‌دان به‌ هێنان و بردنی قسه‌وباس له‌ چه‌ند پێ‌یه‌کی شار‌اوه‌و هێمنانه‌وه^(١).

(١) پروانه (التفسير الكبير) ی نېمام رازی، به‌رگی ٣، لاپه‌ره ٢٠٦-٢١٣.

نایا سحر کاریگەری هەیە؟ یان خەیاڵاندنیكە؟

زانیمان کە سحر چەند جوړیکی هەیە، هەندیکیان راستەقینەن، هەندیکیشیان خەیاڵاندنە و بەندە بە وەهەم و ترساندن و فریودانە. زانایانی ئیسلامیش بیروپرای هەمەجوو لێک جودایان لەسەر سحر هەیە، کە ئاخۆ شتیکی راستەقینە و کاریگەری لەسەر کەسی سحر لێکرا هەیە یاخود خەیاڵاندنیكە و هیچ راستییەك و کاریگەرییەکی نیە؟! لەم پووەوە ئیمامی (طبری) رای وایە، کە هیچ راستییەکی نیە و تەنها بە خەیاڵاندن و فریودانە بەندە.. وەك دەلێت: "ئەو تەنها چەند فروفیل و چاوبەستی و کاریکی مانادارن کە کابرای سحر باز ئەنجامیان دەدات. تاكو ئەو بختە دلی سحر لێکراوە کەو کە پێچەوانەی واقعیە کەیه. نمونەی ئەمەش وەك کەسیك لە دوورەو (سەرەب/ تراویلکە) ببینی و ابزانی و ئاو و هەر ئاوێکە لە خەیاڵی خۆیدا دانابی و ئیدی هەر شتیك لە دوورەو ببینی بە پێچەوانەی پووە راستەقینە کەیه وە دابینی. یان وەك سەرنشینیکی نیو پاپۆری پۆشتو و کاتیك بە هێزاشی رینگ دەپریت وادەزانی و هەرچی درەخت و چیا بەرچاوی هەیە لەگەڵیدا دەپۆن.. مرقشی سحر لێکراویش ئاویە، ئەمە نەریتیەتی، ئەو دووریە، کە لە سحری سحر بازە کەو پێی دەگات وای بۆ دەچیت کە هەر ئەو واقعیە کەیه، ئەمەش بە پێچەوانەی بارە راستەقینە کە، کاریگەریتیە کەشی"^(۱).

بەلام ئیمامی (رازی) وای بۆچوو کە سحر باری راستی و کاریگەریشی هەیە، کابرای سحر باز -بەخواستی خوا- دەتوانیت زیان بگەیهنیت، وەك گوتووێ: "شۆینکە و توانی سونەت بە شیاویان داناوە گەر سحر باز بتوانیت بەنیو هەوادا

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۳۶.

بفریتو، کهر بکات به مرۆڤو، مرۆڤیش بکات به کهر، بهلام زانیانی شوینکهوتوی سوننهت گوتویانه: خوا خۆی خالقێ ئهم شتایهیه و کاتیك کابرای سحر باز چهند نووشتهیه کی تایبهتی و چهند وشهیه کی دیاریکراو دهخوینیتهوه، ئهوا لهوانهیه کاریگهره که له ئهستیرهکان و گهردوونه بیت... ئهم زانیانهش له قورئان و فرموده ههوالبه خشه کانهوه له چهند بهسهرهاتیکیشهوه بهلگهیان لهسهر پروودانی ئهم جوړه سحره هیناوهتهوه. بهلکهی قورئانیان لهم فرمایشتهی خواوه هیناوه که فرمویهتی: ﴿وَمَا هُمْ بِضَاكِرِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ واته: ئهوان ناتوان زیان له هیچ کهسیك پێیگهیهن تهنها به خواستی خوا نهییت... لهم ئایهتهدا ئامپازی (الا/تهنها) که ئامپازیکی جیاکاری (أداة استثناء) ه، دهلالهت لهسهر پهیداوونی کاریگهری و ئاسهوارهکانی سحره که دهکات.. فرموده کاتی تایبهت به ههوال و بهسهرهاتهکانیش به شیوه و پلهی (متواتر) و (احاد) له پیغه مبهروه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گیراونهتهوه^(۱).

زانیانی بواری فرموده رایان وایه، که سحر حقیقهتیکی هیهو، سحر بازیش به خواستی خوا، دهتوانیت کار له سحر لیکراوان بکات.. لهو پرووهو ئیمام (ابن حجر) له (فتح الباری) دا گوتویهتی: "بیروپای جیاواز لهسهر سحر هیه، وهك ئهوهی گوتراوه ئهوه تهنها خهیاڵاندنیکهوه، هیچ حقیقهتیکی نه، ئهمهش پای (ابوجعفری استرابازی)یه له مهزههبی (شافیعی)و، پای (ابوبکری پازی)یه له (حنهفی)و، پای (ابن حزم)ی (ظاهری)یشه، لهگهڵ پای کۆمهڵیک زانای تردا. (نووی)یش گوتویهتی (لهپاستیدا ئهوهیه، که حقیقهتیکی و بناوانیکی

(۱) پروانه تهفسیری (رازی) بهرگی (۳) لاپهه (۲۱۳) به کورتی... ههروهها دهربارهی فرموده (متواتر) و (احاد)یش، دهئین: فرموده (متواتر) نهویه، که ژماره ی گیرهوهکانی (پاویهکانی) له ههموو چینیکی خهلکی بنو ههموو ناکاریك درۆ قسه ههلبهستنیان لێ دووریتو پاویهکانیش به چاوی خۆیان بینیبیتیان و به گۆی بیستبیتیان.. فرموده (احاد)یش نهویه که نهگهیشتبیته پلهی (تواتر) له پروی ژماره ی پاویهکانیهوه.

هه‌بێت، کۆمه‌ڵی زانایانیش وایان پراندۆته‌وه‌و سه‌هرجه‌م زانایانیش هه‌مان رایان هه‌یه‌و، به‌لگه‌ش له‌ قورئان و سوننه‌تی راست و سه‌لمێنراوه‌وه‌ له‌سه‌ری هه‌یه‌. به‌لام ئه‌وه‌ی جێی ناته‌بابی و جیاوازیی بیروپاکیانه‌، ئه‌وه‌یه‌ ئایا به‌ سیح‌کردن کار له‌ هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی چاو ده‌کرێت یان نا؟ جا هه‌رکه‌سی‌یکیش ب‌لێت ئه‌وه‌ ته‌نها خه‌یالاندنیکه‌، لێی وه‌رناگیرێت، ئه‌وانه‌ی که‌ گوتووشیانه‌ (سیح‌ حه‌قیقه‌تیکی هه‌یه‌) بیروپای جیاوازو لێک‌جودایان له‌وه‌دا هه‌یه‌ که‌ ئایا ئه‌م حه‌قیقه‌ته‌ هیچ کاریگه‌ری یه‌کی وای هه‌یه‌ به‌و په‌نگه‌ی سرووشت و می‌زاج ب‌گۆرێت و ببێته‌ جو‌ریک له‌ نه‌خۆشی یه‌کان یاخود کاریگه‌ری یه‌که‌ی ب‌گاته‌ پاده‌ی گۆران و ب‌ی‌گیانه‌کان ب‌کاته‌ گیاندار، یان به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ گیانداره‌کان ب‌کاته‌ شتی ب‌ی‌گیان؟ جا ئه‌وه‌ی که‌ پای کۆمه‌ڵی زانایانی له‌سه‌ر ب‌ی‌ت، یه‌که‌میانه‌، واته‌ که‌ سیح‌ حه‌قیقه‌تیکی و ته‌نها ه‌ینده‌ی کاریگه‌ری هه‌یه‌ که‌ نه‌ختی‌ک له‌ می‌زاج و سرووشتی شته‌کان یان به‌رامبه‌ره‌که‌ی تی‌ک بدات.. به‌لام چه‌ند زانیه‌کی که‌م رایان له‌سه‌ر ئه‌گه‌ری دووه‌مه‌ که‌ گوايه‌ گۆرانکاری به‌سه‌ر شته‌کان دا ده‌کات."

(مازری)یش گوتویه‌تی: "کۆمه‌ڵی زانایان رایان له‌سه‌ر بوونی سیح‌ هه‌یه‌ که‌ له‌ ئارادایه‌و حه‌قیقه‌ت و بناوانیکی هه‌یه‌، به‌لام هه‌ندێک زانی تریش نکوولی له‌ وجود و حه‌قیقه‌تی ده‌که‌ن."

هه‌روه‌ها ناوبراو پای وایه‌ ئه‌وه‌ی به‌ چه‌ند خه‌یالیکی پووجه‌ڵ دانراوه‌، وانیه‌و به‌پێی هه‌بوونی ده‌ق له‌سه‌ر سه‌لماندن و جودی سیح‌، په‌ت ده‌کرێته‌وه‌ که‌ ئه‌گه‌ر چه‌ند خه‌یالیکی پووجه‌ڵ ب‌ی‌ت. جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی عه‌قلیش نکوولی ناکات له‌وه‌ی که‌ ب‌ی‌گومان خوا سنووری عاده‌ت و دابو نه‌ریت له‌ کاتی ئاخاوتنی سیح‌بازدا به‌ وشه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستراو، یان به‌ پێکه‌ینانی چه‌ند ته‌نی‌ک، یاخود به‌ تی‌که‌ڵ و پێکه‌ڵکردنی چه‌ند ه‌یزیک له‌سه‌ر شیوازیکی تایبه‌تی، تی‌ده‌په‌رینێت^(١).

(١) فتح الباری، للإمام ابن حجر/ ١٠: ٢٢٢-٢٢٣

سیحر کردن له پیغه مبهری خوا ﷺ

پاسترین بیروپا و پیاوایه تیش که له کۆمه‌لی زانایانی شوینکه وتوی سوننه ته وه هینراوه، ئه وهیه بێگومان سیحر وجود و کاریگه ریشی ههیه و، مرقی سیحر باز ده توانیت کار له ناحهزه که ی بکات و زیانیشی پێ بگهیه نیت (دیاره هه موو ئه مانه ش به خواست و ناگاداری خوا و به پێی حیکمه تی که خوشی له و باره یه وه).

هه ر ئه مه ش پای به پاست دانرا و یه کلا کرا وه یه، چونکه به لگه ی له ده قه کانی قورئان و فه رموده وه له سه ره. ده قی قورئانی ش له چیرۆکه که ی (هارووت و مارووت) وه هاتو وه، که دوا ی نه ختیکی تر ده چینه وه سه ری. پیاوایه ته که ش ئه و روودا ی سیحر کردن کا برای جووله که یه له پیغه مبهری خوا ﷺ که ئیمام (بوخاری) له چه ند جێگه یه کی کتیبه کهیدا (صحیح البخاری) هینا ویتیه وه. ئه م روودا وه ش له (عائیشه) وه - خوا لێی پازی بیت - گێپرا وه ته وه که گو تویه تی:

((سَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ يُقَالُ لَهُ لَيْبِدُ بْنُ الْأَعْصَمِ حَتَّى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخَيِّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ عِنْدِي لَكِنِّهُ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَعَرْتُ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِي فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعَ الرَّجُلُ فَقَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَيْبِدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُسْطَرٍّ وَمُشَاطَةٍ وَجَفَّ طَلْعَ نَخْلَةٍ ذَكَرَ قَالَ وَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بَنِي دُرَّوَانَ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ كَانَ مَاءَهَا نَقَاعَةُ الْحَنَاءِ أَوْ كَانَ رُءُوسُ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا اسْتَخْرَجْتَهُ قَالَ قَدْ عَافَانِي اللَّهُ فَكَرِهْتُ أَنْ أَكُوْرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا فَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ))^(١).

(١) صحیح البخاری (٧٦) کتاب الطب، (٤٧) باب السحر، حدیث (٥٧٦٣).

واته: (عائیشه) گوتوویتە: پیاویك له هۆزی (به‌نی زریقه) كه ناوی (لبید كوری اعصم) بوو، سیحریكى له پیغه‌مبهری خوا ﷺ كردو ته‌نانه‌ت پیغه‌مبهر ﷺ وای ده‌زانی ئەو كارهی سیحر بازەكه به پڤاڵەت هەر واییه، به‌لام واش نه‌بوو.

ئەوه‌بوو رۆژێکیان یان شه‌ویکیان -که له‌لای خۆم بوو- هەر نزاو دوعای ده‌کرد، پاشان فەرمووی: ئەي عائیشه، ئايا هه‌ستت کردوه به‌وه‌ی که خوا وه‌لامی ئەو مه‌سه‌له‌یه‌ی بۆ پروون کردوومه‌وه که داواو پرسیارم له‌باره‌یه‌وه کردبوو؟ ئەوه‌بوو دوو پیاو ها‌تبوون بۆ لام، یه‌کێکیان له‌لای سه‌رمه‌وه دانیش‌تو ئەوی تریشیان له‌لای قاچه‌مه‌وه، ئنجا یه‌کێکیان له‌وی تریانی پرسی: (ئه‌م پیاوه چ ئازاریکی هه‌یه؟) ئەویش گوتی: (سیحری لی‌کراوه)، لێی پرسیه‌وه: (کێ سیحری لی‌کردوه؟) گوتی: (لبید کوری أعصم). دوباره لێی پرسی: (له‌ چ شتی‌کدا سیحری لی‌کردوه)، ئەویش له‌ وه‌لامدا گوتی: (له‌ شان‌ه‌یه‌ک و قژیکی وه‌ریوی به‌ شان‌ه‌ دا‌هین‌راو داو، له‌ تو‌یکلی ته‌نگی دارخورمای نی‌ردا). ئنجا لێی پرسی: (ئه‌ی ئەوانه له‌ کوێ دان؟) ئەویش له‌ وه‌لامدا گوتی: (له‌ بی‌ری ذروان). ئیدی پیغه‌مبهریش ﷺ له‌گه‌ڵ چه‌ند که‌سیک له‌ هاوه‌لانی چوونه سه‌ر بیر‌ه‌که‌و، ها‌ته‌وه‌ پێی گوتم: ئەي عائیشه، ئاو‌ه‌که‌ی وه‌ک ئاوی ده‌رچووی خه‌نه‌ بوو، سه‌ری دارخورماکانیشی وه‌ک سه‌ری شه‌یتانه‌کان بوو.. منیش پیم گوت: ئەي پیغه‌مبهری خوا، ئايا ده‌رت‌هینان؟ فه‌رمووی: (خوا پاراستمی‌و، منیش پیم خو‌ش نه‌بوو خراپ‌ه‌یه‌کی تی‌دا تووشی خه‌لکی بکه‌م)..

عائیشه ده‌لێت: پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمانی دا‌بوو نه‌هیل‌رین، ئیدی له‌سه‌ر ئەو فه‌رمانه‌ شارانه‌وه له‌نبو خاکدا.

ههروه‌ها (بخاری) له (كتاب الطب) باب (هل يستخرج في السحر)دا به
 پڕیوایه‌تیکی تر ئەم ڕووداوه‌ی گێڕاوه‌وه‌و هه‌ندیک پسته‌ی تری بۆ زیاد کردوه‌و،
 گوتویه‌تی:

"له عائیشه- خوا لئی رازی بیت- گیراوه ته وه که گو توویه تی: سیحر له پیغه مبهری خوا ﷺ کرا به شیویه ک وای لی هات که ده چیته لای ثافرت (واته

کاتیك له گهـڵ خیزانی دابوایه نه ده چوو به لایدا). لهـم پوهوه (سفیان) له فهرمووده که ی گێراوه ته وه گوتویه تی: ئه وه ش توندترین شیوازی سیحر لێکردنه ئه گهر گه یشتبێته ئه و راده یه . ئنجا پیغه مبهـر ﷺ دوا ی ئه وه ی سیحره که ی لێکراوه فهرمووی: ئه ی عایشه، ئایا ده زانیت، که خوا ئه وه ی ده مویت بۆی پروون کردمه وه .. ئه وه بوو کاتیك دوو پیاو هاتنه لام و یه کێکیان له لای سهـرمه وه دانیشـت و ئه ی تریشیان له لای ههـردوو قاچهـمه وه، جا ئه وه ی که له لای سهـرمه وه دانیشـتوو به ی ترینی گوت (ئهـم کابرایه چییه تی؟) ئه ویش گوتی: (سیحری لێکراوه)، پرسـی: (کێ سیحری لێ کردوه؟)، گوتی: (لیدی کور ی اعصم)، که پیاویکه له هۆزی (بنی زریق) ی هاوپه یانی جووله که کان و، که سیکی دووروو (منافق) بووه . ئنجا لێی پرسـی (له چیدا سیحری لێ کردوه؟) گوتی: (له شانه یهـک و چهـند تالهـقزیکی وهـریوی داهینراودا)، پاشان لێی پرسـی: (ئه وه له کوێ یه؟) پێی گوت: (له نیو تویکله ته نه که که ی خورمایه کی نێردا و له ژێر به ردیکی دهـرکهـوتوو ی سهـروو بیره کهـدا له بیری ذروان).

ئنجا عایشه دهـلێت: پیغه مبهـریش ﷺ چوهـته سهـر بیره کهـو دهـریهیناوهـو، فهرمووی: ئه و بیره ی، که پیشانم درا ئاوه که ی وهـک ئاوی دهـرچووی خهـنه و ابو و، خورما که شی وهـک سهـری شهـیتانه کان.. پاشان فهرمووی: له وێ دهـرهینرا.. ههـروهـها (عایشه) گوتویه تی: لێم پرسـی: ئایا ههـیج چاره سهـریکت بۆ خۆپاریزی لهـو دیاره یه به کار نه هینا؟ ئه ویش فهرمووی: نه خێر، چونکه من خوا شیفا ی پێ دام و، چهـزیش نا کهـم ئهـم باسه له لای خهـلکی بخروشینم و تووشی خراپه بن پێوه ی" (۱).

(ابن حجر) بهـدریژی له سهـر ئهـم دوو فهرمووده یه ی پێشوو رۆیشـتوو وه شیکردونه ته وه، ئیمهـش لێرهـدا و اتاو شیکاری ههـندیك وشه و رسته ی نیو ئه و دوو فهرمووده یه لهـو سهـرچاوه یه وه دیاری ده که یـن:

(۱) صحیح البخاری (۷۶) کتاب الطب (۴۹) باب: هل یستخرج السحر؟ حدیث (۵۷۶۵).

-وتهکمی (عائیشه) دهربارهی سحرکردنه که له پیغه مبهری خوا (ﷺ) که نهو سحره به شیویهک بووه کاتیکی خیزانی دهیینی نه دهه چوو به لایدا نه مه ته نهها له دهرووی خهیا لاندن و ههسته وهرییه وه بووه. لهم پرووه قازی (عیاض) ته مهی کردۆته به لگه له سه ره وهی که (سیهره که ته نهها کاری کردۆته سه ره جهسته و نه دنامه دیاره کانی جهستهی، نه که له سه ره بیرو هۆش و بیرو باوه ری) (۱).

سیهر کردنی له پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیچه وانهی نهو حالته پارێزراوی یه نه بووه که دوور بووه له شهرو خراپهی شهیتانه کان و لییان پارێزراو بووه. وهک (ابن حجر) گوتویه تی: "پارێزراوی پیغه مبهر (ﷺ) له شهیتانه کان، هۆی قه دهغه کردنی خواستی نهو شهیتانانه نه بووه له مه سه لهی فیل لئ کردنیان دا، نهو ئاسه وارهش که له سیهره که وه به سه ری دا هاتوو که م و کوپییه کی له سه ره ئه رکی گه یاندنی په یامه که ی بۆ دروست نه کردوه، به لکو نهو له چوارچیوهی نهو حالته دایه که هه مو نه خۆشییه کی تری به سه ردا هاتیی وهک لاوازییه که له ئاخاوتندا، یان بئ توانایی یه کی کاتی له نه غامدانی هه ندیک کرداردا، یا خود په یدا بوونی خه یال و دا لگه یه کی کاتی که به رده و امیی پیوه دیار نه بووه، به لکو هه ره زوو په ویوه ته وهو، ئیدی خواش فرو فیلی شهیتانه کانی پووجه ل کردۆته وه" (۲).

-وتهی یه کیکی لهو دوو فریشته (لهو دوو پیاوه) ی یه کیکیان دهربارهی پیغه مبهر (ﷺ) گوتبووی: (انه مطبوب / نه مه سیهری لئ کراوه) له عه ره ییدا به مانای (انه مسحور) دیت، چونکه له بواری گه شبینییه وه به وشه ی (طب) گوزارشیان له (سیهر) کردوه، وهک چۆن بۆ که سیکی مارانگاز (لدیغ) زاراوه ی ساغ (سلیم) یان به کاره یناوه.

-وتهی یه کیکی تریشیان، که (نه وهی سیهره که ی لئ کردوه - لیدی کوری

(۱) فتح الباری / ۱۰: ۲۲۷.

(۲) هه مان سه رچاوه ی پیشوو / ۱۰: ۲۲۸.

أعصم-ه) له شیوه گێڕانهوه (رپوایه ته که ی (مسلم) دا وا هاتوووه که "جووله که یهك له جووله که کانی هۆزی (بهنی زریق) که (لبیدی کورپی اعصم)ه، سیحری له پیغه مبه ر کردوه"^(۱). (واقدی) یش پروونی کردۆته وه، که ئهم سیحر کردنه له راستیدا پرووی داوه و کاتیک پیغه مبه ر ﷺ له حوده ییبه وه گهراوه ته وه له مانگی (حرم) ی سالی حه وته می کۆچیدا، له و کاته دا سه رانی جووله که چوونه ته لای (لبیدی کورپی اعصم)، که هاوپه یانیک ی نیو (بهنی زریق) بووه و جووله که یه کی سیحربازیش بووه و داویان لی کردوه، سیحریکی وه ها له پیغه مبه ری خوا ﷺ بکات، که کاری لی بکات و له پاداشتی ئه مه شدا سێ دیناری به پارهی ئه و سه رده مه پی بده ن"^(۲).

له و کاته دا خوشکه که ی (لبید) یش گوتویه تی: ئه گه ر ئه و پیغه مبه ریک بی ت ئه و خوا له و کاره ئاگاداری ده کات، ده نا سیحره که هینده ی بی ئاگا ده کات، تا ئه و پاده یه ی عه قلیشی ده بات"^(۳). ئه و شانیه ش (المشط) که (لبیدی کورپی اعصم) له سیحره که دا به کاری هیناوه (ئه و ئامیژه ناسراویه که قژی سه رو ریشی پی داد هینریت"^(۴).

وشه ی (مشاطة) ش ئه و قژه که مه وه ریویه که به شانیه که وه ده لکی ت له کاتی سه رو ریش دا هیناندا. ههروه ها (جف طلعة ذکر) یش که کابرای سیحرباز شانیه و قژه وه ریویه که ی تیادا داناوه، تو یکللی ناسکی ئه و خورما به رگرتوو هیه، که به (طلع) ناسراوه و بۆ میینه و نیترینه که شی به کار ده هینریت) (واته ئه و ناوه یان پی ده گوتریت).

(۱) هه مان سه رچاوه ی پیشوو / ۱۰ : ۲۲۶

(۲) فتح الباری / ۱۰ : ۲۲۷

(۳) هه مان سه رچاوه / ۱۰ : ۲۲۹

(۴) هه مان سه رچاوه / ۱۰ : ۲۳۴

کابرای سیحربازیش (واته-لبید) شانە و قژە وەرپوهکە ی سەر دانەکانی ئەو شانەییە ی بەو توێکڵە خورمایە پێچاوە و لەژێر بەردەکە ی نیو بیرەکەدا، کە بە (رعوفە) ناوبراوە، دایناوە، (رعوفە)ش یان (راعوفە) بە بەردیک دەگوتریت کە لە سەرەوێ ی بیردا دانراوە و بە کەس هەلناکیشریت، واتە بە لیواری سەرەوێ ی بیردا دادەگوتریت و ئەو کەسە ی کە دەیهوێت ئاو لە بیردا دەربینییت پای دەخاتە سەر و لەسەری دەوستیت، پێدەچیت بەردی لەم جوۆرە لە بەشی خوارەوێ ی بیریشدا دابنریت^(۱).

- بیر ی (ذروان)یش، هەر بیرەکە ی تیرە ی (بنو زریق) بوو.

-وتە ی (عائیشە)ش کە بە پیغەمبەر ی گوتوو: (ألا تنشرت) ئایا هیچ چارەسەریکت نەگرتەبەر و؟ پاشان وەلامەکە ی پیغەمبەریش ﷺ کە فەرموو یەتی: ((إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَانِي)) بیگومان خوا هەر خۆ ی چارە ی کردم و چاک ی کردمەو. سەبارەت بە مانای (ألا تنشرت) کە لە چاوی (نُشْرَة) بە (ضَمَة) ی سەر پیتی (نۆنەکە ی) مانای جوۆرە چارەسەریکەو، بۆ چاکردنەوێ ی هەرکەسێک بە کاردیت، گەر وادیار بیت، کە سیحری لیکراوە و هەر بەم رێگە چارە یەش کارایی و شوێنەواری سیحەرە کە لەسەر سیحری لێکراو نەهیلریت. تەنھا کەسیکیش توانای بەکارهێنانی ئەو رێگە چارە یە ی هەیه، کە خۆیشی لە سیحری بزانی و شارەزایی لەسەر هەبیّت^(۲).

ئیمامی (بیهقی)یش لە کتیبی (دلائل النبوة) دا باسیکی زیاتری لە پیاویەتی ئەم بەسەرھاتە گیراوە تەو کە: "پیغەمبەر ﷺ پیاویکی بۆ ئاو بیرەکە ی (ذروان) ناردو، پیاوەکەش بۆ بیرەکە چۆتە خوارەو و توێکلی خورما بەردارەکە ی لەژێر بەردە داگوتراوەکە ی سەر لیواری بیرەکە دەرھێناوە و دەبینیت، کە شانەکە ی پیغەمبەر ی خوا ﷺ چەند تالێکی وەریوی مووی سەریشی لەسەر دانەکانی

^۱ هەمان سەرچاوە / ۱۰: ۲۳۳

^۲ هەمان سەرچاوە / ۱۰: ۲۳۳

شانه که هه‌بووه، هه‌روه‌ها په‌یکه‌ریکی له مۆم دروستکراوی پیغه‌مبه‌رو چه‌ند ده‌رزیه‌کی چه‌قێنراو ته‌نافیکی که‌وام که له یازده گری پیکهاتوه.

(جیریل)ی فریشته‌ی خواش (سلاوی خوای لی بیّت) هه‌ردوو سووره‌تی (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) ی له‌لایه‌ن خواوه بۆ هیناوه و پێی فەرمووه: ((ئه‌ی محمد، بلی قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ)) که وای خوێندوه گری‌یه‌کیان کراوه‌ته‌وه، به‌رسته‌ی (مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) یش گری‌یه‌کی تر کراوه‌ته‌وه، تاکو له‌و سووره‌ته‌ بۆته‌وه، پاشان پێی فەرمووه: بلی (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)، جا که‌وای وتوه که ئه‌وه‌ی خوێندوه، گری‌یه‌ک کراوه‌ته‌وه، تاکو له‌ هه‌موو سووره‌ته‌که بۆته‌وه و ئیدی به‌ خوێندنی هه‌موو ئایه‌ته‌کانی ئه‌و سووره‌ته‌ش هه‌موو گری‌یه‌کان کراونه‌ته‌وه. هه‌ر ده‌رزی یه‌کیشی لابرديت نازاریکی که‌می بووه و دواتر هه‌ستی به‌ خۆشی و هه‌سانه‌وه‌یه‌ک کردوه.

ئنجای پێی گوتراوه: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، بۆچی کابرای جووله‌که‌شت نه‌کوشت؟ فەرمووی: خوا منی له‌وه پاراست و چاکی کردم‌ه‌وه، به‌لام له‌دوای ئه‌مه‌وه سزای توند‌تر و سه‌خت‌تر بۆ ئه‌و جوړه که‌سانه هه‌یه^(۱).

له‌وانه‌شه هه‌ندێک که‌س ڕووداوی سیه‌رکردن له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌دوور بزانه‌و وای دانین ئه‌مه پیچه‌وانه‌ی حاله‌تی پارێزراوی پیغه‌مبه‌ره‌و داکۆکی لی‌کرانیه‌تی له‌ شه‌یتان. به‌لام هه‌یج پاساوێک بۆ ئه‌م بۆچوونی به‌دوورگرتنه‌ی له‌ ئارادا نیه، به‌ تایبه‌تیش دوا‌ی ئه‌وه‌ی ڕووداوه، که له هه‌موو کتێبه‌کانی فەرمووده‌دا سه‌لمێنراوه. بۆ نمونه له‌ نیوان (بخاری و مسلم)دا به‌ (متفق علیه) داده‌نریت، هه‌روه‌ها له هه‌موو کتێبه‌کانی تری فەرمووده‌و ژياننامه‌و ته‌فسیریشدا دیاری کراوه.

(۱) دلائل النبوة للبيهقي / ۷: ۹۴ ، هه‌روه‌ها ڕوانه فتح الباري / ۱۰: ۲۳۰.

سەبارەت به گونجاندنى پروداوه كەش له گەل پاريزراوى (عصمه) ى پيغه مبهريشدا
 ليږدا تنهها وتهيه كي ئيمام (مازرى) ديارى ده كەم كه ئيمامى (نووى) له
 شه رحيدا بو (صحيحى امام مسلم) هيناوييتيه وه، له م پرووه (مازرى)
 گوتوويه تى: "هەندىك كەس له بیدعە کاران به ھۆيه كي تره وه نكوئييان له م
 پروداوه و فرموده كەى كردووه، ئه ویش به و ئیدعايه ی، كه له (پله ی
 پيغه مبهريتي كەم ده كاته وه و گومانى له سەر دروست ده كات و، به شياودانانى
 نه گەرى سىحر كردن له پيغه مبهري خوا ﷺ متمانه به شهرع ناهيائيت)، ئه م
 ئیدعايه ی ئه و بیدعەت کارانه ش پوچ و به تالە، چونكه به لگه جيگير و
 سەلمينراوه كان له سەر راستى و دروستى پروداوه كه و له سەر عيصمه ت و پاريزراوى
 پيغه مبهريش ﷺ هيه، به تايبه تى له ئهركى گهياندى پەيام و بانگه وازدا،
 موعجيره ش له سەر ئه مه شايه ته. ئيدى هينانه وهى هەر به لگه يه كي لابه لاو
 پيچه وانەى ئه م به لگانه كاريكى نه شياو و پوچه له. سەبارەت به هەندىك مه سه له و
 كاروبارى دنياش، كه به ندىكى رۆشنى له سەر نه هاتبيت و، كه جى ي بايه خ
 نه بووبيت و زياتر به سەر حاله تى تايبه تى مرؤفه كاندا هاتبيت، ئه وه ينگومان دوور
 نيه هەندىك مه سه له ی ئاوا چووبيته بازنه ی نه نديشه و خه يالييه وه، وهك ئه وه ی
 گوترا بوو گوايه له كاتى سىحره كەدا، ئه وه له خه يالى پيغه مبهردا ﷺ دروست
 بوو بوو، كه وهختىك ده چيته لای هاوسه رانى، پي يان ناگات، به لام ئه م جوړه
 خه يال و حاله ته خه يالييانه تنهها له كاتى خه وتندا تووشى مرؤف ده ييت. واته
 واقيعى نيه و، له كاتى بيداريدا حاله تى ئاوا دروست ناييت، كه كاتىك پياو ده چيته
 لای هاوسه ره كەى، پي ي نه گات و ليى نه كه وييت.

گوترا ویشه ئه و حاله تى وه ها ده خه يالاند، كه ئه و كارى چوونه لای هاوسه رى
 نه نجام داوه و، به لام له راستيشدا وانه بووه و برپا و بۆچوونيشى له سەر راستى
 نه نديشه و خه يالاندنى نه بووه، ئيدى ئه م برپا و بۆچوونانه ی له سەر بارى راستى و
 راست نه پيكانى بووه.

دادوهر (عیاض) گوتویهتی: "ریوایهت و شیوه گێڕانهوه هه‌مه‌جۆره‌کانی ئهم فەرموودهیه ئه‌وه‌ پوون ده‌کهنه‌وه، که سحره‌که‌ ته‌نها جه‌سته‌ و ئه‌نجامه‌ دياره‌کانی جه‌سته‌ی داگرتوه، نه‌ک عه‌قل و دل و بیروباوه‌ری. مانای (حتى یظن أنه يأتي أهله ولا يأتيهن) که هه‌والی (یخيل اليه) ش ده‌گێڕێته‌وه، واته‌ ته‌نانه‌ت کاتی‌ک وای بۆ ده‌چوو، که ده‌چێته‌ لای هاوسه‌ری، به‌لام لییشی نه‌ده‌که‌وت، که ئه‌مه‌ش هه‌والی (یخيل اليه) وای بۆ ده‌خه‌یالاند (ده‌یگێڕێته‌وه، به‌مانای ئه‌وه‌ی له‌ چوست و چالاکیی خۆی ده‌رده‌خست و نه‌ریتی خۆی بۆ توانا له‌سه‌ر هاوسه‌رانی پیش ده‌خست، ئه‌گه‌ر لییان زیك ببوايه‌ته‌وه، ئه‌وا به‌ کارایی سحر راده‌گه‌راو نه‌ده‌چوو له‌یان و ئه‌و کاره‌ی بۆ ئه‌نجام نه‌ده‌درا، وه‌ک چۆن که‌سیکی سحر لێ‌کراو کاری تی‌ده‌کرێت. هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌و ریوايه‌تانه‌شدا هاتوه‌ له‌مه‌ر ئه‌وه‌ی که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ئه‌نجامی سحره‌که‌دا کاریکی له‌ خه‌یالی خۆیدا ئه‌نجام دا‌ییت، به‌لام له‌ راستیدا ئه‌نجامی نه‌دا‌ییت، یان له‌مه‌ر هه‌ر حاله‌تیکی تری هاوشیوه‌ی ئه‌وه، ته‌نها له‌ بواری خه‌یالاندنی چاودا بووه، نه‌ک له‌ بواری که‌م و کوورپیه‌کی وادا، که په‌لی بۆ هۆش و عه‌قڵی هاویشته‌ییت. دياره‌ له‌مه‌شدا هه‌یچ گومان و ته‌م و مژیک له‌سه‌ر ئه‌و په‌یامه‌ پاکه‌ی نه‌ه‌و، که‌سانی گومراش ناتوانن تیرو توانجی لێ‌بدن" (۱).

(۱) شرح النووي علی صحیح مسلم / ۱۴ : ۱۷۴-۱۷۵.

سیحری رهوا ((إِنْ مِنْ الْبَيَانِ لَسِحْرًا))

زانیمان سیحر به ههركاریك دهگوتریت، كه به هیواشی و به وردی، له دهروازهیهکی پهنهانییهوه ته نجام بدریت و كار له خهلكی بكات. لیره شدا ته نها دوو جۆر سیحر دیاری دهکین:

یه که میان: جۆریکی نابهجی و بیزراو و پووجه له و، ئایینی ئیسلام دژایه تی دهکات و رهتی دهکاته وه و لیک ههله وه شینیت. زۆربه ی سیحری ساحیران و کرداره سیحریازییه کانیان له م جۆرهیه.

دووهمیان: جۆریکی بهجی وه و یستراو و پهسندکراوه، واته (رهوایه).

لیره شدا قسه و باسی ئیمه له سه ره جۆری دووه میانه (که رهوایه).

(بخاری) له (عبدالله کوری عمر) وه -خوا لییان رازی بی- گێراویتییه وه که دوو پیاو له کهرتی رۆژهه لاته وه هاتبوون و تاریان ده داو، خه لکیش به وتارو رهوانبیژی یه که یان سه رسام ببووم. له و باره یه وه پیغه مبه ره ﷺ فه رموی: ((إِنْ بَعْضُ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ))^(۱). واته به راستی له ده ربین و رهوانبیژییدا سیحرو سه رنج راکیشانیك هیه، یاخود به راستی له هه ندیک شیوه ی رهوانبیژییدا سیحرو سه رنج راکیشانیك هیه.. ئه م به سه رهاته ش واته ئه و دوو پیاو و تاربیژه ی، که له کهرتی رۆژهه لاته وه هاتوون و که (بخاری) به کورتی باسی کردوه، نوو سه رانی ژیا ننامه (سیره) به دریزی باسیان کردوه، لیره شدا ئه م به سه رهاته به دریزی به شیوه گێرانه وه (روایه) ی ئیمامی (به یهقی) له (دلائل النبوة) وه، دیاری دهکین.

"عن عبدالله بن عباس، رضي الله عنهما، قال: جلس الى رسول الله ﷺ قيس بن عاصم، والزبرقان بن بدر، وعمرو بن الأهتم، والتميميون، ففخر الزبرقان، فقال:

(۱) صحيح البخاري (۷۶) كتاب الطب (۵۱) -ان من البيان لسحراً- حديث ۵۷۶۷.

یا رسول الله، أنا سید تميم والمطاع فيهم، والحجاب، أمنعهم من الظلم، وأخذ لهم بحقوقهم، وهذا يعلم ذلك (يعني عمرو بن الأَهمتم). فقال عمرو بن الأَهمتم: إنه لشديد العارضة، مانع لجانبه، مطاع في أذنيه.. فقال الزبيرقان بن بدر: والله يا رسول الله، لقم علم مني غير ما قال، وما منعه أن يتكلم الا الحسد.. فقال عمرو بن الأَهمتم: أنا أحسدك، فوالله إنك لثيم الحال، حديث المال، أحق الولد، مضيع في العشيرو.. والله يا رسول الله، لقد صدقت فيما قلت أولاً، وما كذبت فيما قلت آخراً، ولكني رجل إذا رضيت قلت أحسن ما علمت، وإذا غضبت قلت أقبح ما وجت، ولقد صدقت في الأولى والأخرى جميعاً.. فقال النبي ﷺ: إن من البيان لسحراً^(١)..

واته: له (عبدالله كورپی عباس) هوه -خوایان پازى بیټ-، گێڕاویه تیییه وه، كه گوتویه تی: سێ كهس له هۆزى ته میم كه (قهیس كورپی عاسیم) و (زهره قان كورپی بهدر) و (عهمرى كورپی ئههتهم) بوون، هاتن بۆ لای پێغه مبه ر ﷺ و له خزمه تیدا دانیشتن. (زهره قان) دهستی به ئاخواتن كردو شانازی به خۆیه وه كردو گوتی: ئه ی پێغه مبه رى خوا، من گه وه رى هۆزى ته میم و فه رمانه رى وای گوتی پیه لى كراون له نیویانداو، به ده م داواكاریه كانیان ه وه دیم، پێی سته مكردنیان لى ده گرم و، مافه كانیان بۆ دابین ده كم، ئه م پیا وه ش- كه مه به ستی عه مرى كورپی ئههته م بوو- ناگادارى ئه م حاله ته یه .. (عه مرى كورپی ئههته م) یش گوتی: ئه م پیا وه -واته زهره قان- زۆر به زه به روزه نگ و تا قه ته، ئه و كه سه ی دێته ژێر دالده ی ئه و پارێزگارى لى ده كات، له ناو كوړو مه جلیسى خۆى گوتی بۆ ده گیرئ،.. جارێكى دى (زهره قان) كه وته وه ئاخواتن و گوتی: وه للاهى ئه ی پێغه مبه رى خوا، ئه و بێنگومان به پێچه وان ه ی وته كانیه وه له حالى من ده زانیئ، ه یچ شتی كیش پێی وتنى بارى راستیى حالى منى لى نه گرتوه ته نها حه سوودى نه بیئ.. دوباره (عه مرى كورپی ئههته م) یش وه لامى دایه وه و پێی گوت: ئایا من حه سودیت پێ ده به م؟ ده سا به خوا

(١) دلائل النبوة للبيهقي / ٥: ٣١٦-٣١٧) ههروهها بروانه (فتح الباري / ١٠: ٢٣٧.

تولې جه مسهرې خالوانته وه به د کارو قین له دلې و، تازه به تازه ش ده ولې مه ند بو ویت و، مال و مندالېکې گېڅو گه مژت هه یه و، له هوزه که شدا ویل و سهر گهر دانیت. وه لا له ی پیغه مبه رې خوا، به پاستی من یه که م جار دهر باره ی ثم پیاوه راستم گوتووه، له دوا ییشدا دروم له سهر نه گوتووه. به لام من پیاویکم کاتیک هیمن و په زامه ند م باشترین قسه له سهر نه وه ی زانیومه ده یکه م، له کاتیک شدا تووړه و زویر ده بم، دزیو ترین وته ی سهر نه نشت له سهر نه وه ی دیومه به دیم کرده، ده لیم. نجا پیغه مبه ریش ﷺ دهر باره ی شیوازی ناخوتنی نه و دوو پیاوه فرموی: بیگومان له په وان بیژیدا سیحرو سهرنج راکیشانیك هه یه."

نیما می (خطابی) دهر باره ی مه به ست له په وان بیژي و جوانی دهر برین، له م فرموده ده دا گوتویه تی: "دوو جوړه په وان بیژي هه یه.

یه که میان نه وه یه که به هر شیوازیك بیت، مه به سته که ی پی روون بکریته وه. دووه میشیان نه وه یه که دارپژراو و هونراوه ته وه و بیسه ران پی سهر سام و خوشحال دهن، دلیان بوی به کیش ده کریت. هر نه مه شه که کاتیک دل راده کیشت و، دهر وون داگیر ده کات، له سیحر ده چیت، تا وای لی دیت شته کان له سهر باری راسته قینه ی خویان ده گوړین و، له روکارو ناراسته ی خویان لایان ده دات. ئیدی له بهر چاوی بینهر له جیگه یه کی دی و له چه شنیکی دیدا دهر ده که ویت.

جا نه گهر به لای حقد ا بوو، نه و استایشی ده کریت و، نه گهر به لای ناحه قیشدا بایدا، نه و سهر نه نشت ده کریت. بویه هندیك له زانایان ثم فرموده ده ی دوا ییان ((إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا)) له سهر باری حقه و ستایشکراو یتیه که ی داناوه که هانده رې جوانکردنی گفتار و پازاندنه وه ی برکه و ده سته واژه کان ده دات" (۱).

به لām ئیمامی (ابن بطلال)، که ئیمامی (ابن حجر) وتهیه کی ئهوی دهبارهی شیکردنهوهی ئهم فهرمودهیه هیناوه، که لهوه دا گوتوویهتی: "ئهم فهرمودهیه بهشیوهیه کی تهواو سهزره نشتی پهوانبیژی ناکات، ستایشی ههموو جۆریکیشی ناکات، به لکو سهزره نشتی ههندیکیان، ستایشی ههندیکی تریشانی به ئامرازی (من) دهکات، که (من) بۆ جیاکاری و هیندکارییه، له فهرموده کهشدا به (من) البیان/ ههندی که له پهوانبیژی هاتوه. ئیدی چۆن سهزره نشتی پهوانبیژی بکریت، له کاتی کهدا خوا -وه که شتیکی چاک- به عهده کانی خۆی به خشیوه فهرمودهتی: ﴿حَلَقَ الْإِنْسَانَ ۚ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۖ﴾ الرحمن ﴿۱﴾، واته: خوا ئاده میزادی دروست (خلق) کردوه، فیری پهوانبیژی وتهی جوانی کردوه".

جا (ابن حجر) تیشکی خستۆته سه ر ئهم وتهیه ی (ابن بطلال) و گوتوویهتی: "زانایان یه کدهنگن له سه ر ستایش کردن و به باش دانانی (برگه و دهسته واژه ی زیاده له مانادا، که به مه بهستی سوودگه یانندن گوترا بیّت)، که له شوینی وتاردان و به پیی پیوستی جیگه که به کاره ی نرا بیّت. بۆیه بیگومان زیاده پۆیی له ههموو شتی کهدا بیژراوه، باشترین شیواز له گشت کاری کهدا میانگیریه" (۱).

"إِنَّمَا مَحْنُ فِتْنَةٍ"

ئهو دوو فریشتەیه چییان به خەڵکی بابل دەگوت کاتێک فیری سیحریان دەکردن؟ پێیان دەگوتن: ((إِنَّمَا مَحْنُ فِتْنَةٍ فَلَا تَكْفُرْ)) ئەم کاری فیرکردنی سیحره مان بۆ تاقیکردنەوهیه، لهبەر ئەوه تۆ خۆت پێ کافر مه که. له مه دا پرپاری خوا وابوو، که ئەم دوو فریشتەیهی ناردۆته خوارهوه بۆ تاقیکردنەوهوه هه لسه نگانندی خەڵکی بابل له پرووی بیروباوه پریانه وه. ئه رکی ئەم دوو فریشتەیهش تاقیکردنەوهی خەڵکه که بووه. بۆیه کاری فیرکردنی سیحر کردنه کهشیان هه ر بۆ تاقیکردنەوهی ئەو خەڵکه بووه.

لەم نایه ته دا وشە ی (فتنه) به عه ره بی مانا کانی: (ابتلاء) و (امتحان) و (اختبار) یش ده گه یه نیّت، که هه مویان به کوردی هاوواتای وشه کانی تاقیکردنەوه وه هه لسه نگانندن و کێشانی وزه و توانا ده بن، وه ک چۆن (مووسا) ش -سلاوی لی بیّت- به خوای پهروه ردگاری گوتبوو: ﴿... قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلِ وَلِئَنِّي أَتْلِكَنَامَا فَعَلِ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِن هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ أَنتَ وَلِيْنَا فَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الْأَعْرَافِ﴾، واته: ئەه ی خوای پهروه ردگارم، ئە گه ر پێشتر خواست له سه ر بوايه ئەوان و منیشت له ناو ده برد، جا نایا ئیمه به وه له ناو ده به یّت، که گه مژده وه فامه کاغمان کردوویانه، ئە مه ش ته نها تاقی کردنەوه یه کی خۆته، که ئە گه ر بته ویت هه رکه سیکی پی گو مړا ده که یّت و، گه ر خواستیشت وایت هه رکه سیکی پی رینمایی ده که یّت و پێی راستی پی نشان ده ده یّت..

به مانای ئەوه ش تاقیکردنەوه یه کی خۆته. ئاکامی ئەم تاقیکردنەوه وه

هه‌ڵسه‌نگاندن و ئیمتحنانه‌ش هه‌مه‌جۆره و لێك جودایه، بۆ نموونه خه‌لكی وا هه‌یه له ئاكامی ئهم تاقیكردنه‌وه‌یه‌دا گومرا ده‌بی‌ت و ده‌رناچی‌ت و (راسب) ده‌بی‌ت، خه‌لكی واش هه‌یه كه پ‌ی‌ی پاستی پ‌ی وهرده‌گری‌ت و، باوه‌ری پ‌ی زیاتر ده‌بی‌ت و له تاقیكردنه‌وه‌كه‌شدا ده‌رده‌چی‌ت و ناجح ده‌بی‌ت.

(هارووت و مارووت) یش هۆیه‌کی تاقیكردنه‌وه بوون بۆ بابلییه‌كان و فی‌ری سی‌حر کردنی‌شیان هه‌ر تاقیكردنه‌وه‌یه‌ك بووه بۆیان.

ب‌ی‌گومان ئه‌و دوو فریشته‌یه و‌یستوو‌یانه بابلییه‌كان له سی‌حربازی و جادوگه‌ری وریا بکه‌نه‌وه و کاتێك فی‌ری سی‌حری‌شیان کردوون ته‌نها بۆ ئه‌وه‌ی حه‌قیقه‌تی سی‌حریان بۆ ده‌رده‌خه‌ن و کرۆک و سروشتی سی‌حری‌شیان پ‌ی بناسی‌ن. به‌لام خۆ ئه‌گه‌ر ئه‌و خه‌لكه‌ی بابلیش له به‌رامبه‌ر ته‌وژمی ته‌فره‌ده‌رانه‌ی سی‌حرو، له‌به‌رده‌م کاری سی‌حربازی و کارپ‌ی‌کردنی‌شدا خۆراگر نه‌بووین و زیانیان له خه‌لكی تر پ‌ی‌گه‌یاندی‌ت، ئه‌وه مانای وایه له تاقیكردنه‌وه‌دا ده‌رنه‌چوون. هه‌روه‌ها ئهم دوو فریشته‌یه، كه هۆی تاقیكردنه‌وه بوون و خه‌لكی‌شیان له سی‌حرو ب‌ی‌باوه‌ری و كه‌وتنه نی‌و كفه‌روه ئاگادار کردۆته‌وه، كه‌چی خه‌لكی به‌باش مامه‌ڵه‌یان له‌گه‌ڵ تاقیكردنه‌وه‌دا نه‌کردوه و، هه‌ر بۆیه‌ش تیایدا ده‌رنه‌چوون و کاری سی‌حربازیان ته‌نجام داوه و ب‌ی‌باوه‌رو كافر بوون.

مامۆستای پ‌یشه‌وا (سید قطب) گوتویه‌تی: "له می‌ژووی مرۆفایه‌تی‌دا چه‌ندین به‌لگه‌و نموونه له‌سه‌ر حاڵه‌تی تاقیكردنه‌وه‌كان تی‌په‌ربوون و هاوشی‌وه‌ی ئه‌و حاڵه‌ته‌ی نی‌و ئهم چیرۆكه‌ بوون و له هه‌ر قۆناغێك له قۆناغه‌كانی ژيان‌ی مرۆفایه‌تی‌شدا هه‌مان دۆخ دووباره‌ بۆته‌وه. خۆ ئه‌گه‌ر تاقیكردنه‌وه‌یه‌کی‌ش له و‌ینه‌ی دوو فریشته، یان له و‌ینه‌ی دوو پیاوی به‌پ‌یزی وه‌ك فریشته‌كاندا په‌یدا‌بووی‌ت، ئه‌وا ئه‌مه به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ سه‌رحه‌م و‌ینه‌و نموونه‌كانی ئه‌و تاقیكردنه‌وه قورسو و ناسایی یانه‌ی كه مرۆفایه‌تی پ‌ی‌یاندایه‌تی‌یه‌ریوه شتی‌کی نامۆ و پ‌ی‌زیه‌ر (شاذ) نه‌بووه له کاتێكدا

له تاریکایی یه کانی شه وه زه نگدا کشاوه و پێی هه لگرتوه و به دوای تیشکه
رۆشنکهره وه کانی بلیسهی چرای خوایدا گهراوه^(۱).

خه لکیش لهم ژيانهی نه مپۆماندا ده کهونه بهر تاقیکردنه وهی خوا که تاقییان
ده کاته وه وهه لیان ده سه نگیتیت. به لام ئایا چهند کهس لهو خه لکهی نه مپۆ
مانای تاقیکردنه وه (الفتنة) له ژياندا ره چاو ده کات؟ ئه ی چهند کهس له وان
ده زانیّت به چاکي مامه له له گه ل نامراره کانی تاقیکردنه وه وهه یه کانیدا بکات؟
ئه ی چهند کهسی تر له وان لهم تاقیکردنه وه یه دا ده رده چیت و ده بیته یه کیک له
سه رکه وتووێژان؟

له مباریه وه خوای په ره ردگار فه رموویه تی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ
اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا...﴾ (۲) الملك، واته: هه ر خوا خۆی حاله ته کانی مردن و ژيانی
خولقاندوه تا کو تاقیتان بکاته وه که کامتان کردوه ی چاکتره.

هه روه ها فه رموویه تی: ﴿... وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً اَتَصْبِرُونَ
وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ (۳) الفرقان، واته: ئیمه هه ندیک که سمان له خۆتان کردۆته
هو ی تاقی کردنه وه ی هه ندیکي تر تان، جا ئایا ئیوه خۆراگر ده بن له سه ر
تاقیکردنه وه کان، بێگومان خوای په ره ردگار ت بینه رو بینای هه لس و که وتی
به نده کانه.

(۱) في ظلال القرآن- سيد قطب/ ۱: ۹۷-۹۸

پیاوو ئافرهت" هه‌ریه‌که‌یان هاوسهری یه‌کترن

قورئانی پیرۆز هه‌قیقه‌تی هه‌ندێک جۆری سیحری سه‌لماندوه و ئاماژه‌ی بۆ توانای سیحرباز کردوه له‌ و‌ پروه‌وه که نیوانی م‌رؤ‌و هاوسه‌ره‌که‌ی تێک ده‌دات. خه‌لکی بابلیش سه‌رپێچیان له‌ ئامۆژگارییه‌که‌ی (هارووت و مارووت) کردو له‌سه‌ر پیشه‌ی سیحربازی و کارپێکردنی به‌رده‌وام بوونو له‌ ب‌واری ئازاردان و زیان گه‌ياندن‌دا به‌کاریان ده‌هێنا و ژنو م‌یردیان پێ له‌ یه‌کتر زویرو جیا‌ده‌کرده‌وه.

وه‌ك خ‌و‌ا ف‌ه‌رم‌و‌ی‌ه‌تی: ﴿فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾، واته: ئه‌و جادووگه‌رانه شتی وایان لێوه‌ فی‌رده‌بوون که ژنو م‌یردیان پێ له‌ یه‌کتر جیا‌ده‌کرده‌وه..

وشه‌ی (الم‌رء) واته‌ (پیاو)، وشه‌ی (الم‌رأه‌) ش‌واته‌ (ئافه‌رت)، (الم‌رأه‌) ش‌ م‌ی‌بینه‌ی (الم‌رء) ه. هه‌روه‌ها بۆ پیاو جگه‌ له‌ (م‌رء)، (أ‌م‌رؤ) یش به‌کار‌دیت، بۆ ئافه‌رتیش جگه‌ له‌ (م‌رأه‌)، (إ‌م‌رأه‌) ش‌ به‌کار‌دیت. ئه‌م وشه‌یه‌ دوانه‌ (م‌ثنی‌) ی هه‌یه‌و، بۆ دوو پیاو ده‌گوت‌ریت (ه‌ذان إ‌م‌ر‌ءان) وه‌ك بۆ دوو ژنیش ده‌گوت‌ریت (ه‌اتان إ‌م‌رأتان). به‌لام‌ کۆ (جمع) یان نیه‌، بۆیه‌ به‌ چه‌ند پیاوێک ده‌گوت‌ریت (ه‌ؤلاء ر‌جال) له‌جیاتی ئه‌وه‌ی بگوت‌ریت (ه‌ؤلاء إ‌م‌رؤ و‌صدق). وشه‌ی (زوج) یش که له‌ ئایه‌ته‌که‌دا هاتوه‌و بۆ هه‌ریه‌که‌ له‌ پیاوو ژنیش به‌کار‌ده‌هێن‌ریت، ته‌نانه‌ت بۆ هه‌موو شتیکی هاوتاو هاوشیوه‌ی پێکه‌وه‌لکا‌ویش به‌کار‌دین‌ریت.

له‌م پروه‌وه ئیمام (راغب‌)ی مام‌وستا زمانه‌وانیی عه‌ره‌بی گوتویه‌تی: "وشه‌ی (زوج) بۆ تاکی هه‌ر جۆره‌ جووتیکی هاوتای یه‌کتر، له‌نێرو م‌ی‌ی م‌رؤ‌و له‌ ئازه‌لانیش، که هاوسه‌رییه‌کی یه‌کتری بن به‌کار‌دیت، هه‌روه‌ها بۆ هه‌ر شتیکی دی، که جووتیان هه‌بیت، وه‌ك گۆره‌وی و پێلا‌وو نه‌عل، پاشان بۆ هه‌ر شتیکی دی، که به‌ شتیکه‌وه‌ هاو‌پێنه‌یان دژی بیت، خواش ف‌ه‌رم‌و‌ی‌ه‌تی: ﴿فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ

الذَّكْرَ وَالْأُنْثَى ﴿٣٩﴾ الْقِيَامَةَ ﴿٣٩﴾، واته: خوا له (مهنی) ی باوک و دایک دوو جووت نیرو مئی دروست کردوه.. ههروهها خوا فهرموویهتی: ﴿وَقُلْنَا يَتَّخِذُمْ أَسْكُنَ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ...﴾ ﴿٣٥﴾ البقرة ﴿٣٥﴾، واته: ئه‌ی ئاده‌م خۆت و هاوسهره‌که‌ت له به‌هه‌شتا نیشه‌جی بن.

وشه‌ی (زوجه‌)ش داتاشراویکی بی‌به‌هایه و کۆ (جمع)ه‌که‌شی (زوجات)ه. وه‌ک له نیوه‌دێری شیعریکی شاعیریکیشدا هاتوه:

(فبکا بناتی شجوه‌ن و زوجتی)

کۆی وشه‌ی (زوج)یش (أزواج)ه، ده‌رباره‌ی دوانه (مثنی)ه‌که‌شی، خوا فهرموویهتی: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ...﴾ ﴿٤٩﴾ الذاریات ﴿٤٩﴾، واته: له هه‌موو شتی‌که‌دا جووتی‌که‌مان دروست کردوه. ئه‌مه‌ش به‌ناگاهێناوه‌یه، که له‌مه‌ر ئه‌وه‌ی هه‌موو شته‌کان له ناوه‌پۆک و پۆله‌تی‌ک، له مادده‌و دیمه‌نی‌ک پێکهاتوون، هیچ شتی‌کی‌ش له پێکهاته‌و داپشته‌یه‌ک به‌ده‌ر نیه، چونکه له هه‌بوونیدا دروستکراوین ده‌خوازی‌ت و هه‌ر ده‌بی‌ت دروستکهری‌کی‌شی هه‌بی‌ت، له‌مه‌شدا هۆشدار‌ی و به‌ناگاهێنانه‌وه هه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که خۆ‌ی به‌رزو بی‌هاوتا، هه‌رخۆ‌ی تاکه‌و بی‌هاوسه‌رو بی‌هاوه‌ل و هاوده‌مه. فهرمایشته‌که‌ی خواش (خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ) ئه‌وه پوون ده‌کاته‌وه، که هه‌رچی له دنیا‌دا هه‌یه جووتی‌ک و هاوسه‌ری‌کی هه‌یه، ئه‌مه‌ش له‌و پووه‌وه، که هاوسه‌ره‌که‌ی پ‌که‌به‌ری بی‌ت، یان وه‌ک خۆ‌ی بی‌ت، یان هاوپێکهاته‌ی بی‌ت، ته‌نانه‌ت گه‌ر له پ‌وویه‌کی تروه‌و له‌و پێکهاته‌یه‌شی جودا‌بی‌ت.

له‌م ئایه‌ته‌شدا که خوا هه‌ردوو جووته‌که (زوجین)ی دیاری کردوه، ئاگادارکردنه‌وه‌یه که له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر شتی‌ک دژو پ‌که‌به‌رو هاوشیوه‌یه‌کی‌شی له به‌رامبه‌ردا نه‌بی‌ت، به‌لام له پێکهاته‌ی خۆیدا له (ناخو

پوالهت) جودا نیه و ئهم (ناخ و پوالهتەش) هەردوو جووتەکن^(۱).

پیاویش هاوسەری ئافەرەتە، وەك خواش فەرموووەتی: ﴿... فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ...﴾ البقرة ﴿٢٣٢﴾، واتە: ئەگەر ژنانتان تەلّاق دابوو گەشتنە کۆتایی عادی (سووری) مانگانەیان، -ئیدی ئیوی کەس و کارو کاربەدەستانی ژن- مەبنە کۆسپ لە رینگەیاندا، ئەگەر ویستیان شوو بە هاوسەرەکانیان (ازواجهن) بکەنەوه. هەر وەها ژنیش هاوسەری پیاو، وەك خوا لە مەبارەشەوه فەرموووەتی: ﴿... أَلَتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ...﴾ الأحزاب ﴿٦﴾، واتە پیغەمبەر ﷺ لە خودی ئیمانداران نزیکترە لییان و هاوسەرانیشی دایکانی ئەوان. کەواتە پیاو ئافەرەت هەریەکیان هاوسەری یە کترن.

هەر لیژەدا سەرئێشتی جوان و نایاب لە بەکارهێنانی وشەى هاوسەر (جووت/زوج) بۆ هەریەکیان بەدی دەکریت، سەرئێشتەش ئەوەیە: بێ گومان پیاو بە تەنها خۆی (ناتەواوه) و نابیتتە قەوارەیهکی سەرەخۆ، دیارە ئافەرەتیش بە تەنها خۆی (ناتەواوه) و نابیتتە قەوارەیهکی سەرەخۆ، لەبەر ئەمە هەر دەبیت پێك بگەن و کۆ ببنەوه و رێککەون، تاكو پێکەوه ببنە قەوارەیهکی سەرەخۆ. هەمدیسان هەر لە پیاویدا چەند لایەنێك هەیە، کە تەنها بە ئافەرەت پر دەکریتەوه، دەنا بەبێ ئەوه پیاو هەر بە ناتەواوی دەمیشتەوه. لە هەمان کاتدا ئافەرەتیش چەند لایەنێکی کەم و کورپی تێدا، کە تەنها پیاو دەتوانیت لەکاتی پێکەوه ژیاڵاندا بۆی پر کاتەوه.. دەنا ئافەرەتیش هەر بە ناتەواوی دەمیشتەوه. پیاو بۆیە کەم و کورپی ژن پر دەکاتەوه، چونکە هاوسەریتەتی. ژنیش بۆیە کەم و کورپی پیاو پر دەکاتەوه، چونکە هاوسەریتەتی، ئیدی هەریەکیان هاوسەری ئەوی تریانە.

سیحرباز (ژن و پیاو) لهیهك دهكات

قورثانی پیرۆز سهلماندوویهتی، که سیحرباز توانای لهیهك دابرانی ژنو میردی ههیه، بۆیهش دهبرارهی خهڵکی بابل خوا فرموویهتی: ﴿فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾، لهمهشدا ئاماژهیهك ههیه بۆ ئهوهی، که ههندێك جووری سیحر حقیقهت و کاریگهریان لهسه کهسانی دی ههیه، چونکه سیحربازان به سیحرو جادوو (ژنو میرد) لهیهك دهکهن. لهو ئایهتهدا سهرنج بده له بکهه (فاعِل) ی نیو پرستهی (یفرقون) که ئامراز (واو-ی کۆمهله) واو الجماعه) یه و بۆ سیحربازهکان دهگهڕێتتهوه. بکهه (فاعِل) دهکesh خۆیهتی که کردار (فعل) دهکه ئه نجام دهدات، واته: سیحربازهکان توانای لێک دابران و لهیهکتر جیاکردنهوهی نیوانی ژنو میردیان ههیه. بێگومان جیاکردنهوهی نیوان ژنو میرد و دروستکردنی ناکوکی و ههرا له نیوان ژنو میرد له جیاتی خۆشهویستی و تهبابی، ئهوه په یامیکی بنچینهیی شهیتان و کاری سهربازانیهتی، کاتی که دهیان نیریت بۆ له خسته بردنی خهڵکی و ئاژاوه نانهوه له نیوانیاندا و لهیهك دابراندنیان. تاکه سهربازی پیشکوهت و توش له نیو سهربازانی شهیتاندا ئهوه یانه که ده توانیت نیوانی ژنو میرد تیک بدات، ئیدی ئهم کارهش پلهی بالا و سهروهی له لای شهیتانه گهوره و حا قیده کهی خۆی مسۆگهر دهکات. ههه ئه مه شه که پیغه مبهری خوا ﷺ ئاماژهی بۆ کردووه و پوونیکردۆتهوه. لهه پووهوه فرموده یهك ههیه، که (مسلم) له (جابری کوپی عبدالله) وه - خوا لێیان رازی بێت - گێراویه تییه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ تیایدا فرموویهتی: ((إِنَّ إِبْلِيسَ يَضَعُ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ ثُمَّ يَبْعَثُ سَرَايَاهُ، فَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَنَزَلَةً أَكْظَمُهُمْ فَتَنَةً، يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ: فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ مَا صَنَعْتُ شَيْئًا، ثُمَّ يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ، فَيُذْنِبُ مِنْهُ وَيَقُولُ نِعَمَ أَنْتَ))^(١).

(١) مسلم (٥٠) کتاب صفات المنافقين (١٦) باب تحريش الشيطان. حديث رقم (٢٨١٣)

واته: ئیبلیس-که سهروکی شهیتانه کانه- تهختی فهرمانداریتی خۆی له سهه ئاو داده نیئتو، ئنجا پۆله سهربازه کانی خۆی به ملالو لادا بۆ خراپه و تیکدان ده نیڕیت. نزیکترین و به پڕترین سهربازیشیان ئهوهیه که گهورهترین فیتنه و ئاژاوهی نایتهوه، له پاشان یه کیکیان دیتهوه بۆ لای و باسی کاره چهپهله کانی خۆی بۆ ده گیریتهوه و ده لئیت واو وامکرد، ئیبلیس پێی ده لئیت: هیچت نه کردوه که شایانی باس بیت.. ئینجا یه کیکی تریان دیتهوه بۆ لای و ده لئیت: چوومه لای که سییک و وازم لی نه هینا ههتا نیوانی خۆی و ژنه کهیم تیک دا.. ئیبلیس لێی نزیک ده بیتهوه و پێی ده لئیت: باشتترین سهربازم تۆیت.

گوتان ئهم پرستهیه (يُقَرِّفُونَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ) ده لاله ته له سهه ئهوهی که سیحر کار ده کاته سهه کهسانی تر، سیحربازیش بیگومان ژنو میرد لهیه که زویر و جیاده کاتهوه، به لام ئیمامی (طبری) پای وایه، که سیحر هیچ بناوان و حهقیقه تیکی نیه، به لکو ههر تهنها خهیاڵاندن و فریودانه، هه ربۆیهش له یه کهتر دابرانی ژنو میردی لهم ئایه ته دا له سهه ئاقاری خهیاڵاندن داناوه و گوتویه تی: سیحرباز که ژنو میرد لهیه که داده پڕیت، ئهوه خهیاڵاندنیه تی به سیحری خۆی و دانانی هه ریه که یان بهوی تر، که پێچهوانه ی باری راستی و حهقیقه تهو، چاکی و جوانییان له بهرچاوی یه کهتر ده خات، تا له بهرچاویان ناشیرین ده کات، ئیدی پرووی هه ریه که یان لهوی تر و هه رده گیریت و پستی پێ لێ هه لده کات، تا کو میرد و لێ ده کات، که خۆی له ژنه که ی جیابکاتهوه. بهم په رنگهش کابرای سیحرباز توانیویه تی له بهر بوونی شتیکی هۆی ناکۆکی له نیوانیاندا، نیوانی هه ردوویان (ژنو میرده که) تیک بدات. گه لی عه ره بیهش هۆی ناکۆکی ده به نه پال هۆ خولقینه که ی، له بهر ئهوه ی هۆکاری خولقاندنی بووه، بهم پێیه لیکدابرانی مروڤو هاوسه ره که شی پرووده دات.

(طبری) و تهیه کی (قتاده) شی ده رباره ی لیکدابرا (التفریق) هیناوه، که

گوتویهتی: "لێکدا برانی ژن و میرد له یه کتر نهوێیه هه ر یه کتیکیان له هاوسهره که ی بهر که نار بکریت و، هه ر یه که شیان له و ی دی تووهر و زویر بکریت"^(۱).

جا نه گه ر کار ی لێکدا برانی ژن و میرد به کرده و یه که سیحربازان دا بنزیت و بخریت پال نه وان، نه وه (دانان و خستانه پالێکی مه جازی و مانا بو دا تاشراوه، نه ک واقعی و راسته قینه)، سیحریش به کار یکی خه یالاندن (تخیلی) و نمایشکاری (تمثیلی) و ده مینیتته وه که هیچ حه قیقه تیکی نیه و، ته نها به نده به بزواندن ده روونییه وه و، سیح ر لێکرا وه که ش هه ر خۆ ی به ده م نه و خه یالاندن و بزوانده ده روونییه وه ده چیت، یان نا چیت، خۆ نه گه ر به ده مه وه نه چیت و خۆ ی له (به رگری کار ی) یه کدا به یلێتته وه، نه واکا برای سیحربازیش ده سته وسان ده بیست له کارت یکردنیدا و سیحربازه که ش زیانی پی نا گه یه نیت. خۆ نه گه ر سیح ر لێکرا و به ده م نه و بزوانده ده روونییه وه به چیت و خۆ ی بداته ده ست کرداری خه یالاندن، نه واکا هه ر خۆ ی نه و ریگه یه ی هه لبا رده و خۆ ی به ده سته وه دا وه ده ستیشی کرده به بوغزاندن هاوسهره که ی و زویر کردنی و، پاشان توژان و لێکدا بران ها توته ئا را وه.

نه مه رای (طبری) بو وه له سه ر کاریگه ربی سیحرو، له سه ر چۆنیه تی بو ونه هو کار ی لێکدا برانی نیوان مرۆڤو هاوسهره که ی. ئیمه ش له م لێکدا نه وه و ته فسیره دا نه ختیک ها ورا ی نه وین، به لام له و بوا رانه دا، که ته نها له سه ر هه ندیک شی وه جو ری سیح ر ها ورا و کو کین له گه لیدا، ده نا به سه ر هه موو دیه ن و جو ره کانی سیحردا نایگو ئینین و، ئیمه له مه سه له ی گشتان دن و دانانی گشت جو ره سیحری کدا، به مه سه له ی (خه یالاندن و نمایشکاری) له گه ل (طبری) دا نیین، چونکه سیحری واکا هیه، که حه قیقه ت و کاریگه ربی خۆ ی هیه و، هه ر ته نها نواندن و خه یالاندن نیه.

هه ر له م باره یه وه ما مو ستای پی شه واکا (سید قطب) ده لیت:

"له وانه يه ديمه نيك له ديمه نه كانى سىحربازيى، تواناي سىحربازه كه بيت له سهر كارتيتكردن و ئيحاو بزواندنې ههسته كان يان فيكره كان، به لام كارتيتكردن له شته كان و له تهنه كان (واته لاشه كان) و هه رچهنده ئهو سىحره ي كه سىحربازانى فيرعه ونيش - وهك له قورئاندا هاتوو - تهنها خه يالاندن بووه و هيچ حهقيقه تىكى نه بووه" ﴿...يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى﴾ ٦٦ طه ﴿﴾، ئهوا هيچ ريگرى يه كيش نى يه كه ئهم جوړه كارتيتكردنهش هويه كه بو ليك دابراندنې نيوانى ژن و ميرو، نيوانى دوو هاوړي، چونكه كاردانه وه كانيش له نه نجامى كارتيتكردنه كانه وه سهر هه لده دن، ئه گه رچى هوكارو ئاسه وارو ئامرازو سه به بكاره كانيش تهنها به خواست و موته تى خوا پيدا بن" (١).

(سىحر) هويه كه بو ليكدابرانى نيوانى ژن و ميرو كه به خواست و ئاگاداريى خواو به حيكمه تى خوې پرووده دات. سىحربازيش ههر به خواست و ئاگاداريى خوا تواناي (ليك دابراندنې ژن و ميرو له يه كتر) هديه، ئيدى دواى ئهمه گرنگ نيه كه ئاخو ليكدابرانه كه به هوې ئه وهويه كه سىحره كه حهقيقه ت و كاراييه كى هه بووييت، چونكه ئهمه له ئارادايه و دانىشتى پي دانراوه - يان ئاخو ليكدابرانه كه له پي ئيحاو جوولاندنې دهروونيه وهيه له دهروونى سىحر ليكراوداو، وهك هه ردوو ئيمام (طبري) و (سيد قطب) وايان باس كردبوو.

سیحر به خواستی خوا زیان دهگهیه نیت

دواى ئه وهى قورئانى پیرۆز سه لماندی که سیحریاز توانایه کی له سه ر لیک دابرا نی
نیوانی ژنو میرد هه یه، ئه مه ی به خواست و فه رمانی خوا وه په یوه ست کردوه،
وه ک فه رموویه تی: ﴿...فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ۚ
وَمَا لَهُمْ بِضَآئِرٍ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ﴾ البقرة... ﴿۱۰۲﴾، واته خه لکی بابل
له جیاتى ئه وه ی کار به رینمایى به کانی ئه دوو فریشته یه بکه ن، که چی ئه وه یان
لی فیر ده بوون، که نیوانی ژنو میردی پی تیکده ن و نه شیانتوانیوه که زیانی پی له
هیچ که سیك بده ن، مه گه ر به خواست و فه رمانی خوا نه بی ت.

لیره شدا له م ئایه ته دا وشه ی (بِإِذْنِ اللَّهِ)، به مانای (به زانست و ئاگاداری و
برپاری خوا) و که رینگه ی به په یوه ندی نیوان سیحر لیکرا و سیحره که دا وه، به و
را ده یه ش، که سیحره که زیانی پی بگه یه نیت^(۱).

ئه م حه قیقه ته قورئانییه ش خوا لی ره دا له م چیرۆکه ی (هارووت و مارووت) دا و له
بواری باسکردنی زیان گه یاندنی سیحر به خه لکی و ئازار به خشینى سیحرباز به
که سانی تر دا ئا ما ژه ی بو کردوه. قورئان بۆیه ئه م با سه ده خاته رو و له به ر
سووربوونی له سه ر پا کژی عه قیده و بیگه ردی ئیمان و دابرینی گشت شت و هیزو
هۆکارو دیاره یه ک له توانای خودی (ذاتی) و کارتی کردنی خودی و زیان و سوودی
خودی (ذاتی).

بێگومان با وه ره یێنان به خوا (له کۆی چه مک و واتا کانی دا) ئه و مانایه
ده گه یه نیت، که خوا تا رۆژی قیامه ت ئاگاداری له سه ر هه موو شتیک هه بو وه
هه یه و، ئاگاداری هه ر کاریکیشه له پیش روودانی دا، هه روه ها (له کۆی

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۴۹-۴۵۰

واتاكانیدا) ئهوه دهگهیهیت که ههر شتیک لهم گهردوونهدا به فهرمانی خواو بهرپێدانی و ویست و خواستی و بریاری خۆی دهییت و دیته ئاراوه، هیچ شتیکیس پهیدا ناییت نهگهڕ خواست و ئیرادهو بریارو فهرمانی خوای لهسهر نهییت و تهناوته نهگهڕ خواستی ههموو خهڵکیشی لهسهر بیته ههر نایهته ئاراوه. بۆیه ههرچی خوا خواست و بریارو فهرمانی لهسهر دابیته، ههر دهییت ببیته، سههرپای ئهوهی گهڕ ههموو خهڵکیش به رویدا بووهستنهوه.

بێگومان کهسهکان و هیژو هۆکارهکانیش تهنیا به خواستی خوا کاردهکهن، کاریگهیری و زیان و سوودیشیان تهنیا به فهرمانی خوایهو، خواش خۆی ئهگهڕ خواستی لهسهریان نهییت، پهکیان دهخات و ههرکاتیک بیهویته دهیانوهستییت، ئیدی جگه لهوهی کۆمهله هۆکاریکن ههر به دهستی سهبهبکارو بریاردهرو خوازیارهکهی خۆیانوهن که خوای پاک و بێخهوشه.. به ههمان شیوهو بهم جوړه سیهیریش ههر ئاویه، سیهیر زیان دهدات، سیهیر ئازار دهدات، بهلێ و راستهوه، سیهیر نیوانی ژن و میژد تیک دهدات، بهلام ئهمه تهنها به خواست و زانیاری و ئاگاداری و بریاری خوایه، خۆ ئهگهڕ خوا خواستی لهسهر نهییت که زیان بدات ئهوا ههرگیز زیان نادات، ئهگهڕ خواستی لهسهر تیکچوونی نیوانی ژن و میژدیش نهییت ئهوا ههرگیز له یهك دانا برین" ﴿وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾.

مامۆستای پیشهوا (سید قطب) لهم بارهیهشهوه گوتویهتی: "ههر به فهرمانی خوا هۆکارهکان کاری خۆیان دهکهن و ئاسهوارهکانیان دهخولقینن و ئهخامهکانیان بهدی دینن. ئهمهش بنهمایهکی گشتگیره له تیروانیندا که دهییت به تهواوهتی له ویژدانی مرقۆی باوهرداردا ڕووناک بێتهوه. دیاترین نمونهش لهسهر ئهم بنهمایهوه لهم ڕوهوه ئهوهیه ئهگهڕ تۆ دهستت خسته بهر ئاگر ئهوا دهسووتیت، بهلام ئهم سووتانهش تهنها به فهرمانی خوایه، چونکه خوا خۆی سیفهتی سوتاندنی به ئاگر داوه، سیفهتی پێسوتانیشی به دهستی تۆ داوه، ههر خواش خۆی توانای ڕاگرتنی ئهو سیفهتهی ههیه کاتیک فرمان دهدات که به حیکمهتیک خوازاوی هۆی کارو

سيفهتی سوتاندن له سهر ئاگر نه هێلت و هه چۆن له به سه رهاتى (ئىبراهيم) دا -
 سلاوى لى بيت - پرويدا كاتيك ئاگره كهى له سهر سارد كرده وه .

به هه مان شپوه ئهو سىحه رهش كه ژن و ميژدى پى له يه كتر جوئ ده كه نه وه ، ئهو
 كاريگه رى و شوينه واره ي به فره مانى خوا هه يه و ، هه ر خواش خوى ده تواني ت ئهو
 سيفه ته له سىحه كه دا بوه ستيني ت ئه گه ر فره مانى وه ستاندنى به پى حى كه مه تي كى
 خوازاوى تايه تى خوى له سه رى هه بيت . هه ر به م په نگه ش ته واوى ئهو شتانه ي تر
 كه ناسيومانن و پى يان راهاتوو ين كاريگه رى و ئاسه وارى خويان هه يه . هه ر شتي كى
 كاريگه ريش به فره مانى خوا سيفه تي كى تيدا دانرا وه و هه ر به و فره مانه ي خواش
 كاره كات و ، ده شيت كارايشى بوه ستيري ت ، وه چۆن له كاتى خواستى خوا له سهر
 په وشت و سيفه ته پى درا وه كانيدا ئهو كاراييه ي هه يه ⁽¹⁾ .

با وه ره ينانى مرؤفى با وه رد اريش به م راستيه با وه رد اري تيه ، ئهو ئيمان ه پته وه ي
 بۆ به دى ديني ت كه جي ويست و ئيراده ي خوايه و ، هه موو جو ره وينه يه كه له وينه
 دياره و نادياره كانى شيرك و (ها وه ل بۆ خوادانيشى) لى دوور ده خاته وه و واى
 لى ديت ئهو هو كار و هيزو كه سانه ي نيو سىحه ره كانا كاته چه ند ها وه لى ك بۆ خوا ،
 يان نايانكا ته چه ند خوايه كى په رسترا وه جياتى خواى په روه ردگار .

پاشان با وه ره ينانيشى به م راستيه با وه رد اري تيه ، و تا به رزو له بارو
 زيند وه كانى (سه ره رزى و بو يرى و ئازايه تى و جو رته تى هه نگا و نانى) زياترى له
 ژياندا پى ده به خشيت ، چونكه جگه له خوا ، له هىچ كه سي كى دى ناترسي ت و ،
 جگه له خواش به ته ماي شو ينكه وتن و په زامه ندى هىچ كه سي كى دى نيه و ، هه ر
 ته نها ملكه چى خوا و سه رى به ندايه تى و زه ليليش ته نها بۆ خوا داده نه وينيت .
 ئه مه ش له و اتا كانى به ختيارى و خوشگوزه رانى و هيمنى و هيوادارى و ، په زامه ندى و
 دلتيابى ته واوى به سه ردا ده ريژيت . ئه م و اتايانه ش هه موو كه سي ك ئاتاجى پى يان
 هه يه و ئه گه ر له ده ستيشيان بدات ، ئه وا هه موو شتي كى زيان كرده وه .

(1) في ظلال القرآن / ٩٦ : ١

زانستی زیانبه خش

خه لکی بابل چی فیروون؟ بیگومان سیحر فیروون؟ ئه ی چ کرده وه یه کیان به و زانسته کردوه؟ بیگومان له بواری زیانبه خشین و له بواری لیکدا براندنی ژن و میرددا به کاریانه پناوه. ده یانتوانی زانسته که له بواری سوودگه یاندندا (که سوودی به خویان و کهسانی تریش بگه یاندایه) به کاری بینن، به لām وایان وایان نه ویستوه و ته نها له بواری زیانبه خشین و ئازاردانی خه لکیدا به کاریان هیناوه.

قورئانی پیرۆز ئه م ره فتاره سه یرو سه مه ره یه ی ئه وانی به م ره نگه تۆمار کردوه که خوا له باره یانه وه فه رمویه تی: ﴿...وَيَنعَلَمُونَ مَا يَصْرِفُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلِيُنْشَرُوا بِهِ أَنْفُسُهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٠٢)، واته: ئه وان ئه و زانسته و زانیاریه ی لیوه فیرو ده بوون که زیانیان پی ده گه یاندن و سوودیان پی نه ده گه یاندن. بیگومان ده شیانتزانی ئه وه ی کالای ئاوا ی کرپییت و شتی ئاوا نابه جی فیرو بییت ئه و له رۆژی دوا ییدا هیچ پاداشت و ده سته و تیکی له سه ری نابییت، به لکو به پراستی ئا ئه وانه خویان به شتیکی هیجگار ناله بار فروشتوه، ئه گه ر بیرکه نه وه و بزنان.

بیگومان مروّقی بینا و به رچا و رۆشنیش سه ری له و که سانه ده سوپمیّت و خه مبار و دلته نگیش ده بیّت بو ئه و حاله ته ی که تووشی بوون (واته بو ئه وه ی که فیرو شتیکی و ابوون زیانیان پی ده گه یه نیّت نه ک سوودیان پی بگه یه نیّت، چونکه ئه وان له توانایان دابو زانسته که له بواری سوودگه یاندندا به کاری بینن، که چی بو زیانبه خشینان گوّری بوو، ئیدی زیان و خراپه ی پی گه یاندن.

له ئێۆ زانستیشدا، زانست ههیه به سوودهو، هه شه زیانه خشه. فێربوونی زانستیش کاریکی قورسو گرانه و پێویستی به ههول و کۆشش و دارایی و کات ههیه و هه رکه سیك ئه و کۆشش و دارایی و کاتی به مه بهستی فێربوون بۆ خه رج ده کات، ده زانی ت که وایه و که قورسو گرانه. مرۆفیش له کاتی خواست و گه پان به دوا ی زانستدا هه ست به وجودی هه وانه وه و چێژیک ده کات و، خۆی ده خاته بهر ئازار و نا په حه تی و هه موو هه ولێکی خۆی له پێناوی فێربووندا ده خاته گه ر، چونکه بۆ ئه نجام و به ربوو مه که ی ده روانی ت و، به م پێیه ش هه نگاو له سه ر به رده وامیی کاروانه وه ده نی ت.

ئه ی داخۆ خوێندکاریکی زانست چهنده ی له توانادا بووی ت خست بێتی هه کارو له پێناوی به ده سه ته ی نانی زانست و زانیاری شدا زۆر زۆر ماندوو و شه که ت بووی ت و، پاشان بۆ به ره مه و به ره نجامی زانسته به ده ست هاتوو هه ی بروانی ت و که چی کاتی ک ده بینیت زانسته که زیانی پێ ده گه یه نی ت و قازانجی پێ نادا ت، ئاخۆ حا لی ئه و خوێندکاره چی بی ت و زیانه که شی چهن د بی ت؟ ئه ی ئایا له و به روایه دا ی ت ئه گه ر به نه فامی به ما بایه وه با شتر نه بوو بۆ ی؟

وهك (جورجانی)ی شاعیریش گوتویه تی:

ولم أبتذل في خدمة العلم مهجتي

لأخدم من لا قيت لكن لأخدم

أأسقى به غرساً وأجنيه ذلّة

إذن فاتباع الجهل قد كان أسلما

واته: من خوینی دڵ و گیانم له پێناوی وه رگرتن و خزمه تکردنی زانستدا بۆ ئه وه به هه ده ر نه دا، که خزمه تی هه رکه سیکی به رامبه ری پێ بکه م، به لکو بۆ سوود و خزمه تی گشتی، خۆ ئه گه ر نیعه مه تیکی جێگیر کراوی پێ تیکه ده م به سه رشو ری

بهره کەمی ببینمهوه، ئەوا لهوکاته دا پهیره وکردنی جهیل و نهفامی باشترو
ئاسووده تره .

جا ئەگەر ئەمڕۆ بپروانیت بۆ حاڵی ئەوانه ی خوازیاری زانسته دونیایی یه کانه و
بزانه چهند کهسیان فیتری ئەو زانستانه ده بن، که سوودیان پێ ده گه یه نن و چهند
که سی دیکهشیان فیتره ئەو زانستانه ده بن که زیانیان پێ ده به خشن و، پاشان ئەمڕۆ
چهند زانست هه یه که زیان به خاوه نه کانیان ده به خشن و سوودیان پێ ناگه یه نن و، له
جیاتیی خێرو که لک، شهرو ئازارو زهره ریان پێ ده گه یه نن.

ئەو زانست و زانیاریانه ش که ئەمڕۆ له جیهانی خۆرئاواوه بۆمان دیت، زۆربه یان
له زیانبه خشه کانه و سوود ناگه یه نن، ده نا ئاخۆ سوودی راسته قینه له زانسته کانی
به ناو موسیقا و وینه کێشان و په یکه رتاشی و نواندن و گه شتیاری و ئاسه واردا چی
بیت؟!

"لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ"

ئهم دهستهواژهیهش (لوكانوا يعلمون/ نهگهر بیانزانیایه) دوو جار له چیرۆکی (هارووت و ماروون)دا هاتوه:

جاری یه کهم له باسی سهرزهنشتکردنی خهڵکی بابلدا لهسهر فیربوونی سیحرو بهکارهێنانی له بوازی زیانبهخشین دا "﴿وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾، واته: بهراستی ئهوان زانیبوویان ههركهسیك كه رهسهو كالای ئاوی -وهك سحر بازایی بۆ سوودبهخشین- کپییت و شتی ئاوا نابهجی فیر بیت، ئهوا له رۆژی دوایدا هیچ پاداشت و دهستکهوتیکی لهسهر نی یه، بیگومان به خراپترین شت خۆشیان فرۆشتوه، نهگهر بیانزانیایه.

لهمهشدا نکوویی زانستمهندیان لیکراوه (واته زانستیکیان نهبووه)، چونکه نهگهر زانستیان ههباویه و بیانزانیایه، ئهوا فیری شتی زیانبهخش نهدهبوون له جیاتی سوودبهخش. ههروهها نهگهر بیانزانیایه و زانستیکیان ههباویه، ئهوا رۆژی دوایان فهرامۆش نهدهکرد و دهستبهرداری بهشی رۆژی دوایان نهدهبوون، ههمدیسان نهگهر بیانزانیایه ئهوا خۆیان به (شتی پووجهل و نارهوا و خراپه و شهیتان) نهدهفرۆشت.

ئایا هیچ کهسیکی خاوهن زانستیکی سوودبهخش ههیه که ئهم جوژه رهفتاره بنوینیت؟ ئایا هیچ خاوهن زانستیک ههیه که دنیا لهجیاتی رۆژی دواپی به چاکتر بزانییت؟ نهی ئایا هیچ کهسیك ههیه که زاهید و پهتکهروهی رۆژی دواپی و خیر و

بیرو نیعمه ته کانی بیته و سه رکاته سه ر خراپه و کاری پووچه له و ریبازی شهیتان؟ هه ر که سیك ئاوا بکات، ئه واهه بهروونی و به دنیایی یه وه ده زانی که هیچ زانستیکی نیه ته نه ته گه ر به رزترین پروانه ی زانستی هه لگرتیته و چه ندین سالی ته مه نیشی له زانستدا به سه ر بر دیته .

جاری دووهم: له باسی بانگکردنی خه لکی بابلدا بو زاسته سوو دبه خشه که وه ئه و ریگا راسته ی که به ره و زانستیان ده بات: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لِمَثُوبَةٍ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٢٣)، واته: خو نه گه ر ئه وان ئیمانی راسته قینه یان به ینایه و له خوا بترسانایه و ئه و کاره ناهه مو ارانه یان نه کردایه و به ته مای پوژی دوا یی بو نایه، ئه و پاداشتی که له خوا وه بو ئه وان باشتره ئه گه ر بیانزانیایه .

که واته ئه گه ر زانستیان هه بوایه ئه و ئیمان و له خواترسانیان هه لده بژارد، ئه گه ر بیانزانیایه، پاداشتی خویان به چاکتر داده ناو ئه و خیره و بیرو نیعمه تانه ی لای خویان ده خواست. به لآم له بهر ئه وه ی ئاویان نه کرد، ئه وه دیاره ئه وان نازانو، له بهر ئه وه ش که زانستیان له ده ستدا نه بو وه و به ره و ئه و زانسته ی نه بر دوون ئه و دیاره زانسته که ش نه بو وه .

ئه و یاداوه ریه ی قورئانی شمان ده رباره ی په فتار خراپه کانی جووله که وه خراپه روانینیان بو هه ق که له پیش چیرۆکی (هارووت و مارووت) و که له باسی جووله که کان و په پیره و کردنی سیحربازیاندا هاتو وه، له بیر ناچیت، که له مباریه وه خوا ده رباره یان فه رمو یه تی: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَدَّ قَوْمٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَوْا ظُهُورَهُمْ لَ كَانَهُمْ لَا

يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٠١)، واته: کاتی که پیغه مبه ریک له لایه ن خوا وه بو جووله که کان هات و سه ره پای ئه وه ی که پشتگیری له راستی ته و رات ده کرد- که محم دی دوا

پێغه‌مبه‌ری خوا بوو که بۆ سه‌رجه‌م خه‌ڵکی هاتبوو - کۆمه‌ڵێک له‌ خاوه‌ن کتێبه‌کان -
-واته‌ جووله‌که‌کان- کتێبی خویان پشتگوێ خست وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌والی نازانن و
هیچ زانیاری یه‌کیان له‌باره‌وه‌ نه‌بیست.

بێگومان جووله‌که‌کان له‌و جێگه‌یه‌دا وه‌ک که‌سانێک که‌ (نازانن) په‌فتاریان
کردووه‌و، لی‌ره‌ش دا له‌ پێگای ئه‌وانه‌وه‌ ده‌رۆن که‌ (نازانن) و، خۆ ئه‌گه‌ر بیانزانیايه
ئه‌وا ئه‌و په‌فتارانیه‌یان نه‌ده‌نواند که‌ ئاماژه‌یان بۆ کراوه‌.

زانستی په‌ند لێ‌وه‌رگیراویش ئه‌وه‌یه‌ که‌ سوود به‌ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌به‌خشی‌ت و
زیانی لێ‌ نادات، زانستی په‌سندکراویش ئه‌وه‌یه‌، که‌ سوود به‌ که‌سانی تریش
ده‌گه‌یه‌نی‌ت، خۆ ئه‌گه‌ر وانهبوو، ئه‌وا وه‌ک ئه‌وه‌ وایه‌ که‌ هه‌ر نه‌بی‌ت و، خاوه‌نانشی
له‌و که‌سانه‌ ده‌بن که‌ هیچ نازانن ته‌نانه‌ت گه‌ر گومانیشیان وای‌ت که‌ گوايه
ده‌زانن، چونکه‌ زانستیش به‌ ئه‌نجام و به‌روبوومیه‌وه‌ دیاره‌.

چیرۆکی دووهم

چیرۆکی نهو پیاوهی که به لای شارۆچکه که دا تیپه‌ری ..

ئهم چیرۆکه له ده‌قه‌که‌ی قورئاندا ئاوايه که خوا فەرمویه‌تی:

﴿أَوَكَلِّدِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾ البقرة﴾

واته: هه‌روه‌ها -دوا‌ی گه‌توگۆ‌ی ئیبراهیم و پاشا زۆرداره‌که-، ئایا هه‌والتی نه‌و پیاوه‌ت نه‌بیستوه که به‌لای شارۆچکه‌یه‌کی ڕووخوا‌ی وادا تیپه‌ری، که هه‌م‌وو خانووه‌کانی به‌سه‌ر بان و سه‌قفه‌کانیاندا ڕووخابوون و، نه‌ویش له‌به‌ر خۆیه‌وه گوتی: خوا چۆن خه‌لکی ئهم شارۆچکه‌یه‌ دوا‌ی مردنیان زیندوو ده‌کاته‌وه؟ جا نه‌و که‌سه - که (عوزه‌یر)ی پیغه‌مبه‌ری خوا بووه، سلّوی خوا‌ی لی بی‌ت- ده‌سته‌به‌جی له‌وکاته‌دا خوا بۆ ماوه‌ی سه‌د سالّ مراندی و، پاشان زیندووی کرده‌وه و پێ‌ی فەرموو: چه‌ند مایته‌وه؟

(عوزه‌یر) گوتی: ڕۆژیک، یان که‌متر له‌ ڕۆژیک ماومه‌ته‌وه.

ئنجا خوا لێ‌ی پرسى و فەرمو‌ی: نه‌خێر به‌لکو ماوه‌ی سه‌د سالّت پێ‌چووه‌ و،

ته ماشای خواردن و خواردنه وه کهشت بکه - که لهو ماوه زۆردها - نه گۆراوه و تیک نه چووه، ههروهها ته ماشای گوێدریژه کهشت بکه (تا بهم ڕووداوهش بتهکینه نیشانه و موعجیزه بۆ خهڵکی، جا سهیری ئیسقانه کانی گوێدریژه کهت بکه چۆن بهرزیان ده کهینه وه و پێکیانه وه ده بهستین و پاشان به گوشت دایانده پۆشن، کاتی که بینی و بۆی ده رکهوت، گوئی: چاک ده زانمو دنیام به راستی خوا توانای و ده سه لاتی له سه ره موو شتی که ههیه.

دریژه پیدانی ئهم چیرۆکه له دهقه ئیسرائیلییه کانه وهیه

زۆر کهس له تهفسیر کار و چیرۆک گیره وه کان چهند شیکار و دریژه پێ دانیکیان بۆ ئهم چیرۆکه - چیرۆکی ئهو پیاوهی به لای شارۆچکه که دا تیپه ڕیوه - هیناوه و به وهش فره مایشتی خویان تهفسیر کردوه. ئهم شیکار و دریژه پیدانهش بۆ چیرۆکه که، ههچ فره موودهیه کی راست و (صحیح) ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ له سه ره نه هاتوه، هه ره بۆیهش به دهقه شیۆینراو و هه لبه ستراوه کانی جووله که (که به ئیسرائیلیات) ناوبراوه داده نیت، ئهو دهقه (ئیسرائیلیانه) ش مرۆکی هه لبه ستراوی و ئیدیعاو پووچه لئ و بێ نیوه پۆکیان پێوهیه.

له وه دهقه (ئیسرائیلیانه) دا گوتراوه: ئهو پیاوهی به لای شارۆچکه که دا تیپه ڕیوه (عوزهیر) ه شارۆچکه کهش (بیت المقدس) ه دوا ی ئه وهی (بهخت نه سه ر) بختنصری ئاشووری تیکی داوه و جووله که کانی له ویوه بۆ شاری بابل هیناوه.

لیته شدا یه که به سه ره هاتی گیراوه له وه دهقه هه لبه ستراوه ئیسرائیلیانه دیاری ده کهین به مه بهستی ئاگادار کردنه وهی موسلمانان و وریابوونیان له وه شته پووچه لانه:

"(سیوطی) له (الدر المنثور) داو له (ابن عباس) و (کعب الأحبار) و (حسن البصری) و (وهب کورپی منبه) وه گیراویه تییه وه که گوتوویانه: (عوزهیر)

خوا جاريكي دى فريستهيه كي بۆ لاي (عوزهير) ناردوه و دليكي واي بۆ دروست كردوتهوه، كه پي عاقل ببيت و هردوو چاويشي بۆ داناوتهوه، كه پييان برونيتو، ئنجا به عهقلهوه بزانييت، كه چۆن خوا مردوه كان زيندو ده كاتهوه، پاشان كرداري پيكهينان و خولقاندني پيشان داوه و تهویش بۆي روانيه.

ئىنجا گۆشتى خىستۆتەو سەر ئىيسكەكانو تووكو قرۆ پىستىشى بەر

دیده و عەقلى دابووه. (عوزەير) یش بە رېكى دانىشتووهو، فریشتە نیراوه کەى خوا لىي پرسیوه: تۆ لە ماوهى ئەم بىئاگایى یەتدا - کە مردنە کەى بووه - چەندت پىچوو؟ ئەویش گوتوویەتى: رۆژيک يان هەندیک لە ماوهى رۆژيکم پىچوو (لَيْسَتْ يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ)، ئەمەش چونکە لە سەرەتای رۆژه کەو لە کاتى بەرەبەیانەوه خەوتوووه لە کۆتایى رۆژه کەشدا کە خۆر ئاوا نەبووه هەلسیئراوه تەوه - ئەمە ئەگەر رۆژيک بێت - بۆ ماوهى هەندیکى رۆژيک (بَعْضُ يَوْمٍ) یش ئەو یە کە رۆژيکى تەواوى پىنەچووبێت - بە وتەى خۆى - ئنجا فریشتە کە پرووى تى کردۆتەوه و پى گوتووه: نەخیر، بەلکو سەد سالت پىچوو (بَلْ لَيْسَتْ مِائَةَ عَامٍ)، دە سەیرى خۆراك و خواردنەوه کەشت بکە - واتە مەبەست لە خۆراکە کەى ئەو نانە وشکە بووه و مەبەستیش لە خواردنەوه کەش ئەو شەربەتى تری یە بووه کە گوشاندبوویە نێو مەنجەلە کەى - و لەسەر حالەتى خۆیان مابوونەوه و نەگۆرابوون. ئەو هەش مانای وشەى (لم یتسنه به مانای (لم یتغیر / نەگۆراوه) بە هەمان شێوه پاشاوهى تری و هەنجیرە کەش هەر تەر و ئاودارو جوان بوون و لەسەر حالەتى خۆیان مابوون و نەگۆرابوون. لەو کاتەدا (عوزەير) لەبەرچاوى فریشتە کە وا دەرکەوتوو کە لە دلى خۆیدا نکوولئى لەو حالەتانه کردبێت، هەر بۆیەش فریشتە کە پى گوتووه: ئەرى نکوولئى دەکەت لەوهى بۆم باس کردیت، دە سەیرى گویدرێژه کەشت بکە. ئەویش سەیرى لاشەى گویدرێژه کەى دەکات کە چۆن ئیسک و پروسکى بلا بوۆتەوه و کلۆر بوون و بۆش و کونیان تى کەوتوووه. فریشتە کەش ئیسکەکانى گویدرێژه کە بانگ دەکات و ئەوانیش بە دەنگیەوه دێن و لە هەموو لایە کەوه کۆدەبنەوه تا فریشتە کە پێکیان دەهینێتەوه و (عوزەير) یش بۆ ئەو حالەتە دەروانییت.

ئنجا فریشتە کە رەگ و دەمارو ئەندامەکانى لاشەى بەبەردا دەکاتەوه و گۆشتیشى لەسەر دەپۆشێت و بە پێست و تووک دايدەپۆشیت و فووى رۆوحى پيادا دەکات، ئیدی گویدرێژه کەش هەلەستیتەوه و سەرى گۆی یەکانیشى بە دەم

زه پینهوه بو ئاسمان بهرز ده کاتهوه، ئه مانهش هه مووی به پێی ده قه تهفسیر کراوه کانی (سیوطی) مانای فره مایشته کانی خوا له و ئایه تانه ی به سه ر هاته که دا ده به خشیته که فره موویه تی: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِلنَّاسِ﴾ وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا. به مانای بڕوانه بو ئیسکه کانی گویدریژه که ت چۆن هه ندیکیان له پیکه وه به سته وه یاندا له سه ر هه ندیکی تریان داده نیین تا کو کاتیك ده بنه وه به چه ند ئیسکیکی ته واو ته وا ده بنه گویدریژیکی بی گوشت، پاشان بڕوانه چۆن گوشتی پی داده پۆشین ﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، واته: ده زانم خوا به سه ر هه موو شتیکی وه ک زینه دوو کردنه وه ی مردووانو کاروباری تریشا به توانیه.

دوا ی ته وه (عوزهیر) سواری پشتی که ره که ی بو ته وه و هاتۆ ته وه بو گه ره کی پێشووی خۆی و خه لکیش نه یانناسیوه و، ته ویش خه لکه که ی نه ناسیوه و خانووه کانیشی نه ناسوه، بو یه هه ر به خه یال و بۆچوونی خۆی پێی هه لگرتوه، تا کو چۆته خانووه که ی خۆی و ده بینیت پیریژنیکی کویری تیدا یه و له ته مه نی (١٢٠) سالی دایه و به نده یه کیان بو وه کاتیك (عوزهیر) به جی هیشتبوون ته و له ته مه نی (٢٠) سال دا بو وه پێشتر ناسیبووی به چاکیش له که سیته ی و ده روونی ته و شاره زا بو. ته ویش (واته عوزهیر) لی پرسیوه: ته ی ته و که سه ی لی ره دایت، ئایا ته مه ماله که ی (عوزهیر) ته ویش له وه لامدا گوته ویه تی: به ئی، پاشان به دم گریان ه وه گوته ویه تی: نه مدیوه تا نه مرۆ که سیك له م جوړه و له و په نگه هه والی (عوزیر) پرسیته و، ئیستاش خه لکی ته و یان له بیر چۆته وه .. ته ویش ده لیت: من (عوزهیر) م، پیره ژنه که ش ده لیت پاک و بی گه ردیی بو خوا، عوزهیریك سه د ساله له نا وماندا نه ماوه و، تا ئیستاش هیچ هه والیکمان له باره یه وه نه بیستوه .. دووباره (عوزهیر) دلنیا یی کردۆ ته وه و پێی گوته وه: ده ته وا بیگومان من عوزهیرم و، خواش بو

ماوهی سه‌د ساڵ مراندوو می و پاشان زیندوو ی کردوومهوه.. پیره‌ژنه‌که ده‌لیت: به‌لام (عوزه‌یر) پیاویکی چاک و نزا وه‌رگیراو بووه‌و، نزای بۆ نه‌خۆشو و ده‌رده‌دار ده‌کرد، که خوا چاکیان کاته‌وه‌و شی‌فایان بۆ بنی‌ریت. ده‌ تۆش نزام له‌لای خوا بۆ بکه‌ با چاو‌م پێ ببه‌خشیته‌وه‌، هه‌تا‌کو بت بینم، جا ئه‌گه‌ر (عوزه‌یر) بیت ئه‌وا ده‌تناسمه‌وه‌. ئه‌ویش نزای بۆ‌کرد له‌لای خوا و ده‌ستی به‌ هه‌ردوو چاوی داهیناو هه‌ردوو چاوی کردنه‌وه‌، ئنجا ده‌ستیشی گرت و پێی گوت: هه‌سته به‌ فه‌رمانی (خوا)، ئیدی خواش قاچی پیری‌ژنه‌که‌ی کرده‌وه‌و به‌ ساغی هه‌ستایه‌وه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی پیشتر قاچی س‌ر بووی‌ت و جوول‌ه‌ی تی‌که‌وتبی‌ته‌وه‌. بۆیه‌ کاتی‌ک سه‌یری کرد، گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م که تۆ (عوزه‌یر)یت.

ئنجا پیره‌ژنه‌که‌ چوو بۆ گه‌ره‌که‌ی نیشته‌جێ‌بوونی به‌نی ئیسرائیل، له‌کاتی‌کدا ئه‌وان له‌ یانه‌و کۆ‌رو کۆ‌بوونه‌وه‌کانی خۆیان بوون. له‌نی‌ویشیاندا کوریکی (عوزه‌یر) هه‌بوو، که پیاویکی به‌سالا‌چوو بوو له‌ ته‌مه‌نی (١١٨) ساڵی دابووو کوره‌زا‌کانیشی (واته‌ کو‌رانی کوره‌که‌)شی، چه‌ند پیریکی نی‌و ئه‌و کۆ‌رو ئه‌نجومه‌نانه‌ بوون. پیری‌ژنه‌که‌ بانگی کردن و پێی گوتن: ئه‌وه (عوزه‌یر)ه‌و هاتۆته‌وه‌ بۆلاتان. به‌لام ئه‌وان به‌درۆیان خسته‌وه‌و برۆیان پێ‌نه‌کرد. هه‌روه‌ها پیری‌ژنه‌که‌ پێی گوتن: من فلان به‌نده‌و کۆ‌یله‌ی ئی‌وه‌م، (عوزه‌یر) له‌لای خوا‌ی په‌روه‌ردگاری نزای بۆ‌کردم و خواش چاوی بۆ گه‌راندمه‌وه‌و، قاچیشمی چاک کرده‌وه‌و، هه‌ر خۆیشی -واته‌ عوزه‌یر) وای داده‌نیت، که خوا بۆ ماوه‌ی سه‌د ساڵ مراندوو‌یه‌تی‌و، پاشان زیندوو ی کردۆته‌وه‌.

خه‌لکه‌که‌ به‌ وته‌کانی ئه‌و پیری‌ژنه‌ هه‌ستان و پرویان تی‌کرد، کوره‌که‌ی (عوزه‌یر)یش ته‌ماشایه‌کی باوکی کردو گوتی: باو‌کم خا‌لیکی ره‌شی له‌نی‌وان هه‌ردوو شانیدا هه‌بووه‌، چوو سه‌یری ناوشانی کردو بۆی ده‌رکه‌وت، که ئه‌م پیاوه‌ (عوزه‌یر)ی باوکیه‌تی. (به‌نی ئیسرائیل)یش گوتیان: هه‌یج که‌سی‌ک له‌نی‌وامندا، جگه‌ له‌ (عوزی‌ر) ته‌وراتی له‌به‌رنه‌کردبوو، (به‌خت نه‌سر)یش ته‌وراتی ئی‌مه‌ی

سووتاندو هیچی وای لێ نه مایه وه ئهو هینده نه بیته که پیاوان له بهریان کردبوو،
تۆش ئه (عوزهیر) تهوڕاته مان بۆ بنوسه ره وه. باوکیشی (سه رووخا) که پیشتر له
پۆژگاری بالاده ستیی (بهخت نه سر) دا تهوڕاتی له ژێر زه ویدا شارده بۆوه، له
شوێنێکدا بو که جگه له (عوزهیر) هیچ کهس پێی نه ده زانی.

ئهنجا هه موویانی برده وه بۆ ئهو شوێنه وه هه لێ که ندووه وه تهوڕاتی لێ
ده رهیناوه ته وه، به لām کاغه زه کانی تێک چووبوون و ئاسه واری کتێبه کهش نه مابوو.
بۆیه له ژێر سایه ی دره ختێکدا دانیشتووه وه هۆزی (بهنی ئیسرائیل) یش له دهووری
کۆبوونه ته وه تهوڕاتی بۆ تازه کردوونه ته وه، دوو ئه ستێره ی پرشنگداریش له
ئاسمانه وه هاتوونه ته خواره وه و چوونه ته ناخی جهسته یه وه و ئنجا تهوڕاتی بیر
کهوتۆته وه، بۆ (بهنی ئیسرائیل) ی نوێ کردۆته وه. به هۆی ئه مه وه له ئاکامی ئه م
به سه رهاته وه جووله که کان گوتوو یانه: عوزهیر کورپی خوایه، چونکه ئهو دوو
ئه ستێره یه ی بۆ هاتووه وه تهوڕاتیشی نوێ کردۆته وه و کاروباری (بهنی ئیسرائیل) ی
پاپه پڕاندووه. تهوڕاتیشی له خاکی (سواد) و له دێری (حزقیل) دا بۆ تازه
کردوونه ته وه. دوایش له و دێیه دا مردووه که پێی ده لێن (سابیر ئاباد) ^(١).

بیروپای (طبری) له سه ره نه و شیکارو درێژه پیدانه

نیمام (ابن جریری طبری) بیروپایه کی رێک و دروستی له سه ره نه م شیکارو درێژه پیدانه ی تایبەت به چیرۆکی نه و پیاوه ههیه که به لای شارۆچکه که دا تیپه پریوه، په خنه یه کی زانستیانه ی به هیزیشی له سه ره نه و شیکاره ههیه. له مباره یه وه گوتویه تی: "باشترین وته بۆ راستیی به سه رهاته که نه وه بگوتریت: بینگومان خوا خۆی باسی کردووه و داواین پیغه مبه ریشی ﷺ پی سه رسام کردووه، نه مه ش له و فرمایشته ی دا، که بۆ گیراوه ته وه و له سه ره زاری نه و پیاوه ی به لای شارۆچکه روخواوه که دا تیپه پریوه، فرموویه تی: ﴿أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ نه مه له گه ل زانینی نه و راستیه شدا، که خوا هه مووی له نه بوو و بیشتیکی دی له سه ره تا دا دروست کردووه، به لام نه و زانینه ی خۆی قه ناعه تی پی نه هیناوه، که توانای له سه ره دروستکردنی سه ره تای شته کان ههیه، تا وای لی هاتووه بلیت: خوا چۆن نه مانه دوای له ناوچوونیان زیندوو ده کاته وه ﴿أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾؟ ئیمه ش هیه زانیارییه کی روونی و امان لانیه بۆ سه مانندی ناوی بگۆی نه م پرسته یه، واته (بۆ دیاریکردنی ناوی نه و پیاوه ی به لای شارۆچکه که دا تیپه پریوه). ده شیت که (عوزه ی ریش بوو ییت، ده شیت که (تۆرمیا) ش بوو ییت. به لام ئیمه ئاتاجیکمان به زانینی ناوه که ی نیه، چونکه مه به ست له و نایه ته دا ناساندنی ناوه که به خه لک نیه. به لکو مه به ست له مه دا ناساندنی قودره تی خوا یه به و که سانه ی، که نکوولی ده که ن له قودره ت و توانای خوا له سه ره زیندوو کردنه وه ی مه خلوقات ی خۆی له دوای مراندنیان و، گیراندنه وه یان بۆ دنیا له دوای له نیوچوونیان، ههروه ها خوا هه ر خۆیشی ژیان و مردنی به ده سه ته.. له وانه ش که نکوولی یان له توانای خوا ده کرد، که سانیکی بی باوه پری نیو قورپه شو نه و که سانه ی تری سه ره به هۆزه کانی عه ره ب بوون، که لیژه دا مه به ست بووه توانای خوا یان پی بناسین ریت و، به لگه ی روون و

ئاشکرایان له سهر جیگیر بکریت، ههروهها مه بهست لهو جووله کانهی (بهنی ئیسرائیل) یش بووه که له شوینی ههجره تگای پیغه مبهری خۆی محمد ﷺ ئاگادار کردووه لهو چیرۆک و به سهرهاتانهی که له لای جووله که کانیش بیستراون تا بهم پهنگه جووله که کانی مه دینهش گومانیان له سهر پیغه مبهرایه تیه کی نه مینیت و بیانوشیان (له سهر ساوه پ نه هینان به په یامه کهی) نه هیلیت. چونکه ئه و به سهرهاتانهی که خوا به سروش بۆ (عمدی پیغه مبهری) له قورئاندا گیراوه ته وه، لهو ههوال و به سهرهاتانه که پیشتر پیغه مبهر ﷺ و گه له کهشی نه یانده زانین، زانیاریش له سهر ئه و به سهرهاتانه له وه و پیش ته نها له لای شوینکه وتوانی ئاینه کانی تر هه بوو وهک جووله که و دیانه کان، دیاره (محمدی پیغه مبهریش ﷺ) له وان نه بووه و ته نانه ت نه خوینده واریش بووه، گه له کهشی نه خوینده وار بوون. ئه مهش له لای شوینکه وتوانی کتیه کانی پیشوو (ئه هلی کیتاب) پروون و زانراو بووه که پیغه مبهری خوا ﷺ ئه م به سهرهاتانهی ته نها به سروشی خوا زانیوه و لێ ئاگادار کراوه. جا ئه گهر مه بهست له م ههوال و به سهرهاتانه بۆ دیاری کردنی ناوی خاوهنی پرسیاره که بیت که ده باره ی چۆنیه تی زیندوو کردنه وه و بنیات نانه وه ی شارێک پرسیاره کردووه (أَنْ يَحْيَىٰ هَٰذَا ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) "ئه و ئاماژه بۆ کردنه که ته نها له سهر ناوی خۆی ده بوو به شیوه یه که هه یچ ئاسته نگیک نه هیلیته وه و بیانوو ببریته و، گومان نه هیلیت. به لام مه بهست له مه په خنه گرته له وته ی نیو پرسیاره که ی و، ئیدی خوا به مهش هینده ی بۆ بهنده کانی لی دیاری کردووه" (۱).

بیرورای (سید قطب) له سه‌ره‌نهم چیرۆکه

مامۆستای پیشه‌واش (سید قطب) بیرورایه‌کی نایاب و هه‌لۆیستیکی پته‌وی له ئاست شیکارو ورده‌کاری یه‌کانی نیۆ ده‌قه ئیسرائیلییه‌کانی تایبته‌ به‌م چیرۆکه‌دا گرتۆته‌به‌ر، وه‌ک له‌مباریه‌وه‌ گوتویه‌تی: "کێیه‌ ئه‌و پیاوه‌ی که‌ به‌لای شارۆچکه‌که‌دا تیپه‌ریوه‌؟ ئه‌ی ئه‌و شارۆچکه‌یه‌ کامه‌یه‌ که‌ له‌کاتی پرووخانی داروپه‌ردووی به‌سه‌ر یه‌کدا پیایدا تیپه‌ریوه‌؟ بێگومان قورئان له‌مباریه‌وه‌ هیچ زانیارییه‌کی ده‌رنه‌خستوه‌و، گه‌ر خواستی خواش له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوایه‌ ئه‌وا ده‌ریده‌خست.

خۆ ئه‌گه‌ر حیکمه‌تی نیۆ ده‌قه‌که‌ی قورئانیش ته‌نها به‌و ده‌رخستنه‌ به‌دییه‌ به‌هاتایه، ئه‌وا خوا له‌ قورئاندا فه‌رامۆشی نه‌ده‌کرد. ده‌با ئیمه‌ش -به‌شیوازی خۆمان له‌م ته‌فسیری (في ظلال القرآن) ه‌دا- له‌ ئاست ئه‌م سیبهره‌شدا هه‌لۆیسته‌ بکه‌ین و ببینین که‌: بێگومان دیمه‌نی به‌سه‌رهاته‌که‌ وینه‌یه‌کی به‌هێزو پۆشن و سروش به‌خش بو‌هه‌ست ده‌کیشیت، دیمه‌نی مردن و کاره‌سات و ویرانه‌. به‌ وه‌سفی (وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) دیمه‌نی شارۆچکه‌یه‌کی پروخوا و پێشان ده‌دات که‌ به‌سه‌ر بناغه‌و کۆله‌که‌کانیدا پروخواه‌، پاشان له‌پێی هه‌ست و سۆزی ئه‌و کابرایه‌ی به‌لای شارۆچکه‌که‌دا تیپه‌ریوه‌ سۆزیکێ گشتی مرۆیی و زاخاودراو به‌و گوزارشته‌ی (أَنَّى يُحْيَى هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) ده‌کیشیت^(١).

(١) في ظلال القرآن / ١: ٢٩٩.

ئهو باسهی که چیرۆکهکی تیدا هاتوو

چیرۆکی (ئهو پیاوی به لای شارۆچکه که دا تیپه‌ری) له باسیکی تایبه تیدا هاتوو که (باسی لیدوانه له بابته ژیان و مردنه‌وه)، پیشتر ئاماژه‌یه‌ک بۆ ده‌مه‌ته‌قی‌یه‌کی نیوان (ابراهیم خلیل) -سلای لی بیت- و ئهو پاشایه‌دا که پروپاگانده‌ی په‌روه‌ردگاریه‌تی بۆ خۆی کردو، کراوه که (ابراهیم) موناقه‌شه‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌کات و به‌لگه‌ی گه‌وره‌ و بنه‌بری له‌سه‌ر په‌روه‌ردگاریتی خاوا پوچه‌لیی بیروپاکانی ئهو ده‌خاته به‌رده‌م. دواي ئهم وتو و یژه‌ش ئاماژه بۆ به‌سه‌ره‌اتیکی تری کورتی (ابراهیم) هه‌یه که نموونه‌یه‌کی کرده‌یی (عملی)ی له‌سه‌ر (ژیان و مردن) له‌گه‌ڵدا دانراوه‌و، نموونه‌که‌ش باسی زیندووکردنه‌وه‌ی بالنده‌کانه که دواتر به‌ په‌له هاتوونه‌وه بۆلای.

جا بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ر له که‌شی ئهو (ژیان و مردن)ه‌شدا بمێنینه‌وه و ساباته گشتیه‌که‌ی باسه بنه‌ره‌تی یه‌که‌ش په‌چاو بکه‌ین، هه‌رسێ ئایه‌ته‌که‌ی تایبته به‌و وتویژو به‌سه‌ره‌اته کورتانه دیاری ده‌که‌ین که خواي مه‌زن تیاياندا ده‌فه‌رمویت:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُعْمِلُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا

ثُمَّ نَكْسُوها لِحِمْأً فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٥٩﴾
وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِمُ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٦٠﴾ البقرة ﴿٣٦﴾

مامۆستای پیشه‌وا (سید قطب) ده‌بارهی بابەتی هەرسێ ئایەتە که گوتووێتەتی:
"ئەم سێ ئایەتە لە کۆی هەموویان دا یەک بابەتیان لەخۆ گرتووە: نەینی ی ژیان و
مردن و حەقیقەتی ژیان و مردن.. بەم پێیەش لایەنیەک لە لایەنەکانی تێپروانیی
ئێسلامی پێک دەهێنێت و دەچێتە پال ئەو پێسیانەی که لە سەرەتای ئەم جوژنەی
قورئانەوه ئایەتەکانی پیشوو دەریان بپێو، پەيوەندی یەکی راستەوخۆشی بە (آیة
الکرسی) یە که‌وهو بەو سیفەتانهی تری خواوە هەیه که لەو ئایەتەدا دەبراون. ئیدی
بە هەموشیان لایەنیەک لە لایەنەکانی ئەو کۆششە درێژو دەرکەوتووێ نێو قورئان
غایش دەکەن که تێپروانیی راستەقینەی بۆ راستی یەکانی ئەم بوونەوهره له
ویژدان و پەي بردنی مروۆفی موسلمان دا دروست کردوه" (١).

"أَنْ يُّحْيِيَ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا"

کاتیەک ئەو پیاوێ شارۆچکە رووخواوە کە یەکێکی بێنی کە داروپەر دووی بەسەر یە کتردا تەبێه، خێرا زمانی بەم پرسیارە سەر سوپهینه کەوتە گۆ: (أَنْ يُّحْيِيَ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)؟ ئایا تۆ بلی ی بەم شیوێ پرسیار کردنێ گومانێ له توانای خوا لهسەر زیندوو کردنهوێ مردووێ پێک هینانهوێ شارۆچکە کەش دوای لهناوچوونی کردبیت؟ ئەو ئایا پالنهرو سەرچاوێ پرسیار کردنێ کەو گومان کردنی بووبیت له توانا و قودرهتی پهروهردگار؟ هه‌ندێک له ڕاڤه‌کاران (مفسرین) وایان گوتوو، کە گوایه ئه‌م گومانه‌ی کردبیت، ئه‌مه‌شیان داناوه به‌ گومان کردنی پیاوه‌کە له‌ توانای خوا. وه‌ک زانراویشه‌، کە گومان کردن له‌ توانای په‌ها و بێ سنووری خوا کفر و بێ باوه‌ڕیه‌، کابرای گومانکاریش له‌وه‌دی بێ باوه‌ڕه‌، نه‌ک باوه‌ڕدار. ئەو باشه‌ چۆن ئه‌م پیاوه‌ش - که‌ به‌لای شارۆچکە کەدا تیپه‌ریوه‌ - گومانێ له‌ قودره‌تی خوا هه‌بووه‌ - واته‌ چۆن کافرو بێ باوه‌ڕ بووه‌ - له‌ کاتی کدا هه‌ر خودی ئه‌و ڕاڤه‌کارو ته‌فسیر نووسانه‌ ده‌لێن گوایه ئه‌وه (عوزه‌یر) بووه‌، گوایه پێغه‌مبه‌رێکیش بووه‌؟! به‌لام کۆمه‌ڵی زانایانی ته‌فسیر له‌سەر ئه‌و ڕایه‌ن، کە پیاوه‌کە باوه‌ڕدار بووه‌ و ئیمانی به‌خوا هه‌بووه‌ و ئیمانی به‌ قودره‌تی بێ سنووری خواش هه‌بووه‌، ئیمانی به‌ زیندوو کردنه‌وێ مردوانیش هه‌بووه‌.

(سید قطب) گوتویه‌تی: "ئەم دیمه‌نه‌ وینیه‌کی به‌هێزو ڕۆشن و سروش به‌خش بو‌ هه‌ست و زه‌ین ده‌کیشت، که‌ وینیه‌ی مردن و تاقی کردنه‌وه‌ و له‌ناچوونه‌، به‌ وه‌سفی (وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) وینیه‌ی کیشراوه‌ و شوینیه‌ کەش به‌سەر هه‌موو بنکه‌ و کۆله‌ کەکانیدا رووخواوه‌. له‌رێی هه‌ست و نه‌ستی کابرای گوزه‌رکار به‌لای

شارۆچکه که شدا ئه وه ههست و سۆزه وینا ده کات، که له گوزارشتی نیو
 پرسیاره که یه وه هه لقولا وه و پرسویه تی: (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) .. بیگومان
 ده بربری ئه م پرسیاره ده زانی ت که خوا له وئیه، به لام دیمه نی کاره ساته که و
 ویرانییه که ش له گه ل کارایی تون دیان له دل و ههست و دهروونیدا، وای لی کردوه
 سه رسام و هه یران بی ت و پرستی ت: ئه ری چۆن خوا ئه م شارۆچکه یه له دوا ی
 له نا و چوونی دروست ده کاته وه؟! ئه مه ش ئه وه پری کاریگه ربی دیمه نی کاره ساته
 له نیو دل و دهروونی مرؤفدا که سروشتی قوولی له پرسیار پاماندا پی
 ده خروشی ت. گوزارشت (تعبی ر) که ش به م په نگه سایه و سروشتی خو ی
 هه لده خات و، دیمه نه که ش واده کی شیت وه که ئه وه ی ئیدی له و چرکه ساته دا هه ر خو ی
 له بهر چاوان و له بهر ههست و نه ستدا بی ت .. (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) ؟ ئه ی
 چۆن ژیانیش بۆ مردو وه کان ده گه ری ته وه؟^(۱)

که واته پیا وه که کاتی که ئه و پرسیاره ی کردوه، له بهر گو مان کردنی له توانای خوا
 له سه ر زیندوو کردنه وه ی مردو وه کان نه بو وه، به لکو له ئاکامی سه رسام بوونی له
 ئاست ئه و کاره ساته ی به رده می دا بو وه، کاره ساتی شارۆچکه یه کی ویران و پرو خوا
 به سه ر هه موو خانوو دارو په ردوویدا، که ئاخۆ چۆن خوا جارێکی دی ده ی کاته وه
 به و شاره ی جار ان.

پاشان کابرا - گه ر سه رنجی ده برپینی بی ژه و ئامپازی پرسیار کردنه که ی بده ی ن -
 گو تویه تی: خوا چۆن ده یه ی نی ته وه کایه (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) و ئامپازی
 (أَنْتَ) ش به مانای (کیف/ چۆن) دیت.

راسته که هه ردوو وشه ی (أَنْتَ) و (هل) بۆ پرسیار کردن، به لام پرسیار که ر
 کاتی که به وشه ی (هل/ ئایا) پرسیار ده کات ئه گه ر گو مانای له توانا و هی زی

هاورئيه كى هەبىت لەسەر كردنى كارىك، هەر بۆيەش پىي دەلئيت: (ئايا دەتوانىت ئەو كارە بكەيت؟) بەلام ئەگەر پىي بلئيت: (چۆن تۆ ئەو كارە دەكەيت؟) ئەوا پرسىارى لەسەر چۆنىەتى و شىوازی ئەنجام دانى ئەو كارەى لى دەكات.

ئەم پىاوەش (كە بەلاى شارۆچكە كەدا تىپەپىو) ھەى كردوو شىوازو چۆنىەتى پەيدا بوونەو ھى ئەم شارۆچكەىە بزانیىت كە چۆن خوا بەدىي دىنىتەو ھەو خەلكە كەى بۆ دەگىرئیتەو، ھەزى كردوو ئەمە بە چاوى خۆى ببىنىت و ئاگادار بىت.

ئەم پرسىار كەردنەشى، كەتومت وەك پرسىار كەردنە كەى (ئىبراھىم) ە-سلأوى لى بىت- كە داواى لەخوا كەرد چۆن مردووان زىندوو دەكاتەو، وەك لەو بەسەرھاتەى نىو ئايەتە كەى پىشتەدا ھاتوو: ﴿...وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولِمْتُ تُمَنِ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِنْ لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي...﴾ ﴿البقرة﴾، ئەو ھەش وەك ئەم بەسەرھاتەىە و يەك ناوەرۆكيان ھەىە، چۆنكە پىكەو ە لە يەك باسو بۆنەدا ھاتوون.

چەند موعجیزەیک له چیرۆکەکه

قورئانی پیرۆز له کاتی خستنه‌پرووی چیرۆکی (ئەو پیاوه‌ی به‌لای شارۆچکه‌که‌دا تیپه‌ریوه) چەند موعجیزه‌یه‌کی خوایی له‌سه‌ر (ژیان و مردن و زیندووکردنه‌وه‌و چاکسازی و خراپه‌کاری) ده‌خاته به‌رچاومان، که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر توانای په‌هاو بی‌سنووری خوا، ئەو توانایه‌ی، که ملکه‌چی هیچ یاساو رێساو ده‌ستووریکی گه‌ردوون نیه، چونکه خوا خۆی رێساو ده‌ستوره‌کانی خولقاندوووه‌و وای لێ‌کردوون حوکمی ژیا‌نی مرۆف بکه‌ن، به‌لام حوکم به‌ خوا خۆی ناکه‌ن و هیچ سنورو چوارچۆیه‌یه‌کیش بۆ خواست و ئیراده‌ی خوا دانانی‌ت. له‌و موعجیزانه‌ش که له‌م چیرۆکه‌دا هه‌ن، وه‌ک:

١/ خوا ئەم پیاوه‌ی بۆ ماوه‌ی سه‌د ساڵ مراندوووه‌و پاشان زیندووی کردۆته‌وه‌، وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿فَأَمَّا تِلْكَ الْمَائَةُ عَامٍ ثُمَّ بَعَثْنَا﴾، ئەم مراندن و زیندووکردنه‌وه‌یه‌شی وه‌لامیک بووه‌ بۆ پرسیاره‌که‌ی ئەو پیاوه‌ که گوتبووی: (أَنْ يُّحْيِيَ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)؟ ئیدی خواش ئەزموونیکی کرده‌یی (عملی)ی خسته‌ به‌رچاوی کابراو راسته‌وخۆ به‌سه‌ر خۆشیدا په‌یره‌و بوو، به‌مه‌ش وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی خۆی ده‌ستکه‌وته‌وه‌، چونکه ئەوه‌تا بۆ سه‌د ساڵ مردوووه‌، دوا‌یش زیندوو کراوه‌ته‌وه‌، جا ئەو خواجه‌ی که ئەم ئەزمونه‌ کرده‌یی‌یه‌ی به‌سه‌ردا په‌یره‌و کرده‌، ئەوا له‌سه‌ر ژیا‌ندنه‌وه‌ی شارۆچکه‌که‌ش له‌دوا‌ی تیکچوونی به‌ توانایه‌. وه‌ک (سید قطب)یش ده‌لێت: "خوا له‌ وه‌لامی پرسیاری کابرا‌دا، ته‌نها به‌ (وتن) پێ‌ی نه‌فهرمووه‌، که چۆن ئەو شارۆچکه‌یه‌ ده‌ژی‌ه‌نیت‌ه‌وه‌، به‌لکو له‌ جیهانی واقیعدا و پیشانی داوه‌، که چۆن ژیا‌ن به‌به‌ر مردوودا ده‌کاته‌وه‌، چونکه هه‌ست و سۆزو سه‌رسام بوونی‌ش، هه‌ندی‌ک جار له‌ راده‌یه‌کی وه‌ها توندو قوول

بوونهوه دایه، که تنها به بهلگهی عهقلی و، تنانته (به لۆژیک و وێژدانی) یش تیر ناکریت، تنانته به و واقیعه گشتیهی بهرچاوانی خهڵکیش تیر و چاره سهر ناکریت، بهلکو چاره سهر که به ئەزموون و تاقیکردنهوهی شهخسی و تایبهتی راسته وخۆ دهبیته که ههست و نهست و تیر و پر دهکاته، دلش به تهواوهتی و بهبێ لێدوان هیدی و ئارام دهکاتهوه" (۱).

۲- مردنسی گویدریژی پیاوه که و مانهوهی ئیسک و پروسکی و، پهیکه ره ئیسکیه کهشی که هیچ گوشت و خۆین و پیست و تووکیکی پیوه نه مایته، نه مهش له فهرمایشته کهی خواوه وهریده گرین، که ههر له ئایه ته کهی ئەم به سه رهاته دا فهرموویه تی: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ﴾. پاشان خوا ئەم که ره (گویدریژ) ههش به رینگه یه کی له راده به ده ره (معجزه) زیندوو کردۆته وه و خستویتییه به ره ههردوو چاوی پیاوه که ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا﴾ واته: پاشان بروانه بۆ ئیسقانه کانی گویدریژه که ته، که چۆن به رزیان ده کهینه وه و پیکیان ده به ستینه وه و، پاشان به گوشت دایان ده پۆشین.. به مانای خوا ئەو پهیکه ره ئیسکیه ی که ره کهی پیشانی پیاوه که داوه و، پاشان پیاوه که به چاوی خۆی دیویه تی که (قوناغ به قوناغ) چۆن خوا به و قوناغ به ندیه سهر سوپه ین و موعجیزه کارییه، ورده ورده گوشت ده خاته وه سهر ئیسکه کان و، پاشان دایان ده پۆشیت و پیست و تووکی به به ردا ده کاته وه، تا کو پیکهاته ی جهسته ی گویدریژه که ته واو بووه و ئەو جهسته یه ی پیشووتری خۆی بۆ گه راوه ته و. ئنجا خوا گیانی شی به به ردا کردۆته وه و گیانه که به سه رجهم به شه کانی لاشه ی دا سوورا وه ته وه و، ژیا نی تی که وتۆته وه.

۳- نه گۆرانی خۆراک و خواردنه وه که ی، به درێژایی ماوه ی ئەو سه د سا له ﴿فَأَنْظُرْ

إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهٗ ﴿٤﴾، واته: ههروهها پروانه بۆ خۆراك و خواردنهوه كهت كه هیچ نهگۆراون و تێك نهچوون.. چونكه به هه مان كه لێك و به های خۆیان مابوونهوه و بۆ به کارهێنان دهستیان ده دا و هیچ حاله تێکی پزین و تێكچوونیان تووش نه بوو بوو. ئیعجازی بی وینه و دره وشاوهش له و خواسته خاوی یه دا بۆ مان رهنگ ده داتهوه، كه بیگومان وهك پیشبینی کردوه - به گوێره ی دیدو تیروانی نی مرۆف - كه ژیا نی ئه و پیاوه ده ریژه بکیشت، به لام خوا مراندوویه تی، خۆی و كه ره كه شی، وهك پیشبینی کراویشه، كه ده بوایه - هه ر به پی تی تیروانی نی مرۆف - به زوویی ئه و خۆراك و خواردنه وه شه تێك بجیت و پیس و بۆگه ن بن، به لام خوا به چاکی و پاکی و به بی گۆران و تێك چوون، بۆ ماوه ی سه د سا ل ه یشتوونی یه وه و پاراستوونی.

ئیدی پیاوه ئیمانداره كهش، ئیمان و باوهرو پرواهیتان و دلیابوونیکی زیاتری ده سته و تووه، ئه مهش به هۆی ئه و موعجیزانه وه، كه دیبوونی. بیگومان ئیمهش کاتێك ئه م چیرۆکه له قورئاندا ده خوینینه وه له هه موو جارێکیشدا، كه به و په ری په رۆشی و سه رسامی و کارتی کراوییه وه سه رنج له وینه و دیمه نه کانی ده ده ی ن، باوهرو یه قین و ئیمان و دلیایی یه کی زیاترمان ده ست ده که ویت، به تایبه تیش له کاتی خویندنه وه ی ئه و موعجیزه پر شنگدارانه ی خوا تیا ییدا.

مردنی پیاوهکه، مردنێکی تایبهتی بووه

هه ندیک کهس وای دادهنن، که مردنی ئهو پیاوه بۆ ماوهی سهد سالو، پاشان زیندووکردنهوهشی، پێچهوانهیهی دهقهکانی تری قورئانه، که وای بریارداوه کاتیکی مروژ دهمری ههتا رۆژی زیندووبونهوهی له قیامهتدا، گیانی بۆ ناگه پێنریتهوه، لهو دهقانهش وهک ئهوهی، که خوا فرمویهتی: ﴿حَقَّ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ۝١٩ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ... ۝١٠٠﴾ المؤمن ﴿١٠٠﴾ ههروهها فرمویهتی: ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ۝٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ يس ﴿٥٠﴾

ئیمه هیچ دژایهتی و پێچهوانهبوونیکی نیوان ئایهتی ئهم چیرۆکه و ئایهتهکانی تری قورئاندا بهدی ناکهین، راسته که ههموو ئهم دهقانه بریار لهسهه حهقیقهتیکی دیارو بنهپ دهدهن، که ئهوهیه کاتیکی مروژ دهمریت، جاریکی دی بۆ ژیانی دنیا نایهتهوه و ناگه پێتهوه، چونکه ئهم دنیایهی بهجی هیشتهوهو، گیانی لهنیو گۆره کهیدا لهلای لاشهیهوه دادهنریت و بهخۆشییهوه، یان به ئازارو ئهشکهنجیهوه -بهپێی کردهوهکانی نیو دنیا- ئهو گیانی تا رۆژی قیامت لهلا دهمیتهوهو، خواش لهگهڵ زیندووکراوانی تردا له گۆرهکانیهوه زیندوویان دهکاتهوه.

جا ئهو مروژهی، که له مردنێکی راستهقینهدا دهمریت و ماوهی ژیانی دنیایدا بهتهواوهتی دواپی دیتو، ئهو کۆتایییهی پێدهگات، که خوا لهپیش دروستکردنی بوونههردا بۆی نووسیوه.

بهلام خۆ ئهگەر خوا بریاری بۆ تاکه پیاویک، یان کۆمهله کهسیک دابوو، که به

مردنیکی تایبهتی بمرن و بریاریشی وابوو، که پاشاوهیهکیان لهو ژيانهدا ماییت، که له نهزهلهوه بۆی داناون، نهوا لهم حالتهدا نهو جوړه مردنه، نهو مردنه راستهقینه دواپهیه نیه، که ژيانی دنیای پێ کوتایی دیت و ههرگیز ژيانی دنیای له دواوه ناگهپریتتهوه. ههر بۆیه کاتیك شههیدان نهوهیان له خوا خواستوه، که دواى شههیدبوونیان بیانگیزیتتهوه بۆ دنیا، تاكو بجهنگن و جاریکی دی له پیناوی خوادا بکوژریتتهوه، کهچی خوا وهلامی داواکهیانی نه داوتهوه، چونکه خوا پیشتر بریاری وابوو، که بۆ دنیا نهگهپریتتهوه. لهم پروهوه (مسلم) له (عبدالله کوری مسعود) وه -خوا لێیان رازی بیت- و نهویش له پیغه مبهری خواوه ﷺ گیزاوتیتتهوه، که دهبراره ی نهه حالته فهرمویهتی: ((أَرْوَاهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خَضِرٍ، لَهَا قَنَادِيلٌ مُّعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ. فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ أَطْلَاعَةً، فَقَالَ: هَلْ تَشْتَهُونَ شَيْئًا؟ قَالُوا: أَيْ شَيْءٍ نَشْتَهِي وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا! فَفَعَلَ ذَلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا، قَالُوا: يَا رَبِّ نُرِيدُ أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. فَلَمَّا رَأَى أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تَرْكُوا))^(۱).

واته: گیانی نهو شههیدانه له ناخی چهند بالندهیهکی سهوزدان، که چهند چرایهکی وهک نهستیرهیان ههیهو، به عمرشی خوادا ههلواسراونو، به ئارهزویی خویمان له بهههشت رادهبویرن، پاشان دهچنه پال چراکان. خوای پهروهردگاریشیان بۆیان دهروانییت و لێیان دهپرسیت: حمزتان له چیه؟ نهوانیش دهلێن: حمزمان له چ شتیك بیت، له کاتیكدا به ئارهزویی خویمان له بهههشتدا رادهبویرن و، ههرچیمان بویت ههیه!

ئنجا خوا سێ جار نهوهیان لێ دهپرسیتتهوهو، نهوانیش که دهبینن وازیان لێ نههیتنریت و، ههر پرسیاریان لێ دهکریت، تاكو وهلامیک به شتیك بدهنهوه، بۆیه

(۱) مسلم (۳۳) کتاب الامارة (۳۳) باب بیان أن ارواح الشهداء في الجنة. حدیث (۱۸۸۷).

دهلێن: ئەو پەرورەدگار، دەمانهویّت گيانە کانسمان بۆ جهسته کافان بگه‌ڕێتەوه بۆ ئەوهی به‌چینه‌وه بۆ دنیاو جاریکی تر له پیناوی تۆدا بکوژێین. کاتیك خواش ده‌بینیت جگه له‌وه هیچ پیوستیه‌کی تریان نیه، وازیان لێ دێنیت و وه‌لامی داواکه‌یان ناداته‌وه و بۆ دنیایان ناگیرتته‌وه.

جا ئەو پیاوهی که خوا بۆ سه‌د سال مراندویه‌تی و پاشان زیندووی کردۆته‌وه، ئەو مردنه راسته‌قینه کۆتایی پێهاتووهی دنیا نه‌بووه، به‌لکو مردنێکی تایبه‌تی بووه تاكو خوا چهند نیشانه‌یه‌کی عه‌مه‌لی له‌ خودی خۆی و خۆراك و، له‌ گوێدریژه‌که‌شیه‌وه پیشان بدات و، له‌م چیرۆکه‌شه‌وه چهند نیشانه‌یه‌ک پیشانی خه‌لکی تر بدات ﴿وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِ﴾.

دواي ئەوه‌ش که خوا زیندووی کردۆته‌وه، پاشاوهی ژيانی خۆی له دنیادا به‌سه‌ر بردووه و دواي ئەمه به‌و ئەجه‌ل و کۆتایی یه‌ش گه‌یشتووه که خوا بۆی داناوه به‌ مردنی راسته‌قینه مردووه و هه‌ك چۆن ته‌واوی خه‌لکی دی ده‌مرن. خۆ ئەم پیاوه‌ش یه‌که‌مین که‌سێک یان تا که که‌سێک نیه، که به‌م مردنه تایبه‌تییه‌ی مردیت و پاشان زیندوو کرایتته‌وه و پاشاوهی ژيانی به‌سه‌ر بردیت، به‌لکو هه‌ك قورئانیش هه‌والی تری هاوشیوهی له‌سه‌ر سێ کۆمه‌له‌ که‌سی تر پێداوین که هه‌مان حاله‌تیان به‌سه‌ردا هینراوه:

کۆمه‌لی یه‌که‌م: کۆمه‌له‌ که‌سێک بوون له هۆزی (به‌نی ئیسرائیل) له سه‌رده‌می ژيانی مووسادا-سلاوی خاوی لێ بیت- کاتیك داویان کرد خاویان به‌ ئاشکرا و هه‌ك خۆی پیشان بدات، خواش له‌سه‌ر ئەو داوایه‌ مراندنی و، له‌ دوايشدا زیندووی کردنه‌وه، و هه‌ك فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسٰى لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرٰى اِلٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ نٰظِرُونَ﴾ ٥٥ ثُمَّ بَعَثْنَاکُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَوٰتِکُمْ لَعَلَّکُمْ تَشْكُرُونَ ٥٦ البقرة ... واته: هه‌روه‌ها ئێوه

ئەي (بهني ئيسرائيل) ئەوه بهياد بېننهوه کاتيک به مووساتان گوت: ئەي مووسا ئيمه هەرگيز باوهپت پې ناهينين، تاكو به ئاشکراو بهچاوي خومان خوا نهينين، هەر بۆيهش لهسەر ئەمه دەسبهجي بروسکه ليی دان، له کاتيکدا تهماشاتان دهکردو به سهرسامي يهوه به چواردهوري خوتاندا دهتارواني، پاشان دواي ئەمهو له دواي مراندنتان زيندوومان کردنهوه تاكو دواي ئەو مردنهتان سوپاسي خوا بکهن.

کۆمهلي دووه/ ئەوانه، که به چهندين ههزارکەس له خاكي خويان دههچوون، خواش مراندي و پاشان زيندوي کردنهوه، وهك فهرموويهتي: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى اللَّهِ يَرْجُوا مِنْ دِينِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ﴾... ﴿البقرة﴾، واته: ئايا ههوالي ئەوانهت نهبيستوه، که به ههزارهها کهس دهبوون و له ترسي مردن له مال و خاكي خويان دههچوون و-له بهرهنگار بوونهوهي دوژمن و لهنيوچووني خويان دهترسان-، خواش پي ياني فهرموو: بمرن، ئنجا مراندي و دوايي زيندوي کردنهوه.

کۆمهلي سئيم/ هاوهلاني نيو ئەشکهوته که (اصحاب الکهف)ن، ئەوانهي که خوا بۆ ماوهي سئسه دو نو سال مراندووني: ﴿وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾ ﴿الکھف﴾.

چەند بەلگەیەك لەسەر زیندووکردنەوه له قورئاندا

له دیارترینی ئەو مەسەلانەی، كه له لای كافرەكان جێی نكۆلی و بەدوورگرتن بوو، مەسەله‌ی زیندووکردنەوه و لیپرسینەوه‌ی رۆژی قیامت بوو، گوايه چۆن گیانه‌كانیان بۆ لاشه‌كانیان ده‌گه‌ڕێنرێنه‌وه، دوا‌ی ئەوه‌ی له‌نیو‌چوون و بوون به‌خۆ؟ قورئانی پیرۆز ئەم گومانانە‌ی ئەوانی تۆمارکردوو و وه‌لامیشتی داونه‌ته‌وه و به‌درۆی خستوونه‌وه، وه‌ك له‌ زۆریه‌ی ئایه‌ته‌كاندا هاتوه‌.. له‌مبارەیه‌وه خوا فرمویه‌تی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنْبِئُكُمْ إِذَا مُرِّقْتُمْ كُلَّ مُمْرِقٍ إِنَّكُمْ لَعِیٰ خَلْقٍ جَدِیدٍ ﴿٧﴾ أَفَتَرَىٰ عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِیدِ ﴿٨﴾ سُبْحٰٓنَ ۖ واته‌: ئەوانە‌ی بێ‌باوه‌ر بوون به‌ گالته‌جاری یه‌وه ده‌یانگوت: ئایا پیاوی‌كتان پێ‌ بناسین، تا هه‌والی ئەو ساته‌تان پێ‌ بدات، كه كاتیك پارچه‌پارچه‌ و هه‌پروون به‌ هه‌پروون ده‌بن له‌نیو‌ خاكدا، دوا‌ی ئەوه جاریکی دی سه‌رله‌نوێ خه‌لق ده‌كرێنه‌وه.. ئایا ئەو درۆی له‌سه‌ر خوا هه‌لبه‌ستوه‌؟ یان تووشی شیته‌ی یه‌ك بوو؟ نه‌خێر وانیه‌، به‌لكو ئەوانه‌ی، كه باوه‌ریان به‌ رۆژی دوا‌یی (آخرة) نیه‌، ئەوانه‌ له‌ سزاو گومرایی یه‌کی فراوان دان..

هه‌روه‌ها قورئان چەندین نمونه‌ی له‌سه‌ر زیندووکردنەوه هیناوه‌ته‌وه، تاكو ئەم عه‌قیده‌یه‌ له‌ دڵ و ده‌روونه‌كاندا بچه‌سپینیت، ئەم نموونه‌نانه‌ش چەندین بەلگه‌ی راست و دروستی وان، كه له‌ پله‌ی به‌رزترین جو‌ری راستی و یه‌قین دان و ده‌رهاویشه‌ی واقعی ژیان و ئەو شتانه‌ی ترن، كه خه‌لكی به‌ چاوانی خۆیان ده‌یانبینن و تیا‌ی‌اندا ده‌ژین و هیچ ساته‌وه‌ختی‌كیش گومانی تیا‌دا ناكه‌م.. هه‌ندیك له‌ هه‌ره‌ دیارترینی ئەو نموونه‌نانه‌ش، كه له‌ باره‌ی زیندووکردنەوه له‌ قورئاندا هاتوون، وه‌ك:

۱- دروستکردنی ئاسمانه کان بهو قه بهیی و زه به للاحی و بهر فراوئیتی یه یانه وه، ههروه ها دروستکردنی زه ویش بهو گه ورهیی یه یه وه.. جا ئه و خوا به هیژو به توانایه ی که ئاسمانه کانی دروست کردوه، توانای له سهر زیندوو کردنه وهی ئه و مرۆڤه بجووک و لاوازهش ههیه، وهك خوا فه رموویه تی: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَكُنْ لِيَّ خَلْقِهِنَّ بِقَدِيرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الاحقاف ۳۲)

۲- حاله تی زه وی له پیش ئه وه دا که ئاوی به سهر دا بیته خواره وه و که چۆن مردوو وشکه و، چۆن دوا ی ئه وه ی ئاوی به سهر دا ده باریت ژیا نی تی ده که ویت ه وه و چه نده ها جوړی پرووه ک و گژوگیای لئ سه وزو بهرهم دیت.. جا ئه و خوا یه ی که دوا ی مراندنی ئه و شتانه ده یانژینیت ه وه، توانای زیندوو کردنه وه ی مردوو انیشی له نیو گوړه کانیانه وه ههیه، وهكو فه رموشیه تی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَىٰ الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (فصلت ۳۹)

۳- مرۆڤ خویشی، نمونه یه کی تهره و سهرنج بدات چۆن خوا له نه بوو (عدم) دروستی کردوه و قوناغه کانی ژیا نی شی له و کاته وه ی دلژیه ئاویکی پاک (نطفه) بوون تا کو قوناغه کانی نیو په حمی دایک و پاشان قوناغه کانی ژیا نی له سهر پرووی زه وی و، دوا ی ئه وه ش مردنی و ناشتنی له ژیر خاکدا.. جا ئه و خوا یه ی که مرۆڤی ئاوا دروست کردوه و له قوناغه کانی ژیا نی دا سهر بهر شتی کردوه، توانای ئه وه شی ههیه که له روژی قیامه ت دا زیندووی بکاته وه، وهك خوا فه رموویه تی: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاهُ مِن تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرِّ فِي

الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِنَّ أَجَلَ مُسَمًّى ثُمَّ نَخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ
مَنْ يُؤَوِّفُ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدِّدُ إِلَى أَزْدِلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا
وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ
نَوْعٍ بَهيج ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾
وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾ الْحَجَّ

٤- تواناو قودرهتی خوا له سهر دروست کردنی شته پیچه وانه و دژ بهیه کتره کان، بۆ
نمونه خوا (شهوو پۆزی) دروست کردوو، ههروهها (تاریکی و پرووناکی) و (ناوو
شاگر) و (سهوزایی و وشکانی) و (ژیان و مردن) و توانای زیندوو کردنهوی
مرۆفیشی له دواى مردنى ههیه، وهك له مبارهیه شهوه فهرموویه تی: ﴿وَضَرَبَ
لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ﴾ قَالَ مَنْ يُعْيِي الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا
فَإِذَا أَنْشَأْتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَن
يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ يس ﴿﴾

٥- لای خه لکی ئاشکرایه که پهیدا کردنه وه و پێک هینانه وهی شتیك له جارى
دوو همداو له لایه ن مرۆفیکه وه ئاسان تره له لای وهك له پێکهینانی جارى
یه که می. قورئانی پیرۆزیش نهم راستییه حاشا هه لته گرهی کردۆته به لگه یهك
له سهر زیندوو کردنه وه، خواش یه که م جار مرۆفی دروست کردو له نه بوو
(عدم) یشه پێکی هیناو، دهشتوانیت که بۆ جارى دووهم بۆ گیانی بگێرێته وه و
سه ره نوێ زیندوو بکاته وه. چونکه گێرانه وه که ئاسانه وه له دروست کردن و

پێکهێنانی یه کهم جار. ئه مه سه باره ت به مڕۆژ، به لام سه باره ت به خوا هیچ سه ختی یه کی له بهردهم دا نیه، چونکه هه موو شتی که له لای ئاسانه و خوازیاری هه رکاری که بێت توانای ئه نجام دانیی هه یه و هیچ شتی کهشی نه له زهوی و نه له ئاسماندا له لا قورس و گران نیه و هه ر پێی به ره مویت به، ئیدی ده بیست، وه ک فه رموویه تی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الرؤم ۲۷)

۶- قورئانی پڕۆز به لگه یه کی تری کرده یی پڕۆژانه ی دیاری کردوه که پڕۆژانه به سه ر هه ر که سی که ماندا پرووده دات، ئه ویش مه سه له ی خه وتن و بیدار بوونه وه یه . هه رییه کی که له ئیمه له پڕۆژه کهیدا کار ده کات و، له شه ویشدا وه نه وز ده یگری ت و خه وتن کۆنترۆلی ده کات و، ده خه ویت. کاتی که ده شه ویت، وه ک مردوو وایه و گیان له لاشه ی ده ر ده چی ت و کاتی که له خه و هه ل ده ستی ت خوا گیانه که ی بۆ ده گه رینی ته وه و له و جوړه مردنه ی زیندوو ی ده کاته وه . بێگومان خه وتنی ش مردنه و، له خه وه ستان دنی ش زیندوو کردنه وه یه . جا ئه و خوا یه ی که پڕۆژانه ئه م پروودا وه به سه ر هه ر یه کی که له ئیمه دا دینی ت، ئه و توانای ئه وه شی هه یه ، که له پڕۆژی قیامه تدا مردوو ه کان زیندوو بکاته وه .

خوا له مباره یه شه وه فه رموویه تی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (الأنعام ۶۰)

هه ر له مباره یه وه خوا فه رموویه تی: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فِيمُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الزمر ۴۲) .. واته هه ر

خوایه که گیانه کان له کاتی مردنیاندا ده کیشیت، ئهو گیانهش که له خوه کهیدا نه مرد، خوا ههر بۆی ده نیریتهوه، جا ئهو کهسهش که خوا بریاری مردنی بۆ داویت، ئهوا رۆحه کهی ده گریتهوهو، بۆ لاشهی ناگه ریتهوه، ئهو کهسهش که رۆژی تهواو نه بوویت، بۆی ده نیریتهوه تا کاتیکی دیاریکراو. بهراستی له مه دا چه ندین به لگه و نیشانه بۆ که سانیک ههیه که له بیر کردنهوه و له م دیاردانهی قودرهتی خوا تیفکر.

۷- قورئان چه ند موعجیزهیه کی خوا بیستی وه که به لگه له سه ر زیندوو کردنهوه پیشان داوه، له مباره یه وه خوا فه رمویه تی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ...﴾ (البقرة ۲۵۲) بیشت مانای ئه م ئایه تهمان لیک دایه وه.

ههروه ها ئهو به سه رهاتهش له گه ل (ئیبراهیم) دا- سلاوی لی بیته- که ده باره ی زیندوو کردنهویه و خوا پسی فه رمووه: ﴿... قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا...﴾ (البقرة ۲۶۰) یان ئهو به سه رهاتهش له گه ل ئهو پیاهو ئیمانداره ی به لای شارۆچکه که دا ره ته بووه و گوتهویه تی: ﴿... قَالَ أَنَّى يُعْجِبُ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ...﴾ (البقرة ۲۵۹).

ههروه ها ئهو به سه رهاتهش له گه ل هاوه لانی نیو ئه شکه وته که دا (اصحاب الکهف) که خوا بۆ ماوه ی سێ سه دو نوو سال مراندبوونی و پاشان زیندوو ی کردبوونه وه: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا﴾ (الکھف ۱۲).

چه‌ند جوړه خویندنه وه یهك بۆ وشه‌كانی ئه‌م ئایه‌ته

چه‌ند جوړه خویندنه وه یهك بۆ سێ وشه‌ی نیو ئه‌م ئایه‌ته هه‌یه، ئیمه‌ش لی‌ره داو له کتییی (حجة القراءات)ی (ابن زنجلة) وه ئه‌و جوړه خویندنه‌وانه‌و ئاراسته‌کانیان دیاری ده‌که‌ین:

خویندنه‌وه‌ی یه‌که‌م / فه‌رمایشته‌که‌ی خوا له وشه‌ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) دا له رسته‌ی (فَأَنْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ).

ئیمام (ابن زنجلة) له‌مباریه‌وه‌ گوتویه‌تی: "هه‌ر یه‌که‌ له‌ مامۆستایان (همزه‌) و (کیسانی) وشه‌ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) یان به‌ (لَمْ يَتَسَنَّ) خویندۆته‌وه‌، واته‌ به‌ لابرده‌ی پیتی (ها) له‌ گه‌یانده‌دا، به‌ مانای (لم یغیره السنون / سالان و رۆژگار نه‌یانگۆزیون)، پیتی (ه)ش زیاده‌یه‌ بۆ راوه‌ستان.

به‌لگه‌شیان له‌سه‌ر ئه‌م جوړه ئه‌وه‌یه‌ عه‌ره‌به‌کان بۆ کۆی سال (سنة) وشه‌ی (سنوات) به‌کار دێنن، له‌ بچوک کردنه‌وه‌شیدا (سُنَّیة) به‌کار دێنن، ئیدی (ها = ه)ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) بۆ روونکردنه‌وه‌ی بزووتنه‌ له‌ حاله‌تی راگرتندا.

جا ئه‌گه‌ر خویننه‌ر به‌ خویندنه‌وه‌که‌ی بگات، ئه‌وا پیتی (نون)ه‌که‌ش به‌وه‌ی دوا‌ی خو‌یه‌وه‌ ده‌لکێت و، له‌و حاله‌ته‌شدا ئاتاجی به‌ درکاندنی (ها)ه‌که‌ نه‌ماوه‌، لایشی بردووه‌ له‌به‌ر نه‌مانی ئه‌و هۆیه‌ی، که‌ له‌ پیناویدا خرابووه‌ سه‌ری. له‌م بنه‌ره‌ته‌شدا (لَمْ يَتَسَنَّی) بووه‌و (ئه‌لفه‌که‌) بۆ راگرتن لابراره‌.

(الفراء)یش ده‌یگوت: (لَمْ يَتَسَنَّهْ) به‌ مانای (لم یغیره)ه‌و وه‌ک له‌ فه‌رمایشته‌کی تری خوا (مَنْ حَمَلَ مَسْنُونٍ) هاتووه‌، که‌ بنه‌ره‌ته‌که‌ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) یه‌و پاشان (نوون)ی کۆتایی به‌ پیتی (یا) هه‌لگێڕاوه‌ته‌وه‌، تا‌کو بارگرانی سێ نوونی یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک سووک کرێت.

زانایانی تریش هەر به (لَمْ يَكْسَنَهُ) خویندوو یانه تهوه، واته به جیگیرکردنی پیتی (ها=ه) له گه یاندندا، ئەمەش به مانای ئەوهی (سالانی به سهردا نه هاتوه)، چونکه پیتی (ها=ه) که له سه ر (لام الفعل) داده نریت و حاله تی (سکون) که عیشتی هیمای راگرتن (جزم) ه.

به لگه شیان ئەوهیه عه رب ده لێن: (سانه ت مسانه ت) به مانای (به پی ی سال مامه ل م کردوه) و له بچووک کردنه وه (تصغیر) ییشیدا (سنیهه) یه، هەر بۆیه ش (ها) که یان له گه یاندن (وصل) دا داناوه، چونکه (لام الفعل) " (۱).

پوخته ی ئەو دوو خویندنه وه یه ش ئەوهیه ئەوان له سه ر ئەو فره مانه رابردوه (الفعل الماضي) ناته بان، که فره مانای رانه بردوو (الفعل المضارع) ی (یتسنه) ی لێ وه رگیراوه.

له لای (همزه) و (کسائی) فره مانه که (سَنَنَ) یه و رانه بردوه که شی (يَسَنَنُ) وه و پیتی (ها) تیایدا جیگیر و چه سپاوه، ههروه ها مانای نه گۆرراو (لم يتغير) یشتی ههیه. خویندنه وه ی دووه م: فره مایشتی خوا وشه ی (نَنْشَرُهَا) له رسته ی (كَيْفَ نَنْشَرُهَا) ت.

(تیمام ابن زنجله) له کتیبه کهیدا له سه ر خویندنه وه ی ئەم وشه یه ش گوتوو یه تی: "هه ریه که له مامۆستایان (نافع) و (ابن کثیر) و (ابو عمرو) به وشه ی (نَنْشَرُهَا) یان خویندۆ ته وه، واته له جیا تی پیتی (ز) پیتی (ر) یان تیا دا خویندۆ ته وه، ئەمەش به مانای (کیف نخیها) / چۆن زیندوو ی ده که ینه وه؟ یان ئاوا زیندوو ی ده که ینه وه). به لگه شیان بۆ ئەم بۆچوونه فره مایشتی کی پشتری خوا یه له و نایه ته دا: ﴿أَفَنُيِّءُ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾؟ جا نه گه ر به پیتی (زای= ز) وشه ی (نَنْشَرُهَا) بخوینریت ته وه، ئەوا ماناکه ی ده بیته (کیف نرفعها من الأرض الى الجسد) چۆن ئیسقانه کان له

زهوی یهوه بۆ سههر لاشهكان بهرز دهکهینهوه، ئهمهش له بهر ئهوهی پیاوه که گومانیکهی له سههر بهرز کردنهوهی ئیسقانهکان نه بوه، به لکو گومانی له سههر چۆنیهتی زیندوو کردنهوهی مردوو هه بووه، بۆیهش پێی گوتراوه: (انظرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نَحْيِيهَا)، گهر به پیتی (را) پێی گوترابێت، واته: تهماشای ئیسقانهکانیش بکه چون زیندوو یان دهکهینهوه و دواى مردنیان گیانیان له بهردا دهکهینهوه؟

ئهوانی تریش له زانیان به پیتی (زای) و به (كَيْفَ تُنْشِزُهَا) خویندویانه تهوه، ئهمهش به واتای پروان چون ئیسقانهکان بهرز دهکهینهوه و گوشتیان دهخهینهوه سههر.. به لگهشیان له سههر ئهم جوړه خویندنه وهیه، فهرمایشته که ی خواجه لهم ئایه ته دا: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ تُنْشِزُهَا﴾، چونکه وهسفی ئیسقانهکان و ده کریت، که پیکهوه ده به سترینه وه و هه ندیکیان له سههر هه ندیکی تریان کۆده کرینه وه، ئه گهر له حالیکدا خویشیان وهسفی ژانیان بۆ نه کریت.

به لگهیه کی تریش له مباریه وه، فهرمایشتی ﴿ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا﴾، که ئاماژه دهکات بۆ ئه و حاله ته ی که بینگومان ئیسقانهکان پێش ئه وهی به گوشت دا پۆشڕین زیندوو نین، چونکه ئه گهر ئیسقان گوشتی له سههر نه بییت، ئه و زیندوو نیه، جا کاتیک فهرموویه تی: ﴿ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا﴾ ئه و به وه زانراوه، که خوا گیانی پێ نه به خشیوه، هه تا گوشتی به بهردا نه کرد بییت^(۱).

به هه ر حال، به پوختی ئه وهیه، که یان به (را) و به (نشرها) ده خوینریته وه، که به مانای (زیندوو کردنه وه) یه، واته بینگومان خوا ئیسقانهکانی زیندوو کردۆته وه وای لێ کردوون ژانیان تیدا پهیدا بییت. یان به پیتی (زای) و به (ننشزها) ده خوینریته وه، که له چا وگی (نشوز) ه وهیه و مانای (الارتفاع) بهرز کردنه وه ده گهیه نییت، واته بینگومان خوا ئیسقانهکان هه لده گریتته وه و له زه ویه وه به رزیان ده کاته وه و پیکیان وه ده به ستیتته وه و، پاشان گوشتی ده خاته وه سههر.

خوێندنهوهی سێیهم/ فەرماشتهکهی خوا له وشه‌ی (أَعْلَمُ) و له پرسته‌ی (أَعْلَمُ)

أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) دا، که هه‌ر له‌م لایه‌نه‌و له‌م باره‌یه‌وه ئیمام (ابن زنجله) گوتویه‌تی: "هه‌ریه‌که له مامۆستایان (همزه) و (کسائی) به (اعلم) خوێندوویانه‌ته‌وه به‌م په‌نگه (قَالَ إَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) واته: فەرمووی بزانه، که خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتێک به‌توانایه. نه‌مه‌ش به مانای نه‌وه‌ی، که فەرمانه‌که له‌لایه‌ن خواوه جه‌ختی کراوه‌ته‌سه‌ر. پاساوی ئه‌م دوو زانایه‌ش له‌سه‌ر ئه‌م جوژه خوێندنه‌وه‌یه، خوێندنه‌وه‌ی (ابن مسعوده، که ئاوا‌ی خوێندۆته‌وه: (قِيلَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) واته: گو‌تره ده بزانه، که خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتێک به‌توانایه.. هه‌روه‌ها (ابن عباس) یش به (قال اعلم) ده‌بخوێنده‌وه‌و، ده‌یشیگوت: (ئه‌ی ئایا ئه‌م پیاوه باشت‌ره، یان (ابراهیم)، که پێ‌ی گو‌تراوه (وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) واته: ئه‌ی ئیبراهیم، بزانه که بێ‌گومان خوا سه‌روه‌رو دانا‌یه له کاروباری خویدا).

پاساویکی تر: گونجاندنی نیوانی ئه‌م پرسته‌یه‌و ته‌واوی پرسته‌کانی پێ‌شوو‌تره، ئه‌وه‌بوو هه‌موو ئه‌وانی پێ‌شوو به‌ فەرمان پێ‌کردن (أمر) هاتبوون، وه‌ک (فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ) و (وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ) و (وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ)، به‌ هه‌مان شیوه‌ش فەرمانی (أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ) نه‌گه‌ر له‌ بۆته‌ی ئه‌و فەرمانانه‌دا بێ‌ت.

هه‌ر له‌مباریه‌وه (زَجَّاج) گوتویه‌تی: "هه‌رکه‌سیک به (اعلم) بیه‌خوینێته‌وه، ئه‌وا لێ‌کدانه‌وه‌که‌شی ئاوا‌یه، که ئه‌و که‌سه‌ خوێشی ڕوو ده‌کاته‌ خۆ‌ی و ده‌لێ‌ت بزانه‌ی ئه‌ی مرو‌ف، که بێ‌گومان خوا توانای له‌سه‌ر هه‌موو شتێک هه‌یه. زانایانی تریش به (أعلم) و به‌ پرسته‌ی (قال اعلم) خوێندوویانه‌ته‌وه، واته به‌ هێنانی هه‌واله‌که له‌ خۆ‌ی بگۆ‌و قسه‌که‌ره‌که (الم‌تکلم) هه‌وه.

پاساویشیان ئه‌وه‌یه، که له‌ ته‌فسیره‌که‌ وه‌رگێ‌راوه‌ته‌وه‌و گوتوویانه، کاتی‌ک ئه‌و پیاوه‌ی چۆ‌ته‌ ناو ئه‌و شارۆ‌چکه‌یه‌و ئه‌وه‌یشی، که له‌ توانای خوا‌دا به‌دی‌ی کردووه‌و

به چاوی خۆی بینویه تی، ئنجا گوتویه تی: ئەوا ئیستا دەزانم که خوا له سەر هه موو شتیک به توانایه (قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللَّهَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). بۆیه ئەو زانایانه گوتویانه: (هیچ ئاراسته یه کی وا نه ماوه ته وه که فرمانی پی بکریت له سەر نه وهی، که خوا له سەر هه موو شتیک به توانایه، چونکه پیاوه که به چاوی خۆی رووداوه کانی بینویه و ته ماشای ئاسه واری توانای خوای کردووه، به م هۆیه شه وه ئەمه ی لی ده فامریته وه، که له جیاتی نه وهی ئەو فرمانه ی پی کراییت تا وابلیت، به لکو خۆی به و راستی یه گه یشتووه وای ده رپروه.)

هه روه ها (زجاج) گوتویه تی: مانا و لیکدانه وهی پرسته ی نیو فرمانیشته که ی خوا (اَعْلَمُ اَنَّ اللَّهَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ئەو نه ی، که ئیدی کابرا پېش دیتنی رووداوه که نه یزانیبت که خوا له سەر هه موو شتیک به توانایه، به لکو مانای پرسته که ئەمه یه: (ئهو ی من به چاوی خۆم ئەو ی له وه پېش به نادیا ری ده مزانی، دیتم و زانیم)^(۱).

جا به کورتی ئەم پرسته یه، یان (اعلم) ی فرمانی داخوازی (فعل أمر) ه، خوا فرمانی پی ده کات، که ئەو ی دیویه تی، بیزانیت که وایه، یاخود ئەو که سه ی خۆی فرمان به خۆی ده کات، که بیزانیت، واته بزانیت، که خوا له سەر هه موو شتیک به توانایه.. یان ئەم پرسته یه (اعلم) ی فرمانی رانه بردوو (فعل مضارع) ه و به مانای ئەو ی پیاوه که دانی به وه دانا وه، که خۆی زانیویه تی و له ناخی خۆیه وه برپا ری له سەر باری راستی زانینه که ی داوه.

له کۆتایی لیدوانیشماندا له سەر ئە جوړه خویندنه وانه ی نیو ئایه ته که، دان به و راستی یه دا ده نیین، که ئەم خویندنه وانه له خوا وه و به بیرو را و ئیجتیهادی خوینهران (زانایان) نه وه، پێویسته جی په سند بن و دانان و یه کلا کردنه وه ی جوړیکیان شیوا نه ی.

پیاوه که بۆ کام ئیسقانهی دهرمانی؟!

خوا فهرمانی بهو پیاوه کرد، که بۆ ئیسقانه کان پروانیت، وهك فهرمووی:

﴿وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا﴾.

زانایانی تهفسیریش بیرورای لیک جودایان له سهر ئهو ئیسقانه ههیه، که خوا فهرمانی بۆ روانینیان به پیاوه که کردووه، که ئایا ئیسقانهکانی خۆیهتی، یان ئیسقانهکانی گویدریژه کهی؟ ههندیك له زانایان رایان وایه که پیاوه که بۆ ئیسقانهکانی خۆی روانیوه، گوتوشیانه که خوا پله به پله زیندوی کردۆتهوه، یه کهم جار گیان به بهر دایدا کراوه تهوه، پاشان ههردوو چاوی و که بهو دوو چاوهی تهماشای پهیکهه ئیسکی یه کهی خۆی کردووه دیویهتی تهنها چهند ئیسقانیکه بهبێ گوشت، دواتر دیویهتی که چۆن ورده ورده گوشتیان خراوه تهوه سهر. بهلام ئهم وتهیه جێی پهسندنیه، چونکه وا پێویست دهکات که لهم حاله تهش دا چهند کاریکی دی به سهر ئهم پیاوه دا هینرابیتو، ئهمهش له هیچ فهرموودهیهکی راست (صحیح)ی پیغه مبهردا ﷺ ئاماژهی بۆ نه کراوه، بۆیه وا داده نریت که له دهقه ئیسرائیلییه کانهوه وه گیراوه.

بهلام زانایانی لیکۆلیار له زانستی تهفسیر رایان له سهر بهشی دوه می پرسیاره کهیه، واته له سهر ئیسقانهکانی گویدریژه که، چونکه خوا فهرمانی به پیاوه که کردووه که بۆ دهووبهری خۆی پروانیت تا ئهو موعجزانهی خوا ببینیت دهلالهت له سهر توانای خوا له زیندوو کردنهوه و ژيانندنهوهی مردوواندا دهکهن، لهو موعجزانهش پیکهوه بهستنهوهی ئیسکهکانی گۆی دریزه که و گوشت له سهر دانانی و زیندوو کردنهوهی.

مامۆستا پیشهوا (سید قطب) دهلیت: "چ ئیسقانیك بووه؟ ئایا ئیسقانهکانی کابرا خۆی بووه؟ نه گهر مهسه له که ئاوابیت و ئیسقانهکانی خۆی بووبیت وهك چۆن ههندیك له خاوهنانی تهفسیر وایانگوتوه، که ئیسقانهکانی کابرا خۆی له گوشت

دامالزاه، نهگهه وابوايه نهوا کاتيک به خه بهر هاتوتهوه، نه مه سه رهنجي راده کيشاو ته زووی به ههستيشيا دههیناو، وهلامه کهشی نهوه نه ده بوو که بليت من رۆژيک بهو حالهتی مردن- يان خهوتن- هوه يان که متر له رۆژيک تيايدا ماومه تهوه (لَيْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ). هههه بهيش به پای ئيمه راستر نهويه، که گویدريژه که ئيسقانه کانی دامالزاهو گوشتي پيوه نه هيلزاهه تهوه، پاشان وهک نيشانه يهک پيشانی داوهو، ههروهک له هه مان ئايه تيشدا هاتوه، ئيسقانه کان خراونه ته پال يه کدی و به يه کدييه وه به ستراونه ته وهو گوشتيشيان خراونه ته وه سهرو بۆ ژيانيان گيرراونه ته وه، نه مهش هه مووی له بهر چاوی نهو خاوه نهی (واته له بهر چاوی نهو پياوهی) که له رووداوه که دا هيجی به سهردا نه هاتوهو، خوراک و خواردنه وه کهشی تيک نه چوون و تامين ناخۆش نه بووه. تا نه م جياوازيهش له چاره نووسو سه رهجامه کانياندا به دی بکريت، له کاتيکدا هه مووشيان له يهک جيگه دان وهک يهک کهوتونه ته بهر کاریگه ريه کانی يهک کهش و ناوو ههوا.. نيشانه يهکی دی له سهه نهو توانايهی، که هيج هه لئس و کهوت ده کاتو، تاکو پياوه کهش په ی بهو حه قيقه ته ببات، که خوا چۆن نهو مه خلوقاته دواي مردنيان زيندوو ده کاته وه^(١).

ساتيکيش له بهردهم وشه ی (کيف/ چۆن) لهو پرسته يه ی (وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا) ده وهستين، که تيايدا داوا له پياوه کهش کراوه، که له ئاست چۆنيه تی بهر زکردنه وهی ئيسقانه کان و پيکه وه کۆکردنه ويان و پيکه وه ريک خستنه وياندا بوه ستيت، تا ببينيت چۆن به ريکی و به له گه ل يه کدا گونجانيانه وه پيکه ده گيه نرينو، بۆ نه وهی بن به په يکه ريکی ته وای ئيسکی، پاشان دواي نه مهش گوشتيان به سهردا داده پۆشريتو، له ويشتدا کابرا بانگ کراوه بۆ هه لويسته کردنی له ئاست (چۆنيه تی/ کيفيه) ی داپۆشيني ئيسقانه کان به گوشت.

ئەم ئاراستە كۆرەش بۆ تېرپامان و سەرئىجى ورد لەو چۆنىەتتە، سىرووشى گىرگىيى زانىنى (چۆنىەتتى) راستى يەكان و ئەو دياردە ماددى يانەشمان پىدەبەشخىت كە لە چواردەورماندانو، كە دەبىت بە وردى سەرنجيان بىخەينە سەرو لە پرووى ماددى و كۆرەبى (عملى) يەشەو شىكاريان بىكەين.

واديارە ئەم ئاراستە قورئانيەو، هاوشىوەكانى تىرىشى كە زۆرو فرەنو، داواى تىيىنى كۆرەنى چۆنىەتتى دياردە ماددىيەكان دەكەن، لە گەورەترىنى ئەو ھاندەرەنە بۆ زانايانى مۇسلمانان تاكو رۆوبكەنە چۆنىەتتەكان (كىفیات) زانستە ماددىيەكان و ھەلۆيستە لەسەر لایەنە وردو درشتەكانى بىكەن و، لایەنە كۆرەبىيەكانى ئەو زانستانەش بىخەنە پىش لایەنى تىزۆرى و زەبىنى و، مەنھەجىكى زانستىيانەى ئەزمۇونىي مەترىالى (ماددى) پەپرەوكارىي زانستەكانىش بىخەنە گەر و چەند ھەنگاويك تىايدا پى ھەلگىرەن پىش ئەوھى خۆرى پىشكەوتنى زانستىيان لى ئاوايىت و لەسەر جىھانى رۆژئاوا ھەللىت، كە ئەوان (واتە رۆژئاوايەكان) مەنھەجە ئەزمۇونكارىيە زانستىيەكەى مۇسلمانان و ھەرگرت و، كۆرەنە بىناغەى شۆرشى زانستىي ھاوچەرخى خۆرئاوا، چونكە قورئانى پىرۆزىش ھاغان دەكات بۆ ۋەبەرنانى لایەنى زانستىي بەگەرخواى ئەزمۇونكارى و، بۆ تېرپامان و ھەلۆيستە لەسەر (چۆنىەتتى) رۆودانى دياردە بوونەوھرى و گەردوونىيەكان.

وہك خواى گەرەش فەرموويەتى: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾ (٦ ق).

ھەرۋەھا فەرموويەتى: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ (١٧) ﴿وَالِى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ (١٨) ﴿وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ (١٩) ﴿وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ (٢٠) العاشية.

زانست دواى پوون بوونهوه

كاتێك ئهو پیاوه موعجیزه‌كانى خوای له‌به‌رده‌میدا بینی، زانی که خوا دواى سه‌د سال له‌ مردنی، زیندووی کردۆته‌وه‌، که ئهم مه‌سه‌له‌یه‌شى بۆ پوون بووه‌وه‌ گوتی: (أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ).

ئیمه‌ش ساتێك له‌به‌رده‌م ئهم پرسته‌یه‌دا هه‌لۆسته‌ ده‌که‌ین تاكو له‌ هه‌ندێك مانای سروش پێدراوی تێبگه‌ین:

بینگومان پیاوه‌که‌، باوه‌رداره‌ به‌ توانای ره‌ها (مطلق)ی خوا، هیچ گومانیکى تیايدا نیه‌، له‌ کاتێکیشدا گوتویه‌تی: (أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)، ئه‌وا هیچ گومانیکى له‌ توانای خوا نه‌بووه‌، به‌لکو وسته‌ویه‌تی تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی کرده‌یی واقعی بینی، تاقیکردنه‌وه‌که‌شى بۆ ئه‌نجام دراوه‌، ته‌نانه‌ت به‌ تاقیکردنه‌وه‌ له‌ گه‌ڵ که‌سیته‌ی خۆشیدا به‌ئه‌نجام گه‌یه‌نراوه‌. به‌لام بینگومان باوه‌ری به‌ توانای خوا زیاتر بووه‌، دواى ئه‌وه‌ی تێبینی و سه‌رئه‌ی له‌سه‌ر ئه‌و تاقیکردنه‌وه‌ کرده‌یی یه‌ جیگیر بووه‌، ئیدی له‌سه‌ر ئه‌ندیشه‌و حاله‌تی نه‌فسی پێشروی نه‌ماوه‌ته‌وه‌.

پاشان ئهم تاقیکردنه‌وه‌ کرده‌یی و مه‌یدانییه‌ش، زانیارییه‌کی تێرو ته‌سه‌ل و جێی دانیایی ته‌واوو یه‌ کلاکراوه‌ی پێبه‌خشوه‌، خواش ده‌رباره‌ی شوینه‌وارو کاریگه‌ریی ئهم زانیارییه‌ هه‌وائی پێداوین و فرموویه‌تی: ﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾.

بینگومان پیاوه‌که‌ زانیاری و متمانه‌و دانیایی ته‌واوی ده‌ستکه‌وتوه‌، ئه‌مه‌ش باوه‌ر (ئیمان)ی مڕۆڤه‌ به‌هێز ده‌کات و زیاتریشی ده‌کات. وا دیاره‌ ئه‌مه‌ش جله‌ومان ده‌گرێت بۆ تێبینیکردنی شوینه‌واری به‌لگه‌ی زانستی و غوونه‌ی واقعی، نیشانه‌ی هه‌ستیاڕی له‌مه‌ر سه‌لماندنێ راستیه‌ تێۆرییه‌کان و ره‌گ داکوتانیان و باوه‌ر

پێهینانیان، ئەمەش لەلای خەڵکی تێبینی کراوه. چونکه پزیشکیش زانیارییهکانی به شیوهیهکی تیۆری (نظری) و زیننی ده‌مێننه‌وه و جیگیر و سه‌لمینراو نابن تا ئەو کاته‌ی ده‌چێته‌ شوینی کاری خۆی و نیو تاقیگا‌که‌ و تاقیکردنه‌وه‌کانی ئەنجام ده‌دات و به‌ ده‌ستی خۆی رایانده‌په‌رێنیت و به‌ هه‌ردوو چاوی خۆیشی چاودێری و تێبینیان ده‌کات. بێگومان هه‌مان نمونه‌ ده‌رباره‌ی ئەندازیار و شوڤیرو مامۆستا و خاوه‌ن پیشه‌کانی تریش باس ده‌کریت.

له‌ به‌سه‌رهاته‌که‌ی (ئیه‌راهییم) پینغه‌مبه‌ری خواشدا- سلّوی لیّ بیّت- له‌ گه‌ڵ ئەو باڵدانه‌دا که‌ دوا‌ی چیرۆکی ئەم پیاوه‌ هاتوه‌، ئاماژه‌یه‌ك بۆ گرنگیی ئەزموونی کرده‌یی (التجربة العلمية) و کاریگه‌ریی له‌ باوه‌رو زانست و وه‌ی به‌تین و دڵنیایدا کراوه، ﴿... فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَأَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (البقرة ٢٦٠).

پیاوه‌ باوه‌رداره‌که‌ش دوا‌ی ئەوه‌ی موعجیزه‌کانی بینیه‌، گوتویه‌تی (أَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). (ئیه‌راهییم) ییش- سلّوی لیّ بیّت- دوا‌ی تاقیکردنه‌وه‌که‌ خوا فه‌رمانی به‌ زانست و زانین پێ‌ده‌کات: (وَأَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)، ئەمەش وه‌ک ئەوه‌ی که‌ ئەم نمونه‌ قورئانیانه‌ش بانگمان بکات بۆ ئاو‌پدانه‌وه‌ له‌و نمونه‌ و به‌لگه‌ و ئەزموونه‌ کرداریی یانه‌ی که‌ پشتگیری پاستی و سه‌لماندن زانیارییه‌ تیۆری و زه‌ینییه‌کان ده‌کهن، که‌ ده‌بیّت له‌ کاتی پیشاندانی راستیه‌کانی ئایین و باسه‌کانیدا به‌ کاریان بێنن.

(سید قطب) بهرپه‌رچی مه‌تریالیسته‌کان ده‌داته‌وه

زانای پیشه‌وا (سید قطب)-ره‌حه‌تی خۆی لێ ییت- هه‌لۆیستیکی نایابی له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا گرتۆته‌ به‌رو، چیرۆکی (ئه‌و پیاوه‌ی به‌لای شارۆچکه‌دا تیپه‌ریوه‌) و موعجیزه‌ خۆایی یه‌کانه‌ی نیۆ ئه‌م چیرۆکه‌شی، که‌ ده‌رباره‌ی زانیانی قودره‌تی خۆان له‌سه‌ر مردن و ژیا‌نن کردۆته‌ هه‌لیکی گونجاو بۆ مونا‌قه‌شه‌و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی مه‌تریالیسته‌کان (ماده‌په‌رسته‌کان). له‌مباریه‌وه‌ مشت و مری له‌ گه‌ل ئه‌و ماده‌په‌رسته‌ بێ‌باوه‌رانه‌دا کردوه‌ که‌ نکوولێ له‌ توانای خۆا و له‌ زیندوو‌کردنه‌وه‌ی دوا‌ی مردن ده‌که‌ن، نکوولێش له‌ بوونی خۆا ده‌که‌ن..

لی‌ره‌شدا وته‌کانی (سید قطب) ده‌رباره‌ی مشت و مری و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی مه‌تریالیسته‌کان دیاری ده‌که‌ین، که‌ گوتویه‌تی:

"ئاخۆ چۆن ئه‌و کاره‌ مه‌زنه‌ له‌ ئاسایی به‌ده‌ری وه‌ک موعجیزه‌کان ڕویداوه‌؟ دیاره‌ وه‌ک هه‌ر کار و موعجیزه‌یه‌کی ئاوا ڕویداوه‌، وه‌ک چۆن موعجیزه‌ی ژیا‌نی یه‌که‌میش په‌یدا بووه‌، ئاوا بووه‌، جا ئه‌و موعجیزه‌یه‌ی به‌ ڕاده‌یه‌کی گه‌وره‌ له‌ بیرمان چۆته‌وه‌، که‌ ڕویداوه‌، که‌ ناشزانی چۆن ڕویداوه‌، چۆن هاتۆته‌ ئاراوه‌، به‌لام ده‌زانی له‌لایه‌ن خۆاوه‌ هاتۆته‌ ئاراوه‌، به‌و شیوا‌زانه‌ش بووه‌، که‌ خۆا خواستی له‌سه‌ریان بووه‌. به‌لام (داروین) ی گه‌وره‌ زانای (ژیانناسی) به‌رده‌وام پله‌ به‌پله‌ له‌ تیۆر و بیردۆزه‌ی خۆیدا داده‌به‌زی و ده‌هاته‌ خوار و قوناغ به‌ قوناغیش له‌ بن و قولایی یه‌کانیدا ڕۆ ده‌چوو، تا گه‌یاندی یه‌ خانه‌ی یه‌که‌م و پاشان له‌ویدا وه‌ستاوه‌. بێ‌گومان ئه‌و -واته‌ داروین- سه‌رچاوه‌ی ژیا‌نی له‌و خانه‌ی یه‌که‌مه‌دا نه‌ده‌زانی، به‌لام نه‌یده‌ویست دان بنی‌ت به‌و راستیه‌دا، که‌ پێ‌ویسته‌ هۆش و ژیری مرۆفایه‌تی دانی پێ‌ دابنێت، که‌ به‌ ڕاده‌یه‌کی به‌هێز جه‌خت ده‌کاته‌ سه‌ر لۆژیکی خۆیی (المنطق الفطري)، که‌ بێ‌گومان هه‌رده‌بی‌ت پێ‌به‌خش (واهب) یکی هه‌بی‌ت و، ژیا‌نی به‌م یه‌که‌م

خانەیه بهخشیییت.

ههروهها ئهو (داروین) نهیویستوه دانی پێدانیت، ئهمهش لهبههر چهند هۆیهکی نازانستی نهبووه، بهلکو چهند هۆیهکی میژوویی ی له مملانی خۆی لهگهڵ کهنیهدا تیدا ههبووه، ههر بۆیهش گوتویهتی: بێگومان لێکدانهوهی کاروباری ژيان بهوهی که بوونی خواجهی پێوه بهنده، وهک تیهاویشتنی ئۆرگانیکی سنووریهزینی سرووشته له باریکی پروتی میکانیکیدا.

بهلام داخۆ چ باریکی میکانیکی بیت؟ دیاره (شیوازی میکانیکی) دوورترین شته لهو مهسهلهیهی که گریمانیك بهسهر پهیردن (ادراك) دا دهسهپینیت. واته گریمانی ئهوهی بهدوای سهرحاویهکی ئهو نهینسی یه جیگیردا بۆ چاوهکان و رێبازهکانی بهرچاو روونیدا بگهڕیت. دیاره (داروین) خۆشی خۆی له ژێر فشاری لۆژیکی خۆی (فیطری) قوتار کردوه، که (بهی بردنی مروّقایهتی) ناچار دهکات بۆ دان نان به نهینیهکانی پشت خانە یه کهمدا، بهلام ههموو شتیک بۆ (هۆی یه کهم) دهگهڕینیتهوه، بێئهو ی بلێت ئهم هۆیهی یه کهم چیه؟ ئهی ئاخۆ ئهم هۆیه چۆن خاوهنی پرۆسهی دۆزینهوهی ژیانه له یه کهم جاردا؟ پاشان بهپێی ئهو بیردۆزه و تیۆرهی خۆی - که جێی پامان و سه‌رنجی درێژه لهسه‌ری - چۆن خانە یه کهمی لهو رێگهیهدا داناوه، که گریمانی ئهوهی بۆ دهکات، گوايه بهبێ رێگایهکی دی و تهنها بهم رێگایه سه‌رکه‌وتوه، به‌راستی ئهم تیۆرو بۆچوونهش، تهنها هه‌لاتنو م‌شت و م‌رو مه‌حاله. هه‌ر لێره‌شدا ده‌گه‌ڕیننه‌وه بۆ سه‌ر موعجیزه‌ی شارۆچکه‌که و ده‌پرسین: چۆن لێک ده‌دریته‌وه، که به‌لا و کاره‌سات - له یه‌ک جیگا و له یه‌ک کاتیشدا - شتیک به‌ی‌نیته‌ دیو، شتیکی دیکه‌ش فه‌رامۆش کات؟! بێگومان پرو‌داوی نا‌ناسایی و (موعجیزه ئاسا) ی وه‌ک خولقاندنی ژیان له یه‌که‌مین جاردا، یاخود موعجیزه‌ی گه‌راندنه‌وه‌ی‌شی، ته‌فسیری لێک جو‌دایی و جیاوازیی نی‌وان چاره‌نوسی شته‌کان له یه‌ک بارودۆخ دا ناکات، جا ئه‌وه‌ی ته‌فسیری ئهم دیاردیه‌ش ده‌کات، په‌هایی خواسته‌که (طلاقة المشیئة) ی خواجه، ئهو په‌هایه‌ی یه‌ی، که داب‌راوه

له هەر پابه‌ندی یه‌ك لهو پابه‌ندیانه‌ی، كه ئیمه به‌و یاسا گشتی و ئیلازمییانه‌ی داده‌نێین كه هیچ باریکیان بۆ سه‌رپێچی لێ‌کردن، یان جیا‌کردنه‌وه تیدا نیه. ئهم حسابات و مه‌زه‌نده‌کاریانه‌ی ئیمه‌ش به به‌راورد له‌گه‌ڵ (خواستی په‌هایى خوادا) هه‌له‌یه و هه‌له‌یه‌كى بێ‌ئاگاییانه‌یه له‌وه‌ی، كه ئیمه نرخاندن و هه‌له‌سه‌نگاندن و بۆ‌چوونه عه‌قلانى، یان زانستییه‌کانیشمان به‌سه‌ر خوای پا‌ك و بێ‌خه‌وشدا ده‌سه‌پێنین، ئهم هه‌له‌یه‌ش له چه‌ندین هه‌له‌ی زۆری تر دا په‌نگ ده‌داته‌وه، وه‌ك:

یه‌كه‌م / ئه‌وه‌ی گوايه بۆ‌مان هه‌ییت قه‌دره‌تی په‌ها و بێ‌قه‌ید و مه‌رجی خوا به یاسایه‌کی گونجاوی خۆ‌مانه‌وه به‌سته‌ینه‌وه، یاسایه‌ك كه له چه‌ند تاقی‌کردنه‌وه‌یه‌کی سنوورداری خۆ‌مانه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتبێت و، پاشان له ته‌فسیر‌کردنمان بۆ ئه‌و تاقی‌کردنه‌وانه‌وه له کاتی‌کدا توانای زانین و په‌ی بردنیشمان سنوورداره.

دووه‌م / خوا گه‌ر یاسایه‌ك له یاسا‌کانی گه‌ردوونی به‌خشیبێت، ئه‌وا په‌ییمان پێ‌برده، ئیدی کۆی پێ‌گوتووین ئه‌وه یاسایه‌کی گشتگیریه‌ی و دوا‌بین و په‌هایه، كه هیچ یاسایه‌کی تری له پشته‌وه نیه؟

سێ‌یه‌م / هه‌روه‌ها، كه یاسایه‌کی دوا‌بین و په‌هاشی پێ‌به‌خشیبێت، ئه‌وا بێ‌گومان خواستی په‌ها و سه‌ربه‌ستانه‌ش یاسا داده‌مه‌زێنێت، به‌لام به‌و یاسایه‌وه پابه‌ند نیه، به‌لكو له هه‌موو حا‌له‌تێ‌کدا هه‌ر هه‌له‌بژاردن و ده‌ستنی‌شان‌کردنی ئازادانه‌یه^(١).

(١) سید قطب - فی ظلال القرآن / ١: ٣٠٠-٣٠١.

چیرۆکی سێیەم

چیرۆکی هەردوو کۆرەکەى ئادەم

چیرۆکە که له قورئاندا، بەم شێوەیە هاتوو، که خوا فەرموویەتی:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُنْقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَا قُنْتُكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِيمَانِي وَلِإِيمَانِكَ فَتَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يُوتِلْنِي عَجَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ الْمائدة ﴿٣٢﴾

کورتهی مانای ثایه ته کان..

واته: ئه ی پینغه مبه ر، هه وائ و به سه رهاتی هه ردوو کۆره که ی ئاده میان بۆ بگێر په ره وه که به پاستی پرووی داوه و، ئه وه یه کاتی ک هه ردووکیان قوربانییان پیشکesh به خوا کردو، قوربانیی یه کیکیان په سند کرا- که بیگومان خوا په رست و داد په ره ور بوو-، به لām قوربانیی ئه وی دیکه یان وه رنه گیرا- که دیاره خانه ناس و لادهر بووه-، کاتی ک قوربانیه که شی په سند نه کراوه، به برا که ی گوتوووه: ده بیئت بتکوژم.. ئه ویش له وه لāmی هه ره شه کهیدا پی ی گوتوووه: بیگومان خوا ته نها له کهسانی له خواترس و خوا په رست، قوربانی و کاری چاکه په سند ده کات. جا به خوا ئه گهر ده ست بۆ سه رم درێژ کهیت به نیازی ئه وی بمکوژیت، ئه و من ده ست درێژ ناکه م به نیازی ئه وی تۆ بکوژم، به لکو من له خوای په ره وردگاری جیهانیان ده ترسم. بۆیه من به م هه لۆیسته ی خۆم ده مه ویت گونا ه ی من و گونا ه ی خۆیشته له ئه ستۆ بگریت، ئینجا یه کی ک له کهسانی شایسته ی دۆزه خ ده بیئت و هه ر ئه مه شه سزای سته مکاران.. ئیدی له دوا ییدا برا شه رخوازه که به هۆی ده روونی خرا په کارییه وه هان درا و ئه م کاری کوشتنه ی بۆ ساده وسانا کرا و برا که ی خۆی کوشت، به مه ش خۆی خسته ریزی خه ساره قه نده کانه وه. به لām دوا ی کوشتنی برا که ی، نهیده زانی چۆن ته رمی برا که ی بشاری ته وه، چونکه یه که م که س بوو، که کوژرا وه و مردوو ه، بۆیه خوا ش قه له ره شیکی بۆ نارد، که له به رچاوی ئه ودا چالێکی له زه وی بۆ قه له ره شیکی مرداره وه بوو هه لکه ند، تا کو نیشانی بدات و فیژی بکات چۆن لاشه ی برا که ی بشاری ته وه. ئه م برا بکوژو شه رخوازه ش (واته -قاییل) کاتی ک دیه نی ئه و قه له ره شه ی بینی، گوتی: ئه ی قور به سه رم، ئه وه بۆچی من ده سته پاچه بووم و به قه د ئه و قه له ره شه ش لیها توو نه بوون تا بتوانم ته رمی برا که م له خاکدا بشارمه وه.. پاشان تا ئه به د چو وه ریزی په شیمان بوانه وه.

جا بۆ ئه وه ی به سه رهاتی نابه جی له م چه شنه رو نه دات، ئیمه ئه و بریاره مان له سه ر (به نی ئیسرا ئیل) نووسی، که هه رکه سی ک که سیکی دی به ناحق بکوژیت و

له جياتى كوژراویكى دى نهيكوشتبێتهوه، يان ههر كهسێك تاوان و كارى تێكدهرانى ترى لهسهر زهويدا نهنجام دا، ئهوه وهك ئهوه وايه ههموو خهڵكى سهر زهوى كوشتبێت. ههر كهسێكيش كهسێكى دى له مردن پزگار كات، وهك ئهوه وايه ههموو خهڵكى سهرزه مینی له مردن پزگار كرديت و ژيانى پاراستن. بێگومان ئێمه ههموو پێغه مبه رانمان به بهلگه و نيشانهى ديارهوه بۆ خهڵكى ناردوو و تاكو خهڵكى سهرزهوى پابهندی پێگه پاست و دادپهروهى بن. بهلام زۆربهيان دواى ئهوهش لهسهر زهوى خراپه كارو له ستمدا رۆچوو بوون.

سهركهوتنى شهيتان له فریودانى كورهكهى ئادهم دا

شهيتان دواى ئهوهى سهريپچى له خوا كردو سوژدهى بۆ ئادهم نهبرد، بهلێنىكى توندى له بهردهم خوادا بهسهر خۆیدا سهپاند، كه دهبيت ههموو ههول و كوششێكى خۆى بۆ فریودانى ئادهمیزاد بخته كار، وهك له قورناندا خوا لهسهر زارى شهيتانهوه هیناویتى كه له بهردهم خوادا گوتى: ﴿ قَالَ فَمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝١٦ ثُمَّ لَا تَبْنَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝١٧﴾ الاعراف ﴿١﴾.

جا كاتێك خوا ئادهم و شهيتانىشى ههڵدایه خوارى بۆ سهر زهوى، ئادهمیشى له دوژمنایهتیی شهيتان ئاگادار كردهو، كه دوژمنیكى دیارى خۆى و

(١) واته: شهيتان گوتى: خودایه بههۆى ئهوهى كه تۆ منت گومراو سهركهردان كرد، سویند بیت لهسهرم منیش له پێگه پاستهكهى تۆدا بۆسهیان بۆ دابنیت و پاشان سویندو پهیمان بیت بهردهوام فریویان بدهم، له بهردهمیانوهو، له پشتیانوهو، له لای راستیانوهو، له لای چهپیانوهو بۆیان بێم - بیاغده له تێم و له پێى راست لایان ده-، ئیدی تۆش نابینیت، كه زۆربهی بندهكانت له ئادهمیزاد سوپاسگوزارت بن.

نهوه کانیهتی، ههروهها خوا ئادهمی لهو دژایهتییه توندهی شهیتان وریا کردهوه، وهك فەرموو یهتی: ﴿يَنْبَغِيْ اَدَمَ لَا يَقْنَنَنَّكُمْ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَ نَتِهُمَاۗ اِنَّهٗم بِرَنۡكُمۡ هُوَ وَقَبِيْلُهُۥ مِّنۡ حَيْثُ لَا تَرَوُنَّهُمْۚ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَآلَۤهٖ لِّلَّذِيۡنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾ الاعراف ﴿١﴾.

ههروهها خوا فەرمانی پێ کردووین که شهیتان به دوژمن دابنێن و ههسوهسهو چڕیه و هۆکاره خراپکارییه کانی وریا بپێنهوه، وهك فەرموو یهتی: ﴿اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُوۡدُوۡۤهٗ فَاَتَّخِذُوۡهُ عَدُوًّاۗ اِنَّمَا يَدْعُوۡا حِزْبَهُ لِيَكُوۡنُوۡا مِّنۡ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿٦﴾ فاطر ﴿٢﴾.

(ئادهم) یش - سلاری لی بیّت - پێغه مبهریک بوو که خوا ناردبووی بۆ لای کورپه کانی و نهوه کانی تاكو خویان به یاد خاتهوه و له شهیتانیش وریایان کاتهوه. به لگهش له سههر پێغه مبهریتی ئادهم ئهم وت و وێژهی نیو فەرمووده یه کی پێغه مبهره ﷺ له نیوان (ابوذر الغفاری) - خوا لێی پازی بیّت - و پێغه مبهری خوادا ﷺ، (ابوذر) پرسویهتی: ئه ی پێغه مبهری خوا، ژماره ی نێردراوانی خوا چهنده؟ .. ئه ویش فەرموو یهتی: سه دو بیست و چوار ههزار .. ئنجا لێی پرسویه: ئه ی ژماره ی پێغه مبهران (رسل) یان چهنده؟ .. فەرموو یهتی: (سێ سه دو سیازده پێغه مبهر - واته نێردراوی خاوهن په یام - بوون .. دووباره (ابوذر) لێی پرسویه: ئه ی یه کهم که سیان کێ بووه؟ پێغه مبهریش له وه لامدا فەرموو یهتی: ئادهم بووه؟ دواتر

(١) واته: ده خیل ئه ی نه وه ی ئادهم، وریابن شهیتان ئێوهش ته فره ده دات وهك چۆن باوك و دایكتانی ته فره داو له به هه شتا به ده ركردنی دان، که نه وه بوو ده ستی كرد به دامالێنی پۆشا که کانیان تا عه ورتیان پیشانی یه کدی بدات. جا بێگومان شهیتان خۆی و داروده سه که شی ئێوه ده بینن له شو ئێکدا که دنایه و به لام ئێوه نایان بینن، ئێمه ش شهیتانه کافان ته نها کردوه به هاوڕێ و یاوه ری نه وانه ی که بێ باوه ی بوون.

(٢) واته: بێگومان شهیتان دوژمن تانه و ئێوهش به دوژمنی دابنێن، چونکه شهیتان تا قه مکو داروده سه که شی ها ن ده دات بۆ نه وه ی شایسته ی دۆزه خ بن.

(ابوذر) پرسویهتی: ئایا ئادهم پیغه مبهریکی خاوهن په یام بووه؟ فهرموویهتی: بهلێ، خوا به دهستی خۆی خه لقی کردووه، پاشان له پۆحی خۆی فووی پیندا کردووه و گیانی به بهردا کردووه^(۱)..

شهیتانیش ئهرکه شهیتانییه کهی خۆی، دژی کور و نهوه کانی ئادهم جیبه جی کردووه، وه سهوه سهی له دلایندا کردووه، کاری خراپ و سه ریپجی یاخیبوونی له لا پازاندوونه ته وه.. شهیتان له کاری له خسته بردن و گومرا کردنی کورپکی ئادهمدا سه ره که وتوو بووه و توانیویه تی به سه ر بیرو هوشیدا زال بیت و بیخاته نیو ریزی خۆیه وه، بۆ نیو شهرو کوشتاری به کیش کات، که تاوانی کوشتنی برا کهی بووه. ئهم ئایه تانه ی پیشووش چیرۆکی ئهم کورپه گومرایه یان گیراوه ته وه، هه وال و به سه رهاتی ئهو تاوانه درندانه یه شیان پی گه یاندوین، که به ر ینمایی و فهرمانی شهیتان ته نجامی داوه.

چیرۆکه که له دهقه ئیسرا ئیلیه کاند

هه ندیک کهس له رافه کارو میژوونوس و ئه وانه ی هه وال و به سه رهاته کانیان گیراوه ته وه، چهند ریوا یه ت و هه والێکیان له مه ر چیرۆکی هه ردوو کورپه که ی (ئاده م) له چهند ده قیکی ئیسرا ئیلی و ئه فسانه کانی جووله که وه هینا وه، رافه و شیکاری هه ندیک پرو داویان بی کردوه.

ئیمه لیره دا دیارترینی ئهو دهقه ئیسرا ئیلیانه له م چیرۆکه دا ده خهینه پرو بۆ ئه وه ی موسلمانانی لێ به ناگا بێنینه وه، به لام داواشیان لێ ده که ین بایه خێکی ئه وتۆ له گیرانه وه و به نمونه هینانه وه دا پی نه دن، مه گه ر ته نها له ده روازه ی وریا کردنه وه ی خه لکی و ئاگادار کردنیانه وه نه بیت.. یه کیك له و ده قانه ئه وه یه، که گوتوو یانه: "کاتیك خوا، ئاده م و هه وای هاو سه رییشی خسته خواره وه بۆ

(۱) ئهم فهرمووده یه احمد و ابن حبان و ابن سعد و ابو داود و طیالسی گیراویانه ته وه.

سه‌رزه‌وی و هه‌رجاریك سكو زایان بکردایه، هه‌ووا دوانه‌یه‌کی له سكدایه‌بو که یه‌کیکیان کورپو ئه‌ی تریان کچ بوو، جا ئه‌وه‌ بوو که چل مندالیان هه‌بوو، بیستیان نی‌رو بیستی دیکه‌شیان می‌بوو. خواش بۆ مه‌سه‌له‌ی لیك ماره‌برینیان به‌و په‌نگه‌ فرمانی به‌ ئاده‌م کردبوو که نی‌رو می‌کان له یه‌کدی دابری‌ن، واته‌ کچیکی ئه‌و سکه‌ له کورپیکی سکیکی تر ماره‌ بپری‌ن و کچیکی سکه‌که‌ی تریش له کورپي ئه‌و سکه‌ ماره‌ بکری‌ت. هه‌روه‌ها ئاده‌م دوا‌ی سه‌د سا‌ل له هاتنه‌ خواره‌وی بۆ سه‌ر زه‌وی، کورپو کچیکی به‌ یه‌ک سکه‌ له -هه‌ووا- هه‌بووه‌و، کورپه‌که‌ی ناوناوه‌ (قابیل) و کچه‌که‌شی ناوناوه‌ (ئیقلیما)، دوا‌ی دوو سا‌ل له‌مه‌ش کورپو کچیکی تری هه‌بووه‌ که کورپه‌که‌ی ناوناوه‌ (هابیل) و کچه‌که‌شی ناوناوه‌ (له‌بوودا) .. ئاده‌م بۆ کاری ژن بۆ هی‌نان و هاوسه‌ر بۆ گرتنیان، فرمانی داوه‌ که (له‌بوودا) له‌ (قابیل) ماره‌ بکری‌ت و، (هابیل) یش (ئیقلیما) ی لێ ماره‌ بکری‌ت. به‌لام (قابیل) پازی نه‌بووه‌ و ته‌نها ئه‌و خوشکه‌ی -واته‌ (ئیقلیما) ی ویستوه‌ که به‌ یه‌ک سکه‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا له‌دایک بووه‌، چونکه‌ گه‌لیک له‌ له‌بوودا جوانترو باشت‌ر بووه‌. جا به‌هۆی ئه‌م نا‌کوکییه‌شه‌وه‌، ئاده‌م به‌ هه‌ردوو کورپه‌که‌ی خۆی گوتوه‌: هه‌ریه‌که‌تان قوربانییه‌ک پیشکه‌ش که‌ن، سا ئی‌تر قوربانیی کامتان په‌سند بکری‌ت، ئه‌وا ئه‌و شایسته‌ی خواستنی کچه‌که‌یه‌ .. (قابیل) یش که جوتیاریکی خاوه‌ن مه‌زرا بووو، (هابیل) یش که شوانیکی خاوه‌ن مه‌رو مال‌ات بوو، بۆ ئه‌م داوایه‌ هه‌ریه‌که‌یان له‌بوا‌ری کاره‌که‌ی خۆیدا قوربانیی پیشکه‌ش کرد، ئه‌وه‌بوو (هابیل) به‌رانیکی گه‌وره‌ی له‌نی‌و مه‌رو مال‌اته‌که‌یدا هه‌لبژارد و کردییه‌ قوربانی، (قابیل) یش چه‌پکیک گۆله‌گه‌می له‌ کی‌لگه‌که‌ی هه‌لبژارد و به‌لام که دیتی گۆله‌گه‌میکی گه‌وره‌ی تێدا‌یه‌و فره‌یکه‌یه‌و جوانه‌، لێی دامال‌ی و خواردی. ئنجا ئاگره‌که‌ هاتۆته‌ خواره‌وه‌و، به‌لام قوربانییه‌که‌ی (قابیل) ی هی‌شتۆته‌وه‌و نه‌بخواردوه‌. ئیدی به‌رانه‌که‌ی (هابیل) به‌رده‌وام له‌ به‌هه‌شتدا له‌وه‌پاوه‌ تاکو کراوه‌ به‌ فیدای (ئیسماعیل) -سلا‌وی لێ‌بی‌ت- .. یی‌گومان (قابیل) زۆر په‌ست بووه‌ به‌وه‌ی که خوا قوربانییه‌که‌ی لێ

پهسند نه کردووه، بۆیهش ههسوودی به براکهی بردوووه و پقی لی ههستاوه و گهیشتۆته نه و رادهیهی پێی بلیت: دهیئت بتکوژم.. براکهشی لی پرسیوه: بۆچی ده مکوژیت؟ نهویش گوتویهتی: له بهر نهوهی خوا قوربانیه کهی تۆی پهسند کردووه، قوربانیه کهی منی پهسند نه کردووه، خوشکه جوانه کهی منیشت لی ماره ده کریت و، خوشکه ناشیرینه کهی تۆش له من ماره ده کریت.. (هابیل) ی برایشی گوتویهتی: خوا قوربانی له کهسانی خواپهرست پهسند ده کات، جا نه گهر دهست بۆ من درێژکهیت تا بمکوژیت، نهوا من دهست بۆ کوشتنی تۆ درێژ ناکهم، چونکه من له خوای پهروهردگاری جیهانیان ده ترسم.. له هه مان کاتدا (هابیل) به هیژترو به گورپتریش بووه له (قابیل)، به لām ترسی خوا ری نهوهی لی گرتووه که دهستدریژی خراپ بکاته سه ر براکهی.

ئیدی (قابیل) هاتووه تا کو (هابیل) بکوژیت، (هابیل) یش خۆی لی لاداوه و به ره و لوتکهی چیاکان هه لآتووه. تا رۆژیکیان له کاتی نووستندا (قابیل) هاتۆته سه ری و به ردیکی گه وهی هه لگرتووه تا بیکوژیت، به لām نه یزانیوه چۆن بیکوژیت، شه یتانیش له و ساته دا خۆی بۆ نواندوووه و بالنده یه کی له بهر ده ستدا به ده سته وه گرتووه و سه ری بالنده کهی خستۆته سه ر به ردیک و، پاشان به به ردیکی تر سه ری پان کردۆته وه و کوشتویه تی.

(قابیل) یش به م شیویه براکهی کوشتوووه و سه ری پان کردۆته وه و له نیوی بردوووه. (هابیل) یش له کاتی کوژرانیدا ته مه نی بیست سال بووه. کوشتنیشی له سه ر لوتکهی چیا (قاسیۆن) بووه له شاری دیمه شق. جا کاتیک (هابیل) کوژراوه زه وی بۆ ماوهی هه وت رۆژ له رزیوه و هه موو شته کانی سه ر خۆیشی هه ژاندوووه و، ئیدی به مه ش دارو دره خت درکیان لی ده رچوووه و، تام و بۆی خواره مه نیش گۆرانه وه و میوه کانی ترشو تال بوون، ناویش تال بووه و، خاکیش ته پ و تۆزی لی هه ستاوه.

(ئادهم) له وکاته دا له مه ککه بووه، سه ری له و پووداوه سوپ ماوه و، له کاتی چوونیدا بۆ ولاتی (هیند) به مه بهستی زانیسی هه واله که، بۆی ده رکه وتوه که (قابیل)، (هابیل)ی کوشتوه.

دوای ئه وهی (قابیل) برا که ی کوشتبوو، نهیده زانی چی له تهرمه که ی بکات، خواش هاواری لێ کردووه و لێی پرسیه: ئه ی قابیل، ئه ری کوا (هابیل)ی برات؟.. ئه ویش گوتویه تی: نازانم، چونکه ئاگاداری نه بووم.. خواش لێی پرسیه: ئه وا خوینی برا که ت له زه ویه وه هاوارم لێ ده کات، بۆچی برا که ت کوشتوه؟.. (قابیل) له وه لامدا گوتویه تی: ئه ی ئاخۆ خوینکه ی له کوێ بێت ئه گه ر من کوشتومه؟.. له و پۆژه شدا زه و ی خوینه که ی خوارد بۆ وه، ئیدی خواش له و پۆژه وه هه رامی کرد له سه ر زه و ی که هه تاهه تایه نابێت خوینیکی دی بخواته وه..

(قابیل) نهیده زانی چۆن هه لئس و که وت له گه ل لاشه ی برا کهیدا بکات، ئه وه بوو بۆ ماوه ی یه ک سالی ره به ق خستبوویه سه ر پشتی هه تا کو بۆگه نی کردبوو، له و کاته شدا ئاژه له درنده کان و بالنده گۆشت خۆره کانی ش چاوه پێی ئه وه بوون که ئاخۆ که ی له زه ویدا فری ئی ده دات تا کو له و لاشه یه بخۆن.. خواش دوو قه له په شی بۆ ناردووه و له بهر چاوی (قابیل) شهریان له گه ل یه کدیدا کردوه و یه کێکیانی ئه و ی تریانی کوشتوه، پاشان چالێکی له زه ویدا به ده نوکی و هه ردو قاچی بۆ هه لکه ندووه، ئنجا لاشه ی قه له ره شه کوژ راوه که ی تیدا داناوه و ناشتویه تی.. (قابیل) یش له و کاته دا به وردی سهیری ئه و دیمه نه ی کردووه، پاشان هه ستاوه و به هه مان شێوه چالێکی بۆ تهرمی برا که ی له زه ویدا هه لکه ندووه و ناشتویه تی؟

(ئادهم) یش کاتی که هه والی ئه و پووداوه ی به و جۆره پێگه یشتوه، کوپه کوژ راوه که ی به (شعیریکی عه موودی عه ره بی) لاواندۆته وه و گوتویه تی:

تغیـرت البلاد ومن علیـها

فوجه الأرض مغیر قبیـح

تغیرت کل ذی لون وطعم
وقل بشاشة الوجه الصبیح

وقابیل اذاق الموت هابیـل
فوا حزناً لقد فقد الملیح^(١)

(حهووا)ی هاوسهری (ئادههه)یش وه لآمی نهو لاواندنه وهیهی داوه ته وهو گوتویه تی:

دع الشکوی فقد هلکنا جمیعاً
بموت لیس بالثمن الریـح

وما یغنی البکاء عن البواکـی
إذا ما المرء غیب فی الضریـح

فأبک النفس وانزل عن هواها
فلست محلاً بعد الذبیـح^(٢)

لهوکاته دا (ئیبلیس)یش پیان شادو دلخۆش بووه وه لآمی شی داونه ته وهو
گوتویه تی:

تنح عن البلاد وساکنیهـا
ففی الحجنات ضاق بك الفسیح

(١) ههز ده کهه له پهراویژدا مانای نهه دهه شیعریه هه لیه سترهوانه ی نیو نهفسانه کانی جووله کهو
ناوبراو به ئیسرائیلیات بکهه به کوردی، واته: ولآتانو نهوانه ی تیایان دان گۆراون، سهر زه ویش
تۆزایو ناشیرینه، هه موو شتیکی رهنگدارو به تامو بۆش گۆراونو، پوو ی گه شی روخساره
جوانه کهش کهه بۆته وه.. (قابیل)یش تامی مردنی به (هابیل) نۆشی، نای چ خه میکی گه وره یه که
مرۆفه ئیسک سووکه که مان له دهست ده ره چوه.

(٢) واته: واز له سکا لا بیته، چونکه بیگومان هه موومان تیا چووین، به مردنیک تیا چووین که هیچ
نرخیکی قازانجدار ی نهه، گرانیش بۆ گیراوان هیچ سودیکی نهه کاتیک مرۆف له نیو گۆردا ون
ده کریت، به لآم ده روون بگریه نهو له هه واو هه وه سی خۆی دایبهره، چونکه دوا ی سه ره پراوه که تۆش به
نه مری نامینیته وه.

وكنـت بها وزوجك في رخـاء
 وقلبـك من أذى الدنيا مـريح
 فما زالت مكـايدتى ومكـري
 الى أن فاتك الثمن الـريح^(۱)

ئادەم تا سەد ساڵ لەدوای مردن و کوژرانی (هابیل) ی کورپی خەمبارو دلتەنگ بوو، پێنەدەکەنی، پاشان فریشتە هاتووە بۆلای و پێی گوتوو: سلاوی خوات لێییت و پلەو پایە ی بەرزو مولک و وەجاغت پێ بدات.. هەروەها مژدە ی کورپکی پێداوە و ئنجا ئادەم پێکەنیو.

بەلام بە (قابیل) گوتراو: بپۆ.. ئیدی پۆیشتوو بە دەرکراوی و ئاوارەیی و ترسینراوییهو، دەستی (ئیقلیما) ی خوشکیشکی گرتوو و بەرو شاری (عەدەن) ی ولاتی یەکەمی بردوو.

شەیتانی ش هاتوو بۆلای و پێی گوتوو: ئاگر بۆیە لە قوربانیی براکەتی خواردوو چونکە خزمەتی ناگری دەکرد و دەپەرست.. (قابیل) یش بەو وتیە خانوویەکی بۆ ناگرپەرستی دروست کردوو و ناگری تێدا پەرستوو، هەروەها (قابیل) کورپکی کویری هەبوو و کورپە کویرەکەش کورپکی خۆی لەگەڵدا بوو. ئەم کورپەش بە باوکی گوتوو: ئەو (قابیل) ی باوکتە، ئنجا هەرچی لە دەستیدا بوو پێیدا کێشاو و کوشتوویەتی، ئیدی کۆتایی ژیا (قابیل) بەم ڕەنگە بوو.. خواش هەردوو دەستی (قابیل) ی بە هەردوو قاچیەو بەستۆتەو و پوخساریشی کردۆتە خۆرو بەشیوێهە کە لەگەڵ خۆرەکەدا دەسوپیتەو و خۆر لەکۆی بیت،

(۱) واتە: واز لە ولات و دانیشتوانی بێنە، چونکە تۆ ئەم (ئادەم) لەنیو بەهەشتدا جێی فراوانت پێ تەنگ بوو. لەو بەهەشتەدا خۆت و هاوسەرەکت لە خوشگوزەرانیدا بوون و دلێشت لە خەم خەفەتی دنیا شاد بوو، بەلام فرۆفیل و چەواشەکاریی منت لەسەر بەردەوام بوو، تاتوانیم نرخە قازانجدارەکە ی ژیاونت لەکیس بدم.

رووی نهویش له خوڤه تاكو ئازاری گهرمییهكهی بچێژێت، له هاونیشدا بهریهستیکی ئاگری لهسهر و له زستانیشدا بهریهستیکی سههۆلی لهسهر و حاڵی ئاوايه تا رۆژی قیامهت"^(١).

دهتکردنهوهی ئهم دهقه ئیسرائیلییانە

با هیچ كهسیك وا گومان نهبات، كه ئیمه له كاتیكد ئهم دهقه ئیسرائیلییانهمان -دهربارهی چیرۆکی ههردوو كۆپهكهی ئادهم- هیناوهتهوه، گوايه بپرومان پێیانوه و متمانهیان پێدهكهین، یان گوايه ئیمه پهسندی دهكهین و پشستی پێ دههستین و فهرمایشتی خۆی میهرهبانێ پێ تهفسیر دهكهین.

بهلكو ئیمه بۆیه ئهو دهقانهشمان هیناوهتهوه، تاكو خهلكیان لێ ئاگادار و وریا بکهینهوه، داوای دهتکردنهوه و پشت گۆی خستنیان لێ بکهین، ههروهها ئیمه له دهروازهی (عرفت الشر لا للشر لكن للتوقیه: خراپهم ناسی نهك بۆ خراپه، بهلكو بۆ خۆ لێ پاراستن) هوه دیاریان کرد. ههروهك لهسهر شیوازی زانایانی فهرموودهش گێڕاومانتهوه، كه فهرمووده ناراستهكان دههیننهوه و دهگێڕنهوه و پاشان خهلكی له ناراستیهكهی ئاگادار دهکهنهوه، تاكو هیچ كهسیك پێیان فریو نهدریّت.

ئیمهش نامانهوێت هیچ كهسیك فریو بدریّت بهوهی، كه دهپوینێتهوه، یان كه لهو رپوایهته نادروست و ههلبهستراوانهوهی دهبیسیّت.. ههروهها ئیمه له رپوانگهی كۆششکاریی له مهنهجهی قورئان و سوننهت، دهربارهی چیرۆکی پیشینهكانهوه رێ به كهس نادهین، كه ئهو رپوایهته ههلبهستراوه ئیسرائیلییان له نووسینیدا، یان له وتاریدا بگێرێتهوه، تهنها مهگهر بۆ وریاکردنهوهی خهلكی و لێ ئاگادارکردنیان نهبیّت.

(١) بۆ ئهم دهقه دهسهلهبهست و ناراسته ئیسرائیلییان، پروانه: - عرائس المجالس/ ص ٣٧-٤١، - الدر المنثور، بهرگی ٣، ص ٥٤-٦٤

ئیمه له گهڵ مامۆستا (محمد رشید رضا)ش داین که ئهوه دهقه ئیسرائیلییانیهی رهتکردۆتسهوهو، گوتویهتی: "لهم رپویهته ههلبهستراواندهدا شتی سهیرو سهمهریان دیاری کردوه که ناشیته هاوشیوهیان بناسریت تهنها به گویرهی سروشیکی خوا نهیته، دیاره ئهوانهش له یهکیک له پیغهمبهرانی خواوه نهگیراونهتهوه، بهتایبهتیش لاواندنهوهی (ئادهم) بۆ (هابیل) بهو شیعره عهرهبییه. بۆیه پرومان لهو رپویهتانهی که راست نیینو سودیان نیه، وهردهگیرینو، تهنها باسی ئهوه چیرۆکانه دهکین، که خوا به ههق گیراوتیهوه له قورئانداو باسیشیان به ههق ئهوه راستیهی دهردهخات، که ئهوهی خهڵکی دهیجونهوهو کردوویهانه به بنیشتهخۆشی سهر زاریان، پووچهل و نارهوايه"^(۱).

ههروهها له مباریهوه ئیمه له گهڵ مامۆستای پیشهوا (سید قطب)یش داین، که ئهوه دهقه ئیسرائیلییانیهی پووچهل کردۆتسهوهو لهم ڕوهوه گوتویهتی: "قورئانی پیروز له بۆتهی چیرۆکهکانیدا هیچ کاتو شوینو ناویک له ناوهکانی چیرۆکهکه دیاری ناکات، ههرچهنده ههندیک شوینهواری باسهروهو چهند رپویهتیکیش له بارهی (قابیل و هابیل)هوه هاتوهو وای باس دهکهن که ههردووکیان دوو کوپی ئادهمن لهم چیرۆکهداو، سههرهپای ئهوهش چهند ڕاشهو شیکاریک هاتن لهمهپ کیشهکهی نیوانیانو لهمهپ ململانیشیان لهسهردوو خوشکی خویان، بهلام ئیمه وای بهچاکتر دهزانین که چیرۆکهکهی قورئان به پوختی و وهک خۆی بهبێ سنوردارکردن بهیینهوه، چونکه ههموو ئهوه رپویهتانه له بۆتهی گوماندان بههۆی ئهوهی له گاورو جووکهله (اهل الکتاب)هوه وهرگیراون. ئهم چیرۆکهش له تهوراتو کتیبی کۆنی خویان (العهد القديم)دا هاتوهو ناوهکانو کاتو شویتیشیان تیا دا تومار کردوهو بهو شیوهیهی که رپویهتهکانیان ئاماژهیان بۆ کردوون"^(۲).

(۱) تفسیر المنار / ۶ : ۳۴۱ .

(۲) سید قطب- فی ظلال القرآن/ بدرگی ۲، لاپهه ۸۷۵ .

دوو کۆره‌که‌ی ئاده‌م له پش‌تی خۆی بوون

هه‌ندێك له رافه‌كاران (مفسرین) وای بۆچوون، كه ئه‌و دوو كۆره‌ی چیرۆكه‌كه‌یان دیاری كراوه، دوو كۆری راسته‌قینه‌و له‌پش‌تی ئاده‌م نه‌بوون، به‌لكو گوايه له نه‌وه‌و وه‌چه‌كانی بوون، به‌تایبه‌تیش له نه‌وه‌ی (به‌نی ئیسرائیل) بوون. به‌لگه‌شیان له‌م ڕووه‌وه‌ فەرمايش‌تیکی خوايه له كۆتایی چیرۆكه‌كه‌دا، كه فەرموویه‌تی: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ...﴾ (المائدة: ٣٢)، به‌لام خۆ كوشتنی براهه‌ك له‌لایه‌ن براهه‌کی یه‌وه‌ن هۆیه‌ك نیه بۆ نووسینه‌وه‌ی تۆله‌و سزا له‌سه‌ر (به‌نی ئیسرائیل) به‌ تایبه‌تیش، ئه‌گه‌ر ئه‌و دوو براهه‌ دوو كۆری ئاده‌م بن.

هه‌ندێك زانای تریش ڕایان وابوو، كه گوايه چیرۆکی هه‌ردوو كۆره‌كه‌ی ئاده‌م، چیرۆكێکی ته‌مسیلی خه‌یالییه‌و له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی واقیعه‌دا ڕووی نه‌داوه، به‌لكو قورئان نموونه‌ی پێ هێناوه‌ته‌وه له‌سه‌ر سروشتی چاكه‌و خراپه‌خوازی له‌لای خه‌لكی، هه‌روه‌ها گوايه وینه‌ی دوو نموونه‌ی مڕۆفانه‌ی له‌مه‌ر هه‌ردوو لایه‌نی خێرو شه‌ر پیشان داوین.

به‌لام زۆریه‌ی زانایان و رافه‌كارانی قورئان، یه‌كه‌ده‌نگو هاو‌پان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، كه ئه‌م چیرۆكه‌ راسته‌قینه‌و واقیعی بووه‌و به‌راستی و به‌ كرده‌وه له جیهانی واقیعه‌دا ڕووی داوه. هه‌روه‌ها زۆریه‌ی زانایان هاو‌پان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، هه‌ردوو كۆره‌كه‌ی ئاده‌م له وه‌چه‌و پش‌تی خۆی بوون و كۆری راسته‌وخۆی بوون و له‌گه‌ڵیدا ژیاون، ئه‌م به‌سه‌رهاته‌شیان له‌سه‌رده‌می ژیا‌نی ئاده‌م دا بووه.

(خالی بنه‌چینه‌یی)یش له چیرۆكه‌كانی قورئاندا ئه‌ویه، كه ڕه‌هه‌ندیکی واقیعه‌یه‌وه‌ بوونیکی راسته‌قینه‌یان هه‌یه‌وه، كه‌سایه‌تی یه‌كانی نیو چیرۆكه‌ قورئانییه‌كانیش، چه‌ند كه‌سی‌تییه‌کی راسته‌قینه‌ بوون، ڕووداوه‌كانی نیو ئه‌و چیرۆكانه‌ش به‌ كرده‌وه له ماوه‌یه‌کی زه‌مه‌نیی می‌ژوی ڕابردوودا ڕویان داوه. هه‌ردوو

کورپه‌که‌ی ئاده‌میش له نه‌وه‌ی هۆزی به‌ناو (به‌نی ئیسرائیل) نه‌بوون. ئه‌مه‌ش به‌هۆی دووری ماوه‌ی زه‌مه‌نیی نێوان ئاده‌م (به‌نی ئیسرائیل) هه‌و، خۆ ئه‌گه‌ر ئه‌و دوو کورپه‌ی ئاده‌م له هۆزی (به‌نی ئیسرائیل) بوونایه‌، ئه‌وا بکوژه‌که‌ (قابیل) نه‌شاره‌زا نه‌ده‌بوو له چۆنیه‌تی ناشتنی ته‌رمی براکه‌یدا وای لێ‌بی‌ت، که قه‌له‌ره‌شێک پێنموونی بکات بۆ ئه‌و کاره‌، چونکه هه‌یج که‌سیک له (به‌نی ئیسرائیل) له چۆنیه‌تی ناشتنی مردواندا نه‌شاره‌زا نه‌بووه. هه‌ر بۆیه‌ش کاتی قایل لاسایی قه‌له‌ره‌شه‌که‌ی له ناشتنی ته‌رمه‌که‌دا کردۆته‌وه‌و له‌وه‌وه‌ فی‌ری ناشتنی ته‌رمی براکه‌ی بووه، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که پروداوه‌که‌ له‌ کاتی ساوایی (طفولة)ی گرو‌ی به‌شه‌ریدا له‌سه‌ر پروی زه‌ویدا پروی داوه. واش دیاره‌، که ئه‌وه‌ یه‌که‌مین کوشتنی به‌ ئانه‌ست بووی‌ت له‌سه‌ر پروی زه‌وی، خواش هه‌ر خۆی زانیه (والله اعلم).

به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که دوو کورپه‌ی ئاده‌م له پشته‌ی خۆی بوون، فه‌رمایشته‌که‌ی خوايه له‌م چیرۆکه‌دا: ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ (٢٧) المائدة. له‌ زمانی عه‌ره‌بیشدا وشه‌ی (ابن) به‌ کورپه‌ی حه‌قی باوک ده‌گو‌تریت، که له پشته‌ی خۆی بی‌ت، به‌لام مانای وشه‌ی (ابن) به‌ شیوه‌ی (مه‌جاز) و پتر له‌ یه‌ک ماناش بۆ په‌چه‌لێک به‌کار دیت. پێسای مامه‌له‌ش له‌ گه‌ڵ قورئاندا دانانی بی‌ژه قورئانییه‌ که (اللفظ القرآني) یه‌که‌یه‌ له‌سه‌ر حه‌قیقه‌ته‌ زمانه‌وانی یه‌که‌ی خۆی، ئیمه‌ش له حه‌قیقه‌ته‌وه‌ بۆ مه‌جاز لانه‌ده‌ین، ته‌نها له‌ کاتی نه‌توانینی دانانی له‌سه‌ر ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ زمانیه‌دا نه‌بی‌ت، له‌م چیرۆکه‌شدا، هه‌یج به‌ره‌سته‌یک بۆ دانانی له‌سه‌ر باره‌ راسته‌قینه‌که‌ی نه‌یه‌.

پاشان به‌لگه‌یه‌کی دی له‌سه‌ر ئه‌م راستیه‌، فه‌رموده‌یه‌کی راست (صحیح) ی پی‌غه‌مبه‌ری خوايه ﷺ که (بخاری) و (مسلم) له (عبدالله کورپه‌ی مسعود) هه‌و- خۆی لێ‌ی رازی بی‌ت- گێ‌راویانه‌ته‌وه‌، که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((لَا تُقْتُلُ

نَفْسٌ ظُلْمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِّنْ دَمِهَا وَذَلِكَ لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ^(١)، واته: ههركهسێك كه به زولم و زۆرداریی بكوژریت، یهكهمین كورپی ئادهمیش (قابیل) بهشیکی گوناهاكهی له نهستۆدایه، چونكه نهو كورپه یهكهم كهس بوو، كه رینگای كوشتنی دانا..

ئهم فهرمودهیهش ئاماژه بۆ نهوه دهكات، كه كورپهكهی ئادهم له پشستی خۆی بووه، چونكه دهفهرمویت: (ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ)، (یهكهم كورپی ئادهم)، وشه یهكهمینیش لیره دا، یهكهمینى زهمهنى و میژوویی یه، ههروهها فهرمودهكه (یهكهم كورپی ئادهم)، كه بكوژیکی ستهمكاره خهتایار دهكات بهوهی، كه بهشیکی گوناھی كوشتنی ههركهسێکی، تارۆژی قیامهت له نهستۆدایه، كه به زولم و ستم (بهناهیق) كوژراییت. جا بیربكهروه لهوهی ئاخۆ چهندهها كهس له میژووی مرۆفایهتیدا بهسهریدا، تا ئهمرۆ كوژراون و ئهی چهندی تر له ئایندهداو، تا پۆژی قیامهت دهكوژرین، ئیدی بروانه ئهنزازی ئهو گوناها چهنده، كه یهكهم كورپی ئادهم له نهستۆی دایه.

پاشان فهرمودهكه هۆی له نهستۆنانی بهشیکی ههر تاوانیکی كوشتنی بهوه دیاری كردوه، لهبهرئهووی (نهو كورپه) یهكهم كهس بووه، كه رینگهی كوشتنی گرتۆتهبهرو پێسای كوشتنی داناوه. (دیاردهی یهكهمین)یش بۆیه به دیاردیهکی میژوویی و زهمهنی دانراوه، چونكه نهو كورپه یهكهم كهس بووه، كه كرداری كوشتنی ئهنجام داوهو، یهكهمین بكوژیش بووه، بهم پهنگهش دهركای خوینریژی كردۆتهوهو زالمه دهستدریژكارهكانی بانگ كردوه بۆ شوین پێهه لگرتنی خۆی لهو تاوانه دا.

لهم ڕووهوه پێغه مبهری خوا ﷺ فهرموویهتی: ((مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْءٌ

(١) رواه البخاري في كتاب الأنبياء: ٦٠ باب خلق آدم: ١ حديث رقم ٣٣٣٥، و رواه مسلم في كتاب القسام: ٢٨ باب بيان إثم من سن القتل: ٨ حديث رقم ١٦٧٧.

وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ^(١).

واته: ههركهسێك له ئیسلامدا پێسایهکی چاك دارپێژێت، ئهوا پاداشتی خۆی لهسهری ههیه و پاداشتی ههركهسێکی تریشی لهسهر ههیه، كه له دواى خۆی پهیرهویی پێسا چاكهكهی بکهن بێ ئهوهی هیچ شتیك له پاداشتی ئهوان كهم بکات. ههركهسێكیش له ئیسلام دا پێسایهکی خراپ دارپێژێت ئهوا گوناھی لهسهر دهكهوێت و گوناھی ههركهسێكیشی لهسهره كه له دواى خۆی كار بهو پێسا خراپه دهكهن بێ ئهوهی هیچ شتیك له گوناھی ئهوانیش كهم كاتهوه.

مانای (گێڕانهوهی چیرۆكهكه به ههق)

لێره شدا ساتێك رادهمیێن له ئاست فەرماشتهكهی خوا ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ المائدة ﴿٢٧﴾. بهسهرهاتی ههردوو كۆرهكهی ئادهمیان به ههق بوو بگێڕهوه..

لێره دا ههق (الحق) مانای چیه؟ ههق لێره دا پاستگۆیی و پاستی و دروستی دهگهیهنێت، به مانای نابێت ئهو چیرۆكهیان وهگرێت، تهنها له ههواله پاستهكانو رپوايه ته پاستبێژی یه كانهوه نهیێت، واته لهو فەرمروده پاست (صحیح)انهوه، كه به دُنیاویی و سهلمیئراوییهوه له پیغه مبهری خواوه ﷺ گێڕاونهتهوه.

جا ئهگەر مرۆفی موسلمان بهم مهرجهوه (له بواری مامه له لهگه له چیرۆكهکانی قورئاندا) پابه ند بیێت، له نیۆ چیرۆكهکانیشدا به چیرۆکی ههردوو كۆرهكهی ئادهمیشهوه، ئهوا بیگومان ئهم سیفه تهی له زانست و گفتاریدا به دیی هیئاوهو، ئهو

(١) رواه مسلم في كتاب الزكاة: ١٢ باب الحث على الصدقة (٢٠)، ديث (١٠١٧)، وفي كتاب العلم: ٤٧ باب من سن سنة حسنة أو سيئة: ٦ حديث (١٠١٧).

چیرۆکانهشی بهههق (بهراستی و نه مانه تهوه) بۆ خهڵکی خویندۆتهوه و گیراوه تهوه. ههر له بهر نه مهش هه موو نهو که سانهی دهقه ئیسرائیلییه کانیا له باره ی چیرۆکی ههردوو کوره که ی ئاده مهوه به کارهیناوه و چهند ریوایه تیکیان له و یوه بۆ رووداوه کانی ئهم چیرۆکه هیناوه، پێیان ده لێن: ئیوه بهم پێنمایی یه قورنانی یهوه بابهند نه بوون که داوا ده کات چیرۆکه که به ههق بگێرێتهوه: ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ (المائدة ٢٧)، هه ربۆیهش زۆریه و ته کانیا له سه ر ئهم چیرۆکه نهو سیفه تی (ههقه ی که قورنانه به مه رج گرتوویتی) ون کردووه، لهو یشه وه سیفه تی زانستیانه و مه نه جی و نه کادی میانه شیان ون کردووه، که سیفه تی زۆر پێویسته له بواری فیکرو زانست و مه عریفه دا.

په سنده بوونی قوربانی له یه کیکیان

ههردو برا که (قابیل و هابیل) له سه ر مه سه له یه ک ناته با بون- که ئیمه نازانین مه سه له که چیه -و، په ناشیان بر دۆته بهر ئاده می باوکیان- سلّوی لی بیّت- که داوه ر بیّت له نیوانیاندا. (ئاده م) یش داوای لیّ کردن، که هه ر یه که یان قوربانی یه ک پێشکهش به خوا بکات، ئیدی کامیان له سه ر هه ق بوو، نه وه بیگومان خوا قوربانییه که ی لیّ وه ر گرتووه و، نه وی تریشیان ته نه ا نه وه ی له سه ره که له هه لویستی خۆی پاشگه ز بیته وه، چونکه له سه ر هه ق نیه. (قوربانییه کهش) شتیکی تایبه تی بووه و، -ناتوانین ده ستنیشانی بکهین که چی بووه- و ته نه ا نه وه ش بووه که پێشکهشی خوای بکهن، له وانه یه خۆراکیک یان شله مه نی یه ک، یان که ره سه یه ک بوویّت، یان له وانه یه ئاژه لێک، یان به ره مه میکی کشتوکالی بوویّت، له وانه شه شتیکی دیکه ی غهیری ئه مانه بوویّت. به هه ر حالّ هه ری هه که یان شتیکی کردۆته قوربانی و- هۆی نزیک بوونه وه له خوا-، خواش قوربانی یه کیکیانی په سند کردووه و، قوربانی یه نه وی تریانی په سند نه کردووه. ناشانین خوا چۆن قوربانییه که ی په سند کردووه، ته نه ات قورنانه داوامان لیّ ده کات، که له چۆنیه تی

په‌سندبوونی قوربانیه‌که نه‌کۆڵینه‌وه، چونکه لی‌کۆڵینه‌وه‌ی له‌م بواره‌دا هیچ سوودی‌کی نیه و هیچ به‌روبوومی‌کیشی نیه، هه‌روه‌ها ئامرازی لی‌کۆڵینه‌وه‌شان به‌ده‌سته‌وه نیه تا به‌کاری بێنن، بۆیه‌ش له‌م کاته‌دا لی‌کۆڵینه‌وه‌و به‌دوادا‌گه‌ران ته‌نها به‌ فی‌رۆدانی کاته‌و، خه‌رج کردنی هه‌ول و کۆشش‌یک‌ی عه‌ق‌لیشه‌ له‌ بواری‌ک‌دا، که‌ هیچ که‌ل‌یک‌کی لێ وهدی نایه‌ت. له‌م ڕوه‌شه‌وه مامۆستای شه‌هید (سید قطب) له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا (في ظلال القرآن) گوتویه‌تی: "فه‌رمانی (فَنُقْبَلْ مِنْ أَحَدِهِمَا) فه‌رمان‌یک‌ی نادیاره (مب‌نی للمجهول)، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی، که‌ په‌سندکردن، یان په‌سندنه‌کردن، به‌نده‌ به‌ه‌یز‌یک‌ی نادیار (قوة غيبية) هه‌و، به‌ستراویشه‌ به‌ چۆنیه‌تیه‌کی نادیاره‌وه.

ئهم جۆره‌ دارشته‌ی چیرۆکه‌که‌ش، دوو خا‌لی گ‌رنگ‌مان پێ ده‌به‌خشیت:

یه‌که‌م / نابیت له‌ چۆنیه‌تی ئهم په‌سند کردنه‌ بکۆڵینه‌وه‌و، نابیت وه‌ک ئه‌و کتێبه‌ ته‌فسیرکاریانه‌ش تییدا قوول بینه‌وه، که‌ چوونه‌ته‌ سه‌ر چه‌ند ڕیوايه‌ت و به‌سه‌رهات‌یک‌ی وه‌ها، که‌ ده‌رکه‌وتوه‌ ته‌نها له‌ ئه‌فسانه‌کانی نێو کتێبه‌ ده‌سکاری کراوه‌که‌ی (ته‌و‌رات) هه‌و وه‌رگیراون.

دووه‌م / دیاریکردنی ئه‌و ڕاستیه‌ی، که‌ "ئه‌و که‌سه‌ی قوربانیه‌که‌ی په‌سند کراوه‌و لێ وهرگیراوه، هیچ گوناھ‌یک‌ی نه‌بووه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، بیه‌ته‌ پاساوی ڕق لێ هه‌ل‌گ‌رتن و شیاو‌بوونی کوشتنی، چونکه‌ هیچ ده‌ستی‌کی له‌ په‌سندبوونی قوربانیه‌که‌یدا نه‌بووه، به‌ل‌کو (ه‌یز‌یک‌ی غه‌یبی) کاری چۆنیه‌تی په‌سندبوونی قوربانیه‌که‌ی له‌ ئه‌ستۆ ناوه‌و، ئهم ه‌یزه‌ش گه‌لێک له‌ سه‌رووی په‌ی بردن و خواستی هه‌ردووکیانه‌وه‌ بووه‌و، هه‌ر ته‌نهاش به‌ خواست و ئیراده‌ی (ه‌یزه‌ غه‌یبی یه‌که‌) خۆی په‌سند کراوه" (١).

(١) في ظلال القرآن / ٢ : ٨٧٥ .

کینهی قین له دڵ له وهی (لَا قُلْنَاكَ) دا

(شەڕ و خراپە کاری) توانیی بەجێتە دڵی ئەو برا قین لە دڵەوه له دژی براکەمی تر، شەیتانیشت دەستی بەسەر بیروھۆشیدا گرت و دڵی کوێر کردەوه له ئاست بەدەمەوه هاتنی ھەق و گەڕانەوه بۆ راستیدا. بێگومان ئەم برا شەڕخوازە زانیبووی، کە ئەو خۆی لەسەر ھەق نیە، بە لکو براکەمی لەسەر ھەقە، چونکە خوا قوربانییەکی لێ وەرگرتووە، بۆیە لە بنەرەدا دەبایە لە ھەلۆیستی خۆی پاشگەز بێتەوه و لە بیروپرای خۆشی وازی بێت. بەلام ئاخۆ کەمی وادەکات لە کاتی کدا شەیتان بیرو ھۆشی داگرتووە، ھەموو ھەلۆیکی بیرکردنەوهی ھێمانەمی بۆ نەھێشتووە و ھەموو دەروازەیەکی بەخۆداچوونەوه و پاشگەزبوونەوهی لێ داخستووە، تەنھا یەک شتی بەدەستەوه ماوە، ئەویش سووربوونیەتی لەسەر ھەلەو بەراستەر زانیسی بیروپرای پووجەلۆ، بەروونی شەڕخوازی.

بەلام خۆزگە شەیتان بەوێندە وازی لەو برا کین لە دڵە بهینایە، جا ئایا -شەیتان بە تەنھا قۆناغێک - لە قۆناغەکانی ناھەقی - لە دوستان و شوێنکەوتوانی قایل دەبێت؟ بێگومان شەیتان شوێنکەوتوانی خۆی لە قۆناغێکی بەتال و ناھەقییەوه بۆ قۆناغێکی تری خراپتر دەبات، جم و جوول و ھەنگاوەکانیشیان لە خراپیکەوه بۆ خراپتر دەبات و.. بەم ڕەنگە ھەر وا دەکات.

دیارە ئەم برا قین لە دڵەش، شەیتان بەرەو قۆناغێکی ترسناکتری بردبوو کە بیرکردنەوه بوو لە کوشتنی براکەمی، سووربوونیشتی بوو لەسەر ئەو کردەویە. بەراستی ھەر تەنیا بیرکردنەوهی باریەکیشت لە کوشتنی براکەمی خۆی، تاوانیکی گەورە، ئەم چۆنە ئەگەر ئەم بیرکردنەویە بەگاتە سەر کردار و بەتەمابوون و سووربوون لەسەر ئەنجامدانی؟ ئەم چۆنە ئەگەر بەتەمابوون و سووربوونەکەش بۆ جەخت لەسەرکردنی تیپەرپێتراو بگۆڕیت؟ ئەم چۆنە، ئەگەر دواتر پێنرایە سەر کردارەکەو راپەراندنی بە کردەوه؟!

- بهراستی ئهو وته بهدکارییهی که برا قین له دله که به ناشکراو بی شهرومانه درکاندی- واته (لَا قُتِلْنَاكَ / دهیئت بتکوژم) چەندین ناماژهی له خۆ گرتوه:
- ۱- ناماژه دهکات بۆ زال بوونی شهیتان بهسه ریداو داگیرکردنی دهروونی.
 - ۲- ناماژه دهکات بۆ خۆ بهزل زانینی و نکوولی کردنی، بهدهمهوه نههاتنی ئهو ههقهی که مافی براکهیهتی.
 - ۳- ناماژهیه بۆ گوزارشت و تهرجه مهی ئهو رقه رهشی که دلی به تهواوهتی سیخناخ (پر) کردوه.
 - ۴- ناماژهیه بۆ نهمانی هه موو مانایه کی براهیهتی و مرۆفایهتی له دلیدا له ئاست براکهیدا.

نه ریتی (هابیل) ی برای له وهلامی هه ره شه کهیدا

برای ئیماندار (هابیل) بهچی وهلامی هه ره شهی براکهی دایه وه؟ پێی گوت:

﴿... إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَىٰ يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بِإِثْمِي وَإِثْمُكَ فَتَكُونَ مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ المائدة﴾، واته: بێگومان خوا تهنها له کهسانی له خواترس و خواپهرست قوربانی و کاری چاکه پهسند دهکات. جا بهخوا نهگهردهستت بۆ سهرم درێژکهیت به نیازی ئهوهی بکوژیت، ئهوا من دهست درێژ ناکهم به نیازی ئهوهی تۆ بکوژم، بهلکو من له خوای پهروهردگاری جیهانیان دهترسم. بۆیه من بهم ههلوێستهی خۆم دهمهوێت گوناھی من و گوناھی خوێشت لهئهستۆ بگریت، ئنجا یهکیك له کهسانی شایستهی دۆزهخ دهیئت و ههر ئه مه شه سزای ستهمکاران..

جا کاتیك نهریتی ههر دوو براكه له پێی و تهی ههر دوو کیانهوه بهراورد دهکهن و ههولێ ناسینی خوونههریتی ههر دوو کیان دهدهین، تی دهگهین، که ئهوان دوو نمونهی لیک جوداو دوو پیاوی لیک جیاوازن.

ههر لهم پروهوه (سید قطب) دهلێت: "ئهم چیرۆکه نمونهیهکمان له سههر نهریتی شه پرخوازی و دوژمنکاریی پیشان دهدهات، تهنا ته نمونهیهک له سههر دوژمنکارییهکی زۆردارانهی وهها، که هیچ پاساو به هانهیهکی نی یه، ههروهها نمونهیهکمان له سههر نهریتی چاکهخوازی و لیبروردیهی و نمونهیهکمان له سههر دهروونپاکی و ناشتی خوازی پیشان دهدهات، ئهم دوو نمونهیهش بهرامبهری یه که تر رادهگریت، ههریه کهشیان به گوێرهی نهریتی خۆی پهفتار دهکات" (۱).

پازو نهینی ناتهبایی ههلوێستهکانی ههر دوو براكهش له وه دایه، که ههریهکیان خوی به شتی که وه گرتوهو، بیری لێ دهکاتهوه، چونکه ههموو وته کردهویهکی مرۆف پهیوهستن به تیروانین و بیر کردنهویهوه.

ئهو برا قین له دل و ستمکارهش (قابیل) به دههم خواستی شهیتانهوه چووبوو، ئهو وتهیه، که سوور بوو له سههری، گوئی، ئهوهش، که به ته مای کردنی بوو کردی. به لام برا ئیمانداره ناشتی خوازه که (هابیل) به دههم خواستی ههقهوه چووبوو، باوهپی به خوا هی نابوو، ههر بۆیهش سوور بوو له سههر ئهوهی، که گوتهووی و خاوهنی وتهی خۆی بوو. ئهوهشمان له بیر نهچیت، که ئهوان دوو برای راسته قینهی یه که تر و له یهک باوک و یهک دایک بووبوون، له یهک په حمدا کۆببوونهوه و له یهک مه مک شیریان خواردبوو له یهک ماییشدا ژیا بوون.

جا سههرای ئهو یه کییتی و کۆکبونهش له کاروباره ده رهکیه کاند، که چی له پرووی تیروانین و فیکرو ههلوێست و پهفتار و گفتار و کردارهوه لیک جوداو ناتهبا بوون. وادیاره له مه شدا ئاماژهیهک بۆ ئهو لیپرسراویتییه تاکه که سییه (المسؤولية

(۱) فی ظلال القرآن: ۲: ۸۷۴.

الفردیة) ههیه، که خوا بۆ مرۆفی داناوه، ههروهها ئاماژهیه بۆ ئهو توانایه ی مرۆڤ له ههلبژاردنی ههلوێست و رهفتار و رێبازدا که خوا به مرۆڤه که ی به خشیوه، ئیدی مرۆفیش سه رپشك کراوه لهو پێگه یه دا که ده یگرێته بهرو، لهو هه لئس و که وتهش که ده ی نوێنیت، خواش بهر پر سیاریتی ئهو شیواز و پێگا هه لبژیراوه ی ده خاته ئه ستۆی و بهم پێیه سه ره نجامی به ده ست هاتوی لیوه په یدا ده بیّت.

"إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ"

لهو چیرۆکه‌دا برا باوه‌رداره‌که (هابیل) بۆ هه‌ڵسه‌نگاندنی گفتارو بیروپاراکانو، بۆ وه‌به‌رنانی کردارو ره‌فتاریش تا له‌لای خوا په‌سند بن، بنه‌مایه‌کی باوه‌ردارانه‌ی جیگیری قورئانیانه‌و بنچینه‌یه‌کی راسته‌وانه‌شمان پیشان ده‌دات، ئه‌مه‌ش وه‌ك له‌و وته‌یه‌یدا هاتوه‌: (إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) ..

به‌وپه‌ری دیاری کردنو جه‌خت له‌سه‌رکردنیشه‌وه‌ پێی ده‌لێت: (إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ)، بێگومان خوا، ته‌نها له‌ که‌سانی خواپه‌رستو ته‌قوادر وه‌رده‌گریت. (ته‌قوا)ش - که‌ مانای له‌خوا ترسانو خۆپاراستن له‌ سزای خوا- ده‌گه‌یه‌نیت، مه‌رجێکه‌ بۆ په‌سندبوونی کاره‌کان له‌لای خوا. باوه‌ر (ایمان)یش بنچینه‌یه‌که‌ بۆ وه‌به‌رنانی و ئومیدی سوود لێ‌وه‌رگرنتی.

بۆچی باوه‌رو له‌خواترسان بنچینه‌ی په‌سندبوونی کاره‌کانن له‌لای خوا؟ چونکه‌ کاره‌کان بۆ خود (ذات)ی خۆیان ناویسترین، هه‌ر بۆیه‌ش هه‌یج سوودیکیان تێدا نابیت، ئه‌گه‌ر له‌ مانا و مه‌به‌سته‌کانیان دابهرزینو له‌ ژیان و کاراییشان جودا بن. وه‌ك چۆن به‌روبوومیش ته‌نها له‌سه‌ر دره‌خت ده‌رویت، به‌هه‌مان شێوه‌ش کاروکردار چاك و پاك و راست نابیت و له‌لای خواش په‌سند نابیت، هه‌تا له‌ سه‌رچاوه‌ی باوه‌رو ئیماندارتییه‌وه‌ هه‌ڵه‌قه‌ولیتو، هه‌تا له‌ ته‌قواو خۆپاریزیشه‌وه‌ سه‌ر هه‌ڵه‌نه‌دات. خواش بێگومان ته‌نها کاره‌کانی به‌ساده‌یی ناویت، به‌لكو ده‌یه‌ویت کاراییان له‌ دڵو ده‌روونی خاوه‌نه‌کانیاندا هه‌بیت. . خوا دڵ هه‌ست و نه‌ستیانی ده‌ویت. گرنگ ئه‌وه‌یه‌ مرو‌فی باوه‌ردار، ئاکاری ته‌قواو له‌خواترسانی ده‌ست كه‌ویتو هه‌موو ژیانو بوون و قه‌واره‌ی پێ پركاته‌وه‌. خرای په‌روه‌ردگار ده‌رباره‌ی حه‌كمه‌ت له‌ پێشكه‌شکردنی قوربانی و دیارییه‌كان فه‌رمویه‌تی: ﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّنْ

شَعَرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۖ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْقَانِعِ وَالْمُعْتَرِ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا
وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ النُّفُوسُ مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ
وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ [الحج]، واته: ئیمه سه‌رپرینی ئاژه‌ له دابه‌سته‌ کراوه‌ کائمان
داناهه به به‌شیک له دروشمو و پێ و رەسم و خواپه‌رستییه‌ کان بۆ خوا- که دیاره
له‌ کاتی هه‌ج و رۆژانی جه‌زنی قورباندا به‌ پێوه ده‌بریت-، چونکه بێگومان خێرو
به‌ره‌ که‌تی زۆریان بۆ ئێوه تێدايه. ده‌ ئێوه‌ش ناوی خویان له‌سه‌ر به‌نه‌ له‌ کاتی
سه‌رپرینیاندا (بسم الله، الله اکبر) یان له‌سه‌ر بلیینه‌وه، له‌ کاتی‌کدا ئاماده‌ و ریز
ده‌کری‌ن بۆ سه‌رپرین، جا که سه‌ریشی برپان و گیانیان تیا‌دا نه‌ما و که‌ول و
پارچه‌ پارچه‌ کران، لێ‌ یان بخۆن و به‌شی هه‌ژارو سوالکه‌رانی‌شی لێ‌ بکه‌ن. ئیمه به‌م
په‌نگه‌ ئاژه‌ل و مه‌رو مالآتمان بۆ ئێوه ده‌سته‌مۆ و راهی‌ناوه، تا‌کو سوپاسی خوی
له‌سه‌ر بکه‌ن. بێگومان خوا خۆی له‌ گوشت و خوینی شه‌و قوربانیانه‌ی ناوێت و
به‌رناکه‌وێت، به‌لکو ته‌نها ته‌قوا و خواپه‌رستی و له‌خواترسانی ئێوه‌ی ده‌وێت و به‌ری
ده‌که‌وێت و به‌هی‌ندی ده‌گری‌ت. به‌و شیوه‌یه‌ ده‌بینین خوا بۆیه مه‌رو مالآتی بۆ ئێوه
ملکه‌چ و ده‌سته‌به‌ر (تسخیر) کردوه، تا له‌ کاتی سه‌رپریندا خوا به‌ گه‌وره‌ دانێ‌ن -
واته له‌ پێ‌ی وتنی (الله اکبر) هه‌- و پێ‌زو قه‌دری زۆری خوا بزانه‌ به‌هۆی ئه‌وه‌ی، که
رێ‌نوونی کردوو‌ن بۆ پێ‌ی پاست، تۆش ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر مژده‌ی به‌هه‌شت و
به‌خته‌وه‌ری به‌ چاکه‌کاران و خێرخوازان بگه‌یه‌نه‌؟

له‌ مباره‌یه‌وه له‌ فهرمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ریشدا ئامازه بۆ ئه‌م ته‌قوا و خۆپاریزییه
کراوه، وه‌ك ئه‌و فهرمووده‌یه‌ی که (مسلم) له (ابوهریره) هه‌- خوا لێ‌ی پازی ییت-
گێ‌راویه‌تییه‌وه، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمویه‌تی: ((إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى
صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ))^(١)، واته: بێگومان خوا بۆ

(١) رواه مسلم: كتاب البر والصلة رقم ٤٥، باب تحريم ظلم المسلم ١٠، حديث رقم ٢٥٦٤.

شکل و پرووخسارو مالو سامانتان ناروانیټ، به لکو بو دل و دهر وونو کارو کرده و هتان دهر وانیټ.

جا نه گهر کارو کرداریش له باوه په پوهه سرچاوه نه گړیتو، له ته قواوه سره هه لنه دات، نهوا له لای خوا په سند ناکړیتو بڼو خاوه نه که ی رت ده کاته وه، وهک فهرموویه تی: ﴿وَقَدْ مَنَّآ اِلَى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبْءًا مِّنْثَوْرًا﴾ (٢٣) الفرقان. واته: کاتیک دین و ته ماشای بنچینه ی کارو کرده وه یا مان کردو دیتمان هه رموی تاوانه -یان له سهر بڼه په تیکی خوا په رستی نه بووه-، نهوا هه موو نهو کرده وانه یا مان به یاداو بوونه ته و توژی په رش و بلاو.

پیاوچا کانی موسلمانیش هه‌میشه بۆ ماوه‌ی زۆر له ئاست فه‌رمایشتی خوادا ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ راوه‌ستان و خه‌ریکی خواپه‌رستی و گوێ‌رایه‌لیی فه‌رمانه‌کانی خواو، پێشکه‌شکردنی قوربانیه‌کانیان بونو، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش ترسان و له‌وه‌ی نه‌بادا خوا لێیان په‌سند نه‌کات، چونکه‌ ترسی ئه‌وه‌یان هه‌بووه‌، که له‌ ته‌قواکارنو و خواپه‌رستان نه‌بن.

لەم پرۆوەشەوێ پیاوچاكانی موسلمان چەند وتەیەکیان هەیە، وەك: هاوێڵی بەرپێزی پیغەمبەر (ابو درداء)- خوا لێی پازی ییت- گوتیەتی: "ئەگەر بە تەواوەتی دڵنیایم لەوەی كە خوا یەك نوێژم لێی پەسند دەكات، ئەو بە من باشتەر لە هەموو دیناوە ئەوێ تی دایە، چونكە خوا خۆی دەفەرموێت: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾."

ئەمىرى باوەرداران (على كورې ابوطالب) -خو لىي پاڙى بىت- گوتويوتى:
 "ھەر كاريك ئەگەر تەقواو خۇپايرىزىي لەگەل دابىت، كەم نابىتەو، چونكە چۆن
 كاريك پەسند كرايىت كەم دەكات؟"

خەلیفەى بەرپریش (عومەر كۆرى عبدالعزیز) -خوایى رازى بیّت- لەكاتى ئامۆزگارىکردنى یەككە لە كارمەندانیدا، پىی گوتووه: "من وهسیهتت بو ده كهـم

بهوهی ههمیشه ئهو تهقواو خۆپارێزییهت ههبیّت که خوا جگه لهوه هیچی تر پهسند ناکاتو، ههر بهوهش پهحم به بهندهکانی دهکاتو، تهنها بهوهش پاداشتیان دهاتهوه. دهنه کهسانی راسپیرو وهسیهت کاری تهقواو زۆرن، بهلام پهیرهوکارانی کهمن."

(عامری کورپی عبدالقیس) یش گوتهویهتی: "ثایهتیک له کتیبهکهی خوا له ههموو دنیا لای من خۆشهویستهر که خوا پشی بمکاته یهکینک له خۆپارێزو تهقواکاران، چونکه خوا خۆی فهرموویهتی: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾."

جاریکیان سوالکهریک دهچیتته لای (عبدالله کورپی عمر) -خوا لییان رازی بیت- ئهویش به کورهکهی دهئیت: دیناریکی پشی بده.. کورهکهشی دیناریکی پشی دهوات، کاتیک سوالکهرهکه رۆشت، کورهکهی (عبدالله) به باوکی خۆی گوت: بابه، خوا لیت قبولی کات.. باوکیشی گوتی: "گهر بمزانیایه خوا یهک سوژدهم لی قبول دهکات، یان خیری درههمیکم لی قبول دهکات، ئهوا نادیاریک له مردن له لای من خۆشهویستهر نیه، ئایا دهزانیت خوا کردارهکان له کتی پهسند دهکات؟ بیگومان له تهقواکارو خۆپارێزانی پهسند دهکات" ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾.

(مطرف کورپی عبدالله)ش له دووعاو نزاکردنیدا دهیگوت: "خوایه پۆژووی یهک پۆژم لی وهرگریت، خوایه چاکهیهکم بو بنووسیت" پاشان دهیگوت: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾.

(عامری کورپی عبدالله)ش کاتیک لهسهه پیخهفی مردن بوو، گریا، لییان پرسى: چی دهتگریه نیت؟ له وهلامدا گوتی: ئایهتیک له کتیبهکهی خوادا.. گوتیان: کام ئایهتهیه؟ گوتی: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾^(۱).

(۱) ههموو نهم وتانهی پیشوو له کتیبی (الدرا المنشور) دایه، بهرگی شهشهه، لاپهه (۵۶-۵۷).

مروّقی باوہردار بیر لہ کوشتنی براکھی ناکاتہ وہ

دوای نه‌وهی برا باوه‌رداره‌که بنچینه‌ی په‌سندبوونی کاروباری له‌لای خوا بو برا
سته‌مکاره‌که باسکرد، وهك وه‌لامیك بو‌ئو هه‌ره‌شه به‌دکارانه‌یه له‌سه‌ر کوشتنی و
که وه‌لامه‌که‌شی زۆر جوان و نهرم و نیان و ناشتی خوازانه بوو“ ﴿لَیْنُ بَسَطْتَ اِلَیَّ
یَدَکَ لِنَقْتُلَنی مَا اَنَا بِبَاسِطِ یَدَیْ اِلَیْکَ لَا قَتْلَکَ﴾.

نہم وہ لامہش چند مانایہ کی جوان دہ گہ نیّت، وہك:

۱- وه لاميكي هيمنانه و كاردانه وهيه كي ناشتيانه له بهرامبهر هه ره شه و گوره شه ي براكه يدا.

۲- دڻياگردني براهمي لهوہي کہ ٺہو (واتہ ھابيل) بير لہ کوشتني (قابيل) ناکاتموہو بہ تہمائي ٺہو کارہ نيہ.

۳- ده لالت و به لگمیه لسه ر نه ریتی هیمن و ناشتیخوزانه ی ئه و برایه و لسه ر دهروونه بروادارو ره زامه نده که ی.

بیگومان برا باوه‌پردازه که وه‌لامی هه‌ره‌شه‌ی براکی به هه‌ره‌شه‌یه‌کی هاوشیوه،
یان توندتری نه‌دایه‌وه، خراپه‌شی به خراپه وه‌لام نه‌دایه‌وه، بهو نه‌فامیه‌ش
هه‌ئس وکه‌وتی نه‌کرد که له سه‌رووی نه‌فامیی نه‌یاره‌که‌یه‌وه بیټ، وه‌ک شاعیری
سه‌رده‌م، جاهیلی، گوته‌نی:

ألا لا يجهلنَّ أحد علينا

فنجہل فوق جہل الجاہلینا

بیگومان نهو جوړه هه لویسته ی برا باوه پداره که (هابیل) مه گر ته نها له
توانای سیاوه هه ره گه وړه کاندای بت.

وهلامدانوهی خراپهش به خراپهیهکی هاوشتیهی خۆی، ئاسان و سانایه و، هه موو کهسیکیش دهتوانیت بهو پهنگه بجوولیتهوه. بهلام تهگهه بتوانیت خۆت له سهروو خراپه و شهپرخوازی و ناههقییهوه بگریته، له جاهیلیکی نهفامکار گهورهتر بیت، له ململانێ و ناکۆکییهکانیاندا وهك مندال و هه رزه ههلس و کهوت نه کهیت و، وهلامی خراپهش به چاکه بدیهتهوه، تهوا تهنها له کاتی کدا توانای تهمانهت ههیه که مروفیکی گهورهو لیها توه بیت و، خاوهنی دهروونیکی فراوان و، دلیکی بهسۆزو میهره بان بیت و، باوهریکی زۆرو، بهخته وهرییهکی فره و، په وشت و ناکاریکی پاک و بهرزت هه بیت، تهو خوایهش راستی فره مووه له م فره میشتهی سووره تی (فصلت) دا: ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ (٢٤) وَمَا يُلْقُهَا اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقُهَا اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٢٥﴾. واته: چاکه و خراپه وهك یهك نیین و له یهك ئاستی هاوشتیه دا نین، جا تۆش به په وشتی چاک و به هیمنی، باشتترین په فتار بگره بهر که چاوپۆشی و لیبوردن و سینه فراوانیه.

ئیدی دهبینیت تهوهی که دژایه تی له نیوان خۆی و تۆدا هه بووه، وهك دۆستیکی نزیک و پارێزگاری لی دیت.

دیاره هیچ کهسیکیش خاوهنی ته م پله به رزه نیه تهنها تهوانه نه بیت که به هۆی شاردنه وهی رپو و کینه و نه ریتی له خۆ بوورد و بیانه وه ئارامیان له ئاست نه فام و جاهیلاندا گرتوه و تهوانه ن که خاوهنی به ختیکی گه ورنه و سه رفرازن.

هۆی چی بوو که (هابیل) براکە ی نەدەکوشت؟!

بێگومان برا باوەردارە که (هابیل) دەستدریژی بۆ سەر براکە ی خۆی نەدەکرد تا کو بیکوژیت. بەلام بۆ ئەوەی که برا دلێرە قەكەشی ئەم هەلۆیستە بە خراب لێك نەداتەو، گومانیشی وا نەبێت که گوايه بیرنەکردنەو (هابیل) ی برای بەهۆی بێ توانایی و دەستەوسانی یەو هە بێت، بۆیه (هابیل) خۆی ئەم هەلۆیستە ی خۆی بۆ پوون دەکاتەو و هۆیه کەشی بۆ دیاری دەکات که بۆچی وەك ئەو بیر لە کوشتنی ناکاتەو، ئەو هەبوو پێی گوت من بۆیه دەست بۆ تۆ درێژ ناکەم و ناتکوژم، چونکه بێگومان من له خوای پەرورەدگاری جیهانیان دەترسم “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبِّ الْعَالَمِينَ”.

بەراستی ئەمەش ترسێکە لە خوای پەرورەدگاری جیهانیان، بێگومان ترسانیش لە خوا، لەلای مەروفی باوەردار حالەتێکی ئیمانداریتی و خۆپارێژی (تقوی) و زانینی چاودێری خوا لەسەری دەخولقینیت. ئەم حالەتی ئیماندارییەش پێگەی ئەنجامدانی کاری ناپەرەوای یاخی بوون و بەدکرداری لە خاوەنەکە ی، دەگریت و ناهێلێت ئەو پێگە نابەجێیە بگریته بەر. هەر وەها لەخواترسان زمانە ی دنیایی (صمام الأمان) ه لە ژبانی هەموو تاکە کەس و کۆمەڵێکدا، هەر ئەمەش بەهێزترین پاسەوانە بۆیان که پێگە ی دەستدریژی و زۆرداری و ئازاردانیان لێ دەگریت.

پێویستە لەسەر بیریارو تێۆرسازو پەرورەدیاران سوور بن لەسەر پێگە یاندنی تاکەکان بە پەرورە ی چاودێری خوا و لەخواترسان، بە تەمابوونی پاداشتی خوا، پزۆیی لەسەر رەزامەندی خوا، تا کو دەست بە هەقەو بەگرن، دەست لە ناهەق و ناپەرەزایی هەلگرن.

هەر ئەمەش تاکە شیکاری راست و دروستە که پێویستە چاکەخوازن بەم

هۆيموه له حەرامو کارى ناله بار دوورکەونهوهو، ئەو ئامرازو هۆکاره نابەجىيانەش له ژياندا وه لانتنن که بهرەو بەدکارىيان دەبات.

به لّام که سانی پیس و تهله که باز، ثم شیکارو لیکنده وه شهرعییه ناخنه روو، به لکو وای له قه لّم ددهن، گوايه چاکه خوازان به هۆی بی دسه لّاتی و بی سه لّیقه یی خویانه وه وازیان له حه رام و به دکاری و زۆرداری هیناوه. هه ر ئه و تهله که بازانه ش پرّوپاگنده ی ئه وه ده کهن، که گوايه نه گه ر ده رفه ت و توانا و زه مینه بو چاکه خوازان بره خسیّت، ئه و روو ده که نه حه رام و به دکاری، ئه مه ش دیاره، که پرّوپاگنده یه کی پوچه ل و به تاله و هه ر خودی ئه و پیاوه ئیمانداره به درۆی ده خاته وه، که خوا له سه ر زاری ئه و فه رموویه: ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾.

واتای هه لگرتنی نۆبائی ههردوو گوناوه که

﴿أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ﴾

پیاوه باوهرداره که (هابیل) هۆیه کی تری خسته سه ر نیازه پاکه که ی خۆی که هانی ده دات بۆ نه کوشتنی برا که ی، ئه وه بوو پێی گو ت: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ﴾ المائدة ﴿٣٩﴾، واته: من ده خوازم که تۆ گوناھی من و گوناھی خۆیشت بجهیته سه ر شانی خۆت و، به هۆی ئه مه وه بیته یه کیك له که سانی شایسته ی نیۆ دۆزه خ، هه ر ئه مه ش سزای سته مکارانه .

ئه مه ش مانای ئه وه ده گه یه نیت که بکوژه که دوو گوناھی له ئه ستۆدا ده بیته ، گونا به کانی خۆی و، گوناھی کوژرا وه که . سه باره ت به م دوو جوژه گونا به ش، ئه وه دیاره گونا به کانی کابرای بکوژ که له ژیا ندا ئه نجامی دا ون لییان به رپرسیاره و ئه مه ش هه یج گرێ و گۆلێکی تیدا نیه ، چونکه گونا ه خۆی بو ون و خۆی ئه نجامی دا ون، هه ر بۆیه ش که ده گو تریت خۆی گونا به کانی له ئه ستۆ ده گریت، ئه وه بێگومان مه سه له یه کی لۆژیکی (منطقی) و زانرا وه له ده روازه ی - دانانی ئه نجامه کان له سه ر به رای یه کانیان -ه .

به لām کاتیك بکوژ گوناھی کوژرا ویش له ئه ستۆ ده گریت، له مه دا پرسیاریك هه یه و ناخۆ مانای چی بیت؟ ئایا مانای ئه وه یه که بکوژه که هه موو گونا به کانی ما وه ی ژیا نی کوژرا وه که ش له ئه ستۆ ده گریت؟ واته گونا هیکی پێوه نامی نیت؟ له و بر وایه دا نیم واییت!!

به لām وایه ده چیت مانا که ی ئه وه بیت، که بکوژه که گوناھی کوژرا و ته نها له

مەسەلەى كوشتندا ھەلەگريت، واتە ئەگەر كوژراو بكوژ بوايەو گوناھى چەند دەبو، ئەوا بكوژە راستەقىنەكە ھىندەى ئەوھش گوناھى لە ئەستۇدايە، جگە لەو گوناھە بنەرەتییەى خۆیشى. بۆيەش ئەگەرى کردارى كوشتن لە ھەردوو كەسى ناكۆك رەچاوە كريت و بە رێژەىەكى ھاوبەش و يەكسان لەنىوانياندا، لەبەر ئەمەشە ئەگەر دوو موسلمان بە شمشیرەكانیانەوہ-يان بە ھەر چەكىيانەوہ-پرووہپرووى يەكدى بوەستن، ئەوا بكوژو كوژراو لە ئاگردان (لەدۆزەخ دان)، بكوژەكە بۆيە لە ئاگردايە، چونكە تاوانەكەى ئەنجام داوہ، كوژراوہكەش بۆيە لە ئاگردايە، چونكە سوور بووہ لەسەر كوشتنى ناحەزەكەى كە نەيھىشتبوو بيكوژيت، ئەمەش كاريكى نەتوانراوى بووہو لە سەرروو ويست و توانايەوہ بووہ. ئەم مانا قورئانى يە لە فەرموودەكانى پيغەمبەر ﷺ جەختى لەسەر كراوہتەوہ.

لەم پرووہوہ (مسلم) لە (صحيح)ى خۇيدا لە (احنف كورپى قيس)ەوہ -خو لىنى رازى بيت- گيژاويەتییەوہ كە گوتوويەتى: من لەمال دەرچووم بەدواى ئەو پياوہدا -كە مەبەستى لە (على كورپى ابوطالب)بووہ- دەگەرپام، لەو كاتەشدا (ابو بكر)- خو لىنى رازى بيت- پيژم گەشت و گوتى: ئەى (احنف) بۆ كۆى دەچيت؟ گوتم: دەمەويت بچم سەر كەوتنى ئامۆزاکەى پيغەمبەر ﷺ، واتە: سەر كەوتنى عەلى- ببيئم.. ئنجا (ابو بكر) پىي گوتم: ئەى (احنف)، بگەرپتوہ، چونكە من لە پيغەمبەرى خوام ﷺ ببيستوہ، كە فەرموويەتى: ((إِذَا تَوَاجَعَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ.. فَقُلْتُ -أَوْ قِيلَ-: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ قَدْ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ))^(١)، واتە: ئەگەر دوو موسلمان بە شمشیرەكانیانەوہ پرووہپرووى يەكدى بوونەوہ، ئەوا بكوژو كوژراو ھەردووکیان لە ئاگردان.. منيش گوتم-يان گوترا-: ئەى پيغەمبەرى خوا، باشە ئەوہ ھالى بكوژەكەيە، ئەى كوژراوہكە بۆچى لەو ھالەتى سزايەدا دەبيت؟ فەرمووى: ئەويش

بیگومان ویستووێتی هاوڕێکەیی بکوژیت.

جا لەبەر ئەوەی لەم چیرۆکەشدا برا باوەردارە (واتە ھابیل) بیری لە کوشتنی برا ستمەکارەکی نەکردۆتەو، ئەوا ئەگەری بە بکوژدانانی لە ئارادا نایست، بەڵکو تەنھا بکوژە و دادەنریت و ھەردوو پێژەیی گوناھەکان لە ئەستۆ دەگریت و بە کردەوێش بەرپرسانی گوناھەکانی ھەردووکیانە، ئەمەبو واتای: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بَايَتِي وَإِنَّكَ فَتَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ﴾.

له لیكدانه‌ی ده‌روونی‌یه‌وه: (ده‌روونی خۆی هانی دا‌بوو)

برا باوەردارە ھەولیدا دڵی برا کینەدارەکی نەرم کاتو، سۆزی لە دڵدا دروستکاتو، واتا کانی بڕایەتی و لەخۆبوردن لە دەروونیدا بخروشینیتو، وەسوەسەیی شەیتانی تیدا نەھیلیتو، خواستەکانی کوشتنیشی بۆ لەناو بەریت. بەلام برا قین لەدڵەکی بەدەم ئەم ھەولە راستەقینانەو نەھات، بەڵکو ھەر بەردەوام بوو لەسەر نیازی بەجێگەیانندی ئەو کاری کوشتنەیی، کە سووربوو لەسەری، ئیدی لەسەر ئەو ھەستی کینەدارییەو لەسەر ئەو جۆرە بیرکردنەو نالەبارە مایەو ھەتا ئەو کاتەیی تاوانە گەورەکی ئەنجامداو براکەیی خۆی کوشت.

قورئانی پیرۆز بە ڕستەییەکی سەرسوڕھێن و موعجیزەدار، گوزارشتی لەو ماوە زەمەنییەیی پیش کرداری کوشتنەکی کردوو، ڕستەکەش ئەمەییە کە خوا تیایدا فەرموویە: ﴿فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (المائدة: ٣٠) واتە: ئەفسە قاییل خواوەنەکی ھانداو، کاری کوشتنی براکەیی بۆ پازاندەو، ئیتر بەم ڕەنگە کوشتی.

لەم ڕستەییە قورئاندا مانای وشەیی (طوعت)، واتە ئەفسە قاییل، قاییلی ھانداو دەرگای بۆ والا کردو کارەکی بۆ ئاسان و جوان کرد. ھەز دەکەین لێرەداو

لەبەر پۆشنایى زانستى دەروونناسىي شىتەلکاری (علم النفس التحليلي) دا بۆ ئەم
پستەيە پروانین و لەم ئاقدارەشەوشیۆهیهك لە شیۆهکانی تەفسیری دەروونناسی
قورئان بجهینه روو.

بېنگومان برا قین لە دلۆ ستەمکارە که لە مەملانییەکی توندو تالی دەروونیدا
دەژیاو کەتبوو بەر کیشمەکیشی چەندین و ئارەزوو بیروبۆچوون و خورپە و
وەسوەسەى لیک جودا و دژ بە یەك، هەر وەها گوئی بۆ چەندین دەنگی جیاواز
پادەگرت. و تەکانی برا ئاشتیخوازەکەى لە جولاندى سۆزو بەزەبیدا، و اتاکانی
چاکەى لە دلۆ دەروون و هەست و قەواریدا دەبزواندو، بانگی دەکرد بۆ وازھێنان لە
کوشتن، چونکە ئەو بەرەى خۆیەتى و کەسیکی ئاشتیخواز و هیمن و دلفراوانە و
نايەویت براکەى خۆی (قابیل) بکوژیت، چونکە لە خوا دەترسیت، ئەى بۆچی
(قابیل) ئەم دەکوژیت؟ ئاخۆ تاوانی (هابیل) چی ییت؟ پاشان ئەو رەوشە
بەرزانی (هابیل) لە مامەلەدا چاکەیهکی گەورەیهتى کە دەرەقەى براکەى
کردوویەتى، شایانی ستایش کردنیەتى، نەك تاوانیک بن و بەھۆیەو بیکوژیت!!
ئەمەش بۆ ئەوێ چەند ساتیک (قابیل) بەو هەستە پاکەو بژی و ئەم پرسیارانە و
چەندین پرسیاری تر لەخۆى بکات، و رەدە و زیکى کاتەو لەلایەنگری هەق و،
واز لە کوشتنە کە بێنیّت و، گوئی بۆ سەدای عەقل و لۆژیک (منطق) بگریّت.

و لەئایا شەیتان لە ئاست ئەم و اتا چاک و بەکەلکانەدا وازی لێ ھێناو؟ ئایا
پشت گوئی خستوو لە کاتی کدا ئەم کورە یەکەمین قوربانى ی ئادەمیزادە بە
دەست شەیتانەو؟ ئەو بۆ شەیتان بەردەوام خورپە و وەسوەسەى لە دلۆدا پەیدا
دەکرد و هەموو واتایەکی کینە و رق و حیقەدى لە دەروونیدا دەوروزاندو،
ئارەزووەکانی کوشتن و دەسدریخی تیا دا بەرپا دەکرد.

دیارە نەفسە ستەمکار و شەرخوازەکەشى، ھانیی دەدا بۆ کوشتن، پۆدی یەکی
زۆری خستبوو سەر، و، ملکەچی کردبوو بۆ کوشتن، ئەم کارەى بۆ ئاسان و جوان
کردبوو، ھەزى کارەکەى لەبەر دەنا و پالی پێوە دەنا. ھەر وەها دەنگی ھیکمەت و

عەقڵ و حەقی تیا دا کپ کردبوو، هەر بۆیەش تەنها دەنگی حیق دو کینه داری پێ دەبیست و، تەنها وینهی کوشتنی پیشان دەداو، تەنها واتاکانی دوژمنکاریشی خستبوو بەردەم. ئیدی ئەم کەسە نەگبەت و بەدبەختەش (قابیل) کاتیکی ناخۆش و تال و نالەبارو نارەحەتی لەم مەملانێ توندوتیژە دەروونی یەدا بەسەر بردو کەوتە دوودلییهکی زیاد لە رادهوه که ناخۆ وه لامي کێ بداتهوه؟ گوێ له کام دەنگە بگریت؟ چ ریگایهك بگریته بهر.

له دوايشدا شهيتان زال بوو له گه لیدا حیق دو رقو دوژمنکاری زال بوون و، بهم رهنگهش نه فسه سه رکیش و شه رخاوزه که ی زال بوو، هانیدا بۆ کوشتنی براکه ی و بۆیشی ئاسان کرد.

مامۆستای پیشه‌وا (محمد رشید رضا) سه بارهت به لیكدانه‌وه‌ی ده‌روونی ئه‌م نایه‌ته، گو‌توویه‌تی: "له‌م جی‌گه‌یه‌دا که‌سی‌کم نه‌دیوه که ره‌وانی‌پێژی ئه‌م پرسته‌یه (فَطَوَعَتْ لَهٗ نَفْسُهُ) ی شی کردیته‌وه هینده‌ی نه‌وه‌ی که له ده‌رووندا هه‌ندیك ته‌فسیر و لیكدانه‌وه‌ی تیا دا به‌دی ده‌که‌م. بۆیه به‌راستی شوینیکی تایبه‌تی له ره‌وانی‌پێیدا هه‌یه که کاریگه‌ری له دل‌دا دروست ده‌کات و له هه‌موو لایه‌که‌وه فشار ده‌خاته سه‌ری. من ئیستا که له‌م باره‌یه‌وه ده‌نووسم دل‌یشم پێی نووسینی لی‌گرتوون به‌هۆی نه‌و کاریگه‌ری و کاردانه‌وه‌یه‌ی که تیا دا به‌دی ده‌که‌م.

بیگومان ئەم وشه‌یه (فَطَوَعَتْ لَهٗ نَفْسُهُ) ده‌لاله‌ت ده‌کات له ریزه‌ندی و دووباره‌بوونه‌وه له هه‌لئانی فیه‌ره‌ت و سه‌روشتی مرۆ‌فدا بۆ گو‌پرایه‌لی کردنی نه‌و چکۆسی و هه‌سوودی یه‌ی که مرۆ‌ف بۆ کوشتن بانگ ده‌کات، ئە‌مه‌ش وه‌ك چۆن ئە‌سپ و حوشتی سه‌رکیش، ملکه‌چ و گو‌پرایه‌ل ده‌کریت.

هه‌روه‌ها ئە‌م وشه‌یه نه‌و کاره ده‌نوینیت که کوپه‌که‌ی ئاده‌م خۆی لی‌ی تیا ده‌گه‌یشت و که نه‌وه‌بوو هه‌سوودی یه‌که‌ی خۆی ده‌ره‌قه‌ی براکه‌ی، وای لی‌کرد نه‌و براهیه‌ی بکوژی‌ت له کاتی‌کدا له‌نیوان (پێ‌خستنه سه‌ر تاوانه‌که‌) و (ده‌ست لی‌

هەلگرتنى)دا بوو، بېرى لە ھەر وشەيەك لە وشە بەپێژەکانى براکەشى دەکردەووە لە ھەر دانەيە کيشياندا وەلانەرەيکى تاوانەکەى بەدىي دەکرد کە ئەوەى لە فیتەرەت و نەریتی ئاسايیدا ھەيە لە (وەلانەرەکانى عەقڵ و لێک نزيکیى برايەتى و شان و شکۆ)ى بۆ بەھێزو پتەودەکرد. بەلام ئەو پەتای چکۆسى و ھەسوودیيە لەنیو نەفسە فەرمانکار بە خراپەکەيەو بەسەر ھەموو ھۆکاریکى وەلانەرەى نێو نەفسى گازانەکار و پەخنەگریدا دەھات و دەچوو، ئیدی بەردەوام ئەم نەفسە بە ھەردوو پووکارە (فەرمانکار بە خراپە) و (پەخنەگر لە خراپە)و بە ھۆکاری خراپە و وەلانەرەى خراپە دەھێنراو لادەبرا، تا لە ئاکامدا نەریتی ھەسوودیيە کە بەسەریاندا زāl بوو و پەلکیشى کردوو بە گۆپرايەلێکردنى ئەم نەریتە.

ھەر بۆيەش گۆپرايەلێکردنى ھۆکارە وەلانەرەکانى فیتەرەت و پەندو ئامۆژگارى بۆ بانگەشەکارى ھەسوودى (واتە ملکەچ کردن و بەچۆکداھاتنى ھەموو ئەو وەلانەرەنى تايبەت بە فیتەرەت و سروشتى ساغ و تايبەت بە پەندو ئامۆژگارىي جوانیش، بۆ ھۆکارو نەریتی ھەسوودى) ئەو ملکەچى و گۆپرايەلێيە، کە مانای فەرمايشتەکەى خوا دەبەخشیت، کە خوا لەو نايەتەدا مەبەستیتى.

ئیدی کاتیک ئەمە ھاتۆتە ئاراو (واتە کاتیک فیتەرەت بۆ ھەسوودى ملکەچ و گۆپرايەل بوو) ئەو برا ستەمکارە، برا ئاشتيخوازەکەى خۆى کوشتوو^(۱).

"فَقُلْهُ"

له دوایدا برا دڵ پر له قین و حاquیده که، به دەم ملکه چ کردنی دهروونییه وه هات، که ئاراستهی کات بۆ کوشتنی براکهی، شهوه بوو تاوانه کهی جیبه جی کردو خوینی براکهی پشتو، کوشتیی.

کوشتیی (فَقُلْهُ) بهم رهنگه و به یهك وشه نهم دیمه نه کۆتایی پی هینراوه. قورئانی پیروژ نهم وشهیهی به کورتی بۆ باسی تاوانه که داناوه و لی جیا نه کردۆته وه، به لکو تیپه ریوه بۆ سه ر ئاسه واره کانی تاوانه که ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ واته: دوا ی شهو کوشتنه، برا بکوژه که بووه به یه کیک له ره نجه پۆو خه ساره تمه ندان..

هه ر له م رسته کورته دا (فَقُلْهُ) چهند په ندو حیکمه تیک ده رباره ی گوزارشت له تاوانه که، به دیی ده کریت، وهك:

۱- ویست و ئاره زووی قورئان له تیپه پاندنی دیمه نی کوشتنی براکه له لایه ن براکه یه وه، چونکه شهو شوینه شایسته ی درێژه پیدان و باسی چۆنیه تی تاوانه که نیه و، پتیویست به هه لویسته ی زۆریش له سه ری ناکات. چونکه ئایا کاره قه دهغه کراوه که شه نجام نه دراو، تاوانه که پروی ده دا؟ له به ره شه وه تاکه وشه یه که لیژه دا بۆ باسکردنی تاوانه که به سه.

۲- قورئان نایه ویت نهم دیمه نه ترسناکه به درێژی له زهین و ههستی بیسه ردا بهیلتیه وه، تاکو له لای بیسه ر هیه چ په سندر دینیک، یان لاساییکردنه وه یه کی تاوانبار پهیدا نه بیئت، به لام قورئان وا ده خوازیت، که بیسه ر دیمه نی کوشتنه که تیپه رپنیت بۆ بارودۆخی دوا ی تاوانه که، که ئاسه وارو ئاکام و

زیانه‌كانه، تاكو (ئهو سه‌رسام بوون و ئاره‌زوو له لاسایی‌كردنه‌وه‌ی تاوانباره‌كه) كه له‌وانه‌یه له زه‌ین و هه‌ستی بیسه‌ردا دروست ببێت، لاببات و بیسپرتیه‌وه، په‌ندیی لێ‌وه‌رگریت.

۳- واش دیاره قورئان ئه‌وه‌مان لێ ده‌خوازیت كه ته‌نها به هه‌والی كوشتنه‌كه‌ی قایل بین و به‌دوای شیکاری شیوازی كوشتنه‌كه‌یدا نه‌گه‌ڕین. جا له‌به‌رئه‌وه‌ی خوا له قورئاندا به درێژی باسی کرداری كوشتنه‌كه‌ی نه‌کردووه، ئیمه‌ش بۆمان نیه كه له‌و باسه‌دا پڕۆبچین، به‌لكو ئه‌وه‌مان لێ خوازاوه كه ته‌نها له‌گه‌ڵ ڕاده‌ی باسه‌ دیاری‌كراوه‌كه‌ی قورئاندا بمینینه‌وه، واز له هه‌ر قسه‌و باسی‌کی درێژ‌كراوه‌ بینین، كه له‌سه‌ر کرداری كوشتنه‌كه‌ درێژه‌ی پێ‌ده‌دریت، چونكه ئه‌وه قسه‌و باسی‌کی نیو ده‌قه ئیسراییلییه‌كانه كه چه‌ند ته‌فسیرنوو‌سیك هیناویانه، بۆیه ناشیت كه گوتارو فرمایشتی خوا به قسه‌و باسی پووجه‌ل و پر له ته‌فسانه‌و درۆده‌له‌سه ته‌فسیر بكه‌ین، چونكه دیارده‌ی پووجه‌لی و ته‌فسانه‌یی و درۆ ده‌له‌سه تاكه سیفه‌تی دیاری ئه‌و ده‌قه هه‌لبه‌ستراوه ئیسراییلیانه‌ن.

زیانه‌ دیارو بێ‌سنووره‌کانی تاوانباره‌كه له كوشتنی برا‌كه‌یدا

برا، برای خۆی گوشت، به‌لام چ سوودی‌کی له‌وه ده‌ست‌كه‌وت؟ ئایا مه‌به‌ست و ئامانجه‌کانی به‌دیی هینا؟ ئه‌ی ئایا ئه‌وه‌ی كه ئه‌شتانی نه‌فره‌ت لێ‌كراو و نه‌خشه شه‌پ‌خوازه‌كه‌ی خۆیشی به‌لێنیان پێ‌دابوو، به‌ده‌ستی هینا لێیانه‌وه؟

بێ‌گومان ئه‌و له رشتنی خۆینی برا‌كه‌یدا هیچ سوود و چا‌كه‌یه‌کی چنگ نه‌كه‌وت و، هیچ شتێ‌کی‌شی لێ ده‌ست نه‌كه‌وت، به‌لكو زیانی‌کی دیارو بێ‌سنووری کرد ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، به‌راستی زیانی ئه‌و گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه‌ بوو، هه‌موو چه‌ملك و مانایه‌کی نیو زاراوه‌ی (زیان/ الخسارة)ی له‌خۆ گرت‌بوو، جگه له هه‌موو وینه‌و هاوشیۆه‌یه‌کی وینه‌ ناب‌ه‌جێ‌كان و، له هه‌موو دیارده‌یه‌کی له

ئهستۆنراوی نیۆ وشه کهش، ئهمهش هه ندیک وینه و دیاردهی زیانه کهیهتی:

- ۱- بێگومان براکهی له دهست چوو له کاتی کدا خوینی رشت.
- ۲- بێگومان باوک و دایک و خزم و کهس و کاری له دهست چوو، چونکه ئهوان هه موویان له سه ر ئه و تاوانه لێی زویر بوون.
- ۳- بێگومان هه موو ماناکانی ئه و براهه تییهی له دهست چوو، که به براکه یه وه ده یه سه وه .
- ۴- بێگومان هه موو مانا جوانه کانی مرۆفایه تییهی له ده سه ستدا، وه ک سۆزو خۆشه و یستی و لیبورده یی و له خۆ بران.
- ۵- بێگومان خۆی له ده سه ستدا و هیمنی و ئارامی و به خته وه ربی خۆشی له ده سه ستدا.
- ۶- بێگومان ژیا نی خۆشی له ده سه ستدا، چونکه له ژیا نیکی چاکه خوازی و سوو ده مندو ئیجابیه وه، بۆ ژیا نیکی خراپه کاری و سه ته مکاری و ده سه تدریژکاری، گۆریی.
- ۷- بێگومان دوا رۆژو قیامه تی خۆی له ده سه ستدا به و ره نگه ی، که له ره حمه ت و به هه شتی خوا وه ده ری په راند بۆ نیۆ سزا و دۆزه خی خوا.
- ۸- بێگومان میژووی خۆی له ده سه ستدا، چونکه بووه میژوویه ک بۆ زو له م و سه ته م و دوژمنکاری و ده سه دریژیی. ئیدی ئه وه بووه نموونه یه ک بۆ ماناکانی شه رخوازی و خراپه کاری و، بووه پی شه نگێکی ش بۆ گشت بکوژیکی سه ته مکار و شه رانی.
- ئه مه جگه له چه ندین وینه و دیارده و شیوه ی ئه و زیانه دیاره ی که له فه رمایه شه که ی خوا ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ پیهان درا ون.

هۆکاری هه موو ئه م زیانه ش ته نها به ده مه وه چوونی خو رپه و وه سه سه کانی شه یتان بووه. هه ر که سه یکی ش سه ره پیچی له خوا بکات ده که و یته نیۆ ئه م زیانه وه، چونکه ئاکامیکی سه روو شتی و ئاسایی هه ر گونا هیه ک و هه ر سه ره پیچییه که و، ئه نجامی هه ر که سه یکی شه، که دوا ی هه نگا وه کانی شه یتان بکه و یت، هه روه ها

بهره مى كفو به دكاري و سهرپېچى كړنه.

هر ليره شدا زيانى نهو برا كينه دارو سته مكاره تيده پهرېنېن تاكو سهرنج له به خشيلى مانايه كى گشتگيرترو فراوانترى نهو زيانه بدهين كه له كات و شويلى خوى تپيه رپوه بو هر كات و شويلى كى ترش ليك ده دريته وه. چونكه هر كه سيك خوښى براى خوى برېښت، نهوه بېگومان خه ساره تمه نده، هر كه سيكيش هر مروځيك له ناهق بكوريت، بېگومان نهو يش زهره رهنده و رهنج به خه ساره، خواش راستى فهرمووه، كه دوا به دواى ته و او بونى چېرۆكه كه فهرموويه تى: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا...﴾ (المائدة ٣٢)، واته: بو نهوى رووداوى لهم جوړه روونه دات، لهم پيناوهدا نهو برياره مان له سهر بهنى ئيسرائيل نووسى، كه نه گهر هر كه سيك كه سيكى دى به ناهق بكوريت و له جياتى كه سيكى تر نه يكوشتبيت، يان هر كه سيك تاوان و كارى تيكده رانه له سهر زهوى نه نجام بدات، نهوه بېگومان وه كه نهوه وايه كه هه موو خه لكى سهر زهوى كوشتبيت. هر كه سيكيش كه سيكى دى له مردن رزگار بكات و ژيانى بو پاراستبيت، وه كه نهوه وايه، كه هه موو خه لكى سهر زهوى له مردن رزگار كرديت.

هر نه م جوړه زيان و خه ساره تمه نديشه، كه به سهر نه ته وهى موسلماندا ديت له كاتيكدا له نيوخويدا كوشتارى يه كدى ده كهنو، له كاتيكيشدا دوژمنايه تى و رغو كينه له جياتى برايه تى و خو شه ويستى و ليبوردين، دلانى روله كانى نه ته وه داگير ده كات.

ميژووش هه واليكى راستمان دهر باره ي نه م حقيقه ته بو ده كات، بو نمونه له كاتيكدا نه ته وهى ئيسلام له سهر برايه تى و خو شه ويستى و هاوكارى پيك هاتوونو هه موويان وه كه دلى يه كهس بوون، قازانجيان ده سته كه وتووه و سهر كه وتووو سهر فرازو شادمان بوون. ديارترين نمونه ش له سهر زيانبارى و زهره رهندي

نەتەوێ ئیسلام ئەو حالەتەیه، که لەم سەر دەمەدا بە دەستیەو دەنالیئیت، ئەو تەو و تەو یە کەدەنگی نەتەو نەماوە و بەش بەش بوو، پۆلەکانیشی ناتەبا بوون و شەڕ و کوشتاری یە کەدی دەکەن، وازیان لە یەکیەتی و بریەتی و هێزیان هێناوە. بەم ڕەنگەش موسلمانان زەرەرەمەند بوون، زەرەرە کەشیان هەمەلایەنەیه و هەموو شتیکی گرتۆتەو، چونکە خۆین و پۆلەشیان لە دەست چوو، ئاکار و ئاشنایەتییان لە دەست چوو، مالا و دارایی و ئابورییان لە دەست چوو، بوون و قەوارەیان لە دەست چوو، هەروەها کاریگەری و سەنگ و پەلی خۆشیان لە دەست چوو.

قە لەرەش بکوژی دەستەوستان فیر دەکات

کاتێک برا کینه دارە کە، براکە خۆی کوشتبوو، دەستەوستانیش بوو لە هەلس و کەوت، نەیدەزانی لاشە براکە چى لى بکات، ئیدی ئەم بەهێزە سەرکێشە، وە لاوازیکی بێ دەسلاتی لى هات، خواش خواستی وابوو کە لاوازی بێ دەسلاتیە کە خۆی پێشان دات، هەر بۆیەش قە لەرەشیکی بۆ نارد، تا فیری هەلس و کەوتی داها تووی بکات ﴿فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوَاءَ أَخِيهِ قَالَ يُوتِلَقُ أَعْبَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوَاءَ أَخِي...﴾ (المائدة: ٢١)، واتە: دواى کوشتنى براکەى، (قابیل) نەیدەزانی چى لە تەرمى براکەى بکات، بۆیە خوا - دواى ئەوێ ئەو لاوازی و بێ دەسلاتی یەى خۆی پێ سەلماند (قە لەرەشیکی بۆ نارد، کە لەبەر چاوی ئەودا چالێکی لە زەوى بۆ قە لەرەشیکی مرادەرەو هەبوو هەلکەند، تا پێشانی بدات و فیری بکات چۆن لاشەى براکەى بشاریتەو. ئەم برا بکوژەش کاتێک دیمەنى ئەو قە لەرەشەى بینی، گوتى: هەى واوەیلا قوربە سەرم، ئەو بۆچى من دەستەوسان بووم و بەقەد ئەو قە لەرەشەش کارامە نەبووم، تەبتوانم تەرمى براکەم لە خاک دا بشارمەو.

ئایا یهك قهلهپهش بووه، یان دوان بوون؟ ئایا نهگهر دوو قهلهپهش بوون شهپیان له گهڵ یهكدیدا کردووه؟ ئه‌ی ئایا قهلهپهشه بکوژه‌که‌یان چالێ له زه‌وی هه‌لکه‌ندووه تاكو لاشه‌ی قهلهپهشه کوژراوه‌که‌ی تیا‌دا به‌شاریتته‌وه؟

ئهمانه چهند پرسیارینک‌و، هیچ وه‌لامیکیان له‌لای ئیمه‌ نیه، چونکه قورئانی پیرۆزو فهرمووده‌ی راست (صحیح) یش وه‌لامیان نه‌داونه‌ته‌وه. به‌لکو هینده‌ی که هاوه‌لان له‌ تیگه‌یشتنی ئه‌و ئایه‌ته‌دا پێ‌ی دا‌بین بوون، ئیمه‌ش پێ‌ی دا‌بین ده‌بین. گرنگ ئه‌وه‌یه که بکوژه‌که‌ له‌ هه‌لس‌و‌که‌وت ده‌سته‌وسان بووه‌و، قهلهپهشه‌که‌ ها‌توو‌ه تاكو فێری بکات چۆن ته‌رمه‌که‌ بنیژیت، ئنجا هه‌ر قهلهپهشه‌که‌ ده‌ست ده‌کات به‌ هه‌لکه‌ندنی زه‌وی‌و، چالێ تیا‌یدا هه‌لده‌که‌نیت، چال هه‌لکه‌ندنه‌که‌شی به‌رده‌وام ده‌بی‌ت تیا‌یدا (وه‌ك له‌ فهرمانه‌ رانه‌بردوو‌ه‌که‌ی (بب‌ح‌ث)‌دا ئاماژه‌ی بۆ ده‌کات و که به‌لکه‌شه له‌سه‌ر نوێ‌کردنه‌وه‌و به‌رده‌وام بوون تا ئه‌و ساته‌ی که بکوژه‌ ده‌سته‌وسان بووه‌که‌ش سه‌رنجی به‌لادا راده‌کی‌ش‌ری‌ت وه‌ك ئه‌وه‌ی دا‌وای لاسایی کردنه‌وه‌ی کاری چال‌کردنه‌که‌ی لێ بکات. ئه‌م که‌سه‌ ده‌سته‌وسانه‌ش له‌ جم‌و‌و‌لێ قهلهپهشه‌که‌ تیگه‌یشتوو‌ه‌و ده‌ستی به‌ هه‌لکه‌ندنی زه‌وی کردوو‌ه‌و چالێ بۆ ته‌رمی براکه‌ی هه‌لکه‌ندوو‌ه‌و تیا‌یدا ناشتویتی.

له‌ کاتی‌کی‌ش‌دا سه‌رنجی ورد له‌و دیارده‌یه‌ی قهلهپهشه‌که‌ ده‌ده‌ین که چۆن م‌ر‌و‌قه‌ بکوژه‌که‌ی فێری ناشتنی ته‌رم کردوو‌ه‌، چهند ئاماژه‌یه‌ك ده‌ردی‌نین، وه‌ك:

١- بینگومان ئه‌م ر‌و‌وداو‌ه یه‌که‌م تا‌وانی کوشتنه‌ که ئه‌نجام دراوه‌، چونکه بکوژه‌که‌ نه‌یزانیوه‌ چۆن له‌ ته‌رمه‌که‌ ده‌رباز بی‌ت، ئه‌مه‌ش ده‌لاله‌ته‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که کو‌ره‌که‌ی ئاده‌م ر‌اس‌ته‌وخ‌ۆ له‌ (په‌ستی ئاده‌م) خ‌و‌ی بووه‌، وه‌ك پ‌ی‌ش‌تر ر‌و‌وغان کرده‌وه‌.

٢- ئه‌م ر‌و‌وداو‌ه بێ‌ده‌سه‌لاتی‌و ده‌سته‌پاچه‌یی ئه‌و م‌ر‌و‌قه‌ کینه‌داره‌ی تۆمار کردوو‌ه که ئیدی‌عای ه‌یزو ه‌ۆشه‌ندی‌و زی‌ره‌کی‌و ر‌ه‌فتاری چا‌ك ده‌کات‌و، که‌چی گوم‌را‌و

ئازاردەرو دەسدریژکارو ستهمکار دەبیّتو، پاشان له ئاست گرتیڤکدا که دیتە
 ڕی، دەستهوسان دەبیّت، ئیدی قەلەرەشیڤ که هیچ زانستیکی نیه و هیچ
 هۆشیاری و زیرهکییه کیشی نیه، دیت و ئەم مەرۆڤه هۆشدارو زیره که فێر دهکات.
 ۳- ئەم ڕووداوه لاقرتیی بهو مەرۆڤه دهکات لهوهدا که دهستهوسان بووه و
 سووکایهتی به نهفامییه کهی و گه مژدهیی و ساویلکهیی یه کهشی دهکات. چونکه
 په ککهوته و دهستهوسان ماوه تهوه و چاوه ڕی که سیکی کردووه که فێری بکات،
 تا نهو کاتهی که قەلەرەشه که هاتووه و فێری کردووه.
 ڕهغهرۆ بیّت نهو مەرۆڤه ی که هه موو دنیا به ڕووپاگه نده و زانایی و هات و
 هاواری گه ورهیی خۆی پڕ دهکات و، که چی هه ندیک مه سه له ی مه عریفیی
 به لگه نه ویستی لی په نهان ده بیّت و، له بهردهم هه ندیک مه سه له ی سه ره تاییشدا
 دهستهوسان ده بیّت.. داخۆ چەند مه سه له ی بنچینه یی تریش هه بیّت که له م مەرۆڤه
 خۆ به زانا دانه ره نه فامه په نهانه !!

په شیمان بوونهوهی بکوژهکه..

په شیمان بوونهوهی که سیکی دهستهوسان و

خهسارهتمهنده، نهک په شیمانیی که سیکی تۆبهکار

دواى ئهوهى بکوژهکه براکهى خۆى کوشت، ههستى به په شیمانییه کی زۆر کرد، وهک خوا دهبارهى فەرموویه تی: ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، به لām ئەم په شیمان بوونهوهیهى به شیوهیه کی له بارنه بووه، به لکو په شیمان بوونهوهیه کی ناله بار (سلبی) بووه، چونکه په شیمان بوونهوهی په ککه وتهیه کی کینه دار بووه، نهک په شیمانیی گوناهاپاریکی تۆبه کار.. ههروهها په شیمان بوونهوهی که سیکه، که ههستى به زیانیکی گهوره کردوه، له کاتیکیدا به تهماى سوودیکی زۆرو ههمله لایه نه بووه.

له وانهیه ههندیك کهس لیږدها ئه و پرسیاره بخروشینن، که له بهرتهوهی بکوژهکه -به پێى دهقی قورئان- له تاوانه کهى په شیمان بووه، ئه ی بۆچی خوا تهوبه ی لێ په سندنه کردووه؟ بۆچی خوا لێى خوش نه بووه؟ له کاتیکیدا هه ر که سیك، نه گه ر گوناهیك بکات و لێى په شیمان بیته و تۆبه له لای خوا بکات، خواش تهوبه ی لێ وهرده گریته؟!

وه لāmى ئەم پرسیارهش ئه وهیه، نه گه ر بکوژهکه وهک تۆبه کاریك په شیمان ببوايه ته وه، ئه و خوا تهوبه ی لێ وهرده گرت، به لām بکوژهکه (قابیل) به م شیوهیه په شیمان نه بۆته وه، تهوبه ی نه کردووه، داواى لیخوشبوونی نه کردووه، ههستى به ههله و گونا نه کردوه. خۆ نه گه ر ئاواى بکرده، ئه و خواش تهوبه و په شیمانیی لێ په سندنه کرد، چونکه خوا له هه موو گوناهیك ده بووریت ﴿...إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ

الذُّنُوبَ جَمِيعًا...﴾ (الزمر ۵۲)، بۆیه هه رکه سیك، نه گه ر به راستگویی و پاکى و

دَلَسْوَزِيه وه تهوبه بکات، خواش تهوبه ی لى وه رده گريت.

به لام په شيمانى ئهه بکوژهه له ئهه نجامى نه توانين و په ککه وته یی خۆیه وه،
 ده رهه قى ره فتار به لاشه که وه بوه، ئیدی کاتیک قه له ره شه که هاتوه وه ئهه کاره ی
 فیر کردوه، ئهه ویش ههستی به کهم و کوپیه که له مرۆفایه تییه که ی و شه رمه زارییه که
 له هیزو دانایی یه که دا کردوه، بهم پێیهش ههستی به په شیمانیه که ی زۆر کردوه.

پاشان له وانیه په شیمان بوونه وه که ی له بهر هۆیه که ی تریش بوویت، ئهه
 هۆیه ی، که نه یه توانیه مه بهستی خۆی لهه کوشتنه به دی بهییت، چونکه
 بیگومان ئهه، برا که ی و خۆی و ئامانجه کانیشی له دهست داو، ئیدی وادیاره
 په شیمان بوونه وه که ی له سه ره له دهست داو مه بهسته که ی و ونبوونی ئاواته کانی
 بوویت.

بیگومان بکوژه که دوو په ژاره ی به سه ردا هاتوه، په ژاره ی زیانو، په ژاره ی
 په شیمان، (فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ) له گه ل (فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ).

واتاكاني ﴿فَكَانَ قَتْلَ النَّاسِ جَمِيعًا﴾ ﴿وَفَكَانَ أَحْيَا النَّاسِ جَمِيعًا﴾...

له كۆتايى چېرۆكه كه دا ئايەتتېك بۆ لىكدانه وەى به سەرھاتى ھەردوو كۆرەكەى ئادەم و بۆ ديارىكردنى ئاكامى بكۆرە كىنەدارەكەش خراوەتە ږوو، كه خوا تىيدا فەرموويەتى:

﴿مَنْ أَجَلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَانَ قَتْلَ النَّاسِ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَانَ أَحْيَا النَّاسِ جَمِيعًا...﴾ (المائدة ٣٢)

بېگومان ئەمە راستىيەكى ږۆشن و راستگويانهى قورئانه كه به پرستەى مەرج (جمله الشرط) داپړژاوه و ماناى جەخت كردنه سەر و حەقيقەتى چەسپاو (يەقين) دەگەيەنيت. بۆيه ھەر كه سيك مرۆځيتك به ناهەق بكۆژيت و لەجياتى كه سيكي كۆژاوى دى نەيكوشتبيت، يان ھەر كه سيك تاوان و بەدكارى ترى لەسەر زەوى ئەنجام بدات، وەك ئەوه وايه كه ھەموو خەلكيى سەر زەمينيى كوشتبيت، ھەر كه سيكيش مرۆځيتك له مردن ږزگار بكات و ژيانى بپاريزيت، وەك ئەوه وايه كه ھەموو خەلكى سەرزه ميني له مردن ږزگار كړدبيت.

جا ئيدى ئەگەر كه سيك كه سيكي دى به ستم و به ناهەق بكۆژيت، وەك ئەوه واييت كه ھەموو خەلكيى كوشتووه، ئاخۆ ئەمە چۆن بيتو، بۆچى وايه؟!

۱- بېگومان كوشتنى تەنها يەك كەس كوشتنى ھەموو خەلكييه، چونكه بهراستى كاريكى ھېجگار قورسە لەسەر مرۆځيتك كه مرۆځيتكى دى بۆ يەكەم جار له ژيانيدا بكۆژيت، بۆيه پيش ئەو تاوانەش بۆ ماوہيەكى دووردريژ له نيوان خوگرتنەوه و دوودلئ و ترسو لەرزدا دەژى - وەك يەكەم كورپى ئادەم

(قابیل) که لهو بارودۆخه دا بوو، پاشان سه دای ناهه قو دوژمنکاری به سه ریدا زال ده بیته کرداری کوشته که شه نجام ده داته، به ربه سه ته ده روونی یه که شه ده شکینه ته که له نیوان خۆی و کاری کوشته دا دروست ببوو.

جا نه گهر شه بکوژه بیه ویت بو دووهم جار که سیکی دی بکوژیت، شهوا شه کاره ئاسانه ده بیت له لایو، لیپرسینه وهی ویژدانیشتی له سه ر خۆی که متر ده بیت، جگه له وهی باری ده روونی نامینه ته دوو دلی و ترسو له رزیش له تاوانه کانی سییه، یان چواره م، یان پینجه می کوشته دا ههر نامینه ته. به م ره نگه شه له لای شه بکوژه (پسپۆه) که له کاری کوشته دا پسپۆر بووه کردویتی به پیشه، کرداری (کوشتن) ده بیته مه سه له یه کی په سندی ئاسایی و هیچ نامویی و ته م و مژیکه تیدا نه و هیچ شه ره م زاریه کیش به دی ناکاته. ههر بویه شه وادیاره که هه موو خه لکی کوشته وه (فَكَانَمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا).

۲- مانایه کی تری ئامازه بو کرای پرسته ی (فَكَانَمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا) شه وهیه که ده سد ریژی بو سه ر یه که سو پرژاندنی خوینی به سته م، ده سد ریژی به بو سه ر هه موو خه لکی، ده ره یانی شه گیانه شه له نیو نه فسیکی به شه ری دا، وه که شه وایه که گیانی هه موو نه فسیکی به شه ری ده ره یه یه ته.

بیگومان واته چه مکی مرۆفایه تی له لای مرۆف پاریزراو و ریژلیگیراوه، مرۆفایه تی مرۆفیش پاریزراو ریژ لینه راوه، پیوسته هه موو خه لکیش کۆک بن له سه ر ریژ لیگرته و به هیندگرته و پاریزگار یه کردنی، هه روه ها پیوسته ریگه چاره یه که له ههر مرۆفیکه دل پر له قین و زۆرداریش بگرن و نه هیلن سنوور به زینه ته ده سد ریژی بکاته سه ر نه فسی به شه ری و کوشته ی خاوه نه که ی، چونکه به ره نگه واش دیاره که هه موو خه لکی کوشته ی.

سه باره ته به فه رمایسته که ی تری خواش (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَانَهَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) ههر که سیکیش بییه نه ته وه که شه وایه هه موو خه لکی ژیا نه بیته، دوو

مه‌به‌ست ده‌به‌خشیئت:

١- بێگومان گهر مرۆڤ گیان و نه‌فسی مرۆڤی برای بژیه‌نیئت و پارێزگاریی بکات، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر بوونی واتا مرۆیی‌یه‌کان له‌ ده‌روونیدا، پاشه‌که‌وتبوونی ئاکاره‌ به‌رزه‌ ئینسانیه‌یه‌کان تییدا، ئاراسته‌کردنیان له‌سه‌ر هه‌لس‌وکه‌وت و ژیا‌نی.

٢- بێگومان ئه‌وه‌که‌سه‌ی رێز له‌ ده‌روونی مرۆڤه‌کان ده‌گرێت و ده‌یانپارێزێت، ده‌بیئت به‌پیشه‌نگی که‌سانی دی، له‌و په‌فتاره‌ نایابه‌ مرۆیی‌یه‌دا، هه‌ر ئه‌م جو‌ره‌ مرۆڤه‌ش خاوه‌نی کارایی و شوێنه‌واری له‌بار ده‌بیئت له‌ ئاراسته‌کردنی خه‌لکی‌دا بۆ سه‌ر ئاقاری کرده‌یی ئیجابی له‌ بواری پاراستنی ژیا‌نی خه‌لکی و ژیا‌ندنیاندا. بۆ حه‌قیقه‌تیش ده‌لێین و دانی پیدا ده‌نیین، که‌ بێگومان له‌ هه‌یج به‌رنامه‌یه‌کی تر دا وه‌ک ئیسلام ئه‌م مانا ئینسانیه‌ په‌چاو نه‌کراوه‌، هه‌یج به‌رنامه‌یه‌کیش وه‌ک ئیسلام رێز له‌ مرۆڤایه‌تی مرۆڤ ناگرێت، هه‌یج خه‌لکی‌کیش وه‌ک موس‌لمانانی پابه‌ند به‌ ئیسلام، نه‌فسی به‌شه‌ریی ناپارێزێت. می‌ژووش شایه‌تی پێوه‌ری دروستی ئه‌م راستی‌یه‌.

ئهو شاعیره‌ش راستی پێکاوه، که‌ گوتویه‌تی:

ملکنا فکان العدل منا سـجیة

فما ملکتم سال بالدم أبـطـح

وحللتـم قتل الأسارى وطالمـا

غدونا على الأسرى غنـ ونصفـح

فحسبکم هذا التفاوت بیننا

فکل إناء بالذی فیـه ينضـح

بێگومان ئاساییترین کار، له‌لای خه‌لکی غه‌یری موس‌لمان، کوشتنی مرۆڤو له‌ناوبردنی گیان و رێشتنی خوێنه‌ به‌بێ هۆیه‌ک، وه‌ک له‌م سه‌رده‌مه‌شدا ده‌بیینین.

(كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ) .. بۆچی بووه به یاسا له سههر گهلی

بهنی ئیسرائیل؟!

ههر لهو نایهتیهی کۆتایی چیرۆکه کهدا ههلوێسته له سههر ئهو پرستهیهش ده کهین که خوا دهفهرمویت: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ...﴾ جا داخۆ په یوهندی نیوانی چیرۆکی ههردوو کورپه کهی ئادهم، گهلی (بهنی ئیسرائیل) چی بیت؟ ئهی بۆچی به تهنها ئهوان له جیاتی گهلو نهتهوهکانی دی، لهم نایهتهدا به تاییهتی ناویان هاتوه؟

وادیاره تا که په یوهندی یه که له نیوان (بهنی ئیسرائیل) و (ههردوو کورپه کهی ئادهم) دا، یان به وتهیهکی پرونتر بلیین“ له نیوان (بهنی ئیسرائیل) و کورپه بکوژه کهی (ئادهم) دا، په یوهندیی (کوشتن) ه، یان په یوهستی یه کی نیوان (ئارهزووکردنه له کوشتن).

ئهو تهفسیرنوسانهی رایان وابوو که ههردوو کورپه کهی ئادهم له هۆزی (بهنی ئیسرائیل) بوون، ئاورپان لهم مانایه نه داوه تهوه (واته په یوهندیی کوشتن و ئارهزوو له کوشتن) له نیوان ئهو کورپه ی ئادهم و (بهنی ئیسرائیل) دا، به لکو رایان وایه که گوایه ره چه له ک (نسب) ی ئهو دوو کورپه بۆ (ئادهم) به شیوهیهکی گشتی یه و بهو پیودانگهیه که (ئادهم) باوکی هه موو مرۆفایه تی یه و خه لکی هه موویان به دوو کورپه و به (بهنی ئیسرائیل) ی شه وه ئاده میزادن. هاندهری ئهو جوړه تهفسیرنوس و لیکده ره وانهش بۆ ده رپرینی ئهم جوړه و اتاو بیروپرایه ئهم پرسته یه ی نایه ته که یه ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ...﴾.

بیگومان لیږدها باسی (بهنی ئیسرائیل) و ناوهینانیان، ناماژه یه بۆ چه ند راستییه ک، وه ک:

١- یه کیتی پهمه کانو، کۆک بوونیان له بنچینه و بنهماکانی بیروباوهرو یاساکاندا. چونکه له شهریهتی (ئادهم)دا-سلأوی لی بیّت- که به کورو نهوهکانی گه یاندبوو، کوشتن به ستمکاری و به ناههق، حهرام بووه. وهك چۆن له شهریهتی (بهنی ئیسرائیل) و له شهریهتی ئیسلامیشدا حهرامه.

٢- له دّلو دهروونی (بهنی ئیسرائیل)دا بیرى کوشتن ههبووه و له ژیانیشیاندا رهگی داکو تاوه و له میژووشیاندا قوولّ بۆتهوه و له ههلس و کهوت و کردهوهکانیشیاندا رهنگی ده داتهوه، بهوهش له نیو گهلانی تردا زۆرتیرین ئارهزوویان له کوشتن ههبووه و زیاتریش ئهنجامیان داوه.

میژووی مرۆفایه تیش راستیی ئهم مهسهلهیهی تۆمار کردوه و دهکات، ئهوه تا بهردهوام چهندهها تاوانی کوشتنی تاکه کهس و کوشتنی به کۆمه لیش، که ئهنجام دهدرێن، جووله کهکان له پشتیهوه و نه دهستیان ههیه تیايدا.

٣- په یوهستی یهکی تر که نیوانی کوره بکوژه کهی ئادهم، بّی باوه رانی نیو (بهنی ئیسرائیل) پیکه وه ده به ستیت، نه ریتیکى تریان، که ئه وهیش به ربه رهکانی کردنیان له ئاست و اتاو چه مکه مرۆیی یه کانداو، رِق و کینه یان له دژی بهها به رزهکانی ئیمانداریتی، سووربوونیان له سه ره له و نا په وایی و، هه سوودی بردنیان، به کهش و گهلانی دی و ده سدریژی کردنه سهریان، بّی ئه وهی گونا هێکیان ده رههق کردبن، ههروهها شوێن بّی هه لگرتنیان به شوێتان.

کورتەى گرنگترین وانەى ئەم چیرۆکە

١- بێگومان هەردوو کۆرەکەى ئادەم دوو نمونەى لێک جودا له نمونەکانى مەرۆڤ بەرجەستە دەکەن: یەکیکیان نمونەى باوەردارىکی هێمن و ناشتى خوازو نەرم و نیا، ئەوى تریشیان نمونەى شەڕخاوەزێکی کینهدارو ستمکار. گرۆى مەرۆفایەتیش له هیچ کات و جێگەى کدا ئەم دوو نمونەى لى نابێت.

٢- بێگومان کابرای بکوژ (قابیل) خۆى تەسليم بە شەیتان کرد، بۆیە تاوانەکەشى، ئاکامیکی دیار و ئاسایی بە دەمەوهچوونى شەیتان و پەیرهوکردنى هەنگاوهکانیەتى.

٣- بێگومان هەردوو پیاوهکە دوو کۆرى خودى ئادەم بوون له پشتمى خۆى.

٤- حالەتى کۆمەلایەتى ی بکوژ لەم چیرۆکەدا کە کۆرپێکی ئادەمە له پشتمى خۆى، ئاماژەى کى گرنگ پيشان دەدات، چونکە هەرچەندە ئادەم-سلاوى لى بێت- پێغەمبەرێکە، بەلام کۆرەکەى خۆى (قابیل) رێگای بى باوەرى و پووجەلێ هەڵبژاردوه. دیاره پێدەچیت کە پێغەمبەرە-سلاویان لى بێت- کۆرانی بەدکار و بى باوەریان بووبیت (وەک کۆرەکەى ئادەم و کۆرەکەى نوح)، هەروەها پێدەچیت پیاوچاکانیش کۆرانی بەدکاریان هەبیت. ئەمەش نابێتە هۆى خەوشبارکردن و لەکەداربوونى باوکانى پیاوچاک، بەلام بەو مەرجەى ئەرکى خۆیان بەرامبەر پۆلهکانیان لەرووى بانگەواز و ئامۆژگارى و بەیادھێنانەوهدا بەجى بگەین.

٥- لە پێداویستییهکانى (خوێندنەوهى چیرۆکە بەراستى و بەهەق) -وەک خوا فەرمانى پێداوین- ئەوهیه تەنها پابەند ببن بەو رادەیهى چیرۆکەکەوه کە له قورئان و فەرموودەى راست (صحیح)ى پێغەمبەردا ﷺ باسکراوه، ئیدی

نابیت بچینه سهر ئهو چاوگوو سهرچاوانه ی تر که دهقه ئیسرائیلی یه کانو
ئهفسانه و شته پووچهل و دهسهل بهسته کانیانه.

٦- پنیوستیی گپرانده وهی ئهو مهسه لانه ی جی ناکۆکیین، بۆ خواو قایل بوون به
حوکمی خوا، ئه مهش به لگهی راستیی ئیمانه و، ههر بهم پهنگهش (ناکۆکی)
چاره سهر ده گریت و، حوکمی راست و دروستی له سهر ده دریت.

٧- بینگومان خوا چاکه و عیبادهت، تهنها له کهسانی خاوهن تهقواو له خواترس
پهسند دهکات، جا ههر که سیك بیه ویت خوا ئهو به عهبدی خۆی پهسند
بکات و کارو کرده وهی چاک ی لی وهر گریت، ده بیست سیفه تی تهقواداری و
له خواترسان له خۆی دا بهدی بییت.

٨- ئه گهر مروفی باوهردار دیتی حق له گهل براکه ی دایه، ئهوا ده بیست دهستی لی
هه لگریت و، رپگهش نه دا که هیچ ئاسته نگیك کاریگه ری خراپ بکاته سهر
په یوه ندیی نیوان خۆی و براکه ی و، سهرخۆشه ویستی و سۆزی بۆی.

٩- پهوا نیه بۆ مروفی باوهردار که باوهرداریك بکوژیت مه گهر به ههله نه بیست.

١٠- ئهو هۆکاره ی که رپگه له باوهردار ده گریت بۆ ئه وهی خوینی برایه کی
نه رپژیت، تهنها ترسانه له خوای پهروهرداری جیهانیان، نهك هۆکاری
لاوازی و نه توانین و ترسنۆکی و که میی سه لیه قه و ته کنیکی شه ر.

١١- مروفی بکوژ دوو گونا ه له نه ستۆ ده گریت. گونا ه ی خۆی، که کاری کوشتنی
ئه نجام داوه، گونا ه ی کوژراوه کهش گهر ئه ویش بکوژ بوایه.

١٢- بکوژ، یان تاوانبار، ماوه یهك له مملانی یه کی دهروونی تالدا دهژی،
ئه ویش کاتیک بۆ یه کهم جار ئهو تاوانه ئه نجام ده دات، که له و کاته دا واتاکانی
هه ق پهروه رده ی و چاکه خوازی له مملانی دان له گهل خو ربه و چر به کانی
شه یتان و، وه سه وه سه کانی دهرووندا.

١٣- پێویستی پشت بهستن به زانیاری و زانسته تازهکان له بهر فراوان کردنی چه مکی نایه ته کاندای، زیاد کردنی چهند مه و دایه کی نوێش بۆیان، وهك چۆن ئهو، شیوازه کانی گرت بهر له ماوهی هه لۆیسته کردنی شیکار و لیکدان هه وه مان له بهردهم ئهم دهسته واژانهی نایه ته کاندای: (فَطَوَعْتُ لَهَا نَفْسَهُ، قَتَلَ أَخِيهِ)، (قَالَ يَتَوَلَّى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغَرَابِ)، (فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ)، (مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا)..

١٤- تاوانبار، له کاتی کدا تاوانه کهی نه نجام ده دات، هه موو شتیك له دهست ده دات.

١٥- بێگومان ئهو مڕۆفه ی، که گومرا ده بیته و زه بهروزه نگ و زۆرداری ده نوێنیت، هه ندیک جاریش دهسته و سان ده بیته له چاره سه ری چهند گرفت و مه سه له یه کی سانا و ئاساندا.

١٦- په شیمانی، دوو جوژه:

- ١) په شیمانییه که مڕۆف هه لده نیته بۆ ته وه به کردن و داوای لیخۆشبوون، که ئه مه ش په شیمان بوونه وه ی تۆبه کاری گه راوه یه.
- ٢) جوژی دووه میش په شیمانییه که، که مڕۆف بۆ ئه وه هه لنانیت، ئه مه ش په شیمان بوونه وه ی دهسته و سانیکێ شکستی دۆراوه.

١٧- بێگومان هه رکه سیك بۆ خۆی شیوا کرد، که مڕۆفیک به ناهه ق بکوژیت، وهك ئه وه وایه هه موو خه لکی کوشتی بیت، چونکه شه رم کردن له کاری کوشتن پێش نه نجام دانی تاوانه که له ئارادا بووه، به لام داوی کوشتنه که ئه وه شه رمه زاری یه ش نامی نیته و ده سرپێته وه، ئیدی کاری کوشتن ده بیته پێشه یه که یان نه ریتیك، یان ئاره زوویه ك.

- ١٨- پێویسته گرووی به شههري به پرووی بکوژان و دهستدریژکاراندا بههستن و، دهستیان بگرن و، پێی موماسههه کردنی ئه و پیشه و ئارهزووه شهیتانییهیان لێ بگرن.
- ١٩- جووله که کان له نیۆ گهلانی تر دا زۆرترین کرداری کوشتن به ناههق و زۆرداری ئه نجام ده ده و زۆرترین خوینی خه لکی تر ده پێژن.

٢٠- هه ر که سیك شیوازیکی باش دابنیت و بیگریته بهر، ئه و پاداشتی خۆی و پاداشتی هه ر که سیکیشی تیا دایه و تا پوژی قیامهت پاداشتی بهرده وامه، چونکه به و شیوازه چاکه ده بیته پیشه نگیك بۆ کهسانی تر له ئه نجام دانی کاری چاکدا.. هه ر که سیکیش شیوازیکی خراب دابنیت و بیگریته بهر، ئه و گوناھی خۆی و هه ر که سیکی تریشی تا پوژی قیامهت له ئه ستو دایه، که کاری پێ ده کات، چونکه به و شیوازه خراپه ده بیته پیشه نگیك بۆ کهسانی تر له کرداری خراپدا. له بهر ئه مهش تا پوژی قیامهت له هه ر کاریکی کوشتندا، که به ناههق ئه نجام بدریت به شیکی گوناھی یه که م کوپه بکوژه کینه داره که ی (ئاده م) - واته قابیل- ی تیدا یه، چونکه ئه و کوپه یه که مین که سیك بوو، که شیوازی کوشتنی داهینا و پێی کوشتنی به ناههقی گرت بهر.

چیرۆکی چوارهـم

چیرۆکی ئهـو كه سهـی خۆی له پهـیرهـو كردنی

ئایهـ تهـهـ كانی خوا دامالی

ئهم چیرۆكه له قورئاندا، بهـم دهـقه هاتوهـ، كه خوا فهـرمویهـ:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي ءَاتَيْنَاهُ ءَايَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرَكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسُهُمْ كَانُوا بِظُلْمٍ ﴿١٧٧﴾﴾ الاعراف

كورتیهـ مانای ئایهـ تهـهـ كان به كوردی

ئهی پیغهـمبهر ﷺ بهـسهـرهاتی ئهـو كه سهـیان بوـ بخوێنهـوه كه زانستی ئایهـ تهـهـ كاغان و فهـرمانهـ كانی خۆمان پێـگیاندهـبوو، بهـلام ئهـو خۆی لییان دامالی - وهـك چۆن مار خۆی له كاژهـكهـی دادهـمالیـت-، بهـمه شهـیتانیـش شوینی كهـوت و دایهـپیش خۆی، ئیدی ئهـو كه سهـش بوو به یهـكێك له سهـرگهـردان و سهـرلی شیواوان. خۆ تهـگهـر خواستمان وابوایه سهـرفرازی كهـین، ئهـوا بهـو ئایهـت و فهـرمانانه بهـرزو

پایه‌بلندمان ده‌کرد، که‌چی ئه‌و -به‌خواستی خۆی- خۆی له‌ زه‌وی توند کردو هه‌زی له‌ پایه‌نزمی و دنیا‌پهرستی بوو و دوا‌ی هه‌وا و ئاره‌زووی چه‌په‌لی خۆی که‌وت..
 غه‌نهی ئه‌م جو‌ره که‌سه‌ش وه‌ک - غه‌نهی سه‌گ- وایه‌، کاتی‌ک ئه‌و سه‌گه‌ ده‌رده‌که‌یت و را‌وی ده‌نی‌ت، ئه‌ویش له‌ هه‌ناسه‌برکی‌ دایه‌ و زمان ده‌ردی‌نی‌ت، یان ته‌نانه‌ت کاتی‌ک واز له‌و سه‌گه‌که‌ دی‌نی‌ت، ئه‌و هه‌ر له‌و حا‌له‌تی هه‌ناسه‌برکی‌ و زمان ده‌ره‌ی‌نانه‌ی دایه‌. دياره‌ ئه‌مه‌ش غه‌نهی ئه‌و تا‌قم و که‌سانه‌یه‌ که‌ نایه‌ته‌کانی ئی‌مه‌یان به‌ ناراست و درۆ دانا و بر‌وا‌یان پێ‌نه‌کرد. جا که‌واته‌ ئه‌ی پێ‌غه‌مبه‌ر! ئه‌م جو‌ره چیرۆک و به‌سه‌ره‌تانه‌ بۆ خه‌لکی بخو‌ینه‌وه‌ تا‌کو بیر‌که‌نه‌وه‌ و هۆشیار بن.
 به‌راستی ئه‌مه‌ش غه‌نهی‌یه‌کی ناشیرینی ئه‌و که‌سانه‌یه‌ که‌ به‌ل‌گه‌و نیشانه‌و نایه‌ته‌کانیان به‌ درۆ داناوه‌ و با‌وه‌ریان پێ‌ نه‌بووه‌، به‌لام هه‌ر ته‌نها زو‌لم و سه‌تمیان له‌خۆیان کردووه‌.

هه‌ندیک له‌ را‌شه‌کارو ته‌فسیرنوسان، به‌شی‌وازی گێ‌رانه‌وه‌ی ده‌ما‌وده‌م و پشت‌او‌پشت چه‌ند شیکارو لی‌کدانه‌وه‌یه‌کیان له‌سه‌ر ئه‌م چیرۆکه‌ هینا‌وه‌ته‌وه‌ (چیرۆکی ئه‌و پیا‌وه‌ی خۆی له‌ نایه‌ته‌کانی خوا دامال‌ی و که‌ دواتر شه‌یتانی‌ش شو‌ینی که‌وت)، له‌و شیکارو در‌یژه‌دانه‌ی چیرۆکه‌که‌شدا، ته‌فسیرکاران نا‌وی کا‌بر‌او کاره‌که‌ی و ئه‌و نایه‌ت و فه‌رمانانه‌شیان دیاری کردوه‌، که‌ خوا پێ‌ی گه‌یان‌دبوو، له‌گه‌ڵ دیاری‌کردنی جه‌نگه‌که‌ی بۆ (به‌نی ئیسرائیل) ورده‌کاری‌یه‌کانی ئه‌و جه‌نگه‌.

لی‌ره‌شدا - به‌مه‌به‌ستی نا‌گادا‌رکردنه‌وه‌ی خو‌ینه‌ران له‌و جو‌ره گێ‌رانه‌وه‌ و رپ‌وا‌یه‌ته‌ ناراستانه‌ - به‌شی‌کی هه‌لب‌سترا‌وی ئه‌و ده‌قه ئیسرائیلیانه‌ ده‌ست‌نیشان ده‌که‌ین، تا‌کو به‌ ته‌وا‌وی لێ‌ی وریابن.

"(طبري) له‌ ته‌فسیره‌که‌ی خو‌یدا، له‌ (سالم ی کورپی ابی‌ النضیر) هه‌ گێ‌را‌وی‌تی‌یه‌وه‌، گو‌تویه‌تی: گوا‌یه‌ (موسا) -سلا‌وی لی‌ بی‌ت- کاتی‌ک له‌ خا‌کی (به‌نی که‌نعان) له‌ ولا‌تی شام دا دابه‌زی‌وه‌ و (به‌لعه‌م) یش له‌ گون‌دی (بالعه‌) بو‌وه‌، که‌ یه‌کی‌که‌ له‌ گون‌ده‌کانی نا‌وچه‌ی (به‌لقاء)، کاتی‌ک (موسا) به‌نی ئیسرائیلی له‌وی

دابەزاندوو، هۆزه‌که‌ی (به‌لعم) هاتونه‌ته‌ لای (به‌لعم) و پێیان گوتوو: ئه‌ی به‌لعم! ئه‌وه (موسای کورێ عیمران) ه‌ له‌ گه‌ڵ به‌نی ئیسرائیلدا، هاتوو له‌ ولاتی خۆمان ده‌رمانه‌پرێت و بانه‌کوژیت و به‌نی ئیسرائیلی تیا دا جێگیر کات. ئێمه‌ش هۆزی تۆین و هه‌یج جێگایه‌کی ترمان نه‌یه‌، تۆش کابرایه‌کی نزا وه‌رگیراویت و دووات قبوله‌، ده‌بچۆ له‌ لای خوا دووعایان لی بکه‌.. ئه‌ویش گوتویه‌تی: کور ه‌ قورتان به‌سه‌ر، ئه‌وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا به‌ فریشته‌کان و ئیماندارانیشی له‌ گه‌ڵدا به‌، چۆن به‌چم دووعایان لی بکه‌م له‌ کاتی که‌دا ده‌زانم خوا چی هه‌یه‌ و چۆن وه‌لام ده‌داته‌وه‌!! ئه‌وانیش گوتیان: ئاخ ئێمه‌ هه‌یج جێگایه‌که‌مان نه‌یه‌!... ئیدی ئه‌وه‌ هۆزه‌ به‌رده‌وام له‌ لای (به‌لعم) سه‌کالای حاڵی خۆیان کردوه‌ و دلیان به‌ لای خۆیاندا راکیشاه و لێی پاراونده‌ته‌وه‌ تا تووشی فیتنه‌که‌یان کردوه‌، ئه‌ویش که‌وتۆته‌ نیو فیتنه‌ و به‌لایانه‌وه‌ و دوژار بووه‌. بۆ ئهم مه‌به‌سته‌ش سواری ماکه‌ریک-واته‌ گویدریژێکی مێینه‌-ی خۆی بووه‌ و به‌ره‌و ئه‌وه‌ چیا به‌ی که‌ ده‌یروانی به‌سه‌ر سه‌ربازگه‌که‌ی به‌نی ئیسرائیلدا که‌ چیا (حوسبان) بووه‌، به‌رێ که‌وتوو، کاتی که‌ ماوه‌ی زۆری پێ ده‌برێت، گویدریژه‌که‌ وه‌ستاه و چۆکی داداوه‌. ئه‌ویش دابه‌زیوه‌ و لێی داوه‌، هێنده‌ی لێداوه‌ تا کوو ماندوو ناچاری کردوه‌ که‌ هه‌ستیه‌ته‌وه‌، ئه‌میش سواری بیه‌ته‌وه‌، به‌لام گویدریژه‌که‌ زۆر نه‌پۆشتوو و چۆکی داداوه‌ته‌وه‌. ئه‌ویش لێی داوه‌ته‌وه‌. خواش پێی به‌ گویدریژه‌که‌ داوه‌ که‌ بتوانێت بۆی بدوێت، ئیدی هاتۆته‌ قسه‌ و - وه‌ک شایه‌تیک له‌سه‌ری- دواندویه‌تی و پێی گوتوو: وریابه‌ ئه‌ی (به‌لعم) بۆ کوێ ده‌چیت؟ ئایا نابینیت فریشته‌کان له‌ به‌رده‌م دان و ده‌مگێر نه‌وه‌ و ناهێلن برۆم؟ ئایا تۆ ده‌رۆیت به‌ره‌و پرووی پێغه‌مبه‌ری خوا و ئیمانداران به‌هستیت و دووعایان لی بکه‌یت؟! (به‌لعم) به‌رده‌وام هه‌ر لێی ده‌دا، خواش پێگای بۆ گویدریژه‌که‌ والا کردوه‌ تا کو (به‌لعم) گه‌یاندۆته‌ سه‌ر چیا (حوسبان)، که‌ ده‌یروانی به‌سه‌ر سوپاکه‌ی (موسا) و به‌نی ئیسرائیلدا وای لێ کردوه‌ و دووعایان لی بکات. به‌لام به‌ هه‌رشێک -به‌هه‌ر بێژه‌ و ته‌یه‌ک- دووعای لێ بکردنایه‌ زمانی به‌ لای هۆزه‌که‌ی

خۇيدا بادەدرايه وه، هەر دووعايه كيشى بۆ ھۆزه كەى خۆى بكردايه، لىى تىك دهچووو زمانى -بهدوعاى باشه وه- بهلاى گەلى بهنى ئيسرائيلدا بادەدرايه وه. ھۆزه كەشى پېيان گوت: ئەرئ ئەى (بهلعەم) ئەوه تۆ چى دەلئى؟! تۆ دوعاى باش بۆ ئەوان دەكەيت و، دووعاى خراپيش له ئيمە دەكەيت! (بهلعەم) يش له وەلامياندا گوتى: ئەوه بهدەست خۆم نيه، بهلكو ئەوه شتيكه و خوا خۆى واى ليكردووهم.. ئيدى له وكتەدا زمانى (بهلعەم) هاتۆتە دەرەوه و كەوتۆتە سەر سينگى.

ئينجا پىي گوتن: ئەوا من دنياو رۆژى دوايشم له دەست چووو، تەنها فرؤفيل ماوه بيگرمەبەر، بۆيه له مەولا فيل و تەلەكە بازيتان بۆ بهكارديئم. ئيوەش بۆ ئەم مەبەستە ئافرەتان جوان بكەن و بيانرازيننەوه و شت و مەك و كەرەسەى بازرگانينان پىچ بەدن و پاشان بياننيرن بۆ ئەو سەربازگەيهى بهنى ئيسرائيل تاكو پېيان بفروشن. فەرمانيشيان پىچكەن كه هيچ ئافرەتيك بەرگرىي له خۆى نەكات ئەگەر پياويك لهوان ئارەزووى كەوتبووه سەرى، چونكه ئەگەر يەكيك لهوان زينا و داوين پيسى ئەنجام بدات، ئيوەش پېيان رزگار دەبن.. ئەوانەيش -واتە ھۆزه كەى بهلعەم- ئەو رينماييه گەندەلەيان جيبەجى كەردوو، جا كاتيك ئافرەتەكانيان چوونەتە نيو سەربازگەكەوه، ئافرەتيكى كەنعانيه كان كه ناوى (كەسبای كچى صور)ى سەرۆك ھۆزه كەيان بووه، چۆتە لاى پياويك له گەرەكانى بهنى ئيسرائيل كه ناوى (زەمرى كورپى شلۆم)ى بووه و سەرۆكى تيرەكەى (شەمعوون) بووه. ئەم پياوەش پيشوازي گەرمى ليكردوووه پىي سەرسام بووه و حەزى ليكردوووه و دەستيشى گرتوووه و بردويهتى بۆ لاى موسا -سلاوى لى بيت- و پىي گوتوو: من واى بۆ دەچم كه تۆ بليت ئەمە حەرامە بۆت؟. موساش پىي گوتوو: بەلئى، ئەم ئافرەتەت پىي حەرامە و بۆت ناشيت، بۆيه نابيت نزيكى ببیتەوه.. ئەويش گوتويهتى: دەسا بەخوا له مەدا گوپرايه ليت ناكەين.. ئيتەر بردويتیه وه بۆ نيو خيوەتەكەى خۆى و بەدكرداريه كەى له گەلدا ئەنجام داوه. خواش نەخۆشيشى تاعوونى تووشى ھۆزى بهنى ئيسرائيل كەردوو، (منخاص ي كورپى عيزار) كه ليپرسراوى كاروبارى

ئیداری (موسا) بووه و پیاویکی به گۆڕو که له گهت و بههێز بووه، لهو ماوهیهدا که (زه مری کۆری شلۆم) به دکارییه کهی ئه نجام داوه لهو ئ نه بووه، که هاتۆته وه ده بینیت ئه و نه خۆشی تاعون تووشی بهنی ئیسرائیل بووه، ئه و هه و له هشی پێ ده گهیه نریت - پمه کهی هه لگرتوه - که هه مووی له ئاسن دروست کرابوو - و چه ته خێوه ته کهی پیاوه زیناکاره که وه له و کاته شدا پیاوه که و ژنه که نه عانیه که ش پێکه وه پاکشابوون، بۆیه هه ردوکیان - به یه ک جارو پێکه وه - به پمه که ده کوژیت. پاشان تهرمه کانیانی هیناوه ته ده ره وه بۆ ئاسمان به رزی کردوونه ته وه و پمه که شی به قوڵی گرتوه و مه چه کی خستۆته سه ر ناوکی و، پاشان په مه کهی له سه ر ریشی جیگیر کردووه، گو تویه تی: خواجه ئاوا به سه ر ئه و که سه دا دینین که سه ر پێچیت لی ده کات.. ئیدی تاعوونه که لابراره و ژماره ی (بهنی ئیسرائیل) یش ئه وانه ی لهو ماوه یه دا به تاعوونه که مردوون چه فتا هه زار که س بوون. سه باره ت به م به سه رهاته ی (به له عم ی کۆری باعرو را) یش، خوا ئه و ئایه تانه ی بۆ (محمد) ی پیغه مبه ر ﷺ ناردۆته خواره وه: ﴿وَأْتِلْ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي ءَاتَيْنَاهُ ءَايِنًا﴾^(۱).

په تکرده وهی ئه و ده قه هه لبه ستره وانه ی ئیسرائیلییه کان

ئه م شیکارو لیکنده وه یی که هه ندیک له ته فسیرنووس و پاشه کاران دیارییان کردووه، به هیچ پالپشت و سه نه دیکی (راست - صحیح) له پیغه مبه ری خوا وه ﷺ نه هینراوه، هه ر بزیه ش پیغه مبه ر ﷺ شتی ئاوا ی له سه ر ئه و چیرۆکه نه درکاندووه. جا له به ر ئه وه ش که چیرۆکی ئه م پیاوه له چیرۆکه کانی پیشینان و، ئه م چیرۆکه نه ش له جیهانی نادیارو نه زانراودان و ته نه ا خوا خۆی ده زانیته چۆن بووه، بۆیه هیچ که سی که بۆی شیوا نه که به چیه نه نیو قوڵایی ورده کاری و

(۱) بره وانه (تفسیر الطبری)، تحقیق محمود شاکر، بهرگی ۱۳، لاپه ره ۲۶۴-۲۶۷، که ئه م ده سه ته لبه سه ته ی جووله که له ده قه ئیسرائیلییه کانی تیا دا هینراوه ته وه.

شیکاره کانیهوه، له کهسیکی ترهوه قسهو باسی له سهه بگوازیتتهوه، چونکه ئیمه ی موسلمان پابه ندین بهوهی، که تنها له ئایه ته کانی قورئان و فهرمووده راسته کانی پێغه مبه ره وه ﷺ ئه و چیرۆکانه ی وه گرین و به و راده یه له گه ئاندا بمینینه وه، که ئه و دوو سه ره چاوه پاکه ی ئیسلام دیارییان کردوه. له بهر هه موو ئه مانه ئه و جوړه شیکار و لیکدانه وه یه ده رباره ی چیرۆکی ئه و پیاوه ی (خۆی له ئایه ت و فرمانه کانی خوا دامالیه) ر هت ده که ی نه وه و په سندیان ناکه ی نه و، به ده قی دیاریکراوی نیو ئه فسانه و ئیسرائیلیاتی داده نیی نه.

ئه و ئه فسانه و شته پووجه له ئیسرائیلیاتانه ش شیاو نیه بو ئه وه ی، که فرمانیشتی راست و گران قه دری خوا ی پێ ته فسیر بکه ی نه. بێگومان ئیمه هه ندیک له و ده قه ئیسرائیلیانه (به پێی بهرنامه ی خۆمان له تێروانی نی چیرۆکی پیشینه کانی نیو قورئان) هینا وه ته وه، تا کو خه لکی موسلمان ی لێ هۆشیار که ی نه وه، ناگاداریشیان بکه ی نه له هه لبه سترای و ناراستییان و، داواشیان لێ بکه ی نه یان گێر نه وه و ده ستینیشانیان نه که نه، ته نها له کاتی به راورد کردن و هه لسه نگاندنیان له گه ل ده قه کانی قورئان و سونه ت) دا نه بی ت، که چۆن داوی ر هت کرد نه وه و پشتگۆی خستنیان ده که نه. رینگا به که سیش ناده ی نه، که به ئانه ست ئه و هینده ی ده قه ئیسرائیلیه کان - که ئیمه بو ناگادار کرد نه وه دیاریمان کردو و نه - له ئیمه وه وه گریت و بیگێریت ته وه و په سندی بکات و، له نیو که سانی تر دا بلاوی بکات وه.

هه‌ ئۆیستی پێشه‌وا (سید قطب) به‌رامبه‌ر به‌و جوړه‌ لیكدانه‌ وانه‌

مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) رایه‌کی نایابی ده‌رباره‌ی ڕه‌تکردنه‌وه‌ و په‌سندنه‌کردنی ئه‌و شیکارو لیكدانه‌وه‌ ئیسرایلیانه‌ هه‌یه‌، له‌مباریه‌وه‌ ده‌لێت: "ئایا ئه‌مه‌ هه‌والێکه‌ بخوێنرێته‌وه‌؟ یاخود په‌ندێکه‌و به‌نموونه‌ له‌ شیوه‌ی هه‌والێکدا ده‌هێنرێته‌وه‌ چونکه‌ زۆرجار ڕووده‌دات؟ له‌و ڕووه‌وه‌ ئه‌مه‌ هه‌والو به‌سه‌رهاتێکه‌و ده‌گیرێته‌وه‌.

هه‌ندێک له‌و گیرانه‌وه‌ و ڕیوايه‌تانه‌ش باسیان له‌وه‌ کردوه‌، که‌ به‌سه‌رهاتی پیاویک له‌ ئارادا هه‌بووه‌ و پیاویکی چاک بووه‌ له‌ فه‌له‌ستیندا پێش ئه‌وه‌ی به‌نی ئیسرائیل بچنه‌ ناوی. ئه‌م ڕیوايه‌تانه‌ش چیرۆکی له‌ڕێلادان، شکست خواردنی ئه‌و پیاوه‌یان به‌جوړێک گیراوه‌ته‌وه‌، که‌ هه‌رکه‌سیک شاره‌زایی له‌و ڕیوايه‌ته‌ ئیسرایلییه‌ زۆرو زه‌ندانه‌ هه‌بیّت، که‌ له‌ کتێبه‌کانی ته‌فسیردان، متمانە ناکات به‌وه‌ی، که‌ ئه‌م به‌سه‌رهاته‌ش یه‌کیک له‌وانه‌ نه‌بیّت. هه‌یچ نه‌بیّت به‌لانی که‌مه‌وه‌ دُنیا نابيّت له‌ سه‌رجه‌م قوئاغو به‌شه‌کانی تری چیرۆکه‌که‌و، ده‌ترسێت هه‌ندیکێ له‌و ئیسرایلیانه‌ تی‌که‌وتبيّت.

پاشان هه‌ر ئه‌م ڕیوايه‌تانه‌ هه‌نده‌ی لێک نه‌چوون و قسه‌ وباسی دژ به‌یه‌ک تێدايه‌، که‌ ده‌بنه‌ هۆی ئاگاداروبونه‌وی زیاتر لێیان. بۆ نمونه‌ وایان گیراوه‌ته‌وه‌، که‌ پیاوه‌که‌ی نیۆ ئه‌م چیرۆکه‌ (به‌لعام ی کورێ باعورا) له‌ هۆزی (به‌نی ئیسرائیل) بووه‌، جارێکی تریش وایان گیراوه‌ته‌وه‌، گوايه‌ له‌ خه‌لکه‌ به‌ زه‌بروزه‌نگه‌که‌ی فه‌له‌ستین بووه‌. هه‌روه‌ها واشیان گیراوه‌ته‌وه‌، که‌ گوايه‌ له‌ عه‌ره‌به‌کان بووه‌ و ناوی (ئومه‌یه‌ی کورێ ئه‌بی سه‌لت) بووه‌. یاخود وایان گیراوه‌ته‌وه‌، که‌ یه‌کیک بووه‌ له‌ هاوچه‌رخانی زه‌مانی بوون به‌ پیغه‌مبه‌ری محمد ﷺ و ناوی (ابو عامری فاسق) بووه‌. واش گیراوه‌ته‌وه‌ گوايه‌ هاوزه‌مانی (موسا) بووه‌-سه‌لاوی لێ بیّت-، واش

گیراوه تهوه که دوای (موسا) بویئتو، له سهرده می (یوشع ی کوری نوون) دا بویئت، که ئهو (یوشع) ه شان بهشانی هۆزی (بهنی ئیسرائیل) له دوای ونبوونی ماوهی چل ساله که یان له دژی خه لکه بههیزه که ی فه له ستین جهنگیوه - واته دوای ئه وهی، که بهنی ئیسرائیل پیش ئهو چل ساله، ئاماده نه بوون بچنه فه له ستینه وه و له گه ل خه لکه بههیزه که یدا شه ر بکه ن، خواش ماوه ی چل سال ئهو نه وه تر سنۆکه ی بهنی ئیسرائیلی له بیابانی (سینا) دا ونکرد، تا نه وه یه کی تر پیگه یشتن و شه ریان کرد و چوونه فه له ستینه وه -.

ههروه ها له هه ندیک ته فسیری تردا واش گیراوه ته وه، که ئهو ئایه تانه ی پیی گه یه نراوه (ناوی هه ره گه وه ی خوا) بوون، که نزاو دوعای له لای خوا پی بکات و، نزا کانه یی گیرابن - په سند بکری ن - . ههروه ها وایان گیراوه ته وه، که ئهو ئایه ت و فه رمانانه ی پیی گه یه نراون، کتیبیککی خوا بووه، که بۆی نیراوه ته خواره وه، گوایه خۆیشی پیغه مبه ریک بووه. ئیدی ورده کاری و شیکاری ئه م به سه رهاته دوای ئه وه چه ندین جوړو شیوازی تری هه بووه. له به ره ئه وه ئیمه ش به پیی شیوازو مه نه ه جی خۆمان له ته فسیری (في ظلال القرآن) دا وای به باش ده زانین، که نه چینه نیو ه یچ شتیک له وه هه موو لی کدانه وانه ی، که جیی گومانن، به تاییه تیش له بهر ئه وه ی، که له ده قی قورئان و له ده قی فه رموده ی گیراوه ی پیغه مبه ریش ﷺ ه یچ شتیک له سه ر نه هاتوون، به لکو ته نها به وه نده پا به ند بین، که له هه واله که ی قورئاندا هاتوه ^(۱)."

چه ند نه زانراویك له م چیرۆكه دا

له چیرۆکی (ئه و پیاوهی خۆی له ئایه ته کانی خوا دامالێ) چه ند نه زانراویك ههیه و، قورئان و فهرمووده ی راست (صحیح) ی پیغه مبه ریش ﷺ پوون نه کرا نه ته وه، بۆیه هه یچ پێگه یه ک بۆ پوون کرد نه وه یان نهیه. به لام لێره دا هه ندیک له و نه زانرا وه که پێویسته هه لۆیسته یان له ئاستدا بکری ته بێ ئه وه ی هه ولێکی پوون کرد نه وه یان بدری ته، ده ستنیشان ده که یان:

۱- ناوی ئه و پیاوه ی که خۆی له فرمانه کانی خوا دامالێ وه، وازی له زانست و زانیاری هه نا وه دوا ی شه یان که وت وه. خه لکانی زه مان ی زووش بیرو پای لێك جودا و هه مه جۆریان له سه ر دیاری کردنی نا وه که هه یه، هه ندیک یان گو تویانه که ناوی (به له عمی کو ری با عورا)، یان (به له عامی کو ری با عورا) بو وه، هه ندیک ی تریش گو تویانه که ناوی (ئومه ییه ی کو ری ئه بی سه لته) بو وه، هه ندیک که سی تر گو تویانه که ناوی (ابو عامری فاسق) بو وه، هه ندیک که سی تریش ناوی تریان له باره یه وه هه نا وه. ئیمه ده رباره ی ئه م نا وه هه مه جۆرانه و ده رباره ی بیرو پای لێك جودا ش له سه ر ناوی پیا وه که، هه یچ سوو دیکی کرده یی (عملی) و زانستی یه به دیی نا که یان که له سه ر زانی نی نا وه که ی پامان گری ته. هه ر له م باره یه شه وه وته یه کی ئیمام (طبری) م پێ باش و سه ر نه ج پاکیشه که تیایدا تیشکی خستۆ ته سه ر جیا وازی بیرو پا کان له سه ر ناوی پیا وه که و گو تویه تی:

"بێگومان خوا له م چیرۆکه دا فرمانی به پیغه مبه ره که ی خۆی ﷺ محمد کرد وه که هه وائ و به سه ره اتی پیاویك بۆ گه له که ی خۆی -قو ره یش- بگێر یته وه که وَا خوا به لگه و نیشانه و فرمانه کانی خۆی پێ را گه یاند وه، که ئه وانه ش ئایه ته کانن ده شی ته ئه وه ی که خوا ئایه ته کانی بۆ نار دو وه (به له عم) بی ته هه ر وه ک ده شی ته که ئومه ییه ش بی ته" (۱).

(۱) (تفسیر الطبری)، ۱۳: ۳۵۹.

۲- ئەو زەمانەش، که ئەو پیاوێ تیایدا ژیاوه -یەکیکە لەولایەنانە نەزانراوانەیی چیرۆکەکە، دەشیئت کابرا لە هۆزی بهنی ئیسرائیل بوویئت، وهک دەشیئت، که له خەلکە بههیزو زەبەلاحەکانی نیو فەلەستینیش بوویئت، یان له کهنعانیەکان له زەمانی موسادا -سلای لی بیئت- یان له زەمانی (یوشعی کوری نون) لەدوای (موسا)، یان دەشیئت له زەمانی پیغه مبهری خواش محمد ﷺ دا بوویئت، کاتیک ئەو له مهککه دا بووه، یان کاتیک له مەدینه دا بووه. له بهر ئەوه ناشیئت تاکه زەمه نیک دیاریی بکریئت، که ئەو پیاوێ تیا دا ژیاوه، یان ئەو گەلهی تیا دا ژیاوه که ئەو هاو زەمانی بووبن.

۳- لایەنیکی نادیارو شارراوێ تر له م چیرۆکە دا، ئەو ئایەت و بەلگە و نیشانانەیه که خوا پێی گەیان دوونو، که ئایا ئەو ناوه هه ره گه ره یه ی خوا یه، که نه گه ر دووعای پێ کرد بیئت، دووعاکه ی گیراو په سندکراو بووه، نه گه ر داواکاریی پێ کرد بیئت پێی دراوه؟ یان ئایا کتیبیکی خوا بووه و بۆی ئیبراو ته خواره وه، یان چه ند به لگه و نیشانه یه کی عه قلی و مه عنه وی بوون؟

۴- درێژه ی چۆنیه تی خۆدا برین و خۆ دامالینی له ئایهت و فهرمانهکانی خواو، ئەو جیگایهش، که خۆ دامالینه کی تیا دا پرودا وه.

۵- چۆنیه تی شوینکه وتنی بۆ شهیتان، یان چۆنیه تی شوینکه وتنی شهیتان بۆ ئەو.

۶- چۆنیه تی زمان ده رکیشان و هه ناسه برکی بهردهوامه کی وهکو سهگ و هۆکاری ئەو زمان ده رکیشانه ی.

لایه نه جوانه کانی تیروانی نی هونه رییانه له م چیرۆکه دا

چیرۆکی (ئهو پیاوهی خۆی له نایه ته کانی خوا دامالێ) به شیوازیکی تیروانی نی هونه رییانه باسکراوه .. ئهم شیوازهش بێ هاوتاو به چاکتر دانراوی گوزارشتی قورئانییه و، به لایه نی نزیکیه وه له سێ چاره کی بابته کانی قورئاندا به کارهێنراوه .

له مباره یه شه وه مامۆستای پیشه وا (سید قطب)، که پیشه نگی تیۆری وینه گرتنی هونه ریه له قورئاندا، ده رباره ی شاکارو لایه نه جوانیه کانی وینه گرتنی هونه رییانه ی نیو ئهم چیرۆکهش گوتویه تی: ((ئهمه دیسه نی که له دیه نه سه رسوپه ین و تازه کان، که هه موویان بۆ گه نجینه ی ئهم زمانه به هه موو تیروانی و وینه گرتنیکی یه وه، هه میسه تازه ن .. مرۆڤێک خوا نایه ت و به لگه و نیشانه کانی خۆی بۆ ره وانه بکاته خواره وه و، له فه زل و به خشی خۆی پێ بدات و، له پۆشاک ی زانستی خۆی پێ ببۆشیت و ده رفه تی ته واویشی بۆ پێی راست و په یوه ندی به خوا و پایه به رزیی بۆ والا کردبیت، که چی ئه و خۆی له هه موو ئه مانه داده مالیت، خۆیان لی داده مالیت، وه ک ئه وه ی نایه ته کان پیستیکی بن و به گوشته که یه وه نووسابن، نی دی به تونده ی هیلاکی و شه که تیه وه خۆیان لی داده مالیت. وه ک چۆن گیاندارێک خۆی له و پیسته ی داده مالیت، که به قه واره ی له شه وه نووساوه . ئه ی ئه وه نیه قه واره ی مرۆڤایه تیش به پۆشاک ی باوه رو ئیمانداریتی به خوا وه (وه ک لکاندن ی پیست به جهسته وه) لکا وه ؟ که چی ئه وه تا - هه ر ئهم قه واره ی مرۆڤایه تیه - له نایه ته کانی خوا خۆی داده مالیت و، له و به رگه پارێزگاری یه و ئه و قه لغانه به رگری کاری به ش له خۆی داده که نی ت و، له پێی راستیش لاده دات بۆ ئه وه ی دوا ی هه وا و ئاره زووی خۆی بکه ویت، له ئاسۆی پرشن گداری شه وه داده به زی ته نزما یی، تا کو به قور ی ره ش و تاری که وه بنوسی ت و، ببی ته ئامانجێک بۆ شه یتان، که له و ئاستی نزما ییه شدا هیچ شتێک نایا ریزی ت و به رگری لی ناکات، هه ر

بۆیهش دواى دهكهوێت و پابهندی خۆى دهكات و بهسهریا زāl دهبیّت.. پاشان ئێمه لهبهردهم دیمهنی مهخلوقیكى ترسناك و بهدبهخت و نهگهت داین، كه دهبینین به زهویییهوه نووساوه، به قور پيس بووه، ئنجا رохساریشی لهشیوهی سهگیکدا گۆراوه، كه نهگهر دهبرکیت و راوبریت، ههناسهبرکییهتی و زمان دهردینیت، کاتیک دهريش نهکرایت ههر زمان دهردینیت.. ههموو ئهم ديمه نه جوولاوو بزوينراوانهش بهدواى يهکدا دین و دهچن. خهياڵی مرؤفیش له حالهتهکانی کارلێک و سهرسام بوون و پىخروشاندا سهرفجی دهدات.

جا كه دهگاته دواين ديمهن، ديمهنى ئهو ههناسهبرکى و زمان دهركيشانهى كه بهردهوامه و ناوهستيت، ئهو ليکدانهوه مهترسیدار و بهسروش وهسف کراوه دهبيستيت، كه تيشك دهخاته سهر ههموو ديمه نهکان: ﴿...ذَٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصِصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (١٧٦) سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسُهُمْ كَانُوا بِظُلْمٍ (١٧٧) الاعراف.

واته: ئهمهش نموونهى ئهو تاقم و كهسانهيه، كه ئايهت و فرمانهکانى ئيمهيان بهدرؤ خستهوه و باوهريان پى نههينان، جا توش-ئهى پيغهمبهر- ئهم جوړه چيروك و بهسهرهاتانه بو خهلكى بگيريهوه، تاكو بيربكه نهوه و تيفكرينيان ههبيّت. بهراستى ئهوه نموونهيهكى ناشيرينى ئهو گهل و كهسانهيه، كه بهلگه و نيشانهو ئايهتهكانيان بهدرؤ خستوتهوه و باوهريان پى نهبووه، بهلام له راستيدا ههر تهنها زولميان لهخويان كردوه (١).

لهو ديارى كردنه گشتيه كورتكراوهى وينهگرتنى هونهرييانهى نيو چيروكه كه شهوه -وهك سيد قطب خستبويه روو-، دهچينه سهر ناماژهيهكى ههنديك وينهى لاوهكى (جزئى) لهو ديمه نه وينهگراوه زيندووه دا، وهك ئهم ناماژانه:

١- فرمایشتی خوا (فَأَنسَلَخْ مِنْهَا) مانای زهینی و تیۆرییه که ی ئه وه یه، واته: (ئه و پیاوه وازی له ئایه ته کانی خوا هیناو، ئه و حه قه شی پشتگوێ خست که تیا یان دابوو)، به لام ئایه ته که ی قورئان له م چیرۆکه دا ئه م مانا زهینییه له شیوه یه کی سروشه خش (موحی) دا پیشان داوه وای ده گه یه نیّت که وه ک ئه وه وایه ئایه ت و فره مانه کانی خوا به و کابرایه درابن و پێیه وه لکابن و، بووبن به پێستی ک بۆی، ئیدی کابراش کاتی ک به ته مابوو ه روو له ئایه ته کانی خوا وه رگێرێت، وه ک ئه وه و ابوو ه که خۆی له پێسته که ی خۆی دامالێت.

تۆش وینه ی ئه م کابرا به دب ه خته بخره به ر دیده ی خه یالّت له ساتیکدا که ئه و هه ولێکی قورس ده دات بۆ خۆ دامالینی له و پێسته ی، هه روه ها دیمه نی ئه و خۆ دامالینه جو زئییه هیوا شه ش بخره به ر دیده ی خه یالّت و به خه یال وای دابنی ئه و ئه و له سه ریه وه ده ست پێ ده کات و پێستی سه ری له خۆی داده مالیت، ئنجا پێستی هه ردوو ده ستی و، پێستی سنجی و، دوا جار پێستی هه ردوو قاچی. جا ئایا ده شیت که مرۆف پێستی خۆی له لاشه ی دامالیت؟ یان بلێ: ئایا پێستی مرۆف داده مالیت و ده گوریت؟ وه ک هه موان ده زانین پێستی مرۆف زۆر ناسک و ته نکه و کرداری دامالینی ئه م پێسته ش - نه گه ر بکریّت - ئه وه پری توندوتیژی و دلّره قی و ماندو بوون و مه ی نه تی ده خوازیت. جا ئاخۆ حالّی ئه و که سه چۆن بیت که کرداری پێست دامالین نه نجام ده دات - که مرۆفه که خۆیه تی - و خۆی خاوه نی پێسته که ش بیت و ئاخۆ چی دابمالیت؟ بێگومان ئه و خۆی پێستی خۆی داده مالیت.

ئه م وینه سه رسام که ره ش، وشه ی (فَأَنسَلَخْ مِنْهَا) بلاوی کردۆته وه.

٢- فرمایشتی خوا (فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ)، تیایدا وینه ی ئه و مه خلوقه به دب ه خته - واته پیاوه که - له دیمه نیکی تازه ی شیوا و ناشیرین کراودا به دیی ده که یین، وای ده خه ینه به ر دیده ی خه یالمان که بێگومان ئه و کابرا له پێسته که ی خۆی

دامالدرارهوه، دهرحووه بۆ سههر پێگاوه دهپروات -بهبێ پێستیک-یش دهپروات، جا خۆزگه به پڕویشتنیکی ئاسایی پڕویشتیاهوه، ئیتر مهسهلهكهش سووك و ئاسایی دهبوو.. بهلام بهجۆریك دهپروات كه شهیتان له دوايهوهیهتیو، هانی دهادات بۆ پڕویشتن، تهناوت بۆ راكردن، ههر ساتیکیش ماندوو دهبوو وهولێ پارهستانی دهدا، شهیتان له دواوه به قامچی تیی بهردهبوو پشتی سوور دهكردهوهو تهناوت شوین و نیشانهی جی قامچییهکانی لهسههر ئهوه جهسته لهپێست دامالراوهی دهنهخشان. ئای چهند به ئازاریشه لیدانی قامچی لهسههر پێست!! ئهی ئاخۆ ئازارهكهی لهسههر لاشهیهکی لهپێست دامالراو چۆن بیت؟ دیمهنیکی تازهی ئهم وینهیهش ئهوهیه شهیتان به دواي ههنگاوهکانی پڕویشتنی ئهم پیاوهوهیه، نهك پیاوهكه دواي ههنگاوهکانی ئهوه كهوتبیت، ئهوه لهكاتیكدا كه قورئان چهندهها نمونهی تری له بهسهرهاتهكان وا پیشان داوه، كه خهلكی دواي شهیتان كهوتوون و شوین پیتی ههنگاوهکانیان ههلگرتوه.

۳- (وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) به مانای خۆی به زهویییهوه نووساندو لكاندو خۆی بهو قورپو لیته و پیسیایانهی زهوی پهنگ کرد، لهكاتیكدا دهیتوانی بههۆی ئهوه نایهت و فهزمان و بهلگه و نیشانانی خواوه خۆی بهزكاتمهوه و بگاته جیهانی سههریهزی و سههریهی و، راستگویی و پابهندی به حقو، پاكژی و بێگهردیی، كهچی ههزی لهوه بووه، كه وا دابهزیته سههر نزمایی و دارپوخانو كهوتن و چهقین له زهویداو خۆ چهسپ كردن به قورپوه.

ده تۆش تهماشای جیاوازی نیتوان ههردوو وینهكه بکه: وینهی بهرزبوونهوه له ئاسمانداو، وینهی خۆگرتن به زهویییهوه، ئهمهش لهو فهرمایشتهی خوادا: (وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ).

جا ئهوه كهسهی ههزی له بهرزبوونهوه و سههرلندی نیه، ئهوا تهنها یهك رێگهی لهپێشه، ئهویش خۆنووساندنه به زهوی یهوه و دابهزینه بۆ نزمایی.. جا ئیدی، یان سهركهوتن، یان دابهزین.. یان بهرزبوونهوه، یان پڕچوون..

٤- فرمایشتی (وَأَتَّبَعَ هَوَاهُ) تیایدا ئه‌وه ده‌بینین که پیاوه‌که دواى شتیکی به‌رده‌ستی خۆی که‌وتوو، ئه‌وه‌ش (هه‌وا و ئاره‌زوویه‌تى). هه‌وا و ئاره‌زووش هه‌رچه‌نده‌ شتیکی مه‌عنه‌ویی و نه‌بینراوه، به‌لام لهم دیمه‌نه وینه‌گیراوو بزویئراوه‌دا ده‌بیته‌ شتیکی به‌رجه‌سته‌کراو، ته‌نانه‌ت ده‌بیته‌ که‌سیکی زیندووی وا، که ده‌جولێته‌وه‌و ده‌روات. ئهم پیاوه له پێست دامالراوه‌ش به‌دواى ئه‌وه‌دا-وا ته له‌دواى هه‌وا و ئاره‌زووه‌که‌یدا- ده‌روات و دواشی ده‌که‌وێت.

بۆیه گه‌ر هه‌وا و ئاره‌زووه‌که به‌هه‌ر لایه‌کدا برۆیشتایه ئه‌ویش به‌دوایه‌وه بوو. دیاره له‌بیریشمان ناچێت، که شه‌یتانی‌ش به‌دواى ئه‌و پیاوه‌وه ده‌روات و هانی‌شی له‌سه‌ر ئه‌و جو‌ره رو‌یشتنه ده‌دات و، پشتی‌شی به قامچی سوورکردۆته‌وه.

بهم دیمه‌نه بزویئراوه‌ش ده‌بینین، کابرای له‌پێست دامالراو -که خۆی له‌ ئایه‌ته‌کانی خوا دامالی‌وه- دواى هه‌وا و ئاره‌زووی خۆی که‌وتوو، شه‌یتانی‌ش دواى خۆی که‌وتوو، له‌مه‌شدا تیبینی ئه‌و ئاب‌لۆقه تونده‌ش ده‌که‌ین، که له‌سه‌ریه‌تى، تا‌کو ده‌رباز نه‌بی‌ت، چونکه هه‌وا و ئاره‌زوو له پێشیه‌وه‌یه‌تى و، شه‌یتانی‌ش له پاشیه‌وه‌یه‌تى.

٥- فرمایشتی خُوا (فَمَثَلُ الْكَلْبِ إِنْ مَحِمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَرْتُكُهُ يَلْهَثُ)، ئه‌مه‌ش ئه‌وپه‌ری وه‌سفی سه‌رزهنشتکاری و ناشیرین کردنی سه‌رو رو‌خساری ئه‌و پیاوه‌یه‌و، له‌که‌دارکردنی ره‌فتاری‌شیه‌تى. چونکه ئه‌و لهم وینه‌یه‌ی نی‌و فرمایشته‌که‌دا، وه‌ک وینه‌ی سه‌گی‌که (فَمَثَلُ الْكَلْبِ) له‌و هه‌لۆیسته‌ تازیه‌شیدا وه‌کو سه‌گی‌که.. به‌لام ئه‌و به‌چی له سه‌گ ده‌چیت و، ئاخۆ دیمه‌نی لی‌کچووی نی‌وانیان چی بی‌ت؟ بی‌گومان له زمان ده‌رکی‌شان و هه‌ناسه‌برکی‌ی به‌رده‌وامدا، که نابری‌ته‌وه لی‌ک ده‌چن. سه‌گ هه‌میشه زمان ده‌درینی‌ت و ته‌نگه‌نه‌فه‌سه، وه‌ختی‌ک زۆری بو دی‌نی‌ت و راوی ده‌نی‌ت زمانی ده‌درینی‌ت، وه‌ختی‌کی تری‌ش که وازی‌شی لی‌ دی‌نی‌ت هه‌ر زمانی ده‌رده‌هینی‌ت.

روخساره‌ی، که پیشانی داوه و ئه‌و جم‌وجوول و کارو کرده‌وانه‌شی، که خستوونیه
 روو، ره‌ه‌ندیکی راسته‌قینه‌و واقعیانه‌یان هه‌یه‌و، ده‌بینین له‌ واقعی ئه‌م‌پ‌ماندا
 به‌سه‌ر هه‌ندیك که‌سی ده‌ورو به‌ریشماندا ده‌چه‌سپین، که له‌ نیوماندا ده‌ژین،
 هه‌روه‌ها به‌سه‌ر هه‌ر که‌سی‌کدا ده‌چه‌سپین، که رووی له‌ زانست وه‌ر‌گێ‌راوه‌و خۆی له‌
 ئاین دامالیه‌و، زانسته شه‌رعیه‌یه‌ که‌شی بۆ خزمه‌ت‌کردنی ده‌سه‌لاتدارانی سته‌م‌کار
 خستۆته‌ گهر، له‌ جیاتی ئه‌وه‌ی بۆ به‌ختیار‌کردنی خه‌لکی و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی ئاین
 به‌کاری بێنیت.

باشترین کەشیش، کە ڕەهەندی واقعیعی ئەم چیرۆکی ڕوون کردبێتەوه، مامۆستا پێشەوا (شەهید سید قطب)ە، کە تووشی چەند کەسیک بێو لەوانەی هەلگری زانستی شەری بوونو، کەچی لەپێناوی خۆ نزیك کردنەویان لە ستەمکارو زۆرداران بە کاریان هێنابوو. لەم ڕووهوه مامۆستای شەهید گوتویەتی:

"ئەم چیرۆکە غامیشتی بارودۆخی ئەو کەسانە دەکات، کە نایەتەکانی خوا بەدرۆ دادەنێن، دواى ئەوەی بۆیان ڕوون بۆتەوهو دەیزانن و لێى شارەزا دەبن، پاشان لەسەریان دانامەزێن و کاریان پێناکەن.. بەراستی ئەم بەسەرھاتەش بەراڤەیهکی زۆر لە ژيانى مەروفايەتیدا دووبارەو چەندبارە دەبێتەوه، بەراستی زۆر ئەوانەى ئایینی خویان پێ دەگەیهنرێتو، پاشان پێى راستی پێ ناگرەبەر، بەلکو لەجیاتى ئەمە ئەو زانستە دەکەنە ئامرازێک بۆ گۆڕین و لابردنى فەرمايشتى خواو، بۆ ئەوەش، کە دواى هەواوھەوهسى خویان پێبکەون، هەروەها دواى هەواوھەوهسى ئەو زۆردارانەشى پێبکەون، کە دەسەلاتى خویان بەسەردا سەپاندوون، کە -بە وەهم و گومانى ئەمان- گوايه سامانى ژيانى دنيایانى لەدەست دايه. بەراستی چەندەها (زانای ئایین)مان بینی لەوانەى، کە شارەزای حەقیقەتى ئایینی خوا بوونو، پاشان لایان داوه لێى و زانستەکەیان لە شیوان و دەسکاریکردنى بە ئانقەستو نیازداردا بەکارهێناوه، هەروەها لە فەتواخاوازاوهکانى دەسەلاتداری

له نیوچووی سهرزهویدا به کارهێناوه، ویستووشیانه ئهو دهسهلاته دهستدریژکارییه لهسهروو دهسهلاتی خواو یاساو ههموو پیرۆزییه کانهوه لهسهر زهوی جیگیرکه.

بینگومان ههندیك لهو جوړه زانایانه مان دیوه که سهرباری ئهوهی زانیووشیانه - یاساو دهسهلات له مافهکانی خوان- و گوتووشیانه: (بینگومان یاسادانان مافیکه له مافهکانی خوا- سبحانه و تعالی-، جا ههرکه سیك ئهوه به مافی خۆی دابنیت ئهوه دیاره ئیدیعیای خوایه تیشی بۆخۆی کردووه. ههرکه سیكیش ئیدیعیای خوایه تی بکات، ئهوه بینگومان کافر بووه، ههر که سیكیش دان بهو ئیدیعیایه دا بنیت و ئهوه مافهی بۆ بریار بدات و شوینکه وتووشی بیت، ئهویش کافر بووه.)

جا وهك گوتمان ههندیك زانایانی ئایینی سهرباری ئهم زانیو و تانهشیان و له گهڵ ئهوهشدا، که ده زانن (ئهم حهقیقه ته زانراویکی زۆر پێویست و زهروهتی دینی شه)، کهچی بانگهوازو پروپاگهنده بۆ ئهم دهسهلاتداره ستهمکارانه دهکهن، که ئیدیعیای مافی یاسادانان بۆ خۆیان دهکهن، که بهمهش ئیدیعیای خوایه تی دهکهن، جا ئاخۆ ئهم جوړه زانایانه، له کێوه حوکمی کافربوون بهسهر ئهو ستهمکارانه دا بدهن و ناوی (موسلمان)یان لی بنین و ئهو بهرنامهیهش، که گرتوویانه ته بهر به ئیسلامیکی وای دابنیت، که ئیدی هیچ ئیسلامیکی تری له دواوه نیه.

ههروهها ههندیك لهو جوړه زانایانه مان دیوه، که سالتیکیان ده باره ی قه دهغه کردن و ههرا مبوونی سوو خۆری (ریبا)ی نووسیوه، سالتیکی تریش ده باره ی پهوا کردن و ههلاک بوونی (ریبا) که ی نووسیوه. ههروهك ههندیکی تریانمان دیوه، که دهسختشیی له بهدره فتاری و بلا بوونه وهی بهدکاریی له نیو خه لکیدا کردووه، له هه مان کاتدا بهرگی ئایین و دروشم و نیشانهکانی ئایینیشی به بهر ئهو زۆنگاوه دا کردووه.

ئیدی ههیه کیک لهم جوړه زانایانه، ده بیته نمونه یه کی بهر است دانهری ئهو به سه رهاته ی کابرای نیو چیرۆکه که ﴿...بَأَلَّذِي آتَيْنَهُ آيَاتِنَا فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾ (١٧٥) الاعراف ﴿...﴾.

ههروهها ئهم جوړه زانایهش ههر دهبیته تووشی ئهو حالهتی گۆزان و نزماییه بیته که خوا دهبارهی کابرای نیو بهسه رها ته که فهرمویه تی: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ فَكَمُلُ السَّعْيِ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتَرَكُّهُ يَلْهَثٌ...﴾ (الأعراف) خۆ نه گهر خوا خواستی وایته ئهم جوړه زانایه بههوی زانستی نایه ته کانه وه بهرزو پایه بلند دهکات، بهلام خوا خواستی وانیه، چونکه ئهو کهسهی، که نایه ته کانی خوای زانیوه له جیاتی په پیره وکردنیان و خۆ پی بهرز کردنه و دیان، خۆی به زهویییه وه لکاندوه و دنیا په رست بووه و دواي ههواو ئاره زووی خۆی که وتوووه و کاری به نایه ته کان نه کردوه.

ئهمهش په نندیکه بۆ ههر که سیک، که خوا زانستی نایه ته کانی پی به خشیوه و، بهلام سوودی لیوه دهسگیر نه بووه و، له سه رپنگای باوهرداریش جیگیر و دامه زراو نه بووه و، خۆی له نیعمه تی خوا دامالیوه تا کو بیته به شوینکه وتوویه کی ملکه چی شهیتان و، له دوايشدا بگاته پله و ئاستی ئاژه.. ئهی ئاخۆ ئهو زمان ده رکیشان و هه ناسه برکی یه چی بیته، که ههر نابریته وه؟! ئهمه - به گویره ی ئاماژه کانی کاریگه ریی و کیشی به سه رها ته که و وینه گرنتی دیمه نه کان له قورئاندا و له ههستی ئیمه شدا-، ئهو زمان ده رهینانه یه به دواي که ره سه کانی ئهو دنیا یه دا، که کهسانیک له پیناوی خۆیان داده مالتن، که خوا نایه ته و فهرمانه کانی خۆی پی گه یاندوون ئه وانیش خۆی لی داده برن و داده مالتن، ههر ئهو زمان ده رکیشانه نا ئارامه شه، که ئارامی و هیمنی به کهس نادات و واز له خاوهن زمانه کهش ناهیتیت، سا ئیتر ده رسیکی دادابیت، یان دای نه دابیت، چونکه ئهو هه میشه تیایدا دیت و ده چیت.

ژیانی به شه ریش به رده وام له هه موو جیگه و ولات و، له هه موو سه رده میك و له گشت ژینگه و ده و روبه ریکدا، نمونه ی هاوشیوه ی ئهم چیرۆکه مان پیشان دهدات.. ته نانه ت جاری و هه یه به ماوه یه کی درێژیش تیپه ر ده بیته و، چاوی مرۆڤ

بەر چەند زانايەك دەكەوئیت، كە غوونەى ئاواى تئىدايە، مەگەر ژمارەيەكى هئىجگار كەم و دەگمەن نەبئیت لەوانەى كە خوا پاراستوونى، كە خۆيان لە زانستى ئايەتەكانى خوا دانامالئو پئى لە زەوى گيرناكەن و، دواى هەوا و هەوس ناكەون و، شەيتان ملەكەچى خۆيان ناكات و، زمانيش بۆ ئەو كە لاوەى شپەخۆريە دريژ ناكەن، كە خاوەن دەسەلاتەكان هەيانە. ئەم غوونەيەش لە هئىچ زەمانىكدا بزر نىە و هەر دئیت و هەيەو، تەنھا لە چېرۆكىكدا بەند نىە، كە لە چاخئىكى زەمەندا رووى دابئت.

هەر لەم چېرۆكە و لەو ئايەتەنەى قورئاندا، خوا فەرمانى بە پئىغەمبەرەكەى خۆى محمد ﷺ كرده، كە ئەم بەسەرھاتە بۆ ئەو گەلەى خۆى بخوئىتتەو، كە ئايەتەكانى خوايان بۆ دەھاتە خوارەو، تاكو لئيان دانەمالئىت و لئى دانەپرئىت، لەكاتىكدا بۆ ئەوان هاتوو، ئنجا دواى خۆشيان بەردەوام بۆ نەوەكانى تر بخوئىتتەو (واتە ئەم چېرۆكە) تاكو ئەوانەى شتىك لە زانستى خوا دەزانن ئاگادار بن لەوەى، كە نەبادا بگەنە ئەم ئاكامى بەدبەختيەو، تووشى ئەو هەناسەپرکئ و زمان دەرھيئانەش نەبن، كە هەرگيز نابريئتەو، ئەو ستمە گەورەيەش لەخۆيان نەكەن، كە هئىچ دوزمئىك بەو پەنگە ستم لە دوزمەكەى ناكات، چونكە ئەوان بەم ئاكامى نەگبەتى و چارەپەشىيە، تەنھا ستم لەخۆيان دەكەن.

بئىگومان هەر لەم سەردەمى خۆيشماندا، كەسانى ئاوامان لە زانايان بئىنيەو، كە -پەنا بەخوا- واديارە هەر بە ئەنقەست سوورە لەسەر ستم كردن لەخۆى، يان وەك ئەو كەسەى -بە كاكيلەى ددانەكانى- خۆى پابەندكات بە جئىگەيەكەو لە بنى دۆزەخداو، تەنھا ترسى ئەوەى هەيە، نەبادا يەكئىكى دى لە پئىشپركئ كارانى دنيا لەسەر سەكۆى ملەلانئ بەربەرەكانى بكات، ئئىدى بەردەوام هەموو بەيانى يەك كاروكردەو خراپى وەھا ئەنجام دەدات، كە زياتر ئەو جئىگەيەى دۆزەخى بۆ شايسە دەكات، بۆيەش هەميشە درئىغى ناكات لە زمان دەرکئشان و پەلەقاژە بەدواى ئەو مەبەستە دنيايەداو، لە زمان دەرکئشانئىكى نەپراوەدايە، تا ئەو رۆژەى لەژيانى ئەم دنيايە دەرەچئت.

خوایه بمانپاریتیتو، لهسهر پێی راست جیگیرو دامهزراومان کهیتو، ئارامیی تهواومان پێبیهخشیتو، به موسلمانیتی بمانگریتیت^(۱)."

ئیمهش وهك تیشكێك لهسهر ئهو نزا گهرمه‌ی كه (سید قطب) كۆتایی لێكدانه‌وه‌كه‌ی خۆی پێ هیناوه، ده‌لێن كه بێگومان خوا نزاكه‌ی لێ په‌سندكردو ئه‌ویش -شه‌هید سیدقطب- له‌سهر ئایینی خواو بانگه‌وازه‌كه‌ی جیگیرو دامه‌زراو بوو سه‌ره‌پای ئهو هه‌موو به‌لاو ئازاره‌ی توشی كراو، سه‌ره‌پای ئهو فریودان و ته‌فره‌دانه‌ش كه ده‌یانویست به هه‌ندێك په‌له‌وپایه‌ی دنیا‌ی تا‌قی بکه‌نه‌وه. به‌لام ئهو له‌سهر رێبازه‌كه‌ی خۆی به‌رده‌وام بوو تاكو به شه‌هیدی بۆ لای خوا گه‌ڕایه‌وه.

ئیمان و پێستی مڕۆڤ

لێره‌شدا هه‌لۆیسته‌یه‌کی خێرا ده‌که‌ین له ئاست حیکمه‌تی چواندنی ئایه‌ته‌کانی خوا به پێستی مڕۆڤو، پێشاندانی وێنه‌ی (ئهو پیاوه‌ی خۆی لهو ئایه‌تانه دامالێوه) وهك ئهو كه‌سه‌ی كه پێستی خۆی له‌لاشه‌ی دامالێبێت.

دیاره‌و راسته‌ كه پێستی مڕۆڤ به‌لاشه‌یه‌وه نووساوه‌و به‌رده‌وام پێوه‌یه‌تی و هه‌موو جه‌سته‌ی دا‌پۆشیوه‌و، پارێزه‌ریشیه‌تی له دهردو مه‌ترسییه‌كان. جگه له‌وه‌ی كه مڕۆڤ به‌پێسته‌كه‌یه‌وه جوانی و به‌هایه‌کی تایبه‌تی هه‌یه. ئیمانیش بۆ مڕۆڤ هه‌ر به‌م په‌نگه‌یه‌وه، ئایه‌ته‌کانی خواش به‌م په‌نگه‌ بایه‌خی خۆیان له‌سهر مڕۆڤ هه‌یه.

بنچینه‌ی مه‌سه‌له‌كه‌ش ئاوايه، كه ده‌بێت ئایه‌ته‌کانی خواو، هه‌موو ئهو باوه‌رو راستگۆیی و پا‌ه‌ندییه‌ی تیا‌یاندان -وهك نووسانی پێستی مڕۆڤ به‌جه‌سته‌یه‌وه- پێوه‌ی نووسابن و هه‌میشه‌ پێوه‌ی چه‌سپ بووبن، بۆیه ئه‌وه‌ش چاوه‌ڕوان ناكرێت كه مڕۆڤی باوه‌ردار ساتێك له ساته‌کانی شه‌و یان روژ روو لهو ئایه‌تانه وه‌رگێرێت، چونكه چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌ی لێ ناكرێت، كه واز له پێسته‌كه‌ی خۆی به‌هێنێن. جا

(۱) في ظلال القرآن/ ۳: ۱۳۹۷-۱۳۹۹.

بهراستی ئهوانه ی تهنها له هه ندیک بۆ نه ی ئیسلامی و کۆرو کۆبونوه ئاینیه کاندایمان (باوه) ده که نه بهرگیک و له بهری ده کهن، له بنه رته و حه قه قه تی ئیمان تینه که یشتوو، به حه قی ته وای خۆی پێوه ی وابه سته نابن. چونکه ئیمان مۆده و مۆدیلی کاتیک له کاته کان نیه و، پۆشاک سعه اتیک له سعه اته کان نیه .. ههروه ها ساتیک و اش نیه که مرو ف له به شیک رۆژه کهیدا تیایدا بژی و ته وای ساته کانی تری ئه و رۆژه ی به شتی تروه به سه ر ببات .. به لکو بێگومان ئیمان و باوه ردا ریتی (حاله تیک هه میشه یی) ی مرو فی باوه رداره و له هه موو کات و زه مان و جێگه یه کدا هۆگریه تی.

جا له بهر ته وه ی (پێست) دا پۆشه ری جه سته یه و، جوانی و پارا وه یی و قه شه نگ ی یه کی تری به به ردا ده کات، ئیمانیش هه ر ئاویه و، ئه م ئیمان ه شه که خا وه نه (ئیمانداره که ی) ده رازین ته وه و له و جوانی و قه شه نگیه ی به به ردا ده کات، وه ک خواش فه رمویه تی: ﴿... وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ...﴾ (٧) الحجرات. واته: به لام خوا باوه رو ئیمانی له لاتان خۆشه و یست کرده و له دلو ده روونتاندا رازاندو یتییه وه، ههروه ها کفرو بێ باوه ری و به دکاری و یاخی بوون و سه رپێچی له فەرمانی خوای له لاتان ناشیرین کرده و.

مرو فیش به ئیمان و باوه ردا ریتییه وه قۆزو جوانه، ده نا به بێ ئیمان ناشیرین و شیوا و بێزراوه، هه ر به بێ ئه و ئیمان و باوه ردا ریتییه ش که نه ده لی و ناشیرینی به دکاری و بێ نرخی و لادانه کانی ده رده که ون، به راده یه کی زۆریش ئه م دیاره ناله بارانه ی لی ده بینریت، به لام هه یج شتیک ئه م دیاردانه ناشاریته وه، ته نها ئیمان نه بیست، که خوا بۆ مرو فی رازاندۆته وه.

ئاکامی پشتگوێ خستنی حه‌ق و شوینکه‌وتنی ئاره‌زوو

ئهم چیرۆکه ئاماژه بو ئاکام و شوینه‌واری (خۆدامالێن له ئایه‌ته‌کانی خوا) و (پشتگوێ خستنی حه‌ق) له‌سه‌ر مرۆڤ، ده‌کات، نه‌وه‌ش له‌م چهند ده‌سته‌واژانه‌دا:

١- (فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ) شه‌یتان دواى كه‌وت.

٢- (فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ) بوو به‌یه‌كێك له‌ سه‌رگه‌ردان و سه‌رلێشیواوان.

٣- (وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) گه‌ر خواستمان وابایه‌، كه‌ سه‌رفرازی كه‌ین، نه‌وا به‌و ئایه‌ت و زانستانه‌ به‌رزو پایه‌دارمان ده‌کرد، به‌لام نه‌و كابرایه‌، خۆی له‌ زه‌وی و ژیا‌نی دنیا په‌رستیدا توندكردو، هه‌زی له‌ ژیا‌نی سه‌ر زه‌وی و خۆنووساندن به‌ زه‌وییه‌وه‌ بوو.

٤- (وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ) هه‌روه‌ها دواى هه‌واو ئاره‌زووی خۆی كه‌وت.

٥- (مَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ) نموونه‌ی نه‌و وه‌ك نموونه‌ی سه‌گه‌.

٦- (إِنْ مَحْمِلٌ عَلَيْهِ يَلْهَتْ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَتْ) كاتیك نه‌و سه‌گه‌ ده‌ربكه‌یت و راوی بنییت، زمان ده‌ردینییت و له‌ هه‌ناسه‌بركێدايه‌، یان كاتیك وازیشی لێ بیییت، هه‌ر له‌ حاڵه‌تی زمان ده‌ركێشان دايه‌.

ئهم شه‌ش ده‌سته‌واژه‌یه‌ی پیشوو، شه‌ش ئاسه‌ه‌وارو ئاکامی ترسناکی ڤوو له‌ هه‌ق وه‌رگێڤران و خۆدامالێن له‌ ئایه‌ته‌کانی خواو، هه‌ریه‌كه‌شیان به‌ مه‌ترسییه‌کی گه‌وره‌و، زیانیکی زۆر داده‌نریت، نه‌ی ئاخۆ ته‌گه‌ر هه‌موویان پێكه‌وه‌ له‌ كه‌سیكدا هه‌بن، حاڵی چۆن بییت؟ بیگومان له‌ناوی ده‌باتو، په‌نجه‌ڤۆو بزی ده‌کاتو، ده‌بیشیکات به‌ سه‌ربازێك له‌ سه‌ربازانی شه‌یتان.

له مه شه وه به و ده ره نجامه ده گه ين كه له ژياندا دوو پڙگا هه يه: (پڙگای راست) و (پڙگای گومرایی)، (پڙگای خوا) و (پڙگای شه يتان).. خو ئه گه ر هه ر كه سيك به ر پڙگای يه كه مدا نه روات، ئه وه بڙگومان و (شتيكي به لگه نه ويسته)، كه به پڙگايه كي تر دا ده روات.

هه روه ها له م مه سه له يه دا به وه ش ده گه ين، كه پابه ندي به ر پڙگای راست و باوه ردارييه وه و، شوي نه كه وتني چه مك و حه قيقه ته كاني ئيمان و، وابه ستي به تين به ئاييني توكمه ي خواوه، تاكه زمانه ي دلنيايي، كه به يارمه تي و كو مه كي خوا مرؤف له شه يتان ده پاريزي ت و، شه يتان و سه ربازه كانيشي له مرؤفي باوه ردار دوور ده خاته وه.

به لام ئه وه ي ده سه به رداري ئه م پڙگه يه بيت، ئه وه بڙگومان وه ك ني چيريك ده كه وي ته به ر ده ستي شه يتان و، ديلي لاي كو مه لي (حيزبي) شه يتان ده بيت و، پيكر او و كه وتو و وه سه وه سه كاني ده بيت.. ئه ي ئاخو كاتي ك ته سلي مي شه يتان ده بيت، له چ حا لي كدا بيت؟ بڙگومان به خي راي و زمان ده ركي شان وه له پيشيه وه ده روات و، ده بيت ه يه كي ك له سه رلي شي وا و گومرا و لاده ران، هه روه كه شوي نه كه وتو و هه وا و ئاره زو و خوي ده بيت، دياره هه ر به ته نياش (شوي نه كه وتني هه وا و ئاره زو ووش ده ردي كي كوشنده يه و مرؤفي هه وه س په رست له زه وي دا و له خو شوي ستن دني ادا ده چه قيني ت، مرؤفيش (واته له م جو ره كه سانه) ته نها شته كرچ و كا له كاني دني ا و شته ئاره زو و به خشه كان و كه ره سه هه وا په رستي به كاني دني ا ي چه نگ ده كه وي ت و هه ر ئه وانه ي تي ادا هه ل ده بژيري ت، ئيدي له و كا تانه دا وه ك سه گي لي دي ت و له حا له تي زمان ده ركي شان و هه ل په كر دي كي به ر ده و امدا ده ئي و، ئه م زمان ده ركي شان و هه ل په كر د نه ش به دوا ي ئه و شت ومه ك و كه ره سه خو شي به خشه برا وانه ي دني ادا يه، كه مرؤف له زه وي دا هو گرو وابه سته يان ده بيت و واش ده زاني ت به نه مري تي اياندا ده مي ني ته وه.

رێگهی بهرزبوونهوهو، رێگهی پۆچوون

ههروهها لهم ئایه تانهوه رێگهی بهرزبوونهوهو، رێگهی پۆچوون و نزم بوونهوه رهچاو دهکهین، ئەمەش لەم فەرماشتهی خوادا: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ...﴾ (الأعراف ١٧٦) به مانای: گەر ئێرادهمان لهسهری بوایه که بهو ئایه تانه بهرزى و سهرفرازو پایه دارى بکهین، ئەوا ئەو پلهیه مان پێدهدا، بهلام -ئەو خۆی- هەزى له دنیا په‌رستى و پێچه‌قاندن له زه‌وى دابوو و شۆینی هه‌وا و ئاره‌زووى خۆی که‌وت.

وه‌ك له‌نیۆ خه‌لكیشدا یه‌كه‌ده‌نگى و ته‌باییه‌كى بیرو‌را له‌سه‌ر ئەوه هه‌یه، که بێگومان هه‌موو م‌ر‌و‌ف‌ئ‌ى‌كى ژیر و ه‌وش‌مه‌ند لەم دنیا‌یه‌دا ه‌زى له‌وه‌یه که به‌رزو پایه‌دار و خاوه‌ن ئاستی‌كى بالا بێت، شان و شه‌وه‌که‌تی‌كى گه‌وره‌ی هه‌بێت و له‌نیۆ که‌سانى تر‌دا به‌چا‌كى با‌سى بک‌ری‌ت. به‌لام رێگا و شی‌وا‌زه‌کانى خه‌لكى بۆ گه‌یشتن به‌م نیازه‌ جوان و نایابه هه‌مه‌ج‌ۆرن، هه‌ندێ‌کیان رێگایه‌كى پێچه‌وانه و هه‌له ده‌گره‌به‌ر، وازه‌دانن به‌مه ده‌گه‌نه مه‌به‌سته‌که‌یان، به‌لام له‌راستیدا ته‌نها پێچه‌وانه‌ی ئەو مه‌به‌سته‌یان ده‌س‌گیر ده‌بێت.

بێگومان رێگای به‌رزبوونهوه و سه‌ربه‌رزى، پا‌به‌ندی و ده‌س‌گرتنى جی‌ددى و راست‌گ‌ۆ‌یا‌نه و په‌یره‌و کارانه‌یه به‌و ئایه‌ت و فه‌رمانانه‌ی خوا و به‌ ئایین و شه‌رعه‌که‌یه‌وه، ئەمەش له فەرماشته‌که‌دا یه (لَرَفَعْنَاهُ بِهَا).

بێگومان خوا م‌ر‌و‌ف‌ئ‌ى له جوانترین و باشت‌رین شی‌وه و رو‌خسار‌دا در‌وست کرد‌وه‌و، له ته‌واوى مه‌خلوقاتى ت‌رى سه‌ر زه‌وى باشت‌رى دان‌اوه‌و، خوا‌زى‌ارى سه‌ربه‌رزى و پایه‌بلندى و رێژلێ‌نانه‌تى، هه‌ر بۆیه‌ش رێنمایى کرد‌وه بۆ گرته‌به‌رى ئەو ئام‌راز و شی‌وا‌زه‌ی، که به‌و سه‌ربه‌رزى و رێژو پایه‌بلندی‌یه‌ی ده‌گه‌یه‌نی‌ت، له‌م پرو‌وه ئایه‌ته‌کانى بۆ نادر‌ۆته‌ خواره‌وه و پێغه‌مبه‌رانى بۆ نارد‌وه‌و، حوکم و فه‌رمانه‌کانى

بۆ دیاری کردووه.

جا که سیك بهو حوكم و فرمانانهی خوا قایل بیت و پهسندیان بکات و پێوهیان پابه ند بیت، ئەوا پلهی سهر به رزی و بلند بوونه وه و پێزو کهرامه تی ده سگیر بووه. پێچه وانهی ئەم پێگایه ش، پێگای پۆچوون و، خه ساره تمه ندی و گومرا بوونه، بێگومان پێگای پۆچوون و دابه زینیشی له په تکر دنه وهی ئایه ت و فرمانه کانی خوادایه و، له پشتگویی خستنی شه رعه که داو به ده مه وه چوونی وه سه سه و خورپه کانی شه یتان دایه.

ههروه ها پێگهی پۆچوون و به ناخی زهوی داچوون، له خۆچه قاندن له زه ویداو شوینکه وتنی هه وا و ئاره زوودایه (وَلَكِنَّهٗ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هُوَهٗ).

مانای (اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ) یش ئەوه یه مروڤ به دنیا هه لئه لته یت و له پوژی دوا یی به باشتر دابنیت و، مه یل بخته سه ر شته جوان و فریوده رو خۆشی به خشه کانی و، سه رکر دنه سه ر ئاره زوو و چێژو که سه ره و باق و بریق و ئال و والا بێ شه رعه کانی و، پێبازه ئاره وا و بێ په رزینه کانی.

جا هه رکه سیك ئاوا په فتار بکات، ئەوه بێگومان شوینی هه وا وه وه سی که وتوه و جله وی داوه ته ده ست شه هوه ت و ئاره زوه کانی و، بووه ته که سیکی (زینده وه ری سه رزه وی) و ئاره ئایانه و ئاره زو په رستانه و به ره لایانه ده ژێ.

به هۆی خۆ به زه وی گرتن و دنیا په رستیشه وه زیاتر نزم ده بێته وه و ده که ویت و لیژ ده بێته وه، ئەم که وتنه شی به بنی زهوی ده گه یه نیت.

دیاره بالنده ش هه تا به رزتر بێته وه له بۆشاییدا و به پانتایی ئاسماندا به فریت ناهیلێت راو بکریت و ببیته نیچی ری درنده کان. به لام کاتیك داد به زیت ته سه رزه وی و بهو خۆراکه فریوده ره ی نیو داوه که ته فره ده خوات، ده که ویت ته ناو داوه که وه. مروڤیش ئاوا یه.

بۆچی سهگ هه‌میشه له زمان ده‌ركیشان و هه‌نا سه‌بركی دایه؟

ئه‌م چیرۆكه له‌لایه‌کی تره‌وه باسی ئه‌وه ده‌کات که سه‌گ به‌رده‌وام له زمان ده‌ركیشان دایه، (إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ) کاتی‌ك ده‌ری ده‌که‌یت و ته‌نگی پێ هه‌لده‌چنیت زمان ده‌ردی‌نیت، یان کاتی‌ك وازی لێ دی‌نیت هه‌ر زمان ده‌ردی‌نیت.

ئه‌م حاڵه‌ته‌ش له‌نیۆ حاڵه‌ته‌کانی سه‌گدا تی‌بینی کراوه که له‌کاتی رو‌شتن و هه‌لاتنیدا زمان ده‌ردی‌نیت، له‌کاتی په‌لاماردانیدا به‌پرا‌کردنه‌وه زمان ده‌ردی‌نیت، هه‌روه‌ك له‌کاتی به‌ریگا‌ر‌ژیشتنیدا زمانی ده‌ردی‌نیت، له‌کاتی پال‌که‌وتن و دان‌یشتن‌یشیدا زمان ده‌ردی‌نیت.

بۆچی ئه‌م زمان ده‌ره‌یتانه به‌رده‌وامی هه‌یه؟

ئه‌مه‌ش سه‌رنج و ئاو‌ردانه‌وه‌یه‌کی زان‌ستیانه‌یه له سه‌رنجی زان‌ستی‌ه‌کانی قور‌نان. چون‌که وه‌ك زان‌راوه قور‌نانی پ‌رۆژ چه‌ندین سه‌رنج و ئاما‌ژهی زان‌ستی له‌باره‌ی گ‌شت بواره‌کانی ژیان و، باب‌ه‌ته هه‌مه‌جۆره‌کانه‌وه تی‌دایه‌وه، ده‌قه‌گران و مو‌ع‌ج‌یزه‌داره‌کانی قور‌نان‌یش گه‌لێ‌ك ئاما‌ژهی زان‌ستی‌ه‌یان له‌خۆ گرت‌وه‌وه، پ‌و‌ژبه‌پ‌و‌ژ، هه‌تا گ‌رو‌ی به‌شه‌ری‌ش زی‌اتر له زان‌ست و زانیارییه‌کاندا پ‌ی‌ش بکه‌ون، ئه‌و ئاما‌ژه زان‌ستی‌ه‌ی قور‌نان‌یش زی‌اتر پ‌و‌ون ده‌بنه‌وه.

به‌پراستی راز و نه‌ی‌نی (زمان ده‌ره‌یتانی هه‌میشه‌یی) ی سه‌گ له‌وه‌دایه، که خ‌وای په‌روه‌ردگار له پ‌ی‌ستی سه‌گدا ئه‌و کونه وردیلانه‌ی دروست نه‌کرد‌وه، که له ته‌واوی گیانه‌وه‌ران و مه‌خلوقات‌ی تردا دروستی کرد‌وون، دیاره ئه‌م کونه وردیلانه‌ی پ‌ی‌ست‌یش زۆر بۆ له‌ش پ‌ی‌وی‌ست، چون‌که ئه‌و عه‌ره‌قه‌ی له‌ش ده‌رده‌ده‌ن، که لی‌ی ده‌رده‌چیت، ئه‌و عه‌ره‌قه‌ش، که له جه‌سته ده‌رده‌چیت، چه‌ندین شتی ژه‌ه‌راوی و ماده‌ی میک‌رو‌بی و تر‌س‌ناکی تی‌دایه، که ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ عه‌ره‌قدا و له‌پ‌ت‌ی ئه‌و مو‌انه‌وه ده‌رنه‌چن، له له‌شدا بم‌یننه‌وه، ئه‌وا ئازاری ده‌دات، له ناو‌یشی ده‌بات، له‌به‌ر ئه‌وه

کونه وردیلانه کانی نیو له شو و ده رچوونی عه ر ه ق لیانه وه، نیعمه تیکی گه وه ی
خوایه بۆ مرۆڤ و (بۆ گیانه وه رانی تریش)، ئه مه ش له و نیعمه ته گه وه و زۆرانه ی
تری خوایه، که هیچ که سیك ناتوانیت بیانژمیریت.

جا له بهر ئه وه ی سه گ ئه و کونانه ی له پیستیدا نیه، ئاخۆ چۆن ئه و ژه هره
زیانبه خشانه ی له شی ده رکات؟ بێگومان له پێی زمان ده رهیتانه وه ده ری ده کات.
واته له پێی ده و زمانیه وه، ئه مه ش کرداریکه و، خوا به فیه رت پێی داوه و
پێنمایی بۆ ئه و کاره ئاسایی (فیه ری)یه ی کردوه، وه ک فه رموشیه تی: ﴿قَالَ رَبُّنَا
الَّذِيْ اَعْطٰی كُلَّ شَيْءٍ حَلَقَهٗ ثُمَّ هَدٰیۙ﴾ طه ﴿هه ره ها فه رمویه تی: ﴿وَالَّذِيْ قَدَّرَ
فَهَدٰیۙ﴾ (۲) الاعلیٰ﴾.

بێگومان ئه م ئامازه زانستییه ش ئاگادارمان ده کاته وه له وینه یه که له وینه کانی
حیکمه تی زۆر گه وه و به رفراوانی خوا، چونکه خوا حه کیم و زانا و دانیه و، هه موو
مه خلوقێکی به حیکمه تی خۆی و بۆ مه به ستیک خه لق کردوه و، سروش و ئیلهامی
ئه و ئامرازو شیوازانه شی پێ راگه یاندوه، که پێی ده ژێو، هه ر به و حیکمه ته
زۆره شی پێنمایی کردوه، که چۆن ئامرازه کانی ژیا نی به کاربێنیت... پاکێ و
بێگه ردی هه ر بۆ خوایه.

رازو نهینی چواندن به سه گ و گویدریژ

قورئانی پیرۆز نمونه ی به هه ریه که له سه گ و کهر (گویدریژ) هیئاوه ته وه و
چواندوونی به دوو نمونه ی دیاریکراو، بۆ چه ند که سو تا قمیکی دیاریکراو، ئه و
که سه دیاری کراوه و، ئه و دوو ئاژه له شی پوون کردۆته وه. دیاره ئه وه ی، که به
سه گه که چوینراوه، ئه و کابرایه یه، که خوا ئایه ته کانی پێ سپارد، به لام خۆی لییان
دامالێ و خۆی به ژیا نی ئاره زوو په رستانه ی سه ر زه ویسه وه چه سپ کردو،
شه یتانیش بۆ پێنموونی کردنی، دوا ی که وت، ئه و کابرایه ش دوا ی هه وا و ئاره زووی

خۆی کهوت. یان با بلێن (ئهوێ به سهگه که چوینراوه، ئهو زانایهیه که کاری به زانسته کهی خۆی نه کردووه)، پروکاری هاو شیوهی نیوانیشیان (واته له نیوان ئهوو سهگه کهدا) ئهو ههلهپه کردن و ههناسه برکێ و زمان ده رکردنه هه می شه یی و بهردهوامیه. سهگه که بۆیه زمان ده رده هینیت و ههناسه برکێ یه تی، تا کو عه ره که کی نیو له شی له پێی زمانیه وه ده ردا ت. ئهو زانایه ش که کاری به زانسته کهی نه کردووه، بهردهوام به ده م پۆیشتنه وه به دوا ی که لا وهی دنیا دا زمان ده ر دینیت و بۆ خۆ نزی که ر دنه وه ش له زۆر دارانی له سته مدا پۆچوو، که سووره له سه ر ئهو ی له سه ر حیسابی زانسته و دینه که ی پازیان بکات و ئهو زانسته و ناینه ی بخاته خزمه تیانه وه.

ههروه ها ئهو که سه ی، که به کهر (گویدریز) چوینراوه، ئهو زانایه یه، که کاری به زانسته کهی نه کردووه، وهك خوا له باره وه فه رمو یه تی: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ...﴾ الجمعة، واته: غمونه ی ئهوانه ی، که ته وراتیان پێ سپێ دراو، به لām له ئه ستۆیان نه گرت و کاریان پێ نه کرد، وهك غمونه ی گویدریژیکه، که باریک له کتیبی هه لگرتیبت. به راستی ئه مه ش ناشیرینترین نمونه یه بۆ ئهو که سانه ی، که ئایه ت و فه رمانه کانی خویان به درۆ دانا وه و با وه ریان پێ نه بو وه.

مه به ست له وشه ی (قوم) له م ئایه ته دا (بئس مَثَلُ الْقَوْمِ...) جووله که کان و زانا و قه شه کانیانه، که ته وراتیان خو ئن دبو و لی ی تی که ی شت بو ون و لی ی کو ئی بو ونه وه (له ئه ستۆشیان نابو کاتیک پێیان سپێ را بو و) و پرو پا که نده ی عیلم و زانسته ییان پێ وه ده کرد، به لām له ژیا نی عه مه لی و له کرده وه کانیاندا پێ وه ی پا به ند نه بو ون. ههروه ها رێنماییه تیۆری (نظری) یه کانی ته وراتیان له بواری ژیا نی راسته قینه ی ئیمانیدا بۆ حه قیقه ته زیندو وه کانی ژیا ن ته رجه مه نه کرد بو و، ئه وان به م په نگه، که ئه رک ی په ی ره وکردنی ته وراتیان پێ سپێ را بو و، که چی له ئه ستۆیان

نه گرتو کاریان پێ نه کرد. خواش نهوانی بهو جۆره گویدریژه شوبهاند که چهند کتیبو نامیلکهیهکی لی بارکراییتو بهلام کاتیک ههلیان دهگرت نازانیت چی یه و چییان تیدایه. چونکه لهلای گویدریژه که (ئهگهر کتیبی ههگرتییت) (یان دارو تهختهی ههگرتییت) وهک یهکهو ههر تهنها قورسایو نارهحهتی له ههگرتنی باره که دهسگیر دهبییتو، هیچی تری لی ناچنیتتهوه.

داخۆ جیاوازی نیوان (جولهکهکان له ههگرتنی تهورات) و ئهو گویدریژهشدا چی بیته که باری چهند کتیبیکی ههگرتوهو، چ شتیک نهوانی لهم گویدریژه جیاکردبیتهوه؟ نهوان تهوراتیان لهسهر عهقلو بیرو هۆشیاندا ههگرتبوو، ئیددیعی لههوشیان دهکرد گوایه بهو بوون به زانایان، بهلام ئایا سوودیان لهو خویندنو لیکۆلینهوهو لهبهکردنهی تهورات بینیو، پاراستیان؟ ئهی ئایا ژبانو کارو کردهوهیان بهگۆڕهی ئهو دیراسهو لهبهکردنو زانیاریانهی نیو تهوراتیان بووه؟ نهخیر، نهوان لهو رووهوه وهک گویدریژه که بوون، ئیدی له چ شتیکدا له گویدریژه که جیابوونهتهوه؟

ئهو جۆره کهسهی، که خوا وهک نمونه شوبهاندوویهتی به سهگ و به کهر، ئهو زاناییه، که خوا زانستی پێ بهخشیوه تاكو بهرزو پایهبلندی بکات پێی، بهلام ئهو -واته ئهو زانایهی خۆی- پایهبهرزو یه کهو ریزلینانه کهی خوا ڤهت دهکاتهوهو ئهوهی لهلا باشتهر خۆی به زهوییهوه بچهسپینیت و دواي ههواو ههوهس بکهویت. ئهم دوو نمونهو وینه قورئانییهش بانگهوازیکن بۆ ههر خاوهن زانستیک، که کاروباری خۆی بهتوندی ڤاگرییتو بهو زانستهی خۆی لهخوا بترسیتو له سزای خوا خۆی پێ ڤاڕیژییتو، بۆ پایهبهرزو ڤیژ لهخۆگرتن و سوودی کهسانی دی بهکاری بینیت، نهک بۆ خۆنزمکردنهوهو پایهنزمی و شوینکهوتنی سهروشۆرانهی کهسانی بهدکار.

بهراستی چهندهها کهس ههمن له ههگرتانی پلهو نازناوی زانستیو، خاوهنانی ڤروانامه بهرزه زانستییهکانو، لهوانهش، که بهرزترین پلهو فرهمانی ڤهسمیی

ئیسلامی له لای زۆردارانێ له ستهمدا پۆچوو به پێوه ده بن.. چهنده ها كهس هه ن لهوانه ی، كه ئهم دوو نمونه قورئانییه دهیانگریتهوه و چهنده ها كهس له مانه له سه رشۆپێ و ئاستی نزم و زمان ده ركیشان و هه ناسه بركێ دان به دوا ی مال و سامان و شتومه کی ساخته ی براره ی دنیا دا - وهك چۆن سه گ زمان ده رده كیشیت و له هه لپه دایه -، به راستی چهنده ها كهسی تریش لهوانه - وهكو گویدریژ چۆن له نه فامی و گه مژه بی و ماندویتی و نا په حه تی دایه - ئایا لهو حاله دان و، هه یج سوودێك له زانسته كه یان وه رنا گرن..

له ناوچیت ئه و كه سه ی، كه وا خۆی با ده دات گوایه زانیه و كه چی له په ندو نمونه ی سه گو و كه ره كه یه .. له ناوچیت ئه و كه سه ی كه (زانسته كه ی خۆی) زه لیل و سه رشۆپ ده كات، كه زانسته كه ی خۆی نه گبه ت و به ده به ختی ده كات و، خه ساره ته ندو له نیوبراو و، سزادراوی رۆژی قیامه تی ده كات.. ده سا خوا به ره كه ت نه خاته زانسته یکی واوه كه خاوه نه كه ی به م ناكامی چاره ره شییه ده گه یه نیت.

كه ی زانست خاوه نه كه ی له كه وتن ده پارێزیت؟

كه ی زانست خاوه نه كه ی له كه وتن ده پارێزیت؟ په رسیاریکی گرن گه و وه لآمه كه شی له مامۆستای پیشه وا (سید قطب) ده خوازین، كه له ته فسیره كه یدا (في ظلال القرآن) له م باره یه وه گوته ویه تی:

"له بهر ئه وه ی زانست به ته نها خاوه نه كه ی ناگریته وه له كه وتن، به رنامه ی (قورئانی) رێگه یه کی بۆ پێكهاته ی ده روونی موسلمان و ژیا نی ئیسلامیه ده داناه كه هه ر زانست به ته نیا بۆ زانی و مه عریفه یه نیه، به لكو ئهم به رنامه قورئانی یه زانست ده كاته عه قیده یه کی گه رم و گوپرو هانده رو بزویئرا و بۆ به دیه یئانی چه مك و مه دلوولی خوا زراوی خۆی له جیهانی وێژدان و، هه روه ها له جیهانی ژیا نیشدا.

بێگومان به رنامه ی قورئانی (المنهج القرآني) بیروباوه رو عه قیده له وێنه یه کی

تيوري (نظري) دا بډيره اسه كړدن ناخاته بهرچاو، چونكه نه وه تنهها زانستېكي پروتو، نه له جيهاني ويژدانو، نه له جيهاني ژيانيشدا هيچ شتيك بهرهم ناهينيت، چونكه زانستېكي ساردو سره، خاوه نه كې له ههواو ههوهس ناگړيته وه، هيچ شتيك له قورسايي ناروه زووه كاني لاناتو شهي تانيشي بو دهرناكات، بهلكو له وانه يه رېگاي ناروه زووه كاني بو خوش بكاتو بيانپه رستيت. همديسان بهرنامه ي قورئاني، هم تايينه هر تنهها له شيوه ي (رژيميكي ئيسلامي) و (فيقهيكو زانستېكي شهرعيي ئيسلامي) و له شيوه ي (نابوريه كي ئيسلامي) و (چند زانستېكي گهردووني) و (چند زانستېكي دهرووني) و له هيچ شيوه يه له شيوه كاني ليكولينه وه ي (مه عريف ي) دا ناخاته روو، بهلكو هم دينه وه كه عقيده يه كي پالنهري به ليشاو زيندو كره وه و بيدار كره وه و هستينه روه و بهرزه كره وه ده خاته روو كه پالنهري هه لس وكه وتو چلاكيه بو بهديهناني چه مكه عه مه ليه كې له كاتي ده سته جي ستارگرتني له دل و عه قل داو، مردني دل لاد باتو زيندووي ده كاته وه، دلش به خيرا ي ده ست به ليدان و هوجوول ده كاته وه و ده بزوي و هيواكاني تيا ده گه شينه وه، دهزگاكاني پيشوازي و وهرگرتن و به دمه وه چووني فيتره تيان تيدا ده كه ويته گهر و ده گه پريته وه بو يه كه مين سه رده مي بهرنامه ي خوا، ئيدي بايه خو مه به سته كانيشي پيدا ده بنه وه و بهرزه بنه وه و هيژي به كيشكردني زهوي ناتواني له زويدا بيهيلايته وه، له شيكي قورسو ته مبه لي هه بيتو، هر به زويدا نووسايت و سهرگرمي ژياني دنيا بيت.

ههروها بهرنامه ي ئيسلامي، هم دينه وه كه مهنه جيك بو ليوردبوونه وه و تيپرامان ده خاته روو، كه جوداو ده گم نه له مهنه جه كاني ده سكردي مروځ له پرووي تيوري و ليوردبوونه وشوه، چونكه هم بهرنامه يه خوا بو نه وه هاتوه، كه مروځ له كورتي و كم كورپيه كاني خويان رزگار بكاتو، له ههله و لادانه كاني ژير باري ياري ههواو ههوهس دهربازيان كاتو، له ژير قورسايي جه سته كانو، چه واشه كاري شهي تانيش قوتاريان كات. همديسان هم تايينه وه كه ته رازويه ك بو حق ده خاته

پوو که عهقل و بیروھۆشی خەلکی و تیگەیشتیان پێک دەخات، هەر بەم تەرازووی
 ھەقەش ڕەوت و تەوژمی فیکری و بزوتنە و ھەکانیان و دید و تێڕوانینیان دەپێویت و
 ھەڵدەسەنگێت. جا ئەوێ بەپێی ئەم تەرازووە پەسند بێت، ئەو ڕاست و دروستە
 بۆ ئەوێ عهقل و بیروھۆشی خەلکی لەسەری بڕۆن، بەلام ئەوێ که ئەم تەرازووە
 ڕەتی دەکاتەووە پەسندی ناکات، ئەو ھەڵیە و پێویستە دەستی لێ ھەلگیرێت.
 ھەروەھا (بەرنامەی قورئانی) بیروباوەری ئیسلام وەک مەنھەجێک بۆ بزوتن و جم و
 جوول دەخاتە پوو که ھەنگاو بە ھەنگاو پیشەروایەتی گرووی بەشەری دەکات
 لەسەر پێی بەرزبوونەو بەرھە لوتکەیی ھەرە بلندو، بەگۆیەری نەخشە و پلانی
 خۆی و بەراوەی مەزەندەکراوی.. لەکاتی بزوتن و واقیعی و جوولانەوێ
 ڕاستەقینەش دا (بەرنامەی قورئانی) یاسا و ڕێژی ژیان بۆ خەلکی دادەپێژێت،
 ھەروەھا ڕێساکانی شەریعەتەکیان و بنەماکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و
 سیاسەتیشیان دادەپێژێت، پاشان خەلکیش بە (عهقل و بیروھۆشی رێکخراو و
 وابەستەیان بەو بەرنامەییەو) شیوازی یاسادانان و ڕەوتی فیکھییان و زانست و
 زانیارییە گەردوونی و دەروونییەکانیان و سەرچەم مەسەلە خوازاوێکانی ژیاانی
 کردەیی و واقیعیان دادەپێژنەو، لەکاتیکیشدا دایدەپێژنەو که لە دل و دەروونیاندا
 گەرمی و ھاندانی عەقیدەو، کارایی و واقیعیەتی شەریعەتو، پێداویستیەکانی
 ژیاانی واقیعیو، ڕێنمایی یەکانی ئەم ژیاانە، ھەیە..

ئا ئەمەییە (مەنھەجی قورئانی) لە دارپشتەنەوێ دەروونە موسلمانەکان و ژیاانی
 ئیسلامیدا. بەلام لێکۆڵینەوێ تیۆریی که تەنھا (بەمەبەستی لێکۆڵینەوێ بێت)
 ئەو بێگومان ئەو زانستەییە که مرۆڤ ناپارێژێت لە ئاکاری خۆ قورس کردن بە
 زەویو، لە پالێنەری ھەواو ئارەزوو، لە فریودانی شەیتانو، ھیچ خێرو
 چاکەییەکیش بۆ مرۆڤایەتی بەدی ناهێنێت^(۱).

(۱) (في ظلال القرآن) ی سید قطب / ۳ : ۱۳۹۹.

بۇ كۆتايى چېرۆكەكە..

شيعىرىكى زاناي سەربەرزو پايەدار (جورجاني)

بەناوى (العالم الأبي)

بۇ كۆتايى باسو لىدوانمان دەربارەى ئەم چېرۆكەى قورئان (چېرۆكى ئەو كەسەى كە خۆى لە ئايەتەكانى خوا دامالى) و كە لەناوچووو رەنجەپۆو خەسارەتمەندىش بوو، قەسىدەى پېشەوايەكى زاناي سەربەرزو دلېرو بەرپۆز دىنيىنەو كە ئەويش (قاضي، أبو الحسن على بن عبدالعزيز الجرجاني) يە، كە قەسىدەيەكى بەنرخ و بەهادارى نووسيوو تيايدا سيفەتەكانى زاناي سەربەرزو پايەبلندو، كارىگەرىى زانستى بەسوودى لەسەر خاوەنەكەى -واتە لەسەر زاناكە- تۆمار كردوو، ئەم قەسىدەيەش مامۆستاي لىكۆليارو ساغدەرەو (عبدالفتاح ابو غدە) لە كتيبە بەنرخەكەيدا (صفحات من صبر العلماء على شذائد العلم والتحصيل) بە تەواوەتى هیناوتییهو، ئەمەش قەسىدەكەيە:

رَأَوْا رَجُلًا عَنِ مَوْقِفِ الذُّلِّ أَحْجَمًا
وَمَنْ أَكْرَمَتُهُ عِزَّةُ النَّفْسِ أَكْرَمًا
بَدَا طَمَعٌ صَيْرْتُهُ لِي سُلْمًا
مِنَ الذُّلِّ أَعْتَدُ الصِّيَانَةَ مَغْنَمًا
وَلَكِنَّ نَفْسَ الْحُرِّ تَحْتَمِلُ الظُّمًا
مَخَافَةَ أَقْوَالِ الْعِدَا فِيمَ أَوْلِمَا؟
وَقَدْ رُحْتُ فِي نَفْسِ الْكَرِيمِ مُعْظَمًا
أَقْلُبُ كَفِي إِثْرُهُ مُتَنَدِمًا

يَقُولُونَ لِي : فَيْكَ انْقِبَاضٌ وَإِنَّمَا
أَرَى النَّاسَ مِنْ دَانَاهُمْ هَانَ عِنْدَهُمْ
وَلَمْ أَقْضِ حَقَّ الْعِلْمِ إِنْ كَانَ كُلُّمَا
وَمَا زِلْتُ مُنْحَازًا بِعِرْضِي جَانِبًا
إِذَا قِيلَ : هَذَا مِنْهُلٌ قُلْتُ قَدْ أَرَى
أَنْزَلَهَا عَنْ بَعْضِ مَا لَا يَشِينُهَا
فَأَصْبَحُ عَنْ عَيْبِ اللَّئِيمِ مُسْلَمًا
وَلَيْنِي إِذَا مَا فَاتَنِي الْأَمْرُ لَمْ أَبْتَ

وَلَكِنَّهُ إِنْ جَاءَ عَفْوَ قَبِلْتُهُ
وَأَقْبَضُ خَطِيئِي عَنْ حُطُوطٍ كَثِيرَةٍ
وَأَكْرِمُ نَفْسِي أَنْ أَصَاحِكَ عَابِسًا
وَكَمْ طَالِبِ رُفِّي بِنِعْمَاهُ لَمْ يَصِلْ
وَكَمْ نِعْمَةٍ كَانَتْ عَلَى الْحُرِّ نِعْمَةٌ
وَلَمْ أَتَذِلْ فِي خِدْمَةِ الْعِلْمِ مُهْجَتِي
أَأَشْقَى بِهِ غَرَسًا وَأَجْنِيهِ ذُلَّةً
فَإِنْ قُلْتُ: زَنْدُ الْعِلْمِ كَابٍ فَإِنَّمَا
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوهُ صَانَهُمْ
وَلَكِنْ أَهَانُوهُ فَهَانُوا وَلَطَخُوا
وَمَا كُلُّ بَرْقٍ لَاحٍ لِي يَسْتَفْزِنِي
وَلَكِنْ إِذَا مَا اضْطَرَّنِي الضَّرُّ لَمْ أَبْتَ
إِلَى أَنْ أَرَى مَا لَا أَغْصُ بِذِكْرِهِ

وَإِنْ مَالٌ لَمْ أَتْبِعْهُ: هَلَا وَلَيْتَمَا
إِذَا لَمْ أَنْلَهَا وَافِرَ الْعَرَضِ مُكْرَمًا
وَأَنْ أَتَلَقَّى بِالْمَذِيحِ مُذَمَّمًا
إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ الرَّئِيسُ الْمُعْظَمًا
وَكَمْ مَغْنَمٍ يَغْتَدُّهُ الْحُرُّ مَغْرَمًا
لِاخْتِدَمٍ مَنْ لَاقِيَتْ لَكِنْ لِاخْتِدَمَا
إِذَا فَاتَّبَاعَ الْجَهْلُ قَدْ كَانَ أَحْزَمًا
كَبَا حِينَ لَمْ نَحْرُسْ حِمَاهُ وَأَظْلَمَا
وَلَوْ عَظَّمُوهُ فِي الْقُلُوبِ لِعَظَّمَا
مُحْيَاهُ بِالِاطْمَاعِ حَتَّى تَجْهَمَا
وَلَا كُلُّ مَنْ فِي الْأَرْضِ أَرْضَاهُ مُنْعِمًا
أَقْلَبُ فِكْرِي مُنْجِدًا ثُمَّ مُتْهِمًا
إِذَا قُلْتُ: قَدْ أَسْدَى إِلَيَّ وَأَنْعَمًا^(۱)

(۱) صفحات من صبر العلماء لأبي غدة: ص ۹۵-۹۶

چیرۆکی پینجهم

چیرۆکی لوقمان

ئهم چیرۆکه له دهقه قورتانییه کهیدا ئاوا هاتوو، که خوا فەرمویه تی:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌ حَمِيدٌ ۝١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَبْنَىٰ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ۝١٣ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ ۝١٤ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝١٥ يَبْنَىٰ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ بِأَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝١٦ يَبْنَىٰ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَامْرُءًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَنَّهُ عَنِ الْمُسْكَرِ وَأَصْدِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۝١٧ وَلَا تُصَغِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۝١٨ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۝١٩﴾

واته: بێگومان ئێمه عهقل و حیکمهت و زانستمان به (لوقمان) گهیاندبوو -که پیاوێکی چاکه خوازو وردبینو رهوانبێژ بوو- و بهو رهنگهی پێمان راگهیاند، که سوپاسگوزاری خوابه، جا ههرکه سێک سوپاسگوزار بێت، ئهوا له پێناوی سوود و پاداشتی خۆی دایه، ههرکه سێکیش سوپاسگوزاری خوا نه بێت و سهپله بێت، ئهوه بێگومان خوا بێ باکه له سوپاسی خهڵکی و، پێویستی پێ نهیه.. لوقمان بۆ دانانی کورپه کهشی له سههر ئهوه رینگه پاکه و له کاتی پهروهرده کردنی و نامۆزگاریکردندا، به کورپه کهی خۆی گوت: کورپی خۆم، هاوهل و هاوبهش بۆ خوا دامه نهی، چونکه به راستی هاوهل دانان بۆ خوا (شیرک)، ستهمیکی هیجگار گهروه و نارهوايه. ههروهها ئێمه فرماغان به مڕۆف کردووه و پابه ندمان کردووه به وهوه، که ئاکاری چاک له گهڵ دایک و باوکیدا بنوینیت. به تایبه تیش، که دایکی به لاوازی و نازارو نارهحه تییه کی زۆروه له کاتی هه لگرتنی به پێستی سک و له کاتی مندالبوونیشدا زهحه مه تی پێوه کێشاوه، ههروهک که دوو سالی شیری پێ ده دات و دواي ئه وهش له شیر ده بێرپێته وه، بۆ ئه مه فرماغان به مڕۆف کردوه، که ئه ی مڕۆف ده بێت تۆ سوپاسی من و دایک و باوکت بکه ی ت و، هه ر بۆ لای خواش ده گه رپێته وه. ئه ی مڕۆف ئه گه ر دایک و باوکت به وه پهری هه ول و کۆششیانه وه وایان لی کردیت، که هاوهل بۆ من دابنیت بێ ئه وه ی هیچ به لگه و زانیارییه ک له و روه وه هه بێت، ئه وا گوێرايه لپیان له وه دا مه که و به ده م فرمانه که یانه وه مه چۆ، به لام هه میشه له دنیا دا به چاکی و گوێرايه لی و خزه مه تگوزارییه وه له گه لیاندا بژی و له هه مان کاتیشدا رینگه ی راستی ئه و که سه بگره به ر، که به دلسۆزی و خواپه رستییه وه بۆ لای من گه راوه ته وه، له دوايشدا گه رانه وه تان هه ر بۆ لای من و هه والی هه موو ئه و کارو کرده وانه شتان پێ ده ده م که له دنیا ئه نجامتان داوه.. -جاریکی تر له سه ر زاری لوقمان ده فرمویت: ئه ی کورپی خۆم، ئه گه ر گوناهیك هینده ی تۆی ده نکه خه رته له یه ک - که به چووکترین شتی به چاوبینراوه - هه بێت و له نیو بۆشایی به ردیکدا هه شار درا بێت، یان له ئاسمانه کاندا، یاخود له شوینیکی دیاری زه ویدا بێت، خوا

هەر دهیزانیته و ئاگاداریهتی و دهیهینیتته بهرچاو، بێگومان خواش زانا و ئاگاداره. نهی کۆری خۆم، بهردهوام نوێژهکانته بکه و لهسهریان جێگیر بهو، فهرمانیش به چاکه و، پێ له خراپه بگره و، بهئارام و خۆراگریش به له بهرامبهر ئهو ناخۆشیانهدا که تووشت دهبن. بهراستی ئهم کارانهش لهوانهیه که هەر دهیته پابهند بیت پێیانهوه. ههروهها کۆرم، پرووت له خهڵکی وهرمهگیره و خۆت به گهوره پیشان مهده و خهڵکی به سووک و کهم دامهئێو، به ناز و دهعیه و خۆیادانهوه بهسه زهویدا مهپۆ، چونکه بهراستی خوا هیچ کهسیکی خۆ بهزلزان و خۆههڵکێشی خۆش ناوێت که سوپاسی نیعمهتهکانی خوا ناکات. پاشان کۆرم، له پڕۆیشتندا بهشیوهیهکی (میانپهویی) برۆ، واته لهنیوان خێزایی و هیواشیداو، به دهنگیکی نهرم و هیواش بدوێ و بهرادهی پێیوست دهنگت بهرزکهوه، نهک به دهنگیکی گهوره و ناخۆش، چونکه ناشیرینترین دهنگ دهنگی گویدریژهکانه.

چه ند وتهیهکی ههلبهستراوی ئیسرائیلی لهسهر ئهم چیرۆکه

زۆر له راقهکارو تهفسیرنوسه پیشینهکان-به نهڕیتی خوان- کهوتونه نیو قولایی دهقه ئیسرائیلییهکان و ئهفسانهکانهوه، چه نندین وته و قسهوباسیشیان لهسهر چیرۆکهکی (لوقمان) لهو دهقه ههلبهستراوه ئیسرائیلیانهوه هیئاوه، چه ند وته و پروداوو سیفیهت و کرداریکیشیان داوته پال (لوقمان).

ئیمهش -تهنها له دهرووی ئاگادارکردنهوه- پوختهی ئهو وته و قسهو باسانه دهخهینه روو، نهک له دهرووی دان پێدانان و پشت پێبهستنیانهوه.. لهم پروههشهوه ئیمامی (سیوطی) له کتیبی (الدر المنثور) دا وای هیئاوتهوه، کهوا (لوقمان) بهندهیهک (عهبدیک)ی دارتاشی حهبهشی بووه، کورتهبالا و لووت خوار بووه، دوو لیوی ئهستوروو دوو پێی پانی ههبووه، خواش حیکمهت و دانایی پێبهخشیه، بهلام پێی پیغهمبهریتیی لێگرتوه، ناوبراو له گهورهپیاوانی سوودان و حهبهشه

بووه، گه وره پياوایش سى که س بوون که (لوقمان) و (نه جاشى) و (بيلالى کورى ابى رباح) بوون.

گوتراویشه که خوا (لوقمان) ی له نیوان (حیکمهت) و (پیغه مبه ریټی) دا سهر به ست کرده که ناخو کامیان هله ده بژیړیټ، (لوقمان) یش حیکمه تی له جیاتی (پیغه مبه ریټی) هله بژاردووه، ننجا له کاتی خه وتیندا (جیریل) هاتو ته لای و حیکمه تی به سهر دا رشتووه و، ئه ویش وای لى هاتووه که پیى بدوټ. لیښیان پرسپوه: چوڼ حیکمهت له جیاتی پیغه مبه ریټی هله بژارد له کاتی کدا خواى پهره ردگار ت سهر پشکی کرد بویت؟

(لوقمان) یش له وهلامى ئه م پرسپاره دا گوتوویه: ئه گهر خوا ته نها به فرمان و عهزمى خو ى کارى پیغه مبه ریټی پى بسپار دمايه، ئه وا هیواى سهر که وتم تیدا ده خواست و، به ته ماش ده بووم که له ئه ستوى بگرم. به لام خوا سهر پشکی کردم، منیش له و سهر پشک کردنه مدا ترسی ئه ودم هه بوو که له کارى پیغه مبه ریټیه که دا لاواز و بى توانا یم، هه ربویه ش حیکمه ته که م له لا خو شه ویست تر بوو.

گوتراویشه که ئه و له کوړانى (نازه ر) بووه و، گوايه ماوه ى هزار سال ژیاوه و، له پيش (داود) دا- سلاوى لى بیټ- فه توای بو خه لک داوه و، به لام کاتیک (داود) وه ک پیغه مبه ریټک ره وانه کرداوه، (لوقمان) وازی له فه توادان هیئاوه و، گوتوویه تی: بوچى وازنه هیئم که مادام له جیاتی خو م کاره که راده په ریټیټ؟!

هه روه ها گوتراوه (لوقمان) دادوهر (قاضی) یه کی (به نى ئیسرائیل) بووه و له پيش (داود) دا به (خه لیفه) بانگ کراوه و له م باره یه وه پیى گوتراوه: ئه ی لوقمان، ئایا ئه گهر بتکاته خه لیفه، تو دادوهر یی له نیوان خه لکیدا به راستی پی ده که یت؟ ئه ویش له وه لامدا گوتوویه تی: ئه گهر خوا فرمانى ئه و کاره م پی بکات، ئه وا ده یکه م، چونکه ده زانم ئه گهر خوا ئه و فرمانه م پی بکات، کومه کیشم ده کات و فیرم ده کات و ده مپاریټیټ، خو ئه گهر خوا سهر به ستشیم بکات، ئه وا ساغى و سه لامه تی هله ده بژیړم، نه ک به لا و ده رده سهرى.

مەلایىكەكانىش لىيان پرسیو: ئەى لوقمان، بۆ وادەكەیت؟

ئەویش گوتىوئەتتى: چونكە مەرۆفى حاكم و دەسلەتدار لە ناخۆشتەين جىگە و ناھەموارتىنىدا لەو دەترسیت، كە ستم لە ھەموو لایەكەو ھەبىگرتەو، ئىدى سەركزو زەلیل بىت، یان لەوانە ھەبىگرتە و لە ھۆكەمدا بىمىنیتەو، جا ئەگەر لەكارى خۆیدا راستى بىت، ئەو شایانى ئەو ھەبى، كە پزگارو سەرفراز بىت، خۆ ئەگەر بە ھەلەشدا بچىت، ئەو رىگای بەھەشتى لى ھەلەبوو، ئەگەر لە دنیا شدا زەلیل و سەركز بىت، باشترە لەو ھەبى، كە پایەدارو گوم بىت. ھەركەسینكىش دنیاى لەجیاتى رۆژى دواى بوىت، ئەو دنیاى لەدەست چوو، بە مولكى رۆژى دواىش ناگات..

لەو كاتەدا فرىشتەكانىش سەرسام بوون لە جوانى مەنتىق و بىژەكانى، ئىتر (لوقمان) جارێك خەوتەو و سەراپای بە ھىكمەت داپۆشرا بوو، بۆ ھەبى ئاگادار بوو و قسەى پى كرد. پاشان دواى خۆى (داود) بە خەلىفە بانگ كرا و دانرا. ئەویش پەسەندى كرد، بەلام ھەمان مەرجى (لوقمان) دانەنا، ھەر بۆ ھەبىش كەوتە ھەلەو (خووش لى خۆش بوو).

(لوقمان) یش بە زانست و ھىكمەتى خۆى پشگىرى دە كرد، (داود) سلاوى لى بىت، پى گوت: ئەى لوقمان، ھەر شادمان بىت، بەراستى ھىكمەت پى درا و بەلام تاقىكردنەوت لى دوورخا ھەبى، بەلام داود خەلافەت و دەسلەت پى درا و بە گوناھو بەلام تاقى كرا ھەبى.

ھەمدىسان گوتراو ھەبى (لوقمان) ھەبىك بوو لەلامى ئاگاكەى و لە ھەموو ھەبەكانى تر ھەبىم و لەسەرخۆ ھەبى بوو. ھەبى كەم كردارى بىنراو لە ھىكمەتەكانىش، ئەو ھەبى رۆژىكىيان، كە لەگەل ئاگاكەیدا دەبىت، ئاگاكەى دەچىتە سەر پىشاو (مرافق) بۆ بەجىھىنانى پىوستىيەكەى، بەلام زۆرى تىا دادەنىشیت. (لوقمان) یش بە زمانى ھىكمەت بانگى كردو و پى گوتو: بىگومان درىژبوونەو ھەبى ماو ھەبى دانىشتن لە پىشاودا، جگەر ماندوو دەكاتو،

حاله‌تی کۆمیش تێك ده‌دات و گهرمایی یه‌کی زۆر به‌سه‌ری مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت، له‌به‌رئه‌وه‌ که‌م دانیشه‌و وه‌ره‌ ده‌ره‌وه‌.. ئاگاهه‌شی هاته‌ ده‌ره‌وه‌ و ئه‌م حیکمه‌ته‌ی له‌سه‌ر ده‌رگای ئه‌و هۆله‌ نووسی که‌ بۆ به‌جی هێنانی پێویستی پێشواو ته‌رخان کرابوو.

پۆژێکی تریشیان ئاگاهه‌ی سه‌رخۆش و مه‌ست ببوو له‌و حاله‌ته‌یدا مه‌رجی له‌گه‌ڵ کۆمه‌له‌ که‌سیکدا کردبوو که‌ هه‌موو ئاوی ده‌ریاچه‌که‌ بخواته‌وه‌، هه‌ر بۆیه‌ش (لوقمان) ی بانگ کردو پێی گوت: من بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ پێویستم به‌تۆ هه‌یه‌، لوقمانیش پێی گوت: (ئه‌و کۆمه‌له‌ که‌سه‌م بۆ کۆبکه‌ره‌وه‌). جا کاتیك کۆی کردنه‌وه‌، (لوقمان) پێی گوتن: (ئێوه‌ له‌سه‌ر چ شتیك مه‌رج و گه‌وتان له‌گه‌ڵیدا کردووه‌. گوتمان: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ بتوانیت هه‌موو ئاوی ئه‌م ده‌ریاچه‌یه‌ بخواته‌وه‌.. له‌و ساته‌دا (لوقمان) یش پێی گوتن: ده‌باشه‌، به‌لام ئاخ له‌م ده‌ریاچه‌یه‌دا چه‌ندین ماده‌و شتی وردی تر به‌ ئاوه‌که‌وه‌ نووساون، ده‌بیته‌ ئه‌و ماده‌دانه‌ی لێ بکه‌نه‌وه‌ تاكو ئه‌ویش ئاوه‌که‌ بخواته‌وه‌.. ئه‌وانیش گوتمان: ئاخ ئێمه‌ چۆن ده‌توانین ئه‌و ماده‌دانه‌ی لێ جیا بکه‌ینه‌وه‌؟ (لوقمان) یش له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و پرسیاره‌دا لێی پرسین: ئه‌ی چۆن ئه‌ویش ده‌توانیت ئاوه‌که‌ به‌و هه‌موو ماده‌ده‌و شته‌ وردانه‌وه‌ بخواته‌وه‌؟

گوتراویشه‌: ئه‌وه‌ی به‌ لوقمان دراوه‌ له‌ حیکمه‌ت و دانایی، له‌جیاتیی که‌سو کارو مال و سامان و کۆپو کال و بنه‌ماله‌و چه‌ند سیفه‌تیك نه‌بووه‌، به‌لکو ئه‌و پیاویکی پۆژ و بێ ده‌نگ بووه‌و، بێ کردنه‌وه‌و تێفکرینی دووردریژی هه‌بووه‌و، زۆر وردبین بووه‌و، هه‌رگیز له‌ پۆژدا نه‌خه‌وتوووه‌و، هه‌یج که‌سیکیش نه‌یدیوه‌ تف بکاته‌ سه‌ر زه‌ویو، یان قرخه‌قرخ و به‌لغه‌می هه‌بیته‌، نه‌شیان دیوه‌ که‌ میز، یان پیسای بکات، یان خۆی بشوات، یان یاری و گه‌مه‌ بکات یان پێ بکه‌نیت، هه‌روه‌ها هه‌ر وته‌یه‌کی دانایی و ژیریژی بدراندايه‌، جاریکی دی له‌ ده‌می ده‌رنه‌ده‌چوو و دووباره‌ی نه‌ده‌کرده‌وه‌، مه‌گه‌ر وته‌یه‌ک نه‌بیته‌ که‌ له‌گه‌ڵ تازه‌یه‌کدا بیدرکاندايه‌. (لوقمان) ژێشی هه‌ینابوو و چه‌ند مندالێکی هه‌بوو که‌ هه‌موویان مردن و ئه‌ویش بۆ

یه کێکیان نه گریا، ههروهها (لوقمان) وای له حاکمو دهسهلاتداران دهکرد که نهوانه سهردانی بکهن، بهلام خۆی بو لای داناو ههکیان دهچوو تاکو تێرامان و تێفکیرین و په ندوه رگرتنی هه بیئت.

گوتراویشه جارێکیان پیاویك به لای (لوقمان) دا تێپهړی و لهو کاته دا چه ند که سیکیش له لای بوون، پیاوه که لێی پرسى: ئه رێ تو عه بده که ی فلان خانه واده نیت؟ ئه ویش گوتی: به لێ ئه وم.. ههروهها لێی پرسى: ئه ی ئایا تو نه بویت که له لای فلان شاخ ئاژه لت ده له وه پاند؟ (لوقمان) هه ر گوتی: به لێ ئه وم.. ئنجا پیاوه که لێی پرسى: ئه ی چی گه یان دیتیه ئه م په وه پایه ی که ئیستا ده تبینم تیایدا؟ (لوقمان) گوتی: له خواترسانو، راستگۆییو، گه یان دنی سپارده و، بێ دهنگیی زۆر له ناست هه ر مه سه له یه کدا که په یه و نه دیی به منه وه نیه^(۱)..

بێگومان هه لۆیستی ئیمهش له ناست ئه م وه و ده قه ئیسرا ئیلییه، راوه ستانه تییداو، پشت پێ نه به ستنیه تی، هه ر بۆیهش نایلی ئینه وه و، ناشیخه ی نه پال (لوقمان) و، دانیشی پێ دانانی ئێ که له م مه سه لانه ی لێ گیرا بیته وه. چونکه هه یج فه رمووده یه کی راسته قینه (صحیح) ی له باره وه له پیغه مبه ری خوا ﷺ له سه ر نه هاتوه. ههروهها به وه پهری دلنیا ییشه وه پێ له سه ر په تکر د نه وه یان دانا گرین و ناشلێ، که له م مه سه لانه ی به سه ردا نه هاتوه یان له و وتانه ی نه گوتوه، ئه مهش له بهر ئه گه ری ئه وه ی له وانه یه به راستی ئه م شتانه ی لێ به سه ر هات بیئت. به لام له راستیدا هه لۆیستی ساغو دروست ئه وه یه، که له ناستی را ده وه ستین و، نه حاشای لێ بکه یین و، نه دانیشی پێ دا بنی ئ، یان نه په سندی بکه یین و، نه په تیشی بکه یینه وه، به تابه تی له حاله تێك دا یه، که هه یج سوو دیکی زانستی له خو نا گریت و، هه یج به رو بو میکی به که لک و، هه یج کردا رێکی په سندی شی له سه ر هه لئا چنریت و، زانی نی ئایه ته کانی شی پێ وه به ند نا کریت.

(۱) بروانه (الدر المنثور) ی سیوطی/ ۶: ۵۰۹-۵۱۲، که ئه م ده قه ده سه له بته و نا دروسته ئیسرا ئیلییه ی تیدا یه.

له بهرئهوه ئیمه داوای بێ دهنگ بوون ده کهین له ئاست ئه و لایه نانه ی چیرۆکه کاندای، که قورئان و فهرموده ی راستی پیغه مبه ریش ﷺ له ئاستیاندا بێ دهنگ بوون و، جگه له وه ی هه یه شتیکی تریان له وه زیاتر نه خستوونه پروو. ههروه ها ئیمه خوینهرانی موسلمان ئاگادار و وریا ده کهینه وه له په سندکردنی ههر شتیکی زیاده و، ههر وته یه کی زیاده، که له سه ر چیرۆکه کانی پیشیان دروست کراون و، رینگای گیرانه وه و باسکردنیشیان نادهین ته نها له دهرووی لی وریاکردنه وه ی خه لکییه وه نه بیته.

هه ندیک له وه په ندو حیکمه تانه ی دراونه ته پال لوقمان

جگه له مه ی پیشوش، هه ندیک له زاناکانی سه رده مانی پیشوو چهند وته یه کی نه سته قو، چهند حیکمه تیکی به رزو، چهند ده سته واژه یه کی کاریگه ریان بۆ وته کانی (لوقمان) بردۆته وه. لی ره شدا و له م برگه یه دا گرنگترینی ئه و وته حیکمه ت و به ندانه دیاریی ده کهین، به لām نه ک له به رئه وه ی چهند وته یه کی (لوقمان) بن، چونکه ئیمه رامن وانیه، که ئه و گوتوونی و، حاشای ئه وه شیان لی ناکهین، که وته ی ئه و نه بووبن، به لکو له ئاست ئه وه دا راده وه ستین، که درابنه پال لوقمان. له هه مان کاتیشدا به و ره نگه دیارییان ده کهین، که چهند وته یه کی نایاب و، چهند حیکمه تیکی کاریگه رن و، به چا و نووقان له بگۆ له خا وه نه که یان، بۆ نا وه روکیان ده پروانین و، چه مک و واتا و مه به سته بریار درا وه کانیا ن وه رده گرین (حیکمه تیش ئه و که ره سه ونبه وه ی مرو فی با وه رداره، که له ههر کات و شوینیکدا بیدۆزیته وه، ههر خۆی شایسته ترین که سه پیی)، له دێرزه مانیشه وه گوترا وه: (بۆ بیژه رو بگۆی وته که مه پروانه، به لکو بۆ گه وه یی و کاریگه ریی وته که پروانه) ..

ئهمه ش هه ندیک له وه وته نه سته قو په ندو شیرین و پر حیکمه تانه یه، که بۆ وته کانی (لوقمان) براونه ته وه:

۱- بېگومان نه گهر شتيك به خوا بسپېردرېت، دهپاريزيت.

۲- كورې خۆم.. تكايه كى وها له خوا بكه كه له سزاكې پاريزراو بيت. ترسيكى وهاشت له خوا هبېت كه له ره همه ته كې ناووميد نه بيت.

كورپه كېشى لېي پرسپوه: چۆن نه ووم بۆ ده كړيت كه من هر يه ك دلېشم هبېت؟

لوقمان له وه لاميدا گوتوويه: مروځى باوه ردار دوو دلې ههيه، دلتيكيان تكاي له خوا پې ده كات و، دلتيكيشيان لېي ده ترسييت پېي.

۳- كورې خۆم به رادهيه كى زور بلې: (خوايه لېم خۆش ببه)، چونكه خوا ساتيكي تاييه تېي ههيه كه تيايدا ده ست به پرووى هيچ داوا كاريك دا نانيت.

۴- گوتراوه: جاريكيان (لوقمان) چوه بۆ لاي (داود)- سلاويان لې بيت-، له و كاته شدا (داود) سهرقالي كونكر دنى هه ردوو لاي قه لغانيك بووه. (لوقمان) يش نه يزانيوه كه (داود) چ كاريك ده كات- واته له نيشه كې تينه گه يشتووه-، هر بويه ش سهرى لې سورماوه و، ويستوويه تې پرسپاري له باره يه وه لې بكات، به لام حيكمه ته كې خوى رېي نه و پرسپار كړدنه لې گرتووه.. جا كاتييك (داود) كار ه كې ته واو كړدوه، قه لغانه كې له بهر كړدوه و گوتووشيه تې: (به لې، قه لغاني جەنگ نه مه يه). (لوقمان) يش گوتوويه: (بې ده نكي له حيكمه ت باشته، كه ساني بې ده نكي ش كه من. من ويستم پرسپارت ده رباره ي نه و كار ه لې بكه م، به لام بې ده نكي بووم تا خوت له جياتى منيش هاتيه قسه و كار ه كات پې ناساندم).

۵- گوتراوه: نه و ناغايه ي كه (لوقمان) كارى له لا كړدوه، پوژييك به لوقماني گوتووه: به رخيكم بۆ سهربره و كه ليت نا، دوو پارچه ي زور خۆشم له گوشته كې بۆ بينه). لوقمانيش زمان و دل ه كې بۆ هي ناوه.. پوژيكي تر يش ناغاكې پېي گوتوه: (به رخيكم بۆ سهربره و دوو پارچه ي هره ناخوشي لې

فرېئ بدە). ئەوئش زمانو دلەكەى لىئ فرېئ دەدات. ئاغاكەشى لەو
هەلئسوكەوتەى سەرسام دەبىئەتو كاتىك ھۆى ئەوەى لىئ دەپرسىئەت، (لوقمان)
پىئ دەلئەت: (لەراستىدا دلۆ زمان ئەگەر خۆش بن، ھىچ شتەك لىيان خۆشتر
نە، خۆ ئەگەر ناخۆشئش بوون ھىچ شتەك لىيان ناخۆشتر نە).

٦- ھەروەھا (لوقمان) بە كۆرەكەى گوتووە: كۆرۈم مەن بەردو ئاسنو بارى قورسىشم
ھەلگرتووە، بەلام شتەك ھەلنەگرتووە كە قورسو ناپەحەت تر بووئەت لە
دراوسىئ خراپ.. كۆرۈم مەن ھەموو تالەك ھەشتووە، بەلام شتەكى تالترەم
لە ھەژارى نەچەشتووە.

٧- ھەروەھا لە ئامۆزگارەى كەنىدا بۆ كۆرەكەى، پىئ گوتووە: (كۆرۈم، كارو
كردەو تەنھا بە يەقەن و باوهرى پتەو توانات بەسەرىدا دەشەكەت، ھەر
كەسىكەش يەقەن و باوهرى لاواز بىئ، ئەوا كارو كردەو ھەشى لاواز دەبىئ).

٨- دىسان پىئ گوتووە: (خوالبەرسىئو لەخواترسان وەك بازەرگانەك دابىئو ئەوسا
دەبىنىئ قازانجەت بەبى كەرەسەو دەسمە دەسگەر دەبىئ).

٩- ھەروەھا پىئ گوتووە: (كۆرۈم، ھەر كەسەك درۆ بكات، ئاوى پوخسارى -واتە
ھەياو حورمەتى- دەپوات، ھەر كەسەكەش ئاكارى ئاشىرىن بىئەت، خەم و
پەژارەى زۆر دەبىئ. گواستەو ھەى گاشەبەردىش لەجەنگەى خۆيەو بۆ لایەكى
تر ئاسانترە لە تەنگەياندىنى ئەو كەسەى كە تەنناگات).

١٠- دىسان پىئ گوتووە: (لەو كەلەشەرى بىئەسەلات تر مەبە، كە دەمەوبەيان
دەخوئەت و تۆش لەنەو پەخەفەكەتدا نوستووت).

١١- ھەروەھا پىئ گوتووە: (كۆرۈم، خراپترەن كەس ئەو ھەى كە باكى نە لەو ھەى
خەلەكى بە خراپكارى بىبىن).

١٢- ھەمدىسان پىئ گوتووە: (كۆرۈم، با تەنھا كەسانى خوالبەرسىئو لەخواترەس لە
خۆراكت بھۆن، لە كاروبارى خۆشەشتدا پرسو را بە زانايان بكە).

۱۳- ههروهها گوتویهتی: (ههركه سیك خۆی بكاته ئامۆژگاری خۆی، خواش پارێزگاری دهیّت، ههركه سیكیش له لایهن خۆیهوه له گهڵ خهلكیدا دادپهروهه بیّت، خواش بههۆی ئهوهوه پێزو كهرامهتی زیاتری پێدهدات. سهركزی و ملکهچیش له گوێرایه لیکردنی فرمانی خوا باشته له خۆههڵنان و سنگ دهڕپهڕاندن به سهڕپێچیکردنی فرمانیهوه).

۱۴- ههروهها (لوقمان) له ئامۆژگارییهکانی دا به كۆپهكهی گوتوه: (كۆرم، ینگومان ههركه حیکمهت و داناییه كه ههژاران له كۆری پادشایاندا دانیشاندهوه).

۱۵- ههمدیسان پێی گوتوه: (كۆرم، له گهڵ عهبدە سالتحهکانی خوادا دابنیشه، چونكه به دانیشتن له گهڵیاندا خێرو چاكهت دهسگیر دهیّتو، تا له كۆتایی ئهوه له گهڵ دانیشتنهشیاندا كاتیك ڕهحهمتیان بۆ دێته خوارهوه بهر تۆش بکهوێت. كۆرم له گهڵ كهسانی خراب و شهڕخوازدا دامه نیشه، چونكه بهوه تۆ هیچ خێرو بێزێك لێیاندهوه دهست ناکهوێتو، پاشان نهبادا له كۆتایی ئهوهدا كاتیك سزایهك بۆ ئهوان دێته خوار، بهر تۆش بکهوێت).

۱۶- گوتراوه: جاریکیان (لوقمان) گهشتی کردووهو، كاتیك له گهشتهكهی هاتۆتهوه، كۆریکی میژدمنداڵ- نهوجهوان- ی پێگهیشتهوهو لوقمان لێی پرسیه: (ههوالی باوكم چیه؟ ئهوهیش گوتویهتی: (مردووه). (لوقمان)یش گوتویهتی: (سوپاس بۆ خوا بوومه سهركاری خۆم)، ئنجا لێی پرسیه: (ئههه دایكم چی بهسهه هاتوه؟) میژدمنداڵهكهش گوتویهتی: (مردووه)، (لوقمان)یش گوتویهتی: (ئههه خههه پهژارهشم نهما)، پاشان لێی پرسیه: (ئههه هاوسهههكهی خۆم چی بهسهههاتوه؟)، كۆپهكه گوتویهتی: (ئهوهیش مردووه)، لوقمانیش گوتویهتی: (ئههه پێخهفهكهشم نوێ دهكهمهوه- به مانای ژنیکی تر دێنم-). ئینجا لێی پرسیه: (ئههه خوشكهكهم ههوالی چۆنه؟) گوتویهتی: (مردووه)، (لوقمان) لهوبارهیهشهوه ههركه گوتویهتی: (ئههه ئیدی

ئابروشم پارىزراوه). دواجار لە كۆرپە نەوجەوانەكەى پرسىوه: (ئەى براكەم چى بەسەر هاتووه؟) ئەویش پىى گوتووه: (براكەشت مردووه)، بەلام (لوقمان) سەبارەت بەم ھەوالەى دوایى گوتوویەتى: (ناخ.. پشتەم شكا).

۱۷- ھەروەھا لە بەشىكى تری ئامۆزگارییەکانیدا، (لوقمان) بە كۆرپەكەى خۆى گوتووه: (كۆرپم، لەلای زاناىان دانیشەو، لەسەر ھەردوو ئەژتۆ لەبەردەمیاندا چۆك دادە، چونكە بىنگومان خوا دلە مردووەكان بە نوورى ھىكمەت زىندوو دەكاتەو، وەك چۆن زەوى مردوو بە بارانىكى بەخوڤى ئاسمان زىندوو دەكاتەو).

۱۸- ھەمدىسان گوتوویەتى: (سى كەس لە سى جىگادا دەناسرىن:

۱/ مۆڤى بەئارام لەكاتى تورپەبووندا، ۲/ مۆڤى ئازا لەكاتى جەنگدا، ۳/ براكەشت لەكاتى ھەبوونى پىيوسىتىيەكتدا پى).

۱۹- ھەر لە ئامۆزگارییەكانى تریدا بۆ كۆرپەكەى، پىى گوتووه: (كۆرپم، ئاسمان خۆت لە قەرزارى بپارىزە، چونكە قەرزارى لەكاتى پۆژدا ماتى و سەرشۆڤىيەو، لە شەویشدا خەم و خەفەتە).

۲۰- ھەروەھا پىى گوتووه: (كۆرپم، تكاو داواكارىيەكى وەھا لەخوا بكە، كە جورئەتى سەرىپچى كردنەو لە فەرمانى خوات بۆ نەڤەخسىنىت، بەشىوہەكى وەھاش لەخوا بترسە كە لە پەحمەتى خوا ئائومىدت نەكات) (۱).

بەم بىست ھىكمەت و وتانە ڤادەوہەستىن و ھەر ھىندەش بەسە بۆ ديارىكرديان لەم بەشەدا، جارىكى تریش دووپاتى دەكەينەو، كە ئىمە ئەم وتە و پەندانە لە دەرووى خستەنە ڤال (لوقمان) ھەوہ نەھىناوہتەو - چونكە ئىمە لە ئاست مەسەلەى دانانىاندا بە وتەى (لوقمان) ھەلۆىستە دەكەين-، بەلكو تەنھا لە دەرووى نایابىي و تەكان و اتاو مانا وردەكانیدا ديارىمان كردوون.

چه ند لایه نیککی شارراوه له چیرۆکی لوقمان دا

له چیرۆکی (لوقمان) دا چهند مه سه له یه کی شارراوه و نه زانرا وه نه و، ناکریت پێ له سه ره روونکردنه وه یان داگیریت، هه ره وه ه ه یچ سو دیکش له تیدار پۆ چوونیان نیه، له به ره ئه مه له سه ره باری نه زانراوی یه کانیان ده یه یلینه وه. هه ندیک له وه لایه نه شاروا نه ش، ئه مه نه:

۱- به نه چه و ره چه له کی (لوقمان) و هۆزو تیره که ی، نازانین ئاخۆ ئه وه (حه به شی) بووه، یان (عه ره ب) بووه، یاخود له (به نی ئیسرا ئیل) بووه. ناشزانین ناوی باوکی و با پیره ی چی بووه “هه ره وه ک نازانین جه سه ته و ره وتی نا کارو سیفه ت و ره نگ و رووی چۆن بووه.

۲- ئه وه سه ره ده مه ی که لوقمان تییدا بووه و، ئه وه ده سه لا تداره ش که له ژیر هوکمی دا ژیاوه و، ئه وه شاره ش که تییدا نی شه جی بووه و، ئه وه کاره ی ره ژانه یه ش که هه یبووه.

۳- ناوی ئه وه کو ره ی که ئه وه - وه ک باوکی - نامۆزگاریی ده کردو، نادیاریی هه وایی ئه وه ی که ئایا به ده م نامۆزگارییه کانیه وه چوه، یان سه ره پێچی کردوه؟!

۴- ئه ی ئاخۆ کو تایی ژیا نی و مر دنی چۆن بو ییت؟!

۵- ئایا (لوقمان) پێغه مبه ره بووه، یان نا؟ چونکه سه لماندنی پێغه مبه ره یی یه کین له که سانی پێشین ئا تا جی به به لگه ده ییت، به لگه ش یان ئایه تی که یان فه رمو ده یه کی پێغه مبه ره ﷺ ئیمه ش لی ره دا و له با سی (لوقمان) دا ه یچ به لگه یه کمان له سه ره پێغه مبه ره یی یه که ی نیه، به لا م له هه مان کا تا نا تاو انین دا نی پی داا بن یین که پێغه مبه ره نه بووه و جه خ تیشی له سه ره نا که یین که گوایه پێغه مبه ره یی نه بووه، ئه مه ش له به ره ئه گه ری ئه وه ی نه وه ک پێغه مبه ره یی ییت. هه ره بۆیه ش هه لۆ یستی سا غ و دروست ئه وه یه که له ئا ست ئه م با به ته وه لایه نه

شارراوه و نهزانراوه کانیدا بێ دهنگ بێن.. هیچ هۆکارێکیش بۆ پوچوون لهو مهسهله ناديارو ورده کاریبانه دا نیه و تهنا ته هیچ زانیاری و سوودو که لکیشی له سه ره هه لئا چنریت، ئه گه ر خواش له پوونکردنه وه ی ئه و مه سه له ناديارو شاروا نه دا سوودو خیرێکی بۆ بهنده کانی تیا به دیی بکردایه، ئه و پوونی ده کردنه وه.

ئیمهش هیچ شتیکی دی له باره ی چیرۆکی (لوقمان) وه نازانین، ته نها ئه وه نه ده نه بیّت، که ئایه ته کانی ئه م چیرۆکه باسی کردوون. ئه رکی سه ر شانی شمان ته نها ئه وه یه، که له ئایه ته کان وردبینه وه و شیکاریان بکه ین، و ئه و چه ند وانه و پێنمایه و واتاو په ندانه ی لی وه رگرین، که له ژیان و په وتی کردارمان و خوا په رستی ماندا سوودمان پێ ده گه یه نن، ئه مه با شتره له جیاتی ئه وه ی هه وال و کات و عه قلمان له کاری کدا به فیڕۆ به دین، که هیچ سوودو به رژه وه ندیه کی تیا دا نه بیّت.

واتای چه ند وشهیهکی پر مانای نیو نایه ته کان

١/ اَلْحِكْمَةُ: زانست و زانیارییهك كه كردهوهی پراوهری لی پهنگ بداتهوه.

٢/ وَهَنَّا عَلَى وَهْنٍ: لاوازی له دواى لاوازی، واته قوناغ له دواى قوناغ له کاتهکانی به سكه هه لگرتن و ژانی منال بون دا ئه و بئهیژی و لاوازیانه).

٣/ وَفَصَّلَهُ: شیرپێدانی مندال.

٤/ اَنَابَ اِلَى: گه رایه وه و هاته وه بۆ لای خۆم.

٥/ مَثَقَالَ حَبَّةٍ: کیشی ده نکیك.

٦/ مِّنْ خَرَدَلٍ: له خهرته له، كه پرووه کیکی ناسراوه و ده نکه که ی له بچوو کترین جوړی ده نگه پرووکی یه کانی تره.

٧/ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ: پرووت لارمه که ره وه به نیازی خۆ به زل دانانو به خۆوه نازین و شانازی.

٨/ مَرَحًا: به گالته و گه پ و بی یاک و خۆه لکیشان و شیواندنه وه.

٩/ مُخَنَالٍ فَخُورٍ: لووتبه رزی خۆبادهر.

١٠/ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ: به بی فیزی و، به و په ری ساده و ساکاریشه وه، به پێگادا مه پۆ.. به مانای میانپه و به و نه به شیوازیکی خۆ به زل دانانو نه به شیوازیکی لاوازی و خۆبچوو ک کردنه وه شه وه، ههنگاو مه نئ.. ئه مه ش هه مووی مانای (اقصد) ده گه یه نیت که له (قصد) وه هاتوه.

١١/ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ: له ده نگت که م بکه ره وه و هیواش و نزمی بکه ره وه.

لوقمان وهك گێڕهوهوی عه قیده

بێگومان قورئانی پیرۆز (لوقمان)ی وا دیاری کردوه، كه وهك گێڕهوه (راوی)یهك بێتو، چه ندين بنه مای باوهرداریو، تایبه ته نديیه كانی عه قیدهو، مه سه له ی خوا به یهك دانانو رۆژی دواییو، رێنماییه كانی ئاكارو كرداره جوانه كانمان بۆ بگێرێته وه.. ئهم واتاو چه مكانه شی له بواری ئهو ئامۆژگارییه وه خستۆته ڕوو كه ئاراسته ی كۆپه كه ی كردوونو، وهك ئه وهش وایه كه ته نها ده رسی كۆپه كه ی دانا دات، به لكو له رۆژی هاتنه خواره وی ئهم ئایه تانه وه تا هاتنی رۆژی دوایی ده رسی موسلمانانی پێ ده دات، ئه مهش له بواری ئامۆژگاری كردنو، ده رس دادانی كۆپه كه یه وه.. كاتی كیش ده بینین جه خت ده كاته سه ر مه سه له ی باوهرداریه تیو، خوا به یهك گرتن، ده گاته سه ر (ده لاله ت كردنه سه ر یه كی تی ی عه قیده و بیرو باوه ر له لای گشت پێغه مبه ران و پیاو چاكان و بانگه وازكارانی رێی خوا. ههروه ها قورئانی پیرۆز كاتیك (لوقمان)ی هه لبژاردوه و دیاری کردوه، وای ده بینیت كه گرنگی چیرۆكه كه یو، گرنگی گێڕانه وه كه شی گێڕاوه ته وه، ئه مهش له وه دا كه ئامرازیکه له ئامرازه كانی خستنه ڕووی عه قیده و مه سه له تیۆری یه كان. دایاره ئه مهش ئاسه واریکی گه وهری هیه له جیگه یه وونی بابه ت و ماده دی چیرۆكه كه له ده روون دا.

لوقمانی داناو، دانایی

(لوقمان) به دانایی (حیکمت) ناودار بووهو، نازناوی دانا(حکیم)یشی پێوه لکاوه، وادیاره ههر له بهر ئهمه شه، که گه لێک حیکمت و دانایی ی خراوه ته پال، یاخود له سه زاری دانراوه تاکو له لای خه لکی زیاترین هۆی په سه ندکردنی هه بیته. قورئانیش باسی ئه وه ی کردوه، که بێگومان خوا حیکمته ی به (لوقمان) داوه، وه کو فه رموویه تی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾.. جا داخو مانای حیکمه ت له قورئاندا چی بیته؟

له م ڕوه وه مامۆستای پێشه وا (راغبی ئه سفه هانی) له کتیی (مفردات) دا گوتوویه تی:

"(حَكَمَ) - ڕیش و بنچینه ی له (منع منعاً لأصلاح) هوه یه، واته (به شیوه یه ک ڕپی لی گرت بۆ چا کردنی).. که ده شلێن: (حکمتُ الدابة) واته (به حیکمه ت ڕپم له گیانداره که گرت). شاعیریکیش گوتوویه تی: (أَبْنِي حَنِيفَةَ أَحْكُمُوا سُفْهَاءَ كُمْ) واته: ئایا - نه وه خێلی - حه نیفه ڕپیان له گه مژهو گیله کانیان گرتوه و فشاریان خستوونه ته سه ر؟!)

حیکمه ت (الحکمة) ش واته: پێکانی حه ق به زانسته و عه قل.

حیکمه ت له خوا شه وه / واته: زانیی شته کانو، به دیی هینانیان له سه ر ئه وه پری توکمه کاری و به هیزکردن.

حیکمه ت له مڕۆشیشه وه: واته ناسینی ئه و شتانه ی له وجودانو، واته کردنی کاری چاکه و خیرخوازیی.

ئه مه شه، که (لوقمان) ی پێ وه سف کراوه له فه رمایشته که ی خوا دا: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾. به کۆی مانا و ده لاله تیشی به م ڕسته یه وه سفی پێ کراوه. جا

نه گهر دهرباره ی خوا بگوتريت که ئه دانایه (حیکم)، مانای وایه که پیچهوانه ی وهسفی که سیکي دیه، واته دانایی خوا جودایه له دانایی مروّف^(۱)."

که واته حیکمهت له سهر بنچینه ی -زانیاری و راست پیکان و قه دهغه کردن و کردار - وهستاوه، شیکاری ئه م چوار بنچینه یه ش (زانیاری و، راست پیکان و، قه دهغه کردن و، کردار) به م رهنگه یه:

۱- زانیاری / له پئی به گهر خستنی عه قل و، به دهست هیئانی زانست و، پیکه یئانی تیروانین و، مه شق پیکردنی فیکرو بیر یاری یه وه دیته کایه.

۲- راست پیکان و راستخواریش له بهروبوومه کانی حیکمه ته، چونکه خاوه نه که ی به ره و وته ی راست و، بیژه ی راست پیکي و، کرداری راست پیکان و، بیر کردنه وه ی راست و فیروونی دروست ده بات.

۳- ههروه ها دانایی و حیکمهت بهروبوومیکي تری گرنگی ههیه که قه دهغه کاری و پئ گرتنه، واته ریگای خراپه و شه رخواری له خاوه نه که ی ده گریت، سا ئیتر له بواری گوتار، یان کردار، یان هه ئس و کهوت، یان ره فشاردا بیّت، یان له بواری نه خشه کیشان و بیر کردنه وه دا بیّت، چونکه مه حکمه و پته وی ده کات و، حوکم و بریار دانی چاک ده کات و، به ره و چاکه و خیر خواری جله وی ده گریت و، له شه پو خراپه شی لاده بات.

۴- جا نه گهر حیکمهت گرنگیه کی ناله بار (سلبی) ی هه بیّت، که پئ گرتنی خاوه نه که یه تی له خراپه و شه رخواری، ئه و بریتی (بدیل) یکی له باری کرده یی بو دیاری ده کات، که هانی ده بات بو کاری چاک و، چاکه کردن له گه ل خه لکی، چ له زمان و ده ست و هه ئس و کهوت و بواره کانی تری ژیان.

هه موو ئه م و اتایانه ش، فه رمایشته که ی خوا ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ﴾
نامازه ی بو ده کات.

(۱) المفردات فی غریب القران، للراغب الاصفهانی، تحقیق محمد سید کیلانی، ص ۱۲۶-۱۲۷ باختصار.

دانایی له قورئاندا

دانایی (الحکمة) له قورئاندا بیست جار هاتوو. جا کاتیک سهرنج لهو نایه تانه ده دهین که وشهی (حیکمهت) یان تیا دا هاتوو، ئەوا له ئاست چهند مهسه لهیه کی نهستهق دا هه لۆیسته ده کەین، وهک:

١/ بێگومان دانایی (حیکمهت) تهنها له خواوهیه و ههر خواش به خواهنانی حیکمهتی ده گهیه نیت و پێیان ده به خشیت و پێیان ده دات، لهم پرووه چهند نایه تیک دیاری ده کەین:

- ﴿...وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ...﴾ (٣٣)

البقرة ﴿﴾

- ﴿...وَقَتْلَ دَاوُدَ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ...﴾ (٢٥١) البقرة ﴿﴾

- ﴿...وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِمُ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا...﴾ (٣١) البقرة ﴿﴾

- ﴿وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾ (٤٨) آل عمران ﴿﴾

- ﴿...فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا﴾ (٥٤) النساء ﴿﴾

- ﴿...وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ...﴾ (١١٣)

النساء ﴿﴾

- ﴿...وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ...﴾ (١٢) لقمان ﴿﴾

جا له بدر شهوی (حیکمهت) تهنها له خواوه نه بیست ناییت و، له بدر شهوی

خواش زانا و دانایه (علیم و حکیم)ه، ئهوا خوای پاک و بیگهرد خۆیشی ئهم
حیکمهته به ههموو کهسیک نادات، تهنها بهوانه‌ی که شایانی حیکمهت و
زاناینو، به چاکی کاری پێده‌که‌ن و سه‌وداو ئالۆییری و هه‌لس‌وکه‌وتی پێده‌که‌ن و،
سوودیشی لێ وهرده‌گرن، هه‌روه‌ها خوا ئهم حیکمهته تهنها به کهسانی چاک و
گوێزپایه‌تی فەرمانه‌کانی خۆی ده‌به‌خشیته.

٢/ بۆ ئه‌وه‌ی وه‌لامیکیش بێت بۆ ئه‌وانه‌ی که ئیدیعیای ئه‌وه ده‌که‌ن گوايه کهسانی
دانا و به حیکمهت (فهیله‌سو‌فه‌کانن) و گوايه حیکمهت فله‌سه‌فه‌یه‌و، گوايه
مرۆفیش به دانا و حکیم داده‌نریت ته‌نانه‌ت گهر باوه‌رداریش نه‌بیت.

بیگومان قورئانی پیرۆز هیچ کهسیکی له‌بێ باوه‌ران، یان سته‌مکاران به
(دانا) وه‌سف نه‌کردوه، چونکه ئه‌وه وه‌سفیکێ پێزلینان و ستایش کردنه، ئهم
وه‌سف‌ه‌ش ته‌نها بۆ باوه‌رداران ده‌شیت. هه‌روه‌ها قورئانی پیرۆز ته‌نها
پێغه‌مبه‌ران، یان باوه‌رداره چاکه‌کانی به حیکمهت و دانایی وه‌سف کردوه.

بۆیه پێویسته فهیله‌سو‌فه‌کان له‌م نازناوه (واته له نازناوی دانا و حکیمان)
دامالێن و به‌و سیفه‌ته خۆشه‌ویسته‌ی (حیکمهت) وه‌سفیان نه‌که‌ین، چونکه ئه‌مه
ته‌نها له‌خواوه وه‌ک خه‌لات و به‌خششیک به کهسانی باوه‌ردار دراوه و بۆ کهسانی
غه‌یری باوه‌رداران چاکه‌خواز، ناشیت.

٣/ حیکمهت و دانایی، وه‌سفیکه بۆ ئه‌و په‌یام و فەرمايش‌تانه‌ی که له‌لایه‌ن خواوه
هاتونه‌ته خواره‌وه، چونکه فەرمايش‌تی خوا هه‌مووی حیکمهته‌و، هه‌روه‌ها
چونکه هه‌مو کتێبه‌کانی خواش ده‌فری حیکمهت و مه‌ل‌به‌ندی و جوودیه‌تی...
ئه‌مه‌ش هه‌ندیک له‌و فەرمايش‌تانه‌ی خوايه:

- ﴿...وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ...﴾ (المائدة ١١٠)

- ﴿...وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ﴾ (النساء ١١٣)

- ﴿ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ...﴾ (الإسراء ٢٩)

- ﴿... قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأَيِّنْ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ...﴾ (١٣) الزخرف ﴿﴾.

- ﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَيَّنَّا لَهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ﴾ (٢٠) ص ﴿﴾.

- ﴿وَإِذْ كُنْتَ مَائِتَلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ...﴾ (٣٤) الأحزاب ﴿﴾.

٤/ له بهر ئه وهی خوا حیکمه تی به پیغه مبه ران داوه و، له بهر ئه وهش، که فهرمايشتی خوا (حیکمه ته)، بۆیه ش خوا یه کێک له ئه رکه کانی پیغه مبه ران و له فهرمانه کانی ئه وانی وا داناهه، که شوینکه وتوانی خویان فیڕی کتیبی خوا و حیکمه ت بکه ن، ئه مه ش مانای وایه که حیکمه ت به فیڕ کردن و وه گرتن پهیدا ده بیته و به دیی دیت، حیکمه تیش ته نها به فیڕبوونی فهرمايشتی خوا و شه رع و حوکه کانی پهیدا ده کړیت.

جا له گه ل ئه وه دا، که پیغه مبه ران هه موویان - سلاوی خویان لی بیته - شوینکه وتوانی خویان فیڕی حیکمه ت و دانایی کردوه، قورئانی پیرۆزیش به تاییه تی و خوا له هه موویان پیغه مبه ری خوای ﷺ به زیکری فیڕکردنی باوه رداران جیا کردۆته وه و، حیکمه تی داوه ته پالی و یه کێک له ئه رکه کانی وا دایاری کردوه، که خویندنه وهی ئایه ته کانی خوایه به سه ر باوه رداران داو، ده روونیان پاک ده کاته وه و، کتیبی خوا و حیکمه تیان فیڕ ده کات.

ئه م چه ند ئایه ته ی خواره وه ش نمونه ی ئه م واتایه ن:

- ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ ءَايَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ...﴾ (١٣) البقرة ﴿﴾.

- ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ ءَايَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ

وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿١٥١﴾ البقرة ﴿٢﴾

- ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ

ءَايَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿١٦٦﴾ آل عمران ﴿٢﴾

- ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ

الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿٢﴾ الجمعة ﴿٢﴾

٥/ دواى ئەوهى پێغه مبه‌ران، شوێنكه‌وتوانى خۆيان فيرى حيكمه‌ت ده‌كه‌ن، شوێنكه‌وتوانيشيان ئه‌ركى خۆيان له بانگه‌واز بۆ پێى خوا به‌جێ ده‌گه‌يه‌نن، و ئەو حيكمه‌ته‌شيان كردۆته توێشوويەك بۆ خۆيان، شىوازيكى سه‌ركه‌وتوويان له شىوازه‌كانى بانگه‌وازو، ئامپرازيك له ئامپرازه‌كانيشيان گرتۆته به‌ر.

بێگومان خوا فەرمانى به‌ گشت مۆسلمانێك كردووه كه بانگه‌واز بۆ خوا بكات، و، له‌م بواره‌ش دا دوو ئامپراز له ئامپرازه‌كانى بانگه‌وازی پيشان داوه، وه‌ك فەرموويـه‌تى: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... ﴿١٢٥﴾﴾، واته: بانگه‌واز بکه بۆ پێگای خوى په‌روه‌رډگارت به‌ حيكمه‌ت و په‌ندو ئامۆژگارى جوان و به‌ چاكترين شىوازيش گفتوگۆيان له‌گه‌ڵدا بکه.

جا ئەگەر مڕۆڤى باوه‌رډارانه په‌فتار بكات ئەوا بێگومان سوودی له‌و حيكمه‌ته به‌خشیوه، كه خوا پێى به‌خشیوه‌و، كه پێغه‌مبه‌ريش فيزیى كردووه، يان له پێغه‌مبه‌رى وه‌رگرتووه، به‌مه‌ش له‌ كارکردنه سه‌ر خه‌لكیدا سه‌ركه‌وتوو بووه...، چونكه حيكمه‌ت گرنگترین و به‌هێزترین و به‌سودترین ئامپرازه بۆ به‌ديهێنانى مه‌به‌ست.

دانایی و... سوپاس

نایه‌ته‌که‌ی ئهم چیرۆکه‌ دانایی و سوپاس (الحکمه والشکر) ی پێکه‌وه به‌ستۆته‌وه،
 وه‌ك خوا تێیدا فه‌رمویه‌تی: ﴿وَلَقَدْ ءَايَنَّا لَقْمَنَ الْحِكْمَةَ اِنَّ اَشْكُرَ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ
 فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ﴾ (لَقْمَان ١٢)

بێگومان حیکمه‌ت، سوپاسکردنی خوايه، چونکه به‌ فه‌رمانی (ان اشکر لله)
 ته‌فسیر کراوه، له‌م پرسته‌یه‌دا (أَنْ اشکر لله) ئامرازی (أَنْ) به‌ (أَنْ- ی ته‌فسیری)
 له‌لایه‌ن زانایان ته‌فسیر کراوه. هه‌ر له‌م باسه‌شدا پێشتر مانای (حیکمه‌ت) مان
 زانی، ئیستاش هه‌ول دده‌یه‌ن مانای سوپاس (شکر) بزاین.

ئیمام (راغب ی ئه‌سفه‌هانی) گوتویه‌تی:

"سوپاسگوزاری و شوکرانه‌بژیژی، تێروانییه‌ له‌ نیعمه‌ت و ده‌رخستن و باسکردنی
 ئه‌و نیعمه‌ته‌یه. بۆ نمونه‌ گوتراوه (هو مقلوب عن الکشر) واته‌ ئه‌وه له‌
 ده‌رخستنه‌وه پێشاندراوه‌ته‌وه، وشه‌ی دژی سوپاس (شکر)یش، واته‌ پێچه‌وانه‌ی
 (کفر و داپۆشین)، چونکه به‌و نه‌ریته‌ نیعمه‌ته‌که‌ له‌بیر ده‌کریت و داده‌پۆشیت. بۆ
 نمونه‌ هه‌ر له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا گوتراوه (دابه‌ شکور) به‌ مانای گیاندارێکی قه‌له‌وه
 که به‌ ده‌رخستنی قه‌له‌وی یه‌که‌ی شایه‌تی سوپاسگوزاری بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌دات
 که چۆن خزمه‌تی کردوه.. گوتراویشه: رېشمه‌ و بنچینه‌ی (شکر) له‌ وشه‌ی (عین
 شکری) یه‌وه‌یه‌ که مانای کانی یه‌کی لیواولیو پڕ ده‌گه‌یه‌نیت.

سوپاسکردن (شکر علی هذا) به‌ مانای پرپوونی -ئهو که‌سه‌ی که سوپاس
 ده‌کات- له‌ سوپاسکردن و یادکردنی خاوه‌ن نیعمه‌ته‌که‌.

هه‌روه‌ها سوپاسگوزاری و شوکرانه‌بژیژی، سێ جۆری هه‌یه‌:

- سوپاسی دل/ که تێروانی و ره‌چاوکردنی نیعمه‌ته‌که‌یه.

- سوپاسی زمان/ ستایش کردنی خاوهن نیعمه ته کهیه .

- سوپاسی سه رجه م ئەندامه کانی تری جهسته / خه لاتکردنی نیعمه ته کهیه به پێی پادهی شایستهیی خۆی .

جا ئەگەر خوا به (سوپاس)هوه وهسف بکریت، ئەوه مانای وایه که (نیعمهتی پزاندووه به سه ر بهنده کانی داو، پاداشتی ئەو به ندایه تی و خۆ به رستی یانه شیانێ داوه ته وه که ئەنجامیان داوه^(۱)."

جا ئەگەر حیکمهت ته نها له لایهن خواوه بیته، ئەوا سوپاسیش ته نها بۆ خوا ده کریته، له بهر ئەمهش شوکرانه بژییه که ی بۆ خۆی گه راندۆته وه که ده بیته به نده سوپاسی خوا بکاتو، بۆ ئەم مه به سه تهش ئەو فه رمانه ی تری، واته فه رمانی (ان اشکر لله) ی داوه ته پال. ته فسیرکردنی حیکمه تیش (به سوپاسگوزاری)، واته (ببگومان سوپاسگوزاری و شوکرانه بژیی به رو بوومیکی سروشتی و ئاسایی حیکمه ته کهن، چونکه ببگومان هه موو که سیکی داناو به حیکمهت سوپاسگوزاری خوای گه وره یه . جا ئەگەر دیمان هه رکه سیك خۆی به داناو هه کیم داده نیته و به لام باوه ری به خواش نه هی ناوه و سوپاسگوزاریشی نیه - وهك زۆ به ی خه لکی وای بۆ ده چن-، ئەوه ببگومان ئەو که سه داناو هه کیم نیه و، هه یچ حیکمه تیشی پی نیه، چونکه حیکمهت به بی سوپاسکردنی خوا هه یچ باریکی راستی و هه یچ سوودیکیشی نیه . ئەمهش به لگه یه کی تره له سه ر ئەوه ی که فه یله سوف و بیریاره بی باوه ره کان له حیکمهت دا برا ونو، ته نها بیریارانی موسلمان و باوه ردار حیکمه تیان هه یه، چونکه هه ر ئەوانن که سوپاسی خوای له سه ر ده کهن.

دیاره ئەوهش له هه زماندایه که -سوپاسی ئاماژه بۆکراو لیته دا- ئەو سوپاسه گشتیه ی جهسته یه به هه ر سێ جو ره کانییه وه، که (سوپاسی دل) و (سوپاسی زمان) و (سوپاسی ئەندامه کانی تری جهسته) و هه ر به م سێ جو ره ی سوپاسه وه

جستهی مروڤ پروی سوپاسگوزاری و شوکرانهبژیڕیی دهکاته خوا و دهیانکاته چه‌ند نامرازیکی ستایش و مه‌دحی خوا و خوشه‌ویست کردنی سوپاس له‌لای خه‌لکی.

پیشه‌وای (قومی) که خه‌لکی (قوم) و به ئیمامی (نه‌یسابوری قومی) ناسراوه، سه‌باره‌ت به‌ فرمایشته‌که‌ی خوا (أَنْ أَشْكُرَ لِلَّهِ) گوتویه: "زانایان له‌م باره‌یه‌وه گوتویه‌نه که ئه‌مه فرمایێکی پێکهێنه‌رو دروستکاره، واته (وامان لی‌ کرد سوپاسگوزار بێت / جعلناه شاکرا) به‌لام له‌ فرمانی پاسپاردن (تکلیف) دا (نه‌دان) و (دانا) یه‌کسانو، هوشداری و ئاگادارکردنه‌وه‌ی تێدایه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که سوپاسی راسته‌قینه‌ی خوا-واته گهر به‌ راست و به‌ حق سوپاسی خوا بکری‌ت- ئه‌وه بێگومان لوتکه‌ی هه‌موو عیباده‌ت و به‌ندایه‌تی یه‌ک و ترۆپکی حیکمه‌ت و داناییشه. سوودی ئه‌م کاره‌ش بۆ خودی عه‌به‌ده‌که‌یه نه‌ک بۆ خوای معبود و په‌رستراو، چونکه بێگومان خوای به‌رزو بێ‌هاوتا، بێ‌باکه له‌ سوپاسی سوپاسگوزارانو، به‌لام شایسته‌ی هه‌مدو ستایشه"^(۱).

له‌ پرسته‌ی (أَنْ أَشْكُرَ لِلَّهِ) دا که پرسته‌یه‌کی زیاده‌کراوه بۆ پرسته‌ی پیشوو، ئه‌م زیاده‌کردنه بۆ تاییه‌تکاری (تخصیص) ه، چونکه به‌راستی (سوپاسکردن) ته‌نها ده‌بی‌ت بۆ خوا بێ‌ت و هه‌ر ته‌نها سوپاسی خوا بکری‌ت له‌سه‌ر ئه‌و نيعمه‌تی حیکمه‌ت و داناییه. دوا‌ی ئه‌مه‌ش که فرمویه‌تی (وَمَنْ يَشْكُرْ / هه‌رکه‌سی‌ک سوپاسی خوا بکات) ئه‌وا (فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) / بێگومان سوپاسی خۆی ده‌کات و سوودی خۆی تێدا ده‌بی‌ت، ئه‌م پرسته‌یه‌ی دواتریش (فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) بۆ دیاریکردنی مه‌به‌سته‌که‌و خسته‌نه‌پاڵی ئه‌و سووده‌یه، به‌مانای (ئه‌و که‌سه‌ی که سوود له‌ سوپاسگوزاری و شوکرانه‌بژیڕیه‌یه و ده‌ده‌گری‌ت، ته‌نها ئه‌وه‌یه که سوپاسه‌که ده‌کات و هه‌رده‌م خوای له‌یاده).

نامۆژگاری باوک بۆ کوپه‌که‌ی

(لوقمان) نمونه‌ی کرده‌یی بۆ باوکان له‌به‌واری مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵ کوپه‌کانیان و له‌باره‌ی نامۆژگاری کردنی‌شیانه‌وه‌ داناهه، ئه‌مه‌ش له‌ کاتێکدا که نامۆژگاری کوپه‌که‌ی خۆی کردوه: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ...﴾ (١٣) لقمان، واته: کاتێک لوقمان پووی گوتاری کردۆته کوپه‌که‌ی و نامۆژگاری کردوه..

وشه‌ی (وعظ) لی‌ره‌دا (ده‌رس دانه‌که‌ به‌ ترساندن تێکه‌ڵ کرابێت)، دیاره‌ ئه‌مه‌ش هه‌یچ شتێک له‌باره‌ی کوپه‌که‌یه‌وه‌ نازانین، نازانین ناوی چی بووه، نازانین ته‌مه‌نی چه‌ند بووه له‌کاتی نامۆژگاری‌کردن و ده‌رس‌دانه‌که‌یدا. نازانین چ عه‌قیده‌یه‌کی‌شی هه‌بووه.. ئایا خوای ناسیوه‌ و باوه‌ری پێه‌یناوه، یان شیرک و هاوه‌ڵی داوه‌ته‌ پال؟ هه‌روه‌ک نازانین ئایا کوپه‌که‌ به‌ده‌م په‌ند و ده‌رس‌دانه‌که‌ی باوکییه‌وه‌ چوه‌وه‌ کاری پێکردوه‌ یان نا؟

بێگومان (لوقمان) ئه‌رکی باوکی به‌رامبه‌ر کوپه‌که‌ پاپه‌راندوه. ئایینی ئیسلامیش ئه‌و ئه‌رکه‌ی خستۆته‌ سه‌ر باوکان که ده‌بێت نامۆژگاری کوپه‌کانیان بکه‌ن و پێنمایی و ده‌رس و په‌ندیان بڤه‌نه‌ به‌رچاو، وه‌ک خوا له‌ جێگایه‌کی تری قورئاندا فهرموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...﴾ (١) التحريم، واته: ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان به‌خوا هه‌یناوه، خۆتان و که‌سوکار و منداڵ و خه‌زانان بپاریزن له‌ ئاگرێک، که سووته‌مه‌نی یه‌که‌ی خه‌ڵک و به‌رده‌.

له‌وانه‌شه‌ کوپ به‌ده‌م نامۆژگاری و پێنماییه‌کانی باوکییه‌وه‌ بچێت، ئه‌گه‌ر ئاکاری خه‌یر و چاکه‌ و وه‌فا له‌ کوپه‌که‌دا به‌رامبه‌ر باوکی هه‌بێت، جا ئه‌گه‌ر به‌ده‌م ئه‌و نامۆژگاریانه‌ی باوکییه‌وه‌ بچێت، ئه‌وا بێگومان کوپه‌که‌ هه‌ر خۆی سوودمه‌ند ده‌بێت و خه‌روبی‌ری چنگ ده‌که‌وی‌ت، چای باوکی‌شی رۆشن ده‌بێت. به‌لام له‌وانه‌شه‌

بەدەم ئامۆژگاریه کانیه وه نه چیت و کاریان پێ نه کات، له م کاته شدا کۆرپه که خراپه
 دهرهقی خۆی ده کات، هه رچهنده باوکیشی به وه دلته نگ ده کات. کۆری چاک و
 به ئاکار مایه ی چاوڕۆشنیی باوکیه تی و، باوک و چاک و سالحه کانیش هه میشه داوا
 له خوا ده کهن که کۆرانی چاک و به ئه مه کیان پێ ببه خشیته، وه ک خوا له سه ر زاری
 ئه وان فه رمویه تی: ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ
 أَعْيُنٍ...﴾ (الفقران ٧٦) واته / خویه هاوسه ران و کۆران و نه وه کاغان سالح
 بکه یته و بینه مایه ی دلخۆشی و چاوڕۆشنیمان.

به لام کۆری لاسارو سه ریچی کار مایه ی سزا و ناره حه تی یه بۆ باوکی و ژیا نی
 لی ئالۆز ده کات. که چی و پێای ئه وه ش له باوک خوازا وه که ئامۆژگاریی کۆرپه که ی
 بکات و په ندو دهرسی دابکات و ئاراسته ی کات بۆ کرداری چاک و، له م ئاقاره ش دا
 باوک نابیت بیزار بیت، به لکو ده بیت له گه لی به رده وام بیت هه ر کاتی که دهرفه تی
 هه بو، هه وه ک ناشیته که باوک برۆیا نووی ئه وه ی هه بیت گوا یه کۆرپه که ی گو یی
 لی ناگریت و به قسه ی ناکات و په ی ره ویی ئامۆژگاریه کانی ناکات، چونکه خوا
 ئه وه ی له باوک نه خواستوه که ده بیت کۆرپه که به دهم ئامۆژگاریه کانیه وه به چیت،
 ته نه نه ت پاداشتی ئه وه ش به و به ده مه وه چو نه ی کۆرپه که یه وه گری نه دا وه، به لکو
 خوا ته نه ها به و په ندو وته و ئامۆژگاریانه پاداشتی باوک که ده داته وه. ده نا ته گه ر
 باوک ئامۆژگاریی کۆرپه که ی نه کات، نه وا له رۆژی قیامه ت دا خۆی ده خاته به ر
 لی پرسی نه وه و سزای خوا.

نامۆزگارییه کانی لوقمان بۆ کوره کە ی

وهك تییینی ده کریت که نامۆزگارییه کانی (لوقمان) بۆ کوره کە ی خو ی چه ند پەند و نامۆزگارییه کی گشتی بو ون، پەلیان بۆ چه ند مه سه له یه کی با وه پرداری و به ندایه تی و ئا کار و بانگه واز هاویشه تو وه، وهك:

۱/ فه رمانی به کوره کە ی کردو وه به (خوا به یه ك ناسین) و (با وه پهیئان به خوا) و رینگای شیرك و ها وه ل بۆ خوا دانان و بی با وه پریشی لی گرتو وه و، مه ترسی و زیانی ئه و شیرك و ها وه ل بۆ خوا دانانه شی بۆ رو ون کردو ته وه و پیتی گو تو وه: ﴿... یَبْنِیْ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِیْمٌ﴾ (۱۳) لقمان.

۲/ به وه ش رایسپاردو وه که له گه ل با وک و دایکیدا چاک و نه رم و نیان بی ت، به تاییه تیش که دایکی به جیا بۆ با س کردو وه دا واهی لی کردو وه، که له گه لیاندا چاک و به ئه مه ک بی ت و، چاک و خزه متیان بکات و گو یراهی لی فه رمانیان بی ت و به ئا کار ی جو ان و له خو بو ردو و ییه وه له گه لیاندا بژی. له بواری ئه و نامۆزگارییه نه شه وه ئه و بنه ما گشتگیره ئیسلامیه یی ده رباره ی چاکه له گه ل با وک و دایکیدا بۆ دیاریی کردو وین که ئه گه ر ته نانه ت (با وک و دایک) دو و که سی کافرو بی با وه پریش بن ده بی ت چاکه یان له گه لدا بکریت و له دنیا شدا به چاکی له گه لیاندا بژین، به لام نابیت له کاتی -بانگه وازیاندا بۆ کفرو بی با وه ری- به ده میانه وه بچین: ﴿وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَلَدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰی وَهْنٍ وَفَصَّلَهُۥ فِیْ عَامَيْنِ اَنْ اَشْكُرْ لِيْ وَلِوَلَدَيْكَ اِلَی الْمَصِیْرِ﴾ (۱۴) و اِنْ جَهْدَاكَ عَلٰی اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطْعَمْهُمَا وَصَاحِبَهُمَا فِی الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ اَنَابَ اِلَیَّ ثُمَّ اِلَیَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾ (۱۵) لقمان، واته: ههروه ها ئی مه فه رماغان به مرو ف کردو وه پا به ندما ن کردو وه به وه وه که ئا کار ی چاک له گه ل

دایک و باوکیدا بنوێنیت. به‌تایبه‌تیش که دایکی به‌ لاوازی و ئازارو ناره‌حه‌تییه‌کی زۆره‌وه له‌ کاتی هه‌لگرته‌ی به‌ پێستی سکو له‌ کاتی منداڵبوونیشدا زه‌حه‌ته‌ی پێوه کێشاوه، هه‌روه‌ک که دوو سالی‌ش شیرێ پێ‌ده‌دات و دوا‌ی ئه‌وه‌ش له‌ شیر ده‌یه‌رپێته‌وه، بۆ ئه‌مه‌ فه‌رمانان به‌ مڕۆژ کردووه که ئه‌ی مڕۆژ ده‌یه‌یت تۆ سوپاسی من و دایک و باوکت بکه‌یت و هه‌ر بۆ لای خواش ده‌گه‌رپێته‌وه. ئه‌ی مڕۆژ ئه‌گه‌ر دایک و باوکت به‌وه‌یه‌ری هه‌ول و کۆششیانه‌وه وایان لی کردیت که هاو‌ل بۆ من دابنێیت بێ‌ئهو‌ی هیچ به‌لگه‌و زانیاری یه‌ک له‌و ڕووه‌وه هه‌یه‌یت، ئه‌وا گوێڕایه‌ڵیان له‌وه‌دا مه‌که‌و به‌ده‌م فه‌رمانه‌که‌یانه‌وه مه‌چۆ، به‌لام هه‌میشه له‌ دنیا‌دا به‌چاکی و گوێڕایه‌ڵی و خزه‌تگوزارییه‌وه له‌گه‌ڵیاندا بژی و له‌ هه‌مان کاتیشدا ڕێگه‌ی راستی ئه‌و که‌سه بگره‌به‌ر، که به‌ دڵسۆزی و خواپه‌رستییه‌وه بۆ لای من گه‌راوه‌ته‌وه، له‌ دوا‌یشدا گه‌رانه‌وه‌تان هه‌ر بۆ لای منه‌و هه‌والی هه‌موو ئه‌و کارو کرده‌وانه‌شتان پێ‌ده‌ده‌م، که له‌ دنیا ئه‌نجامتان داوه.

هه‌روه‌ها تێبینی ئه‌وه‌ش ده‌کریت، که ئه‌م وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌یه بۆ کو‌ر به‌رامبه‌ر باوک و دایکی، پاسپارده‌یه‌کی ڕه‌وشتمه‌ندی و کۆمه‌ڵایه‌تییه، هه‌ر له‌م ڕووه‌شه‌وه، چه‌ندین که‌س له‌ زانیانی ته‌فسیر وای بۆ ده‌چن، که ئه‌م پاسپارده‌و ڕێنماییانه سه‌باره‌ت به‌ باوک و دایک له -خودی (لوقمان)ه‌وه بۆ کو‌ره‌که‌ی - نه‌هاتوون، به‌لکو ئه‌مه به‌پیارو ڕێنمایی خواپه‌و له‌خواوه هاتوون، له‌چوارچێوه‌ی پاسپارده‌کانی لوقمان بۆ کو‌ره‌که‌ی دا دانراون، چونکه بۆ لوقمان گونجاوترو شایسته‌ترن -وه‌ک که‌سیکی دی-، پاشان هه‌ر ئه‌و زانیانه‌ی ته‌فسیر ڕایان وایه، که ئه‌م ئایه‌تانه ده‌رباره‌ی بارو‌دۆخی (سعد کو‌ری ابو وقاص) له‌گه‌ڵ دایکیدا هاتوون، که ئه‌وه‌بوو کاتی‌ک دایکی (سعد) داوای له‌ (سعد)ی کو‌ری کرد، که له‌ ئیسلام هه‌لگه‌رپێته‌وه و له‌سه‌ر ئه‌وه سووریش بوو، ته‌نانه‌ت هه‌ره‌شه‌ی له‌ (سعد) کردو ئازاریشی دا‌بوو، به‌لام (سعد) له‌سه‌ر ئیسلام جی‌گیرو دامه‌زراو بوو به‌سه‌ر هه‌ره‌شه‌کانی دایکیدا زāl بوو.

۳/ (لوقمان) خوا به كورپه كې خوى دهناسينيت وړينمايي دهكات بو زانينى هندنك سيفه تي خوا، هروها عقيده زيندو كړدنه وه و لپرسينه وه پوژي دوايشي بو بريار ددهاتو، وينه يه كي گرنگ و سهرسور هينهرى له سهر زانستى هممه لايه نه و گشتگيري خوا پيشان ددهات، كه خوا زانيارى و زانستى له سهر هممو شتيك هيه و ناگادارو چاوديري هممو شتيكيشه و، هيچ شتيكي بچووكى لي ون نابيت، تهنانهت گهر بچوكترين و وردترين شت بيت، وه پي گوتسوه: ﴿يَبْنَىٰ إِنَّمَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ (لوقمان ٨٦)، واته: نهى كورپي خوم، نه گهر گونا هيك هيندهى تووي دهنكه خهرته ليه كه - كه بچووكترين شتي به چاوبينراوه - هه بيت و له نيو بو شايي بهرديكدا حهشاردرايت، يان له ناسمانه كاندا، ياخود له شوينيكي ديارى زهويدا بيت، خوا هر دهي زانيت و ناگاداريه تي و دهي هينيت بهرچاو، بنگومان خواش زانا و ناگاداره.

(سيد قطب) ده ليت: "ايا سهنكي دهنكه خهرته ليه كه چيه؟ بهراستي بهقه د گهرديله كي نه و ته پ و توژه كه له خاك و خول بهر زده بيت هوه و كه هيچ سهنكيكي نه و تووي نيه. نيدي هم دهنكه خهرته له بچووك و ون بووهى نيو گاشه بهرديكي رهق و تهق كه تييدا بلا و بوته وه، يان پيوه نووساوه، پيوه ديار نيه، تهنانهت له ناسمانه پانو فراوانه كانيشدا كه نه ستيره گهره ن تييدا وه چنده خاليكي سووراوهن، هر ديار نيه، ياخود وه ناوكيكي بزربووني نيو زهوييه كه له نيو خول و چه وه كيدا ون بووه. نا هم دهنكه خهرته ليه ش - يان هم ناوكه خهرته ليه ش - خوا دهي هينيت پيش چاو و ناگاداريه تي و زانستى له سهره تي و، له دهست تواناشي دهرناچيت (١)".

ئهو كهسهش راستی گوتووه، كه خوا گوێیست و بینهری خشه‌ی پێی
میرووله‌ی رهشه له‌نیۆ به‌ردیكی ره‌قداو له شه‌ویكی تاریكدا.

ئهو شاعیره‌ش راستی پێكاوه، كه له‌كاتی پارانه‌وه‌ی خوادا گوتویه‌تی:

(یا من یری مدّ البعوض جناحها
في ظلمة الليل البهيم الأليل
ویری نیاط عروقها في غرهمـا
والمخ في تلك العظام النحل)

واته: ئه‌ی ئهو خوایه‌ی، كه می‌شوله ده‌بینیت له‌كاتی كردنه‌وه‌ی بالیداو له
تاریكایی شه‌ویكی ده‌یجوری ئه‌نگوسته‌چاودا.. ئه‌ی ئهو كه‌سه‌ی، كه ره‌گه‌کانی
شاده‌ماری خوێنینه‌ی نیۆ سینه‌ی می‌شوله‌كه ده‌بینیت، كه می‌شکیشی له‌نیۆ
ئیسکه هه‌ره ته‌نك و لاوازه‌کانی‌دا ده‌بینیت.

٤/ (لوقمان) دوا‌ی پێنماییه‌کانی له‌ بوا‌ری عه‌قیده‌و باوه‌رداری‌دا، کو‌ره‌که‌ی به‌
خواپه‌رستی و عیباده‌ت راده‌سپێرت: ﴿يَبْنِيْ اَقْرَ الصَّلٰوةِ﴾ کو‌رم به‌رده‌وام
نوێژ بکه. ئه‌مه‌ش به‌و پێودانگه‌ی كه خواپه‌رستی له‌دوا‌ی عه‌قیده‌ویه، واته
دوا‌ی ئه‌وه‌ی خوا‌ی ناسی و باوه‌ری پێ هێنا، پووده‌کاته خوا به‌و پێو ره‌سمی
به‌ندایه‌تی و خواپه‌رستیانه‌ی، كه له‌نیۆ نوێژه‌که‌دا ره‌نگ ده‌ده‌نه‌وه. پێنمای
(لوقمان)یش بۆ کو‌ره‌که‌ی له‌سه‌ر نوێژ، به‌لگه‌یه له‌سه‌ر گرنگی و بایه‌خی نوێژو،
له‌مه‌ر فهرزبوونیشی له‌سه‌ر گه‌لانی پێشو، چونکه نوێژ په‌یوه‌ندییه له‌نیوان
عه‌بدو خوا‌ی په‌روه‌ردگا‌ری‌دا.

٥/ فه‌رمانی به‌ کو‌ره‌که‌ی کردووه كه له‌پێی -فه‌رمان به‌چاکه‌و پێگرتن له‌ خراپه‌-
وه بانگه‌واز بۆ پێیازی خوا بکات. -ئه‌م پاسپاره‌ی تری لوقمان بۆ کو‌ره‌که‌ی-
به‌لگه‌یه له‌سه‌ر فهرزبوون و پێویستبوونی -بانگه‌وازو فه‌رمان به‌چاکه‌و پێگرتن
له‌ خراپه‌- له‌سه‌ر گه‌لانی پێشین وه‌ك چۆن له‌سه‌ر ئێمه‌ش فه‌رزو پێویست بووه.

له مهشدا ههچ نامۆیهك نیه، چونكه ههچ ئایینێك بلامنا بیتهوه تهنها له پێی بانگهوازهوه نه بیته. خهڵكیش پێوهی پابه ند نابن تهنها له پێی ئامۆزگاریی و پێنمایهوه نه بیته. مرۆفی چاك و سالحیش قایل نابیت بهوهی، كه تهنها خۆی چاك و سالح بیت، بهلكو سوور ده بیته له سهر گه یاندنی چاكه و خێرو سوود به كهسانی دی.

قورتانی پیرۆزیش ئاماژهی بۆ پێویستبوونی بانگهواز له سهر كهسان و گهلانی تر كردوه، وهك لهم فهرماشتهی خوادا هاتوه، كه فهرموویهتی: ﴿فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَهُوَى عَنْ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ﴾ (١١٦) وما كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ هود، واته: ئهڕی -ئهوی محمد-، ئهوه بۆچی له نیۆ ئهوه گهل و نهتهوانه ی پێشوو دا، كه له نیومان بردن كۆمهڵێکی تیا نه بوو، كه پاشماوهیهك له عهقل و شوینه واریك له پێی راست و پێنمایان مابیت تاكو پێگای خراپه و تێكدان له خراپه کارانی سهر زهوی بگرن، مه گهر كهسانیکی كه م نه بیته لهوانه ی رزگارمان كردن و به ده م بانگهوازی خهڵكهوه هاتن، ئێمهش رزگار بوومان بۆ نووسین، بهلام سه ر پێچی کاران و یاخییه سه ته مکاره كان گوێیان بۆ پانه گرتن و به ده م حه قه وه نه چوون، بهلكو زیاتر له زو له م گو مرایی دا رۆ چوون و له سه رتاوان و سه ته مکاری به ردهوام بوون. خوای پهروه ردا گاریشت، كه کاروباری هه ر به داد پهروه ریه، هه رگیز خهڵکی ئهوه شارو دیهاتانه ی به سه ته م له ناونه بردووه، له کاتی کدا دانیشتوانه کانیان چاکه خوازو باوه ردا بووبن، بهلكو دوا ی ئهوه ی له نیۆ بردوون، كه پێغه مبهرو رهوانه کراوی خۆی بۆ ناردوون و ماوهیهکی زۆر له گه لیان خه ریک بووه، بهلام ژمارهیهکی كه م نه بیته، زۆربه یان باوه ریان پێ نه هێناوه.

هه‌ر ده‌رباره‌ی باسی - فه‌رمان به‌چاکه‌ و ڕێگرتن له‌ خراپه‌ - له‌دوای به‌جێهێنانی نوێژ، سه‌رنجیکی جوان هه‌یه‌ و ئه‌وه‌یه‌، که‌ مرۆڤ کاتیکی به‌هۆی نوێژه‌وه‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خوای په‌روه‌ردگاریدا ده‌به‌ستیت، هێزو وره‌و خۆراگری لێوه‌ چنگ ده‌که‌ویت. هه‌ر به‌هۆی نوێژیشه‌وه‌یه‌، ئه‌و توێشووه‌ باوه‌رداریتییه‌ی ده‌ست ده‌که‌ویت، که‌ راگری ده‌کات له‌سه‌ر کاری بانگه‌وازو ئامۆژگاریکردنی که‌سانی دی. هه‌ر به‌نوێژیش مرۆڤای لێ دیت، که‌ کاری خراپه‌ و به‌دکرداری په‌سند نه‌کات و پێی راژی نه‌بی‌ت، له‌دژیشتی به‌هستیت. هه‌ر به‌هۆی نوێژیشه‌وه‌یه‌ مرۆڤ هه‌زی له‌کاری چاکه‌ و کرداری جوانه‌و فه‌رمانی کردنیشیان پێ ده‌کات.. جا کاتیکی نوێژ له‌سه‌ر شیوازه‌ راست و دروسته‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌جێ ده‌هێنیت، ئه‌و به‌شترین ئامراز و ڕێو شوینه‌ بۆ به‌جێگه‌یاندنی ئه‌رکی بانگه‌واز بۆ خوا، چونکه‌ ئه‌گه‌ر نوێژی مرۆڤی موسلمان به‌روبوومی بانگه‌وازو ئامۆژگاری له‌لای خاوه‌نه‌که‌ی نه‌بی‌ت، ئه‌وه‌ بێگومان نوێژیکی سارد و سه‌ره‌و، ته‌نها چهند جوولانه‌وه‌یه‌کی ده‌ره‌کی و پوخته‌یه‌.

٦/ (لوقمان) ڕێنموونی کۆره‌که‌ی بۆ ئارامگرتن له‌سه‌ر ڕووداوو کاره‌ساتیش کردوه‌، وه‌ک پێی ده‌لیت: (وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ)، باسی (ئارامگرتن)یش له‌دوای فه‌رمان به‌چاکه‌ و ڕێگری له‌ خراپه‌، ئاماژه‌یه‌که‌ بۆ -راسته‌یه‌کی به‌لگه‌نه‌ویستی قورئانی- و ئه‌وه‌یه‌ هه‌رکه‌سیک بانگه‌واز بۆ ئایینی خوا بکات، ئامۆژگاری خه‌لکی بکات، فه‌رمانیان به‌چاکه‌و، ڕێگریان له‌ خراپه‌ بکات، ئه‌وه‌ بێگومان ده‌که‌ویت به‌ر ئازاردان و تاقیکردنه‌وه‌، هه‌ندیک که‌س گاته‌ی پێ ده‌که‌ن و سووکایه‌تی پێ ده‌که‌ن، به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌، ده‌یچه‌وسینه‌وه‌، ئازاری ده‌ده‌ن، لێی ده‌ده‌ن، تۆمه‌تباری ده‌که‌ن، له‌وانه‌یه‌ له‌ هه‌ندیک حاڵه‌دا بیشیکوژن.

جا ئه‌گه‌ر بۆ ئه‌و ڕووداوانه‌ توێشووی ئارام گرتنی هه‌لنه‌گرتی‌ت، ئه‌وا له‌سه‌ر ڕێگاکه‌ی خۆی جێگیر و دامه‌زراو نابیت، ئه‌رکی خۆشی بۆ رانابه‌ڕیت،

ئامۆژگاری خەلکیشی پێناکریت، بەلکو زیاتر هەزی له سەلامەتی و بێوێبی و پشوو دان و گۆشەگیری دەبیت.. بێگومان ئارام گرتن چەکیکی کاریگەرە لەدژی شتی پووچەل و ناھەق و، لەدژی شوێنکەوتوانی ناھەق، ھەرۆک توێشوویەکی باوەرداری خوازیو، خوا خۆی پێمان دەبەخشیت، ھەرۆھا ئامرازیکیشە بۆ ئەوێ، کە ھەر دەبیت ئەو ئەرکە، کە خوا فەرمانی پاپەراندنی پێمان سپاردوو، بەجێی بگەینین. جا ئەگەر - لە پاسپاردەکە (لوقمان) دا بۆ کۆرەکە - بۆ مەسەلە (فەرمان بەچاکە و ڕیگرتن لە خراپە) بروانین، ئەوا تێبینی دەکەین لە قۆناغیکی ناوەندیی دایە و کەوتۆتە نیوان دوو کارووە، کاری یەکەمیان (نویژکردن) کە پێشی کەوتوو، کاری دووھەمیشیان (ئارامگرتن) کە لەدوایەو ھاتوو. ئەمەش مەبەستیکی دانراو، چونکە بێگومان (نویژ) ھۆکاری (فەرمان بەچاکە و ڕیگرتن لە خراپە) و، ئارامگرتنیش (مەرجە) بۆ بەردەوامیی پاپەراندنی ئەو فەرمانە.

۷/ (لوقمان) چەند ڕێنماییەکی ڕەوشتمەندی (اخلاقی) خستۆتە بەرچاوی کۆرەکە، ئەم ڕێنماییە ڕەوشتمەندیانەش گەلیک پێویست بۆ پاپەراندنی فەرمان بەچاکە و ڕیگرتن لە خراپە و، دیسان بۆ پەسەندبوونی وتە و گفتاری لەلای خەلکی و، تا بتوانیت کاریان لێبکات: ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۝١٨﴾ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۝١٩﴾ لقمان

لێردا یەکیە کە مانای ئەم ڕێنماییە قورئانیانە بەم ڕەنگە لێک دەدەینەو:

أ- (وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ): ڕووت لە خەلکی وەرەگێرە.. بە مانای خۆت لە ناست خەلکیدا بەگەرە دامەنێ، چونکە تۆ بانگەوازی خەلکی دەکەیت و، دەتەوێت بەدەم بانگەواژەتەو بێن، ئەوانیش تەنھا گوێ لەوانە دەگرن، کە

نزیکن لییانو، که له خۆبوردوون له گه‌لیانداو، که بانگه‌وازو ئایینو بیروباوه‌ری خۆی به خۆشه‌ویستی و سۆزو له خۆبوردنه‌وه پێیان ده‌گه‌یه‌نیت. به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی خۆی له‌ ئاستیاندا به‌گه‌وره‌ داده‌نیت و به‌ گه‌وره‌یی و به‌خۆنازینه‌وه خۆی به‌سه‌ریاندا باده‌دات و به‌ لووتبه‌رزیه‌کی بێزراوه‌وه سه‌ودایان له‌گه‌لدا ده‌کات و ڕووی خۆی له‌ ئاستیاندا وهرده‌گیریت، به‌چاوی سووک و بێ‌پێزیه‌وه بۆیان ده‌ڕوانیت، ئه‌وا بێ‌گومان ئه‌وانیش په‌سندی ناکه‌و تووڕی ده‌که‌و پشیتی تی‌ده‌که‌ن.

ب- (وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا) به‌بێ باکی و له‌سه‌ر نووکی پێ به‌سه‌ر زه‌ویدا مه‌ڕۆ. ئه‌م جو‌ره‌ جموجو‌له‌ش هاوتا و هاو‌په‌وته‌ی هه‌لسوکه‌وته‌ی ڕوو وهرگیرانه‌ له‌ خه‌لکی به‌و پێودانگه‌ی، که‌ هه‌ردوو هه‌لسوکه‌وته‌که‌ له‌ نه‌ریتی خۆبه‌زل زانی و به‌خۆنازین و خۆبادانه‌وه سه‌ر هه‌لده‌ده‌ن. ڕۆیشتنی بێ‌باکانه‌و به‌خۆنازین به‌سه‌ر زه‌ویدا ئه‌و جو‌ره‌ ڕۆیشتنه‌یه‌، که‌ خۆی زۆر به‌ گه‌وره‌و نازدارو فووتی‌کراو ده‌گریت و که‌م بایه‌خیشه‌ به‌ خه‌لکی. ئه‌مه‌ش جم و جو‌ولێکی بێزراوه‌و خوا ڕقی لێهه‌تی، خه‌لکیش ڕقیان لێهه‌تی. هه‌روه‌ک ده‌رپری هه‌سته‌یکی ناساغه‌ به‌ خود(ذات)، که‌ له‌ ڕۆیشتنی به‌نازو فیزه‌وه هه‌ناسه‌ وهرده‌گریت.

ج- (وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ) له‌ ڕۆیشتندا میانگیر به‌.. به‌ مانای با ڕۆیشتنه‌که‌ت مامناوه‌ندی و ئاما‌نجدار (مقصود) و ڕێکوپێک بیت، نه‌ به‌و ڕه‌نگه‌ بیت، که‌ له‌ ڕۆیشتنی که‌سه‌ی خۆ به‌زل زانو بێ‌باک و فووتی‌کراو بجیت، نه‌ به‌و جو‌ره‌ش بیت که‌ له‌ ڕۆشتنی که‌سه‌ی لاوازی بێ‌ده‌سه‌لاتی سارد و سڕ بجیت، به‌لکو له‌نیوان ئه‌م دوو جو‌ره‌ ڕۆیشتنه‌دا ڕۆیشتنی‌کی مام ناوه‌ندی و ڕێک و پێک، - با‌شترین کاریش هه‌میشه‌ مام ناوه‌ندییه‌که‌یه‌تی -.

(سید قطب) ده‌لێت: "(وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ) ئه‌وه‌شه‌، که‌ ده‌بیت ڕۆیشتنه‌که‌ ئاما‌نجدار بیت، نه‌ک بێ‌هوده‌و سه‌ره‌ڕۆیی بیت، یاخود بۆ نیازو مه‌به‌سته‌ی‌کی چاک بیت، چونکه‌ هه‌موو کاروبارو هه‌لسو که‌وتی‌کی م‌رو‌فی موس‌لمان ته‌رخان

کراوه بۆ ئهو ئامانج و مه بهستهی، که موسلمان خۆی گرتویتییه بهر، له بهر ئهو هه رچی ههیه تی و هه رچیش ده یکات ته رخانی ده کات بۆ مه به ست و ئامانجی خۆی، جا ئیتر رۆیشتنه که شی ئامرازی که بۆ ئامانجه که ی، بۆیه ش ئهم رۆیشتنه مه به ستدار و ئامانجهاره .

د- (وَاعْصِمْ مِنْ صَوْتِكَ) ده نگت کزو هیواش، که .. کزکردنی ده نگ ئه ده دب و متمانه به خودو، دنیابوون له راستیی گفتارو له هیزی گفتاره که شی تیدایه، هیچ که سیکیش هه راو هوریاو ده نگی بهرز پیشان نادات، ته نها که سانی که م ئه ده دب نه بیته، یان که سی که گومان ی له به های قسه کانی خۆی هه یه، یان گومان ی له که سایه تی خۆی هه یه و، ده یه ویت ئهو گومانه به هه راو هوریاو ده نگ ی بهرز بشاریته وه .

شیوازی قورئانییش ئهم کرداره بو پووچ و ناشیرین داده نیت و به دیمه نیکی بیزار که رو بی نرخ و ناشیرینی له قه له م ده دات، ئه مه ش له و فره مایشته ی خوا دا، که تیشک ده خاته سه ر دیمه نه که و وه سفی ده کات به: (إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ) بێگومان ناشیرینترین ده نگ ده نگ ی گویدریژه کانه .. به م وه سفه ش دیمه نیکی پیکه نین هی ن وینا ده کات که ده بیته مایه ی گالته پیکردن و سوکایه تی، ههروه که ده بیته هۆی توره بوونی خه لکی و، ده بیته دیارده یه کی ناله بار. هه موو که سیکی خاوه ن هه ست و هۆش، کاتی که ئهم دیمه نه پیکه نینانییه له پیش ئهم وه سف و گوزارشته نایابه وه له هزی خۆیدا ته به ننی ده کات، حه ز ناکات نه ختی که -یان به شیک له و ده نگ ی گویدریژانه ی- لیوه ده رچیت^(۱) .

چه‌ند سه‌رنجێك له سه‌ر ئایه‌ ته‌كانی چیرۆكه‌كه‌

لێره‌دا كاتیك چه‌ند سه‌رنجێك له ئایه‌ ته‌كانی تایبه‌ت به‌ چیرۆکی لوقمان ده‌ده‌ین، گرنه‌ترین شت كه‌ لێیان هه‌و ته‌مار بکه‌ین، ئهم چه‌ند په‌ند و ده‌رس و ئامۆزگاری و، ئاماژه‌ و پێنماییه‌ سرووش به‌ خشانیه‌یه‌ كه‌ لهم چه‌ند خاڵه‌دا پوختیان ده‌که‌ینه‌وه‌:

١- له‌ فه‌رمایشتی خوادا: (وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ) ئاماژه‌یه‌كه‌ هه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی كه‌ حیکمه‌ت ته‌نها له‌ لایه‌ن خوا وه‌یه‌، خوا به‌ خواستی خۆی ده‌یدات به‌ هه‌ندێك له‌ به‌نده‌كانی، هه‌ر كه‌سیكیش خوا حیکمه‌تی پێی به‌خشیت، ئه‌وا خێرو سودێکی زۆری پێی به‌خشیه‌، هه‌روه‌ها (حیکمه‌ت) ده‌کریت مرو‌ف به‌ هه‌ول و کۆشش و -به‌ خواست و پێنمایی خوا- په‌یدای کات.

٢- ده‌شیت حیکمه‌ت به‌م جو‌ره‌ش پێناسه‌ بکریت: (وته‌یه‌کی گونجاو) ی (که‌سیکی گونجاو) ه‌ له‌ (کاتیکی گونجاو) داو (به‌را ده‌یه‌کی گونجاو) و (به‌ شیوازیکی گونجاو).

٣- له‌ فه‌رمایشتی خوادا: (أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ) ته‌فسیری حیکمه‌ت به‌ سوپاسکردن کراوه‌، ئه‌مه‌ش مانای وایه‌ كه‌ سوپاسکردنی خوا به‌رێكه‌ له‌ به‌روبوومه‌كانی حیکمه‌ت، هه‌روه‌ها سوپاسکردنی خوا له‌ پێداویستیه‌كانی باوه‌ر هێنانه‌، چونکه‌ هه‌یج كه‌سیکی داناو هه‌کیم له‌ دنیا دا نیه‌ ته‌نها باوه‌ر دار نه‌بیت، هه‌یج كه‌سیكیش دانا نیه‌ ته‌نها كه‌سیکی باوه‌ر داری سوپاسگوزاری خوا نه‌بیت، هه‌روه‌ها هه‌یج كه‌سیكیش دووباره‌ داناو هه‌کیم نیه‌ ته‌نها ئه‌و كه‌سه‌ نه‌بیت كه‌ هه‌موو ژیا نی بۆ خوا ته‌رخان کردوه‌.

٤- له‌ فه‌رمایشته‌كه‌دا (وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) به‌ (صیغه‌)ی فه‌رمانی پانه‌بردوو (مضارع) گوزارشتی له‌ (سوپاسگوزاری) کردوو، وه‌ك زانراویشه‌ فه‌رمانی پانه‌بردوو فه‌رمانێکی زیندووی بکه‌ر (فاعِل) یکی ساغ و

نویکراوهیه، که نوێکردنهوه و بهردهوامییتی خوش ویستوه. واش دیاره
 حیکمهت له دهبرپینی سوپاسگوزارییه که به فرمانی پانه بردوو بۆ
 پێنموونیکردنی مڕۆقی باوهرداره تاکو ههمیشه سههلهنوێ سوپاسی خوای
 پهروهردگار بکاتهوه، واته -بۆ ئهوهی له گشت سات و چرکه و سهعاتیکی
 پڕژیدا سوپاسی پهروهردگاری بکات، چونکه نیعمهتهکانی خواش ههمیشه
 سههلهنوێ پێی دهنه خشریت و هیچ ساتیک نه له شهوداو، نه له پڕژدا لێی
 نابڕیت. نیعمهتیش سوپاس دهخوازیت، به سوپاسیش نیعمهتهکان بهردهوام
 دهبن و زۆریش دهبن، وهك خواش له سوورهتیکێ تردا فرمویهتی: ﴿وَإِذْ
 تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ...﴾ (٧) ﴿إبراهیم﴾ واته:
 بهدلتانییهوه خوای پهروهردگارتان ههوالی پێداون- یان سویندی خواردوه-
 لهسهه ئهوهی، که ئهگهر سوپاسی خواتان بکهن و سوپاسگوزار بن، ئهوا منیش
 نیعمهتهکانتان بۆ زیاد دهکهم...

٥- ئایهتهکانی ئهم چیرۆکه دوو بواریان له بوارهکانی (سوپاسگوزاری) دیاری
 کردوه:

بواری یه کهم/ سوپاسکردنی خوا (سوپاس بۆ خوا) وهك له فرمایشتهکهی (أَنْ
 أَشْكُرَ لِلَّهِ).

بواری دووهم/ سوپاسکردنی باوک و دایک، دوا سوپاسکردنی خوا (أَنْ أَشْكُرَ لِي
 وَلِوَالِدَيْكَ).

لهم فرمایشتهی دوایشهوه ئهوهمان بۆ روون دهبیتهوه، که دهشیت سوپاسی
 ئهو مڕۆقانهش بکریت، که سوود و چاکهیان بۆ کهسانی دی هیه. ههر بۆیهش
 بهپێی دهقی ئایهتهکه سوپاسکردنی باوک و دایکیش فرهزه لهسهه رۆلهکان.
 بهلام لهراستیدا سوپاس ههر تهنها بۆ خواجهو، سوپاسکردنی کهسانی

چاکه کاریش ههر سوپاسی خوا دهگهیهنیت، چونکه بێگومان ههر خوایه که ئیلهامی چاکه کردنیانی دهرهقی مرۆفه کان پێ به خشیون، ههر بۆیهش مرۆف له بواړی سوپاسکردنی کهسانی چاکه کارهوه - سوپاسی خوا دهکات -.

سوپاسکردنی باوک و دایکیش، ههر سوپاسکردنی خوایه، چونکه نهگه رچی بهروا له سوپاسه که ئاراسته ی باوک و دایک بکریت، بهلام له بنج و بناواندا ههر سوپاسکردنی نهو خوایه، که ههر دوکیانی کردۆته هۆیهوه بۆ وجودی مرۆف، سۆزو بهزهیی و پههمهتی بهرامبه ر پۆلهکانیان پێداون.

٦- له بهر نهوهی هیشتا له سه ر باسی سوپاسگوزاری و شوکرانه بژیاری دهوینیت، تیبینی نهوهش دهکین، که وشه که چوارجار هاتوه: دوو جاریان له شیوازی فه رمانی داخوازی (فعل أمر) دایه: (أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ) له گه ل (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ)، نه مهش له بۆته ی راسپاردندا به سوپاس و شوکرانه بژیاری، دیاری کردنی نهو لایه ن و بهرامبه ره ی، که پرووی سوپاسگوزاری تی ده کریت.

دوو جاری تریش له شیوازی فه رمانی رانه بردو دایه وه: (وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرْ لِنَفْسِهِ)، نه مهش له بۆته ی به جی گه یاندنی نه رکی سوپاسگوزاریداو، دیاری کردنی لایه نی سوودمه ند له سوپاسه که، چونکه ته نها خاوه نی سوپاسه که - واته مرۆفی سوپاسگوزار - خێرو سوودی لی ده بینیت.

٧- ئایه ته که ی تایبه ت به فه رمانی داخوازی سوپاسگوزاری به فه رمایشتی (وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ) کۆتایی پێهیناوه له ناوهکانی خواش، هه ردوو ناوی (الفني، الحميد) هه لباردوه، نه م کۆتایی پێهینانهش له گه ل بابته ی ئایه ته که دا رێک ده که ویت، چونکه ئایه ته که ی به ره و سوپاسگوزاری ئاراسته کردوه و، فه رمانی به مرۆفی باوه ردا ری دانا ش کردوه، که سوپاسی خوا بکات. پاشان تا کو هه یج که سیکی گوماندار گومانی نه بیت له وه ی، که گوایه خوا خۆی سوود له سوپاسکردنی خه لکی وه رده گریت، ههر بۆیهش له ئایه ته که دا ناوی

(الغني) هاتووه، واته (دهوله مهندو بې پړوا لهوه)، نه مېش ناماژه به بۆ ټه وهی، که خوا بې باکه له سوپاسکردنی خه لکی، سا ئیتر خه لکی سوپاسی بکه یان نه یکه، چونکه به وه هیچ شتیک بۆ خوا زیاد نابیت.

ههروه ها ناوی (الحمید) یش هاتووه و ناماژه به بۆ ټه وهی، که خوا شایسته ی حمدو سوپاسکردنه، ته نانه ت گهر هیچ که سیکیش سوپاسی نه کات، ههر بویه ش سوپاسکراوه و (حمید) ه، نه گهرچی خه لکیش بې باوه و کافر بنو به فزل و چاکه ی نه زانن. نه مېش وه که ټه وه وایه، که ټایه ته که پیمان بلیت: (ههرکه سیک سوپاس بکات، ټه و سوپاسی خوی ده کات، چونکه خوا له وه بې باکو پتویستی پتی نیه) .. ههرکه سیکیش بې باوه و سپله بیت، ټه و ټه و حالته ی به دهستی خوی به سهر خویدا هیناوه، چونکه خوا خوی (حمید) و سوپاسکراوه.

۸- ناموژگاری (لوقمان) بۆ کوره که ی (وَهُوَ یَعْظُمُ) رېنمونویه کی بۆ باوکانش ټیدا یه، که ټه و کاری ناموژگاریکردنی رولا نه یان، ټهرکیکه و فره له سهریانو ده بیت ناموژگاریان بکه ی، ته نانه ت گهر، رولا نه یان به ده دم ناموژگاریه کانیشانه وه نه چن.

۹- یه کیکی دی له ناموژگاریه کانی (لوقمان) بۆ کوره که ی رېگرتیه تی له شیرک و هاوه ل بۆ خوا دانان (لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ) له مېشدا ناماژه به که هیه بۆ پتویست بوونی په لهاویشتنی ناموژگاریه کان بۆ گشت مه سه له و بابه ته کانی ئیسلام وه که ئیمانداریتی و، بانگه وازو، یاساو رپساو حوکمه شه رعیه کان و کرداری جوان و ئاکاری به رز. جا ټه و په ندو ناموژگاریه ش، که لوقمان ئاراسته ی کوره که ی کردوه ناموژگاریه کی ئیمانداریتی و باوه دارانه یه.

۱۰- ټایه ته که (شیرک و هاوه ل بۆ خوا دانان) ی به سته میکی گه وره داناوه و، پیغه مبه ری خواش ﷺ ټه و ټایه ته ی سووره ی (الانعام): ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ

يَلْبِسُواْ اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ ﴿٨٢﴾. واتهفسیر کردوه، که ستهمه که شیرک و هاوهلّ بۆ خوادانانه. ئەوهبوو له کاتی هاتنه خوارهوی ئەو نایه تانه دا هاوهلّان گومانیان وابوو، که مه بهست له ستهم (الظلم) سه ریچی و گونا ه کردنه، بهو پیودانگهی که ئەوان ده که ونه بهر گونا هو سه ریچی، ئەوا هیچ که سینک سه لامهت و پارێزراو نیه، هه ربۆیهش مه سه له که له سه ریان گران و ئالۆز بوو و گوتیان: جا ناخۆ کێمان ستهم له خۆی ناکات؟! پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((لَيْسَ هُوَ كَمَا تَظُنُّونَ، إِنَّمَا هُوَ كَمَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ))^(١)، واته: به و جوړه نیه، که ئیوه بۆی ده چن، به لکو وهك ئەو حاله ته یه که (لوقمان) به کورپه که ی گوتبوو: کورم هاوهلّ بۆ خوا دامه نئ، چونکه هاوهلّ بۆ خوا دانان (شیرک) سته میکی گه وره یه.

١١- له زۆر شویتهی دیکه شدا قورئانی پیروژ گوزارشتی له هاوهلّ بۆ خوادانان و بی باوه ربوون (شیرک و کفر)ی به ستهم و زۆرداری کردوه، وهك له م نایه ته ی سووره تی (البقره) شدا کافرانی به سته مکاران داناوه: ﴿...وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ٢٥١.

جا له بهر ئەوهی رپه وهی بوونی (کفر و شیرک) به سته مه، به م پییه مرۆقی کافرو هاوهلّ بۆ خوا دانه ریش به وه سته مکار ده بیته، چونکه (سته م و زۆرداری) ده سدری ئی و له سنور ده رچوونه و، پشتگیری کردنی ناهه قی یه و، خۆ دا برین له هه ق و، شار دنه وهی راستییه و، ئیدی مرۆقی (مشرک) و هاوهلّ بۆ خوا دانه ر سته مکار ده بیته.. بیگومان مرۆقی هاوهلّ بۆ خوا دانه ر سته م له خۆیشی ده کات. ئەمهش له بهر ئەوهی خۆی به رێگای ناهه ق (باتل) و سزا و ئاگر دا ده بات. هه روه ها سته م له حه قیقه تیش ده کات، له بهر ئەوهی حه قیقه ت تی ده په ری نیته و له سنووری ده ر ده چیته و خۆی لئ په نا ده دات، هه روهك که سته م

(١) (کتاب الإیمان) ٥٦ باب صدق الإیمان، حدیث ١٩٧.

له باوه‌دارانیش ده‌کات، چونکه له‌گه‌لێاندا نیه‌و، شان به‌شانی نه‌وان پشتگیری
له‌ هه‌ق نه‌کردووه‌ و دژایه‌تی ناهه‌قی نه‌کردووه‌، ته‌نانه‌ت سستم له‌ کافرانیش
ده‌کات، چونکه پێشپه‌ویانه له‌ کفرو بێ‌باوه‌پیداو یارمه‌تیده‌ریانه له‌سه‌ر
ناهه‌قی و رێبازه‌ یووجه‌له‌که‌یان.

بەلّام - لەلایەکی دبیەو- ھەموو ستەمیک کفریان شێرک نیە، چونکە لە ھەندێ شوێنی تردا قورئان وشە (ستەم و زۆرداری) بۆ سەرپێچی و گوناھ کردن بەکارھێناوە، بۆ نمونە ڕی دەکەوێت، کە مەروۇی موسلمان بەھۆی سەرپێچی و گوناھکردنەو ستەمکار بێت، بەلّام ھەر تەنھا بەھۆی یاخی بوون و گوناھکاری بەو کافر نابێت.

۱۲- لہم فہرما یشتہشدا (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ...) سہر نجیکی جوان ھہیو، ئەو ھہ ی بینگومان خوا کہسانیک رادە سپیریئت و وریادە کاتەو، کہ لە خانەمی درێغی کردن و خراپە کردن دان، جا داخۆ کێ بن، ئەوانەمی دەرھەقی کہسانی دی سستی و درێغی دەنوێنن، ئایا باوکان و دایکانن، یان پۆلەکانن؟! بینگومان پۆلەکانن. ھەر لەبەر ئەمەشە خوا پرایسپاردوون بەو ھەمی، کہ لەگەڵ باوک و دایکاندا چاک و بە ئەمەک بن. بەلام خوا لە قورئاندا باوان و دایکانی رانەسپاردووە بەو ھەمی لەگەڵ پۆلەکانیاندا چاک بن، چونکە خۆیان ھەر چاکن لەگەڵیاندا و ئاتاجیان بەو پراسپاردە ھەمی نەبو، بەلکو تەنانت زۆر سوورو پژد (حریص) ن لەسەر پۆلەکانیان و ئەم خەسلەتەش ھەر بە سروشت و فیترەت لە ناخی باوکان و دایکاندا ھەمیە، کہ ھەمیشە لە پیناوی سوود و بەرژووەندیی پۆلەکانیان دا ھەلس وکەوت دەکەن. لەبەر ئەمە تەنھا پۆلەکان ئاتاجیان بەم پراسپاردووە فەرمانەمی خوا ھەمیە، چونکە پۆلەکان زۆرجار تەماشای بەردەمی خۆیان دەکەن، بۆ وەدیھێنانی بەرژووەندییان و دابینکردنی ئایندەیان و بەدیھێنانی سوود و قازانج بۆ منداڵانی خۆیان، ھەر بۆیەش پۆلەکانیان زۆرجار ئاور بۆ دواوہ نادەنەو- واتە بۆ باوک و دایکانیان-، تەنانت ھەر خەریکە ئاورێک

بۆ ئهو دایك و باوكه نهدهنهوه، كه ژيانیان بهسهر دهچیت و لهسهر لیواری بهجی هیشتنی ئهم دنیاين. جا له بهر روژنایی ئهم راستییهدا ئایه تهكه ی ئهم چیرۆكهش (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَلَدَيْهِ ...) داوا له مڕۆژ دهكات، كه ئاورێك له پشتهوهی خۆی بداتهوه، چاكه له گهڵ ئهو دوو كهسه شدا بكات، كه ژيانى خۆیان بۆ ئهو تهرخان كردبوو، هه موو هه وڵ و كۆششێکیان له پیناوی بهخته وه ریی ئهو دا خستبووه گهر.

۱۳- له فهرمایشته كه ی خوادا (حَمَلَتْهُ أُمُّهُ، وَهَنَّا عَلَى وَهْنٍ) حه قیقه تیکی برنده (قاطع) و به لگه نه ویست تۆماركراوه، ئه وهیه دایك هه می شه به بی هیژو لاوازو ماندوو ده مینیتته وه، لیژهدا (وهن) مانای (ضعف/ لاوازی) ده گه یه نیت، كه به درێژایی ماوه ی سكپیری (حمل) لاوازهو، له سه ره تای سكپیری و دوو گیانی (حمل) هوه ده ست پێ ده كات، ئه مهش له نه خۆشییه كانی بیژوو كاری و دل تیكچوون و پرشانه وه ی ناویه ناودا رهنگ ده داته وه، ئهم حا له تانهش به رده وام ده بیّت، تاكو (حمل) هكه ی داده نیت - مندالی ده بی-، ته نانه ت ئهم بی هیژییه ی، تاكو ماوه كانی دوا ی مندالبوونیش به رده وام ده بیّت. دیاره ئهم حیکمه تهش له كۆكرنه وه ی لاوازییه كه وه له گهڵ لاوازییه کی تر دا سه رچاوه ی گرتووه، چونكه لاوازییه كه ی هه می شه بی و به رده وامه به درێژایی ماوه ی سكپیری، به لām ئایه ته كه ئهم لاوازییه ی دایكانی به وینه یه كه له وینه كانه وه وابهسته نه كرده وه، به لكو گشتگیرو ره های كرده وه، تاكو هه موو وینه كانی لاوازیی و حا له ته كانو ئاسۆكانی تری بگریته وه، بۆ نمونه ئه مه لاوازییه كه له جهسته دا، لاوازی یه كه له ده روونداو، لاوازییه كه له هه ست و نه ست داو، لاوازییه كه له هیژداو، لاوازییه كه له كارو راپه راندنی كاروبارداو، لاوازییه كیشه له ئاكارو كرده ارداو، لاوازییه كه له په یوه ندی و مامه له داو لاوازی شه له هه سته كرده و هه سته وه ریی دا، جگه له بواره كانی تر.

جا له گهڵ ئه و لاوازی یه بهردهوام چهندان هینده و دوباره بوانده، هیشتا له لای ئافرهت ئهم حالهتی لاوازییه خۆشویستراوه، بهردهوام له لایشی خوازاو ویستراو ده بیټ، چونکه ئه گهر ئافرهت (ژن) کاتیك مندالی نیه و تووشی سکپری نایټ، ههول ده دات سکی پر بیټ و هه موو موک و سامانیکیشی ده خاته گهر بۆ ئه وهی سکپری به سه ردا بیټ، جا چاکی و بیگهردی بۆ ئه و خوایهی، که چیژو له زه تی له سه ر لاوازی پی به خشیوه و، وای لسی کردوه داوای ئه و حالته بکات و هه زیشی لی بیټ.

١٤- له فهرمایشتی خوادا (وَفَصَلَّهُ فِي عَامَيْنِ) ئاماژه یه که هیه بۆ ماوهی شیردانی سروشتی، که شتوازیکی زۆر گه رگ و پیویسته بۆ منداڵ، که دوو ساله، خۆ ئه گهر له دوو سال که تر بیټ ئه و بری پیدایستی خۆی له شیر سروشتی زه رووری و هه ر ناگریت- واته له شیر دایکی-. خۆ ئه گهر له دوو سال زیاتریش شیر پی بدریت، ئه و سوودی لی نابینیت و هیچ که لکیکی نایټ، بگه ده بیته باریکی قورس له سه ری و له سه ر لاشه و ئاکاری مندا له که و، وای لسی دیت مندا لکی زۆر به ناز و خاو و خلیچک و به له نه جه ولار ده رده چیټ. واش دیاره رازو نه ینی له نه خۆشییه کانی مندا لانی ئهم سه رده مه دا له وه دا به ند بیټ، که شیردانی سروشتیان نیه - واته شیر دایکیان پی نادریت-، بیگومان شیر دایک زۆر پیویسته بۆ ساغی و سه لامه تی مندا ل، له رووی ته ندروستی و ده روونی و په وشتمه ندیه وه و، بۆ نه شونمای جه سته شی و ساغیی ئه ندامه هه ستداره کانی. چونکه دایک هاوکات له گه ل شیردانیدا به مندا له که ی، خۆشه ویستی و سۆزو به زه یی و په حم و ئه وینیشی پی ده دات. جا ئایا چه ند دایک هیه، که بۆ ماوهی دوو سال شیر بدات به مندا له که ی؟!

١٥- ئهم ئایه تانه ی نیو ئهم چیرۆکه ریسایه کی مسۆگه رو داینکراو و هاوسه نگ کراوی بۆ پۆله کان له بواری په یوه ندییاندا به دایک و باوک و چا که له گه ل کردنیاندا خستۆته روو، ریساکه ش ئه و راسپارده یه ی تری خوایه له م فهرمایشته یدا:

﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾.

بینگومان چاکه له گهڵ دایک و باوک ئه‌رکیکی پێویست (فه‌رز)ه‌و له‌ هه‌موو حاڵه‌تی‌کیشدا له‌سه‌ر رۆڵه‌کان فه‌رزه‌، سا ئیتر دایک و باوک خراپه‌یان ده‌ره‌قه‌ی رۆڵه‌که‌ کردبێت یان چاکه‌، هه‌روه‌ها سا ئیتر به‌ سۆزو خۆشه‌ویستییه‌وه‌ له‌ گه‌ڵ رۆڵه‌که‌یاندا جوولابنه‌وه‌، یاخود به‌ره‌قی و توندییه‌وه‌.. ئه‌م چاکه‌کردنه‌ی رۆڵه‌ش له‌ گه‌ڵ باوک و دایکه‌داو به‌چاکی ره‌فتارکردن له‌ گه‌ڵیاندا له‌سه‌ر رۆڵه‌کان لاناچیت، ته‌نانه‌ت گه‌ر باوک و دایکه‌که‌ گوناھیشیان ده‌ره‌قیان کردبێت، هه‌م‌دیسان ئه‌رکی به‌چاکی ره‌فتارکردن له‌ گه‌ڵیاندا له‌و حاڵه‌ته‌شدا -که‌ دایک و باوک‌که‌ بێ‌باوه‌ر بن، یان هاوه‌ڵی بۆ خوا دابنێن- هه‌ر له‌سه‌ر رۆڵه‌که‌ لاناچیت، واته‌ ده‌بیت هه‌ر چاکه‌یان له‌ گه‌ڵدا بکات، وه‌ک خواش ده‌فه‌رمووت: ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾.

به‌لام بینگومان گوێراپه‌ڵی رۆڵه‌ش بۆ باوک و دایک، ده‌بیت له‌سه‌ر به‌رچاوپروونی و هۆشیاریی بیت، به‌مانای ده‌بیت له‌و کاروبارانه‌دا گوێراپه‌ڵیان بکات، که‌ خوا پێی پازییه‌، نه‌ک له‌ کاریکه‌دا، که‌ جێی توپه‌یی و نا‌په‌زایی خوایه‌، گوێراپه‌ڵی بکری. به‌لکو کاتی‌ک گوێراپه‌ڵیان ده‌کات، که‌ فه‌رمان به‌ خواپه‌رستی پێ‌بکه‌ن. ده‌نا له‌ کاتی‌که‌دا فه‌رمان به‌ گوناھو سه‌رپێچی پێ‌ بکه‌ن، نابیت گوێره‌ڵیان بکات. هه‌روه‌ها له‌ کاتی‌که‌دا، که‌ داوای بێ‌باوه‌رپوون و هاوه‌ڵ بۆ خوا دانانی لێ بکه‌ن، نابیت گوێراپه‌ڵیان بکات. چونکه‌ گوێراپه‌ڵی هێچ مه‌خلوقێک له‌ سه‌رپێچیکردنی خالق نا‌کریت ((لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ)).

ئهو نایه‌ته‌ش ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ جیاوازی له‌نیوان دوو مه‌سه‌له‌ی گرنگی

وهك (رەفتاری چاك له گەڵ باوك و دايك) و (گوێپرایه‌لی) دا كردوه، بۆ نمونه چاكه و رەفتاری چاك له گەڵ باوك و دايكدا له هه‌موو حاله‌تيكدا له رۆژه‌كان خوازراره، ته‌نانه‌ت گەر باوك و دايك دوو كه‌سی بێ باوه‌ریش بن، به‌لام گوێپرایه‌لی (الطاعة) به‌ستراوه به گوێپرایه‌لیی فهرمانی خواوه، هه‌ر بۆیه‌ش له كاتي‌كدا فهرمانه‌كانی باوك و دايك دژی فهرمانه‌كانی خوا بوون، ئەوا گوێپرایه‌لیی ئەو فهرمانانه‌یان ناكری‌ت. به‌لام وێپای ئەو حاله‌ته‌ش رەفتاری چاك و مامه‌له‌ی جوان له‌گەڵ دايك و باوكدا هه‌ر پێویسته‌و له رۆژه‌كان ئەوه خوازراره، كه چاك بن له‌گە‌ڵياندا و هه‌ر به‌چاكه و ئاكارێ جوان و چاكه له‌گە‌ڵ كردنیان سه‌رپێچی له‌ فهرمانه‌ ناشه‌رعیه‌یه‌كانیان بكهن، واته‌ كاتي‌ك باوك و دايك فهرمانی ناله‌بار به‌ رۆژه‌كان ده‌كهن، نابێت رۆژه‌كه‌شیان به‌جني‌ودان یان نه‌فه‌رته‌كردن وه‌لامی فهرمانه‌كه‌یان بداته‌وه، به‌لكو ته‌نها به‌ سه‌رپێچی كردن و نه‌جما‌منه‌دانێ فهرمانه‌كه‌ به‌جوي‌تیه‌وه‌و له هه‌مان كاتي‌شدا مامه‌له‌ی جوان و چاك له‌گە‌ڵ باوك و دايكه‌كه‌دا بنوي‌تی‌ت.

١٦- ئایه‌ته‌كان وێنه‌یه‌کی سه‌رسوڤه‌ینی جوان و په‌سندیان له‌سه‌ر زانستی خوا و په‌له‌ایشتنی ئەو زانسته‌ بۆ وردو درشتی شته‌كان، پيشان داوه، وه‌ك خوا تياياندا ده‌فه‌رموي‌ت: ﴿...إِنَّكَ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِيهَا اللَّهُ...﴾ (١٦) لقمان ﴿...﴾.

بێگومان زانستی خوا گشتگیره‌و هه‌موو شتي‌ك ده‌گرێته‌وه، هه‌یچ شتي‌كیش له‌ خوا ون نابێت، بۆ نمونه‌ش ئەو ده‌نكه‌ خه‌رتله‌یه‌ی -كه‌ نمونه‌ی به‌جوو‌كترین شته‌- خوا خۆی ده‌زانیت له‌ چ شوینی‌کی ئەم سه‌ره‌زه‌مینه‌ فراوانه‌و، ئەو ئاسما‌نه‌ پان و به‌رینه‌انه‌دایه‌و، هه‌ر خواش خۆی به‌توانایه‌ له‌سه‌ر هی‌نان و خسته‌نه‌به‌رچاوی بیسه‌ر. مه‌سه‌له‌ی بایه‌خدارو گرنگیش له‌م وێنه‌ ڤه‌سم كراوه‌دا ئەوه‌یه‌، كه‌ كارایی له‌سه‌ر ده‌روونی بیسه‌ر هه‌بی‌ت و، به‌دوا‌ی زانستی خوادا بگه‌ریت و هه‌ستی پێ بکات و ئاگاداری بی‌ت و له‌و حه‌قیقه‌ته‌شدا بژی، كه‌ بێگومان خوا ده‌بی‌ینی‌ت و

بۆی دهروانییتو، ئاگاداری هه مو جم و جوو ئێکیهتی. ئه مه ش پالێ پێوه ده نیّت بۆ نه وه ی که خۆی بۆ خوا پوخت و یه کلا بکاته وه و به چاکی بیه رستیتو، شه رم بکات له کرداری سستی و درێغی نواندندا به رامبه ر مافی خوا و پابه ندیی به حوکه مانه کانی، دوور که و تنه وه ش له سه ری پێچی له فه رمانه کانی خوا و یاخی بوون.

۱۷- خوا ئه و نایه ته ی، که وینه ی زانستی خۆی و توانی خۆی تیا دا کێشا وه، به دیاری کردنی دوو ناو له نا وه کانی خۆی، کۆتایی هێنا وه: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾. ئه م کۆتایی پێ هێنا نه ش ها ور پێکه له گه لّ با به ت و مه سه له ی نیۆ نایه ته که دا.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ﴾ بیه گومان خوا خا وه ن زانستیکی په له وایشتوه بۆ هه موو شتیک و له هه موو شتیکیشدا ئه م زانسته هیه و راپه ر پێنرا وه، هیه چ شتیکیش به رویدا نا وه ستیتو، هیه چ شتیکیشی لێ ئالۆزو (عاصی) ناییت، چونکه بیه گومان زانستی خاویه که که ئاگاداری هه موو شتیکه، پاشان خوا (خَبِيرٌ) یشه ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾، (خبهیر)یش، که له وشه ی (خبره) وه هاتوه لێ ره دا هه ر مانای زانست و زانیاری ده گه یه نیّت، واته له هه موو شتیکدا زانا و زانیارو شاره زایه.

۱۸- له که شیکێ با وه ر داری و ئیمان هێنان به خوادا، کاتیک رۆ له ش به و وینه پیشان درا وه ی زانست و توانای خوا کار تێکرا وه، له و که شه دا با وک کور په که ی خۆی به عیباده ت و خا وه رستی راده سپێریتو، فه رمانی پێ ده کات، که هه میشه نوێژ بکات و فه رمان به چاکه و رێگریش له خرا په بکات.. ئیدی له و جو ره که ش و ساته گرنگانه دا - فه رمان پێ کردن و راسپاردن- مانا و گیان و زیندویتی خۆی ده بیّت، چونکه به راستی دلێکی پر له با وه رو ئیمان داریتی به خوا و به گه وه ر گرتنی خوا، به هه موو راسپار ده و فه رمانیکه وه پابه ند ده بیّت.

۱۹- ئه و فه رمانانه ی که لوقمان ئا راسته ی کور په که ی خۆی کردوون، شه ش فه رمانن له گه لّ سێ رێگرایی (نه ی)، شه ش فه رمانه که ش ئه مانه ن:

- نوێژ بکه (أَقِرِ الصَّلَاةَ).

- فرمان به چاکه بکه (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ).

- ڕی له خراپه بگره (وَأَنه عَنِ الْمُنْكَرِ).

- له بهرامبهڕ ڕووداوو کارهساتدا خۆراگره (وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ).

- بهنهرمو نیانی و مامناوهندییانه بهڕیگادا بڕۆ (وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ).

- لهدهنگت نزم کهروهه (وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ).

ههروهها سێ فرمانه ڕیگری و قهدهغهکارییهکانیش که ئاراستهی کردوون،
ئهمانه/

- هاوهل بۆ خوا دامهنی (لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ).

- ڕووت له خهڵکی وهرمهگیره (وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ).

- بهنازو دهغیهوه بهسهڕ زهویدا مهڕۆ (وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا).

ههموو ئهم مهسهلانهش چهند ڕهههندو مهودایهکی بهندایهتییان ههیه،
بۆیهش دهشیت به بهندایهتی و کارهکانی خواپهرستی (عیبادات) ناوێر بکری،
مرۆڤی باوهرداریش لهبۆاری پابه‌ندبوونییهوه به فرمانه‌کان خوا دهپهرستیت، سا
ئیتربابه‌ته‌کانی ئهو فرمانانه هه‌رحیه‌ک بن، هه‌روه‌ها له‌بۆاری خۆلادانی‌شیه‌وه
له‌ کاره‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان، خوا ده‌پهرستیت، سا ئیتربابه‌تی ئه‌وانه‌ش هه‌رحی
یه‌ک بن. بێ‌گومان به‌جێهێناوی فرمانه‌کانیش هه‌ر خواپهرستی و به‌ندایه‌تی
کردن بۆ خوا، وه‌ک چۆن وازه‌ینانی هه‌رام‌کراوه‌کانیش به‌ندایه‌تین بۆ خوا.
پێ‌ویسته‌ ئیمه‌ش چه‌مک (مفه‌وم) ی به‌ندایه‌تی فراوان بکه‌ینو، هه‌ر ته‌نها له‌ڕێ و
ڕه‌سمه‌ عیبادیه‌یه‌کاندا به‌ندی نه‌که‌ین. چونکه‌ به‌ندایه‌تی (العبادة) پهل ده‌هاوێت
بۆ هه‌موو مه‌سه‌له‌ و کاروباریکی مرۆڤی موسلمانو، هیچ ساتیکی له‌

ساته کانی له بهندایهتی به دهه نیه، بۆ نمونه که له پڕۆ و پهسمه عیبادیه کاندایه خواپهرست بێت، ئەوا له مهسهله کانی یاسادانان و مامهله کردنیشدا ههر خواپهرست بێت و بهندایهتی خوا بکات، به ههمان شیوه له نواندنی ئاکار و کرداریداو له مامهله و سهوداو ئالوێریی له گهڵ خهڵکیشدا ههر خواپهرست بێت و خوای لهیاد بێت.

مرۆفی موسلمان به فیکرو عهقل خوا دهپهرستیت، به ئیمان و دڵ، به جهسته و به ئەندامه کانی، ههروهها له نیو مالیشداو له مزگهوتیشدا خوا دهپهرستیت، له فهرمانگه و شوینی کاریداو له کاتی کارکردنیداو، له شهو و رۆژیداو له بێداری و نوستنیشیدا ههر عهبدی خویه و خوا دهپهرستیت. ههمدیسان خواپهرسته له نوێژ و رۆژووداو، له ئاکار و کردارداو، له سهوداو، گفتارداو، له مال و سامان و ئابووریداو، له سیاسهت و فهرمانی پهسمیداو، له کاتی یاری و کاری هونهرو، تهناهت له کاتی خهیاڵ کردنیش دا ههر خواپهرستهو، ده بێت خوای لهیاد بێت.

۲۰- ئایهته که کۆتایی کاره خواپهرستی و عیبادیه کانی به دهسته واژهی (إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) هیناوه، (عزم) یش واته سازکردنی دڵ له سهه به جی گه یاندنی کار^(۱). به مانای بهردهوامی نوێژکردن و فرمان به چاکه و ڕێگرتن له خراپه و خۆراگرتن له سهه ئازار و نارچهتی. ههموو ئەمانهش چهند کاریکن، که ئاتاجیان به وره و وزه ی دڵ و سازکردنی و هیممهت و تیکۆشانی دڵ ههیه. ئەمانه چهند ئهرکیکی قورسن و ههموو که سیك له خهڵکی ده رهقه تیان نایهت و توانایان به سهریاندا ناشکیت، ههر بویهش زۆر کهس پشتگوێیان ده خهن، له بهر ئەمه تهنها کهسانی به وره و به جهرگ و جوامیژ ئەم ئهرکانه به جی ده گهیه ننو، تهنها خاوهن عهزم و دله به تینه کان توانایان له سهریان ههیه. وهك شاعیری کیش

گوتوويه تى:

وَإِذَا كَانَتْ النَّفْسُ عَظَامًا

تعبت في مرادها الأجسام

۲۱- نايه ته كه بهرسته ی (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ) كوتایى به كاره قه دهغه كراوه كان هیناوه، چونكه به خۆن نازین و خویهزل دانان و خۆهه لكیشان، چهند ئاكاریكى بیزراون و خوا خوشیى ناوین و، نه نجامده رانیشیانى خوش ناویت. شهوهش بانگه وازیكه له لایهن قورئانهوه بۆ وازهیتان لهو رهوشته ناپه سندانه. ههروهها قورئانی پیرۆز هانی خهلكی ده دات بۆ ئاكاره جوان و ستایشكراوه كان و، داوا له باوهردارانیس دهكات، كه پابه ند بن پئیانهوه، شهوهش هه مووی به دهسته واژه ی (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ...)، جا ههركاتیكیش مروقی باوهردار گوئی له وشه ی (یحب) ده بیئت، خیرا سوور ده بیئت له سه ر زانینى وشه كانی دواى شهوه، تاكو ئاكاری جوان پیشان بدات، چونكه ده زانیئت، كه شهوه ریباری خوشه ویستیى خوایه. هه مدیسان قورئانی پیرۆز خهلكی له ئاكاره ناشیرین و بیزراوه كان دوورده خاته وه، شهوهش به رسته ی (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ ...) جا ههركاتیك مروقی باوهردار وشه ی (لا یحب) ده بیستیئت، خیرا سوور ده بیئت له سه ر زانینى وشه كانی دواى شهوه، تاكو خۆی لهو كارانه به دوورخات، كه خوا پئی خوش نیه و، كه نه نجامده رانیشی خوش ناوین. چونكه شهوه له خوشه ویستیى خوا بئی به شی دهكات.

جا ئایا نایه ته كانی (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ...) كۆده كهینه وه، تاكو بهو سیفه ته جوانانه وه وابهسته بیئت؟ نه ی ئایا نایه ته كانی (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ ...)ش كۆده كهینه وه، تاكو واز لهو سیفه ته بیزراوانه بینین، كه له دوایه وه هاتوون؟!

چیرۆکی شه شه م

چیرۆکی سه به

چیرۆکه که له قورئاندا ئاوا هاتوه، که خوا تیايدا فه رموویه تی:

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ
وَأَشْكُرُوا لَهُ. بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ
وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أَكْمَلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ
جَزَاءُ نَفْسٍ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ يُجْزَى إِلَّا الْكُفُورُ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي
بَرَكَْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾
فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ
مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ
فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ
يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿٢١﴾ سَبَّ

مانای نایه‌تہ کان بہ کورتی:

بئىگومان لە ھۆزى (سەبەء) لە ۋىلايەت نىشتىگەى خۇياندا بەلگە و نىشانىيەكى خوا ھەبوو، ئەوئىش دوو باخى گەورە بسو لەلەى راست و لەلەى چەپى ناوچەكەيانەو، بەوھش راسپىررابوون كە ئىوھ ئەى خەلكى (سەبەء) لەو ھەموو رزق و رۆزىيەى خواى پەرورەدگارتان بھۆن و، سوپاسى بھەن.. ئىدى ۋىلايەتى خۆش و ئاوەدان و، خوايەكى لىبورەدە و مېھرەبانتان ھەيە.. بەلام ئەوان لەجىياتى سوپاسى خواى پەرورەدگارىان رويان وەرگىراو بەدەم بانگەوازي خواو نەچوون. لەبەر ئەو ئىمەش -دواى ئەوئى تەواو ياخى بوون- لافاويكى ھىجگار بەگور و وىرانكەرمان بۆ ناردن كە بوو ھۆى وىران بوونى باخ و بىستانە پر بەروبومەكانيان و ئىدى لەجىياتى ئەو دوو باخە خۆش و گەورەيە، دوو باخى پر لە دېك و دال و بەروبومى تال و درەختى بىبەرى وەك دارگەزۇمان پىدانەو لەگەل كەمىك لە درەختى (سىدر)، كە بەروبومىكى كەمى ھەيە. ئىمە بەو رەنگە بۆيە سزامان دان لەبەر ئەوئى بىباوەر و سىلە دەرچوون، جا ئايا ئىمە سزاي كافرو سىلەكان نادەين؟! پاشان لەنىوان ئەوان و ئەو شارو دىھاتەنى تردا، كە خىرو بەرەكەتان بەسەرياندا پرژاندىبوو، دىھات و ئاوەدانىي ديارو ئاشكرامان (وەك دىھاتەكانى نىوان يەمەن و شام، كە ۋىلايەت ئىستانى حىجاز دەگرىتەو) ھىنابووھ ئاراو، كە بەبى ماندوبوون لەنىوان ھەردوو ناوچە ستراتيژىيەكەى يەمەن و شامدا ھات وچۆو سەفەريان دەكردو، ماوئى نىوان دىھاتەكانيان بەبى ماندوبوون دەبرى و پىمان راگەياندىبوون، دە ئىتر بۆ خۆتان چەندەھا شەو و رۆژ بە ئارامى و بەبى ترسو و دلەراوكى بپۆن و سەفەر و بازارگانىي خۆتان بھەن.. كەچى ئەوان لەو ھەموو خىرو بەرەكەت و نىعمەتەش بىزار ببون و گوتيان: خوايە رىگاي ھاتوچۆو سەفەرەكانان بۆ لەيەك دوور خەرەو.. ديارە ئەوان بەم داخوازيە ستەميان لەخۆيان كرد، ئىمەش كردمان بە پەندو داستان و قسەو باسى سەر زارى خەلكى و بەھۆى خراپى و ئالەبارىي خۇيانەو ھەرتەوازەمان كردن.

جا بێگومان لهم بهسه رها ت و پرو دا وانه دا چهنده ها به لگه و نیشانه و په ند هه یه
 بۆ گشت که س و هۆزێکی ئارامگرو سوپاسگوزار. دیاره و به ییگومان سه باره ت به
 (سه به ٤) و خه لکه گو مپرا که ی، له ملاره ئیبلیس (شه ی تان) یش نیازی خۆیان له سه ر
 گو مپرا کردنیان به دیی هیئا، که پیشتر به خوی گو تبوو (زۆربه ی خه لکی
 سوپاسگوزار نین)، ئه وه بوو که سانێکی گو مپرا و بێ باک له خه لکدا شوینی که وتن،
 ته نها کۆمه لێک له با وه داران نه بی ت. به لام وه نه بی ت ئیبلیس ده سه لاتێکی
 به سه ریاندا هه بی ت، به لکو ئیمه خۆمان و یستوو مانه روون بی ت و بزانی ت، که کێ
 با وه پێ به روژی دوا یی هه یه و کیش له شک و گو مان دا یه .. جا دلنیا به ئه ی
 پیغه مبه ر، که خوی په ره ره دگارت چاودێرو ناگاداری هه موو شتی که .

شیکاری چهند وشه یه کی گران و نامۆی نیو نایه ته کان

- ١- لَسْبًا / (سه به ٤) ناوی هۆزێکی به هیژی دانیشتووی (یه مه ن) بووه و،
 شارستانییه تیکیان تیدا دامه زاندوه .
- ٢- عَائِيَةً / په ندو عیبه رت: به مانای له چیرۆکی ئه وانه دا په ندو عیبه رت و وانه بۆ
 کهسانی دی هه یه .
- ٣- جَنَّاتٍ / دوو باخ و بیستانی گه وه و فراوان.
- ٤- فَأَعْرَضُوا / بێ با وه پ ده رچوون و له سته مدا روژچون و زۆردار بوون.
- ٥- سَيَّلَ الْعَرِمَ / لافاوه گه وه که: مه به ست له مه به نداوی (مه ئره ب) ه، که دوا ی
 وێران بوونی هه لێ گرتوون و سه رتا پای دا پۆشیون.
- ٦- جَتَّتِ ذَوَاتِ الْأَكْلِ / دوو باخی تایبه ت به به رو بوومی پیگه یشتوو، که بۆ
 خواردن ده ست ده دات. وشه ی (ذواتی) لی ره دا (مثنی- ی مؤنث) ه، واته بۆ
 دوانه یه کی می یینه یه و، وشه ی نێرینه ی (ذو) ی له به رامبه ر دا یه .

۷- أَكُلِ خَمِطٍ / وشهى (خَمِط) بۆ دره ختيكى بيانيه كه تاله و دركى هيه و ناخوريټ.

۸- وَأَثْلٍ / جوړيكه له دره خته كاني بيابان و به (طرفاء) ناوده بريټ.

۹- سِدْرٍ / جوړيكي سى يه مه له دره خته كاني بيابان و دركى هيه و به (نَبَق) ناوده بريټ.

۱۰- أَلْقُرَىٰ أَلْقَىٰ بَرَكَاتٍهَا / نمو ديهاتانهى خيرو بهر كه تمان به سهردا پژاندين (واته نمو ديهاته به پيت و بهر كه ت و پيرو زانه يه، كه له فله ستين و دهو ربه رى دا بوون).

۱۱- قُرَىٰ ظَهْرَةٍ / نمو ديهاتانهى نيوان يه مهن و شامه، كه ولاټى حيجازه.

۱۲- وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ / وامان دانابو كه هات و چويه كى به راده دانراو و ديارى كراو بيت و به پيى چهند قوناغيكى زانراو بيت.

۱۳- فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ / واته: دواى نه وهى له ناومان بردن و ولاټيانان ويران كړد، كرده مانن به چېرؤك و به سهرهاتيكَ كه خه لكى له كوزو كومه له كانياندا باسيان بكنه.

۱۴- وَمَزَقْنَاهُمْ كُلُّ مُمَزَقٍ / واته: له ولاټى عدره ب و شامو عيراق و ميسردا بلاومان كړدنه وه و بهش بهش و په رته وازه مان كړدن.

۱۵- صَبَّارٍ شَكُورٍ / صيغهى مبالغهى (صبر و شكر)ن، به ماناى زور به ثارامو زور دهم به شوكرانه و سواسگوزارين.

۱۶- صَدَقَ عَلَيْهِمُ إِبْلِيسُ / ئيبليس (شهيتان) نياز و ئامانجى خوئى له سهر گومرا كړدن و له رى لادانيان، به دىي هينا.

وتهیهك له سههر چیرۆکی سهبهه

شاره زایانی چیرۆک و به سهرهاته کانو، میژوونووسانیش باسیکی درێژیان له سههر چیرۆکی (سهبهه) و سههره تای مولک و سامانیان و، زۆربوونی نیعمهت له سههریان و، سههره تاکانی کردنهوهی بهربهستی ئاوه که به سههریاندا و، ئهو پوداوهش به سههریاندا هاتوه، دیاری کردوه. لێره شدا ئاماژه بۆ هه ندیک لهو باسانه ده کهین و، دهباغینه روو، بهلام نهک بهو پێودانگهی، که بروای پێ بکهین و دان به راستی و دروستیه کهیدا بنیین و پهسندی بکهین، بهلکو تهنها بۆ ئاگادارکردنی خوێنهرا ن لێیان و راسپاردنیشیان بهوهی، که تهنها ههلوێستهی له ئاستدا ده کهین و هیچیشی، له سههر نالێین و به راستیش یهکلای ناکهینهوه، ههروهک که رهتیشی ناکهینهوه و به نادروستیشیان دانانیین، هه ر بۆیهش وهستان و ههلوێسته کردن له ئاستیاندا، ساغترین ههلوێسته و، زیاتریش له گه ل زانست و لێکۆلینهوه کهیدا رێک ده کهوێت، ئه مهش له بهر نه بوونی چهند ئامرازێکی زانستیانهی راست و دروست، که بتوانین به هۆی ئهو ئامرازانه وه پاک له پیس جیا بکهینهوه و، جیاوازی نیوان راستی و درۆکهشیان پێ بکهین. ههروهها ئه مه لهو دهرووهش دایه، که هیچ سوودێکی زانستی له سههر هه لئاچنرێت و، نه زانین و لێ بۆ ئاگابوونیشی هیچ زیانی کهمان لێ نادات، دیسان هیچ شتی کهیشمان له دهست ناچێت، له کاتی کهدا ههلوێستهی له ئاستدا ده کهین و هیچ شتیکی له خۆمانه وه له سههر نالێین.

ئهو میژوونووس و چیرۆکنووسانه گوتویهانه: (سهبهه) یه کهمین پادشای یه مه ن بووه و، ناوی (عبد الشمس بن یشجوب بن یعرب بن قحطان) بووه، بۆیهش ناو راوه (سهبهه)، چونکه یه کهم پادشای عه ره ب بووه، که دوژمنانی به دیل گرتووه. ههروهها (رائیش)یشی پێ گوتراوه، چونکه ئهو مال و سامانهی، که له جهنگدا (به دهسته کهوت) پهیدای ده کرد، دهیدا به گه له کهی. عه ره به کانیش به مال و سامانیان گوتووه (ریش) یان (ریاش).

ههروهه ده‌بارەى (سه‌به‌هه) گوتوويا نه: خه‌لکى (سه‌به‌هه) له نيعمه‌تيکى زۆرو هه‌مه‌چه‌شندا بوون، خوا له هه‌موو شتيک پتي به‌خشي بوون - وه‌ک له نايه‌ته‌کاندا ده‌رکه‌وتوو -، شارستانيه‌تيکى پيشکه‌وتوو شيان بنیات نابوو و تواني بوويان ئاوى شيو و دۆله‌کان کۆنترۆل کهن، کۆيکه‌نه‌وه‌و به‌نداويکى قاييمي له‌لای شارى (مه‌ثره‌ب) وه‌هه‌ لى دروست کهن و ناوى (به‌نداوى مه‌ثره‌ب) ى لى نرابوو، که‌ له‌نيوان دوو چيادا بوو، ئاوى به‌نداوه‌که‌ شيان بۆ مه‌به‌ستى ئاوديرى زه‌وى يه‌کانيان و ئاودانى بيستانه‌کانيان به‌کاره‌يى ناوه‌. هه‌روه‌ک توانيويشيانه‌ چه‌ندين باخ و بيستانى گه‌وره‌ش بنیات بنين، و چه‌نده‌ها دارودره‌ختى تيدا بروين، و چه‌نده‌ها به‌روبووم به‌ره‌مه‌ى ترى لى به‌ج نه‌وه‌.

گوتوویانه: ھۆزی (سەبەء) دوو باخیان لەنیوان دوو چیادا ھەبوو و بەروبوومیان ئەوێندە زۆر بوو، کە بۆ نمونە ئەگەر ئافەرەتیەک زەمبیلەکی لەسەر سەری دابنایە و بەنیۆ ئەو باخانەدا برۆیشتبایە، زەمبیلەکی بەو میوانە، کە لە درەختەکانەو ھەوێنەکانەو دەکەوتنە خوارو، یر دەبوو -بێ ئەوێ کە سێک لێی کردنەو-.

گوتووشیانە: لە ولاتەکاندا هیچ جانەوهرێکی زیانبەخشی وەك میڤو مه‌گەزو میڤشوله‌و زه‌ره‌زێره‌ی لی نه‌بووه‌، یان هه‌ر جانەوهرێکی تری زیانبەخشی هاوشیوه‌یان، ئەمەش به‌هۆی خۆشی و ستاگرگرتنی که‌ش و هه‌واو، ساغی و ته‌ندروستی میزاجیان و بایه‌خدانێ خوا پێیان، تاكو خوا بپه‌رستو خوا به‌یه‌ك دانێن و خواوه‌ندو هاوه‌لێ بۆ دانه‌نێن.

یە کێك له پادشاکانیشیان (بهلقیس) بووه، که ئافرهتێك بووه و له گەڵ (سولهیان) پیغه مبهری خوادا، چیرۆکیکی ههیه و به ئیسلام بوونی خۆی و چوونه سههر ئایینی سولهیان، کۆتایی به چیرۆکهکی هاتووه، وهك له سوورهتی (نمل) دا هاتووه.

به لّام خه لّکی (سه بهه) دواى مردنى (به لقيس) پاشگهز بوونه ته وه و بى باوه و بوونو، هاوه لّی تریان بۆ خوا داناوه و سه ره پۆ و سته مکارو زۆردار بوون. ئىدى که وتوونه بهر لّیبرسىنه وه ی خواو سزای توندى داو و به و رهنگه بووه، که به نداوى

پېگوتیت، توش پېم بلیره وه. جا نه گهر ئاوا بچولیتته وه، ئهوا من لهو کاته داو له نیو خه لکی دیوه خانو کورو کومه له که دا جنیوت پېده ده، توش خیرا جنیوم پې بدیره وه، جا نه گهر جنیوت پیدامه وه ئهوا مشته کوله یه که ده کیشم به ده متاو، توش ههسته و مشته کوله یه کم پیدا بکیشه وه.

دوای ئه و وتانه ی، برازا که ی پېی ده لیت: ئاخو مامه گیان، من هه زنا که م ئاوا روبرووت بوهستم!.. مامیشی- واته ئه و سه رکړده یی (سه به ۴)- پېی ده لیت: نا، هه رده بیته ئاوا ره فتار بکه یت، چونکه من به و هو یه وه ده مه ویت سه لامه تی خوت و خانه واده ت بپاریزم. برازا که شی قایل ده بیته و ده لیت: باشه به قسه ت ده کم.

ئیدی له کاتی سه رته ی شه- واته له دوای بانگی شیوانو نان خواردنی ئیسواره که کورو کومه لې دیوه خان رېکخواوه- برازا که ی چوته ژوروره وه، ئه و ته مسیل و نه خشه یی مامی جیبه جی کړدو وه و فهرمانه که ی به جی گه یاندوه تا گه یشته و نه ته سه ر رو دوا ی مشته کوله که و، کاتیک مامی مشته کوله یه کی تی سه ر واندوه، نه ویش تېی سه ر واندوته وه، ئنجا مامی هه ستا وه و سه یری پیامو اقولانی گه له که ی کړدو وه و پېی گوتوون: ئه ی هو زی فلان، ئه ها من له نیوتاندا مشته کوله م پیاده دریت؟! ده ئیدی من هه رگیز له مه ولا له ولاتیک دادانانیشم، که فلانه که سم تیایدا مشته کوله م پیا بکیشیت. له بهر نه وه کی هیه خانه وکانو زه وی و زارو مولکه کانم لی بکړیتته وه؟!

جا دوای ئه وه ی زانییان، که به راستی له سه ر ئه و نیازه سووره، هه موو مولکو مالیکیان لی کړپیه وه. نه ویش که پاره وپولی مولکه کانی هه لگرت و خو ی و خانه واده و که س وکاری سازو ناماده ده کړد بو ده رچوون و سه فهرکردن، هاواری له گه له که ی کړدو پېی گوتن: هو خه لکینه، به راستی سزاو کاره سات بالی به سه ردا کیشاوونو له ناوچوونتان نزیک بوته وه و، هاکا هیچتان نه ما، جا هه رکه سیک له ئیوه خانوویکی تازه و جیگه یه کی نو ی و حوشتریکی توندی ده ویت و به ته مای سه فهرکردنه، با بگاته (عومان)، هه رکه سیکی تریشان خوازیاری مه ی و شه رابو

هه‌ویره‌و دۆشاهه‌ با بگاته‌ (بوصرا).

هه‌رکه‌سیکیشتان خوازیاری دره‌خته‌ ره‌گ داکوئاوه‌کانی نیۆ قورپو لیتاوه‌،
خۆراک به‌خشه‌کانی نیۆ زه‌وی و شکانی و بی‌باران و پرواه‌کانی نیۆ ئای گه‌میشه‌، با
بگاته‌ شاری یه‌سریب، که‌ دارخورمایه‌کی زۆری تیا دایه‌.

کۆمه‌لێکیان گوێراپه‌لێیان کردو بلاوبوونه‌وه‌:

(ئه‌زده‌کان) بۆ عومان رۆشتن.

(غه‌سانه‌کان) یش بۆ (بوصرا) ده‌رچوون.

هه‌ردوو تیره‌ی (ئه‌وس و خه‌زرج) و خێلی (بنو کعب کورئ عه‌مر) یش بۆ شاری

مه‌دینه‌ (یه‌سریب) ده‌رچوون.

جا کاتیگ گه‌یشتبوونه‌ نیۆ باخیکی تازه‌ی دارخورماوه‌، پیش ئه‌وه‌ی بگه‌نه‌
مه‌دینه‌ خێلی (که‌عب) گوێیان: ئه‌م ناوچه‌یه‌ جیگه‌یه‌کی باشه‌ و به‌هیچ شوێنیکی
دیكه‌ی ناگۆرینه‌وه‌، ئیدی له‌وێدا لایانداو تیایدا نیشه‌جئ بوون، له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌
تیره‌ی (خوزاعه‌) ناوبران، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌وانی دی جیابوونه‌وه‌، وشه‌ی (خزاعه‌) له‌
عه‌ره‌بیدا مانای (انفصال/ جیابوونه‌وه‌) ده‌گه‌یه‌نیت. جا ئه‌وانیش له‌ هۆزو تیره‌کانی
دی جیابوونه‌وه‌.

به‌لام ئه‌وس و خه‌زرج له‌ رۆیشتن به‌رده‌وام بوون، تا گه‌یشتنه‌ یه‌سریب و له‌وێ

لایاندا.

ته‌نها هۆزی (سه‌به‌ء)ی تیدا مایه‌وه‌، که‌ خوا ئه‌و لافاه‌ گه‌وره‌یه‌ی به‌نداوه‌که‌ی
بۆ ناردن و، جرحه‌کان توانییان به‌نداوی (مه‌ئره‌ب) بپرن و، ئیدی ئای لافاه‌
به‌هێزه‌که‌ش، هه‌موو باخه‌کانی داگرت و داپۆشی و، هه‌موو دار و دره‌خت و به‌ره‌مه‌
کشت و کالییه‌کانی تری بۆ له‌ناو بردن. به‌م ره‌نگه‌ ئه‌و شارستانییه‌تییه‌ نه‌ما و
له‌ناوچوو و قری تی که‌وت، به‌هۆی کوفرو بی‌باوه‌ری و سه‌ره‌پۆیی و بی‌په‌رواییانه‌وه‌

﴿ذٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوْا وَهَلْ يُجْزٰٓى اِلَّا الْكَفُوْرُ ۝١٧﴾ سبأ؟!

هه ر ده باره ي گه لى (سه به ء) يش شاعيرى يه ك چاو (يان شهو كوږ): (ميمون بن قيس) گوتوويه تى:

(وفي ذاك للمؤنسي أسوة
ومأرب عفى عليهم العـمـر
رخام بنته لهم حـمـيـر
لإذل جـاء ماؤهم لم يُـرم
فأروى الزروع وأعنا بهـا
على شرب طفل إذا ما فطم)^(۱)

هه موو شهو باسو ورده كارييه ش كه ده باره ي چيروكى (سه به ء) و پروداوى ويران بوونى به نداوه كه و، كوچكردنى خه لكه كه ي، هينا مانه وه، ته نها بو شه وه كه هه لوږسته ي له ناستدا بكه ين و، نه پشتى پي ببه ستين و نه په سنديشى بكه ين، هه ر بويه ش هيچ شتيكي له باره وه نالين كه رته ي كاته وه يان جيگيرى كات، به لكو له خوښه رى به ريزيش داواكارين كه ته نها له ناستى دا بوه ستيت و، نه به دلنيايه وه په سندی بكات و، نه به يه كجاريش ره تى بكات وه.

(۱) هه ر بو مه سله ي شهو به سرهات و باسو رووداوانه، پروانه: البدايه والنهايه/ ۲: ۱۵۸-۱۶۲، تفسير ابن كثير: ۳: ۵۳۰-۵۳۵، الدر المنثور للسيوطي/ ۶: ۶۸۶-۶۹۱.

شاژنی (سه بههه) له سوورتهی (النمل) دا

پیش ئهوهی بچینه سهه باسی لیکدانهوه و شیکاری نایه تهکانی پیروزی (سه بههه) وهك له سوورتهی (سه بههه) دا هاتوه، نهختیک له بهردهم نایه تهکانی سوورتهی (النمل) دا دهوهرهستین که دهبارهی چیرۆکی شاژنه کهی (سه بههه) دهوهره، دهبارهی ئهوه به سههراتهش که له نیوان ئهوه ئافرهتهوه، پینغه مبهریکی خوا (سوله یان) دا - سلاوی لی بیت - گێڕاوه تهوه.

خوای مهزن لهو چیرۆکه داو دهبارهی ئهوه به سههراته فهرموویه تی:

﴿وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَدْدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي سُلْطَانٌ مُّبِينٌ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ نَحْطُ بِهِ، وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَا يُغِيثُ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَمَّا عَزَّ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ أَذْهَبَ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا إِنِّي أَتِيْتُ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُمْ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَى وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا

كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ لِلَّهِ
فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَاجَ
أَهْلِهَا آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ آمِنُذُونَ بِمَالِ فَمَا آتَيْنَاهُ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُمْ بَلْ
أَنْتُمْ بِهَدْيَتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ أَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً
وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَبَتَأُهَا الْمَلَأُوا أَيْكُم بِآتِيَنِ بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ
عِفْرِيْتُ مَنِ الْإِنِّ أَنَا أَيْنِكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي
عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آيُكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ
هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي
غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكُرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَنْهَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا
جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا
كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ
لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ
نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ النمل

مانای ئەم نایەتانه به کورتی:

(سوله یان) پڕۆژیکیان دەستی کرد به گه پان به نیتو ئەو بالئاندهدا که خوای بۆی
دهسته مو کردبوون، له کاتی به سه رکردنه وه یاندا بۆی ده رکهوت که
(به پوسلیمانکه) یان تیدا نیه، بۆیه خیرا پرسى: ئەوه بۆ به پوسلیمانکه نابینم؟ نایا
لیره نیه یاخود له بزرو نادیاره کانه؟ سویند بۆ به خوا ده بیته سزایه کی توندی بدهم،

یان سه‌ری برېم، یان پټویسته به‌هانه و پاکانه‌یه‌کی وه‌ها به‌هیزی هه‌بیټ له‌سه‌ر ته‌و
بزربوونه‌ی ته‌مړی... هینده‌ی پی‌نه‌چوو، که (په‌پوسلیمانکه) خیرا هاته‌وه و له‌وی
نیشته‌وه و، دهرباره‌ی هوی بزربوونی ته‌و ساتانه‌ی به‌ سوله‌یانی گوت: هه‌والیکم
زانیره، که تو هیشتا پټ نه‌گه‌یشتوه، هه‌واله‌که‌ش ته‌ویه، که به‌راست و دروست
له‌ ولاتی (سه‌به‌ه) وه‌و بوم هیناویت، ته‌وه‌بوو دیتم له‌وی نافرته‌یک پادشای ته‌و
ولاته‌ بوو و هه‌موو جوړه ده‌سه‌لآت و توانایه‌کی پی‌دراوه، هه‌روه‌ها ته‌خت و
تاراج‌یکی گه‌وره‌ی پادشاییشی هه‌یه. دیتم خوی و گه‌له‌که‌شی کړن‌وش بو‌ خور
ده‌بن، له‌جیاتی ته‌وه‌ی خوا به‌رست و کړن‌وشی بو‌ به‌ن. شه‌یتانیش ته‌و کرده‌وه
ناله‌بارانه‌ی بو‌ جوان و رازاندوونه‌ته‌وه و به‌و هوی‌هه‌ له‌پری‌راست لای داوون و،
ته‌وانیش پری‌راستیان نه‌گرتوته‌ به‌ر. جا بویه شه‌یتان پری‌راستی لی‌گرتوون،
تا‌کو کړن‌وش بو‌ خوا نه‌به‌ن، که نه‌یټی و شاروه له‌ ناسمانه‌کان و زه‌وی
ده‌رده‌هیټ و ده‌شزانیت ته‌وه چی ده‌شارنه‌وه و چی ناشکرا ده‌کن. خاوه‌ن ته‌خت و
عه‌رش‌ی گه‌وره‌یه‌تی... دوا‌ی ته‌واوبوونی و ته‌کانی (په‌پوسلیمانکه)، (سوله‌یمان) پی‌ی
گوت: ئیمه‌ش له‌و وتانه‌ت ده‌کولینه‌وه، که نا‌خو‌راست ده‌لیټیت، یان له‌ دروژنانیت.
جا مادام وایه، برې ته‌م په‌یامی من به‌سه‌ریاندا به‌رده‌روه، پاشان له‌ شوین‌یکی
په‌نه‌انیدا خو‌تیا‌ن لی‌بشاره‌وه و، بروانه‌ چی ده‌لین و چ پرس و پایه‌ک له‌گه‌ل یه‌کدی
ده‌کن.. کاتیک (په‌پوسلیمانکه) رو‌یشت و په‌یامی سوله‌یانی به‌سه‌ردا به‌ردانه‌وه،
په‌یامه‌که به‌ شاژنی (سه‌به‌ه) گه‌یشت و خو‌یندیه‌وه و، هه‌مو و ه‌زیر و پو‌یژکار و
پیاوماقولا‌نی گه‌له‌که‌ی بانگ کرد و پی‌ی گوتن: به‌ریزان، ته‌ی پیاوماقولا‌نی ولات،
ته‌وا من په‌یام‌یکی پیرۆم پی‌گه‌یشتوه و به‌سه‌رما به‌ردراوه‌ته‌وه. ته‌م په‌یامه‌ش له‌
(سوله‌یمان) وه‌ویه و سه‌رته‌ا (به‌ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان) ده‌ست پی‌ده‌کات و
پاشان ده‌لیټ: (خوتان به‌ گه‌وره و به‌رزتر له‌من دامه‌نیت و وهرن موسلمان ببن)..
دوا‌ی خو‌یندنه‌وه‌ی نامه‌که‌ش، (به‌لقیس‌ی شاژنی (سه‌به‌ه) به‌ ناماده‌بو‌انی
کو‌بو‌ونه‌وه‌که‌یانی گوت: به‌ریزان ئیوه ده‌لین چی و راتان چیه؟ خو‌ من تا ئیستا هیچ

بریارێکی یه کلاکراوه‌م ده‌رنه‌کردوه هه‌تا به ته‌واوه‌تی ئێوه‌م لێ ئاگادار نه‌کردبێت و پرس و ر‌ام پێ‌کردوون... پیاوماقولا‌نی کۆره‌که‌ی گوتیان: ئێمه‌ خاوه‌نی هێزو ده‌سه‌لاتین و هێزێکی به‌زه‌برو توندوتیژمان هه‌یه‌و، به‌لام خۆشت سه‌رپشکیت و فه‌رمان به‌ده‌ست تو‌یه‌، بیربکه‌ره‌وه‌ و وردبه‌ره‌وه‌ له‌وه‌ی چ بریارو فه‌رمانێک بۆ ئهم مه‌سه‌له‌یه‌ باشه‌ و ده‌ری که‌یت -ئێمه‌ش پابه‌ندین پێ‌وه‌-... (به‌لقیس) دوا‌ی بیرکردنه‌وه‌ گوتی: بێ‌گومان ئه‌گه‌ر سوپای پادشاکان بچنه‌ سه‌ر هه‌ر شارو دیهاتێک و یران و خاپووری ده‌که‌ن و ده‌یشۆینن و پیاوماقوول و ده‌سه‌لاتدارانی‌شيان ملکه‌چ و زه‌لیل ده‌که‌ن، به‌راستی پادشایان له‌کاتی داگیرکردنی ولاتاندا هه‌ر ئه‌وه‌ نه‌ریت و پێشه‌يانه‌. جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ بریارمدا دیارییه‌ک بۆ ئه‌وان-سوله‌یمان و حکومه‌ته‌که‌ی- بنێرم، پاشان بزائم نێراوه‌کانم دوا‌ی گه‌یاندنی دیارییه‌که‌ به‌چ هه‌والێکه‌وه‌ دێنه‌وه‌، -واته‌ ئه‌گه‌ر سوله‌یمان پادشا بێت ئه‌وا دیاری وهرده‌گری‌ت و ئه‌گه‌ر پێغه‌مبه‌ریش بێت به‌و جو‌ره‌ شتانه‌ ر‌ازیی نابێت... کاتێک یه‌کی‌ک له‌ نێراوه‌کانی (به‌لقیس) گه‌یشته‌ لای (سوله‌یمان) و باسی دیارییه‌که‌ی بۆ کرد، (سوله‌یمان) په‌ست بوو و پێی گوتن: ئێوه‌ ده‌تانه‌وێت به‌ مال و سامان هاوکاریم بکه‌ن؟ به‌لام بێ‌گومان ئه‌وه‌ی خوا پێی به‌خشیوم گه‌لێک له‌وه‌ چاک‌تر و سه‌نگین‌تره‌ که‌ به‌ ئێوه‌ داوه‌. به‌لکو ئێوه‌ هه‌ر خۆتان به‌ دیاری و مالێ دنیاتان دل‌شاد ده‌بن -ئه‌ک من-... پاشان به‌ ده‌م ر‌استی نێراوه‌کانی (به‌لقیس) ی گوت: ده‌ تۆش به‌ خۆت و نێراوه‌کان و دیارییه‌که‌تانه‌وه‌ بچنه‌وه‌ بۆ لایان -به‌لقیس و ر‌اوێژکارانی- و پێیان بلێ: (سوێند به‌خوا - مادام باوه‌ر به‌خوا ناهێنن- ده‌بێت به‌ سوپایه‌کی وه‌ها و کۆمه‌له‌ سه‌ربازێکه‌وه‌ هه‌لکوتینه‌ سه‌ریان که‌ هه‌رگیز سه‌بازو سوپای ئاویان نه‌دی‌بێت و نه‌توانن به‌ره‌نگاری‌شی ببنه‌وه‌، پاشان ده‌بێت ده‌ریان که‌ین و به‌ ره‌زیلی و ر‌یسواییانه‌وه‌ له‌ ولات ده‌رچن... دوا‌ی ئه‌وه‌ (سوله‌یمان) که‌ به‌ سرووشی خوا ده‌یزانی ئهم هه‌ره‌شه‌یه‌ی شوینه‌واریکی گه‌وره‌ له‌ دل‌ی شازنی (سه‌به‌ه‌) و سه‌رکرده‌کانی ولاته‌که‌یدا دروست ده‌کات، ده‌سه‌به‌جێ ر‌ووی کرده‌ سه‌رانی حکومه‌ته‌که‌ی و لێی پرسین پێش ئه‌وه‌ی ئه‌و گه‌له‌ به‌ شازن و

دانيشتوانه كهيوه موسلمان بڼ، كى له نيوه ده توانيت تهخت و تاراجى شازنه كم
 بو بڼيت؟.. له وهلامى نهم پرسپاره دا كه سيكي هيڅگار گه ورو زه به لاح له
 تايه فې (جن) -كه نه وانش پام و دهسته ونه زهر له خزمه تي دابوون- هه ستاو
 گوتي: من ده توانم پيش نه وى له م كڅوونو و هيت هه ستيت نه و تهختي پادشاييه
 بو بهيتم، منيش بو نهم كار ه خوم به كه سيكي به هيزو ده سپاك ده زانم.. به لام
 كه سيك له پياوچاكان كه زانست و شاره زايي له رازو نه ينيه كاني كتبي
 خوا (ته ورات) دا هه بو و تي: من ده توانم له ماوه ي چاوترو كانيك دا پيش نه وى چاو
 هه لينيته وه نه و تهخت و تاراجه يت بو بهيتم.

جا كاتيک سوله يمان بريارى له سهر وته ي نه و پياوچا كه داو، كه نه و كار ه شي به و
 سپارد. خيرا كه وته زيکرو يادو سوپاسي خواو ده ستى به نزاو پارانه وه كرد، نيدى
 له ناكاودا ديتى، كه تهخت و تاراجى پادشايه تي نه واني له لا دانراوه، له سهر
 نه مه ش گوتي: نه مه له فزلو به خشى خواي په ورو گارمه تاكو تاقيم بكا ته وه
 كه ناخو سوپاسگوزاري ده م يان ناشكورو سپله ده م، دياره خواي په ورو ردگار يشم
 له وه بى باكه، به لام هه ركه سيك سوپاسي خوا بكا ت، نه و سوپاسي بو خو ي و له
 سوودو به رزه ونه ندي خويدا كرو وه، هه ركه سيك يش سپله و پى نه زان بى ت، نه وه
 دياره خواي په ورو ردگارم بى په رواو ده وله مهنده له وه و خاوه ني فزلو به خشى زورو
 نه پراوه يه.

دواى نه وه، (سوله يمان) فهرمانى ده ر كرو گوتي: هه نديك گوزران كاري به سهر
 تهختي پادشايه كه ي دا بڼن و رهنكو نه خشى لى بگوزن و پاشان بزاني شازنه كه،
 تهخت و تاراجى خزي ده ناسي ته وه، يان له وانه يه، كه شوي ني خويان نه ناسنه وه.. جا
 كاتيک (به لقيس) گه يشته نه و شوي نه، پي گوترا: نه ري تهختي پادشايه تي تو
 ناوايه؟ (به لقيس) يش گوتي: هه ر له وه ده چي ت و وه نه وايه.. ينگومان ني مه
 له مه و پيش زانياري يمان له سهر تواناو ده سه لاتي (سوله يمان) هه بو و پيش نه وه
 ته سليم بويو نه به ته ماي جهنگ و كوشتار نه بوو ين.. به لام نه و شتانه ي (به لقيس)

داينابوون بە خوا و دەپەرستى - لەجياتى پەرستنى خوا - ببونە بەرەست لەنيو دەروونيدا و ھەر خۆيشى لەنيو گەلنكى بئىيمان و كافردا دەژيا. جا دواى پرسیار پىي گوترا: بچۆرە نيو ئەو كۆشكەو، ئەویش بەرەو كۆشكەو ھەنگاوى ناو ديتى ئاويك لەبەردەم كۆشكەو ھەنگاوى - كە لەراستیدا بە شوشە سەرئاو ھەنگاوى گىرابو -، كاتيك بەلقىس ئاوەكەى بينى، واى زانى ئاويكى ھىجگار زۆرەو كراسەكەى ھەلكرەو قاچى دەرخست تا تەر نەبىت. سولەيان پىي گوت: پانتايى سەرئاو ھەنگاوى بە شوشە گىراو ھەو ترست نەبىت. ئىدى (بەلقىس) یش سەرى سورما لەو ھەموو سام دەسەلات و كۆشك و بەخشە ماددى و مەعنەويانەى، كە خوا بە (سولەيان) داو، بۆيە موسلمان بوونى خۆيشى تىدا راگەياندو گوتى: (خاويە بەراستى من ستمەم لەخۆم كەردووە، دە ئىتر وا لەمەولا منیش لەگەل سولەياندا تەسليمى خواى پەرورەدگارى جىھانيان بووم و ھاتمە سەر دىنى خوا.

چەند ھىما و ئامار ھەك لەو ئايەتانەو

- ۱- ھوكمرانى (سولەيان) - سلاوى لىي بىت - بۆ مۆڤو جنو بالئەو، ملەكەچى و گوپرايە لىيان بۆى، بالئەو كانىش بەشك بون لە سوپاكەى.
- ۲- بايەخدانى (سولەيان) بە سەربازانى، ھەرچەندە بالئەو ھەنگاوى بون، وەك لەو ھەدا دەردەكەو، كە بەنيو كۆمەلەى بالئەو كاندا گەراو ھەنگاوى پەرسىو ھەو.
- ۳- پەرۆش و سووربوونى فەرمانرەوا لەسەر كاروبارى سەربازەكانى، ئەمەش بۆ ئەو ھەو پشيو و ئالۆزى بەرپا نەبىت، ئەو ھەو (سولەيان) ھەر ھەشە لە سەربازىكى خۆى كەرد، كە (پەرسىمانكە) كە بوو، ئەمەش لەبەر ئەو ھەو بەبى ھۆيەكى ئاشكرا لە سوپاكەى ديار نەبو.
- ۴- شياو بوونى گەياندى سزا بە سەربازى كەمەرخەم و دواكەوتوو ناپىك، ئەمەش بەپىي و تەكەى (سولەيان): (لَا تُعَذِّبُهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أَذْبَحَنَّهُ).

۵- دادگەری فەرمانپەرەوا لەگەڵ کەسانی ژێر دەسەلاتیدا، ڕێگەدانیشی بە کەسانی کەمترەخەم بۆ بەرگری لەخۆکردن و خستەپرووی بەلگە و پوونکردنەوهکانی. ئەمەش ھەر بەپێی وتەکە (سولەیمان) کە دوای دەرپرینی ھەرەشەکە، سۆنیدیشی خوارد کە یان دەبیئت پەپوسلیمانکە بەلگە و پاکانەییەکی ئاشکرای لەسەر ھۆی بزربوونەکە ھەبیئت (أُولَئِتِي سُلْطَانِي مَبِين).

۶- بۆیری و نازایەتی مەروفی موسلمان، دەسپێشخەری و نواندنی دەسەلات، جا مادام ئەو لەسەر ھەق بیئت، بۆچی لاواز بیئت یان سەرشۆڕ بیئت؟ یان لاواز بکریئت و بترسینریئت؟ لەم چېرۆکەشدا پەپوسلیمانکە ھاتۆتەوہ بۆ لای (سولەیمان) و بە سەربەرزى و خۆراگرییەوہ قەسە لەگەڵدا کردووە و پێشی گوتووە: من لە ھەوالیک ئاگادار بووم کە تۆ لیی ئاگادار نیت، من لە گەلی (سەبەء) ھوہ ھەوالیکی راست و دروستم بۆ ھیناویت (أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بَنِي يَمِين).

۷- ھەموو تاکەکەسیکی نێو کۆمەلگەى ئیسلامی، سوورە لەسەر پاراستنی بەرژەوہەندیی ئەو کۆمەلگەییە و تەرخان کراوہ بۆ خزمەتکردنی، لە پێناویدا ھەول دەدات. پەپوسلیمانکە کەش چوہ بۆ لای گەلی (سەبەء) تاکو لەوێوہ چەند ھەوال و زانیارییە ک بۆ مەبەستی پاراستنی بەرژەوہەندی و خزمەتکردنی کۆمەلگەکە لەپێی سوپاکە (سولەیمان) ھوہ، بە دەست بیئیت.

۸- بێگومان پێ دەچیت فەرمانپەرەوای ولات ئاگاداری سەرچەم مەسەلە و کاروبارەکان نەبیئت، تەنانەت ھەرگیز ناتوانیئت ئاگاداری ھەمووی بیئت و زانیاری لەسەریان ھەبیئت، بۆیە لەمبارەییەوہ گۆی لە کەسانی دی دەگریئت و ئەوہی پێی دەگەینن، پەسندی دەکات. ئەو ھەوال و زانیاریەشیان لەسەر ئەو مەسەلانە لێ وەرەگریئت، کە لەخۆی نادیار و پەنھان بوون، ھەر بۆیەش پەپوسلیمانکە بە سولەیمانی گوتووە: من لە مەسەلەیک ئاگادار بوومەتوہ،

که هیشتا تو لێی ئاگادار نیت: (أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ).

۹- پێویسته ئهو ههوالو زانیاریانهی، که مروڤیکی موسلمان به کهسیکی کاربه دهستی دهگهیهنیت، راست و روون و ئاشکرا بنو لێیان دلتیا بیت لهپیش ئهوهدا بیانگهیهنیت، وهك چۆن پهپوسلیمانکه که به سوله یانی گوتبوو: من له ولاتی (سه بههه) وه ههوالیکی راست و دروستم بۆ هیناویت: (وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَاٍ یَقِینٍ).

۱۰- پهپوسلیمانکه که لیهاتوو بووه له دهرخستنی روالهتی راستهقینهی گهلی (سه بههه) داو، زیره کیش بووه له زانیانی راده و دیاردهی هیزو سوپاکه یاندا، ههروهك کارو رهوانبێژیش بووه له خستنه رووی راپورتی راستگۆیا نه له باره یانهوه، ئهوه بوو پوختهی واقعی ئهو گهلهی وه هاگیریهوه، که ئافرهتیکی تیا دا بینو، که پادشایاو سهروه ریانه وه له هه موو نازو نیعمهت و پله و دهسه لاتیکی پیدراوه، تهختیکی گه وره ی پادشاییشیان هه یه: (إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ).

۱۱- حاکمی (سه بههه) ئافرهت بووه، زۆر که سیش له میژوونووسان و شاره زایان ده باره ی ناوه کی، وایان دیاری کردوه، که ناوی (بهلقیس) بوو بیت، بهلام ئه مه به پتی فهرمووده یه کی راست (صحیح) ی پیغه مبه ر ﷺ رانه گه یه نراوه، له بهر ئه وه ئیمه راده وه ستین و دان به راستی و جیگیریی ئه وه ناوه دانانی نو، ره تیشی ناکه یه نه وه و نکولی له وهش ناکه ین، که ئه وه ناوه ی نه بوو بیت. به لکو وهك ته وای مه سه له نه زانراوه کانی تری قورئان مامه له ی له ئاستدا ده که ین.

۱۲- کورتیی وته ی پهپوسلیمانکه که له باسو وه سفی هیزی شازنی (سه بههه) دا، که به کورتی له باره یه وه گوتبووی: (وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ)، واش دیاره ئه مه هه مه لایه نه و گشتگیره و پهل ده هاوێت بۆ هه موو جۆره دیارده و رهنگ و

شیوهیه کی خیر و بیرو رزق و هیزو دهسه لات، چونکه خوا له هه موو شتی کدا بریکی پی به خشی بوو، سا ئیتر له بواره کانی سیاسهت یان ئابووری، یان کۆمه لئاسیدا بوویت، یاخود له بواره کانی رزق و رۆزی و درهخت و باخچه و میوه و سه وزه و ئاو و باران و مال و سامان و کور و کال و، دهوله مهندی و ئاسایش و هیمنی و هیزو دهسه لات و... پاشان ته ختی گه وهری پادشاییدا.

۱۳-بایه خدانی په پوسلیمانکه به زانینی ټایینی پادشاکه‌ی (سه‌به‌ه) و گه‌له‌که‌ی،
 نه‌وه‌یوو بینیبوونی، که له‌جیاتی خوا کړنووش بو خور ده‌به‌ن، نه‌مه‌ش
 به‌لگه‌به‌کی یه‌کلاکراوه‌یه له‌سهر نه‌وه‌ی، که نه‌وان (خور)یان په‌رستوه‌ه.

۱۴- پڙدی و ده مارگیری په پوسلیتمانکه که له سهر خوا په رستی و خوا به یه کگرتن و نیماندرایتی، له بهر نه وه نارهازایی دهر پریوه له سهر گه لی (سه به ۶) به هوئی کړنووش بردنیاں بؤ خور له جیاتی خوا، واق وړمانیشی له کړنووش نه بردنیاں بؤ نه خوایهی، که دانه ویلای له ئاسمانه کان و زهوی دهر دینیت و، ده شزانییت خه لکی چی ده کهن و، خواش همر خوی په روه ردگاری جیهانیان و په روه ردگار و خاوه نی عهرشی گه وره یه.

يېڭىگومان پەپوسلىمانكە كە بانگەوازكارى پىيى ئيماندارىتى بوو،
قەلاچۇكارى شىرك و كفر بوو، خاۋەنى ھەستىكى باۋەردارانەو دەمارگىرىيە كى
ئايىندارانەش بوو. موسلمانانىش لەو ھودھودە لە پىشتەرن، كە ئەو
ھەلۋىستەو ئەو ھەستە نايابەو، ئەو دەمارگىرىيە ھۇشيارانەشيان ھەبىت،
چونكە خوا لە قورئاندا فەرمانى بەو پىكر دوونو، ئەركى راپەراندىنى ئەو
فەرمانەشى پى راسپاردوون.

۱۵- هه‌موو دروستکراویک له‌و گو‌شه‌یه‌وه له‌ مه‌سه‌له‌کان تی‌ده‌گات، که جیی بایه‌خیه‌تی‌و، ئه‌و چاویلکه‌یه‌ش ده‌یان‌بینی‌ت، که به‌لایه‌وه گرنگه‌و، به‌و شیرازه‌ش ده‌یینی‌ت، که به‌چاکی ده‌زانیت.. ئا ئه‌وه‌ش په‌پوسلی‌تمان‌که‌کیه، که له‌ بواری پێ‌داویستی‌یه‌کانی خۆی‌و، له‌ بواری مه‌سه‌له‌کانی جیی بایه‌خی

خۆشیهوه خوا ده ناسیټ. خراش - به پتی زانیاری و ناسینی ئه و په پوسلیمانکه یه - ئه و خوایه یه، که دانه ویله له ئاسمانه کان و زهویه وه ده دینیټ.. وشه ی (خبه) له ئایه ته که دا ئه و دانه ویله شاراره یه ی نیو ناخی زهویه، که ئه ویش وه هه موو بالنده یه که بایه خی پی ده دات و به دهنووکى خۆی به دوایدا ده گهریټ و، ده زانیټ، که هه ر خوایه بو ی ده ده هیټ و پی ده دات، به لام دهنوکه که ی ته نه ا ئامرازیک و هۆیه کی رواله تییه .

۱۶- وا دیاره حیکمه ت له ئامازه ی په پوسلیمانکه که بو (عه رشی گه وری خوا)، بانگ کردنی خه لکی بیټ بو ئه و حه قیقه ته ی، که به رواله ت و باق و بریقی ژیا نی دنیا ته فره نه خۆن و، له کاتی به ده سه ته ینانی هه ندیک شتی دنیا دا له خۆ بور دوو بن، جا ئه گه ر شاژنی (سه به ء) خاوه نی عه رشیکی گه وره بوویټ، ئه و له حه قیقه تدا هاوتای هیچ شتی که نه بووه، چونکه خوا ی به هیژ و ده وه له مه ند هه ر خۆی خاوه ن و په روه ردگاری عه رشی گه وریه، جا داخۆ عه رشی شاژنی (سه به ء) له ئاست عه رشی خوا دا له کام جیگه و له کو یدا بیټ؟! ئه ی ئاخۆ گه وریه ی عه رشه که ی شاژنی (سه به ء)، به به راورد له گه ل گه وریه ی عه رشی خوا دا، له چ پله یه کدا بیټ و به چی پیوانه بکریټ؟

۱۷- پیویستبوونی دنیایی فه رمان په و له راستی و دروستی ئه و وته و هه و الانه ی، که پی ده گه یه نریټ و، که نابیټ خیرا و راسته وخۆ په سندیان بکات، چونکه له وانه یه گه یه نه ری وته و خاوه نی هه و ال راستگو نه بیټ، خۆ ئه گه ر راستگو ش بیټ، له وانه یه دنیایه نه بیټ له وه ی، که ده یلیټ. (سوله یمان یش- سلّوی لی بیټ- دوا ی ئه وه ی گو یی له وته کانی په پوسلیمانکه که بووه، پی گوتووه، که ئیمه له مه ولا له و وته و هه و الانه ت ده کو ینه وه، تا بزانی ئایا راست ده لیټ، یان درۆ: (قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ).

۱۸- په پوسلیمانکه که نیراویکی تاییه تی (سوله یمان) بوو بو لای شاژنی (سه به ء) و، په یامی ئه وه ی بو هه لگرتبوو، بیگومان هه میشه ئه و

په پوسلیمانکه یه بۆ بانگه وازی (سوله یان) هاتو چۆی ده کردو، سووریش بوو له سه ر بلاو کردنه وه ی ئایینه که ی. جا نه گه ر بالنده یه ک- که ئه رکێکی له سه ر نیه - و له سه ر راپه راندنی ئه م کاره سوور بیئتو، هه ولّ بدات، ئه ی ده بیئ موسلمان چۆن بیئت، که خوا ئه و کاره گه وره یه ی پئی راسپاردوه و فه رمانی راپه راندیشی پێداوه ؟!

۱۹- (سولهيمان) فەرمانى به پەپوسلىمانكە كەرد، كە لەكاتى گەيانەندى پەيامەكەيدا ئاگاداريان بىت و خۆشيان لى پەنا بدات و، نەھىلەت كارەكەشى كەشف بكرىت: ﴿أَذْهَبَ بِكَتْنِي هَذَا فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَأَنْظَرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ﴾ (النمل ۴۸)، بەپى ئەم فەرمانە، پەپوسلىمانكە كە دەبىت نامەكەى (سولهيمان)يان بەسەردا فرىداتە خوارەو، پاشان نەختىك لىيان دووركەويستەو، لە شوئىكى نزىكىشەو چاودىريان بكات و بيانينىت، كە ئاخو چى دەكەن و، ئنجا بزائىت كە ئەنجامى گفتوگو و راپرسى نىوانيان بەچى دەگات؟

۲۰- شازنه که، په یامی (سوله یمان) ی به پیروزو بایه خدار وهسف کردووه (إِنِّي أَلْقَى
إِلَى كِتَابِ كَرِيمٍ)، واش دیاره حکمت له وهدا شهو ییت، که به هوئی شهو ی
شازنه که پیشت (سوله یمان) ی ناسیییت و هه والی بیستییت و، زانیاری له سر
هیژو دهسه لاتیشی هه بو ییت. هه مدیسان شهو وهسفی په یامه به (پیروز)
ناماژیه بو هو شیاری و زیره کیی شازنه که و، به چاک دانانی و وهرگر تنی په یامی
پادشایان.

۲۱- شاژنه که دهقی نامه کھی (سوله یمان) ی بۆ گه له کهی خویندۆتوه:
﴿... بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳۰﴾ أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَىٰ وَأَتُوفِي مُسْلِمِينَ ﴿۳۱﴾ النمل﴾،
ئهم په پیامه ش له ههموو په یامه کانی دی، کورت ترو کاریگه رتیشهو، وهك
بروسکه یه کی کورت کراوه یه، ههموو وشه یه کیشی به بایه خه وه هه لښیراوه.

٢٢- سه‌ره‌پای کورتیی په‌یامه‌که‌و سه‌ره‌پای سووربوونیش له‌سه‌ر نه‌پازاندنه‌وه‌ی په‌یامه‌که‌ به‌و وشه‌ ناسکانه‌ی، که‌ هیچ پێویستی و ئاتاجێک به‌ بوونیان ناکات، به‌لام (سوله‌یمان)-سلّوای لیبیت- ده‌سپێکی نامه‌که‌ی به‌ناوی خوا هیشتۆته‌وه‌، که‌ نیوه‌ی نامه‌که‌ی پێ‌گرتووه‌. ئەمەش ئاماژەیە‌که‌ بۆ گ‌رنگی ده‌سپێکی نامه‌که‌ به‌ ناوی خواوه‌و، کردنه‌وه‌ی نووسینی نامه‌کان به‌و (بسم‌له‌)یه‌.

٢٣- (سوله‌یمان) -سلّوای لی بیت- یه‌ک داواکاری دیاریکراوی ئاراسته‌کردوون، که‌ به‌ (موسلمان)ی بینه‌ لای (وَأَتُوْنِ مُسْلِمِيْنَ). ئەمەش به‌لگه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر ئامانجی (سوله‌یمان) له‌ ر‌زگارکردنی ولّاتان و له‌ جه‌نگ و ک‌وشتاری له‌گه‌ڵ بێ‌باوه‌ران. بێ‌گومان ئامانجی (سوله‌یمان) ئەوه‌یه‌، که‌ خه‌لکی ته‌سلیم به‌ ئایینی خوا بن. (سوله‌یمان)یش به‌ جیهادی خو‌ی و تیکۆشانی پ‌یازی خوا، بانگه‌وازکاریک بووه‌ بۆ ئایینی خوا.

وادیاره‌ له‌مه‌شدا وه‌لامێک هه‌یه‌ بۆ ئەوانه‌ی، که‌ پ‌وخساری (سوله‌یمان) ده‌شیوینن و، وای داده‌نێن گوایه‌، ته‌نها له‌سه‌ر داگیرکردن و به‌رفراوان کردنی ولّات و زه‌ه‌وتکردنی خاکی که‌سان و گه‌لانی تر، به‌پێی هه‌وا و ئاره‌زووی حوکم و ده‌سه‌لاته‌که‌ی، سووربووه‌.

٢٤- حوکم و فه‌رمانه‌په‌ویی له‌ ولّاتی شانشینی (سه‌به‌ه‌)دا دیموکراسیانه‌ بوو-ئه‌گه‌ر ئەم ده‌رب‌رینه‌ جائیز بێت-، چونکه‌ شارژنه‌که‌ هه‌ر خو‌ی به‌ ته‌نیا بریارو ر‌اسپاردی ده‌رنه‌کردووه‌، به‌لکو گه‌وره‌پیاوانی ده‌وله‌ته‌که‌شی له‌وه‌دا له‌گه‌ڵ خو‌ی به‌شدار کردووه‌و له‌ مه‌سه‌له‌کاندا پاویژو پرس و رای پ‌ی‌کردوون ﴿قَالَتْ يَأْئِيهَا الْمَلَأُ أَفْتُونٍ فِيْ أَمْرِی مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتّٰی تَشْهَدُوْا ۚ﴾ النمل ٣٣. ..
واش دیاره‌ ئەمه‌ له‌و سه‌رده‌می سه‌رکو‌تکارییه‌ی ئەو ولّاتانه‌دا تاكه‌ شیوازیکی به‌دوورگیرای ر‌یساو ر‌ژیمی حوکمی نیو ولّاتی (سه‌به‌ه‌) بووه‌، له‌کاتی‌کدا ر‌ژیمه‌کانی حوکم، دیکتاتۆری و به‌پێی حوکمی تاكه‌که‌س بووه‌، که‌ حوکمیکی

په‌هاو بێ‌سنووری هه‌بووه‌و، هه‌ر حاكم خۆ‌یشی به‌ ئاره‌زووی خۆی بپارێه‌كانی ده‌ركردووه‌و، میلله‌تیش ته‌نها سه‌ر له‌قاندن و پا‌په‌راندن و قا‌یل بوونی له‌سه‌ر بووه‌. به‌پاستی وادیاره‌ و لا‌تی (سه‌به‌ء) له‌ رژی‌می حوكمه‌كه‌یداو به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ شی‌وازی حوكمی ئه‌و زه‌مانه‌، و لا‌تیکی پێشكه‌وتوو بووه‌و له‌پیش ئه‌وانی تهره‌ه بووه‌.

٢٥- سه‌یریش له‌وه‌دایه‌، كه‌ پیاوماقوولا‌نی (سه‌به‌ء) له‌ بیروپای خۆیان و له‌ پله‌وپایه‌ی كه‌سایه‌تیشیان دابه‌زیون و قا‌یل‌بون به‌وه‌ی، كه‌ ته‌نها شو‌ینكه‌وتوانی شا‌ژنه‌كه‌ بن و پا‌په‌رینه‌رانی هه‌ر فه‌رمانی‌کی بن، كه‌ ده‌ری ده‌كات، چونكه‌ ئه‌و شا‌ژنه‌ پرس و پای پێكردوون و ئه‌وانی له‌ بپاری و یاسادا به‌شدار كردووه‌، كه‌چی ئه‌وانیش گو‌توویان: ئی‌مه‌ خاوه‌نی هی‌زو ده‌سه‌لا‌ت و له‌شكری‌کی توند و به‌زه‌برین، به‌لام هه‌ر خۆ‌یشته‌ له‌ بپاردا سه‌رېشكیت و، پروانه‌ چی باشه‌ و فه‌رمان به‌چی ده‌كه‌یت: ﴿... نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ﴾ (٣٣) النمل ﴿... ئه‌و وتانه‌ی دوا‌ییش له‌ سروشت و ئا‌کاری ئه‌و گه‌له‌ بێ‌هی‌زو لا‌وا‌زكرا‌وانه‌یه‌، كه‌ به‌ خواستی خۆیان لا‌وازی و بێ‌ده‌سه‌لا‌تیان هه‌لب‌ژاردووه‌و سووریش بوون له‌سه‌ری، ئیدی گشت بانگه‌وازی‌کی تایبه‌ت به‌ بی‌داربو‌ونه‌وه‌و به‌هی‌ز بوون و سه‌ربه‌رزبو‌نیان ڤه‌ت كردۆته‌وه‌و، هه‌ر بارودۆخی پاشكه‌وته‌یی و سه‌رشو‌ری و بێ‌ده‌سه‌لا‌تیان به‌باشتر دانا‌وه‌.

٢٦- شا‌ژنی (سه‌به‌ء) له‌ وتاری خۆیدا حوكمی به‌سه‌ر هه‌موو پا‌دشا‌كاندا به‌وه‌ داوه‌، كه‌ شی‌وینه‌رن و هه‌ر و لا‌تێك داگیر بکه‌ن، تی‌کی ده‌ده‌ن و خه‌لكه‌ سه‌ربه‌رزكه‌ی سه‌رشو‌ر ده‌که‌ن و، ئیدی نه‌ریتی پا‌دشایانی داگیر‌كه‌ر هه‌ر ئا‌وا‌یه‌: ﴿... إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ (٣٤) النمل ﴿... به‌مه‌ش یه‌كه‌م جار مه‌به‌ستی له‌ پا‌دشا‌و پێغه‌مبه‌ر (سوله‌یمان)ه‌-سلا‌وی لی بی‌ت-، كه‌ به‌م ڤه‌نگه‌ش دیاره‌ سه‌رزه‌نشتی ده‌كات،

ههك ستایشی بكات. بئـگومان قسهكهش راست نیه و پهسند نیه كه دهـرهـقی سولهـیان وای گوتـوه. ههـندێك كهـشیش ئهـم وتهـیهـی شازنی (سهـبهـهـ) بهـگشتی بۆ ههـموو پادشایان بهـكاردێتنـو، ئهـم ئایهـتهـش دهـكهـنه بهـلگهـیهـك لهـسهـر فهـساد و كاری خراپهـ و شیواندنیان. بهـلام بهـلگهـهـینان بهـم ئایهـتهـ شیوازیکی راست نیهـ و دانیشی پێدا ناـریت. بئـگومان لهـلایهـكهـوه لهـوانهـوه بیانوهـكه راست بـیـت و مهـسهـلهـكهـش دروست و تهـواو بـیـت - ئهـمهـش لهـ زۆر جاردا ئاوايهـ-، چونكه ههـموو ئهـو پادشایانهـی، كه تهـواو بهـ ئایینی خواوه پابهـند نین، سوور دهـبن لهـسهـر فهـساد و بهـدكاری و بهـكۆیلهـگرتنی خهـلكانی تـرو سهـرشۆر كـردن و مل پـیـكهـچ كـردنـیان بۆ خۆیان.. بهـلام بهـلگهـ لهـم ئایهـتهـوه لهـسهـر ئهـو حاڵهـتهـ دروست ناكریت، چونكه ئایهـتهـكه وتهـی شازنی (سهـبهـهـ) ی گێـپـاوهـتهـوه، شازنی (سهـبهـهـ) یش لهـكاتی وتنی ئهـو قسهـیهـدا، مرۆفـیـکی بـیـباوهـر بووهـ و مهـبهـستیشی لهـ (سولهـیان) ی پـیـغهـمبهـر بووهـ-سلاوی لی بـیـت-، كه بهـ خراپهـكاری و شیواندن وهـسفی كـردوهـ، لهـبهـر ئهـمهـ چۆن وتهـی شازنیکی كـافـرو بـیـباوهـر بـكهـینه بهـلگهـ، كه سهـرزهـنشتی پـیـغهـمبهـریکی دادپهـروهـری پـیـدهـكات.

بئـگومان قورئان وتهـی كافرانیشی دیاریی كـردوهـ، لهـ دهـرووی گێـپـاوهـیهـی ههـوال و پـاگهـیانـدیهـوه، ههـندێك جاریش قورئان ئهـم وتانهـی پهـسند كـردوهـو، لهـ ههـندێك جـاری تـریشـدا بـیـدهـنگ بووهـ لهـ ئاستیاندا و تیشکی نهـخستـونهـته سهـر. لهـ ههـردوو حاڵهـتهـكهـشدا ئهـوه ناكریتـه بهـلگهـ لهـسهـر مهـسهـلهـیهـکی تاییهـتی، چونكه قورئان ئهـوهی هـیـناوهـتهـوه و گێـپـاوهـتهـوه. بئـگومان وتهـكانی كافران و بـیـباوهـران، كه قورئان گێـپـاوهـیهـیهـوه، بهـلگهـیان پـیـ ناهـیـتـیهـیهـوه، مهـگهـر تهـنها قورئان خۆی كـردبـنی بهـ بهـلگهـ. وتهـی شازنهـكهـی (سهـبهـهـ) یش بهـلگهـیهـك نیهـ لهـسهـر بهـدكـرداری و فهـساد ی پادشایان، بۆیه دهـبـیـت بۆ پـوـنـكـردنهـوهـی ئهـو ئیدیعایهـ، كه -زۆر جار- راسته بهـدوای بهـلگهـیهـکی وادا بـگهـڕێن، كه جـیـی بهـلگهـ پـیـهـینانهـوه بـیـت.

۲۷- شاژنی (سەبەء) پێگه چاره‌ی جهنگی له‌گه‌ڵ سوله‌ی‌ماندا هه‌ڵنه‌بژارد، به‌لكو دانوستان و ناشتی و هودنه‌ی هه‌لبژارد، له‌وانه‌یه‌ هۆی ئەمه‌ش له‌وه‌دا ئەوه‌ییت، كه ئافره‌ت -به‌سروشتی خۆی- هه‌زی له‌ جهنگ و كوشتارو توندوتیژی و خوین رشتن نه‌ییت. جا ئەگه‌ر ئافره‌تیك جله‌وی پادشایه‌تی گه‌لیكی به‌ده‌سته‌وه‌ ییت و پووبه‌رپووی هی‌رش‌ی دوژمنان بی‌تسه‌وه‌، ئەوا -له‌ زۆرجاردا- ئەو ئافره‌ته‌ خوازیاری كوشتارو پێكدادان ناییت، به‌م رهنه‌گه‌ش گه‌له‌كه‌ی خۆی له‌به‌رده‌م دوژمناندا مله‌كه‌چ و لاواز ده‌كات و له‌ده‌ستی‌ان ده‌دات.

۲۸- شاژنی (سەبەء) ویستی (سوله‌ی‌ان) تاقی بكاته‌وه‌، بزانی‌ت راده‌دی رژدی‌ی و سووربوونی له‌سه‌ر بانگه‌وازه‌كه‌ی بۆ ئیسلام چه‌نده‌و، ئاخۆ به‌و پیاویكی دڵسۆزی بانگه‌وازه‌، یان بازرگانی به‌ بانگه‌وازه‌وه‌ ده‌كات، هه‌ر بۆیه‌ش دیاری‌ی بۆ نارد و مال و سامانی له‌و دیارییه‌دا وه‌ك به‌رتیل خسته‌یه‌ به‌رده‌می تاكو ده‌ست له‌وان هه‌لگریت و وازیان لی بی‌نی‌ت تا هه‌ر له‌سه‌ر بی‌پاوه‌ری و شیرك و هاوه‌ل بۆ خوادانان بی‌ننه‌وه‌.

۲۹- شاژنی (سەبەء) ئەو مال و سامانه‌ی كه‌ پێشكه‌شی (سوله‌ی‌ان) ده‌کرد به‌ (دیاری) ناوی بردبوو (وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ رَجْعِ الْمُرْسَلُونَ)، به‌لام ئایا له‌ راستیدا ئەوه‌ دیارییه‌؟ نه‌خێر، به‌لكو ئەوه‌ به‌رتیل دان بووه‌ به‌ (سوله‌ی‌ان) تاكو ده‌ستی لی هه‌لگریت و وازی لی بی‌نی‌ت. به‌لام ناوی به‌رتیله‌كه‌ی به‌ (دیاری) بردوو، (سوله‌ی‌ان) یش ئەو به‌رتیله‌ی ر‌ه‌ت كردۆته‌وه‌ و به‌ نیراوه‌كانیشی گوتوو: (بِی‌گومان ئیوه‌ هه‌ر خۆتان به‌و جو‌ره‌ دیاری و مال و سامانه‌ د‌ل‌خۆشن، پێی ته‌فره‌ ده‌خۆن) (بَلْ أَنْتُمْ حَدِيثَتِ كُمْ نَفَرًا حُونَ).

ئهم دیارییه‌ش به‌ (به‌رتیل) دانراوه‌، چونكه‌ پێشكه‌ش (سوله‌ی‌ان)ی حاكم و پادشاو پێغه‌مبه‌ر كراوه‌، زانراویشه‌، كه‌ دیاری بردن بۆ فه‌رمانبه‌ر له‌ فه‌رمانگه‌كه‌یدا، ده‌سه‌لاتدار له‌ ده‌زگای ده‌سه‌لاتدارتییدا، (به‌رتیل)ه‌ نه‌ك (دیاری).

له قورئانی پیرۆزیشدا وشه‌ی (هه‌دییه‌) ته‌نها به‌ مانای (به‌رتیل) هاته‌وه‌، له‌وه‌ دوو جیگه‌یه‌ی سووره‌تی (النمل)، له‌وه‌ به‌سه‌رهاته‌ی سوله‌یمان له‌گه‌ڵ شاژنی (سه‌به‌ء) دا هاته‌وه‌ که‌ دووجار وشه‌که‌ دووباره‌ بۆته‌وه‌.

۳۰- خۆبه‌رز گرتنی (سوله‌یمان) -سلاوی لی بیّت- له‌سه‌روو مالّو سامانو له‌ناست ته‌فه‌ردان به‌مالّو سامانداو، پاشان برینی ڕێگای دانوستانو هودنه‌کارییو، به‌فیرۆنه‌دانی کات، له‌ کاری ناردنی نی‌رراوانو وه‌فده‌کاندا، ئه‌مه‌ش ده‌بی‌تسه‌ پێشه‌نگی‌ک بۆ فه‌رمانپه‌روا موسلمانانه‌کان له‌ ڕووبه‌ڕووبوونه‌وه‌ی دوژمنانیاندا. ئه‌وه‌بوو کاتی‌ک نی‌رراوانی (به‌لقیس) هاته‌نه‌ لای (سوله‌یمان) و دیارییه‌کانیشیان هێنابوو، سوله‌یمان پیتی گوت: ئایا ئی‌وه‌ به‌ مالّو سامان کۆمه‌کم ده‌که‌ن؟

﴿... أَتُمِدُّوْنَ بِمَالِ فَمَاءَ آتَنِ ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآءَ آتَكُمۡ بَلْ أَنْتُمْ مِهْدِيَّتَكُمۡ تَفْرَحُونَ ۖ﴾
 ﴿٣٦﴾ اَرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاِيْنَهُمْ بِمَجْدٍ لَا قِيْلَ لَهُمْ بِهَا وَلَخَرَجْنَهُمْ مِنْهَا اِذْ لَهُمْ صَعْرُونَ
 ﴿٣٧﴾ النمل

۳۱- هه‌ر له‌ وی‌ستگه‌ی چیرۆکه‌که‌دا، ئاماژه‌یه‌کی تر ڕه‌چاو ده‌که‌ین، ئه‌وه‌یه‌ دوژمنان هه‌میشه‌ سوورن له‌سه‌ر به‌فیرۆدانی کاتی نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامی له‌ دانوستانداو، سووریشن له‌سه‌ر خه‌ریکه‌کردنی به‌ شتی بی‌سودو بابه‌تی لابه‌لاو بی‌نرخ، تاكو له‌ مه‌سه‌له‌ بنچینه‌ییو گرنگه‌کان دووریان خه‌نه‌وه‌و له‌بیریان به‌رنه‌وه‌. وه‌ك چۆن شاژنی (سه‌به‌ء) ئه‌و ڕێگایه‌ی گرته‌به‌ر، کاتی‌ک نی‌رراوانی خۆی به‌ دیارییه‌که‌نه‌وه‌ بۆ لای (سوله‌یمان) نارد، تاكو سوله‌یمان بخته‌ سه‌ر خواستی دانوستانو هودنه‌و سازش. پێویسته‌ کاربه‌ده‌ستانی ئه‌م‌پۆی نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامیش، له‌م نیازه‌ گلاوه‌ی دوژمنان ناگادار بنو، ئاماخه‌که‌یان لی تی‌ک به‌دنو کاتیان پێ به‌فیرۆ به‌دنو به‌و شت و مه‌که‌ بی‌نرخانه‌شیانه‌وه‌ خه‌ریک نه‌بن، که‌ به‌ مه‌به‌ستی لادانیان له‌ نیازی بنچینه‌ییان، پێشکه‌شیان ده‌که‌ن.

۳۲- بهراستی لهم چیرۆکهدا ئەو هه‌لۆیسته به‌ته‌وژم و شیلگیرو یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یه‌ی سوله‌یمان کاریگه‌ریه‌یه‌کی راسته‌وخۆی له‌سه‌ر دوژمن هه‌بوو، ئەوه‌بوو شاژنی (سه‌به‌ه‌ه‌) خۆی به‌ده‌ست هی‌زو ده‌سه‌لاتی (سوله‌یمان) هه‌داو، (سوله‌یمان) یش به‌وه‌ی زانیو، ویستیشی چهند به‌لگه‌یه‌کی تر له‌ لاوازی و تیکشکانی ئەو شاژنه‌ ب‌خاته به‌رده‌می. جا نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامیش له‌کاتی‌که‌دا به‌ ته‌نگه‌یه‌ک، یان گرفتێ‌که‌دا تێده‌په‌ریتو، له‌ کاتی‌که‌شدا رۆبه‌رووی مه‌ترسییه‌کی وه‌ها ده‌بی‌ته‌وه‌، که‌ هه‌ره‌شه‌ له‌ وجود و ژیا‌نی ده‌کات، ئەوا پێ‌ویسته‌ هه‌لۆیسته‌ی‌کی توندو به‌زه‌بری هه‌بی‌تو، فه‌رمانه‌روایانی‌شی - له‌وانه‌ی، که‌ بریارو حوکیان به‌ده‌سته‌وه‌یه‌ - ده‌بی‌ت به‌وه‌په‌ری جوړنه‌ت و بو‌یری و خو‌راگری یه‌وه‌ رۆبه‌رووی دوژمنان بب‌نه‌وه‌و، به‌ ته‌واوی -چالاکی و چه‌له‌نگی و راستگۆیی و دڵسۆزی و خۆ بو‌ خوا یه‌کلاکردنه‌وه‌ - سه‌وداو ئالو‌یری له‌گه‌ڵ مه‌سه‌له‌که‌دا بکه‌ن.

۳۳- (سوله‌یمان) ویستی ئەو عه‌رشه‌ گه‌وره‌یه‌ی، که‌ شاژنی (سه‌به‌ه‌ه‌) خۆی پێ‌وه هه‌لده‌کێ‌شا، ئاماده‌ بکات و بی‌خاته به‌رده‌می شاژنه‌که‌ خۆی، تا لاوازیی شاژن به‌رامبه‌ر به‌ (سوله‌یمان) و، شکستی هی‌زه‌که‌ی له‌به‌رده‌م هی‌زی سوله‌یمانی پیشان بدات.

۳۴- (سوله‌یمان) -سلاوی لی‌ بی‌ت- که‌شی‌کی پێ‌ش‌بر‌کی‌ی له‌نی‌وان داروده‌سته‌که‌ی و، که‌سانی نزیک‌ی چوارده‌ه‌وریدا خو‌لقاندو پێ‌یشی گو‌تن: کامتان ده‌توانن، پێ‌ش ئەوه‌ی ئەوان به‌ حاله‌تی خۆ ته‌سليم کردن به‌ ئایینی خواوه‌ بی‌نه‌ لام، عه‌رش‌ی ئەو شاژنه‌م بو‌ بی‌نن؟.. له‌وه‌شدا هی‌زو تواناو وزه‌ی ئەو داروده‌سته‌و سه‌ربازانه‌ی لی‌ک جیاواز بوون. سوله‌یمانی‌ش له‌و مه‌سه‌له‌دا خۆی له‌به‌رده‌م دوو سه‌ودادا دی‌وه‌ته‌وه‌:

سه‌ودای یه‌که‌م: که‌شی‌کی هی‌جگار که‌ته‌و زه‌به‌للاح له‌ تاهه‌فه‌ی (جن) خسته‌یه به‌رده‌می و پێ‌ی گو‌ت: (من هی‌نده به‌هی‌زو ده‌ستپاکم، که‌ ده‌توانم پێ‌ش ئەوه‌ی کو‌تایی به‌م کو‌بوونه‌وه‌یه‌ت بی‌نیت عه‌رشه‌که‌یت بو‌ بی‌نم (أَنَا عَائِلُكَ بِهِ

قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ).

سهودای دوهم: نهو پیاوړی، که شاره زایی له سهر کتیبی (تهورات) هه بوو، خستیه بهرده می و پیی گوت: من ده توانم له ماوهی چاوتروکانیکت دا عهرشه که ت بۆ بیتم (أَنَا إِلَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ).

۳۵- لهو مهسه لهی (هیئانی عهرشه که دا بۆ سوله یان) چه ند لایه نیکی نه زانراو هه یو، نه قورنانو، نه فرموده ی راست (صحیح) یش، هیچ شتیکیان له سهر رانه گه یاندوه. بۆیه ئیمهش ناشیت، که له خو مانه وه نهو مهسه له نه زانراو شارراوانه پروون بکهینه وه، یان بهینه نیو قولایی باسو خواسیانه وه، به مه بهستی رونه کردنه وه شیان سهر که وینه سهر دهقه هه لبه ستراوه ئیسرا ئیلیه کان. بۆ نمونه هه ندیک لهو لایه نه نه زانراوانه ش، نهو هیه: نازانین ناوی که سه به هیرو زه به لاحه که ی تابه فعی (جن) چی بووه، ناشزانین چون دهیتوانی عهرشه که به سوله یان بگه یه نیت بهر له وهی لهو کو بوونه وه یه هه ستیت، ههروهک نازانین ناوی نهو پیاوچاکهش چیه که شاره زاییه کی له سهر تهورات هه بووه، ناشزانین فرمانه که ی له لای سوله یان چی بووه، نهو زانست و شاره زاییه هه ییووه، چند بووه، نهی چون توانیویه تی له ماوهی چاوتروکانی سوله یان و پیش کردنه وهی چاویدا عهرشه که ی شاژنی (سه به ۶) ی بۆ بهینیت؟!

به هه ر حال زانینی نه م لایه نه نادیارو نه زانراوانه ی نیو چېړوکه که ش په یوه ندی به ئیمه وه نیه، چونکه هیچ سودیک، یان زانستی که مان پې نابه خستیت.

۳۶- له کاری گه یاندنی عهرشه که دا به (سوله یان)، پله یه کی رېترو که رامه ت بۆ نهو که سه دانراوه، که زانست و شاره زاییه کی له سهر کتیبی تهورات هه بووه، موعجیزه یه کیشه بۆ سوله یان- سلأوی لی بیت- و دیارده یه که له توانای خوا ی به تواناو، سهر که وتنی کیشه بۆ هه قو، به زینه بۆ نهو ناهه قه ی، که شاژنی (سه به ۶) له سهری بووه.

۳۷- کاتیك سوله‌یمان عه‌رشه‌كه‌ی بیهی كه له به‌رده‌میدا دانراوه، چیی گوت؟

بێگومان سوپاسی خوای کردو ستایشی فەزل و به‌خششی کرد، كه ئەوه هه‌لسه‌نگاندنی خوايه‌ بۆی تا داخۆ سوپاسی خوا ده‌كات یان سپله‌ ده‌بیته‌، گوتی: ﴿... هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَشْكُرَ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌ كَرِيمٌ﴾ (النمل ۴۰) دیاره ئەو به‌هیزی خۆیه‌وه شانازی نه‌کردوه و ته‌فه‌ری نه‌خواردوه‌و، به‌ سه‌رگه‌ردانی و گومپایی و خۆ به‌ زل زانی و فه‌ساد و بێ‌باکیدا نه‌بووه، به‌لکو له‌به‌رده‌م هیزی خوادا له‌خۆ‌بوردوو سه‌رکزی بووه‌و، یادی خوای کردوو و سوپاسی چاکه‌و به‌خشی کردوو.

(سوله‌یمان)-سلاوی لی بیته‌- له‌م حاڵه‌ته‌شدا دووباره‌ پێشپه‌وه‌و سه‌رمه‌شقه‌ بۆ حاکم و فه‌رمانه‌روایان له‌ چۆنیه‌تی هه‌لس و که‌وتیاندا به‌رامبه‌ر هیزی ده‌سه‌لات و سه‌رکه‌وتیان.

۳۸- (سوله‌یمان) ویستی چهند رووداوێکی سه‌یرو کتوپرسی پیشانی شازنه‌که‌ی (سه‌به‌ه‌) بدات و، مه‌به‌ست له‌وه‌ش ده‌رخستنی لاوازی و هه‌له‌و نه‌زانیی شازنه‌که‌ بوو، ئەو رووداوه‌ سه‌یرو له‌ناکاوانانه‌ش، ئەمانه‌ بوون:

أ/ هیئانی عه‌رشه‌که‌ له‌ سه‌به‌ه‌وه‌ دواي ده‌رهێنانی بۆ لای (سوله‌یمان) و دانانی له‌به‌رده‌می شازندا له‌کاتی چوونه‌ ژووره‌هیدا.

ب/ گۆڕینی عه‌رشه‌که‌ به‌ هه‌ندیک ئالوگۆڕ له‌ شپۆه‌و دیه‌نه‌ ئاساییه‌کانیدا: ﴿قَالَ نَكِرُوا لَهَا عَرَشَهَا نَنْظُرَ أَنْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ﴾ (النمل ۴۱)

ج/ دانانی کۆشکێک له‌به‌رده‌میدا تاكو به‌سه‌ریا تیپه‌رپیت و لێی تیپه‌ر بیته‌، كه پاره‌ویکی شووشه‌یی بۆ دروستکراوو وادیاروو كه ئاو له‌ژیرییه‌وه‌یه‌تی، تا بیه‌خاته‌ سه‌ر ئەو خه‌یاڵی كه ئەو ده‌چیتته‌ ئاو ئاوه‌که‌وه‌و پیایدا ده‌روات.

۳۹- شازنی (سه‌به‌ه‌) له‌به‌رده‌م ئەو په‌رسیاره‌ی كه ده‌ربه‌اره‌ی عه‌رشه‌که‌ لێی کرا

زیرهك بوو، ئەوهو بوو كاتیك لیتی پرسرا: ئایا ئەمەیه عەرشهكەت؟ ئەویش كه دیتی بهدلتیاییهوه دانی پێدا نهنا كه ئەوه نیه، چونكه به تهواوهتی لهو عەرشهی خۆی دهچوو! ههروهها نهیشتی سهلماند كه ئەوهیه، چونكه لهپاش خۆی بهجیی هیشتبوو، جا ئاخۆ چی ئەمەیه گهیانداوتە ئەو شوینەو لهبهردهمی دایناوه، هەر بۆیهش كهوته حالهتیکی واق و پمانهوهو، تهنه زیرهکی و عهقلی خۆیشتی لهو حالهتهی دهرباز کرد، هەر بۆیهش له وهلامیدا گوتی: وهك ئەوه وایه كه عەرشهكەى من بێت.

ئەم وهلامهش بۆ هێلتیک پاشگهزی (خط الرجعة) بووه، چونكه نه نكوولی لیکردو نه دانیشی پێدانا.

٤٠- كاتیك پێی گوترا: بچۆره نێو كۆشكهكهوه.. شازن ئەوهی به شوینیکی پر له ئاو هاته بهرچاو، هەر بۆیهش نهختیک کراسهكەى بهرزکردهوه هەردوو پێی دهخست تا خۆی بۆ پۆیشتن بهنیو ئاوه زۆرهكهدا ئاماده بكات، ئەم جموجوولهش به ساویلکەیی لیکدرايهوه، هەر بۆیهش بهسەریا هاتن و گالتەیان پێکردو پیشیان گوت: ئەمە كۆشكێكه له شوشەى پروون و لووس بنیات نراوه.

لهلایهکی ترهوه بانگهشهچیانی ئەفسانه و شته سهیرو سهمهرهکانی (ئیسراییلیات) لیکدانهویهکی سهیرو نامۆیان بۆ حالهتی قاچ دهخستنی شازنهكه هیناوهتهوهو، وای دهگهیهنن گوايه شازنی (سهبههه) -كه ناوی (بهلقیس)یان لی ناوه- له دایکێکی (جن) بووه، هەر بۆیهش دوو قاچی وهك قاچهکانی (جن)ی ههبووه، كه لهقاچی مهردهچوون، جا گوايه (سولهیمان) ویستویهتی لهوه دلتیا بێت، هەر بۆیهش زهمینەى كۆشكهكەى له تهختیکی بنیات نراو له شووشه كه ژێرهكەى ئاو بووه، بۆ شازنهكه پێكخستوهو، ئیدی كاتیك هەردوو پێی بینیه، وهك دوو پێی جوانی مرۆڤ هاتوونه بهرچاوی.. بێگومان ئیمهش نابیت قورئانی پیرۆز بهو شته سهیرو نامۆ پووچهلانه تهفسیر بکهین.

٤١- شاژنی (سه‌به‌ء) هه‌ستی به‌هه‌له‌ی خۆی کردو زانی که هیچ شتیکی وای به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ هێزی (سوله‌یمان) دا نیه‌و زانیشی که شکست و ده‌سته‌وسانه‌ له‌ کاری به‌ره‌نگاری‌بوونه‌وه‌یدا، هه‌روه‌ک زانی‌بووشی که ئه‌و خۆی له‌سه‌ر ڕیپازیکی نابه‌جێ و پووچه‌له‌، چونکه‌ هاوه‌ڵی بۆ خوا داده‌ناو، په‌یی به‌وه‌ش بردبوو که (سوله‌یمان) له‌سه‌ر هه‌قه‌و هه‌ر ئایینه‌که‌ی ئه‌وه‌یش راست و دروسته‌و، خواش باوه‌ری خستبووه‌ نێو دڵیه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ شانه‌که‌ به‌راشکاوی گوتی: خواجه به‌پارستی من سته‌مم له‌خۆم کردووه‌و، ئه‌وا منیش له‌گه‌ڵ (سوله‌یمان) دا خۆم ته‌سلیم به‌ ئایینی خۆی په‌روه‌ردگاری جیهانیان کرد“ ﴿... رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (النمل ٤٤).

٤٢- دوا‌ی ئه‌و خۆ ته‌سلیم کردنه‌ی شاژنی (سه‌به‌ء)، قورئانی پێرۆز بێ‌ده‌نگ بووه‌ له‌سه‌ر هه‌وال و به‌سه‌رهاتی تری شاژنی (سه‌به‌ء) و (سوله‌یمان)، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌ر په‌رسیاریک له‌سه‌ر حاڵه‌ته‌کانی دوا‌ی ئه‌وه‌ بکریت ئه‌وا په‌رسیاره‌کان به‌بێ‌ وه‌لامیکی راست و متمانه‌ده‌ر ده‌می‌ننه‌وه‌.

هه‌ندیک له‌و په‌رسیارانesh که خولقی‌نراون“ وه‌ک ئه‌وه‌ی ئایا سوله‌یمان ئه‌و ژنه‌ی خواستوه‌ بۆ خۆی یان نا؟ ئه‌ی ئایا ئه‌و شانه‌ له‌ ولاتی (سوله‌یمان) نیشته‌جێ بووه‌، یان گه‌راوه‌ته‌وه‌ بۆ (سه‌به‌ء)؟ ئایا گه‌له‌که‌شی باوه‌ریان به‌خوا هی‌ناوه‌و چوونه‌ته‌ سه‌ر ئایینی (سوله‌یمان)؟ .. ئایا (سوله‌یمان) بووه‌ به‌ پادشای یه‌مه‌نیش یان نا؟ په‌یوه‌ندیی نێوان (به‌نی ئیسرائیل) و (دانیشتوانی سه‌به‌ء) چۆن بووه‌ دوا‌ی مردنی (سوله‌یمان) و مردنی شاژنی (سه‌به‌ء)؟

هه‌موو ئه‌م په‌رسیارانesh، هیچ وه‌لامیکیان له‌ قورئاندا نیه‌، چونکه‌ سه‌رچاوه‌ راست و دروسته‌کانیش هی‌چیان له‌باره‌وه‌ نه‌وتوه‌. له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئی‌مه‌ش ده‌بی‌ت له‌ ئاست ئه‌و سه‌رچاوانه‌دا بێ‌ده‌نگ بینو، بۆمان شیوا نیه‌ که‌ به‌جینه‌ سه‌ر ده‌قه‌

ناراسته ئیسرائیلییه کان و شته پرچه له کان و ئه فسانه کانیان به مه بهستی ئه وهی
گوايه وه لایمی ئهم پرسیارانه یان لی دهریئین.

به راستی ئه و ویستگهی کۆتایی پی هیئانه ی به سه رهاتی (سوله یان) له گه ل
شاژنی (سه به ء) له سووره تی (غل) دا کۆتایی پی هیئانیکی ئیماندارانه ی
ئامانجدارانیه، چونکه دوایین دیمه نی ئه و به سه رهاته ته سلیم بوونی شاژنی
(سه به ء) و چوونه نیو ئایینی خوا و تورپدانی شیرک و کفرو، خو سپاردنی له گه ل
(سوله یان) ی بانگه وازکارو پیغه مبه ردا به خوا ی پهروه ردگاری جیهانیان.. هه ر ئه
کۆتاییه ی به سه رهاته که ش ئاماژه بو ئامانجی باسکردنی چیرۆک ده کات که
بانگه وازکردنی بانگه وازکارانه بو شوین پی هه لگرتنی پیغه مبه ری ئازیز (سوله یان)
-سلاوی لی بیّت- له مه سه له ی بانگه وازکاری دا که بانگه وازه که یان بکه نه
ئامانج و پیویسته بانگه وازکراوانیش به ره و ئیسلام ئاراسته بکه نه و به کرده وهش
وابهسته و په په وکاری بن.

پوختهی به سه رهاتی سوله یمان له گه‌ڵ شاژنی (سه به‌ه‌ دا)

له‌ کۆتایی ئهم باسه‌ماندا پوختهیه‌ك له‌ سه‌ر چیرۆکی سوله‌ یمان له‌ گه‌ڵ شاژنی (سه به‌ه‌ دا) دیاری ده‌که‌ین، که ئه‌مه‌یه‌:

بێگومان دانیشتوانی (سه به‌ه‌) له‌ سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وه‌ایی شاژنه‌که‌ یاندا گه‌یشته‌بوونه‌ قۆناغێکی پێشکه‌وتوو له‌ هی‌زو ده‌وله‌مندی و خوشگوزه‌رانی و نیعمه‌تی زۆردا (وَأُوْتِيتَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ)، به‌م رسته‌ گشتگیر و هه‌مه‌گیره‌ش گوزارشتی له‌و هه‌موو لایه‌نه‌ دیار و پێشکه‌وتوو و کردوو، شاژنه‌که‌شیان له‌ کاروباری فه‌رمانه‌وه‌ایی و حوکمیدا راوی‌و پرس و پای به‌ گه‌له‌که‌ی و پیاوماقوولانی گه‌له‌که‌ی کردوو. به‌لام وادیاره‌ ئه‌و گه‌له‌ و پیاوماقوولانیشیان ته‌نها شوینکه‌وته‌ و گوێرایه‌لی بوون و ئاماده‌ی پا‌ه‌رینی فه‌رمان و پاسپارده‌کانی بوون. جا کاتێک (سوله‌ یان) یش له‌رێی په‌پوسلیمانکه‌که‌وه‌ به‌و حاله‌ته‌ی زانیوه‌، بانگه‌وازی کردوو به‌و رێی ئیمانداریتی و باوه‌ره‌ینان و چه‌ند دیه‌نیکی سه‌رسو‌ره‌ین و کتوپ‌ری به‌و ئاماده‌کردوو، شاژنه‌که‌ش به‌و دیه‌نانه‌ هه‌ستی به‌ لاوازی و شکستی و نه‌فامیی خۆی کردوو، به‌ دڵنیاییه‌وه‌ هه‌ستی به‌ را‌ده‌ی هی‌زو پێشکه‌وتنی له‌شکری سوله‌ یان کردوو، هۆی ئه‌مه‌شی به‌و راستی و دروستیی دینه‌که‌ی گه‌راندۆته‌وه‌، هه‌ر بۆیه‌ش چۆته‌ سه‌ر دینی (سوله‌ یان) و خۆی به‌ خ‌وای په‌روه‌ردگاری جیهانیان سپاردوو.

باسی چیرۆکەکه له سورەتی (سەبەء)دا

ئێستاش دەگەرێینەوه بۆ سورەتی (سەبەء) تاكو چەند ئاماژەو پەندو وانەى لى دەرهێنین، لەمەشدا لەو باسەوه دەست پێدەکەین، که دەربارەى چیرۆكى (سەبەء) هاتوہ..

بێگومان پێشتر باسى بەسەرھاتى (داود) و (سولەیمان)ى كۆرى-سلەویان لى بیّت- هاتووہ، بەو پێودانگەى دوو پادشای دادپەرورەو باوەردارو سوپاسگوزارى خوابوون. پاشان چیرۆكى (سەبەء) بەدواياندا وەك نمونەىك لەسەر بى-باوەرى و ستەمكارى و بى-پەرەى هاتووہ.

مامۆستای پێشەوا (سید قطب) لەسەر ئەم چیرۆکەو پەيوەندى بەو بەسەرھاتەى نێوان سولەیمان و شازنى (سەبەء) له سورەتى (النمل)دا، گوتووێت:

"له چیرۆكى بنەمالەى (داود)دا لاپەرەى باوەرپێنان بەخواو سوپاس لەسەر فەزلى بەخششەکانى، و، رەفتارو مامەلەى جوان لەسەر نىعمەتەکانى، پێشان دەدات. لاپەرەى بەرامبەریشى لاپەرەى چیرۆكى (سەبەء)ە. له سورەتى (النمل)دا بەسەرھاتو رووداوەکانى نێوان شازنى ئەو گەلەو، نێوان (سولەیمان)ى باس کردوہ. لێرەشدا لەم سورەتى (سبأ)دا هەواڵیان لەدواى چیرۆكى (سولەیمان) هاتووہ. ئەمەش وادەگەيەنێت كە ئەو رووداوانەى لەم چیرۆکەدا هەيە دواى سەردەمى بەسەرھاتەکانى نێوان شازنەكەو (سولەیمان) هاتووہ. ئەوێ زیاتر ئەم گریمانو بۆچوونەش بەهێز دەكات، ئەوێهە كە ئەم چیرۆکە لێرەدا- لەم سورەتەدا- دەربارەى بى-باكى و نەزانین بە نىعمەتى خوايەو، لەناوچوونى ئەو نىعمەتانەيەو، پەرتەوازەبوونیانە لەدوايیداو بە هەموو شیۆهەكىش پارچەپارچەو بەش بەش دەبن، لەكاتێكدا لە سەردەمى ئەو شازنەى، كە بەسەرھاتەكەى له سورەتى

(النمل) دا هاتوو له وه پهی دهسڕۆیشتویی و دهوله مه ندییدا و له خیر و بیرکی هه مه جوریشدا بوون.

ئه مهش به پیتی گیرانه وه که ی په پوسلیمانکه بو (سوله یان): ﴿إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾ (٢٣) وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ... (النمل) ﴿٢٤﴾، بیگومان دوا ی ئه م گیرانه وه یهش باسی به سه رهاتی ئیسلام بوونی شازنه که هاتوو که هاوکات له گه ل سوله یاندا ئه ویش خۆی ته سلیمی خوا ی په روه ردگاری جیهانیان کردوو.

لیره شدا روودا وه کانی چیرۆکه که له دوا ی ئیسلام بوونی شازنه که و خۆ ته سلیم کردنی به خوا و ئایینی خوا، هاتوو نه ئارا وه و ئه و کاره ساتانهش ده گیریتته وه، که به هۆی به سه لده ره چوونیانو به دکارییه کانیانه وه و سوپاس نه کردنی خوا له سه ر ئه و هه موو نیعمه ته ی پیتی دابوون به سه ریاندا هاتوون^(١).

(١) سید قطب: فی ظلال القرآن / ٥ : ٢٩٠٠ .

فهرموودهیهکی صحیح له سههر چیرۆکی (سه بهه)

له (ابن عباس) هه-خوایان لی پازی بئ- گیراوه تهوه، که پیاویک ده باره ی (سه بهه) پرسیری کردوه له پیغه مبهری خوا ﷺ که ئایا (سه بهه) پیاویک بووه، یان خاکیک بووه؟ پیغه مبهریش ﷺ له باره یه وه فهرموویه تی: ((بَلْ هُوَ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ فَسَكَنَ الْيَمَنَ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَبِالشَّامِ أَرْبَعَةٌ، فَأَمَّا الْيَمَنِيُّونَ فَمَذْحِجٌ وَكَنْدَةُ وَالْأَزْدُ وَالْأَشْعَرِيُّونَ وَأَتَمَارٌ وَحَمِيرٌ، وَأَمَّا الشَّامِيَّةُ: فَلَحْمٌ وَجُدَامٌ وَعَامِلَةٌ وَغَسَّانٌ))^(۱).

واته: (سه بهه)، پیاویک بوو که ده کوری بووه، شهشیان له یه مهن نیشته جی بوون و چواریشیان له شام، ئهوانه ی له یه مهن بوون: (مه ذحیح) و (کینه ده) و (ئه زد) و (ئه شعرییه کان) و (ئه نمار) و (حیمیه ر) بوون، ئهوانه ش که له شام بوون: (له خه م) (جو دام) و (عامیله) و (غه سسان) بوون.

ده باره ی مانای ئه م فهرمووده یه^(۲)، (ابن کثیر) گوتویه تی: "مانای ئه و پرسته یه ی نیو فهرمووده که (ولد له عشرة من العرب) ئه وه ده گه یه نیّت که ئه وه که سه ن که له وه چه ی خۆی بوون و، په چه له کی هۆزه عه ره به کانی یه مهن ده چیته وه سه ر ئه وان، به لام هه مو کوره کان له پشتی خۆی نه بوون، به لکو هه ندیکیان له پشتی خۆی و هه ندیکێ تریشیان له کورانی ئه و یان له نه وه کانی تری بوون و له نیوان ئه وان و (سه بهه) خۆیدا دوو پشت یان سێ پشت، یان که متر، یان زیاتر هه بووه.

(۱) رواه أحمد والطبراني والحاكم وقال عنه ابن كثير ان اسناده حسن. وقال أحمد شاکر في تحقيق احاديث ابن عباس في مسند أحمد: اسناده صحيح... بروانه مسند أحمد بتحقيق احمد شاکر (۴: ۳۲۲) حديث رقم (۲۹۰۰).

(۲) ئه م فهرمووده یه ی (ابن کثیر) له سه ری دواوه به م شیویه یه: ((رَجُلٌ وَلَدَ لَهُ عَشْرَةٌ مِنَ الْعَرَبِ، فَنَتَمَّ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ)) رواه ابو داود. واته: پیاویکه ده کوری عه ره بی هه بووه، شهشیان به ره یه مهن چوون و چواریان به ره و شام چوون.

دەربارەى مانای پرستى (فتيامن منهم ستة وتشاءم منهم أربعة) واتە: له دواى
ئەوہى خوا لافاوہ بەھيژەكەى ناردۆتە سەريانو، ھەندىكيان له ولاتەكەى خويان
نيشتەجى بوونو، ھەندىكى تريشيان لەويۆ ھەرچوون بۆ ولاتانى تر^(۱).

(سەبەء) بەلگەيەكە

خوا فەرموويەتى: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ...﴾ (سبأ)

لەم فەرمایشتەدا وشەى (آيَةٌ) مانای بەلگەو نیشانەيەكى ديارو،
دەلالەتییكى پۆشنو، پەندىكى کاریگەر دەگەيەنیت، ھۆکارو پرووبەندى (بوون بە
بەلگەو نایەت و بوون بە پەند)یشیان لەوہوہ بووہ کە ییگومان خوا نيعمەت و
خيروبيزىكى فرەو زۆرى بەسەرياندا پڑاندبوو، داواى خواپەرستى و شوکرانەبۆيزى
لى کردبوون، بەلام ئەوان سەرىچيان کردو، بە سېلەو بىباوہرو ستەمکارو
زۆردار ھەرچوون. خواش سزای خۆى پىگەياندنو، فەرمانى خۆى بەسەردا جى بەجى
کردنو، ياسای خۆى لەسەر پيادەکردنو، ئیدی ھەموو نيعمەت و خيروبيزىكيان
لەناوچوو. بەم رەنگەش بوون بە نمونەيەكى کردەيى و واقیعی بۆ ھەرکەسێك کە لە
فەرمانەکانى خوا ھەلگەپیتەوہو نيعمەتەکانى خوا لەسەر ئاقارو پرووبەندىكى تر
بەکار بێنیت.

یىگومان قورئانى پېرۆز خەلکى ئاگادار دەکاتەوہ - بەتایبەتى دەولەمەندو
خواپیداوان - لەوہى کە نايیت رېبازى (سەبەء) بگرنە بەرو، نايیت وەك ئەوان بن،
تاكو ھەمان سزا کە بەوان گەيەنرا، بەمانیش نەگەيەنریت. بەراستى لە گەلى
(سەبەء)دا نايەت و بەلگەى خوا ھەيە، بەلام کيئ ئەوانەى سوودى لى دەبينن؟!

(۱) تفسیر ابن کثیر/ ۳: ۵۳۲ .

کێن ئهوانه‌ی په‌ندو عیبه‌رتی لی وه‌رده‌گرن؟ دیاره هه‌ر باوه‌رداران‌ی خاوه‌ن هه‌وش و عه‌قلن که خاوه‌نان‌ی دله زیندوو‌ه‌کانیان و تیپه‌وانینه راست و دروسته‌کانن.

وه‌لی کهسانی کۆیله‌بو‌ی مال و سامان و هه‌وا و ئاره‌زووبازی، هیچ په‌ندو عیبه‌رت و ئامۆژگارییه‌ک له‌و چیرۆک و پروداوانه و هه‌رناگرن، چونکه ئه‌وان جو‌ره دلیکیان هه‌یه که پیتی تی‌ناگه‌ن و بیرناکه‌نه‌وه‌و، جو‌ره چاوانیکیان هه‌یه، که پێ‌یان نابینن و جو‌ره گۆیه‌کیشیان هه‌یه، که پیتی نابییستن، ئه‌وانه وه‌ک ئاره‌لان و ان و بگه‌ر له ئاره‌لانی‌ش گومپا‌ترن، له‌به‌ر ئه‌مه ده‌بینیت، ئا ئه‌وانه ئاو‌ر له ئایه‌ت و به‌لگه و نیشانه‌کان‌ی خوا ناده‌نه‌وه.. ئه‌ی داخۆ چه‌ند ئایه‌تی دیکه و چه‌نده‌ها به‌لگه و نیشانه‌ی پروون و ئاشکرای تر له ئاسمان و زه‌ویدا به‌دی‌ی بکه‌ن و چاویان پێ‌دا تیپه‌پینن و که‌چی رویان لی وه‌ربگێرن؟!

نیعمه‌ته‌کان‌ی خوا بو‌گه‌لی (سه‌به‌ء)

قورئانی پیرۆز به‌دریژی‌ی باسی ئه‌و هه‌موو نیعمه‌ت و به‌خششه زۆرانه‌ی نه‌کردوو‌ه، که خوا به‌گه‌لی سه‌به‌ئی دابوو، به‌لکو به‌رسته‌یه‌کی کورت خستویتییه پروو، که خوا تیایدا فهرموویه: ﴿جَنَّاتٍ عَنْ يَمِینٍ وَشِمَالٍ﴾ دوو باخی گه‌وره و پر میوه و خۆراکی هه‌مه‌جو‌ر له‌لای راست و له‌لای چه‌پانه‌وه.

ئه‌مه‌ش یه‌ک رسته‌یه، به‌لام رسته‌یه‌کی بێ‌وینه‌و مو‌عجیزه‌دارو وینه‌کیشه، که وینه‌یه‌کی هونه‌ریی ئه‌و نیعمه‌تانه بو‌ خوینه‌ر ده‌کی‌شیت و، سی‌به‌ری راده‌و رپژه‌ی زۆریی نیعمه‌ته‌کان‌یشی ده‌خاته سه‌ر، به‌مه‌ش ئاتاجی به‌هیچ شیکارو لی‌کدانه‌وه‌یه‌کی درێژ نابیت. چونکه بێ‌گومان نیعمه‌ته‌ خوایه‌کان له‌ دوو باخی گه‌وره و پر به‌روبو‌ودا ره‌نگی داوه‌ته‌وه، باخیکیان له‌لای راستیانه‌وه‌و، ئه‌وی تریش له‌لای چه‌پانه‌وه (عَنْ يَمِینٍ وَشِمَالٍ). ئه‌مه‌ش هی‌مای به‌پیتی و زۆریی به‌روبو‌وم و خۆشگوزه‌رانی و شت و مه‌کی جوانه.

ئیدی مړۆڤ له دنیا لهوه زۆرتر چیی دهوێت، که ههمیشه بهنیو باخانی پر له بهروبووم دهوله مهندي لای راستو لای چهپی ناوچه کهیدا بگهڕیت؟! له م نایه ته شدا ههلبژاردنی وشه ی (جَنَّة) بۆ باخه کان ئاماژهیه بۆ ئهو ههموو دهوله مهندي و تیرو تهسه ری و نیعمه تی ههمه جوړو بهروبوومه زۆره ی، که خوا پیی به خشیبوون. ئه مه بههۆی ئهو ئاوه شه وه بو، که خوا شاره زایی هه لگرتن و به ندردن و به کاره یان و پاوان کردنی ئهو ئاوه ی پی دابوون، له کاتی کهدا کۆنترۆلیان کردبوو و ئهو دوو باخه پر له خێرو به ره که ته یان پی دروست کردبوو.

باخی بی باوه ران له دنیا دا براوه و له ناوچه وه

قورئانی پرۆز بۆ گوزارشت له نیعمه ته کانی بی باوه ران له دنیا دا، زاراوه ی (جَنَّة) یان (جَنَّتین) یان (جَنَّات) ی داناوه، له بهر ئه وه ی ئه وان ئهو نیعمه ت و خێرو خوشی یه ی، که له دنیا دا تیایدا ده ژین ههر ئه وه به به هه شتی خواراوی خۆیان داده نین، ئیدی باوه ر ناهینن به هه بونی به هه شتی، که هاوتای به هه شته که یانه، جگه له وه ی چندان هینده ش فه زل و به ره که تی هیه. وه ک تی بینیش ده کری ت قورئانی پرۆز دوا ی باسی ئهو جوړه باخ و به هه شته دنیا یانه ی کافران و، دوا ی باس کردنی له ناوچه و نیعمه ته کانیان، باسی ویران کردنی باخه کانیان و نه مانیشیان کردوه، که له سه ر زه ویدا نه هیلراونه ته وه، وه ک له و چیرۆکانه ی تر دا چه ند نایه تیکیان له سه ر ها تووه و خوا ئاماژه ی بۆ کردوون، بۆ نمونه ش:

١/ ئه وه تا گه لی (سه به ء)، خوا نیعمه تیکی گه وه ی پی دابوون، که له هه ردوو لای راست و چه پانه وه بوو، هه موو نیعمه ت و بهروبوومیکی خوشیان لی ده چنییه وه، به لام کاتی ک سپله و پی نه زان و بی باوه ر سو سته مکار ده رچوون و، پرویان له سوپاسگوزاری و خوا به رستی وه رگێرا، خواش ئهو دوو باخه پر له میوه و گه وه و فراوانه ی بۆ له ناو بردن و، بۆی گوژپین به دوو باخی پر درک و دال و بهروبوومی تال و دره ختی بی بهر، له گه ل چه ند دره ختیکی که می (سیدر).

٢/ ئەوەش خواوەنی هەردوو باخەکەیە، کە لە سورەتی (کەف) دا چیرۆکەکەی گیراوەتەو، کە خوا پێشتر دوو باخی لە تری و دەورگیراوە بە دارخورماو لەنیوانیشیاندا کشتوکالتی پر لە خێرو بەرەکت هەبوو، هەردوو باخەکەش بەروبوومی خۆیان هەبوو، هیچ کەم و کورپیەکیشیان نەبوو، ئەمە جگە لەوێ رووباریکیش بە نیوانیاندا راکیشرابوو ﴿...جَنَّيْنٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بَخِلٍ وَجَعَلْنَاهُمَا زَرْعًا﴾ (٣٢) ﴿كَلَّمَا الْجَنَّيْنِ ءَأَنْتَ أَكْلَاهَا وَلَمْ تَطْلِمِ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا﴾ (٣٣) الکەف ﴿﴾.

بەلام دای ئەوە چیی بەسەر هاتوو؟ بەهۆی کفر و بێباوەڕیی خواوەنی هەردوو باخەکە و بێباکی و بەخۆنازینی و لەخۆبایی بوونیەو، بەروبووم و باخەکانی لەناو براوە، کابرای خاوەنیشیان هەردوو دەستی بەیه کدا داوە و تووشی هەسرەت و پەژاریەکی زۆربووە بەهۆی ئەوێ، کە دیویتی هەردوو باخ و مال و سامانەکەشی رووخاون بەسەر زەویدا و کە پرو ساباتەکانیشی رووخاون لەناوچوون ﴿وَأُحِيطَ بِشَرِّهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ (٤٢) الکەف ﴿﴾.

٣/ ئەوەش خواوەنانی باخەکە لە سورەتی (قلم) دا: ﴿إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ﴾ (١٧) ﴿وَلَا يَسْتَنْوُونَ﴾ (١٨) ﴿فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ﴾ (١٩) ﴿فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ﴾ (٢٠) القلم ﴿﴾.

٤/ ئەوەش گەلەکە فیرەو، کاتیک بە دەم بانگەشە و پرپاگەندە فیرەو نەو چووبوون و دژایەتی و بەرەرهکانیی (موسا) یان کردبوو، سلاوی لی بئی - و لە کاتیکدا بە (موسا) گەشتەنەو، خوا لە گەل فیرەو وندا سەرنگوومی کرد، بەم پێیەش لە هەموو باخ و باخات و کانیایکی خۆیان دەرپەراندن و لە هەموو

گهغینه و مال و مولک و پله و پایهیه کیشی دابرین و، به میرات گه یاندنی به نه وهی ئیسرائیل ﴿فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِّنْ جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرٰءِيْلَ ﴿٥٩﴾ الشعراء﴾.

٥/ نه وهش گه له که ی (هود) ه، که پیغه مبه ره که یان وریای کرد نه وه له نه مانی باخ و بیستانه کانیا ن ﴿وَاتَّقُوا الَّذِيْ اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَبَيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ اِنِّىْ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٣٥﴾ الشعراء﴾.

جا کاتیك بى باوه رو سپله و سته مکار ده رچوون، خواش له ناوی بردوون و هه موو باخ و بیستان و کانیا وه کانیشیان له ناو بردووه.

٦/ نه وهش (صالح) - سه لامی لى بیته -، که هه مان وریا کرد نه وهی بو گه لی (سه مود) ناراسته کردووه: ﴿اَتَتْرَكُوْنَ فِىْ مَا هُمْ نٰءَامِيْنَ ﴿١٤٦﴾ فِىْ جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هٰضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرٰهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوْنَ ﴿١٥٠﴾ الشعراء﴾.

٧/ ههروه ها قورئان گشت که سیک له وانه ی بى باوه رو سپله و سته مکار ده ره ده چن و، نیعمه ته کانی خوا له بواری خراپه کاریدا به کار دینن، ناگادار کردو ته وه، که نایا هه زده که نه هه ر یه کیك له ئیوه باخیکی له ناوچیته و بسوتیت؟ ﴿اَيُوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ تَجْرٰى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اَعْصَارٌ فِیْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْاٰیٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٣١﴾ البقرة﴾.

بیگومان هه موو باخ و به ههشت و سامانیکی کافران له دنیا دا به ره و ویران بوون برانه وه ده چیته، نه مهش سوننهت و یاسای جیگیرى خوایه.

(كلوا واشكروا)

هەر لهو چیرۆکه‌دا خوا فەرمویه: ﴿كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ﴾ واته: له
پرزقی خوای په‌روه‌ردگارتان بخۆن و سوپاسی بکه‌ن. ئهم فەرمانه‌ش له ئه‌نجامی ئه‌و
نیعمه‌تانه‌دایه که خوا پێی به‌خشیبوون و له ئه‌نجامی خواردنی هەر به‌رهمه‌میکدایه
له به‌رهمه‌مکانی هه‌ردوو باخه‌که. خواردنیش ئه‌و مه‌به‌سته‌یه که له پێناویدا باخ و
بیستانه‌کان دروست کراون و دره‌خت و کشتوکالی تری بۆ پوینراون. له‌کاتی‌کیشدا
سه‌رنج له هه‌ردوو فەرمانه‌داخا‌زییه‌کی (کُلُوا) و (وَاشْكُرُوا) ده‌ده‌ین، هه‌ندی‌ک
سروش و ئاماژه‌یان تیا‌دا به‌دی‌ی ده‌که‌ین، وه‌ک:

۱- فەرمانی داخا‌زیی تایبه‌ت به‌ خواردن (کُلُوا) بۆ پێ‌پێ‌دانه، نه‌ک بۆ پێ‌ویست
کردن و به‌ فەرز دانان.

۲- ئامرازی (من) که له‌دوای (کُلُوا) هاتوه‌، بۆ هێند‌کردن (تبعیض)ه، به‌مانای
هه‌ندی‌ک له‌ پرزقی خواتان بخۆن، له‌وانه‌یه له‌مه‌دا ئاماژه‌یه‌ک هه‌بی‌ت بۆ
که‌م‌کردنه‌وی خواردن، ته‌نها هه‌ندی‌کی لیّ بخوری‌ت، نه‌ک هه‌مووی، چونکه
مه‌به‌ست له‌ خواردن، پر‌کردنه‌وی پێ‌ویستییه‌کانی جه‌سته‌یه. مرۆفیش بۆ ئه‌وه
ده‌خوات تا‌کو ده‌گاته‌ راده‌ی قه‌ناعه‌ت نه‌ک پر‌کردن و س‌ک هه‌لا‌وسان.

۳- خسته‌ن‌پا‌لی پرزق بۆ لای خوا مانایه‌کی باوه‌رداری و په‌روه‌ردیاری هه‌یه، ئهم
خسته‌ن‌پا‌له‌ش بۆ تایبه‌ت‌کارییه، چونکه پرزق ته‌نها له‌لایه‌ن خوا خۆیه‌وه‌یه‌تی و،
ناشی‌ت که‌ بدری‌ته‌ پا‌ل غه‌یری خوا ته‌نها له‌ ده‌روازه‌ی به‌ه‌ودانان (سببیه)وه
نه‌بی‌ت، ئه‌وه‌ش به‌ پێ‌ودانگه‌ی که‌ هۆیه‌کی ماددیانه‌یه بۆی، ده‌نا هۆکاری
پرزقه‌ر ته‌نها خوایه.

۴- هه‌لب‌ژاردنی وشه‌ی په‌روه‌ردگار (الرّب) له‌و جی‌گایه‌دا بۆ مه‌به‌ستی‌که‌و، ئه‌وه‌یه

هه‌ر خوا خۆی په‌روه‌ردیارو پێگه‌یه‌نه‌رو به‌خێوکاره‌و، به‌نده‌و کۆیله‌کانیش به‌ نیعمه‌ت به‌خێو ده‌کات، ئه‌و هه‌موو نیعمه‌ت و خۆراکه‌یان بۆیه‌ پێ ده‌به‌خشیت تاکو بپه‌رستن و سوپاسی بکه‌ن.

۵- به‌ستنه‌وه‌ی (فه‌رمانی سوپاسکردن) به‌ (فه‌رمانی خواردن) به‌و پێودانگه‌یه‌ که سوپاسکردنی خوا به‌ره‌مه‌مێکه‌ له‌ به‌ره‌مه‌کانی خواردنی رزقه‌که‌ی، به‌ره‌نجامێکی ئه‌و خواردنه‌شه‌و، مه‌رجێکیشه‌ بۆ سوودوه‌رگرتن له‌ خواردنه‌که‌و، به‌رده‌وامیی ئه‌و رزق و رۆزی یه‌شه‌. ته‌نانه‌ت با بڵێن: بێگومان سوپاسکردنی خوا نرخێکی ئه‌و خواردنه‌یه‌و خواش ده‌یه‌وێت که‌ بخۆره‌ که‌ نرخێ خۆراکه‌ که‌ بدات، نرخه‌که‌شی ئه‌و سوپاسگوزارییه‌یه‌تی بۆ خوا له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌کانی.

۶- بێگومان سوپاسکردنی خاوی رۆزیده‌رو نیعمه‌ت به‌خش به‌لگه‌یه‌ که‌ له‌سه‌ر نه‌ریته‌کانی چاکه‌خوازی و باشی و باوه‌رداریتی مڕۆفی خاوه‌ن باوه‌ر، هه‌روه‌ک به‌لگه‌یه‌کیشه‌ له‌سه‌ر چاوتیری و دلقراوانی و ده‌س‌پۆشته‌ویی و به‌خشنده‌یی. جا ئه‌گه‌ر مڕۆف سوپاسی ئه‌و خاوی په‌روه‌ردگارو نیعمه‌ت به‌خشه‌ی له‌سه‌ر رزق و رۆزیه‌که‌ی نه‌کات، ئه‌وه‌ دیاره‌ به‌لگه‌یه‌ که‌ له‌سه‌ر چاوجنۆکی و پیسکه‌یی و له‌بیرچوونی نیعمه‌ته‌کانی خوا و یاخی بونی و گومرا‌بوونی.

۷- هه‌ر له‌ رسته‌ی به‌ستنه‌وه‌ی (سوپاس) به‌ (خواردن) هه‌و، ئاماژه‌یه‌کی دی هه‌یه‌، ئه‌وه‌یه‌ بێگومان سوپاسکردنی خاوی خاوه‌ن نیعمه‌ت هۆیه‌ که‌ بۆ به‌رده‌وامیی رزق و زیاد‌بوونیشی، به‌هره‌مه‌ند بوون به‌ خواردنیان، وه‌ک له‌ شوێنێکی تردا فه‌رمویه‌تی: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾ (۷) «إبراهيم»، واته‌: خاوی په‌روه‌ردگارتان بریارێ داوه‌ و پێی راگه‌یانده‌وون که‌ ئه‌گه‌ر سوپاسی بکه‌ن له‌سه‌ر رزق و نیعمه‌ته‌کان، ئه‌وا بۆتان زۆرترو زیاتر ده‌که‌م، خۆ ئه‌گه‌ر سپله‌و پێ‌نه‌زان بن، ئه‌وه‌ بێگومان سزای من زۆر توندوتیژه‌.

سوپاس نه کردنی خواش هۆیه کی نه مانی نیعمهت و، برانی رزق و پۆزی و، بئـبـهـش بوون له خۆراك، وهك چۆن به سهر گهلی (سه بهء) دا هات. وهك زانراویشه بـیـگـومان سوپاسکردنی خوا تهنها به زمان نابیت، به لكو به هه موو قهواره ی هۆش و ماددی مرۆقه وه، واته به زمانیش و به دل و به عهقل و سه رجهم ئه ندامه كانی جهسته. پاشان ده بیـت سوپاسگوزارییه کی کرده یی (عملی) ش بیـت، كه تییدا ئه و نیعمه تانه له بوا ری گوێرایه ئی کردنی خوا و سوودی به نده كانییدا به کار به یـنـریت.

۸- تیپه پـرـانـدنـی (سوپاس) هكه به پیتی (لام)، له فهرمایشتی خوا (وَأَشْكُرُوا لَهُ)، كه نه یه رمووه (واشكروه) له بهر ئه وهیه، كه پیتی (لام) لیـره دا و له رووی زمانه وانی یه وه (لام) ی به هیتز کردن (لام التقویه) یه، چونكه گه یشتنی (فعل) هكه ی بۆ (مفعول به) به هیتز کردووه و، ئاوه ئنا و (ضمیر) هكه ش له جوابه وهیه تی و به (لفظ) (مجرور) ه و له (محل) ی خۆشیدا (منصوب) ه.

ههروهها ده شیـت ئه م پیتی (لام) ه به (لام- ی اخلاص) یش ناو بریت، به مانای سوپاسکردنه كه تهنها بۆ خوا ده بیـت و، مرۆقی سوپاسگوزاریش به سوپاسه كه ی تهنها بۆ خوا ساغ و خاوین و دلسۆزه.

دیسان ده شیـت ئه م (لام) ه به (لام- ی استعانه) ش ناو بریت، چونكه مرۆقی سوپاسگوزار له ده رووی رزق و نیعمه ته كانی خوا وه له سه ری، سوپاسی خوا ده كات و، ئه و رزقه ش له گوێرایه ئی کردنی خوا به کار ده هیـنـیت و به م پـیـیهـش داوای كۆمه ك و پشتیوانی خوا ده كات و په نا ده باته بهر خوا.

زۆربه ی فه رمانه كانی سوپاسگوزاری (أفعال الشکر) له قورئاندا به (لام) تیـده پـه رینـریت، وهك (لام التقویه) و (لام الإستعانه) و (لام الإخلاص)، خواش هه ر خۆی زانایه.

"فَاعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا"

خوا فەرمانی به گهلی (سهبهء) کردوه، که له پزق و پۆزییه کهی بخۆن، ههروهک فەرمانی ئهوهشی پێکردوو که سوپاسی بکهن، له ههمان کاتدا ئاماژهی بۆ ئهوه شارو ولاته خۆشهشیان کردوه، که له گهڵ ئهوهشدا خوایه کی میهره بان و لیبوره دیان ههیه، وهک ده فەرمویت: (بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ)، ریشهی وشه (طیب) وهک پێشهوا (راغب) ده لیت: "ئهوهیه که ئهندامه ههسته وه رهکانی مرۆف چیرۆ لی ده بینو، ده روونیش چیرۆ تامی خزی لیوه دهست ده که ویت. له شه رعیشدا خواردنی چاک و خۆش (الطعام الطیب) ئهوهیه که له پرووی شیا بوونی وه به گوێرهی رادهی شیا بوونی و، لهو شوینه شیه وه که لیوهی ده شیت، به کاردینریت و ده خوریت. له بهر ئهوه هه رکاتیک لهو پروانه وه شیاو بوو ئهوا به خۆراکیکی خۆش و چاک داده نریت و زوو بیت یان درهنگ نیگه رانیی له سه ر دروست ناکریت و قیزی لی ناکریت وه، به لام ئه گه ر بۆ ماوه یه کی کاتی و به په له ساز کرایت ئه وه هه ر لهو ماوه دیاریکراوهی خۆیدا چاک و خۆشه و، دوا ی ئه و ماوه یه گوێرانی به سه ردا دیت و به خۆشی (طیب) نامینیت وه ^(۱)."

به لام گه لی (سه به ء) له ئاست ئه و فەرمانانه دا چییان کرد و چۆن هه لسوکه وتیان به نیعمه ته کانی خوا وه کرد؟ بیگومان پرویان وه ره چه رخانده (فَاعْرَضُوا) به مانای بێ با وه رو سپله ده رچوون و، خوا په رستی و سوپاسگوزارییان بۆ خوا ره ت کرده وه و، گوێراییه لی فەرمانه کانی خویان نه کرد، به لکو رێبازی هه وه س په رستی و هه وا و ئاره زوویان هه لبژاردو، دوا ی شه یتان که وتن و، نیعمه ته کانی خویان له سه ر پێچی کردن و یاخی بووندا به کاره یتنا. به م ره نگه ش رێسا و سوننه تی خویان له سه ر

(۱) مفردات-ی راغب / ۳۰۸.

شایسته‌بوو، چونکه ههر نه‌توه‌یه‌ك باوه‌ر به‌خوا نه‌هینیت و سه‌له‌و پێ‌نه‌زان بیت‌و، نیعمه‌ته‌کانی خوا له کفر و فسادیدا به‌کار بێنن، ئه‌وا سزای خویان تووش ده‌بیت‌و، نیعمه‌ته‌کانیان لێ‌ده‌سینریته‌وه‌و، کاره‌ساتی تیاچوون و نه‌مانیشیان به‌سه‌ردا دینیت.

ئه‌وانیش هه‌رزوو سزای خوا ڕووی تێ‌کردن، وه‌ك له پیتی (ف) ی سه‌ره‌تای ڕسته‌که‌دا ناماژه‌ی بۆ ده‌کات (فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ). ئەم پیتی (فاء) ه‌ش بۆ ڕیک‌خستنی دیمه‌نه‌کانه له‌گه‌ڵ به‌دواداچوونی خێرادا.

بێگومان هه‌ر له‌م ڕسته‌یه‌ی (فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ) دا ڕێسایه‌کی هه‌میشه‌یی خوایی هه‌یه که هه‌رگیز جیاوازی و ئالوگۆری به‌سه‌ردا نایه‌ت‌و، حوکمی هه‌موو گرو‌ی به‌شه‌ریه‌تیشی پێ ده‌کات له هه‌ر شوێن و ولاتیك بن. بێگومان ڕوو و هه‌رگێڕان له شه‌رع و دینی خوادا، سزاو تۆله‌ی خوای به‌دوادا دیت، ئه‌و ڕوو و هه‌رگێڕانه‌ش ڕیگای له‌ناوچوون و وێران بوونه.

هه‌ر له قورئانی پێ‌و‌ژدا چنده‌ها ئایه‌تی تر له‌سه‌ر ئه‌و سوننه‌ت و ڕێسا خوایی یه‌ هه‌یه و لێ‌رده‌دا دیاریکردنی تاکه‌ نمونه‌یه‌ك له‌و ئایه‌تانه به‌سه، که بیکه‌ینه به‌لگه، که خوا تیایدا ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾ (النحل: ١١٣).

واته: خوا نمونه‌یه‌کی ده‌رباره‌ی ناوچه‌یه‌کی ئاوه‌دانیه‌ی هێمن و ئارام هیناوه‌ته‌وه، ئەم ناوچه‌یه له‌کاتی هێمنی و ئارامیدا ڕزق و ڕۆزیی زۆرو به‌رفراوانیان پێ‌درا‌بوو له هه‌موو لایه‌که‌وه پێیان ده‌گه‌یشته، به‌لام ئه‌وان سوپاسی خویان نه‌کردو شوکرانه‌بژیری خوا نه‌بوون، به‌لکو کافرو سه‌له‌ ده‌رچوون، خواش به‌رگی برسی‌تی و ترسو بێ‌ئارامیی پێ له‌به‌رکردن، ئه‌مه‌ش به‌هۆی کفر و به‌دکاری و کرده‌وه نابه‌جێ‌کانیانه‌وه.

نامرازی له ناوبردنێ گه‌لی (سه‌به‌ه)

به نيعمه‌تيكي پي‌دراويان بوو (به لافاوي به‌نداوه‌كه)

خوا گه‌لی (سه‌به‌ه)ی به‌ ئاوه‌كه له‌ناوبرد (فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ). له‌م پرسته‌یه‌شدا (سَيْلَ الْعَرِمِ) به‌نداوی (مه‌ئره‌ب)ه كه‌ ئاوه‌كه‌ی تیدا كۆبووبۆوه و ببوه به‌ربه‌ستێك بۆ خۆیان. به‌لام خوا كونی كرده‌ ئه‌و به‌نداوه‌و، ئاوه‌كه‌شی به‌ لافاویکی توندوتیژو مال‌ كاولكاره‌وه‌ نارد هه‌ریان كه‌ هه‌موو باخ و بیستانه‌كانیانی داپۆشی و ژیراوژی‌ری كرد و بۆی له‌ناوبردن.

سه‌باره‌ت به‌ مانای وشه‌ی (الع‌رم)، (راغب) گوتویه‌تی: "له‌ چاوكی (الع‌رامة) وه‌یه‌ و وشه‌ی (ع‌رامة)ش مانای توندی و درنده‌یی و ئالۆزیی له‌ ئاكاردا ده‌گه‌یه‌نی‌ت و، له‌ كرداریشدا ده‌رده‌كه‌وێت. بۆ نمونه ده‌گوتریت: (ع‌رم فلان، فلان ع‌ارم) به‌ (ع‌رم)ه‌ش واته‌ به‌وه‌ ئاكارو ره‌وشتی وه‌رگرتووه‌. فه‌رمایشتی خواش (سَيْلَ الْعَرِمِ) به‌ مانای ویستویه‌تی و ئیراده‌ی خوا وابوو كاریکی توندوتیژو ئازاربه‌خشیان به‌سه‌ردا بێنیت^(١)".

مرو‌فی باوه‌رداری چاو‌پۆشنیش لایه‌نی‌ك له‌ ئایه‌ت و به‌لگه‌كانی خوا له‌پرووی له‌ناوبردنیا‌ندا به‌دییه‌ ده‌كات، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خوا ئه‌وانی به‌ (ئاو) و (به‌نداو) و (لافاو)ی به‌هێز له‌ناوبردوه‌. بێگومان خوا نيعمه‌تيكي گه‌وره‌ی وه‌ك (ئاو)ی پی‌دابوون و كردبووشی به‌ ئامرازێك بۆ خۆشگوزه‌رانی و چاندن و پیت و به‌ره‌كه‌ت و پێشكه‌وتن و گه‌شه‌کردنیان، هه‌روه‌ها رێنموونی‌شی كردبوون كه‌ به‌ شاره‌زایی ئاوه‌كه‌ به‌كارینی‌و هه‌لسوكه‌وتی پی‌وه‌ بکه‌ن، له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌وه‌شدا داوای لێ‌كردبوون سوپاسی بکه‌ن.

بهلام ئهوان كاتێك بهدهم ئهوه داوايهوه نهچوون و رويان لى وهركيتر، خواش نيعمهتهكهى بۆ گۆرپين به نيقمهت و خيرو بيريשיاني گۆرپى به شهرو نازار.

بېنگومان فرمانهكهى خوا وهك خۆى مايهوهوه نهگۆرپا، بهلام كارايى و شوينهوارى تياياندا گۆرپا، چونكه خوا ويستى وابوو كه بۆ لايهنيكى ديكهى بگۆرپيت، ئهمهش له ناكامى له ستهمدا رۆچوونيان و بىباوهربوونيان.

بهراستى (ئاوهكه) نيعمهتيك بووه بۆيانو، باخو دارستانو كينلگهكانيان پى بنيات ناوهو، له پشت بهنداوهكهشهوه بهنديان كردووه وهليان گرتووهو، ههر بهو ئاوهش كامهرانو بهختهوهر ژياون. ههمديسان (ئاوهكه) خۆى، خوا كردبووى به نيعمهتو به سزاش، ئهوهبوو ئاوى نيو بهنداوهكهى به لافاويكى توندو بهگۆرپهوه نارد ههريان، ههر بهم ئاوهش باخهكانيانى ويران كردو، ههموو كشتوكالو بهرهمه چينراوهكانيشيانى تهفروتونا كرد.

ئهمهش له ئايهتو بهلگهو نيشانهكاني خوايه، كه به ئاو باخو بېستاني خويان دامهزاندووهو پاشان ههر به ئاوهكه ئهواخانه ويران بوون، ههر به ئاوهكesh پيشت به دهولهمندىو بهختهوهريى ژياونو، ههر بهو ئاوهش دواتر سهershوړو ريسواو ههژار بوون.

پاشان بۆ ئهوهى ئهمه ببيتته وانئيهك بۆ نهتهوهكى دى، كه خوا نيعمهتى پيداوون تاكو خوا بپهرستو سوپاسى بكهنو، ههر لهسهه ئهوه نيعمهتانهش بپيننهوه، دهنابه پيچهوانهوه ههمان ئهوه نيعمهتانهيان لى دهبيتته نيقمهت.

ئهى داخو چهند كهسى دى ههبن لهوانهى بههۆى كفرو فسادبيانهوه نيعمهتيان لى دهبيتته نيقمهت؟ ئهى چهند نهتهوهش ههيه، كه بههۆى نيعمهتهوه هيوای بهختهوهرييان بۆ دهخوازرا، كهچى لىيان بوو به نقمهتو بهدبخت بوون بههۆى بهكارى خويانهوه.

خوێش پراستی فهرمووه: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ (التوبة: ۹۰)

واته: سه رسام مه به به مال و سامانی کافران و به کور و کالیان و به کاریکی باش و گرنگی مه زانه بۆیان له ژیاانی دنیا دا، چونکه خوا دهیه و یت هه به دیارده ی مال و سامان و کور و مندالانه له ژیاانی دنیا دا سزایان بدات.. بۆ ئه وهش که گیانی به کافری و حالته ی بێ پرواییه وه له سه ریان ده رچیت و به و حالته وه بهرن.

جیگره وه ی تال

دوای ئه وه ی خوا لافاوه به هیزه که ی ئاوی به نداو ه که ی بۆ (سه به ٤) نارد و هه ردو باخه گه وره که ی بۆ له ناو بردن، له قورئان دا ئاماژه ی بۆ جیگره وه یه کی تال (البديل المر) کردوه، که جیگه ی ئه و دوو باخه خۆش و گه وره یه ی بۆ گرتوونه وه، وه ک فهرمو یه: ﴿وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أَكْلٍ حَمِطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ﴾ به مانای ئه و دوو باخه خۆشه ی پیشوو، وه ک دوو باخ - له پوا له تدا نه ک به پراستی - مابوونه وه، به لام دارو دره خت و به رو بوومه کانیان نه مابوون و، خوا له جی ئه وانه دا چه ند دارو دره ختیکی تال و درکاوی بیابانی تیدا پرواند بوو، که لاواز و شک و بێ که لک بوون، ته نانته چه نده ها دره ختیان تیدا بوو که هه مو ی یه ک پارچه درک بوو و به رو بوومه که شی هیجگار تال و شیواوو بۆگه ن بوو.

(راغب) له باره ی مانای (خبط) وه گوتویه تی: "وه ختیکی که سیکی تووره ده بیت، ده لیت: (خبط) یان که ده گوتیت (خبط الفحل) به مانای (هه ر) واته به فیرو چو (۱)"

ئهمهش مانایهکی نایابه، واته وهك ئهوه وایه كه ئهوه درهخته جیگرهوه تازهیه، له گه لی (سهبهه) تووره بووبیت بههۆی بیباوهپری و ستهمکارییهوهوه، خۆراکیکی نالهبارو بیكهلك و تال و شیواوی بۆ بهرهم هینابن.. یان واته وهك ئهوهش وایه كه درهختهكان له خهلكانی بیباوهپ زویر بووبن و رقیان لی یان ههستاییت و ئهوه خۆراکهی كه شایستهی ئهوانه-واته خۆراکی خراپ و نالهبار-یان بۆ بهرهم بینن.

یهکیك لهو درهختانهش (أثل) بوو، كه درهختیکی بیابانییه و ناوی (طرفاء)ه و زوو گر دهگریت و، ههركاتیك ئاگری لی نزیك بیتهوه دهسووتیت تهنا ته گهر سهوزو تهپیش بیت.

سهبارته به مانای ئهم درهختهش، پیشههوا (راغب) گوتویهتی: "(أثل).. درهختیکی رهگ داکوتاوی جیگیرهوه لهشوینی خۆیدا بههۆی جیگیربوونییهوه وهستاوه"^(١).

یهکیکی دی له درهخته جیگرهوهکانیان كه له ئایهتهكهدا ناوی هاتوه، درهختی (سیدر)ه كه بهرهمی كه مهوه هیچ شتیك تیر ناکات و، بچووکیشه و بهشی هیچ ناکات، ههه ئهم درهختهشه كه ناوی (نَبَق)ی لێنراوه. سهبارته به مانای ئهم جۆره درهختهی تریش پیشههوا (راغب) گوتویهتی: "(سیدر)، درهختیكه لهکاتی خواردنیدا برسیتی لانا بات"^(٢).

ئهمانه بوو ئهوه جیگرهوهیهی كه له جیاتی ههردوو باخه گهورهوه خۆش و پڕ له میوهکهیان دهستیان كهوت، بهراستی جیاوازییهکی زۆر هیه لهنیوان ئهوه خێرو خۆشی و نیعمهتهی تییدا بوون و، لهنیوان ئهوه حالهتی نهگبهتی و سزاو ههزاری یهی كه تیی كهوتن.

(١) المفردات/ ص ١٠.

(٢) المفردات/ ص ٢٢٧.

پیشه‌وا (ابن کثیر) له مباره‌یه‌وه گوتویه‌تی: "ئه‌مه‌بوو ئهو ئاکامه‌ی، که ئهو دوو باخه گه‌وره‌یه‌ی تێکه‌وت، له‌دوای به‌روبومی ته‌رو پێگه‌یشتوو، له‌دوای دیمه‌نه جوان و دل‌رفینه‌کانیان، له‌دوای سی‌به‌ره گه‌وره‌و قوول‌ه‌کانیان، له‌دوای پرووباره پێدارۆشتوه‌کانیان، گۆران بۆ داروده‌ختی بیابانی و وشک و بێ‌به‌رو سیدرو دره‌خته پر درک و داله‌کان و که‌م به‌روبومه‌کان"^(١).

مامۆستای پیشه‌واش (سید قطب) له‌مباره‌یه‌وه گوتویه‌تی: "ئه‌وان پروویان له شوکرانه‌بژێری و سوپاسکردنی خوا وه‌رگێرا، پروویان له‌ کاری چاک و هه‌لسوکه‌وتی جوان به‌و نیعمه‌تانه‌ی خواوه، وه‌رگێرا. ئه‌مه‌ش بووه‌ هۆی له‌ده‌ستچوونی ئهو یانه خۆش و نایابه‌یان که تییدا بوون، خواش ئهو ئاوه به‌ندکراوه‌ تونده‌ی بۆ به‌ردانه‌وه، که له‌گه‌ڵ خۆیدا به‌ردیش (العزم)ی ده‌برد، به‌هۆی توندیی ده‌رچوون و فیچقه‌کردنییه‌وه، ئیدی به‌ربه‌سته‌که‌ی شکاندو ئاوه‌که ته‌قی و ده‌ره‌پری و سه‌رتاپای باخه‌کانی گرت‌ه‌وه‌و پرایمالین و سه‌رنگومی کردن. پاشان دوا‌ی ئه‌وه ئاوێکی ئه‌وتۆیان بۆ نه‌مایه‌وه که هه‌ڵی‌بگرن، هه‌ربۆیه‌ش باخه‌کانیان وشک بوون و سووتان، ئهو به‌هه‌شته خۆش و سی‌به‌رییه، بوو به‌و بیابانه‌ی، که چه‌ند دره‌ختیکی وشکی ره‌قنی تیادا په‌یدا ببوو"^(٢).

(١) تفسیر ابن کثیر / ٣: ٥٣٣.

(٢) فی ظلال / ٥: ٢٩٠١.

سزادانیان به هۆی سته مکاری و بنی باوه پریان هه بووه

سه بارهت به كه لاهه كانی به نداوی (مه ژه ب) ئاسه واری وێرانکاری و له نیوچونه كه، قورئانی پیرۆز تیشکی خستۆته سه ر كاره ساته كه و، حیکمه تی ئه و رووداوه ی به سه ر گه لی (سه به ء) دا ها تووه به م رسته یه پروون کردۆته وه، كه خوا تیییدا ده فره مویت: ﴿ذَٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوا﴾، رسته ی (جَزَآئُهُمْ) له (جزاء) هویه، له مباره یه وه ئیمام (راغب) گوته یه تی: " (الجزاء) واته (الغناء والكفایه)، ههروه ها (ما فیه الكفایه، من المقابله) به مانای: (جزاء) له هاوتایی و بهس بوونه وهیه، ئه وه ی كه پر به پیستی خۆیه تی، ههروه ها له به رابه رکاری (مقابله) وهیه. (ان خیرا فخیر، وان شرا فشر) ئه گه ر کاری خیری کرد ئه و جه زاو پاداشتی خیری له به رامبه ردا ده دریته وه و، ئه گه ر کاری خراپه ی کرد ئه و جه زاو پاداشتی خراپه ی له به رامبه ردا ده دریته وه .. بۆ نمونه ده گو تریت (جزیته کذا، و جزیته بکذا) پاداشتم ئاوا دایه وه، یان پاداشتم به وه دایه وه .. خواش فره موویه تی: ﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ ... ﴿٨٨﴾ الْكَهْف﴾. ههروه ها فره موویه تی: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ... ﴿٤٠﴾ الشُّورَى﴾. ده شگو تریت (جزیته بکذا) و (جازیته بکذا) كه هه مان مانای پیشوویان هیه. به لām له قورئاندا ته نها وشه ی (جزی) ها تووه له جیاتیی (جازی)، چونكه (جازی) چاكه كه ی (مجازه) ه، مانای (مكافأة/ خه لا تكردن) ده گه یه نیّت. ئه مه ش به رابه رکاریه له هه رتاكه پیاویك له دوو پیاودا. خه لا تكردنیش به رابه رکردنی نیعمه تیكه به هاوتای خۆی، واته (هاوتا/ كفؤ) یه تی.

نیعمه تی خواش له وه وه نیه، له بهر ئه مه وشه ی (مكافأة) بۆ کاری خوا

دانانریت^(١).

لهم چیرۆکهشدا وشه‌ی (جزاء / له جزیناهم) دا مانای (عقاب / سزادان) ده‌گه‌یه‌نی‌ت، به مانای (عاقبناهم بیغیهم / به سته‌می خۆیان سزیمان دان). لهو فرمایشته‌ی خواشدا (بما كفروا) پیتی (ب) به (باء السببية / بای هۆداری) داده‌نریت، واته به‌هۆی سته‌م و بی‌باوه‌په‌یوینانه‌وه سزیمان دان و جه‌زامان دانه‌وه.

وهك زانراویشه (وشه‌کانی دوا‌ی (بای) سببی هۆکاری به‌دی‌ی هاتنی حاله‌تی پیش خۆیان، یان نه‌وه‌ی له‌دوایه‌وه دیت ریگاو ده‌ربازیکه بو‌ پروودانی کاره‌ساتی پیش خۆیان. خوا‌ی مه‌زن ده‌رباره‌ی حاله‌تی کافران له ناگری دۆزه‌خدا فرمویه‌تی:

﴿لِّطٰغِیْنَ مٰاۤ اَبٰاۤ (٢٢) لٰیۤسَیْنَ فِیۡهَا اَحۡقَابًا (٢٣) لَا یَذُوۡقُوۡنَ فِیۡهَا بَرۡدًا وَّلَا شَرَّابًا (٢٤) اِلَّا حَمِیۡمًا وَّعَسَافًا (٢٥) جَزَآءٌ وِّفَاقًا (٢٦) اِنَّهُمْ كَاۡثِرُوۡا لَا یُرۡجُوۡنَ حِسَابًا (٢٧) وَكَذَّبُوۡا بِآیٰتِنَا کِذَّآۤا﴾

(٢٨) النبا، واته: بیگومان دۆزه‌خ چاوه‌پروانی بی‌باوه‌پانه و جیتی نه‌و که‌سانه‌یه که له دنیا‌دا سه‌رکیش و سته‌مکار بوون، نه‌وان هه‌زاران ساڵ له دۆزه‌خدا ده‌می‌ننه‌وه و هیچ فینکی و هه‌سانه‌ویه‌ک و هیچ شتیکی خواردنه‌وه‌ی وایان ده‌ست ناکه‌ویت که تینویتی‌یان بشکینیت. نه‌مه‌ش له هه‌مبه‌ر کرده‌وه ناله‌باره‌کانیان دا که ئاوا سزا ده‌درین. نه‌وان له ژیا‌نی دنیا‌دا به ته‌مای لی‌پرسی‌نه‌وه نه‌بوون و وایان ده‌زانی لی‌یان نا‌پرس‌ریته‌وه، هه‌ر بۆیه‌ش به‌لگه‌و ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئی‌مه‌یان به‌درۆ ده‌زانی و به‌و شی‌وا‌زه به‌درۆیان ده‌خسته‌وه.

بیگومان قورئانیش هۆی نه‌و پروودا‌وه‌ی که به‌سه‌ر گه‌لی (سه‌به‌ه) دا هاتووه، لی‌کدا‌وه‌ته‌وه و حیکمه‌ته‌که‌شی پروون کردۆته‌وه‌و، له‌مه‌شدا قورئان سووره له‌سه‌ر دیاری‌کردنی یاسای داد‌گه‌ری له کرداره‌کانی خوا‌دا‌و، ده‌رخست‌نیشی له‌به‌رچا‌وی

خه‌لکدا، تاكو شه‌یتان خورپه‌و وه‌سوه‌سه‌یه‌کی وایان له‌دل‌دا دروست نه‌کات به‌وه‌ی گوايه گومانیه‌کی سته‌مکاری له‌سه‌ر خوای پاكو بینگه‌ردو دادپه‌روه‌ر له‌لایان دروست بکات. له‌به‌ر ئه‌وه‌ قورئان به‌چاکی پوونی ده‌کاته‌وه‌ که خوا بۆیه‌ گه‌لی (سه‌به‌ه‌)ی سزاداو به‌هۆی سته‌مکاری خۆیان‌ه‌وه‌ له‌ ئاکامی بی‌باوه‌ری و پێ‌نه‌زانینان به‌ نیعمه‌تی خواوه‌. سزاش (الجزاء) له‌ په‌گه‌زی کاره‌که‌ (جنس العمل)ه‌، کاره‌ساته‌کانیش به‌سه‌ر زۆردارو سته‌مکاراندا دیت.

له‌ پرسته‌ی (جزیناهم ببغیهم)دا پیتی هۆکاری (الباء السببية) ناماژه‌ بۆ پرێسایه‌کی برنده‌ (قاطع)ی خوایی ده‌کات، پرێساکه‌ش ئه‌وه‌یه‌ “ (هه‌رکه‌ سی‌ک کاریکی چاک، یان خراب بکات، ئه‌وا له‌ دوا‌ی کاره‌که‌وه‌ خواش پاداش (جزاء)ی چاک به‌ چاکه‌و، خراپیش به‌ خراپه‌که‌ی ده‌داته‌وه‌، چونکه‌ پاداشت دانه‌وه‌ له‌ په‌گه‌زی کارو کرداره‌که‌یه‌.

" وَهَلْ نُجْزَى إِلَّا الْكَفُورَ "

قورئانی پیرۆز له کاتی باس کردن و تیشک خستنه سهر ئه و کاره ساته ی به سه ر
گه لی (سه به ء) دا ها تو وه ، پر سیاریکی به دوادا کردو وه که خوا تییدا ده فه رمو یت:
﴿وَهَلْ نُجْزَى إِلَّا الْكَفُورَ﴾ ئایا ئیمه پادا شتی کافرو بهی با وه پان ناده ی نه وه ؟
لی ره دا پر سیار کرد نه که بو دان پیدانان و سه لماند نه که خوا به د ئیاییه وه
ده یسه لمی یت که ته نها پادا شتی خراپی کافران ده دا ته وه ..

مانای (نجازی) که له چاو گه ی (مجازة) وه یه لی ره دا مانای (معاقبة) و (تعذیب) /
(سزادان) و (ئه شکه نجه دان) ده گه یه نی یت، چونکه سزا و نازاری خوا ته نها به (کافر) ی
(کفور) ده گات، (واته به بی با وه پری سه ل وه خا وه ن کرداری بهی با وه پانه ده گات).

به لام (مرو ئی با وه پداری سو پاس گوزار و گو پرایه ئی فره مانای خوا) له سزا و نازار
به دو ورو پار یز را وه . ئیمام راغب سه به ر هت به جیا وازی له نی وان زا را وه کانی (کفر) و
(کفران) و (کفور) ده لی یت: "(کفر) له راستیدا، واته شار د نه وه و دا پۆ شینی ش تی ک،
(کفر النعمة و کفرانها) ش که پی نه زانی نی نیعه ت و نکو و ئی لی کردنی ده گه یه نی یت،
ئه وه یه شته که به و ره نگه دا پۆ شری یت، که سو پاسی له سه ر نه کری یت. گه وه ره ترین
حاله تی (کفر) یش نکو و ئی کرد نه له یه کیه تی (و حدانیه) ی خوا دا، یان به
شه ریعه ته کهیدا، یان به پیغه مبه ری تی پیغه مبه ردا ﷺ .. سه به ر هت به نکو و ئی
نیعه تیش زۆر ترین وشه، که له عه ره بییدا بو ی به کار دی یت، وشه ی (کفران)
(کو فران). له (دین) یشدا (کفر) زۆر به کار دی یت، وشه ی (کفور) یش بو هه مو
حاله ته کان به کار دی یت^(۱)."

ئهمه له پرووی چاوگی وشه کهوه، به لام له پرووی ئهو وشه داتاشاراوو داپژراوانه یهوه که لایهوه پهیدا بون، نیمام راغب له پرووی شیوازی هاتنیانهوه له قورناندا، جیاوازی له نیتوانیادا کردوه، لهم پرووه شهوه گوتویهتی: "(کافر) به باره په ها کهیدا ئهوهیه، که له لای خه لکی زانراوه و ئهو که سهیه، که نکوولی له خواناسینو خوا به یهک گرتن بکات، یان له پیغه مبهرایه تییان له شهربیعت و ئایینی خوا یا خود له ههرسیکیان پیکهوه.

(کفور) یش ئهو که سهیه، که زۆر زۆر له سپلهیی و پێ نه زانیی نیعمه تدا پۆچووه. له فرمایشتی خواشدا: ﴿ذَلِكَ جَزَائِهِمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ يُجْزَى إِلَّا الْكُفُورُ﴾ (١٧)؟ نه گهر لهم فرمایشته شدا پرسیار بکریت و بگوتریت: چۆن مروژ به (کفور) وهسف کراوه و خواش ته نها بهوه دابین بووه، که (ئهلف و لام) یشی بو دنیایی و چه سپاندن له سهر وشه که داناوه؟

وه لام/ بێگومان ئهمه ئاگادار کردنه وه و به بیرهی ئانه وهیه که له سهر ئهو حاله تی (به نیعمه ت نه زانین) هی، که مروژ دو چاری ده بیست له گه ل حاله تی که میی راپه راندنی فرمانی سوپاسگوزاری، ههر بۆیه ش له جی یه کی تری قورناندا خوا ده فرمویت: ﴿قُلْ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرُهُ﴾ (١٧) عبس، واته: ئهی به کوشت چیت مروژ، چند سپله و پێ نه زانه!!

ههروه ها خوا فرمووشیه تی: ﴿... وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾ (١٣) سبأ، واته: که من ئهو به ندانه ی، که به زمان و دل و ئه ندامانی جهسته یان سوپاسگوزارن. وشه ی (کفار) یش له وشه ی (الکفور) قوولتر و پر ماناتره (١).

لیره شدا تییینی ئه وه ده کهین، که قورئان دوو بیژه (لفظی) ها و به رامبه ری له سووره تی (سبأ) داهێناوه، که (شکور) و (کفور)ن، بو نمونه ههر لهم سووره ته داو

لهپیش نهم چیرۆکهی گهلی (سهبهء) دا وشهی (شکور)ی بو وهسفی پیغه مبهری خوا (داود) - سلاوی لی بیّت - به کارهێناوه. (شکور)یش (صیغه مبالغه)یه و له (شاکر)هوه دارپژراوه. وشهی (کفور)یشی بو تیشك خستنه سهر لهناوبردنی باخهکانی (سهبهء) هیناوه که وهسفی مرۆفی (سهبهئی)ی پی کردوه. نهمهش (صیغه مبالغه)یه، که له (کافر)هوه دارپژراوه و (صیغه) کراوه.

ههروهها تیبینی نهمهش دهکهین که کۆتایی تیشك خستنه سهر کارهساتهکهی گهلی (سهبهء)یشی بهوه هیناوه که سیفته و رهوشتی نهو کهسانهشی پرون کردۆتوه که په ندو وانه لهو کارهساتانه وهرده گرن، نهمهش لهو فهرمایشتهی دوایی خوادا که فهرموویهتی: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ واته: لهم کارهساتانهدا چهند به لگه و نیشانهیهك - چهند هیما و په ندو ئاماژهیهك - بو گشت کهسیکی به ئارام له سهر عیبادهت و سوپاسگوزار هیه.

له بره گهکانی داهاتووی نهم چیرۆکهدا نه ختیك له سهر نهم رستانهی دوایی نایه ته کان ده دوین.

سهبهئی یهکان په ندیان له کارهساتهکیان وهرنه گرت

خوا - وهك باسمان کرد - نهو لافاوه به گوهری به سهر باخهکانی گهلی (سهبهء) دا ههستاندو، نهو باخانهی بو ویران کردن تاكو په ند وهریگرن و ژيرو ته می ببنو، پاشان بچنهوه سهر رییازی خوا، به لام بهرچاویان گیرابوو، دلشیان مۆری تی نه گه یشتنی لی درابوو، له بهر نهوه نهیاندوهیست په ندی لی وهرگرن و وانه و نامۆگاریی لی فی ربن. خواش دهربارهی حالهتی نهو گه له له دوا و ویران کردنی به نداهه کیان، فهرموویه: ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ﴾ (١٨) فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنَ

أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٨﴾ سبأ

ماموستای پېښهوا سید قطب دهر باره ی ته فسر کردنی هم نایه تانه و، حاله تی
 ټو گه له ش له دوی ویرانبوونی به نداوه که یان، گوتوویه تی:

"ته وان، تا ټو کاته هیشتا له گوندو شاروچکه و ماله کانیندا مابوون. خواش
 رزق و رۍ لۍ کم و بهر ته سک کردنه وه و، له جیاتی ټو خوشگوزهرانی و نازو
 نیعمه ته ش، خستنیه نیو نار هه تی و ژیانۍ کوله مهرگیه وه. به لام پهرته وازه و به ش
 به شی نه کردبوون و ټاوه دانیش هیشتا له نیوان خویان و شارو دیته به پری خیر و
 بهر هه ته کانی چوارده و هریاندا مابوو په یوه نندیان له گه لیاندا هه بوو، ټو وه بوو
 (مه که که) له ناوچه ی جزیره دا بوو (بیت المقدس) یش له شامدا.. ولاتی یه مه نیش
 به ټاوه دانی له باکوری ولاتی (سبه ء) دا مابوو وه و په یوه ست بوو به دیته به
 ټاوه دان و پری خیر و بهر هه ته کانی، رینگاش (رینگای هاتوچ) له نیوانیناندا رینگایه کی
 خوش و ته خت کراو و بهر نراو و پری له هیمنۍ و نارامی بوو" ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ
 الْقُرَى الَّتِي بَرَكَتْنَا فِيهَا قُرَى ظَلْهَرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا
 ءَامِنِينَ﴾ ﴿١٨﴾ سبأ

هر له م پوه وه گوتراوه: گه شتیاریک له دی یه که وه دهرده چوو و، ده چوو بۍ
 دی یه کی دی بهر له وه ی تاریکایی شو دایت، سه فهر کردنیش به نیواندا له چه ند
 رینگاو ماوه یه کی دیاریکراودا بووه و بۍ سه فهر کارو گه شتیاره کان نارام و هیمن
 بووه و، هوکاری حسانه وه ش به زوری له نارادا بووه، ټه مه ش له بهر نزیکی
 ټاوه دانی و ماله کان له یه کدییه وه و، به هوۍ نزیکی و یستگه کانی سه فهریش له
 رینگادا له یه کتره وه.

به لڤهیه بۆ گشت کهسیکی خۆراگرو سوپاسگوزار ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، لهم پرستهیه دا خوا (ئارامگرتن) ی له تهنیشت (سوپاسگوزاری)یه وه باس کردووه. ئارام گرتن له سهر نارههتی و سهغهتهی، سوپاسگوزاریش له سهر خێرو خوشی و نیعمهتهکانی خوا. ئیدی له چیرۆکی (سه بههه) دا چه ندين ئامۆژگاری و به لڤه و نیشانه بۆ ئهوان و ئه مان (بۆ ئارام گران) و (بۆ سوپاسگوزاران) ههیه.

ئهمه تیگه یشتنی که له ئایه ته که، دیاره بۆ چوون و تیگه یشتنی تریشی له سهر ههیه و، له وانه یه مه به ست له فهرمایشتی ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم وَبَيْنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قَرْيَ ظَهْرَةَ﴾ ئه و گوند و ئاوه دانیه شه بیته، که ده سه لاتدار و به هیژ بوون، له کاتی که دا سه به ئیه کان به هۆی ئه و کاره ساته وه بی ده سه لات و هه ژار بوون و، له ژیانیکی بیابانی وشک و په قدا ده ژیان و، سه فهر و گواسته وه و هات و چۆی ئه ملالولایان به دوا ی (میرگ و له وه رگا و سه رچا وه کانێ ئاودا) زۆر ببوو، ئارامیشیان له سهر به لا و کاره ساته که نه ده گرت، له جیاتی ئه وه ش داواکاریان له لای خوا ئه وه بوو، که سه فهر و رینگای گه شته کاریان بۆ دوور خاته وه له یه کدی (رَبًّا بَعْدَ بَيْنَ أَصْفَارًا) مانایه کی دیاری ئهم وته یه شیان ئه وه یه، واته: خواجه ژماره ی سه فهره کاغان بۆ که م بکه ره وه، چونکه بیگومان به ده ست سه فهر و هات و چۆی زۆره وه ماندوو بووین... ئه وان لهم نزایه یاندا مه به ستیان به ده مه وه چوونی بانگه وازی خوا و گه رانه وه بۆ سه ر دینی خوا نه بوو، تا کو شیابوونی نزاکه یان تیا په نگ بداته وه و شایسته ی به زه یی خوا بن، به لڤو پیشت که له ئاست نیعمه تی خوادا بی په روا و پی نه زان بوون و، دواتریش ئارامیان له سهر مه ینه تی و کاره ساته که ش نه گرت، خواش ئهم دۆخه ی تری به سه ردا هینان و، به هه موو لایه کدا بلاوی کردنه وه و به ش به ش و پارچه پارچه بوون و، وه ک شوینه واریکی چا و له دوا یان لی هات و، بوونه قسه و باس و چیرۆکی سه رزاری خه لکی و (به کورتی بوون به

پهندي زه مانه).. ههر بۆیهش لێكدانهوه و ههڵسهنگاندنی كۆتایی ئایه ته كه بۆ ئه وه
 حالته یان بهم دێره خراوه ته ڕوو (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ)
 بێگومان لهو كاره ساته دا چه ندين به لگه و نیشانه بۆ گشت كه سیکی ئارامگرو
 سوپاسگوزار ههیه ..

ئهم دێره ی دوایی ته وای گوڤاوه بۆ باسی كه میی سوپاسگوزاریان له سه ر
 نیعمه ته زۆره كانی خواو، له سه ر كه میی ئارامگرتنیشیان له ئاست مهینه تی و
 كاره ساتی رۆژگاردا.

من خۆم - واته، كه هیشتا له وته كانی سید قطب داین- ئهم ئاقاری
 تیگه یشتنه له سه ر ئایه ته كه ههیه و، خواش ههر خۆی له مه به ست و نیازه كانی
 خۆی ناگاداره و ههر خۆی زانا و شاره زای ماناكانیه تی^(۱).

جا سه ره را ئه وه ی، كه بۆچوون و ئاقاری تیگه یشتنی یه كه م - كه سید قطب- به
 دیاری خستوه، ماقولترو له پیشترو نزیکتره، كه كۆمه لێ زانیانی ته فسیریش
 رایان له سه ری هه تی، به لām بۆچوون و تیگه یشتنی دووه میش له و ئایه تانه نامۆ
 نیه و ڕیی تی ده چیّت.

(۱) سید قطب/ في ظلال القرآن، ۵: ۲۹۰۱ - ۲۹۰۲ .

سه به ئی یه کان بوون به په ندو قسه وباسی خه لکی

خوا نيعمه ته کانی له سهر گه لی (سه به ء) لابر دو، سزای خۆی پێگه یانندن، ئه مه ش به هۆی زو لئم به دکاری و بێ باوه رپیان هوه. به و هۆیه شه وه به هه موو لایه کدا په رت په رت و بلاوی کرد نه وه و، ئیدی بوونه قسه وباسی نێو خه لکی: ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَقٍ...﴾ (سبا ۱۹) له م رسته یه ی ئایه ته که شدا (فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ) کردمانن به قسه وباس، وشه ی (أَحَادِيثَ) کۆ (جمع) ی (حدیث) ه. (امام راغب) ده باره ی وشه ی (حدیث) ده لیت: "(حدیث) هه ر وته یه که، که بگاته مرو ژ له پری گۆی چه که، یان سرووش (وحی) یه وه و له کاتی بیدار بونی، یان نووستیندا^(۱)". هه ر سه باره ت به مانای (بوون به قسه وباسی نێو خه لکی) یش، (امام راغب) ده لیت: "به مانای ئه وان بوون به چه ند هه وڵ و ده نگ و باسێک، که وهک — نمایش — به ته مسیل کراون^(۲)".

جیاوازیش له نێوان هه ردو و حاله ته که دا پوونه. جیاوازییه کی دوور هه یه له نێوان حاله تی سێیه که دا، که تێدا بوون و زه و بیان ئاوه دان ده کرده وه و نيعمه تیان له خێرو بێره کانی زه وی ده چنییه وه و، له ژیا نیکی تێرو ته سه لی شیاندا بوون و، خه لکی هه وایی ئه و خێرو خۆشی و ئاوه دانی یه یانی بۆ یه کدی ده گێر ایه وه و، باسی ئه وه یان ده کرد، که له چ خۆشگوزه رانی و مال و سامان و ده سه لاتی کدا ده ژیان و، چ پله و پایه و کامه رانی و سامانیکیان هه بوو و، ئیدی ستایشی حال و بارودۆخی ئه و کاته یان یان ده کردن.. (جیاوازییه کی دوور) له نێوان ئه م حاله ته و، ئه و حاله ته تازه یه ی تریاندا هه یه، که تی ی که وتن، واته له هه ژاری و ده رده سه ری و نه بوونی و نه داریدا،

(۱) المفردات: ۱۱۰.

(۲) المفردات: ۱۱۰.

که لاوازو بێ دهسهلات بوون و پهرتهوازهو بهش بهشو پارچهپارچه بون و لیکدابړان. ئیدی خه لکی له قسه وباسه کانیاندا جیاوازی نیوان ئهو دوو حالته یان باس ده کردو، هه لویسته یان له ئاست باری جیاوازی نیوان هه ردوو حالته که دا ده کرد. بهم شیوه یه سه به ئی یه کان له گه لیککی خوا بێ داوو ده سپۆ شتوو وه - که گوی و چاوی خه لکی ده و روبه ریان لهو باره یه وه پڕ کرد بوو - بوون به گه لیککی له ناو چوو و قه لاچۆکراوو، بوونه په ندی زه مانه و غمونه یان له سه ر ده هیئانه وه به هه وال و ده نگ و باسی گه لانی پیشین دانران و، له کۆرو کۆمه له کانیاندا باسیان ده کردن و، (قسه وباسی دیوه خان و بابته ی گالته و گه پ بوون).

عه ره به کانی ش چه ن دین په ندی به ناو بانگو و نه مریان له سه ر دا رشتوون، یه کیك لهو په ند ه ناو دارانه ش ئه وه یه که ده لێن: (تفرقوا ایدي سبأ)، ئهم په ند ه ش لهو حالته وه وه رگیراوه که سه به ئی یه کانی تی که وت و، هه می شه ئهم په ند ه ده لێنه وه و ده یکه نه غمونه بۆ هه ر نه ته وه و کۆمه ل و تیره یه که که بارو دۆخیان له ده وه له مه ندیی ه وه بۆ هه ژاری و، له سه ره رزییه وه بۆ سه رشو پری و، له ده سه لات دارێتییه وه بۆ بێ ده سه لات ی و، له ته بایی و پیکه وه گو نجان ه وه بۆ په رته وازه یی و لیکدابړان، بگۆر پێت.

به لām ئایا ئهم جو ره کاره ساته ته نها تایبه ته به گه لی (سه به ء)؟ یان ئاسا سونه ت و رێسایه کی گشتییه و هه موو نه ته وه و گه ل و هو زێك ده گرێته وه؟!

به راستی ئهمه سونه ت و رێسایه کی گشتییه بۆ گشت گه لێك له هه ر جی یه کدا بن و له هه ر ناوچه یه کدا بژین، چونکه هه ر گه لێك یان هه ر نه ته وه یه که، یان هه ر تیره یه که نیعمه تی خوا به کفر و پێ نه زانین بگۆرن و ژیا نیشیان به زو لیم و سته م و به دکاری و به در په فتاری و لێك هه لوه شانی ئه خلاقی به رنه سه ر، خوا ش ئه و نیعمه ته یان لێ ده سی نیت ه وه، سزا و ئازار و سوو کایه تی یان پێ ده چی ژپێت و، له زه مینه ی کاری گه ربی و به ره ه م هیئانه وه، ده که ونه گو شه ی پشت گوی خست و له بیر چوونه وه و،

تهنها له بۆتهی قسهوباسی نیو دیوهخانو، ههوالهکانی حیکایهتخوانهکاندا مانهوه. قورئانیش ئاماژهی بۆ ئهو راستییه کردوه، که خوا فرمویهتی: ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَآ كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبَعَدًا لِّقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (المؤمنون ٤٤). واته: لهدوای لهناوبردنی گهلانی پیشوی وهك (گهلی سهمودو عادو ئهوانی دی) پیغهمبهرانی ترمانی یهك لهدوای یهك بۆ لای گهلانی دوای ئهوان ناردووه، ههر پیغهمبهریکیشیان بۆ لای گهلیکیان چووینت و پهیامی خوای پێگهیانندن، بهدرۆیان خستۆتهوه، ئیدی ئهو گهلانهی دواتریشمان ههندیکیان لهدوای ههندیکیان لهناوبردووه و کهسیان لێ نهماوهتهوه، پاشان کردوومان به پهندو قسهوباسی گهلانی تر که خهڵکی له کۆرو کۆمهلهکانیان دا به خۆشی و گالتهپێکردنهوه ههوالیانی گیراوهتهوه.. وه ئیتر ههر به گوشت چن و لهناوچن و دووربن له رهحهتهی خوا ئهو گهل و کهسو کۆمهلهیهی که باوهر به خواو پهیامهکهی ناهینن.

میژووی مڕۆفایهتیش ههمووی باسی سهلمانندی راستیی ئهم حهقیقهته قورئانییه دهکات، چونکه حالهتی نهتهوهکانی تۆمارکردوه کاتیك لهنیو نازو نیعمهتی خوادا دهژیان و، بهلام بههۆی (کفری نیعمهت) و بێباوهرپێانهوه بوونهته قسهوباسی سههر زاری خهڵکی.

سهبهئی یهکان چییان لیها؟ ئهی گهلانی عادو سهمودو؟ ئهی فیرعهون و هامان و قاروون؟ ئهی فینیقی یهکان و بابلی یهکان و ناشووری یهکان و فارسهکان و هیندهکان؟ ئهی یۆنانی یهکان و رۆمانهکان؟ ئهی مهغولهکان و خاچههرستهکان؟ ئهی ئهلمانیا؟ ئهی بهریتانیی مهزن؟ ئهی فلان گهل و فلان ئیمبراتۆریهتی تر چییان لێ بهسهرهات و له کوین؟!

بێگومان خوا ههموویانی کرد به ههوال و دهنگ و باسو، پههرت پههرت و پارچهپارچهی کردن.. دهی ههر لهناوچن گهلی بێباوهرو ستهمکار.

له چیرۆکی سه بهه دا چهند به لگه و نیشانه یهك ههیه

قورئانی پیرۆز وای راگهیاندوه، که بێگومان له چیرۆکی (سه بهه) دا چهندین به لگه و ده لالهت و، پهنی کاریگهر ههیه.. بۆ نمونهش ههر له سه رهتای لێدوانی قورئان له سه ر بارودۆخه (سه بهه) وهه باسی ئه وه ده کات، که بێگومان له ولات و نیشته گهی (سه بهه) دا به لگه و نیشانه یهك هه بوو: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ...﴾ (١٥) سبأ، له کۆتایی چیرۆکه که شد و له باسی ئه وه حاله تی ده و له مه ندیه و پاشان کاره ساته که و په رته وازه بوو نیشاندان ده فره مویت، که بێگومان له هه موو ئه وانه دا، چهند به لگه و نیشانه یهك هه یه (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً). ئه وه ی لێره شدا رامن ده گریت، ده ربهرین (تعبی ر) ی تایبهت به هه ردوو حاله تی سه رهتا و کۆتایی کۆ (جمع) هاتوه: (آیات).. له وانه شه حیکمهت له مه دوو لایه نی هه بیته:

لایه نی یه که م/ گونجانی له گه ل ئه و بابه ته دا، که لێی ده دویت، له به رئه وه ی گه لی (سه بهه) کاتی که له ئێبو نیعمه ته کانی خوا دا ده ژیان و به خته وه رو کامه ران بوون، هه مووشیان پێکه وه ده ژیان و کۆک و ته با بوون، وه ک ئه وه ی هه موویان یه ک لاشه و یه ک که س بن، له و کاته دا وا گونجا وه، که به تا ک (مفرد) گوزارش ته له به لگه داریتی یی حاله ته که یان بکریته: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ...﴾ (١٥) سبأ. پاشان ئایه ته که ش له گه ل ژینگه که دا گونجا وه، چونکه یه ک ژینگه بووه و، ئایه ته که ش تا ک (مفرد) بووه. به لām دوا ی وێران کردنی به ندا وه که و، په رته وازه بوونیان به هه موو لایه کدا و، بلا بوونه و یان به ولاتانی تر دا، نه ته وه که (الامه) گۆرا وه بۆ چهند نه ته وه یه ک (امم)، تیره ش (القبیله) بۆ چهند تیره یه ک (قبائل). ژینگه که ش (المسکن) بۆ چهند ژینگه یه ک (مساکن). بۆ ئهم دابه شکاری و په رته وازه کردنه ش وا گونجا وه، که به کۆ (جمع)

گوزارشتى لى بىكات. ئىدى بەلگەو نىشانە تاكەكەى كە پىشتىر بەسەر يەك گەلى پىكەو ژیادا ناوژەد دەكرا، بوو بە چەند بەلگەو نىشانەكە تاكو ھەر بەلگەيەكەيان بەر ھەر تاقم و ژینگەو تیرەيەكەكەوئیت. واللہ اعلم.

لايەنى دووہم/ بىگومان بەلگەكان (الآيات) ھەريەك ئايەت و بەلگە (الاية) دەگریتەو، چونكە چېرۆكى (سەبەء) بەلگەيەكە لەسەر دەسەلات پىدانى خوا بە خەلكى و بەلگەيەكەيشە لەسەر دەستەبەرکردنى خۆشگوزەرانى و خىرو خۆشى بۆ خەلكى، ھەروەھا بەلگەيەكە لەسەر سستەمكارىي خەلكى و كفرو بەدكارىيان و بەكارھىنەنى نىعمەتەكانى خوا لە بوارى ناپەزايى خوادا. بەلگەيەكەيشە لەسەر بىئاگايى چەند كەسيك كە پەندو عىبەت و ەرنارگن لەسەر ئەو كارەساتانەى بەسەرياندا ھاتو، ھەروەھا بەلگەيەكە لەسەر ئەو راستىيەش كە ھەر مەينەتى يەك بەسەر خەلكى دا بىت بەھۆى كارو کردارى ناپەواى خۆيانەوہيە. پاشان بەلگەيەكە لەسەر پەيپەوبوونى ياسا و سوننەتە خوايى يەكان بەسەر خەلكى ترى ھەر سەردەم و ناوچەيەكى تردا. ھەروەك بەلگەيەكەيشە لەسەر بەديھاتنى ئەنجامەكان لەسەر سەرەتاکان. بەلگەيەكەيشە لەسەر تۆلە سەندنى خوا لە ستمەكاران و ئازاردانى كافرانو، سزادانى سەختى لووتبەرزان و دەسەلاتدارانى بە زەبرو خۆ بەزل زان. ديسان بەلگەيە لەسەر ئەوہى كە ھەر خىرو خۆشى و رزق و رۆزى يەك رۆو لە نەتەوہ دەكات بەھۆى فەزل و بەخشندەيى خواوہيەو، ھەر برسيتى و ھەژارى و نەدارى يەكيش رۆويان تى دەكات بەھۆ بەدکردارى و نالەباريى خۆيانەوہيە. بەلگەيەكەيشە لەسەر راستىي بۆچوون و ليكەدانەوہى ميژويى ھۆيەكانى گەشەکردنى گەل و نەتەوہ و دەولەتەكانو، ھۆيەكانى لەناوچوون و پەرتەوازەبوونيان. بەھەر حال بەلگەو نىشانەيە لەسەر چەندەھا حالەتى تر. لەبەر ئەمە لە چېرۆكى (سەبەء) دا چەندىن ئايەت و بەلگەو نىشانە ھەبوو، چەندىن بەلگەى و ەھان كە خەلكى ھەلويستە لە ئاستياندا بىكات و چەندەھا ھيما و دەلالەت و پەندو ئامۆزگاربيان لى وەرەگریت.

به‌لگه‌كان بۆ هه‌موو ئارامگرو سوپاسگوزاریكن

له چیرۆکی (سه‌به‌ء) دا چهند به‌لگه‌یه‌ك (آیات) هه‌یه‌..

به‌لام ئایا هه‌موو كه‌سیك له خه‌لكی په‌ی به‌ زانینی ئه‌و به‌لگه‌و نیشانه‌ هه‌به‌ن، به‌چاکی سه‌ودا و ئالویری له‌ته‌كدا ده‌كه‌ن، لییان تی‌ده‌گه‌ن، ئه‌و مانا و په‌ند و وانانه‌شیان لی وهرده‌گرن كه‌ ئاماژه‌یان بۆ ده‌كه‌ن؟ راسته‌ كه‌ ئایه‌ت و به‌لگه‌و نیشانه‌كان ئاراسته‌ی هه‌موان كراوه‌ و لاپه‌ریه‌یه‌کی كراویه‌ له‌به‌رده‌م هه‌مواندا، هه‌روه‌ها بانگه‌وازیکی تایه‌یه‌ بۆ گشت مرۆڤیک تا له‌به‌رده‌میا بوه‌ستیت و لیی بیدار بێته‌وه‌. به‌لام كه‌سانی بی‌ئاگو، بی‌باوه‌رو، سته‌مكارو، فریودراو، پوو لی وهرگێر، لی تی‌ناگه‌ن، واته‌ ئه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ خوا له‌باره‌یانوه‌ فهرموویه‌:

﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾ (١٠٥)

یوسف. واته‌: ئای چهند به‌لگه‌و نیشانه‌ی ئاشكرا له‌ ئاسمانه‌كان و زه‌ویدا هه‌یه‌و چاوی به‌سه‌ردا تی‌ده‌په‌رێنن، پووی لی وهرده‌گێرن.

قورئانی پیرۆز ئه‌و راستیه‌ جیگیر ده‌كات كه‌ خه‌لكی سوود له‌ به‌لگه‌و نیشانه‌كان وهرناگرن ته‌نها كه‌سانی به‌ ئارام و سوپاسگوزار نه‌بیت، هه‌روه‌ها ته‌نها كه‌سانی به‌ ئارام و سوپاسگوزار لی تی‌ده‌گه‌ن و ده‌رس و په‌ند و ئامۆزگاریان لی وهرده‌گرن، وه‌ك خوا له‌م چیرۆكه‌دا له‌باره‌یانوه‌ ده‌فرمویت: ﴿...إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (١٩) سبا.

(الصبار): (صیغه‌ مبالغه‌)یه‌ له‌ (صبر) هه‌و و ئه‌و مرۆڤه‌ ئارام گریه‌ كه‌ نه‌ك هه‌ر ته‌نها ئارامگرو له‌سه‌رخۆیه‌، به‌لكو زۆر زۆر به‌ ئارامه‌ و هه‌میشه‌ و به‌رده‌وام ئارام ده‌گریت و زیاد له‌ پاده‌ش له‌ ئارام گرتن دایه‌و، (كورد واته‌نی ئارامگرتنی كردوه‌ به‌ پیشه‌).

(الشکور)یش (صیغه مبالغه)یه له (شکر)هوهو، ئهو مرۆڤه سوپاسگوزارهیه، که نهک ههر تهنیا سوپاسگوزارو شوکرانهبژیی خوایه، بهلکو زۆر زۆر سوپاسگوزاره و ههمیشهو بهردهوام له سوپاسکردنی خوادایهو، جیگیره لهسههریو زیاد له پادهش سوپاس دهکات.. ئیدی بۆچی تهنیا مرۆڤی ئاوا به ئارامو مرۆڤی ئاوا سوپاسگوزار نهبیتهکسی دی سوود لهو نایهتو بهلگهو نیشانانه نابینن؟ بۆچی ئارام گرتن و سوپاسگوزاری زۆر زۆر پیویستن بۆ تیگه‌یشتن له بهلگهو په‌ندو نامۆزگارییه‌کانو بۆ دهرس وهرگرتن لییان؟!

چونکه خۆراگرتن و ئارامگریی (الصبر) مانای تاقیکردنه‌وهو هه‌سه‌نگاندن ده‌گه‌یه‌نیت، به مانای مرۆڤی ئارامگر په‌ی به‌و حاله‌ته‌ ده‌بات که‌وا خوا له‌ ژيانیدا تاقی ده‌کاته‌وه به‌ به‌لاو مه‌ینه‌تی له‌ ههر نیعمه‌تی‌کدا، که‌ پهی ده‌به‌خشیتو، له‌ ههر شتیکی‌ تردا، که‌ پهی ده‌دات، ههر تاقی ده‌کاته‌وه. جا کاتی‌ک مرۆڤی ئارامگر په‌ی به‌مه‌ ده‌بات، مانای وایه‌ ئهو نیعمه‌ت و به‌خششانه‌ی له‌ گوێپایه‌لی‌کردنی فەرمانی خواداو، له‌ به‌ده‌ست هی‌نانی سۆزو خۆشه‌ویستی و په‌زنامه‌ندی خوادا به‌کاره‌یناوه. ههر ده‌شبیت ئارامگرتن له‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ نیعمه‌ته‌کانی خوادا له‌ ئارادا هه‌بیته‌و، ههر ده‌شبیت کاروانی ئەم ژيانه‌ بپریت. ئارامگرتنیش به‌ هه‌موو دیارده‌و په‌نگو شیوه‌و بواره‌کانیه‌وه.. ئارامگرتن له‌سه‌ر نیعمه‌ت.. ئارامگرتن له‌سه‌ر ده‌وله‌مه‌ندی، ئارام گرتن له‌سه‌ر هه‌یزو ده‌سه‌لات، ئارام گرتن له‌سه‌ر خۆشگوزهرانی و ده‌سپۆشستویی، ئارام گرتن له‌سه‌ر مال‌و سامانداریتی، ئارام گرتن له‌سه‌ر دهردو به‌لا، ئارام گرتن له‌سه‌ر مه‌ینه‌تی و فیتنه‌.. ئارام گرتن له‌سه‌ر کاره‌سات و ناخۆشی.. ئارام گرتن له‌سه‌ر پیا‌هه‌لشاخان و ته‌می‌کردن.

جا هه‌رکه‌سی‌ک به‌ ئارام گرتن و هی‌منی یه‌وه سه‌وداو مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ هه‌موو ئهو دیارده‌و حاله‌ت و بواره‌دا بکات، ئه‌وه بی‌گومان ئارامگر (صبار)ه‌و، له‌ به‌لاو تاقیکردنه‌وه‌دا سه‌رکه‌وتوه‌و، سوپاسی خوای له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌کانی کردوه‌و، ئهو نیعمه‌تانه‌شی له‌ بواره‌کانی په‌زنامه‌ندی خوادا به‌کاره‌یناوه.

ههروهها ئارام گرتن جلهوی ده گریت بهرهو سوپاسگوزاری و شوکرانه بژییری. بۆیه گشت ئارامگریک شوکرانه بژییشه. جا کاتیک مرۆف سوپاسی خوا ده کات، خواش نیعمه ته کانی بۆ بهردهوامو، زیاتریش ده کات، وه که فهرموویهتی: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ...﴾ (٧) ابراهیم.

قورئانی پیرۆز بهراوردی له نیوان (صَبَّار) و (شکور) دا وهها کردوه، که له ههڕ جیگایه کدا ناوی (صَبَّار) ی هینابیت، ناوی (شکور) یشی له ته نیشتا هیناوه، بهشیوهیه که بوونه ته دوو سیفه تی پیکه وه لکاو تا کو (صبر) و (شکر) / ئارامگری و سوپاسگوزاری به خاوه نه که یانه وه بلیکنن و ببنه دوو (صیغه مبالغه) بۆ (صبر) و (شکر).

وشه ی (صَبَّار) چوار جار له قورئاندا باسکراوه، له ههڕ چوار جاره که شدا به وشه ی (شکور) وه لکیئراوه، بۆ نمونه:

١- له جاری یه که مدا، خوا فرمان به موسا ده کات، که رۆژگاری نیعمه تی خویان به یاد بینیته وه، پێی ده فهرمویت: ﴿...وَذَكِّرْهُمْ بِأَيِّمِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (٥) ابراهیم.

٢- له جاری دوو وه مدا خوا هه ندیک له به لگه و نیشانه کانی خۆیمان پێ ده ناسینیت، وه که ده فهرمویت: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (٣١) لقمان.

٣- نه وه ش گه لی (سه به ء)، که له م چیرۆکه دا به درێژیی باسی هه ردوو سیفه ته که کراوه: ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرْقَنَهُمْ كُلَّ مَرْقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (١٩) سبا.

٤- له سوره تی (شوری) شدا، خوا نه و راستیه ی جیگیر کردوه، که بینگومان

پاپۆره‌كان به نيعمه‌تيكى خوا له ده‌ريادا ده‌رۆن، له‌مه‌شدا چه‌ند به‌لگه‌و نيشانه‌يه‌ك بۆ گشت كه‌سيكى ئارامگرو سوپاسگوزار هه‌يه: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ (٣٣) **﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ﴾** **﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾** (الشورى).

مرۆڤى (الصبار الشكور) واته: زۆر به ئارام و زۆر شوكرانه‌بژێر، هۆشيار و ژيرو زيره‌كه له‌م دنيايه‌دا، چونكه ده‌زانيت چۆن سه‌وداو مامه‌له له‌گه‌ڵ ژياندا بكاتو، له ژيان تىگه‌يشتوووه، له‌گه‌ڵ ئه‌و بره نيعمه‌ته‌ش، كه خوا له دنياى پى دادات هه‌ر به ئارامگريى و سوپاسگوزاريى مامه‌له ده‌كات. هه‌ر ئه‌نجاميكى هه‌ستياى جه‌سته‌يشى ده‌بیتته پشتيوانى كه‌سى له‌سه‌ر ئارامگرتن و سوپاسگوزاريى، هه‌ر گه‌رديله‌يه‌كيش له قه‌واره‌ى خۆى و هه‌ر لايه‌نيك له‌لايه‌نه‌كاني كه‌سييشى، يارمه‌تى ده‌ده‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى بى‌تته كه‌سيكى (ئارامگرو سوپاسگوزار). ئه‌و كه‌سه ئارامگرو سوپاسگوزارانه‌ش له‌م ژيانه‌دا كه‌من، چونكه زۆربه‌ى خه‌لكى بى‌ئاگا و هه‌لخه‌له‌تاو. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ش له سورته‌ى (سبأ) دا فه‌رمايشتى خوا له‌سه‌ر كه‌مى ژماره‌ى به‌نده سوپاسگوزاره‌كان هاتوو، كه ده‌فه‌رمويت: ﴿...أَعْمَلُوا أَلْ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾ (سبأ). واته: ئه‌ى به‌نه‌ماله‌ى داود، به گوێزپايله‌ى و په‌يره‌وکردنى فه‌رمانه‌كاني خوا سوپاسى خواى په‌روه‌ردگارتان بكه‌ن، به‌پراستى له‌نيۆ به‌نده‌كانم كه‌من ئه‌وانه‌ى، كه سوپاسگوزار بن.

بى‌گومان هه‌ر مرۆڤى ئارامگه‌ر، كه سوپاسى خوا ده‌كات، هه‌ر مرۆڤى سوپاسگوزاریشه، كه ئارام ده‌گریت، هه‌ر بۆيه‌ش له به‌نده‌كاني خوا، كه‌سانى ئارامگرو سوپاسگوزار كه‌من..

ئیبلیس توانی گه‌لی (سه‌به‌ه) فریو‌بدات

قورئان له کۆتایی چیرۆکی (سه‌به‌ه) دا هه‌سه‌نگاندنیکی بۆ واقعی دواى کاره‌ساته‌که‌و خۆبندنه‌وه‌ی ئاکاری نه‌و گه‌له‌ خستۆته‌ ڕو، پوخته‌ی نه‌و تیشك خستنه‌سه‌ره‌ش، نه‌وه‌یه‌ که‌ خوا فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ، فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (٢٠) وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿١١﴾ سبأ، واته‌: له‌ملاوه‌ ئیبلیس (شه‌یتان) یش نیازی خۆیان له‌سه‌ر گومراکردنیان به‌دی هه‌نا که‌ پێشتر به‌خوای گوتبوو (زۆربه‌ی خه‌لکی سوپاسگوزار نین)، نه‌وه‌بوو که‌سانێکی گومراو بێ‌یاک له‌ خه‌لکدا شوینی که‌وتن ته‌نها کۆمه‌لیک له‌ باوه‌رداران نه‌بی‌ت. به‌لام وه‌نه‌بی‌ت ئیبلیس ده‌سه‌لاتیکی به‌سه‌ریاندا هه‌بی‌ت، به‌لکو ئیمه‌ خۆمان ویستوو‌مانه‌ ڕوون بی‌ت و بزانی‌ت، که‌ کێ باوه‌ری به‌ڕۆژی دوا‌یی هه‌یه‌و کی‌ش له‌ شك و گومان دا‌یه‌.. جا دلیا به‌ نه‌ی پێغه‌مبه‌ر که‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگارت چاودێرو ئاگاداری هه‌موو شتی‌که‌.

واتای فه‌رمایشتی (وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ) واته‌: ئیبلیس ئامانج و نیازو په‌یامی خۆی تیا‌دا پیاده‌ کردو، توانی و سه‌رکه‌وتوو بوو له‌ فریودانیان و گومراکردنیان و دوورخستنه‌وه‌یان له‌ڕێ‌ی راست.

په‌یامی (ئیبلیس) که‌ ژیا‌نی خۆی بۆ وه‌قف (ته‌رخان کردوه‌) و، نیازیشی له‌م ژیا‌نه‌یدا نه‌وه‌یه‌، که‌ به‌ نه‌ریتیکی به‌خۆنازین و خۆیادانه‌وه‌ له‌ وه‌لامی خوا‌دا گوتی:

﴿قَالَ فِيمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ (١٦) ثُمَّ لَا تَجِدُنَّ فِيهِمْ مِّنْ مُّؤْمِنٍ وَلَا يَتَّبِعُهُمُ الْغَايِبُ ﴿١٧﴾ الاعراف، واته‌: شه‌یتان

گوتی: خوا‌یه‌ به‌هۆی نه‌وه‌ی له‌به‌هه‌شت ده‌رت کردم و سزات دام به‌ گومرا‌یی، نه‌وا

دهييت منيش له سهر ريگا راسته كى تو بوسه (كه مين) بو بنده كانت دابنييمو لهو
 رىيى تو لاياندهم، پاشان له هه موو لايه كه وه به هه موو شيويهك -
 له پيشيانه وه، له دوايانه وه له لاي راستو لاي چه پيانه وه - بويان بچم و گومرايان
 بكه م، ئيدى ئو جوړه عهبدانه زوريه يان پى نه زانو سپله ده بن.. له وه لامدا خواش
 پى فهرمووه: ﴿ قَالَ أَذْهَبَ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُ مَنْ قَرَأَ
 ۱۶۳ ﴿ وَأَسْتَفْزِرُ مَنْ أَسْطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمُ بَخِيلُكَ وَرَجْلُكَ وَشَارِكُهُمْ
 فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۱۶۴ ﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ
 لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۱۶۵ ﴾ الإسراء ۱۶۵. واته: ده برؤ به لاي
 كارو نياز كه ته وه، هه كه سيكيش له وه چه وه نه وه ئادهم له ئاده ميزاد
 گويايه لىيت بكات، ئو دوزه سزى توو ئه وانيشه، كه سزايه كى پر به پىستى
 كرداره كانتانه. هه روه ها تو ئى شهيتان، چه نده ده توانيت سوور به له سهر
 له رى لادانيان به دهنگى بانگه شه كاريت بو سهر پىچى له فهرمانى خواو، هه رچى له
 فروفيل و ته له كه بازى يه كه دهيزانيت و ده توانيت بويان بجهره گهرو، هه سوارو
 پياده يه كن بن له سهر پىچكارى و شوينكه وتنى تودا، پاشان له مال و سامانى هه رام
 بى باوه كردنى كۆرو نه ويان و فريودانياندا بو فساد هاوبه شيان به و به شداريان
 بكه و، ئنجا به لىنى درؤو پوچه لى شيان پى راگه يه نه.. به راستى شهيتان هه
 به لىنيك بخته دل و دهروونى گونا هكارو ياخى بوانه وه، ته نها فريودانو رازانده وه
 كرداره نابه جيكانيانه. ئى شهيتان دلتيابه، كه بىگومان هيچ دهسلاتىكت به سهر
 عهده سالح و چاكه كانم دا نيه، چونكه ئو عهبدانه كاتيك به راستى خوا ده پهرستن،
 هه خويان به سه، كه پشت و په ناو پشتيويان بيت.

هه روه ها خوا ئيمى له شهيتان ناگدار كردۆته وه، دوژمنايه تى شهيتانىشى بو
 ئيمه روون كردۆته وه، داوايشى لى كردووين، كه شهيتان به دوژمن دابنيين، تاكو

سەرکەوتوو نەبێت له فریوداغانداو، تاكو ئەو گومانە خۆشی لەسەرمان بەراست
دەرنەچێتو، نیازو ئامانجیشی لەسەر ئێمە بەدی نەهێنێت، وهك له شوینیکی
تردا خوا دەفرمویت: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ
لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ٦ فاطر.

چەند زیانمەندن ئەوانەى خۆیان تەسلىمى شەیتان دەکەن، جەلەوى خۆیانى پى
دەسپێرن، وەسەسەو خورپەکانى بۆ جێبەجێ دەکەن، بەراستى ئەم جۆرە کەسانە
زەرەرمەندو لەنیوچوو و نازاردراوى نیو دنیا و رۆژى دوايشن.

ئەوێش گەلى (سەبەء) چىيان بەسەر هات. ئەو دەرهنجامى خو تەسلىم
کردنیا بە شەیتان. هەر نەتەوێهە کیش خۆیان بە شەیتان بسپێرن تەنها ئەو
بەرهنجامە دەچنێتەو، کە گەلى (سەبەء) چنیا نەو. هەر مەروڤێکیش خۆى بە
شەیتان بسپێرێت هەمان سزای بەر دەکەوێت، کە هەر تاکە کەسیکی نیو گەلى
(سەبەء) بەرى کەوت. بەراستى ئەو کەسانە گەمژەو گیل و دەبنگن، کە دواى
شەیتان دەکەن، چونکە ئەگەر ئەم کەسانە نەبن، ئەوا شەیتانىش نیازو ئامانجى
خۆى بەدى ناهێنێتو، گومانەکەى خۆیشى ناباتە سەر.

زۆر بەداخوێ دەبینن زۆرکەس له خەلکى له هەموو قوناغیک له قوناغەکانى
میژوودا قایل دەبن بەوێ، کە ئیبلیس ئەركى خۆى بەسەریاندا راپەرێنێتو،
سەرکەوتوو بێت له بەدیھێنانى نیازەکیداو، ئەوانیش هاوڕێبازى بن و دواى
هەنگاوەکانى بکەون، ئیدى نایینن زۆربەیان سوپاسگوزار بن.

بەلام ئایا ئەم جۆرە کەسانە بەزۆر ناچار کراون، کە بەدەم بانگەشەى
شەیتانەو بچن؟ ئایا زۆریان لێکراو، کە دواى هەنگاوەکانى شەیتان بکەون؟ ئایا
شەیتان دەسەلاتیکى توندو بە زەبرى لەسەریان هەیه؟! نەخیر هیچ دەسەلاتیکى
لەسەریان نیه.

له بهر ئه مه ئه و كه سانه هه ر خۆيان لێ پرسراون له شوێنكه وتنی شهیتان، هه ر خۆیشیان لێیان ده پرسیتوه له سه ر به ده مه وه چوونی بانگه شه كه ی، چونكه به خواستی ئازادانه ی خۆیان شوینی كه وتوون، به قایل بوونی خۆیان به ده نگیه وه چوون، دڵ و هه ست و نه ستی خۆیان بۆ كرده وه .

شهیتانیش، كه شوێنكه وتوه گیل و ساویل كه كانی به به لێن و هیوا و ئاوات، هه لده خه له تینیت، له كاتی پتویستییه كیاندا - كه ئاتاجیان به وه هه بیته - پشتگوێیان ده خات، وازیان لێ دینیت، تاكو بكه ونه به ر یاسای سزادانی خوا، كه ته نها به ر كا فرانی سه رپێچیكار ده كه ویت، هه ر ته نها ئه وانیش سزاو ئه شكه نجه ی توندی خوا ده چیژن، ئیدی شهیتان به فرۆفیل و گالته جاریه وه لێیان دوورده كه ویته وه .

ئه و له دنیا دا پێیان ده ئیت: ﴿... لَا غَالِبَ لَكُمْ يَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتْهُ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال: ٤٨)، واته: شهیتان كاتێك كرده وه نابه جێكانی بۆ شوێنكه وتوانی پازاندبۆوه، پێی گوتن: ئه مڕۆ هێچ زال و سه ركه وتوویهك نیه بۆ ئیوه و به سه ر ئیوه دا له خه لكی و له ناو ئاده میدا، من په نادهر و پارێزه رم بۆ ئیوه، ئنجا كاتێ هه ردوو ده سه ته له یه كتر نزیک كه وتنه وه به جوړی یه كتریان بین، پاشه كشی ی كرد و به دوا ی خۆیدا گه رایه وه و پێی گوتن: به راستی من به ریم له ئیوه، به راستی من شتێك ده بینم ئیوه نایبین، من له خوا ده ترسم .

له رۆژی دوا ییشدا شهیتان له نێو لایه نگران و شوێنكه وتوانیدا، له ناوه راستی دۆزه خدا وهك و تاربیژێك روویان تی ده كات و سه رزه نشت و لۆمه یان ده كات و گالته شیان پێ ده كات و به چاوی سووك سه یریان ده كات، خۆیشیان لێ به ری و

بئێ تاوان ده کاتو، بئێ بیان ده لئیت: ﴿...إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُم فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَتُلُومُوا أَنفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (٢٢) إبراهيم، واته: کاتیک شهیتان دیتی هه موو مروفتیک چاره نووسی خوی ده بینیت و ئه و لایه نگرانه ی خوی له قیامه تدا ده کهونه بهر لیپرسینه وه و، سزای کرده وه کانیان ده دریت، بئێ بیان ده لئیت: بئێگومان خوا به لئینی راستی خوی بئێ دان و، ئه و به لئینه کهشی هئینایه دی، منیش به لئینی درۆم بئێ دان و نه مبرده سهرو هیچ ده سه لاتیکیشم به سه رتاندا نه بووه، ته نها ئه وه نده نه بیّت، که بۆ پێی خراب و بئێ با وه پری بانگم کردن، ئیوهش به ده م بانگاشه که مه وه هاتن، ده ئیتر سه رزه نشتی من مه کهن، به لکو سه رزه نشتی خۆتان بکهن، چونکه نه من فریاگوزاری ئیوه و، نه ئیوهش فریاگوزارانی من. من با وه پرم نیه به وه ی، که ئیوه له دنیا داو له گه ل مندا هاو به شتان بۆ خوا داده نا.

به راستی ئیبلیس ئیبلیس وه، شه یتانیش شه یتانه ..

گه لی (سه به ء) یش به ده م شه یتانه وه چوون و، پێسا و سوننه تی خویان له سه ر په یره و بوو و شایسته یان بوو، ئه و کاره ساتی مالویرانی و په رته وازه یی و له نیوچوونه شیان تووش بوو، که تووشی هه ر نه ته وه یه کی تر ده بیّت، له کاتی که دا سپله و بئێ با وه پو سته مکارو به دکارو فاسید بووبن. خوا (سه به ء) ی کرده چه نندین پارچه و به ملاولا دا بلا وه ی بئێ کردن و، کردنی به هه وال و ده نگ و باسی سه رزاری خه لکی .. ده ی هه ر دوور بن له ره جمه تی خوا، وه ک چۆن گه لان و کۆمه لانی تری پێش خۆیان له بئێ با وه پرانی سته مکار - وه ک گه لانی عا دو سه مود و مه دیه ن و ئه وانی تر - له ره جمه تی خوا دوورخرانه وه و، که و تنه بهر سزا و تۆله ی سه ختی خوا. نه مهش ئاکامی که و چا وه پێی هه ر که سی که ده کات، که به ده م بانگاشه و

ریچکە ی شەیتانەوێ چووبیت. چیرۆکی (سەبەء)یش لە سورەتی (سەبەء) —کە ناوی
سوورەتە کەش بەو ناوەی ئەوانەوێه — چەندەها بەلگە و نیشانە و دەرس و دەلالەت و
عیبرەت و ئامۆزگاریی لەخۆ گرتووە و خستوونیەتە ڕوو. بەلام تەنھا کەسانی زۆر بە
ئارام و زۆر سوپاسگوزار لەم دەرس و پەندو دەلالەتانە تی دەگەن و لییان هۆشیار و
ئاگادارن. . خواش بۆیە دەفەرمویت: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾.

چیرۆکی ههوتهم

چیرۆکی دانیشتوانی ئاوه دانی یه که (قصة أصحاب القرية)

چیرۆکه که له قورناندا ئاوا هاتوو ده خوا ده فرمویت:

﴿وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا إِنَّا نَطَّيَّرُكُمْ بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِفُكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَنْقُوهُ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِشَيْءٍ عَاقِبَةً أَوْ يَنْتَهِ عَنِ شَفَعَتِهِمْ شَيْئًا وَلَا يَنْفَعُهُمْ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنْ أَمَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾ يَس﴾

پوختهی واتای نایه‌ته‌کان به کوردی

ئەى محمد ﷺ چیرۆکی دانیشتوانی ئەو ئاوه‌دانى یه به نمونه بۆ کافرانی قورپه‌ش به‌په‌نهره‌وه، کاتیك باوه‌ریان به‌خوا نه‌ده‌هیناو سه‌رقالی کفرو به‌دکاری بوونو، خوا چه‌ند نیرراویکی بۆ ناردن (یان له‌لایه‌ن عیسی پێغه‌مبه‌ری خواوه- سلأوی لی بیّت- چه‌ند نیرراویکیان بۆ چوو) تاكو بانگیان بکه‌ن بۆ باوه‌ره‌ینان به‌ خواو به‌ موعجیزه‌کانی عیساو، ده‌ست هه‌لگرتن له‌ به‌تپه‌رستی و هاوه‌ڵ بۆ خوا دانان. ئەوه‌بوو سه‌ره‌تا دوو که‌سمان بۆ لایان ناردو ئەوانیش به‌درۆیان خستنه‌وه، بۆ به‌هێزکردنی هه‌لئۆیستی ئەو دوو که‌سه، که‌سیکی سێ‌هه‌میشمان بۆ لایان نارد، ئیدی نیرراوان هه‌موویان به‌ دانیشتوانی ئەو ناوچه‌یه‌یان گوت: بینگومان ئیمه‌ بۆ ئەوه‌ بۆ لای ئیوه‌ نیرراوین، تاكو په‌یامی خواو یه‌ك خواپه‌رستیتان پێ بگه‌یه‌نین. به‌لام خه‌لکی ناوچه‌که‌ پێ‌یان گوتن: ئاخۆ ئیوه‌ش وه‌ك ئیمه‌ مرۆڤن، خواى به‌خشنده‌ش هیچ سه‌روشیکی بۆ ئیوه‌ نه‌ناردۆته‌ خواوه‌وه، هیچ فه‌رمانیکی وای سه‌باره‌ت به‌ کاروباری ئیمه‌ به‌سه‌ر ئیوه‌دا نه‌داوه، تاكو بیسه‌لمینن، که‌ راست ده‌که‌ن! ئیوه‌ ته‌نها درۆ ده‌که‌ن له‌ ئیددیعیای نیرراویتی خۆتاندا.. نیرراوه‌کانیش گوتیان: خواى په‌روه‌ردگارمان شایه‌ت و ئاگاداره، که‌ ئیمه‌ بۆ لای ئیوه‌ نیرراوین و هیچ کاریکی ترمان له‌سه‌ر نیه‌، جگه‌ له‌ گه‌یاندنی ئەو په‌یامه‌ روون و ئاشکرایه نه‌بیّت، که‌ به‌ به‌لگه‌ رۆشنه‌کانه‌وه‌ ده‌یخه‌ینه‌ به‌ر چاوتان.. ئیدی ئەو گه‌له سه‌رکه‌ش و یاخی یه، هیچ قسه‌یه‌کی تریان به‌ده‌سته‌وه نه‌ما، ئەوه‌ نه‌بیّت، که‌ نا‌ره‌زاییان له‌ ده‌ستیان ده‌برپێو، پێ‌یان گوتن: ئیمه‌ به‌هۆی هاتنی ئیوه‌وه‌ تووشی شوومی و نه‌گبه‌تی بووین، ئەگه‌ر پاشگه‌ز نه‌بنه‌وه‌و کۆتایی به‌م باسو خواسانه‌تان نه‌هینن، ئەوا به‌ردبارانتان ده‌که‌ین و له‌ ئیمه‌شه‌وه‌ تووشی سه‌زایه‌کی هێجگار نازاره‌خشی وه‌هاتان ده‌که‌ین، که‌ ده‌گاته‌ راده‌ی کوشنتان.. نیرراوه‌کانیش پێ‌یان

گوتن: خهڵکینه ئیوه شوومی و نهگبهتی و بهدبهختیتان بههۆی کفر و بیباوهپریتان- له خۆتان دایه، خۆ ئهگەر بهخۆتاندا بچنهوه و پهند وهر بگرن، دهزانن که وایه، بهلام وادیاره ئیوه گهلیکی نهوهنده بهدکار و بیباوهپن که لهوهدا سنوورتان بهزاندووه.. دواى ئهو وتو وێژهش پیاویک لهوسهري شارهوه به پهله و به ههله داوان دهگاته لایان و پوو دهکاته ئهو گهله و پێیان دهلێت: ئهی گهلی خۆم، باوهپ به خوا بینو دواى پهيامی ئهو نیرراوانه بکهون، دواى ئهو کهسانه بکهون که لهسهه ئهم بانگهوازه پر له خێرو بهرکهته داواى هیچ کرێ و پاداشتیکتان لێناکهو به خۆپایی و لهخۆبوردوانه هاتوون و ئامۆژگاریتانی دهکهو، ههر ئهوانیش پێی راستیان وهرگرتوو و پێنمونی راست کراون. منیش چ بهربهستیک له پێم دایه ئهگەر ئهو خواجه بههرستم که دروستی کردووم هیناومیته بونهوه و پێی راستی پیشان داوم. ئایا له جیاتی ئهو خوا تاك و بیهاوهله چهند خواهنديکی پهراستراو دهسکردنی خۆمان بکهمه خوا بۆ خۆم؟ خۆ ئهگەر خواى پهروهردگاری خۆم خواستی زیان و کارهساتیکی لهسههه ههبیته ئهو خواهنده دهسکردانهی خۆمان-بتهکان- هیچ شهفاعهت و سوودیکیان بۆم نیه و ناتوانن من له هیچ زیان و کارهساتیکی ئاوا پرگار کهن. کهواته گهر باوهپم بهو بتانه ههبیته ئهوا منیش لهسهه گومپایی یهکی ناشکرام. لهبهه ئهوه من باوهپم بهخواى پهروهردگارتان هیناوه، ئیوهش با گویتان لهم بریارهه بیت و شاهیدو ئاگادار بن که من باوهپم به خوا هیناوه.. بهلام گهلهکهیان ههر لهسهه بیباوهپى سوور بوون و ئهو پیاوهشیان بهردباران کردو کوشتیان، ئهویش لهو حالتهدا گوتی: خواجه رێنمونی ئهو گهلهه بکریت.. پێی گوترا: ئهوا بهم ههلوێسته بهرزتهوه شایانی بهههشت بوویت و بجۆره بهههشتهوه.. ئهویش گوتی: خۆزگه گهلهکهه بیانزانیابه که خواى پهروهردگارم لێم خوشبووه و خستوومیه بهههشتهوه و ریزی لێناوم و کردمى به یهکیک له ریز لێنراوان... ئیمهش - لهبهه ئهوهی ئهو گهله بی باوهپه لهسهه کفر و بیباوهپى و کوشتنی نیرراوانی خوا سوور بوون- سزایهکی وهها

توندمان دان، سزاكەش ئەوەنەبوو، كە فریشتەو سەربازانی خۆمانیان بۆ بنێڕین بە مەبەستی لەناوبردنیان، بەلكو هەر تەنیا بە هاواریکی توندی لەناكاو لەناومان بردن، ئەوانیش دەسبەجێ مردن و وەك كۆمەڵە كەسیكی بێدەنگ و خامۆش و بێ چەریان لێ هات، وەك چۆن ئاگر لە كڵبە دەكەوێت و خامۆش و كپ دەبێتەوه.

چەند وتەیەکی دەستەڵەبەستی جوولەكەكان (اسرائیلیات) لەسەر ئەم چیرۆكە

جوولەكەكان لە دەقه ئیسرایلیی یەكانی خۆیاندا چەند وتەو ڕیوایەتێکی دوورودرێژیان لەسەر چیرۆکی دانیشتوانی ئاوەدانییەكە ھۆنیوەتەوه و چنیو، سەیر لەوهدایە لەكاتێكدا حیاكایەت خوان و دارپژەرانی ئەفسانەكان ڕوویان تێکردووه، چەند میژوونوس و تەفسیرنوسیكیش لە كۆتیبەكانیاندا ھیناویانەتەوه.

ئیمەش — وەك چیرۆكەكانی پێشوو — سەرەتا ئاماژە بۆ پوختەیی ئەو ڕیوایەت و دەقه چنراوه ئیسرایلییانە دەكەین، بە مەبەستی ئاگادارکردنەوهی خۆنەرانی لییان. ئەمەش پوختەییەکی ئەو وتەو ڕیوایەتە نادروستەیی جوولەكەكانە لەسەر ئەم چیرۆكە:

گوتوویانە: ئەو ناوچەیە، شاری (ئەنتاكیە) بوو كە شارێکی پۆمەكان بوو و پادشایەکی ستمكاری بێپەرست كە ناوی (ئەنتیخوس) بوو، حوكمی تیا دا كردو. (عیسا)ش —سلاوی لێ بیت— و ستوویەتی بانگەوازی دانیشتوانی ئەو شارە بكات بۆ باوەرھێنان بە خوا. بۆ ئەم مەبەستەش دوو پیاوی لە شۆینكەوتوانی خۆی —لە ھەوارییەكان— ناردووه بۆ لایان، كە باسی خواپەرستی و باوەر بەخواھێنانی بۆ كردوون. بەلام ئەو خەلكە بە درۆزنیان داناون و ڕوایان پێ نەكردوون. ئنجا (عیسا) ھەواریی سێھەمی بۆ ناردوون.

گېرهرهوان له نېوان خزاندا ناتهبابى يه كى زۆريان له سهر ناوه كانى ههرسى
نيرراوه كه هديه، به لام ئهوى زياتر له لاي كۆمهلى زانا پېشینه كان به راست تر
دانراوه، ئهوه يه كه ناوه كانيان (شه معون) و (يوحه ننا) و پاشان (پولس) بېت.

هر له مباره يه شهوه گوتويانه (عيسا) - سلاوى لى بېت - دوو نيرراوى خوى بو
(ئەنتاكیە) ناردووه، ئهوانيش سهرتا به پيره ميړدېك گه يشتوون، كه چند
به رخيكي خوى ده له وه راند، ئهم پيره ميړدهش (حه بيبى دارتاش) بووه، كه بانگيان
كردووه بو سهر رېبازى خواو بويشيان روون كردۆته وه، كه هاوكات له گهل
بانگه وازه كياندا موعجيزه شيان پىيه ده توانن نه خوشه كان چاك بكه نه وه. ئهويش
كورپيكي شيتى هه بووه، ئه دوو نيرراوى (عيسا) ش ده ستيان به سهردا هيئاوه و
بهو شيتى يه چاك بۆته وه، ئيدى پيره ميړده كهى باوكيشى باوه رى پيان هيئاوه.
پاشان مه سه له كيان لهو شارهدا بلا بوۆته وه و چند كه سيان له نه خوشى چاك
كردۆته وه. پادشا كافرو بته پرسته كهش هه واليانى بيستووه و لييان په ست بووه و
گرتوونى و خستونيه ته نيو زيندانه وه. كاتيك (عيسا) ش هه والى پيگه يشتووه، كه
چيان به سهر هاتووه، پياوى سى هه مى بو شاره كه ناردووه، كه ئهويش (شه معون)
بووه، (شه معون) يش، تا گه يشتۆته لاي پادشاكه فيليكي واى به كارهيئاوه، كه
باوه ركهى خوى ئاشكرا نه كردووه و خوى به ديندار پيشان نه داوه، بهم حالته وه
له گهل پادشادا ژياوه و پله وپايه ي له لاي هه بووه، تا ئه و كاته ي پادشاكه ئهوى
له خوى نزيك كردۆته وه و كرديتى به هاوارزو پايوژكارو هاوپرى خوى.

روژيك پى ده لىت: بيستومه دوو پياوت بهند كردووه له بهر ئهوى بانگه وازيان
بو رى خوا كردووه، جا ئايا ده توانم له هه واليان بېرسم، يان لييان بېرسم؟
پادشاش ده لىت: ئىستا بو مه سه له ي پرسيار لى كردنيان رقم لييان نه ماوه..
ئهويش ده لىت: دهى جا ئايا تو ده توانيت بيانهيّيت و بيانينم؟ كاتيك ئاماده يان
كردن، (شه معون) پى گوتن: به لگه تان له سهر دينداريتى يه كه تان چيه؟ گوتيان:
ده توانين مروقى كويرو گول (به لهك) چاك بكه ينه وه.. بو ئهم مه به ستهش

مندالێکی نهوجهوانیان بۆ هێنان که شوێنی ههردوو چاویشی سربابۆوه، شوێنی ههردوو چاویشی وهك ناوجهوان بوون. ئهوه دوو پیاوه بهندکراوهش نزایان له لای خوا کردو داویان لێکرد موعجیزه کهیان بۆ بهجێ بگهیهنیت، خواش وهلامی نزاکیه دانهوه، کۆره نهوجهوانه کهش شوێنی چاوهکانی (قلیشان) وه ههردوو چالایی چاوی دروست بوون، پاشان چاوانی کرانهوه وهك چاوساغیکی لێ هاتهوه.

پادشاکهش سه رسام بوو بهوهی که دیتنی، بۆیه پرسیارێکی له ههردوو پیاوه نیرراوه بهندکراوه که کردو گوتی: ههر لهم شوێنه دا کورپکی نهوجهوانی دی، له ههوت رۆژ له مهوبه رهوه مردووه، نهم ناشتوه ههتا باوکی دیت، نایا خوای ئیوه دهتوانیت زیندووی بکاتهوه؟ ئهوانیش گوتیان: بهلێ.

ئنجبا به ئاشکرا نزایان لای خوا کردو داویان لێکرد ئهوه کارهشیان بۆ نهجم بدات، بهلام (شه معون) به نههینی نزای کرد. خواش کۆره مردووه کهی زیندوو کردهوه، کۆره کهش ههستایه وه، پووی گوتاری کرده خه لکی و پئی گوتن: خه لکینه من ههوت رۆژ له مهوبه ره مردم، خۆم وا بینیه وه، که به موشریک له قه لهم دراوم، خرامه ههوت دۆلی ئاگری دۆزه خه وه، له به ره ئه مه ئیوه ش ئاگادار ده که مه وه لهو حاله تی هاوه ل بۆ خوا دانان و بێ باوه رپیه ی، که تی ی که وتوون، ده ئیوه ش باوه ر به خوا بینن.

دوای ئه وه دیتم ده رگاکانی ئاسمان کرانه وه و کورپکی گه نجی قۆزم بینی، که شه فاعهت بۆ ئه م سێ پیاوه ده کات، شه معون و دوو هاو پێ که ی، ههر شه فاعه تی بۆ ده کردن، ههتا ئه و ساته ی، که خوا منی زیندوو کرده وه، منیش شایه تی ده ده م که هیچ خوایه ک نیه ته نها (الله) نه بیّت و، عیسا ش رۆح و ئیراده ی خوایه و، ئه م پیاوانه ش نیرراوانی خوان.

تاقمه که ی پادشا له کۆره میّرد مندالّه زیندوو کراوه که یان پرسی: نایا ئه م (شه معون) هه لگه ل ئه وان دایه؟ گوتی: بهلێ له گه لپاندایه و چاکترین که سیانه.

(شه معون) يش لهوئ دا خوئ ناشكرا كردو خوئ پېناساندن كه ئه ویش
نيرراوئكى (عيسا) به بو لای ئهوانو، بانگى كردن بو سهر پييازي خوا..
گوتوويانه: پادشاهكو كوومه ئيكي زور باوهريان به خوا هيئاوهو، ئهوانى تريش
كافر بوون.

گوتراوئشه: پادشاهكو باوهري نه هيئاوه، بهلكو زياتر كافرو سهر كيش بووهو،
ههرسيكيانى چهوساندوتهوهو ئهشكهغهيانى داوهو، ويستوويهتى بيانكوژيتو
كوئايان پي بئيت، لهو كاته شدا پياويك لهوسهرى شارهوه بههله داوان گه يشتوته
ئهو جيگايه —كه ناوى حبيب كورى مري و ناسراو به حبيبي دارتاش بووه، كه
پيشت هردوو نيرراوهكه به لايدا تيپهر ببوونو بانغيان كرد بو لای خواو كوره
شيتته كه شيان بو چاك كردبووه — ئهم پياوه روده كاته پادشاو دارودهسته كهى و بانگى
كردوون بو باوهريهئنان به خواو نيرراوانى. خوئيشى باوهريهئنانى خوئى له بهردهم
همواندا ناشكرا كردوه. پادشاهكو له ویش پهست بووهو، فهرمانى به سهر بازانى
كردوه كه بيكوژن، ئهوانيش شالويان كردوته سهرى و دهسبه جي كوشتوويانه..

گوتراوه: گوايه سهر بازه كان به پي و به لهقه دايانگرتوتهوه تاكو ريخوله كانى له
كوميهوه ده رچوهو مردوه.

گوتراوئشه كه بهردبارانيان كردوهو، ئه ویش له ماوهى بهردباران كردنه كهيدا
ههر گوتوويهتى: خوايا له گهله كه م خوش به، چونكه نازانن..

گهله كهشى ئهويان كوشتوهو ههرسي نيرراوهكه شيان له گهله كوشتوه.

گوتراوئشه كاتيک ويستوويانه (حبيبي دارتاش) بكوژن، خوا ئهوى بو ئاسمان
بهرز كردوتهوهو خستويته بههشتهوه.

ئيجا جبريل بهو سزايه خواوه كه دهنگو هاواريكى هيچگار توندى له ناوبهر
(صيح) بهكو، بهوهوه هاتوته سهر يان، ههمويانى له ناو بردوه^(۱).

(۱) پروانه تەفسیری قرطبی/ ۱۵: ۱۳-۲۳، ههروهه عرائس المجالس ص: ۳۶۳-۳۶۶ .

ئهم دهقه دهستهه لبهستانه (ئیسرائیلیان)ه، ڤیوايه ته کانی تایيهت به درێژهی چیرۆکه که، هیچیان له پیغه مبهری خواوه ﷺ نه گیراونه ته وه وه له وه نه بیستراون و نه هیئراون. له بهر ئه وه هه مووی له بۆتهی گومان و بۆچوونی ناپاست و مه زهنده کاری دایه. دیاره چیرۆکی گهلانی پیشینیش ئاوا ناگیرریته وه، به لکو ده بیته له فرموده یه کی راست (صحیح) له پیغه مبهری خواوه ﷺ وه رگیراییت. له بهر ئه مه ئیمه له ئاست ئه وه به سه رهاته ئیسرائیلیانه دا ناچارین، که بچ دهنگ بین، واته نه دانی پیدانیین، نه نکولیشیان لی بکهین، نه به پووجه لی ته وایشیان بزاین.

کاتیک هه ندیک له ڤیوايه ته ئیسرائیلیانه ش ده خهینه ڤوو، بۆ ئه وه نیه، که گیرانه وه دیاری کردیان به شیاو بزاین، به لکو ته نها له ده رازه ی لی وریابونه وه و ناگادار کردنه وه باسیان لیوه ده کهین، تا خه لکی وریابن لییان.

چهند لایه نیکی نادیار له چیرۆکه که دا

له و شته نه زانراو نادیارانه ی له چیرۆکه که دا ناویان نه هاتوه و، که نابیت خۆمان به هه ولی دیاری کردن و زانیانه وه ماندوو بکهین، که ناشیته ڤینگه به کهسانی غهیری خۆشان بدهین بۆمان دیاری بکهین، به هۆی ئه وه ی هیچ فرموده یه کی راست (صحیح) له باره یانه وه له پیغه مبهری خواوه ﷺ نه هاتوه، هه ندیک له و شته نه زانراونه، ئه مانه:

۱- ناوی ئه و ئاوه دانی (قریه)یه ی، که نییراوه کانیان بۆ ڤه وانه کراوه و، ناوی پادشاکه شیان.

۲- ناوه کانی ئه و سێ که سه نییراوه ی، که بۆ ئاوه دانی یه که ڤه وانه کرابوون.

۳- ناوی ئه و پیواهی، که له و په ڤی شاره وه به هه له داوان هاتبوو.

۴- ناشانریته ئاخۆ ئه و سێ نییراوه، چهند نییراویکی خوا بوون و راسته وخۆ له

خواوه نێررابوون، یان له شوێنکهوتوانی (عیسا)-سلاوی لی بیّت-بوون.

۵- چۆنیهتی گه‌یشتنیان بۆ ئاوه‌دانی یه‌که‌و، ئه‌وه‌ی له‌و کاته‌دا به‌سه‌ریان دا هاتوه‌.

۶- درێژه‌ی به‌سه‌رهاتی نێوان ئه‌وان و خه‌لکی ئاوه‌دانی یه‌که‌.

۷- ئه‌ی ئاخۆ له ئاوه‌دانی یه‌که‌شدا چییان به‌سه‌ردا هاتبیّت؟ بلی‌ی ئه‌شکه‌نجه‌ درابن، یان نا؟ ئه‌ی ئایا هه‌یج که‌سیک له‌و ئاوه‌دانی یه‌دا به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یان‌ه‌وه‌ چوو، یان نا؟

۸- چۆنیه‌تی کۆتایی هاتنی ژانیان له ئاوه‌دانی یه‌که‌دا، ئایا کوژران، یان خۆیان مردوون، یان ئه‌و ناوچه‌یه‌یان به‌ره‌و شوێنیکی دی به‌جی‌هێشتوه‌؟

۹- چۆنیه‌تی هاتنی ئه‌و پیاوه‌ی، که‌ له‌وپه‌ری شاره‌وه‌ به‌ په‌له‌و هه‌له‌داوان گه‌یشتبووه‌ شوێنی گه‌توگۆکه‌و، ئاخۆ ئه‌و پیاوه‌ چ کاره‌ بووبیّت؟

۱۰- ناکامی پشتگیری کردنی پیاوه‌که‌ بۆ هه‌رسێ نێرراوه‌که‌ له‌ شاره‌که‌داو، ئاخۆ هه‌یج که‌سیک گوێپایه‌لی و ته‌کانی ئه‌وی کردبیّت؟

۱۱- چۆنیه‌تی کۆتایی هاتنی ژانی ئه‌و پیاوه‌، که‌ ئایا کوشتوو یا نه‌و، ئه‌ی چۆن کوشتوو یا نه‌و، ئه‌ی ئایا بۆ ئاسمان به‌رز کراوه‌ته‌وه‌؟

۱۲- درێژه‌ی به‌سه‌رهاتی خه‌لکی شاره‌که‌، له‌دوای و ته‌کانی پیاوه‌ ئیمانداره‌که‌و، ئاخۆ کۆتایی ئه‌وانیش چۆن بووبیّت؟

مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) ده‌رباره‌ی نادیاربوونی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی نێو چیرۆکه‌که‌، گوتویه‌تی: "قورئان ئه‌وه‌ی به‌دیار نه‌خستوه‌، که‌ کێ بوون دانێشتوانی ئاوه‌دانی یه‌که‌و، کام ئاوه‌دانی یه‌ش بووه‌؟ بێگومان چه‌ند و ته‌و بیروپایه‌کی گێڕاوه‌ی لێک جودا له‌باره‌یه‌وه‌ هاتوونو، هه‌یج سوودنیکیش له‌ به‌دواداچوونی ئه‌و رپویه‌تانه‌دا نه‌ه‌. جا که‌ قورئانیش هه‌یچی له‌باره‌وه‌ ئاشکرا نه‌کردوون، ئه‌وه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بێگومان دیاریکردنی ناوه‌کان، یان

جیگه یان هیچ شتیکی دی ناخاته سه ر مه به ست و ده لاله ت و ئاماژه کانی پشت چیرۆکه که . له ویشه وه و له مه وه یه که ئه و دیاری کردنانه ی پشتگوێ خستووه و، چووه ته سه ر ناوه ڕۆک و کرۆکی په ندو عیبه رته که .

ئه و شوینه ئاوه دانی یه ک (قریه) بوو — سا ئیتر گوند، یان شارۆچکه یان شارێک بووبیت-، خوا دوو نیراوی بۆ ره وانه کردوون — وه ک چۆن موسا و هاروونی برای، سالاویان لیبی، ناردووه بۆ لای فیرعه ونو دارودهسته که ی- خه لکی ئه و ناوچه یه ش، ئه و دوو نیراوه ی خویان به درۆزن داناوه و برۆیان پسی نه کردوون. خواش بۆ به هیزکردنی هه لۆیست و په یامی ئه و دوو نیراوه، نیراویکی تری سێهه میشی یه به دوا دا ناردوون تا کو جه خت بکاته وه له سه ر ئه وه ی که ئه م نیراوه ی سێهه م چ خۆی و چ ئه و دوانه ی پیش خۆیشی، له خوا وه نیراون، ئیدی سێهه میان بانگه وازی ئه و دوانه و بانگه وازه که ی خۆیشی سه ر له نوێ بۆ خستوونه ڕوو، گوتوویانه: بێگومان ئیمه بۆ لای ئیوه نیراوین" (١).

یاد و بۆنه ی هاتنی چیرۆکه که له سووره تی (یاسین) دا

مامۆستا پیشه وا (سید قطب) ئاماژه ی بۆ مه سه له ی په یوه ستیی نیوان چیرۆکی دانیشتوانی ئاوه دانی یه که و، سووره تی (یس) و، بۆنه و مناسه به ی دیاریکراوی تیی دا کردووه و، وایشی به دیارخستووه، که بێگومان بابه تی نیو سووره تی (یس)، بابه تی سه رجه م سووره ته مه که یی یه کانی تره به گشتی، که بابه تی (عه قیده و بیروبا وه ر به گرتگری نیی مه سه له کانی یه وه)، وه ک مه سه له کانی (خوا وه نسیدی تی) و (په رسترا وی تی) و (په یام) و (رۆژی دوا یی). هه روه ها مامۆستا (سید قطب) ده لیت: سووره تی (یس) ده یه وی ت سێ ئامانج به دیی بێنیت:

یه کهم: بنیاتنانی بناغه کانی عه قیدهو، دیاریکردنی شیوازی سرووش (وحی) و پروونکردنهوی راستگویی په یام بۆ ئەم مه بهستهش چیرۆکی هاوه لانی ئاوه دانی یه کهی هیناوه ته وه، تاكو خه لکی ئاگادار بکاته وه له سه ره نجامی به درۆدانانی سرووش و په یامی خوا، ئەم جوړه سه ره نجامه شی له م چیرۆکه دا خستۆته پروو. ئەمهش به پێی شیوازی قورئان له به کاره یینانی چیرۆکه کانی بۆ به هیژکردن و پشتگیری کردنی مه سه له کانی.

دووه م: چه ق خسته سه ره مه سه له ی زیندوو کردنه وه و کوژکردنه وه ی خه لکی له رۆژی قیامه تا بۆ لیپرسینه وه و پاداشت و سزا. سێیهم: جه خت کردنه سه ره مه سه له ی په رستراویتی و خوا به یه کگرتن^(۱).

دیسان مامۆستا (سید قطب) وای داناوه که سوورته ی (یس) سێ به شه و، به شی یه که مینیان ئه وه ی که په یوه ندیی به باسه که مانه وه هه یه - نایه ته کانی (۱-۲۹) یه . سه باره ت به باب ته که ی ده لیت: "به شی یه که م سویند خواردن به هه ردوو پیتی (یاء، سین) و به (قورئانی حه کیم) ده ست پێ ده کات له سه ره ئه وه ی په یامه که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ حه قه و پیغه مبه ریش له سه ره رپگایه کی راسته، پاشان دیته سه ره باسی ئاکامی به ده بختانه ی ئه و بێ باوه ره بێ ئاگیانه ی که په یامی خوا به درۆ داده نیت. ئەمهش هوکمیکی خوایه له سه ریان و له مه ر ئه وه ی هیچ شیوازیك بۆ هیدایه ت و رینموونی نادۆزنه وه و هه تا هه تایه ئه و رپیه یان لێ وونه. پاشان باسی ئه وه ده کات که ئاگادار کردنه وه ته نها بۆ ئه وانه یه که دوا ی په یام و ئایینی خوا ده که ون و به په نهانی و نادیاریی له خوا ده ترسن و، دلێان ساز و ئاماده کردوه بۆ پیشوازی و به پیره وه چوونی رپنیشاند ه ره کانی هیدایه ت و، ئامازه سوود به خشه کانی ئیمان.

(۱) في ظلال القرآن / ۵ : ۲۹۵۶ به کورتی.

پاشان خوا، پېغەمبەرەكەى خۆى ﷺ بۆ ئەو ئاراستە دەكات كە چېرۆكى (دانيشتوانى ئاوەدانى يەكە)يان بە غوونە بۆ بهيئىتەو، بەسەرھاتى نەرىتى بەدرۆدانانى پەيامى خوا، سەرەنجامى بەدرۆخەرەوانىشيان بۆ بگيئىتەو. ھەرودھا سرووشتى باوەر لہ دلى پياوى باوەردارداو، سەرەنجامى ئيمان و پرواييکردن، دەخاتە پروو^(۱).

(سید قطب) کاتیک هاتۆتە سەر تەفسیرکردنى ئایەتەکانى چېرۆکەكەش، بەم وتەيە دەسپيکی بۆ داناو، كە گوتوویەتى:

"دواى خستنه پرووى مەسلەى سرووش و پەيام، مەسلەى زیندووکردنەو و لپرسینەو لہم دیمەنە برپارنامیزو پىلەسەر داگیراوەدا، دەگەرپتەو بۆ ئەوێ كە ئەم دوو مەسلەيە لہ دیمەنیکى (چېرۆك ئامیزدا) بختە پروو كە لہ دەرگای دل دەدات و ئەو ھەلۆیستانەى بەدرۆدانان و، باوەرھینان و، سەرەنجامى ھەردووکیان پيشان دەدات و دەبختە بەرچاوانى خەلكى^(۲)".

(۱) في ظلال القرآن/ ۵: ۲۹۵۷ .

(۲) في ظلال القرآن/ ۵: ۲۹۶۰ .

چیرۆکه که دوو دیمه نه

دهشیت چیرۆکه که بۆ دوو دیمه ن دابهش بکهین:

دیمه نی یه کهم/ وتووێژی ڕووبه ڕووی نیوان سێ نیراوه که و خه لکی ئاوه دان یه که، ئه وه بوو نیراوه کان چوون بۆ لایان و، خۆیان یان پێ ناساندن که بێگومان ئه وان له لایه ن خوا وه بۆ لای ئه وان نیردراون. به لām خه لکی ناوچه که به درۆیان خستونه ته وه، تیروتوانجیان له په یامه که یان دا وه، گومان و پلاریان له سه ری خرۆشاندو وه، گوا یه به هۆی ئه و نیراوانه شه وه نه گبه تی و شوومی ڕووی تی کردوون. نیراوه کانیش وه لām ی هه موو ئه و قسه و گومان و پلارانه یان داونه ته وه. ئه م دیمه نه ش له ئایه ته کانی نیوان (۱۳-۱۹) دایه .

دیمه نی دو وه م/ هاتنی پیا وه با وه ڕداره که به په له له وه پهری شار وه، وه ک لایه نگر و پشستیوانیک بۆ نیراوه کان و، وه ک با وه پێ هی نه ریکیان و، وه ک ئامۆژگاری کاریکی گه له که شی و، وه ک بانگه واز کاریان بۆ ئه وه ی نیراوه کان به ڕاستگۆ دانین و ڕوایان پێ بکه ن و با وه پ به په یامه که یان بینن و، به ده م بانگه وازه که یانه وه بچن. بێگومان هه ر ئه م پیا وه با وه ڕداره هه موو ئه و گومان و پلارانه ی گه له که ی خرۆشاندبو یان، پو وچه ل کرده وه، عه قیده و ئیمانه که شی به جوانترین شیواز بۆ خسته ن ڕوو، له سه ره نجامی (کفر و به درۆ خسته نه وه ی په یامی خوا) ی ئاگا دار کرده وه، له به ر چاوی خۆشیاندا ئیمانداریتی و با وه ڕه یئانی خۆی به خوا، ناشکرا کرد. به لām وا دیاره خه لکی ئاوه دان یه که، نه ک هه ر به درۆیان خسته وه و ڕوایان به و پیا وه نه کرد، به لکو ده ستدریژیان کرده سه ر گیانی و گۆشتیان و گیانیان له لاشه ی جیا کرده وه، ئه ویش به (شه هیدی) به خوا ی خۆی گه یشته وه، خواش مژده ی به هه شتی پێ دا. ئه ویش هیوا ی ئه وه ی خواست که گه له که ی به و ئاکامه باشه و ئه و پا داشته گه وره یه یان بزانیایه. ئه م دیمه نه ش له ئایه ته کانی نیوان (۲۰-۲۷) دایه .

دواى پيشاندانى هەردوو دیمەنەكە، قورئانى پیرۆز بە دوو ئایەت تیشكى خستۆتە سەر ئەو سزاو مالکاولی و لەنیوچوونەى، کە خەلکی ئاوەدانى یەكە بەهۆى کفر و بى‌باوەڕییان و بەدرۆخستنەوى نیرراوانى خواوە تووشیان بوو، ئەویش ئەو سەداى هاواری توندو بەهێزە بوو، کە لوولى کردوونو، وەك ئاگرى خامۆش و کپ بوویان لى هاتوو. ئەمەش لە هەردوو ئایەتى (٢٨ و ٢٩) ی سوورەتەكەدا یە.

هەلۆیستەیهك له ئاست مشتومڕى نیوان نیرراوەکانى خواو خەلکی ناوچەكەدا

گوتان دیمەنى یەكەم لە چیرۆكەكەدا (مشتومڕى پوبەرپووى نیوان نیرراوەكانو خەلکی ناوچەكە) لەخۆ دەگرێت، ئەوەبوو هەرسى نیرراوەكە خۆیان بە خەلکی ناوچەكە ناساندو، ئەوانیش بە پەيامیان و ئەرکی بانگەوازیانەو، ناسییان، بەلام بەدرۆزنیان دانان و باوەڕیان پى نەهێنان. ئیمەش لە ئاست ئەم مشتومڕەدا هەلۆیستەیهكى كورد دەكەین و هەندێك وتەى نەستەق و ئاماژەو پەندو دەلالەتى نایابى لى دەردیتین:

١- ئایا هەرسى نیرراوەكە، راستەوخۆ لەلایەن خواوە نیررابوون؟

قورئانى پیرۆز هەوالى ناردنى دووكەسى بۆ لای خەلکی ئاوەدانى یەكە پراگەیانندوو، پاشان سى‌هەم كەشیش بۆ بەهێزکردنى هەلۆیستى یەكەم و دووهم نیرراوەو، وەسفى هەرسى‌كیشیانى بەو كەردوو، كە بێگومان ئەوان نیرراوان بوونو، وشەى (مرسلون)یش چوار جار لە ئایەتەكانى تايبەت بەو چیرۆكە لە سوورەتەكەدا هاتوو، بەم رەنگە:

١/ ﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ﴾.

٢/ ﴿فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ﴾.

۳/ ﴿قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَكَ مَا هُمْ بِمُرْسَلُونَ﴾.

۴/ ﴿قَالَ يَتْلُوا صُورَ الْمُرْسَلِينَ﴾.

زۆر کهشیش له نووسه رانی تهفسیر پرسیاری ئه و بیان کردوو که ئاخۆ ئه وانه له لایهن خواوه نیڕاوان یان له لایهن پیغه مبه ریکی خواوه نیڕابوون؟

زۆر کهسی تریش له تهفسیر نووسان و چیرۆکناسان له و برۆایه دان که راسته وخۆ له لایهن خواوه نه نیڕاوان، به لکو له لایهن پیغه مبه ریکی خواوه نیڕاوان، ئه و پیغه مبه رهش (عیسای کورپی مریه م) بووه -سلۆیان لی بیّت-.

له نیۆ و ته و بۆچوونه کانی ئه و زانایانه ی تهفسیریش دا، و ته یه کی (ئیمامی رازی) هه لده بژیری، که له م باره یه وه له تهفسیره که ی دا گوته یه :

"له فهرمایشته که ی خوا دا رسته ی (إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ) به مانای نیڕاوه کان هاتن بۆ لای خه لکی ئاوه دانی یه که له و کاته دا که ناردبوومان بۆ لایان، واته ئه وان له خۆیان وه نه چووبوون، به لکو به پیی ئه و فهرمانه ی که پییان درابوو، چوون. ئه مهش ئاماژه یه کی نه سته ق ده گه یه نیّت و، ئه وه یه که له چیرۆکه که دا هاته وه که بیگومان ئه وان له لایهن (عیسا) وه نیڕابوون، که ناردبوونی بۆ (ئه نتاکیه) و، وه ک ئه وه وایه که خوا به فرمویت: ناردنی (عیسی) ناردنی ئیمه یه، نیڕاوی پیغه مبه ری خواش که به مؤله تی خوا ناردیبتی، ئه وه نیڕاوانی خواشه. ئیدی ئه ی محمد! تۆش نیگه ران مه به له وه ی که ئاخۆ ئه و نیڕاوانه نیڕاوانی پیغه مبه ریکی خوابن و تۆش راسته وخۆ پیغه مبه ری خوایت، چونکه به درۆدانانی په یامه که ی ئه وان و به درۆخستنه وه ی خۆیان، وه ک به درۆخستنه وه ی تۆ په یامه که ت وایه ^(۱)".

کۆمه لێک له زانایانی تری تهفسیر پریان وایه که ئه و نیڕاوانه، راسته وخۆ له لایهن خوا خۆیه وه نیڕاوان و، هیه چ نامۆیی و مه حال بوونیکیشی تی دا نیه که

خوای گه‌وره دوو نیراوی پێکه‌وه بۆ گوندیک یان شارێک بنیڕیتو، پاشان سێههم نیراویش بۆ به‌هێزکردنی هه‌لۆیستیان به‌دوایاندا بۆ هه‌مان شوێن بنیڕیت.

سه‌باره‌ت به‌م رایه‌ش مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) ده‌لێت:

"ئه‌و شوێنه‌ ئاوابی‌یه‌ک به‌وه‌ که‌ خوا دوو نیراوی بۆ ناردوه‌، وه‌ک چۆن مووسا و ه‌اروونی برای بۆ لای فیرعه‌و نو تاقه‌که‌ی ناردوه‌، جا خه‌لکی ئاوابی‌یه‌که‌ به‌درۆیان خستونه‌ته‌وه‌، خواش سێههم نیراوی بۆ به‌تین کردنی پێگه‌ و هه‌لۆیستی ئه‌و دوانه‌ی تر ناردوه‌ تاکو جه‌خت بکاته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ بێگومان ئه‌وان ه‌ردوکیان دوو نیراوان له‌لایه‌ن خواوه‌"^(١).

له‌وانه‌شه‌ ئه‌مه‌ رای پاستر بی‌ت، چونکه‌ ئه‌م رایه‌ له‌گه‌ڵ پۆله‌تی ده‌قه قورئانی یه‌که‌دا ده‌گه‌نجیت، بێگومان قورئان به‌و پۆله‌ته‌ دیاره‌ی ده‌قه به‌رچاوخراوه‌که‌یه‌وه‌ کاری ناردنی ئه‌و سێ که‌سه‌ی خستۆته‌ پال خوا: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ﴾. به‌م په‌نگه‌ش قورئان ئه‌و سێ که‌سه‌ی (به‌ نیراوان بۆ لای خه‌لکی ئاوابی‌یه‌که‌) له‌قه‌لهم داوه‌. شیوازی بنه‌رته‌ییش له‌م پوه‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ پۆله‌تی ده‌قه قورئانی یه‌که‌ و ه‌رگیریتو، له‌به‌ر رۆشنایی مه‌سه‌له‌ ئاماژه‌ پێ‌دراوه‌که‌یدا و ته‌و بیروپا، به‌درکی‌نرینو، له‌و پۆله‌ته‌وه‌ پوو نه‌کریته‌ مه‌جازو هی‌نانی قسه‌وباسی تر، ته‌نها له‌کاتی زۆر پێویستدا نه‌بی‌ت، واته‌ له‌کاتی‌که‌دا که‌ نه‌توانی‌ت یان مه‌حال بی‌ت پشت به‌ پۆله‌تی ده‌قه قورئانییه‌که‌ به‌سه‌رتی‌ت. ئه‌مه‌ش رێ‌سایه‌کی راسته‌وانه‌ و ده‌رهاوی‌ژراوی رێ‌ساکانی ته‌فسیره‌. به‌لام لی‌ره‌داو له‌م چیرۆکه‌دا هیچ ئاتاجی‌کمان به‌ و ه‌رگرتن و هی‌نانی بیروپا و بۆچوونی دی له‌سه‌ر پۆله‌تی ده‌قه‌که‌ نه‌یه‌، چونکه‌ ئه‌وان چه‌ند نیراوی‌ک بوون که‌ راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن خواوه‌ نیراوان و والله اعلم.

۲- سووربوون له سهر ناردن (فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ):

خو ده فهرمویت: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ﴾ مانای (عززنا: قوینا بثلث) به سۍ هم نیروا، نو دوانه ترمان به هیژ کرد، پرسته ی (عززنا) دوو خویندنه وهی تیا دایه:

یه کهم: (عززنا) به سووک کردنی پیتی زای یه کهم، که مانای (غلبنا) یو له وته ی (عزّ) واته (غلب) هوه یه.

دووه م: (عززنا) به توند کردنی پیتی زای یه کهم - که شه دده ی له سهر بیت - به مانای (قوینا) و (شدنا) دیت.

به پۍ خویندنه وهی یه کهم - واته به سووک کردنی پیتی زای یه کهم - مانا که ی وای لی دیت که: (بیگومان هق به هو ی نیروای سۍ هم مه وه به هیژو دهرکه وتووه و سهرکه وتو بووه، که ههر دوو نیرواوه که ی پیش خو ی به راستگو داده نیست و پشتگیری راستی په یامه که یان ده کات).

به پۍ خویندنه وهی دووه میس - که توند کردنی پیتی زای یه کهم - مانای نه وه یه: نیمه به لگه و نیشانه ی هردوو پیغمبره که ی پیشوومان به پیغمبره ی سۍ هم به تین کردو، هه لویستیانمان به هیژ کردو، به لگه و نیشانه ی نه وه ی سۍ همیشیان بو به لگه و نیشانه کانی هردووکیان زیاد کردو به هه لویست و تیروانی نیروای سۍ هم، هه لویست و تیروانی نی نو دوانه مان توکم کرد^(۱).

هردوو خویندنه وه که ش له مانادا لیک نریک و هاوشیوه. به لام نه و که سه ی به وردی سهرنج له پرسته ی (فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ) ده دات، ویستگه یه کی جوانی روونکرده وه راپده گریت، نه ویش لبردنی به کاربراو (مفعول به) یه له دوا ی کردار (فعل) ی (عززنا) وه.

(۱) حجة القراءات، لأبن زنجلة: ۵۹۷.

نیمام (زه مه خشه ری) یش له کتییی (کشاف) هکە ی خۆی دا پرسیری له بابەت
حیکمەتی ئەو پسته یه وه کردووه و لێی کۆلیوه ته وه و، پاشان گوتویه تی:

"مه به ست له باسی ئەو شته به هیژ کراوه و، له و پێ و شوینه جوانه ش، که بۆ
به هیژ کردنه که گیراوه ته به ر، بۆ ئەوه بووه تاکو (هه ق) به هیژو تۆکمه بیّت و،
(ناهه ق) یش بێ هیژو سه رشۆر بیّت. جا ئەگەر گوتاره که بۆ مه به ستێک له
مه به ستەکان به یده ست کرابیّت، ئەوا ئاراسته و سیاقه که شی بۆ ته رخا ن کردووه و
پوانگەشی به ره و ئەوه یه و، ئیدی وها ده رده که ویت، که هه رچی له غه یری ئەوه یه،
ره ت کراوه و توور دراوه. هاوتای ئەمه ش-بۆ غونه - وه ک ئەو وته یه ته، که بلییست:
(ئه مرۆ سولتان به هه ق حوکمیدا)، گرنگ ئەوه یه تۆ لیّره دا مه به ستی ئاراسته کرا و
له سیاقی وته که تدا ئەوه یه، که ناوی (هه ق) ت بر دوه، له به ر ئەوه ره تت کردۆ ته وه
که ناوی (حوکم بۆ درا و) و ناوی (حوکم له سه ر درا و) یش به ریت.. گرنگ
هه قه که یه ^(۱)."

جا ئەگەر سه رنج به دینه حیکمەتی نار دنی دوو نیّرا و و پاشان به هیژ کردنیان به
نیّرا و یکی سێ یه م، ئەوا دوو ئاماژه ی لێ به دیار ده خه ین:

(۱) بیگومان (نیّرا و) به نیّرا و یکی دی به هیژ ده بیّت، دوو نیّرا و یش به نیّرا و ی
سێ یه م به هیژ ده بن، وه ک چۆن (موسا) ش له نزا که یدا دا وای له په ره وردگار
کرد، که (هارون) ی برایشی بۆ کۆمه ک و پشتگیری لێ کردنی له گه لّ خۆیدا بۆ
لای فیرعه ون بنیّیت: ﴿وَإِخِي هَارُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ (۳۴) القصص. واته: موسا دا وای
وه رگرتنی ئه رکی پیغه مبه ریتی و په وانه کرانی بۆ لای فیرعه ون، له به شیکی
تری نزا که یدا دا وای له خوا کرد و گوتی: خایه، هاروونی برایشم له گه لّ دا
بنیّره، چونکه ئەو له کاتی لیّدوان و گفتوگۆ دا له من په وان بیژت ره و به چاکی

مه‌به‌ست ڕوون ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها تاكو ببيته پالېشتيک بۆ من و به‌راستگۆم داينيت له‌لای ئەوان.

بێگومان خواش نزاکی گیرا کردو داواکەى بۆ به‌جێ گەياندو، له وه‌لاميدا فەرمووی: ﴿قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِأَيِّدِنَا أَنْتُمْ وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغٰلِبُونَ﴾ (٢٥) القصص، واتە: ئيمه‌ش به‌ هاروونی برات به‌هيزت ده‌کەين و ده‌یکه‌ينه پالېشت بۆ تۆو، ئیدی هه‌ردووکتان به‌لگه‌ و نيشانه‌یه‌کی وه‌هاتان پێ ده‌ده‌ين که به‌هۆیه‌وه نه‌توانن ده‌ستتان بۆ درێژکه‌ن و زيانپێکشان لێ بده‌ن، هه‌روه‌ها به‌هۆی ئەو ئايه‌ت و موعجيزه‌ گه‌ورانه‌مانه‌وه که له‌سه‌ر ده‌ستی موسا به‌دیی دیت ئیوه‌ و ئەوانه‌ش که شویێ پەيامه‌که‌تان ده‌که‌ون و باوه‌ڕ دێنن سه‌رکه‌وتوو ده‌بن.

(٢) بێگومان ناردنی نیراوی سێیهم، وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی خه‌لکی ناوچه‌که‌یه‌ له‌سه‌ر ئاكارى به‌درۆخستنه‌وه‌ی هه‌ردوو نیراوه‌که. ئەمه‌ش سووربوونی تێدایه‌ له‌سه‌ر (ناردن) و له‌سه‌ر (گەياندن) و، وانه‌یه‌کی کاریگه‌ریی بانگه‌وازیی شه‌. چونکه‌ بانگه‌وازاكارانی ڕێی خوا ڕووبه‌ڕووی خه‌لکی ده‌بنه‌وه‌ و بانگیان ده‌که‌ن بۆ ڕێی ڕاست، له‌وانه‌یه‌ بانگه‌کراوان به‌ده‌م بانگه‌وازیشيانه‌وه نه‌چن و، ته‌نانه‌ت به‌ره‌نگاریشيان ببنه‌وه، بۆیه‌ ئەوه‌ی که له‌سه‌ر بانگه‌وازاكاران پێیویسته، به‌رده‌وام بوونه له‌ کاری بانگه‌وازو، سووربوونه له‌سه‌ر ئامۆژگاری و، گەياندنی پەيامی خوا، له‌به‌ر ئەوه‌ نابیت (به‌ڕوو وه‌رگیرانی بانگه‌کراوان) ئەمان واز له‌ بانگه‌واز بێنن و، نه‌رکه‌که‌ پشت گۆی بڤه‌ن و پالێ لێ بده‌نه‌وه.

٣- م‌ر‌و‌ق‌ب‌و‌و‌ن‌ى پ‌ي‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر‌ان‌ و، پ‌ه‌ي‌ام‌ى پ‌و‌ش‌ن‌:

هه‌رسێ نیراوه‌که‌ خ‌ز‌ی‌ان‌ وه‌ها ناساندبوو به‌ خه‌لکی ئاوه‌دانیه‌که، که پێ‌یان گوتبوون ئيمه‌ بۆ لای ئیوه‌ نیرراوین (إِنَّا إِلَيْكُم مَّرْسَلُونَ). به‌لام خه‌لکی ئاوه‌دانیه‌که یه‌که‌مین گومان که له به‌ره‌و‌پ‌و‌ویان خ‌ر‌وش‌اندیان، گومانى (م‌ر‌و‌ژ

بوونی نیراوان) بوو، له سههر بنچینهی ئەم گومانەش بیرۆپایه کی هه‌له‌یان بنیات ناو، نه‌وه‌بوو وایان پێ راگه‌یاندن گوايه ئەم نیراوانه درۆزنو، نیراوانین ﴿قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ﴾ (١٥) یس.

ئەمەیه ئەو گومانە ی که هه‌ر گه‌لێک له به‌ره‌و‌پ‌و‌وی پیغه‌مبه‌ره‌که‌یاندا ده‌ریان بریوه‌و، به به‌ربه‌ستیکی به‌رده‌م برۆپایێکردن و باوه‌ر پێهێنانیان داناوه‌و، داواشیان کردوه که ده‌بی‌ت پیغه‌مبه‌ر فریشته‌یه‌ک بێت له فریشته‌کان (ملائکه) و، ئیدی باوه‌ر هێنانیان به (فریشته‌بونی پیغه‌مبه‌ران) وه‌هه‌له‌په‌ساردوه‌و.

مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) یش تیشکی خستۆته سه‌ر گوماری و گه‌مزه‌یی ئەو جو‌ره‌ بۆ‌چوون و داواکاری یه‌و، له‌وباره‌یه‌وه‌ گوتویه‌تی:

"ئەم به‌ره‌هه‌لستکاری یه‌ به‌رده‌وام و چەند باره‌بوانه‌ی خه‌لکی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی (مرۆڤ‌بوونی پیغه‌مبه‌ران و نیراوانی خوا)، گه‌مزه‌یی بۆ‌چوون و په‌ی بردنی تیدا په‌نگ ده‌داته‌وه‌، هه‌روه‌ک نه‌فامی و په‌ی نه‌بردن به‌ ئه‌رکی پیغه‌مبه‌رانیشی تیدا ده‌رده‌که‌وێت. چونکه‌ خه‌لکی هه‌میشه‌ له‌و برۆپایه‌دابوون گوايه نه‌ینی یه‌کی شارراوه‌ له‌ که‌سیتی و ژیا‌نی پیغه‌مبه‌راندا هه‌یه‌و، له‌ پشت ئەمه‌شه‌وه‌ خه‌یا‌ل و ئەفسانه‌کان هه‌یه‌، چونکه‌ — هه‌ر به‌ پای ئه‌وان — ئایا — ئەو که‌سه‌ نیراوه‌- په‌وانه‌کراوی ئاسمان نیه‌ بۆ سه‌ر زه‌وی؟ ئیدی چۆن خه‌یا‌ل و ئەفسانه‌کان ده‌وره‌یان نه‌داوه‌؟ چۆن که‌سیتی پیغه‌مبه‌رو نیراوی خوا که‌سیتییه‌کی ده‌رخراو و ساده‌و سانا ده‌بی‌ت که‌ هیچ رازو نه‌ینییه‌کی تیدا نه‌بی‌ت؟ چۆن که‌سیتییه‌کی ساده‌و ساکار له‌ که‌سیتییه‌کانی نی‌و خه‌لکی بازار و مالا‌ن ده‌بی‌ت؟!

ئا ئەمەیه گه‌مزه‌یی و گوماری ئەو بۆ‌چوون و تی‌فک‌رینه‌، چونکه‌ نه‌ینی و رازه‌کان سی‌فه‌تیکی پێوه‌لکاوی به‌رده‌وامی پیغه‌مبه‌ریتی و په‌یام نی‌ین و به‌م دیمه‌نه‌ ساوێلکه‌می یه‌ مندا‌لانه‌یه‌شه‌وه‌ نی‌ین. راسته‌ که‌ رازو نه‌ینییه‌کی گه‌وره‌و گران له‌ کاری پیغه‌مبه‌ریتییه‌که‌دا هه‌یه‌، به‌لام ئەم رازو نه‌ینییه‌ گه‌وره‌یه‌ له‌ راستی و

حهقیقهتیکی ساناو واقعییدا ڕهنگ ده داده که حهقیقهتی سپاردنی ئامادهباشیی سروشتی و خاگرده که بهو جوړه مرۆفانهی وهك پیغه مبهه ران ده سپیتریت تاكو ئاماده بن بۆ وه گرگتنو له ئهستۆنانی سروشی ئاسمانی، ئه مهش له کاتی کدا که خوا هه لیده بژیریت بۆ وه گرگتنی ئه و سروشه سه رسو پهرینه و، ئیدی له وهش سه رسو پهرین تره که پیغه مبهه رو په وانه کراوه که فریشتیهك بیت سه گویره ی داواکاری و پیشنیاری خه لکه که -.

په یامه کهش به رنامه یه کی خوابی یه، که گرۆی به شه ریی تییدا ده چی، ژیا نی پیغه مبه ره کهش نمونه یه کی واقعیانه ی ژیا نه که یه به پێی به رنامه خوابیه که .. ئه م نمونه واقعییه ی ژیا نی پیغه مبه ره کهش داوا له خه لکی ده کات، که بیکه نه سه رمه شقی خۆیان. چونکه خه لکی خۆیان مرۆفن. بۆیه هه ر ده بیست پیغه مبه ره کهشیان له مرۆفو گرۆی ئاده می بیت، تاكو نمونه یه که له و ژیا نه یان بۆ به دی بینیت، که خه لکی خۆشیان خاوه نی توانای شوینکه وتن و چا ولیکردنی بن. هه ر له مه شه وه ژیا نی دوا یین پیغه مبه ری خواش محمد ﷺ وه نمونه ی راست و دروستی ژیا نیکی مرۆفایه تی خرا وه ته به ر دیده و چاوانی نه ته وه که ی. قورئانی ش - که کتیبی جیگرو هه می شه یی خواجه - لایه نه سه ره کییه کانی ئه و ژیا نه ی سه بچو کترین با سی ژیا ننامه و روودا وه کانی ئه و ژیا نه وه - و به و پێودانگه ش که تا که لاپه ره و رووبه ندی پیشان دراوی به رچاوانی نه ته وه که یه تی به دریژایی سالان و سه ده کان، تۆمار کردوه (۱).

جا نی راره کانی ش - له م چیرۆکه دا - له ئاست ئه و گومانه ی سه بهاره ت به مرۆفبونی پیغه مبه ران خروشین راره و، له ئاست ئه و جوړه تۆمه تبار کردنه ی نی ررا وانی ش به تاوانی درۆ کردن، ئه رکی خۆیان له خزمه ت دانیشتوانی ئا وه دانییه که دا به وه ده ستنی شان کردوه، که خوا خۆی ئا گادارو زانیاه له حا لیان و

خوا خۆی دهزانیت که ئه مان نیراوانو، هیچ ئه رکێکی تریان له سه ر نیه ته نه ها گه یان دنی په یامه رۆشنو راس تو دروسته که ی خوا نه ییت ﴿قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَئِنَّا إِلَيْنَا لَمَرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾﴾ یس

ئه مان له نیراوانن، چونکه خوی پاک و بی خه وش خۆی ره وانه ی کردوونو، هه ر خۆشی دهزانیت که به راستی ئه وان نیراوان، ئیدی ته نه ها ئه و زانی نه ی خواو، شاهیدی بۆدانی خویانو، پشتگیری خویان به سه و، هیچ زیانیکیشیان به وه لێ ناکه ویت، که خه لکی به درۆزیان دابنێن و به درۆیان بجه نه وه و به ره ه لستییان بکه ن. ئه رکی ئه وان له نێو گه له که دا گه یان دنی په یامی رۆشنی خواو تیگه یان دنی پروو و ئاشکرایه (البلاغ المبين). ئه وان به شیوه یه کی یه کلاکه ره وه و بی پیچ و په نا و به م جو ره ده ستنیشانکارییه، ئه رکی خۆیان به رامبه ر گه له که یان دیاری کرد.

ئه رکی پیغه مبه ران و ره وانه کراوانیش ته نه ها به ند نیه له سه ر باوه ر پێ هێنانی خه لکی و به زۆر ناچار کردیان بۆ باوه ر هێنان، ئه رکی ئه وان ئه وه ش نیه، که ئیمان بجه نه دلی خه لکییه وه، به لکو ته نه ها گه یان دنی په یامی رۆشنو تیگه یان دنی پروو و ئاشکرایانه له په یامه که ی خوا.

په یامی خویان پێ ده گه یه نن و به لگه و نیشانه ی گه واه ی دان له سه ر یان تۆمار ده که نو، پاشان به جێ یان دێلن. ئه و گه له ش ته نه ها هه لبژاردنی رێگا که یان له سه ره، هه لبژاردنی رێگایه ک به سه ره به ستی و خواستی ئازادانه و هه ول دان و به دی هێنان، جا ئیتر، یان رینگای باوه ر هێنان به پیغه مبه ران و رینگای شوێنه که وتیان ده گرنه به رو، به م هۆیه شه وه سه ر ده که ون و سه رفراز ده بن، یاخود رینگای بی باوه ری و به درۆ خسته وه هه لده بژێرن و له ناو ده چن و سزا ده درێن، له هه ردوو حا له ته که شدا هه ر خۆیان، که رێگه که یان هه لبژاردو وه هه ر خۆشیان ده ییت باری لێ په رسراویتییه که له ئه ستۆ بگرنو، ئه نجامه که شی په سند بکه ن.

جا ئه گه ر ئه رکی پیغه مبه ران له لای گه لو نه ته وه کان گه یان دنی په یامی رۆشنی

خوا بیت پێیان، ئەوا ئەرکی ئەو بانگه‌وازکارو ئاموژگارو چاکسازپخوانه‌ش، که شوینکه‌وتوانی پیغه‌مبه‌ران، هەر گه‌یاندنی په‌یامه‌ ڕۆشنه‌کی خوایه، ئیدی ئەم ئەرکه‌ش له‌ گه‌یاندنی په‌یامه‌ ڕۆشنه‌که‌دا به‌جی ده‌گه‌یه‌نریت.

٤- نه‌گه‌ته‌ی.. له‌ پیغه‌مبه‌ران و بانگه‌وازکارانه‌وه.. نیه

دانیشتوانی ئاوه‌دانییه‌که‌ له‌ ئاست په‌یامی ڕۆشنی هه‌رسی نێراوه‌که‌دا، وه‌لامیان ئەوه‌بوو، که‌ پێیان راگه‌یاندن گوایه‌ ئه‌مان به‌هۆی ئەو نێراوانه‌وه‌ تووشی نه‌گه‌ته‌ی و چاره‌ره‌شی دین ﴿قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ﴾.

نه‌گه‌ته‌ی و به‌ده‌ختبوون (التطير) له‌ عه‌ره‌بیدا مانای (تشاؤم)یش ده‌گرێته‌وه‌. به‌مانای ئیمه‌ شووم و نه‌گه‌ت بووین له‌ ئیوه‌وه‌و، به‌هۆی مانه‌وه‌ی ئیوه‌ش له‌ نیوماند چاره‌ره‌یی خراپه‌ و ئازارو زیان ده‌که‌ین، چونکه‌ ئیوه‌ هیچ سوودو که‌لکیکتان بۆ ئیمه‌ پێ نیه‌.

نێراوه‌کان به‌ لۆژیک (منطق) یکی باوه‌رداران‌ه‌ و متمانه‌ به‌خۆکردنێکی ڕوون و ئاشکراوه‌ ڕوبه‌ڕووی ئەو بۆچوونه‌ی گه‌له‌که‌ وه‌ستانه‌وه‌و پېشینان گوتن: شوومی و نه‌گه‌تییه‌که‌ له‌ خۆتانو ئەو حاڵه‌تی بێ‌باوه‌رییه‌تان دایه‌، ئه‌گه‌ر به‌خۆتاندا بچنه‌وه‌و بېرکه‌نه‌وه‌، به‌لام وادیاره‌ ئیوه‌ گه‌لێکی ده‌ستبلاو و سه‌ره‌رپۆن له‌ خراپه‌ کاریدا ﴿قَالُوا طَيَّرْكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ ١٩ یس.

(طَيَّرْكُمْ مَعَكُمْ): واته‌ شوومی و نه‌گه‌تییه‌که‌ له‌ خۆتان له‌ گه‌ل خۆتاندایه‌و، ئەو خراپه‌ و ناهه‌موارییه‌ش، که‌ چاره‌ره‌یی ده‌کن، به‌هۆی ئیمه‌وه‌ نیه‌، له‌راستیدا به‌هۆی خۆتان‌ه‌وه‌یه‌.. به‌هۆی کرداره‌کان و بیروپراو بۆچوونه‌ چه‌وته‌کانتانه‌وه‌یه‌. جا هه‌ر چاکه‌ و خراپه‌یه‌ کیش تووشی مرۆف ده‌بیت، به‌گوێره‌ی هۆیه‌کی ده‌ره‌کی نیه‌، تاكو خۆی به‌ نه‌گه‌ت بزانی‌ت لێیه‌وه‌، یان پێی شووم و چاره‌ره‌ش بیت، به‌لکو له‌نیو مرۆف خۆیه‌وه‌و، له‌ ناخی ده‌روونییه‌وه‌یه‌ و به‌هۆی هه‌ر کاریکی خێر، یان شه‌ره‌وه‌یه‌.

جا ئەگەر مەرۆف بههۆی کهسانی دییهوه خۆی به نهگبهت داناو شوومی و بهدبهختیی لێوه بهدی دهکردن، ئەوه دیاره بهرپرستییتی ئەو ئاکامه نالهباره دهخاته ئۆبالی خهڵکی دی، و خۆشی لهو بهرپرستییه رادهکات. لهبهر ئەوهش دهبینن ئەوان حالهتی شوومی و نهگبهتی له کهسانی دییهوه رهچاو دهکهن، یان تهنانهت له دەم و چاوو روخساری کهسانی تردا دهیخویننهوه، یان له جیگاكانهوه، یاخود له کات و زهمانهكانهوه، یان له وشهکانو، له جم و جوولهکانی خهڵکیشهوه.

لهبهر ئەم مهسهلهیه و بهپێی واتای ئەم ئایهتیه که ئیسلام شووم بوون به کهسانی دی، یان سل کردنهوه له شووم بوون به کهسانی دیی حهرام کردوه، چونکه ههر مهسهله و حالهتیکی خێر یان شهڕ، که تووشی مەرۆف دیت، بههۆی کردوه که یهوهیهتی. ههر ئاکام و سهرهنجامیکیش پرووی تی دهکات ههر بههۆی ئەو کردهوانه وهیهو، به ئیرادهی خوا و بهپێی سونهت و رێسای خواشه. لهبهر ئەمه ئەو کهسانه، که واداده نرێن گوايه نهگبهتی و شومیان تێدايه و نهگبهتی به خهڵک دهگهیهنن، هیچ دهستیکیان لهوه دانیهوه، هیچ ئاکام و شوینه واریکیش له دوورخستنه و یاندا بهدی نایهت.

وتهی ههرسێ نیراوه کهش به خهڵکی ناوچه که، که پێیان گوتبوون: (طَائِفُکُمْ مَعَكُمْ) مانایهکی تریش دهگهیهنیت، ئەویش ههڕه شه کردنه به سزادان، وهك ئەوهیه پێیان بلێن: ئەو سزاو له ناوچوون و مالوێرانییهی که چاوه ریتان دهکات، بههۆی بوونی ئێمه وه نیه، به لکو بههۆی ئەو رێبازی کفر و بی باوه پری یهوهیه که ئێوه پهیرهویی دهکهن.

جا ئەگەر دهتانهوێت ئەو مهترسی و پروداوه خراپهیی که چاوه ریتان دهکات له سههر خۆتان لابهن، ئەوا له سهرتان پێویسته ئەوهی له نیو دلتان دایه بیگۆرنو، دهست له کفر و بی باوه ریتان هه لگرن.

ماوه تهوه بلێن که بیگومان (شوومی و نهگبهتی) خسته پال نیراوان، تهنها

تایبەت بە خەڵکی ئەو ناوچەیە نیه، بەڵکو ئەوە پێسایەکی گشتیی گەلانی دی بوو و هەلۆیستییکی دیاری کراو و دروستکراویش بوو، چونکە هەرگە لێک، پیڤەمبەرێکیان بۆ ھاتبێت، یەکسەر خۆیان بە شومو و نەگبەت لەووە داناوو، بێزاری و نەگبەتی و چارەڕەشییان لە ناست بانگەواژە کەیدا دەربریو.

بۆ نمونە ئەو گەلی (سەموود)، کە نەگبەتی خۆیان بە ھۆی (سالح) ی پیڤەمبەریانەو- سلاوی لێ بیت- دەربریو، ئەویش وەلامی خۆی وەھا دەوێتەو، کە شوومی و نەگبەتی یە کە لە خۆیان دایەو، ھەر بەو ھۆیەشەو تووشی بەلا و کارەسات دەبن: ﴿قَالُوا أَطِيزَنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَيزِرْكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ﴾ (٤٧) النمل.

گە لە کە ی فیرەو نیشت، خۆیان بە شومو و نەگبەت دادەنا بە ھۆی موسا و ئەوانە ی لە گە لێدا بوون، وە ک خوا لە بارە یانەو دەفرمویت: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ﴾ (١٣٠) فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيِّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَيزِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (١٣١) الأعراف.

کافرانی مە ککەش بە ھەمان ھەلۆیستی خۆ بە نەگبەت و چارەڕەشی، پووبەرووی پیڤەمبەری خوا ﷺ دەوستان، وە ک خوا لە بارە ی ئەوانیشەو فرمویست: ﴿...وَإِنْ تُصِيبُهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ (٧٨) النساء.

جا ئایا ھەلۆیستی نەگبەتی و شوومی دەربرین، تەنھا لە دژی پیڤەمبەران گیراوە تەبەر؟ نەخیر، بەڵکو ئەمە ھەلۆیستیی ھەمیشەیی یە، کە کافران و

دوژمنانی گشت بانگه‌وازکارو په‌روه‌ردیارو چاکسازی خوازێک له گشت کات و ناوچه‌یه‌کدا، ده‌ریان‌پریوه.

ئیمامی (زه‌مه‌خشه‌ری) یش هه‌ولێ ئه‌وه‌ی داوه، که ده‌روونی کافران و ئه‌و دوژمنانه‌ش شیته‌ڵ بکات، که بێزاری و نه‌گبه‌تی و شوومی خۆیان له‌ده‌ست هه‌ق و شوێنکه‌وتوانی هه‌ق ده‌رپریوه، واته (شیکاری ده‌روونی) ی تیا دا ئه‌نجام داوه و له‌مباریه‌وه گوتویه‌تی:

"ئه‌وان بۆیه ئه‌و هه‌لۆسته ناله‌باره‌یان هه‌بووه، چونکه رقیان له ئاینه‌که‌یان بووه‌ته‌وه، دڵ و ده‌روونی خۆشیان لێی ته‌کیونه‌ته‌وه. به‌پێی داب و نه‌ریتی خه‌لکیش، هه‌ر خه‌لکه نه‌فامه‌کان، که هیوا بو ئه‌و شتانه‌ی جێی ئاره‌زووی خۆیان، ده‌خوازن و هه‌ر شتی‌کیش له‌گه‌ڵ سروشت و میزاجی خۆیاندا بگنجیت هه‌زی لێ ده‌که‌ن. ئه‌وه‌ش به‌ شووم و نه‌گبه‌تی داده‌نین، که سلی لێ ده‌که‌نه‌وه و پێیان ناخۆشه، جا ئه‌گه‌ر تووشی نيعمه‌تێک، یان به‌لایه‌ک به‌ن، ده‌لێن: له‌سه‌ر به‌ره‌که‌تی ئه‌مه‌و، له‌سه‌ر نه‌گبه‌تی ئه‌وه (۱)".

پێیسته بانگه‌وازکارانیش وه‌لامی که‌سانی خۆ به‌شووم و نه‌گبه‌ت بده‌نه‌وه، ئه‌وه‌شیان بۆ روون که‌نه‌وه، که بێگومان شوومی و نه‌گبه‌تی به‌خۆیان‌وه‌یه‌و، هه‌ر خراپه‌ و مالۆیرانیه‌کیان تووش بێیت، به‌هۆی بانگه‌وازکاران، یان به‌هۆی بانگه‌وازه‌کانیان، یان به‌هۆی گوتار و بانگکردنانه‌وه‌ نیه، به‌لکو به‌هۆی گومراپی که‌له‌که‌و له‌رێ لادانیان و گونا‌هو سه‌رپێچیه‌کانیان‌وه‌یه.

پێیسته بانگه‌وازکاران به‌و ره‌نگه‌ی سێ نیراوه‌که له‌گه‌ڵ که‌له‌کیان، به‌ره‌و‌رووی ئه‌و جو‌ره که‌سانه ببنه‌وه، که خوا له‌سه‌ر زاریان فەرموویه‌تی: ﴿قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ اِنْ دُكِّرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ ۱۱ یس ﴿﴾

له مړسته يېدا وشه (مصرفون) - كه ماناى سهره پړو له سنور دهرچوان ده گه يه نيت، - بېگومان نه وانه كه له كفر يا شريك يان له فساد و خراپه كاريدا، يان له گوناگون كارى دا، ياخود له خو به نه گېست داناندا، يان له هره پشه و گوره شه دا، ياخود له سزاو نازارداندا، له سنور دهرچون، گرنه نه وېه نه وانه له سنور دهرچون و سنورى سروشتى و ناسايان به زاندوه.

۵- چه كى به رډباران و نه شكه نجه دان:

خه لكى ناوچه كه چه كى كى وايان ناراسته هره سى نيرراوه كه كړدبو، كه وايان ده زانى گوايه چه كى كى كوشنده و كارى گره، نه وېه كاتيك پيان گوتن: ﴿...لَيْن لَمْ تَلْتَهُوا لَرَّجْمُكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مَتَاعَذَابٌ اَلِيمٌ﴾ (۱۸) يس. به م چه كه ش كافره له سنور دهرچوه كانى ناوچه كه په رډه يان له سهربارى راسته قينه نه ريت و ناكاريان هه لډايه وه، خه شم و به دكارى و سته مكارى خويان بې پهره پيشانداو، شى وازى توند و رډه و نامرډانه شيان به كارهيان، سوداو مامه له شيان له گه له نه و نيرراوه رڼموني كارانه دا به تو قانندن و شى واندن و چه وسانندن وه و نه شكه نجه دان بو. بېگومان نه وانه به وجودى رڼموني كارو بانگه وازكاران ته نكه تاو بوون، هه وېه ديتنيان نه مابوو، په سندان نه ده كړد كه نه وانه له نيتوياندا هېن. وپراى نه وېه ده سته وسان و شكست بوون له ناست به رډه نكاربوونه وې لوزيك به لوزيك و، پوچه ل كړدنه وې به لگه به به لگه و، پرويه پرويه وېه بېرېوچون به بېرېوچون. نه مېش له بهرته وې نه و گه له هېچ لوزيك و دانايى و به لگه و نيشانه و بېرېوچونى كى نه و تزيان پې نه بو، كه به وې نه وانه به رډه ورو لوزيك و به لگه و بېرېوچه وې نيرراوه كان بېنه وه. له بهر نه مېه پنه يان برډو ته بهر چه كه سهره تايى به نازله ييه كه، چه كى هره پشه و گوره شه و رډباران كړدن و سزاو نازار و نه شكه نجه دان. په نابردنى كافرانى نه و ناوچه يېش بې بهر نه و چه كه ډرډانه سهره تايى يه، تاكه هه لويستى كى تاييه تيبى نه وانه نه بووه به ته نها، به لكو هه مان نه و چه كه شه كه

هه‌میشه‌و به‌رده‌وام کافران له‌ دژی په‌یامبه‌ران و نیراوانی خوا په‌نایان بۆ به‌ردوه‌. ئه‌وه‌بوو کافران له‌ دژی نوح و هود و صالح و ئیبراهیم و لوط و شعیب و موسا-سلاوی خویان لی‌ بی‌ت- به‌کاریان هینا

هه‌ر ئه‌م چه‌که‌شه‌ که‌ دوژمنانی سته‌مکارو به‌دکارو، ده‌سه‌لاتدارانی له‌ سنوورده‌رچوو، له‌ دژی شوینکه‌وتوانی پیغه‌مبه‌ران - له‌ بانگه‌وازکارانو چاکسازی خوازان- به‌کاری دینن. میژووی ئیمه‌ش گه‌لیک غه‌وه‌ی له‌م چه‌شنه‌ی له‌خۆ گرتوه‌ سه‌باره‌ت به‌ به‌کاره‌ینانی ئه‌م چه‌که‌ له‌دژی سه‌ربازانی ئه‌م ئایینه‌. هه‌روه‌ک میژووی نوێ و هاوچه‌رخ، که‌ زۆر که‌س به‌ - لوتکه‌ی گه‌شه‌سهندنی شارستانی‌تی و مه‌ده‌نیه‌ت و پیشکه‌وتن- ی داده‌نین، چه‌نده‌ها غه‌وه‌ی ئاشکرای تی‌دایه‌ سه‌باره‌ت به‌ به‌کاره‌ینانی ئه‌م چه‌که‌ دپ‌دانه‌ سه‌ره‌تایی یه‌ ئاژه‌لیانه‌یه‌ - چه‌کی به‌ردباران کردو ئه‌شکه‌نجه‌دان و کوشتن- له‌لایه‌ن ئه‌و زۆرداره‌ له‌ سته‌م پۆچوانه‌وه‌ له‌ دژی بانگه‌وازکارانی پ‌ی‌خوا، که‌ چۆن به‌ شیوازیکی به‌ده‌رو دور له‌ خه‌یال و بۆچوونی مرۆف له‌ دژی مرۆفه‌کان به‌کاره‌ینراوه‌ و هیچ که‌سیک له‌و به‌روا و بۆچونه‌شدا نه‌بووه‌، که‌ ئاوا به‌کاری بینیت. به‌لام به‌کاریان هیناوه‌ و ئه‌و شیوازه‌ دپ‌دانه‌یان گرتۆته‌ به‌ر. ئه‌مان به‌م چه‌که‌ ویستووایه‌ ده‌نگی حه‌ق کپ که‌نه‌وه‌و، بانگه‌واز بۆ خوا نه‌هیلن و له‌ناوی به‌رن.. ئه‌ی داخۆ سه‌ره‌نجام چی بوویت؟!

بیگومان له‌ ئه‌نجامدا بانگه‌وازه‌که‌ به‌هێزتر بووه‌ و تینی سه‌ندوه‌و په‌گی داکوتاه‌وه‌، به‌رفراوان بووه‌ و پیشکه‌وتوه‌و بلاوبۆته‌وه‌ و ته‌شه‌نه‌ی سه‌ندوه‌، ئه‌مه‌ هه‌مووی سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌موو بارگرانی و به‌ربه‌ست و ته‌له‌زگانه‌ی، که‌ هیناویانه‌ته‌ پ‌ی‌ بانگه‌وازه‌که‌وه‌، سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌موو ئازار و نا‌په‌سه‌تی و قوربانیدانه‌ش، که‌ شوینکه‌وتوانی بانگه‌واز به‌رگه‌یان گرتوه‌. چونکه‌ بیگومان بانگه‌واز بۆ پ‌ی‌ خوا ته‌نها به‌ مه‌ینه‌تی و توندوتیژی و تاقیکردنه‌وه‌ به‌لا و نا‌په‌سه‌تیشه‌وه‌ به‌هێزو تۆکمه‌ ده‌بی‌ت.

دیاره‌ ئه‌و سته‌مکاره‌ ئه‌شکه‌نجه‌ده‌رو به‌ردبارانکه‌رو ئازاردانه‌ش، هه‌میشه‌

له دواييدا تووشی شکست و تیشکان بوونو، له کاتی مردنیشیاندا به نه فرهت کردن و گالته پێ کردنهوه نێژراونو، کاتیك بۆ لای خواش گهراونه تهوه، هه موو جوړه سزایه کی خویان چه شتووه.

بیگومان هه ر بانگه وازیك له ئارادا بوویت، تووشی چه کی چه وسانه وه و نازاردان کراوه، هه ر بانگه واز کاریکش له کایه دا بوویت — که بۆ ریی خوا بانگه وازی خه لکی کردییت — پوه پرووی چه کی به رد بارانکاری و نه شکه نجه دان بوته وه. هه ر دوژمنیکی ته م ئاینه ش له سه ودا و مامه له ی له گه ل بانگه واز کاراندا و له ده رووی وته ی خه لکی ناوچه که — له م چیرۆکه دا — که چیان به نیراوه کانیان گوتوه، هه ر ئاوی به بانگه واز کارانی گه له که ی خۆیشی گوتوه: ﴿لَیْن لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَزَجْمَنَّکُمْ وَلَيَمَسَّنَّکُمْ مِّنَا عَذَابٌ اَلِیْمٌ﴾.

به لام ته و بانگه واز کارانه ش، که شوین پێی هه ر سێ نیراوه که یان هه لگرتوه، به و وته ی نیراوه کان، که پوه پرووی خه لکی ناوچه که ببونه وه، پوه پرووی سته مکارانی گه له که ی خۆشیان ده بنه وه: ﴿قَالُوا طَیْرُکُمْ مَّعَکُمْ اَیْن دُکِرْتُمْ بِلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ (یس ۱۹).

له گهڵ پیاوه ئیمانداره که، له سهرخستنی نیراوهکان دا

دیمهنی دووهم له چیرۆکی (دانیشتوانی ئاوه دانییه که) له گهڵ نیراوهکاندا، هاتنی پیاوه باوهرداره کهیه به ههڵه داوان لهو پهڕی شارهوه به مه بهستی سهرخستنی نیراوهکان و، داواکردنی شوینکه و تینیان — که خهڵکه که شوینی رێبازه کهیان بکهن — (سید قطب) یش ههردوو دیمهنه کهی روون کردۆتهوه و په یوه ندیی نیوان ههردوو به شه کهی چیرۆکه کهشی دیاری کردووه و گوتویهتی:

"وه لآمدانه وهی دله داخراوه کان بۆ بانگه وازی پیغه مبه ران هه ر ئاوا بووه. ئه مه ش غمونه یه که له مه ر ئه و جۆره دلانه ی که سووره ته که له گه شتی یه که مدا لیانه وه دواوه، وینه یه کی واقعیانه ی ئه و غمونه به شه رییه وینا کراوه ی ئه ویش بووه. به لآم ئه و غمونه یه کی تر — له دله کان — که دوا ی ئایینی خوا که وتووه و به په نهانی و له نادیا ریشدا له خوا ترساوه، رێبازیکی تری هه بووه، به ده مه وه هاتنیکی تری پیچه وانه ی ئه و جۆره وه لآمدانه وه یه ی بی باوه رانی هه بووه" (۱).

له گهڵ سید قطب له شیکاری دهروونی پیاوه که دا

(سید قطب) له بهردهم غمونه یه کی چاکه خوازو به ئاکاری وه ک پیاوه باوهرداره که دا، که به ده م بانگه وازی نیراوه کانه وه چووه، هه لۆیسته ی کردووه، دهروونه پاک و خێرخوازه که ی شی کردۆتهوه، له باره یه وه گوتویهتی:

((بینگومان ئه وه به ده مه وه چوونی سروشت و فیتیه تی ساغی ئه و پیاوه یه بۆ بانگه وازی راست و دروستی حق، که راستگویی و، ساده یی و، گه رمی و، جیگیر و ریکبوونی په ی بردنی تێدا یه و، به جیگه یاندنی کارلێک و کاریگه ری به هیزیشه بۆ حه قه روون و ئاشکرا که. ئه م پیاوه ش گۆی له بانگه وازه که گرتووه، به پیری یه وه

چوو ه دواى ئه وهى نيشانه كانى حق و مه نتىقى تىدا به دىي كردوو ه، له وته كانيدا بو گه له كهى رهنگيان داوه ته وه.

جا كاتىك دلشى هه ستى به حه قىقه تى ئيمان كردوو ه، ئه م حه قىقه ته له ويژدانيدا جوولا وه، چى دى تواناى بى دهنگ بوونى له ئاستيدا نه ماوه. ئىدى هه ر ته نها له مالى خويدا به و حه قىقه ته وه به عه قىده كه يه وه پالى لى نه داوه ته وه، له كاتىكدا ده بينىت ئه وا گو مپايى و نه فامى و، نكوولى له حه ق و، به دره ف تاريش له چوارده وريدا بلا و بو ته وه. بۆيه به و حه قه وهى، كه له ويژدانيدا ره گى داكو تابوو، كه له هه ست و شعورى شيدا بزوا بو، هه ولى له گه ل گه له كهيدا، له كاتىكدا نه وان نيروا وانيان به درو ده خسته وه، نكووليين له حه ق ده كردو، به لىنى سزايان ده داو، هه ره شيه ان ده كرد. ئىدى ئه وىش - پياوه باوه رداره كه - له و سه رى شاره كه وه به په له و به خىرايى ها تو وه هه ولده دات تاكو ئه ركى خو لى له بانگ كردنى گه له كهيدا بو لاي حه ق و له ده ست پى هه لگرتنيان له سه ر سه مكارى به جى بگه يه ني ت، هه روه ها له به ره نگار بو نه وهى ئه و ده سدرى ئيه به ناهه ق و پر له گونا هه شياندا، كه خهريك بوو ده يانكرده سه ر نيروا وانى خوا. وهك له رواله تى به سه رها ته كه شه وه دياره، ئه م پياوه خا وهنى په له وپايه و ده سه لات نه بو وه، له ئاست گه له كه شيدا هى چ هى زىك، يان به ره به ستى كى وهك بوونى عه شيره تى كى به ده سه ته وه نه بو وه. به لام ته نها ئه و عه قىده زين دو وهى نى و ويژدانى بو وه، كه پالنه رى بو وه هى نا وىتى له و سه رى شاره وه تا ئه سه ر شار⁽¹⁾)).

له گه ل (ئىمامى رازى) شدا له وته نه سه ته ق و پوونكه ره وه كانيدا

ئىمامى (رازى) چه ند هه لوى ستى كى جوان و دانسقه ي له ئاست (سياقه قورئانى يه كه) دا هه يه و چه ند سه رنج و وته يه كى نه سه ته ق و نايابى له سه ر ده رپري وه، چه ند شى كارو لى كدانه وه يه كى قه شه نگى شى تىدا تو مار كردوه، هه روه ها له و (سياقه

(1) فى ظلال القرآن / 5 : 2962-2963 .

قورئانی)یهو له باره ی پیاوه باوهرداره که ی نیو ئه م چیرۆکه ی قورئانه وه چه ند بیرو پرا و تیروانینیکی جوانی هه یه و، ئیمه ش به ده سکاری و کور تکر دنه وه وه گرنگترینیان ده خهینه بهر دیدی خویننه ران..

۱- له په یوه سستبوونی هه لۆیستی پیاوه باوهرداره که به و ئایه تانه ی پێشتری چیرۆکه که وه دو رووکار هه یه:

رووکاری یه که م: ئه وه به دیار خستنی رێبازیک بووه به هۆی ئه وه ی به په یامی رۆشن (البلاغ المبین) هه هاتوون، پیاوه باوهرداره به په له هاتووه که ش باوه ری پێیان هێناوه، له سه ر ئه م بنچینه یه و له فهرمایشته که ی خواشدا (من أقصى المدینه / له وه ری شاره وه) په وان بێژییه کی رۆشن و پر شنگدار هه یه و، ئه و مانایه ده به خشی ت، که بێگومان ئاگادار کرد نه وه که ی نیراوان بۆ خه لکه که، گه یشتۆته ئه وه ری شاره که.

رووکاری دووه م / بێگومان ناو بردنی چیرۆکی پیاوه باوهرداره که به (چیرۆکی نیراوان - المرسلین) - دلدانه وه یه کی ها وه لانی پێغه مبه ری خواش محمد ﷺ بووه، وه ک چۆن باس کردنی هه ر سێ نیرا وه که ش دلدانه وه یه که بۆ پێغه مبه ریش ﷺ.

۲- به نه ناسرا ودانان (تنکیر) ی پیاوه که له م چیرۆکه دا دوو سوود و دوو حیکمه تی تێدا یه:

یه که م: بۆ ئه وه ی وه ک به گه وه ردانانیکی کاروباری بێت، واته پیاویکی رێک و پێک بووه له پیاوه تی و ئاکاری پیاوانه دا.

دووه م: بۆ ئه وه ی وه ک سوود به خشی ت بێت بۆ ده رکه وتنی حه ق له لایه نی نیرا وه کانه وه، ئه وه بوو پیاویک له پیاوان، که نیرا وه کان هێچ ناسیاوی و ئاشنایه کیان له گه لێدا نیه، باوه ری پێ هێنان، له بهر ئه وه ناگوت رێت گوا یه ئه وان - واته پیاوه باوهرداره که و نیراوان - پێشتر به په نهانی رێک که وتوون له نیو خۆیاندا.

۳- له فهرمایشته که ی تری خوادا (سَعَى / به په له دیت) بهرچاو پۆشنکردنیک بۆ باوهردارانو، رینموونییه کیشیان بۆ دانراوه، تاکو له بواری ئامۆژگاری و تیگه یاندنی خه لکیدا ئه وه پهری کۆشش بخره نه گه پڕو، هه ولێ به په له و گه رم و گوپی تیا دا بده نو، له م ئاقاره شه وه شوین پێی ئه و پیاوه هه لگرن، که کۆششی هه بووه و به په له گه یشتۆته شوینه که.

۴- له فهرمایشته که ی تریشدا (رَقُومٍ / ئه ی گه لی خۆم) مانایه کی جوان هه یه و ئاماژه یه که بۆ سۆزو به زه بی پیاوه که له ئاست گه له کهیدا، دانانی به لگه یه کی تره له پال به لگه کانی تر دا له سه ر ئه وه ی، که ئه و ته نه ا خێرو چاکه ی بۆ ئه وان گه ره که.

۵- له فهرمایشته که ی تریشدا (اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ) بانگه وازی له پیاوه که وه ئاراسته ی گه له که ی کراوه، که پێویسته دوا ی رێبازی نێراوان بکه ون. نه یشی گوته وه دوا ی خۆم بکه ون، وه ک چۆن پیاوه باوهرداره که ی سه ر به بنه ماله ی فیرعه ون ئاوا ی به وان گوته بو — که له چیرۆکه که ی (غافر) دا چیرۆکه که ی هاتوه -. ئه مه ش له به ره ئه وه ی ئه م پیاوه له وه پهری شاره که وه هاتوه و، له گه ل نێراوه کاندانه بووه و له نێویشیاندا نه بووه. هه ر بۆیه ش بانگه وازی بۆ شوینکه وتنی په یامی ئه و نێراوانه کردوه، که به لگه ی پۆششی خۆیان پیشانی گه له که داوه و رێبازه که شیان بۆ پرون کردوونه ته وه.

۶- له فهرمایشته که ی تریشدا (اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ) ده رخستنی ئامۆژگاری له فهرمایشتی (اتَّبِعُوا) دا له گه ل ده رخستنی ئیمانی له فهرمایشتی (الْمُرْسَلِينَ) دا کۆکردۆته وه و، ئامۆژگاری کردنی شی خستۆته پیش باوه ره یئانه که له به ره ئه وه ی له بواری ئامۆژگاری و رینموونیدا ئه وه کاریگه رتره.

۷- له فهرمایشتی دواتریشیدا: ﴿اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْتَكْبِرُ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾

یس ﴿﴾، واتایه کی چاک و جوان ههیهو، به کارهینانی باشتترین شیوازی که بو گفتوگۆ و مشت و مپرو قهناعت پیهینان. له مهشدا پلهیه کی بو قهناعت پیهینانیان دابه زاندوهو، وهك ئهوه وایه پییان بلێت: گریمان وای دانین، گهر ئهوان نیرراوان و پینموونی کارانیش نهبن، بهلام خو پینموونی کراوانی سهر رینگای راستو زاناو ناگاداری ئهو رینگا راستهشن، که به حهقیان دهگهیهنیت، پاشان خو ئهم نیرراوانه داوای هیچ کرئو پاداشتو مالو سامانیکتان لی ناکهن، ئهم مهسهلهیهش داواتان لی دهکات و بانگتان دهکات بو شوینکه و تنیانو، به دهده مهوه چوونی بانگه وازیان.

۸- له فرمایشته که ی تریشدا: ﴿وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي...﴾ (۲۲) یس ﴿﴾ ئهوه چیمهو، بوچی ئهو خواجه نه پهرستم، که دروستی کردووم؟!... له فرمایشته دا پرسیار کردنیکی به رهه لستکارانه ههیهو، ناماژیه کی تیدایه بو ئهو راستیهی، که مهسهله که له باره ی پهرستنی خوای تاكو ته نهاوهیهو، هیچ پینچ و په نایه کی تیدا نیهو، ئهوه که سهی، که خوا ناپهرستیت، پینوسته هوی رینگری خوا پهرستیه که ی دیاری کات. بهلام من- پیاوه باوه رداره که- هیچ رینگرو به رهه ستیک نابینم، که رینگه ی خوا پهرستیم لی بگریت.

۹- له فرمایشتی خوادا - له سهر زاری پیاوه باوه رداره که-: ﴿وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾ سه رغیچی جوانی دیکه ی تیدایهو، ئهوهیه لهم وته یهیدا له ئاراسته ی گوتار بو گه له که یهوه چۆته سهر لیدوان له باره ی خویهوهو، حیکمهت له مهشدا ئهوهیه، که حال ی خو ی له بیر نه کردوهو لی پنهان نیه. له بهر ئهوه هوکارو به لگه له که سیکی ترهوه داوا ناکات، چونکه خو ی زاناو ناگادارتره له حالو بارودوخی خو ی.

۱۰- ههروه ها له فرمایشته دا ﴿وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾ دا، دوو مهسهله ی تری پیکه وه گریداوه: یه که میان نه بوونی هیچ به رهه ستیکه، که رینگه ی

باوه‌ڕه‌ینان و خواپه‌رستی لی بگریت (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ).

دووهم: له ئارادا بوونی ئەو ھۆکارە، کە داوای باوه‌ڕه‌ینان دەکات، ئەمەش له فەرماشتی (الَّذِي فَطَرَنِي)، چونکە خۆی خالق و کردگار، خاوەنی مۆلکە و بەخشنده‌ی نيعمه‌ته‌کانەو، پێویستە لەسەر بەنده‌کانیش بپه‌رستن و سوپاسی بکەن.

۱۱- (نەبوونی بەرپه‌ست له‌پێی باوه‌ڕه‌یناندا)ی خستۆتە پێش (ھۆکاری پالنه‌ری باوه‌ڕه‌ینان)ه‌و. ئەمەش له رسته‌ی (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي) داو، نه‌یشیگوتوو (فطرکم)، چونکە خۆی گرنگتره‌ له بۆته‌ی مه‌به‌ستی نیو باسه‌که‌دا.

۱۲- گوتووێته‌ی (فطرني) و نه‌یگوتوو (فطرکم) بۆ ئەوه‌شه‌، کە له‌باره‌ی خۆیه‌وه‌ ده‌دوێت، نەك له‌باره‌ی ئەوانه‌وه‌، پاشان بۆ رێکخستنی له‌گه‌ڵ وتە‌ی (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ)، کە له‌ویدا کاری خواپه‌رستیه‌ی خستۆتە پال خۆی و، ئیدی واشی گونجاندوو و رێکخستوو، کە له‌دروست بوونه‌که‌شیدا —وه‌ك مَرُوفٌ— هەر باسی خۆی بکات.

۱۳- هه‌روه‌ها له وته‌که‌ی دوايشیدا (وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ) ترس و هیوا له (په‌رستنی خوا) له‌خۆ ده‌گریت، جا هەر که‌سیک، کە سه‌رچاوه‌ی گه‌رانه‌وه‌ و بۆی چونه‌وه‌ —که‌ خوايه‌— بۆ خۆی بی‌ت، ئەوه‌ خه‌لك لی دهرستیت و هیوای لی ده‌خوازیت.

۱۴- حیکمه‌تیکی نایابیش له‌و ناوڕ له‌دانده‌یه‌یاندا هه‌یه‌، کە هەر له وته‌که‌ی (وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ) دایه‌، تاكو جیاوازی نیوان خۆی و ئەوان له‌ گه‌رانه‌وه‌ بۆ لای خوا دیاری بکات، چونکە گه‌رانه‌وه‌ی ئەم پیاوه‌ باوه‌ر‌داره‌ بۆ لای خوا، وه‌ گه‌رانه‌وه‌ی ئەو گه‌له‌ بی‌باوه‌ره‌ نیه‌.

گه‌رانه‌وه‌ی ئەو بۆ لای خوا، گه‌رانه‌وه‌ی خواپه‌رستیه‌یکی باوه‌ر‌دار به‌خوایه‌،

له بهر ئهوه گه پانهوهی ئهوه بۆ ریزنان و نیعمهت وهرگرتنه. بهلام گه پانهوهی ئهوان، گه پانهوهی كهسانی كافرو یاخی یه تاكو تووشی لیپرسینهوه و سزاو ئهشكه نجهدان بن، له بهر ئهوه گه پانهوه كهیان بۆ سزا وهرگرتن و ره نجه پۆیی و سوکایه تییه. به پاستی جیاوازی نیوان ئهم دوو جووره گه پانهوه یه ش هیجگار زۆرو گه وره یه.

۱۵- لهو وتهیه ی تری پیاوه باوهرداره كه: (ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً) ناماژه یه كه بۆ تهواویتی خوا به یه كه گرتن (توحید) ههیه، چونكه وتهی (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ إِلَهَی فَطَرَنِ) ناماژه یه كه بۆ بوونی خوا، وتهی (ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً) ش ناماژه یه كه بۆ نكوولێ كردن له شیرك و نه په رستنێ شتی تر.

۱۶- له وتهی دواى ئهوه رسته یه ی پیشوشدا (مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً) ناماژه یه کی نایاب ههیه، دهسته واژه ی (مِنْ دُونِهِ / بیجگه لهو) به مه به ست گه راوه. جا له بهر ئهوه ی سه لماندی كه (الله) هه ر خۆی ته نه یه وه په رستراویشه، ئیدی هه ر شتیکی تری غهیری خوا (مِنْ دُونِهِ / بیجگه لهو)، هه موو ئه مانه ش هاو به شن له وه ی دروستكراو و لاوازن و ئاتاجیشیان هه ر به خوایه، له بهر ئه وه ده بیست هه موویان عابید و خوا په رست بن، له بهر ئه وه ی هه موویان (مِنْ دُونِهِ / بیجگه لهو)، كه واته هه موویان له (مِنْ دُونِهِ / بیجگه لهوی) به شدارن. ئیدی چۆن له نیویاندا په رستراو (خوا وه ند) هه لده كه ون.

۱۷- له وته كانی تری پیاوه باوهرداره كه، وتهی (إِنِّیْ ءَامَنْتُ بِرَبِّكُمْ)، له م وته یه شدا قسه بۆ هه موان ده كات، سا ئیتر له ئیبراوه كان بن، یان له خه لكی ناوچه كه، به لام له راستیدا یه كه م پوانگه ی وتاره كه ی بۆ خه لكی ناوچه كه ئاراسته ده كات و، بۆیان ده سه لمینیت كه بیگومان هه ر خوا خۆی په روه رد گاریانه.

١٨- لهو وتهی (فَأَسْمَعُونَ) یشدا دهلالهته لهسهر ئهوهی، که ئهم وتهیه دواى تێرپامان و بیر لى کردنهوه وتراوه، چونکه بگۆ (متکلم) کاتیك دهبینیت که کۆمهڵیکى بیسهر بۆ وتهکانى ههیه، ئهوا بیرى تیا دا دهکاتهوه.

ههروهها نیازیشی وایه که قسهکانى خۆیان پى بیستیت، تاکو بهلگهیان لهسهر تۆمار کات، ئهوهش وهك ئهوهی پىیان بلێت: ئهوا من ههوالی کرداری خۆم پىدان، تاکو لهمهولا نهلین ئهوه بۆچی ئهوه مهسهلهیهت لى شاردينهوه؟ خۆ ئهگەر بۆت دهرخستینایه ئهوا دوات دهکهوتین.

١٩- مهبهست له بیستن له وتهی (فَأَسْمَعُونَ) دا تهنها بیستنی دهنگه که نهیه، بهلکو مهبهست لهوه پهسندکردنی بانگهوازه کهو، بهدهمهوههاتنی دهنگی ههقو، چونه ئیو ئیمان و باوهرداریتیهوهیه^(١).

جیاوازی نیوان ئهم پیاوه باوهردارهو، هاوهلهکهی موسا

دوو پیاوی باوهردار، دوو ههلوێستی ئیماندارانی شایهتی بۆدراویان گرتۆتههر:

یهکه میان/ هاوهلهکهی موسا له سوورهتی (القصص) دا.

دووه میان/ پیاوه باوهرداره کهی نیو ئهم چیرۆکهیه له سوورهتی (یس) دا.

کاتیك قورئان باسی ههریه کهشیانی کردووه، جیاوازییهك له دهربرین و شیوازی داپشتنی بهسهرهاته کهیاندا بهدی کراوه، بۆ نمونه قورئانی پیرۆز باسی بهسهرهاتی ئهوه پیاوهی هاوهلی موسا بووه و لهوسهری شارهکهوه هاتوو بهو لای، ئاوا دهگیریتهوه:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَمْؤُؤُا۟ بِكَ الْمَلَائِكَةُ آمِنُۢنَ﴾

(١) تهفسیری (رازی) به دهستکاری و کوردکردنهوهوه... بهرگی ٢٦ ل ٥٤-٦٠.

فَاخْرَجْنِي لَكَ مِنَ النَّصْحِ ﴿٢٠﴾ الْقَصَصُ ﴿٢٠﴾، واته: لهوسهري شارهوه پياويك بهپهله هات بۆ لای موسا و پېی گوت: ئهی موسا، ئهوا سهران و دهسه لاتدارانی ئه و گهله کۆبونوته وه و راويژ دهرباره ی تۆ ده کهمن له سهر ئه وه ی چۆن بتکوژن، تۆش له م شاره ده رچۆ، چونکه به پاستی من یه کیکم له وانه ی که به په رویشی یه وه ئه م ئامۆزگاریه ت ده که م.

پاشان قورنانی پیروژ به سهرهاتی ئه و پیاوه باوه پرداره ی سوورته ی (یس) ئاوا گپراوه ته وه: ﴿وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَنْقُورُ أَتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ ﴿٢٠﴾ یس ﴿٢٠﴾، واته: له و سهری شاره وه پیاويك بهپهله هات بۆ لای گهله که و گوتی: ئه ی گهلی خۆم، دوا ی په یامی نیراوه کان بکه ون.

له م گوزارشت (تعبی ر) انه ی قورناندا تیبینی ئه وه ده کهین، که دهرباره ی هاوه له که ی (موسا) باسی پیاوه که ی پیش خستوه و باسی ئه و شوینه ی دواخستوه، که لییه وه هاتووه، که ئه وسه ری شاره. به لام دهرباره ی پیاوه که ی سوورته ی (یس) باسی ئه و شوینه ی لییه وه هاتووه پیشخراوه و باسی پیاوه که دواخراوه.

جا داخۆ حیکمه ت له مه چی بی ت؟! بیگومان رپیکه خستنی وشهکانی رسته که له نایه ته که دا به پېی شوینی هاتنی نایه ته که و مه به سته دیاری کراوه که یه تی. بۆ فونه، له چېړۆکی (موسا) له سوورته ی (قصص) دا مه به سته که ئه وه یه، ئاماژه بۆ هه لویستی ئه و پیاوه ئامۆزگاریکاره بکری ت، که بهپهله هاتووه بۆ ئه وه ی (موسا) ئاگادار بکاته وه و ئامۆزگاریشی له سهر به چی هیشتنی شاره که پېی بکات. ئیدی مه به ست ئه وه نیه باسی ئه و شوینه بکات که لییه وه هاتووه، چونکه گرنگ نیه، که ئاخۆ له کام سه ری شاره که و له کام لایه وه هاتی ت. له بهر ئه مه شه ناوی پیاوه که پیش خراوه ... والله اعلم.

له چېړۆکی دانیش توانی ئاوه دانیه که ش (اصحاب القرية) له سوورته ی (یس) دا، یه که م جار مه به سته که ئه و شوینه یه، که پیاوه باوه پرداره که ی لیوه هاتووه، تا کو

ئاماژه بکات بۆ گه‌یشتنی بانگه‌وازی هه‌رسی نیراوه‌که بۆ دوورترین خاڵ له
شاره‌که‌دا که ئه‌وه‌په‌ری شاره‌که‌یه. ئه‌ی بۆچی خه‌لکی شاره‌که‌ش به‌ده‌م بانگه‌وازی
نیراوه‌کانه‌وه نه‌چوون له‌کاتی‌که‌دا نزیکیش بوون لییان؟! که‌واته هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌یه
باسی ئه‌و شوینه‌ی پیاوه‌که‌ی به‌ په‌له‌ لیوه‌ هاتوه‌ خراوه‌ته‌ پێش وشه‌ی پیاوه‌که‌...
والله اعلم.

پیشه‌وا‌ی لی‌هاتوو (ابن الزبیر الغرناطی) له‌ کتێبه‌ بێ‌وینه‌که‌یدا (ملاک التاویل)
له‌سه‌ر ئه‌م مه‌سه‌له‌ی پێش خستو و داخستنه‌ی ناوی پیاوه‌کان و شوینه‌کان،
گوتویه‌تی:

"هاتنی ناوی پیاوه‌که له‌ سووره‌تی (قصص) دا له‌پێش ناوی شوینه‌که (وَجَاءَ مِنْ
أَقْصَا الْمَدِينَةِ) له‌سه‌ر باریکی ئاسایی خۆیه‌تی، چونکه له‌ بنچینه‌دا په‌له‌ی بکه‌ر
(فاعل) ئه‌وه‌یه پێش که‌وی‌ته‌ بکه‌وی‌ته‌ دوا‌ی فه‌رمان (فعل)، به‌لام دوا‌خرانی
بکه‌ره‌که (الفاعل) له‌ سووره‌تی (یس) دا و پێشکه‌وتنی (مجرور) له‌ (وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ) ئاماژه‌یه بۆ واتیه‌کی سه‌نگین و ڕێزدار، ئه‌ویش ئاکاری به‌رزی ئه‌و
پیاوه‌یه که پێش‌بهرکێ ده‌کات بۆ باوه‌ر‌ه‌ینان، هه‌رچه‌نده شوینی نیشه‌جی‌بوونی
خۆی زۆر دووریشه له‌ شوینی مشتوم‌ری نیراوه‌کان و گه‌له‌که‌ی، چونکه دووری
مال و نیشه‌گه هه‌یج زیانیکی بۆی نه‌بووه، مادام ئه‌و به‌دل له‌ نیراوه‌کانه‌وه نزیکه.
له‌ به‌رامبه‌ری ئه‌مه‌شدا مرو‌فی بێ‌باوه‌ر، هه‌رچه‌نده خانه‌و ماله‌ی له‌ شوینی
نیراوه‌کانیشه‌وه نزیک بووی‌ته‌، به‌لام نزیکه‌ی جیگا‌که سوودی‌کی پێ‌نه‌داوه.
ئه‌مه‌ش به‌هۆی ئه‌وه‌ی، که بێ‌گومان بوونی کفرو بێ‌باوه‌ری له‌لای کابرای بێ‌باوه‌ر
ئه‌و په‌له‌یه له‌نیوان هۆی و نیراوه‌کاندا دوور ده‌خاته‌وه..

له‌مه‌شدا ئاماژه‌یه‌کی دی بۆ هه‌ردوو حاڵه‌تی قور‌ه‌یش له‌ مه‌که‌که‌و پشته‌یوانان
(الانصار) له‌ مه‌دینه‌دا، هه‌یه. قور‌ه‌یشیه‌کان هه‌رچه‌نده له‌رووی جی‌ومه‌کانه‌وه له
په‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ نزیک بوون، به‌لام به‌دل لی‌ی دوور بوون، ئیدی نزیکه‌ی

مالّو لاشه سوودی پێ نه دا بوون. به لّام پشتیوانان (الانصار) هه رچه نده دووریش بوون، که چی دووربی شارو شویتی نیشه جێ بوونیان پێگریان نه بووه له نزیک بوونهوه له پیغه مبهری خوا ﷺ و له چوونه نیو ئاینه که یه وه.

هه لّو یستی قورّه یه شیه کانیش هاوشیوهی هه لّو یستی دانیشتوانی ئاوه دانیه که ی نیو ئهم چیرۆکه ی، هه لّو یستی پیاوه باوه رداره که ش هاوشیوهی هه لّو یستی پشتیوانانی مه دینه یه.

چونکه هاتنی پیاوه باوه رداره که له وه پهری شاره وه، نمونه یه که له سه ر ئه وه که سه ی، که مالیشی دووره، به لّام ئه وه زیانی لێ نادات و پێگری نه بووه له باوه ره یناندا، باسی دانیشتوانی ئاوه دانیه که ش، نمونه یه که بۆ ئه وه که سه ی، که مالّی نزیک بووه، به لّام بانگه وازی راسته وخو شێ درێژه ی کیشاوه، ئیدی ئه وه نزیکیه له شوینی نیرواو بانگه واز کارانه وه سوودی پێ نه گه یاندووه. هه ر بۆیه ش له رسته که ی سوره تی (یس) دا وشه (مجرور) هکان (اقصى المدینه) پیش بکه ر (فاعل) هکه که وتووّه تاکو واتا به مه به ست گیراو ئاماژه رده که به دیی به ی نیت. که واته ئه وه پیش خسته بۆ بایه خ پێ دانه ^(۱).

وه سف به (پیاویتی) بۆ ستایش و به گه وره دانانه

قورئان ئه وه باوه رداره ی نیو ئهم چیرۆکه ی به پیاویتی (رجوله) وه سف کردووه. ئهم وه سف کردنه ش بۆ ستایش کردنی و رێزلێنانی و به گه وره دانانه تی.

زانراویشه، که جیاوازی یه که هه یه له نیوان (پیاویتی) و (نێری) دا. چونکه نێری (الذکوره) به رامبه ر مێینه یی (الأنثه) یه. دوو هاوسه ریش نێرو مێ که ن.

به لّام مه رج نیه هه موو کاتیک له گه لّ حاله تی (نێری و نێربوون) دا (پیاویتی) یش هه بیّت، به لّکو ئه مه ته نها بۆ مه زنده کاری و جودیه تی. بێگومان هه موو

(۱) ملاك التأویل- لابن زبیر / ۲: ۷۵۶ - ۷۵۸ به دستکاری و کورتکردنه وه وه.

نیریکیش (پیاو) نیه. بهلام هه موو پیاویک نیره.

(نیری) سیفهتێکی جهستهیی و لاشهیی و هیچی دی.. بهلام پیاویتی و پیاوویو ناماژهیه که بۆ هیزو زهرو بهرگه گرتن و نازایهتی و خۆراگری، ههروهها ناماژهیه که نیشانهیه کیشه بۆ سیفهته دهروونییهکان و ئاکاره مهعنهویییهکان، تایبهعه ندیییه رهوشتیییهکان. وادیاره له بهر ئهم سیفته و نیشانانهیه، که سیفهتی پیاویتی و به پیاو دانان له پلهی ستایش و مدح و ناماژه بۆکردنایه، که خوا فرموویهتی:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَمُوسَىٰ ابْنُ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ...﴾ (٢٠) القصص ﴿ههروهها فرموویهتی: ﴿وَجَاءَ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَنْقُومُ أَتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ (٢١) يس ﴿ههروهها فرموویهتی: ﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَنَهُ...﴾ (٢٨) غافر ﴿ههروهها فرموویهتی: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ...﴾ (٢٣) الأحزاب ﴿ههروهها فرموویهتی: ﴿...يَسْبَحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾ (٣٦) رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ...﴾ (٣٧) النور ﴿ههروهها فرموویهتی: ﴿...فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَظْهَرُوا لِلَّهِ يُحِبُّ الْمُظْهَرِينَ﴾ (١٠٨) التوبة ﴿.

بهراستی هیچ که سیکیش ده رهقهتی پیاوان نایهت، هه پیاوان نه بیئت، هه پیاوانیش خۆراگرو به سهباتن له گه لێاندا..

حیکمهتییکی دیکه له به نه ناسراو دانان (تنکیڕی) پیاوه که دا

له مه و پیش له گه ل ئیمامی رازیدا دوو حیکمه تمان ده باره ی به نه ناسراو دانانی وشه ی (رجل) گوته وه، یه که میان بۆ ستایش کردنیه تی، چونکه به نه ناسراو (نکره)

دانان (واته بهبێ ئهلف و لامی مهعریفه) بۆ پێژلێنان و بهگهوره دانانه. دووه میشیان بۆ دوورخستنهوهی تاوانه لێی، و نكۆلێ کردنی پێکهوتنی پیشووتری نیوان پیاوه که و نیراوه کانه، چونکه ئهم پیاوه باوهرداره پیاویکه له پیاوانی شاره که و، پێشتر هیچ ناسیاوی و ناشناهییه کی له گهڵ نیراوه کاندانه بووه.

بهلام ئیمه حیکمهتییکی تریش له به نه ناسراو دانانی وشه ی (رجل) دا به دیی ده کهین، ئه وهیه: به (نکره) دانانی وشه که لێره دا بۆ شاردنه وه و کورت کردنه وهیه، نه که بۆ دهستنیشان کردن و دیاری کردن و پوون کردنه وه.

ئهم پیاوه ش پیاویکی نادیاره له نیو پیاوانی ئه و گه له دا، پیاویکی دیاری نه کراو و دهستنیشان نه کراو، ئاماژه بۆ نه کراوه. قورئانی ش خواستی وابوو، که دیاریی نه کات. ئیدی په یوه ندیی به ئیمه وه نیه، که ناوی چی بووه .. هه موو ئهم مه سه له نادیار و شارراوانه ش، قورئان لێیان بۆ دهنگ بووه. خۆ ئه گه ر خوا بیزانیایه که خیرێک، یان سوود و که لکیک له دیاری کردنی ئه و مه سه لانه دا هه یه، ئه و دیاریی ده کردن و پوونی ده کردنه وه، به لام زانیویه تی، که هیچ سوود و که لکیکیان تیدا نیه، له بهر ئه وه له سه ر باره نادیار و شارراوه که یانه وه هیش توونییه وه، له جیاتی به ناسراو دانان و (به ئه لف و لامی ناساندن- معرفه) یه ش، به (تنوین) واته (به تنوینی به نه ناسراو دانان و به نادیار کردن) هیناویه تی.

له بهر ئه وه هه موو ئه وانه ی هه وێی زۆریان داوه له دیاری کردن و دهستنیشان کردنی ئه و پیاوه دا ئهم ئاماژه یه یان له قورئان و، به هزر و ئاسۆی تیگه یشتندا نه هاتوه، چونکه هه ندیک له وان گوتوویانه، گوایه ئه و پیاوه باوهرداره (یوسفی دارتاش) بووه و، هه ندیک تریشیان گوتوویانه (شه معوون) بووه .. به لام ئیمه له م ئاماژه یه ی قورئان هۆشیار بووینه ته وه و تیگه یشتووین، که مه به ستی له به نادیار دانانی ئه و پیاوه چی، له بهر ئه مه هه لمان نه داوه دهستنیشانی بکهین و، له و پوه شه وه هیچ شتی کمان نه گوتوه.

"إِنِّتْ ءَامَنْتْ بِرَبِّكُم فَاسْمَعُون"

ساتیکیش له ئاست ئەو وتەیهی تری پیاوه باوەرداره که دههستین، که گوتبووی: ئەو خەڵکینە ئەوا من باوەرم به پەرورەدگارتان هیناو، ئێوهش ئەمەم لی بییست

﴿إِنِّتْ ءَامَنْتْ بِرَبِّكُم فَاسْمَعُون﴾ (٢٥) یس، ساتیک له ئاست ئەم وتەیهشدا دههستین، تاکو وانەیهکی کاریگەری ئیماندارانە لی وەرگرتن، که ئەمەیه:

بێگومان ئەم پیاوه بەرگری له نێراوهکان کردووه، داوا ی له گەله کەشی کردووه، که پەڕه‌وویان بکەن، هەر وهک نامۆزگاریشی کردوون، که پێویسته دهست لهو رێبازی بی‌باوه‌رییهی خۆیان هه‌لگرن.

پیاوه باوەرداره که، سەر هتا خۆی ئەم وتانە به کردووه جێبه‌جێ کردووه، به هه‌لس و کهوتیکی کرده‌یی و واقعییه‌وه (باوه‌ر هینان و شوینکه‌وتنی نێراوان) یشی له خۆیدا پیشان داوه و ئاشکرای کردوه. داواشی له گەله‌کە ی کردووه، که ئەوه‌ی ده‌یلت، بییستو، له حەقیقه‌تی کردووه‌کەشی تێ بگەن.

بێگومان پێشتر سەرنجیکی (ئیمامی رازی) مان له‌سەر ئەو وتەیهی (فَاسْمَعُون) هینایه‌وه، که گوتبووی ده‌لاله‌ت ده‌کاته سەر ئەوه‌ی، که‌وا وتە ی ئەم پیاوه باوه‌رداره وتە ی که‌سیکی بیر یار و تێفکر بووه، نه‌ک له ئاکامی هه‌لچوونیک دا، یان عاتیفه‌یه‌ک، یان خۆ هه‌لقورتان دینێکدا وای گوتبێت. واتای حەقیقه‌ت و بنچینه‌ی وتە‌کەشی (فَاسْمَعُون) به مانای: به دەم داواکه‌مه‌وه بێتو، بچنه‌ سەر ئەو رێبازه‌ی، که من چومه‌ته‌ سه‌ری.. به‌لام ئەوه‌ی لی‌ره‌شدا به‌لامانه‌وه گرنگ بێت، تێگه‌یشتنه‌ له حەقیقه‌تی هه‌لوێسته‌کە ی و، ڕوونکردنه‌وه‌ی ئاراسته‌ی شوین پێ هه‌لگرتنی و، به‌م ڕه‌نگه‌: بێگومان ئەو هه‌نگاوه کردارییه باوه‌ردارییه‌ی پیاوه‌که به‌مه‌شخه‌لیکی دیار له مه‌شخه‌له‌کانی ڕێگای خواو، بانگه‌واز بو‌کردنی، داده‌نری‌ت. چونکه قه‌ناعه‌ت پێ‌بوونه تیۆرییه‌کە ی (القناعة النظرية) ی خۆی به

هه‌لس و کهوتیکی عه‌مه‌لی زاخا و داوه، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌که له‌سه‌ر وزه و چالاکی و کارایی ی باوه‌ره‌که‌ی، چونکه قایل نه‌بووه به‌وه‌ی که ئه‌و باوه‌ره‌هێنانه‌ی ته‌نها له‌ بۆته‌ی زه‌ینی تیۆرییدا به‌هێڵیته‌وه، به‌لکو خۆی له‌ جیهانی واقیعه‌شدا جیگیر کردووه. هه‌نگاوه‌که‌ی ئه‌و پیاوه باوه‌ر‌داره به‌ هه‌لۆیسته‌ی گه‌وره‌ی باوه‌ر‌داریتی داده‌نریت، به‌لگه‌شه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ژیان به‌راستی له‌ چه‌ند هه‌لۆیسته‌یک پێکدێت.

پیاوانیش به‌ هه‌لۆیسته‌کانیانوه هه‌ن، نه‌ک به‌ ته‌مه‌نه‌کانیانوه. به‌راستی ئه‌و له‌ کات سه‌ختی و ئالۆزی و موته‌لابوون و تاقی کرانه‌وه‌دا باوه‌ری هێناوه به‌ په‌یامی خوا، دوا‌ی نیراوانی که‌وتوو له‌ کاتی‌که‌دا ئه‌و نیراوانه‌ش لاواز و بێ‌ده‌سه‌لات بوون. به‌م ره‌نگه‌ش پیاوه باوه‌ر‌داره‌که به‌ربه‌ره‌کانیی هێزه مه‌تریالی (مادی)یه سه‌تمکاره‌که‌ی کردووه، باوه‌ره‌هێنانی خۆیشی ئاشکرا کردووه، داوا‌یشی لێ‌کردوون، که هه‌والی باوه‌ره‌هێنانی بیسته.

ئه‌مه سه‌ره‌رای ئه‌و مه‌ترسییه‌ش، که له‌ به‌رده‌میدا بوو له‌و بپروایه‌شدا بوو، که تووشی سزا و ئازاری سه‌خت ده‌بێت، ئه‌م هه‌لۆیسته‌شی ده‌بێته گیان له‌ده‌ست دانی و کوشتنی، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا باوه‌ری به‌ نیراوه‌کان هێناوه و ئیمانی خۆی ئاشکرا کردووه، خۆیشی ئاماده‌کردوه بۆ له‌ ئوبال‌گرتنی ئاکامی هه‌لۆیسته‌که‌ی.

له‌وانه‌یه ئه‌م هه‌نگاوه‌ی پیاوه باوه‌ر‌داره‌که به‌بێ په‌روایی دابنریت، له‌وانه‌شه ئه‌و هه‌لۆیسته‌شی به‌ خۆکوشتن (انتحار) و خۆ‌خسته‌ن نی‌و تالوکه‌وه دابنریت. ئه‌مه هه‌مووی له‌لای که‌سانی خاوه‌ن دیدو بۆ‌چوونی ماددی و بازرگانی، واته‌ ئه‌وانه‌ی، که جیهانی ئیمان‌داری و بانگه‌وازی، وه‌ک جیهانی مال‌و سامان و بازرگانی هه‌ل‌ده‌س‌ه‌نگی‌ن، که چه‌نده قازانج و زیانی تێدا‌یه‌و، به‌پێی ئه‌م بۆ‌چوونه‌ش پێ‌ناخه‌نه سه‌ر کارێک، هه‌تا قازانجی ماددی له‌م دنیا‌یه‌دا لێ‌وه مسۆگه‌ر نه‌ک‌ن.

ئه‌م جو‌ره دیدو بۆ‌چوونه‌ش، له‌ جیهانی ئیمان و بانگه‌وازا ده‌تکراره و هه‌ل‌وه‌شاهیه.. چونکه - هه‌ر سه‌باره‌ت به‌ پیاوه باوه‌ر‌داره‌که‌و، هه‌ر باوه‌ر‌دارێکی

تريش- ئايا باوهړې نه هېناوه و پروای بهو پېيازه نه كړدووه و پېى قايل نه بووه؟ نهى
ئيتړ بوچى باوهړې خوى ئاشكرا نه كات و گه له كېشى بانگ نه كات بو ههمان پېيازو
شوېن پېه لگرتنى خوى؟ نهى ئايا نيړراوه كانيش ئاتاجيان به كه سيك نه بووه كه
پشتگېريان بكات و هاوه لويستيان بيت؟ ئيدى بوچى له ده برپىنى نهو هه لويسته
بترسين؟! چ رېگريكى له بهردهم هه لويسته كه دا هه يه؟ ئايا رېگړه كه مه ترسى و
ئازاردان و مدينه تى و سزادانه؟ نهى داخو له كه يه وه ئهم مه سه لانه هوكارى پروو
وه رگېران بووبن و پرووى باوهردارانيان له ئاست باوهردا وه رگېراييت، يان داخو له
كه يه وه گرئ و بهر به ست بووبن و له بهردهم بانگه وازه كه دا كو سپو گرئ كو يره يان
دروست كړد بيت؟

پاشان ئهم پياوه باوهرداره- هه ر خويه تى كه سوود مهن دو سه ركه وتووه له
حقيقه ته كه دا به هوئى نه وهى رېگا تازه كهى هه لېژاردووه و ئاشكراشى كړدووه و،
كه سانى تريشى بو شوينكه وتنى بانگ كړدووه. بهم پېيه ش هه لويستى باوهرداران هى
ئهم پياوه، وه كه مه شخه لئكى به رزو ده ركه وتووى سه ر رېگاي بانگه واز بو خوا
ده مينېته وه و، بهرده وام بانگه واز كارانى دى له لايه نگرتنى حق و پتوه پابه ندبوونى و
بانگه واز بو كړد نيدا، شوين پېى هه لده گرن و ده يكه نه سه رمه شقى خويان. زماغالى
يه كيك له وانيش به كه سانى دى ده لئيت: (اِنَّ اَمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِ).
حه قيش سه رناكه وييت و خه لكى نايناسييت هه تا ئيمه له گه ليدا نه بين و دواى
نه كه وين و باوه ر هېناغان پېى ئاشكرا نه كه ين و، ده نگه كانيشمان به رز نه كه ينه وه بو
گهياندى به گوئى خه لكانى دى و تومار كړدى به لگه و نيشانه له سه ريان.

جا نه گه ر ئيمه حق به گوئى خه لكيدا نه ده ين، كئى دى پېيان بيسيت و
به گوئياندا بدات؟! نهى نه گه ر ئيمه له نوينه رايه تى كړدى ده نگى حه قدا بترسين،
نهوا كئى نوينه رايه تى بكات؟! نهى نه گه ر نهو كار هه نه كه ين، چو ن كارى گهياندى
حه ق به خه لكى دئته دى؟ نهى چو ن حه قيان بخه ينه به رچاو؟ چو ن به لگه و نيشانه يان
له سه ر تومار بكه ين بو دنيا و روژى دوايش؟! بېنگومان ژيان خو ش و پاكو نابيتته وه

تهنها بهسهرخستنی حهق و بهربههه کانی کردنی ناحهق (باطل) نهییت. پیاوانی باوهرداریش تهنها و تهنها به ههلوێسته ئیمانداریتییه کانهوه ده ناسرێن و بهرزو پایه دار ده بن. دهبا ئیمهش ههلوێستی نهو پیاوه باوهرداره بکهینه ههلوێستی هه میشهیی خۆمان، با هاواره کهی بکهینه هاواری خۆمان، بیکهینه دروشم و ئاگادارینامهی خۆمان (إِنِّیْ ءَامَنْتُ بِرَبِّکُمْ فَاسْمَعُوْا).

پیاوه که، دواى باوه رهینانی، چیی به سه رهات؟!

قورئانی پرۆز ده باره ی ئه وه ی که پیاوه باوهرداره که، دواى ئاشکرا کردنی ئیمانه کهی، چیی به سه رهاتوه، بێ دهنگ بووه و هیچی له باره ی دواى ئه و مشت و مرانه نه خستۆته روو، به تایبه تی دواى ئه وه ی پیاوه که به گه له کهی خۆی گوتسوه: (إِنِّیْ ءَامَنْتُ بِرَبِّکُمْ فَاسْمَعُوْا) ئه و من ئیمانم به خواى پهروهردگاری ئیوه هیئاو، ئیوهش بیسه رو ئاگادار بن.

قورئان ئه م بێ ده نگیه ی له ئاست هه وائی دواتری پیاوه که دا وه ک (بۆشاییه کی هونه ری) له ئامیزى چیرۆکه کان و نمایشه هونه رییه که دا، هیشتۆته وه و، بۆ خه یال و نه ندیشه ی خوینه رانی به جێ هیشتوه تاكو ئه و بۆشاییه پر بکه نه وه، ئه مهش له ده رووی بۆچوون و مه زهن ده کاریانه وه بۆ ئه و به سه رهاته ی دواتر، که پیاوه که تووشی ده بیئت.

به راستی ئه وه ی به سه ری هاتوه، پرو داویکی زانراوه و نامۆ نیه، ئه مهش له ده رووی ئه و کهش وه وایه وه ی، که تیاییدا ده ژیاو، له سۆنگه ی ناسینی ئه و که سانه وهش، که له ده ور به ری ده ژیان. ده نا چ پرو داویک بۆ پیاویک چاوه ری بکه یین که بیرو باوه ری خۆی له نیۆ گه لیکی کافرو بێ پرو دا ئاشکرا کردوه و، ئه و گه له شی له وه پر ی ئاماده باشی دان بۆ کوشتاری نیرواوانی خوا و پێیان ده لێن: گه ر واز له و قسه و باسانه تان نه هیئن و کۆتایی پێ نه هیئن ئه و به ردبارانتان ده که یین، یان

سزایه کی سهخت و کاریگه رتان له ئیمهوه توش ده بیست ﴿... لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (یس ۱۸)

به بێ گومان ئهو پیاوه باوهردارهش بهردباران ده کهن، که جوړنهت و چه له نگی نواندوووه و بهر بهر کانی کردوون، دیاره ئه ویش سزایه کی سهخت و کاریگه ری له وانهوه توش ده بیست. که واته ئهم ئاکامه (ناکامی کی چاوه پوان کرا) بووه. به لام ئیمه هیچ شتیک له باره ی ئهو ئاکامهوه نالین، له خۆمانهوه هیچ پرووداوو زانیاریان له باره یهوه تۆمار کردوه و گوتوشیان، که ئاواواوا بووه و ئاوی لی به سه ره یئراوه، به لام تاکه به لگه یه کی راست و دروست له سه ره ئهو گوته یه یان نیه، تاکو ئیمهش پشتی پێ ببهستین. هه مو ئه وه ی که، تۆماریان کردوه، ته نها له ئه فسانه کان و به سه ره اتی هه لبه سترای جووله که کان — که به ده قه کانی ئیسرا ئیلیات ناسراون — وه رگیراوه. ئیمهش به شیای دانانی، که له وانهوه وه ریگرین، یان له وانه شه، کهسانی پیشین — له موسلمانان — ئهم پرووداوه نه زاراوانه ی دواتری پیاوه باوهرداره که یان، ته نها به گوێره ی خه یال و باز نه ی هزی خۆیان تۆمار کرد بیست. ئهم خه یال و بۆچوونهش، نابێته باری راستی ئهو پرووداوه ی، که له جیهانی واقیعدا پرووی داوه.

بۆیه پێویسته له چوارچێوه و سنووری ده قه قورئانییه که دا بمیننه وه و لێی لانه ده یان. چونکه پیاوه که هه رچه نده گه له که ی ئازاریان دا بیست و سزاو ئه شکه نجه یان پێ گه یان دبیست، له وانه شه کوشته بیستیان و گیانیان لێ ده ره ینا بیست، که قورئان له فه رمایشتی دواتر دا ئاماژه ی پێ ده کات، که (پێی گوتراوه بچۆ نێو به هه شته وه / قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ) هه رچه نده ئاواشی به سه ره اته بیست، به لام ئیمه هیچ شتیک له باره ی درێژه و شیکاری به سه ره اته کانی دواتر نالین، که به سه ره پیاوه باوهرداره که دا ها تووه و قورئان به راشکاوی په نجه ی بۆ رانه کێشاوه ..

"قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ"

رافه کاران (مفسرون)ی قورئان له بهردهم بنچینهی مه بهستی فهرماشتی (قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ) دا هه لۆیسته یان کردووه و چهند واتایه کی فهرماشته که یان دیاری کردووه. لهم پروه وه هه ندیکیان وای بۆچوون، که "به پیاوه که گوتراوه (برۆ به هه شته وه) و فریشته کان بر دوویانه و به راستی خستوویانه ته نیو به هه شته وه و، ئه ویش له حه قیقه تدا تییدا ده ژێ. هه ندیکێ تریشیان وای بۆچوون، که ئه و له راستیدا نه چۆته نیو به هه شته وه، چونکه چوونی باوه رداران بۆ به هه شت ته نها له دوای زیندوو کردنه وه و لێ پرسینه وه ی رۆژی قیامهت، ده بیّت. بۆیه رایان وایه (ادْخُلِ الْجَنَّةَ) مانای ئه وه ده که یه نیّت، که هه والیان پی داوه له سه ر ئه وه ی شایسته ی به هه شت بووه به هۆی ئه وه هه لۆیسته باوه ردارانه یه وه و، مژده ی ئه وه شی پی دراوه، تا کو هه ر زووتر مژده ی پی بدریّت^(۱)."

ئیمه له گه ل و ته ی دووم داین، که ده لێن مزگینیی پی ش وه خت و زووتری پی گه یه نراوه .. والله اعلم.

بیگومان پیاوه باوه رداره که به هۆی ئه وه ی شایانی چوونه به هه شت بووه، شایانی ئه وه مزگینیی یه ش بووه و، له جێی خۆیدا بووه بۆی و، به هۆی هه لۆیسته باوه رداریه که یه وه بۆی پیویست کراوه. ئه مه ش به هۆی یه کلا بونه وه ی خۆی بۆ سه ر لایه نی حه ق و، به ره ره کانی کردنی ناحه ق، شایسته ی بووه.

لێ ره شدا هه لۆیسته یه که ده که ین، تا به رسین: ئایا ئه و پیاوه له هه لێژاردنی ئه و رێگایه و له و هه لۆیسته یدا زه ره رمه ندو ره نگ به خه سار بووه، یاخود سوودمه ندو

(۱) بروانه تفسیری (قرطبی) بهرگی ۱۵ لایه په ۱۹.

سهركهوتووو بووه؟ ئه‌ی چ نرخێکی بۆ باوه‌ڕه‌كه‌ی داوه؟ بێگومان به‌ ژيانی و ته‌مه‌نی و دنیایی، نرخ‌ی بیروباوه‌ڕه‌كه‌ی داوه‌ و ئه‌وانه‌ش هه‌ر به‌خشش و به‌شی خوا بوون.

به‌لام له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و نرخه‌دا چیی وه‌ده‌ست كه‌وت؟ به‌هه‌شتی ده‌ست كه‌وت - كه‌ ئاوات و نیاز و ئامانجه‌ -، به‌هه‌شت به‌ ژيانه‌ هه‌میشه‌یه‌ی و نيعمه‌ته نه‌پراوه‌كانی، تام و چێژه‌ نوێبووه‌كانییه‌وه‌ی ده‌ست كه‌وت.

جا ئایا ده‌شیت ئه‌مه‌ ناو بنییت (زیان)؟ بێگومان ئه‌و پیاوه‌ سوودمه‌ند بووو سوودیکی فره‌ی ده‌ست كه‌وت، سه‌ركه‌وتوووش بوو، كه‌ سه‌ركه‌وتنیکی گه‌وره‌ی به‌ده‌ست هێنا. به‌ هه‌موو جو‌ره‌ ژمی‌ریاری و پێوانه‌ و ته‌رازوویه‌ك سوودمه‌ند و سه‌ركه‌وتوو بووه، ئه‌ی مه‌گه‌ر به‌هه‌شتی ده‌ست نه‌كه‌وتوووه؟ ئه‌ی مه‌گه‌ر پسی نه‌گوتراوه (أَدْخُلِ الْجَنَّةَ)، ئیدی جگه‌ له‌مه‌ چیی تری گه‌ره‌كه‌؟! هه‌ركه‌سی‌کی تریش لایه‌نی حق هه‌لبژێری‌ت، لایه‌نگیری ئایینی خوا، سه‌ربازانی خوا بی‌ت، وابه‌سته‌ی بانگه‌وازی خوا بی‌ت، به‌رنگاری دو‌ژمنانی خوا ببی‌ته‌وه‌، زالی‌ش بی‌ت به‌سه‌ر ئه‌و كۆسپ و ته‌گه‌رانه‌دا، كه‌ له‌سه‌ر رێبازی خوا تووشی ده‌بن، و نرخه‌كه‌شی به‌ ڕه‌زامه‌ندی خۆیه‌وه‌ دا‌بی‌ت، باوه‌ری به‌ حیساب و پا‌دا‌ستی خواش بووبی‌ت، به‌راستی ئه‌م جو‌ره‌ كه‌سانه‌ ده‌چنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌، شایانی باسه‌ ئه‌و نيعمه‌ته‌ خۆش و به‌رده‌وامانه‌ی ده‌بن، فریشته‌كانیش به‌ فه‌رمانی (أَدْخُلِ الْجَنَّةَ) مزگینیی پێ‌ده‌ده‌ن.

" قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ "

دواى گه یاندنی مژدهی شایسته بوونی به بههشت، پیاوه باوهرداره که نهو گهلهی خۆی، که ئازاریان دابوو، به بیر دیته وهو دهلیت: خۆزگه گهله کهم بیانزانیایه، که خواى پهروهردگارم لیم خوشبوهو کردوومی به یه کیک له ریزلینه راوان ﴿... قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَر لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ یس ﴿...﴾. رافه کارانی قورئان سه بارهت به بنچینهو حهقیقهتی نهو هیوا خواستنه ی پیاوه ئیمانداره که، دوو وتهیان ههیه:

یه کهم/ گوتویانه: نهو پیاوه هیواى خواستوه، که گهله کهی بهو حاله ی دواپی ی بزنان، تاکو لهو چاره نووسه باشه شی ئاگادار بن.

دووهم/ گوتویانه: نهو پیاوه بۆیه نهو هیوایه ی خواستوه، تاکو نهوانیش به هه مان باوه رپی نهوه وه باوه رپان بهینایه و، بهو چاره نووسه شی بگه یشتنایه. هه ر له بهر نه مه شه، که زانای به رپز (ابن عباس) -خوا لیى رازی بیت- گوتویه تی: به راستی نهو پیاوه به زیندوویی و به مردوویی ئامۆزگاری گهله کهی کردوه^(١).

پیشه و زه مه خشه ری ئه گه ری دووه می به راسته ر داناوه، پشتگیری (ابن عباس) ی کردوه له وته کهیدا، که لیوه ی گپراوه ته وه، له مه شه وه ئاماژه یه کی جوانی ده ره یناوه، که گوتویه تی: "له م ئایه ته دا ئاگادار کردنه وه یه کی سه خت هه یه و، به لگه یه کیشی تیدایه له سه ر پتویستی شاردنه وه ی ر قو، خۆراگرتن له ئاست خه لکی نه فامداو، به زه یی هاتنه وه ش به وانده دا، که خۆیان خستوته نیو کووره ی به دکارانو خه لکانی له سته مدا رۆچووه وه، هینانیان بو ژیر که پری

(١) ته فسیری (قرطبی) ٢٠: ١٥.

پزگار بوون، سۆزو پەرۆشى نواندنيش بۆ بهرگري و پاراستنى و، بههوى ئه مانه شهوه خو لادان له خوشخال بوون به كاره ساته كانيان و، يان خو لادان له دووعا لى كردنيان، ئهى مه گهر نايينين چۆن ئه م پياوه باوه رداره هيواي خيرو چاكه ي بۆ بكوراني خواستوه. بۆ ئه و سته مكارانه ي كه ههر خراپه و به دكار ييان دهره قى كردبوو له هه مان كاتدا كه ساني كافرو بت پرستيش بوون^(۱).

بهم رهنگه پياوه ئيمانداره كه، خۆزگه ي ئه وه ي خواستوه كه گه له كه شى ئه و ئاكام و سه ره نجامه باشه ي بزنان، به شك م ته تسليم به ئايينى خوا بن. ئه و، گه له كه ي خو ي كوشتوويانه و، له ناويان بر دووه و، زيانينكى گه وريان پى گه ياندوه و، نه شيانزانيوه كه ئه وان به و كرده وه به خيرو چاكه و سه ره نجامى باشى بۆ دابين ده كهن. راسته كه ئه وان ناچار يان كرد كه ئه م دنياه جى بيليت بى ئه وه ي خو ي ناخ و داخيشى بۆ هه لكيشيت و، له خو شى و تام و له ززه ته برراوه كانى و ژيانه كه م و ناته واوه كه ش بى به شيان كرد، به لام چوه نيۆ ئه و به هه شته گه وره و گرانه وه كه نيعمه تى هه ميشه يى و ژيانى نه مريى تيدايه.

خيرو چاكه يه كى وه هايان پيشكه ش كرد كه خزيان مه به ستيان ئه وه نه بوو هه رگيز نه شيانده ويست تووشى بيت، له بهر ئه مه شه كه ئه و پياوه هيواي رىي راستى بۆ خواستون. ئه وه بوو له ژيانيدا نامۆزگارىي كردن و له مردنيشيدا هه ر نامۆزگارىي كردن.

﴿يَا عَفْرَىٰ رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرِمِينَ﴾^(۲۷) يس، كه ي خوا لىي خوش بوو؟ ئه ي كه ي رىي لينا؟ بيگومان دواي پشتگيري كردنى ئايينى خوا و، شوينكه وتنى نيرواوان و، رووبه روو بوونه وه ي كافران. خو ئه گه ر هه ر له سه ر بيروپراو قه ناعه ته

(۱) (الكشاف) ي زه مه خشه رى، بهرگى ۳، لاپه ره ۳۱۹-۳۲۰. كه له مه شه وه را شه كارانى دى هه مان ده قى ته فسيريان وه رگرتوه. بروانه (ته فسيري قرطبي) بهرگى ۱۵ لاپه ره ۲۰، ههروهه بهروردى نيوان ههردو ته فسيره كه ش بكه تاكو له چۆنيه تى رو نكر د نه وه و رى ككر د نه وه ي ته فسيره كان ناگادار بيت.

تیۆرییه کهی بـمـابـایـه و هـ، ئه گـهـر ئهـو هـهـنـگـاوه عهـمهـلی و کـردهـیی یهـی نهـنایهـ، ئایا لیخۆشبوونی خوای دهسگیر ده‌بوو، به‌و رێزلینانه‌ی خواش به‌خته‌وه‌ر ده‌بوو؟

هه‌موو بانگه‌وازکاریکی رێی خواش ئاوان، ئه‌وه‌ی که پیاوه باوه‌رداره‌که‌ی نیو ئه‌م چیرۆکه‌ تووشی بووه، ئه‌وانیش تووشیان ده‌بیت له پیناوی بانگه‌وازو رێبازه‌که‌یاندا، به‌لام کاتیک بانگه‌وازکاری رێی خوا ده‌زانیت خوا چیی له به‌هشت و نیعمه‌ته‌کانی و لیخۆشبوون و رێزلینان بۆ ده‌سته‌به‌ر کردوه، ئه‌وا هیوا ده‌خوازیت، که گه‌له‌که‌شی — که ئازاریان پێ گه‌یاندوه — ئه‌و چاره‌نوسه‌ی بزانه‌، بۆیه‌ش خه‌فته‌یان بۆ ده‌خوات، به‌زه‌یی پێاندا دێته‌وه‌و، دلته‌نگ ده‌بیت بۆ ئه‌و حال و بارودۆخه‌یان، هیوای هیدایه‌ت و باوه‌ره‌ینان و پابه‌ندی به‌ ئایینی خواوه‌یان بۆ ده‌خوازیت، تا‌کو ئه‌وانیش به‌و خێرو به‌ره‌که‌ته‌ هه‌مه‌جۆره‌ به‌خته‌وه‌ر بن... به‌لام جیاوازی نیوان ئه‌م دوو هه‌لۆسته ئاسمان و رێسمانه‌.

له‌ناو‌بردنی دانیش‌توانی ئاوه‌دانیه‌که

دانیش‌توانی ئاوه‌دانیه‌که، بانگه‌وازیان بۆ باوه‌ره‌ینان ڕه‌ت کرده‌وه‌و به‌ده‌میه‌وه نه‌چوون، نێ‌راوه‌کانیشیان به‌درۆ خسته‌وه‌و، ئازاریان دان، و سته‌میکێ گه‌وره‌شیان له‌و پیاوه کرد، که باوه‌ری پێ‌یان هێنا. له‌وانه‌شه نێ‌راوه‌کان و پیاوه باوه‌رداره‌که‌شیان کوشتی.

جا به‌هۆی ئه‌و تاوانه گه‌ورانه‌وه خۆیان خسته به‌ر سزاو تۆله‌ی سه‌ختی خوا، سزا‌که‌ش به‌ خێرای به‌ریان‌که‌وت. ئه‌وه‌بوو خوا هیچ سه‌ربازیکی له‌ فریشته‌کان له ئاسمانه‌وه به‌ مه‌به‌ستی له‌ناو‌بردنیان بۆ نه‌نارد، به‌لكو هاواریکی توند (صیحه‌)

گرتنی و ده‌سه‌جێ له‌ناوی بردن، وه‌ك خوا له‌باره‌یان‌ه‌وه فهرموویه‌تی: ﴿وَمَا أَرْزَلْنَا

عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ۚ﴾ (٢٨) إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً

وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَمِيدُونَ ﴿٢٩﴾ یس ﴿٣٠﴾

بێگومان ئەو هاوارە توندو لەناکاوەی ئاسمان لەناوی بردن و ئەوانیش خامۆش کە بوونەووە وەک چۆن ناگر لەدوای داگیرسان و کلپە سەندنی دەکوژیتەووە و خامۆش دەبیتەووە، ئیدی هەموویان وەک چەند لاشەیەکی سارد و سریان لێ هات دای ئەوێ زەوییەکان بە جم و جۆل و هەلسووڕان و بەدکاری و کفر و فساد جەنجال کردبوو. هەروەها خوا چەندان گەل و ھۆزی بێ باوەری تری بەو جۆرە سزایە گەیاندووە:

بۆ نمونە گەلی (سەموود)، کاتیەک پێغەمبەری خوا (صالح) -سلاوی لێ بیست- بە درۆ خستەووە، حوشرە کەیان سەربری، وەک لەبارەیانەووە فەرموویەتی: ﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِئَرِهِمْ جَثْمِينَ﴾ (٦٧) ﴿كَانَ لَمْ يَغْنَوْفِيهَا...﴾ (٦٨) ھود. واتە: بە سزای دەنگو و هاوارە توندە کە ئەوانە ستمکار بوون سزاداران و لەناوبران، ئیدی لەنیو خانە و مائی خۆیاندا کەو و خامۆش بوونەووە وەک ئەوێان لێ هات کە گوايە ھەر تیییدا نەژیابن.

گەلی (مەدین) ییش کاتیەک (شوعەیب) یان بە درۆ خستەووە، ھەمان سزایان تووش بوو، وەک خوای مەزن لەبارە ی ئەوانیشەووە فەرموویەتی: ﴿...وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِئَرِهِمْ جَثْمِينَ﴾ (٩٤) ﴿كَانَ لَمْ يَغْنَوْفِيهَا إِلَّا بَعْدَ لَمَدَيْنَ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ﴾ (٩٥) ھود. واتە: بە ھەمان سزای ھاوارە بەھێزە کە ئەوانە ستمکار و کافر بوون لەنیویران، وایان لێ هات کە لەنیو خانە و مائی خۆیاندا بە سەر دەم و چاویاندا تەخت بن و بکەون و ئاوا کەو و خامۆش ببینەووە و ئاسەواریشیان نەما، وەک ئەوێ ھەر تیییدا نەبوون. دە ی ھەر تەفروتونا بن گەلی مەدینە و دووربن لە پەحمەتی خوا، وەک چۆن گەلی (سەموود) ییش پێش خۆیان لەو پەحمەتە دوور بوون و کەوتنە بەر سزا و نەفرینی خوا.

دیسان گەلی (لوط) ییش ھەمان سزایان بەرکەوتوو: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ﴾ (٧٣) ﴿فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلًا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَابًا مِّن سِجِّيلٍ﴾ (٧٤) الحجر.

واته: هەر له بهر به بیان و له گهڵ هه لاتنی خۆردا کهوتنه بهر نه پهی هاواره گه وهره و تونده کهو، به زبیری و نزمیی ولاته که یا مان وهك یهك لی کردو تهخت کردو، له ئاسمانیشه وه بهردی تۆکمهی به ئاگر سوور کراوه مان به سهردا باران دن.

ههروه ها ده رباره ی له نیوبردن ی (عاد) و (سه مود) و (قارون) و (فیرعه ون) و (هامان)، خوا فەرمو یه: ﴿وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ بَيَّنَّا لَكُم مِّن مَّسْكِنِهِمْ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ﴾ (٣٨) وَقُرُونٌ وَفِرْعَوْنٌ وَهَمْنٌ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَأَسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ (٣٩) فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٤٠) العنكبوت ﴿٤٠﴾. واته: به بیر خۆتان ی بێننه وه چۆن خوا گه لانی (عاد) و (سه مود) ی له ناو برد، ئه مهش دوا ی ئه وه ی — وهك له دیتنی ئاسه واری که لاهه کانیا ن و ولاته و پیرانبووه کانیا نه وه ده رده که ویت- که خوا نی ررا وانی خۆی وهك بۆ ناردن و با وه ریا ن به خوا نه هی ناو، شه ی تانی ش گونا هو یاخی بوونی بۆ رازاند بوونه وه تا کو سوور بن له سه ر کفر و به دکاری ی و، ئیدی هه ر شه ی تانی ش له پری ی راست و ئاینی خوا لای دابوون و دڵ و چاوی کو ی ر کرد بوون، له کاتی کدا ئه وان به رچا و رۆشن کرابوون و له حا له تی تی گه یشت و توانای بی سنین و وه رگرتنی ر ب باری راست دابوون، به لām چه زیان له پتی راست و تی گه یشت نه بو. ههروه ها ئه ی پیغه مبه ر ﷺ با سی قارون و فیرعه ون و هامانیان بۆ بکه، ئه وه بوو (موسا) -سه لامی لی بیت-

له لایه خوا وه نی ررا بۆ لایان و، ئه ویش به به لگه و نیشانه دیاره کا ئمانه وه چو و بۆ لایان و داوای با وه ره ی ننان به خوا، په ی ره و کردنی ر ب بازه راسته که ی لی کردن، به لām ئه وان له سه ر زه ویدا گه وهره و لووت به رز بوون و سوور بوون له سه ر کفر و سه رکیشی و

خۆبهزل زانان، لهم رهفتارانهشیاندا نهیانتوانی خۆیان له سزای خوا دهرباز کهن. ئێمهش ههریهکهیاغان به پێی گوناھی خۆی سزادا، بۆ نمونه یهکێک لهو گهلانهمان به گهردهلولێکی توندو گهرمی پر له ورده بهردی گلێنی سوورکراوه لهناوبردوو و ههکهلهکهی (لوط)، ههندێک گهلی تریشمان به ههورهتریشفه و دهنگو هاواری توندی لهناکاو سزاداو و ههکهلهکهی (صالح) و (شوعهیب) و، ئهو گهله بێباوهپهی نیو ئهم چیرۆکه، ههندێک کهسی تریشمان به ناخی زهویدا بردۆته خواره و ههکه قاروون و مال و سامانهکهی، ههندێک گهل و کهسی تریشمان لهئاودا سههرنگوم کردوو و خنکاندوو و ههکه گهلی نوح و فیرعه و ههکهلهکهی، خواش بهبێ گوناھ سزای کهسی نهداوه گهر تاوانیکی نهبوویت و ستهمی له هیچ کهسێک نهکردوو، بهلکو ئهو تاوانبارانه خۆیان بههۆی سوربوونیان لهسههر کفر و بێباوهپهی و بهدکاری و باوهپنههینانیان به پیغههبهرانیان - ستهمیان لهخۆیان کردوو که ئاوا خۆیان خستۆته بهر سزا و تۆلهی سهختی خوا..

سهبارهت به خهڵکی ئاوهدانیهکهش - که لهم چیرۆکهدا بهو شیوهیه لهنیوبران -، ئیمام (زهههخشهریی) لهسههر هۆو حیکمهتی نهناردنی فریشتهکان بۆ سهریان - و ههکه چهند سهربازێک که لهناویان بهرن - پرسیاری کردوه، که بۆچی تهنها بهو هاواره توندی لهناوبراون، لهکاتیکیدا بۆ یارمهتی دانی دواين پیغههبهری خۆی محمد ﷺ له پۆژانی ههردوو جهنگی بهدرو خندهقدا فریشتهکانی ناردوو بۆ لهنیوێردنی کافرانی قورهبیش و تاقمهکانی تر که به (ئهحزاب) ناسرابوون؟ ئیمام (زهههخشهریی) ههر خۆی له وهلامی پرسیارهکهیدا گوتویهتی:

"بێگومان خوا کاری لهنیوێردنی ههر گهلیکی به چهند شیوازیکی جیا جیا ئههجم داوه، ئهمهش بهپێی حیکمهتی خوازراوی خۆی و بهههوهندی یه پێویست بوه کهش، بووه، مهگهر نابینیت و سههرنج لهو فهرمایشتهی پیشووی خوا نادهیت که فهرموویهتی: ﴿...فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ

وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا... ﴿٤٠﴾ الْعنكبوت ﴿٤٠﴾. جا ئەگەر بیرسیت و بلیت: بۆچی خوا له جەنگەکانی بەدرو خەندەقدا سەربازانی خۆی — له فریشتەکان — بۆ لەنیوێردنی کافران ناردوو؟ منیش له وهلامتان دەلێم: بێگومان تاکە فریشتەیهک بۆ ئەو ئەركە بەس بووه، چونکه بێگومان گوندو شاره‌کانی گەلی (لوط) به پەرپێک له بآلی (جبریل)ی فریشتەیی خوا لەنیو براون، ولاتی (سەمود)یش به هاواریکی توندی ئەم فریشتەیه لەنیوچوون، بهلام خوا فەزل و رێزیکیی زۆرتری له هەموو پرویه‌که‌وه به پیغه‌مبەری دواين محمد ﷺ و زیاتر له پیغه‌مبەرە گەورەکانی تری خاوه‌ن عەزمە‌کانیش (اولو العزم) دابوو، له هۆیه‌کانی که‌رامەت و به‌هێزکردنیش هۆی بۆ رەخساندبوو، که پێشتر بۆ که‌سی تری نەرەخساندبوو، یه‌کێک لهو هۆکارانه‌ش، ناردنی سەربازانی خۆی بوو له ئاسمانه‌وه. له‌م فەرمايشته‌ی کۆتایی چیرۆکه‌ی نیو سوورەتی (یس)یشدا، که فەرموویه‌تی: ﴿وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِّنْ بَعْدِهِ مِّنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ﴾ ﴿٢٨﴾ وه‌ك ئه‌وه وایه، که بێفەرماویه: بێگومان ناردنی سەربازان لهو کاره‌ هه‌ره‌ گه‌ورانه‌یه، که هیچ که‌سیکی تر — جگه‌ له‌خۆت نه‌ی پیغه‌مبەر — شایسته‌ نه‌یو، بۆ غه‌یری تۆش ئەو کاره‌ ناکه‌ین^(١).".

به‌لام پێشه‌وای زانا (سید قطب) حیکمه‌تیکیی تری له‌سه‌ر (له‌ناو‌بردنیان به‌و هاواره‌ به‌هێژه‌) و له‌سه‌ر (نه‌ناردنه‌ خواره‌وه‌ی سەربازان له ئاسمانه‌وه بۆ سه‌ریان) دیاریکردوو، گوتویه‌تی:

"لێره‌دا — له‌م کۆتاییه‌ی چیرۆکه‌دا — درێژه‌ی به‌ وه‌سفیی له‌ناو‌چوونی گه‌له‌که‌ نه‌داوه، ئەمەش بۆ به‌که‌م گرتنی ئەو گه‌له‌ خۆیانو، بۆ به‌جوو‌ک‌کردنه‌وه‌ی بوون و جوو‌دیان، هه‌ر ته‌نها هاواریکی به‌هێژ هاتوو و دڵ و ده‌روونی دامرکاندوونه‌ته‌وه‌و

خامۆشی کردوون. ئیدی په‌رده به‌سه‌ر دیه‌نه پر له ده‌رده‌سه‌ری و ریسوایی و زه‌لیلی یه‌که‌یاندا داده‌دریته‌وه^(١).

جا کاتێک بریاری خوا -بۆ له‌ناوبردنیان- ده‌رچووه‌و، سزاکه‌یان پێ گه‌یشته‌وه، بێ‌توانا بوون له به‌ره‌وره‌بوونه‌وه‌یدا و نه‌وه‌موو کفرو فه‌سادو به‌دکاریانه‌یان سوودیکی پێ نه‌داون، که‌سێکیشیان به‌دی نه‌کردوه، که له جیاتی خوا بیانپاریزیت و پشتگیریان بکات. ها‌واره تونده‌که یه‌که جار بووه‌و، ده‌سه‌به‌جێ هه‌موویان که‌وتوون و وه‌که سووته‌مه‌نیی ئاگریکی کوژاوه ساردو خامۆش بوونه‌ته‌وه. ئیدی نه‌ زال و سه‌رکه‌وتوو بوون و نه به‌خته‌وه‌رو سه‌رفراز، به‌وه‌په‌ری سه‌رشو‌ری و ریسوا‌بوونی‌شیانه‌وه نه‌م دنیا‌یه‌یان به‌جێ‌هێشته‌وه، له‌کاتێکدا پێشتر هه‌ر خۆیان بوون که هه‌ره‌شه و گو‌ره‌شه‌ی سزاو ئازاردانیان ده‌کردو به‌نێراوانی خویان ده‌گوت: ﴿...لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٨) یس. نای چهند لا‌وازه مرو‌ف...!! نای چهند بێ‌ده‌سه‌لات و ده‌سته‌وسانیشه له‌ ئاست قه‌ده‌ری خوا کاتێک به‌ری ده‌که‌وێت.

نای کافرانی‌ش چنده گێل و نه‌فام و سا‌ویلکه‌نو، واده‌زانن گوايه زۆر به‌هێزن، که‌چی له‌به‌رده‌م خوا‌دا لا‌وازو ریسواو سه‌رگه‌ردان و په‌نجه‌پۆن، نه‌وان ده‌ستدریژی ده‌که‌نه سه‌ر بانگه‌وازی خوا، نکو‌ولێ له‌ ئایینه‌که‌ی ده‌که‌نو، نێراوانی خواو پیا‌وچاک و بانگه‌وازکارانی ئازار ده‌ده‌نو، گو‌مانی‌شیان وایه گوايه له‌ سزای خوا قوتار ده‌بن، ئیتر به‌و هۆیه‌شه‌وه ئاکامی سته‌مکاری و به‌دپه‌فتاری و تا‌وانباری‌یان ده‌چننه‌وه، هه‌ر نه‌مه‌شه سونه‌ت و پێ‌سای خوا له‌سه‌ر له‌ناوبردنی گه‌لی کافران که به‌هۆی له‌ سته‌م پۆ‌چوون و بێ‌با‌وه‌ر‌بوونیانه‌وه ده‌یانگری‌ت، له‌ سه‌ره‌نجامی ئازاردانی هه‌لسو‌راوانی خواو خۆشه‌ویستان و پیا‌وچاکانی‌شیه‌وه‌یه‌تی.

(١) سید قطب- فی ظلال القرآن/ ٥: ٢٩٦٤ .

"يَحْزَنُ عَلَى الْعِبَادِ"

پێش نهوهی چیرۆکی دانیشتوانی ناوه دانییه که به جێ بیلین، چه ند ساتیکیش راده وه ستین له ئاست به دوا داچوونی قورئان له سه ر ئه و چیرۆکه و، له سه ر سزادانیان به دهنگی هاواره تونده که، تاکو چه ند وانه یه کی هه میشه یی و، په ندیکێ کاریگه ری لێ ده رهاوێژین..

خوا له کۆتایی چیرۆکه که دا فه رمویه تی: ﴿يَحْزَنُ عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ (٣٠) ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ (٣١) ﴿وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ﴾ (٣٢) یس، واته: ئای چه ند داخیکێ گه وه یه له سه ر ئه و عه بدانه که به سه رکێشی و به ده ختی خۆیان پێغه مبه رانیان به درۆ خستۆته وه و، هه ر پێغه مبه ریکیان بۆ چووبێت سووکایه تی و گالته یان پێ کردووه .. ئه ی ئایا - قورپه ش و هه موو کافرا نی سه ر زه مین- نازان که ئێمه له پێش ئه وندا چه ندین گه لو نه ته وه ی ترمان له نیۆ بر دووه که وایان ده زانی بۆ لای ئێمه ناگه رپێنه وه و تووشی سزا و لیپرسی نه وه نابن.

مامۆستای پێشه وا (سید قطب) ده رباره ی پروو کرد نه وه ی ئه م به دوا داچوونه، گو تویه تی:

"داخ و هه سه رت کار دانه وه یه کی ده روونییه له سه ر حالیکێ مه ی نه تبارو جێی ناخ و که سه ر، مرۆش هه یج ده سه لاتیکی له به رامبه ریدا نیه، ته نها ئه وه نه بییت که ناخ و هه سه ر ته که هه لکێشی ت و له ده روونیدا نازار بکێشی ت. خوا ی پا ک و بێ خه وش هه یج هه سه ر ته ی ک بۆ ئه و جوړه عه بدانه هه لئا کێشی ت، به لام بریاری وایه، که حاله تی له ناوچوونی ئه و عه بدانه شایسته ی هه سه رت کێشانی ئه وانه یه، که به بیستنی هه والی له نیۆچوونیان ناخیان بۆ هه لده کێشن. ئه مه ش بارو دۆخیکی

خه مناك و پر داخ و كه سه ره و خاوه نانی به چاره په شی و به دب هختی و به لای گه وه ده گه یه نیت. ئای كه به راستی هه سه رته له سه ر ئه و عه بدانه: ئه وان ده رفه تی خۆ رزگار کردنیان بۆ په خسینراوه، به لām پرویان لێ وه رگیراوه، ئه وان به چاوی خۆیان ئاسه واری له نیوچوونی گهلانی دوا براری پیش خۆیان ده بینێ و كه چی به وردی سه رنجیان لێ نه ده داو سوودیان لێ وه رنه ده گرت. خواش ده رگا کانی په هه مه تی خۆی -جار له دوا ی جار- له پێی ناردنی پیغه مبه رانه وه بۆ ده خسته سه ر پشت، كه چی ئه وان خۆیان له ده رگا کانی په هه مه ت دوور ده خسته وه، په فتاری ناشایسته یان به رامبه ر به خوا ده نواند^(۱).

بیگومان کافرانی سته مکار په ند له و پرو داو و کاره ساتانه وه رنا گرن، كه به سه ر كه سان و گهلانی پیش خۆیاندا هاتوه.. په ند له میژوش وه رنا گرن، به وه پهری ساویلکه یی و نه فامی و بی باکییه وه مامه له له گه ل بانگه واز کارانی ئامۆژگار و چا که خوازا ده کهن، سته میان لێ ده کهن و سزا و ئازاریان ده ده نو، ته نانه ت ده یان کوژن. ئیدی سوننه تی خواش له مه ر سزادانیان شیوا و ده بیته و، خوا ده یان گریت و له ناویان ده بات و خانه و مال و نیشته گه یان بۆ وێران ده کات.

دیاره ئه و کافره زۆردار و مله ورا نه به هۆی ئه و گه مژهبی و ساویلکه یه تیانه وه شایانی هه سه رت و به زه یی پیادا هاتنه وه به حالیان و ناخ و هه سه رت بۆ هه لکیشانن، ئای چ هه سه رته یکی گه وه ره یه له سه ر ئه و عه بدانه (يَحْسِرُهُ عَلَى الْعَبَادِ).

کافرانی هه ر کاتی که رێبازی راست و شوینکه وتوانی هه قیان به درۆ خسته یته وه، ئه وه هه میشه شیوازیکی به رده وامی کافران بووه له گشت کات و سه رده م و ناوچه یه کدا.. دیاره سووکایه تی کردنیان به پیاوچا کان و شوینکه وتوانی خواش هه ر شیوازیکی هه میشه یی یان بووه. به لām پشتگیریی کردنی خواش بۆ شوینکه وتوانی خۆی و رزگار کردن و سه رخستنیان هه ر شیوازیکی خوا یی و

(۱) سید قطب- في ظلال القرآن / ۵: ۲۹۶۶- ۲۹۶۷.

پهروهرد گاریتی خۆی بووه، وهك چۆن لهناو بردنی كافران و وێرانکردنی ناوچه كانیان
 شیوازو سوننه تیکی تری خوایی بووه.. دهی سا خۆزگه گه له که مان دهیانزانی که
 له نیو ده چن و دهشیانزانی که بانگه وازکارانی پێی خوا ده که ونه بهر لیخو شبوونی
 خوا و پهزامه ندیی و نازو نیعمه ته كانیان پێ ده دریت. ﴿قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

یس ﴿٢٦﴾

چیرۆکی ههشتهم

چیرۆکی خاوهنانی چالهكه

(اصحاب الاخدود)

ئاماژه كانی سوورده تی (البروج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝١ وَالْيَوْمِ الْوَعْدِ ۝٢ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝٣﴾ قِيلَ أَصْحَابُ
الْأَخْدُودِ ۝٤ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝٥ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ
۝٧ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩ إِنَّ الَّذِينَ فَنُّوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا
فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمُ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۝١٠ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝١١ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۝١٢ إِنَّهُ هُوَ بَدِئُ
وَعِيدٌ ۝١٣ وَهُوَ الْغَفُورُ الْودُودُ ۝١٤ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝١٥ فَقَالَ لِمَا يُرِيدُ ۝١٦ هَلْ أَنْكَ حَدِيثُ
الْجُنُودِ ۝١٧ فِرْعَوْنُ وَشُعُودُ ۝١٨ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝١٩ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ۝٢٠ بَلْ
هُوَ قَرْنٌ أَنِ مَجِيدٌ ۝٢١ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ۝٢٢﴾

پوختهی مانای نایه ته کانی ئەم سوورته

به ناوی خوای به خشندهی میهره بان

سویند به ناسمانی جی ئەستیره کانو، به پۆژی به لێن له سهردراو (قیامت)و، به شاهیدو، شاهیدی له سهردراو. به کوشت چن و نهفره تیان لی بیته خاوهانی چاله گه ره که که ئاگریکیان تیدا کرده و، ئاگریکی پر له سووته مه نی و بلیسه که کۆمه لیک که سی خاوهن باوهریان تیا دانا بۆ ئەوهی بیانسوتینو، خوشیان له سهر که ناره کانی چاله که دانیشتبون بۆ دیتنی دیمه نی سوتانی ئیمانداره کانو به م په نگه سزایان ده دان. ئەم سزایه شیان ته نها له سهر ئەوه ده دان که باوهریان هی نابوو به خوای ده سه لاتدارو ستایش کراو، ئەو خواجهی که خاوهنی مولکی ناسمانه کانو زه وییه و، هه ر خواش شاهیدو ئاگاداری هه موو مه سه له یه که. بێگومان ئەو که سه زۆردارانیهی که به و په نگه سزای پیاوو ئافره ته باوه رداره کانیان دابووو پاشان ته به یان نه کردو په شیمان نه بوو یونه و، سزای دۆزه خ چاوه ری یانه و، سزای ئاگریکی به تین و سوتینەر. ئەوانه ش که باوهریان به خوا هی ناوه و کاری چاکیان کردوو، به و به هه شته پاداشت ده درینه وه که جۆگه و پووباره کان به ژیری دا ده رۆن، ئەمه ش سه رکه و تنیکی گه وریانه. به راستی زه بری په روه رگاری تۆ زۆر توندوتیژه، هه ر ئەو خواجه شه که له سه ره تا دا یه که م جار مرو ف دروست ده کات و پاشان زیندووی ده کاته وه. هه ر ئەو یشه لی بۆرده و میهره بان. خاوهنی ته خت و تاراجی گه وریه و، خواستی له هه ر کاریکیش بیته دی کات.. ئایا پیته گه یشتوو به سه ره اتی له شکرو سه ربازه کانی فیرعه ون و سه مود، که چ پالەوان و قاره مانیکیان هه بوو، زۆر که س له ترسی ئەوان هه لده له رزی، که زۆر له ئیوه به هیتر و ده سه لاتدار تر بوون، به لام به هۆی به دکاری و بی باوه ریی خویانه وه خوا له ناوی بردن. جا ئەوانه ی کافرو بی باوه ر بوون هه میشه له سه ر ئاکاری به درۆدانانی په یامی خوان و ده یانه ویت قورئانیش به درۆ له قه لēm به دن. خواش له هه موو کاروباریکیان

ئاگادارهو به ئاگاداری و زانستی خۆی چوارده‌وریانی ته‌نیوه، -چونکه به‌پراستی ئهم په‌یامه‌ی که ئه‌وان به‌درۆی داده‌نێن، درۆ نه‌یه- به‌لکو قورئانیکی گه‌وره‌و به‌هاده‌وه، له له‌وحی پارێزراوی خۆیدا پاراستویه‌تی.

چهند ئاورێك له ئایه‌ته‌كانه‌وه

سووره‌تی (البروج) که سووره‌تیکی کورتی مه‌که‌یه‌ی یه، وه‌ك (سید قطب) له‌باره‌یه‌وه ده‌لێت: "پراستییه‌کانی عه‌قیده‌و، بنه‌ماکانی تیروانیینی باوه‌رداران، وه‌ك چهند مه‌سه‌له‌یه‌کی گه‌وره ده‌خاته‌ پووو چهن‌دین پ‌ۆشنایی به‌ شه‌وق و دوور مه‌وداشیان له‌پشت مانا و حه‌قیقه‌ته‌ پراسته‌وخ‌ۆو گوزارشت لێ‌کراوی ده‌قه‌کانییه‌وه، ده‌خاته‌ سه‌ر، ته‌نانه‌ت تا وای لێ‌دێت که هه‌ر ئایه‌تیك له‌م سووره‌ته - ته‌نانه‌ت هه‌ندێك جار هه‌ر وشه‌یه‌کی‌ش له‌ وشه‌کانی ئایه‌ته‌که‌ی - خه‌ریکه‌ کلا‌ور‌پ‌ۆژنه‌یه‌ك له‌ حه‌قیقه‌ت له‌سه‌ر جیهانیك بکاته‌وه که هه‌موو پارچه‌و لایه‌نه‌کانی دژ به‌یه‌ك و لێ‌ك داب‌راون^(١)".

ئهم سووره‌ته‌ش چیرۆکی خاوه‌نانی چاله‌ گه‌وره‌که (اصحاب‌ال‌اخذود) ده‌خاته‌ پ‌وو، که باب‌ه‌تی سه‌ره‌کیی سووره‌ته‌که‌یه. دیاره هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و شی‌وازه‌ قورئانی یه‌شه‌ که چیرۆکه‌کانی تری پیشینانی پێ‌ خراونه‌ته‌ پ‌وو. به‌پێ‌ی ئهم شی‌وازه‌ش - زۆر‌جار - به‌ ئانقه‌ست په‌ل بۆ هه‌ندێك شیکار و ورده‌کاری چیرۆکه‌که‌ ناهاو‌یت، بۆ نمونه وه‌ك دیاریکردنی ناوی پاله‌وانانی چیرۆکه‌که‌و، شوێن و سه‌رده‌می پ‌ووداوه‌کان، دیسان هه‌ر له‌و شیکار و ورده‌کاری و دیمه‌ن و وێستگانه‌ی تری چیرۆکه‌که‌ هه‌نده‌ باس ناکات ته‌نها به‌و را‌ده‌یه‌ نه‌بی‌ت که په‌ند و نام‌ۆژگاریی لێ‌وه‌ ده‌ردێن‌ریت.

سووره‌تی (بروج)یش چیرۆکی (خاوه‌نانی چاله‌ گه‌وره‌که‌)ی به‌م ره‌نگه‌ خست‌ۆته‌ پ‌وو، ئیمه‌ش چهند هه‌ل‌وێسته‌یه‌کی کورت و خه‌یرا ده‌نوی‌نین له‌ئاست ئه‌و (ئایه‌تانه‌ی

(١) فی ظلال القرآن / ٥ : ٣٨٧١ .

ئهم سووره ته دا، که ده باره ی چیرۆکه که هاتوونو، پاشان هه ندیک له و ئاوێردانه وه و
ئاماژه و سه رنجه سودبه خشانه ی لی ده ردینین.

سویند خواردن له سووره ته که دا

١- سووره ته که سه ره تای چیرۆکه که ی به دۆخیکی گه وه ده ست پی کردوو، که
دۆخی سویند خواردنه و، سوینده که شی به چوار شت تیا دا خوراوه:

أ/ سویند به ئاسمانی خاوه ن که لو (ئه ستیره /برج) ه کان خواردوو، ناوی
سووره ته که ش له و وشه یه وه وه رگیراوه، دیا ره ((ئاسمانیش ه یجگار گه وه وه
پانو به رینه و، که لوو برجه کانیشی گه وه وه قه به ن، له وانه شه مه به ست له
وشه ی (بروج) ئه ستیره گه وه وه کان، یان که شه که لانه زه به لاهه کان بیّت، یاخود
مه به ستی له جیگه و پیگه ی ئه وه سه ره و ئه ستیرانه بیّت، که له هات و چۆی
نیو پانتایی ئاسمانیا ندا لییا نه وه دین و ده چن. به هه ر حال سایه ی گه وه به یی و
زه به لاه ی، جیگه ی بایه خ پیدا نه که ش، هه ردوو تیروانی و واتا که ش
ده گریته وه))^(١).

ب/ سویندی به رۆژی به لێن له سه ر دراو (اليوم الموعود) یش خواردوو، که رۆژی
(قیامه ت) ه، که خوا به لێنی به باوه رداران له سه ری پی داوه.

ج/ سویندی به شایه تیش خواردوو، له وانه شه مه به ست له شایه ته که،
پیغه مبه ری خوا ﷺ بیّت، که خوا ده یکا ته شاهید له سه ر نه ته وه که ی، وه ک
له سووره تی (الفتح) دا له باره یه وه فه رمو یه تی: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا
وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (٨ الفتح) .. له وانه شه (شاهید) له م سووره ته دا، هه ر
شاهیدیکی دی بیّت، که خوا له رۆژی قیامه تدا بیکا ت به شایه ت و به لگه .

د/ههروهها سویندی به شاهیدی بۆدراو (یان بینراو/مشهود)یش خواردوه، لهوانهیه مهبهست له بینراوهکەش (المشهود) پۆژی قیامت بێت، چونکه ههموو خهڵکی بینەر (شاهیدی) دهبن و ئامادهی پۆژی لێپرسینهوهکە دهبن، وهك خواش له سوورەتی (هود)دا لهباریهوه فهرموویهتی: ﴿...ذَلِكَ يَوْمٌ جَمُوعٌ لَّهُ الْنَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾ ١٠٣ هود. لهوانهشه مهبهست لهو کارو کردهوانه بێت، که شاهیدی لهسهر مرۆف دهدهن، که خاوهنانی کردهوهکان له پۆژی قیامتدا دهیانبیننهوه.

ئهم چوار مهسهله گرنگو گهورهیهش، دهبنه سههرهتایهکی باش بۆ لێدان لهسهر چیرۆکی (خاوهنانی چاله گهورهکه)، چونکه به ویناکردنی کهشیکێ تاییهتی دهست پێدهکهن و پێخۆش دهکهن، که رووداوهکانی چیرۆکهکە تیا دا پيشان دهدریّت.

مامۆستای پێشهوا (سید قطب) دهبارهی ئهو کهش و بارودۆخه، که پێخۆشکهري پيشاندانی چیرۆکهکهن، گوتویهتی:

((هه موو نه مانه ﴿وَالسَّمَاءَ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾ ١ ﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ﴾ ٢ ﴿وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ

٣ البروج﴾ پێك دهگهن، تاكو گشتیان له دانانی سیبهری بایه خدان و كۆرو كۆبونوهوه گهورهیی كه دا پێك بگهن، سیبهرهكەش بجنه سهه ئهو کهش و بارودۆخه، که تێیدا رووداوی ههڵکهندنی چاله گهورهکه و کارهساتهکه پيشان دهوات. ههروهك ئاماژه بۆ ئهو بواره بهرفراوان و ههمله لایه نهش دهکهن، که رووداوهکە تیا دا دانراوه، حهقیقهته کهشی تیدا ههڵدهسهنگیتریت، حیساب و لێپرسینهوهشی تیدا دهپالێوتریت. ئهمهش له باری زهوی گهورهتره، له مهودای ژيانی دنیا و ماوه دیاریکراوهکەشی دوورتره^(١))).

(١) في ظلال القرآن / ٥ : ٣٨٧٣ .

هه‌ندیك له سیفه‌ته‌کانی ده‌سه‌لاتداره‌ سته‌مکاره‌کان

۲- ﴿قُلْ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ﴾: (خاوه‌نانی چاله‌ گه‌وره‌ که) ئه‌و سته‌مکاره‌ بێ‌باوه‌رانه‌ن که له‌سه‌ره‌ زه‌وی چاله‌ گه‌وره‌ که‌یان هه‌لکه‌ندوووه‌، پاشان ناگرێکیان تیا‌دا کردۆته‌وه‌، باوه‌ردارانی گه‌له‌که‌ی خۆیان تێ‌ فری‌داوه‌، ئنجا به‌سه‌ریان‌وه‌ راوه‌ستان و سه‌یری ئه‌و دیمه‌نیان کردوه‌ که ئاگر لاشه‌کانیانی ده‌سو‌تاند و ده‌خوارد. له‌م ئایه‌ته‌دا دووعایه‌کیش له‌و سته‌مکارانه‌ کراوه‌ — که دووعای کوشتنه‌ — و ده‌فه‌رمو‌یت: هه‌ر به‌کوشت چن و بکوژرێن خاوه‌نانی چاله‌ گه‌وره‌ که.. ئه‌م دووعایه‌ش له‌ خواوه‌ لی‌یان کراوه‌، دووعایه‌کیش له‌ خواوه‌ بکری‌ت هه‌ر به‌جێ‌ ده‌گات و هه‌یج ده‌بازیکی تری نیه‌. پاشان دووعالی‌کردنی خوا له‌سه‌ر ئه‌وان — به‌کوژان — به‌لگه‌یه‌کی دیاره‌ له‌سه‌ر درنده‌یی و پی‌سی و چه‌په‌لی‌ی تاوانه‌ که‌یان و، به‌لگه‌یه‌کیشه‌ له‌سه‌ر زۆرداری و له‌ سته‌مدا رۆ‌چوونیان که بووه‌ته‌ هۆی توو‌ره‌بونی خوا، ئیدی خواش دووعای کوشتنی لی‌ کردوون.

۳- ﴿النَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ﴾، له‌م سو‌ره‌ته‌دا وشه‌ی (النَّار) له‌جیاتی (الاخ‌دود) هاتوه‌، (الْأُخْدُودِ) ﴿النَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ﴾، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌ ده‌کات بۆ گه‌وره‌یی و زه‌به‌لاحی ی ئه‌و ئاگره‌ی که له‌ چاله‌ گه‌وره‌ که‌دا کردوویانه‌ته‌وه‌، که به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر را‌ده‌ی رق و کینه‌یان له‌ دژی باوه‌رداران، ئه‌ویش به‌هۆی کردنه‌وه‌ی ئاگره‌ که‌و زیاد‌کردنی و کلپه‌ پی‌سه‌ندنی تا‌کو ناحه‌زانی خۆیانی پی‌ له‌نیو به‌رن و، به‌وه‌ش ئاسوده‌ بن.

۴- ﴿إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ﴾، بێ‌گومان ئه‌و سته‌مکارانه‌ له‌سه‌ر هه‌ر چوار لی‌واری ئاگرێ ناو چاله‌ گه‌وره‌ که‌ دانیشتبوون و ته‌ماشای دیمه‌نی ئه‌و مرو‌قه‌ باوه‌رداران‌ه‌یان ده‌کرد که به‌ ئاگره‌ که‌ ده‌سو‌تان و، دانیشتبوون بۆ خۆشی و ئیس‌راحه‌تی خۆیان و چیژ وهرگرتن له‌و دیمه‌نه‌. جا ئایا دیمه‌نی سو‌وتاندنی باوه‌رداران به‌ ئاگر

هۆکاریکه بۆ دیتو تهسه لای دل؟ ئایا ئهوه جێی خۆشی و رابواردنه؟ ئهێ چێ ده لێت له باره ی ئهم جوړه که سانه وه؟ ئایا ئهوانه مرۆڤن؟ ئایا ههچ شتیکیان له ههست و سۆزو بهزه یی تیا دا ماوه؟ به راستی ئهوان هه موو شتیکیان له دهست داوه و بوونه ته چهند ئامرازیکی بێ گیان و مردووی وا که ههست و شعوریان له دهست داوه. به لام ئایا ئه و سته مکارانه هه ر خۆیان بوون که سهیری دیمه که یان ده کرد و خۆشییان له سووتاندنی باوه رداران ده بینێ. بێگومان ئهوانه ی ئه و کرده وه یه ده که نو، سته مکارو به دره فترانی تریش شوین پی یان هه لده گرن، له م دنیا یه دا زۆرن. میژووش به تابه ته میژووی هاوچه رخ- چهن دین نمونه ی درن دایه تی و تۆقینه ری له و جوړه سته مکارانه تۆمار کرده وه که له مه یدانه کان و ژووره کانی ئه شکه نجه دانی دانیش توون و ته سه لای دلیان به وه هاتوه که سهیری دیمه نی ئه شکه نجه دانی وه حشیانه و تۆقینه رانه ی مرۆڤه باوه رداره کان بکه ن.

ه- ﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ﴾، بێگومان ئهوان بینه ری ږوودا وه که یان بوون و ته ماشای ئه شکه نجه دانی باوه رداران و سووتاندنیان به ئاگر کرده وه. ئه مه ش مانای وایه که لایه نگرانیان له شه للاق لێ ده ره درنده کان ته نها به ری پێ دان و ږه زامه ندی و قایل بوونی ئه و سته مکارانه ئه و کرده وانه یان کرده وه. بێگومان ئهوان ته ماشای ئه شکه نجه دانه که یان به ږه زامه ندیه وه کرده وه، به وه پێری بایه خ و گرنگیه وه چاودێری ماوه ی سزادانه که شیان کرده وه.

وشه ی (شهود) له سووره تی (بروج) دا

وشه ی (شهود) و وشه لێ دا تا شراوه کانی تری، چوار جار له سووره تی (بروج) دا هاتوه، دوو جاریان له (شاهد و مشهود) دایه، که به پێی مانا گشتیه که یان هه ری که له پێغه مبه ری خوا ﷺ که شاهیده که بێت و هه ر شاهیدیکی تریش

دهگرێتهوه، ههروهها پڕۆژی ئامادهبوونی قیامهت و ههر کارو کردهوهیهکی بینراوه و پیشان دراوهی تریش، که (مشهود) ه دهگرێتهوه.

تییینی دهکهین، که وشهی (شاهد) (اسم فاعل) ه، وشهی (مشهود) (اسم مفعول) ه.

جاریکیش دهبارهی خاوهنانی چاله که هاتوه، که شاهیدی ئهشکهنجهدانه که بون، بینان چۆن باوهردارهکان بهئاگر دهسوتینن **﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ﴾**.

له جاری چوارهمیش دهبارهی دیتو ئامادهبوونی خواجه لهو جهنگه و ههر جۆریکی تری هاوشیوهیدا، چونکه ههر خواجه، که خاوهنی ئاسمانهکان و زهوییه، بینهرو ئاگاداری ههموو شتی که.

لهو ئایهتهی دوايشدا مانای (شهید) بۆ خوا ئهوهیه، که بیگومان شاهیده لهسهر ئه و تاوانه گهورهیهی ستهمکاران و، شاهیدیشه لهسهر خۆپاگویی باوهردارانی لهسهر ئاینه کهیان، شاهیدیشه لهسهر پاداشت دانهوهی باوهرداران و، سزادانی کافران و ستهمکاران.

گوناهی باوهرداران دهرههقی ئهوان

ئاخۆ گوناهی ئه و باوهرداران چۆ بیّت، که ئاراستهی سزادان به ئاگر بون؟ ئاخۆ تاوانیان چۆ بیّت؟ ئه ی بهچی تۆمهتبار کراون؟

وهلامی ئهم پرسیارانه له فرمایشته که ی خوادایه: **﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝۹﴾** (البروج).

ئەو بۆوه، که باوەڕیان به خوا هێناوه. جا ئایا باوەڕ به خوا هێنان ئەو گوناھیه، که
 خاوەنه کە ی له سەر لۆمه بکریته؟ ئە ی ئایا مرۆفی خاوەن باوەڕ گوناھبارە؟ ئە ی له
 بنج و بناواندا پێناسە ی گوناھ چیه؟

بێگومان گوناھ: بێ باوەڕی و ستمکاری و سەڕپێچی کردنه له فەرمانی خوا.
 ئە ی داخوا چۆن هەموو چەمک و پێوەرو تەرازوو و کان له لای گەله کافره کە ی
 (هاوە لانی چالە که) هەلگە پانەوه؟ ئە ی چۆن به چاویلکه مەتریالی (ماددی) یه
 جاهیلی و لادەرانه یه ش بۆ هەردوو چەمکی (ئیمان) و (کفر) یان پوانیوه؟
 تاکه تاوانی پیاوه باوەردارە کان و نافرته باوەردارە کان لەم چیرۆکه دا، به ندایه تی
 کردنیانە بۆ خوا، خۆدانانە به به ندە ی خوا و ملکه چ بوونیانە بۆ خوا، خۆ
 سپاردنیشیانە به خوا.

(به لای کافرانی شهوه) ئە مه تاوانێکی قیزه ونه و تۆمه تبارکراوانیش شایسته ی
 ئە وهن، که ئە و چال و ژێرزە مینه گەورانه ی نیو ناخی زهویان بۆ هەلگە ندریته و
 ئاگریان تیا دا بکه نه وه، به زیندوویی هەلێانده نه ناویان، تاکو لاشه کانیا ن
 بسوتیته و گیانیا ن ئاوا تیا دا ده رچیت.

به راستی وادیاره به پێ ی داب و نه ریت و پێسا و یاسای ئە و گەله کافره، ئە مه
 سزایه کی عادیلانیه له هەمبەر (ئە و تاوانه دزی وه دا)!!

بێگومان بێ باوەڕی و کافر بوونی ئە و گەله و له پێ لادانیا ن و ستمکاری و
 به دکاریشیا ن وایان لێ کردبوون، که راستیه کان هەلگێرنه وه، مه سه له کان
 بشیوێنن و ساخته کارییا ن تیا دکهن، حق بکه ن به ناحق و، ناحه قیش بکه ن به
 حق، به م پێ وه ره چه وته ش سزای خه لکی با وه ردار به دن له سه ر با وه ردا ری و
 به ندایه تی بۆ خوا، جیگه ی بوون له سه ر ئیما ن و خوا په رستی، هه ر به م پێ وه ره شیا ن
 پا داشتی بێ با وه ری و گو مرایی و ستمکاری و به دپه فتاریی به دنه وه و شوێنکه و توانیا ن
 خه لات بکه ن. کافرا ن به رده وام له سه ر ئە م پێ وه ره ن، میژووی کۆنی مرۆ فایه تی و

میژووی دوینی نزیك و، میژووی تازهش چهندهها غوونهی دزیویان لهم بارهیهوه تومارکردووه، که ئهم جوړه یاسایانهی تیا دا پیادهکراوه. بهراستی کهسان و گهلانی باوهردار گهلێك دهردهسهری و مهینهتی و کویرهوهری و بهدبهختییان بهدهست نهو یاسا کویرانهیهوه چهشتووه، چهندهها کهسیشیان به گیان و خوین و لاشه و مال و سامانیانهوه بوونهته قوربانی.

پاشان نایهته که چند سیفهتیکی وهك (بالادهستی خوا - العزیز) و (شایستهیی سوپاسگوزاری و ستایش - الحمید) و (خواهه ندرایتیی مولکی ئاسمانهکان و زهوی) و (شاهیدی و ئاگاداری له گشت شتیک) بۆ خوا بهیاد دینیتهوه، نهو سیفهتانهی که مروّفه باوهردارهکانی نهو گهله ئیمانیان پێ هیناوه و که بهو سزا درندانیهش سزاداران لهسهریان. ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۹﴾ البروج ...

سزای کافران بۆ سهر باوهرداران

لهکاتیکیدا نایهته که ئاماژه دهکات بۆ نهو گوناوهی باوهرداران و تاوانهکیان — که له داب و نهڕیتی گهله کافرهکیاندا گوناوه تاوانه - و، له کاتیکیشدا تیشکی خستۆته سهر هوکاري ناکوکی نیوان ههردوولا، یهك وشهیی بۆ ئالیهتی سزاو تۆلهی کویرانهی کاربهدهستانی نهو گهله دیاری کردووه، که ئیمهش له ڕئی نهو وشهیهوه سروشت و شیوازی ناکوکی و جهنگ له دژی باوهردارانمان زانیوه، که ئهویش وشهیی (نقموا) ه له نایهته کهدا ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ...﴾، ئه مهش پروون کردنهوهیهکی سروشتی جهنگه که و کهش و بارودۆخه کهشیهتی، وینه گرتنیکی ڕادهی دزیوی و درندهیی شهڕخوازهکانیشیهتی، ههروهك شیکاری وردی باری سایکۆلۆژی (دهرونناسی) ی کافران و ههست و نهستی توندپهوانهشیانه له ئاقار ململانی کهدا..

جا تۆش -ئهی خۆینه‌ری هیژا-، به‌وردی سه‌رنج بده له راده‌ی دپنده‌یی و دزیویی شه‌ره‌که‌و، پیاوه سزاده‌رو تۆله‌کاره‌کانی، که ته‌نها نه‌ریتی تۆله‌سه‌ندن و رق و کینه‌و پیلانگێڕان ده‌یانجولێنیت و، جم و جوول و هه‌لس و که‌وتیان ئاراسته‌ ده‌کات. به‌راستی جه‌نگی کافران له‌ دژی ئیمانداران له‌ چیرۆکی (هاوه‌لانی چاله‌که‌) دا جه‌نگیکی تۆله‌ستاندنێ پر له‌ رق و کینه‌ی کوێرانه‌و داخ له‌ دلانه‌یه‌، هه‌ر بۆیه‌ش جه‌نگیکی هیجگار دپندانه‌و دزیو و بێ‌په‌رمانه‌ بووه‌. هه‌ر ته‌نها ئهم جه‌نگه‌شیان وانه‌بووه‌، به‌لکو هه‌موو جه‌نگه‌کانی بێ‌باوه‌ران له‌ دژی باوه‌رداران له‌ گشت سه‌رده‌م و ناوچه‌یه‌ کدا ئاوابوو. خواش له‌باره‌ی کافرانی (خاوه‌ن چاله‌ که‌وره‌که‌) وه‌ فهرموویه‌تی: (وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ..)، سیه‌ریازه‌کانیش -کاتیک فیرعه‌ون له‌سه‌ر باوه‌رینه‌نیان به‌ خواو شوینکه‌وته‌نی موسا (سلاوی لی بیت) هه‌ره‌شه‌ی لی‌کردن -پێ‌یان گوت: ﴿وَمَا نَنْقِمُ مِنْ آلِ آدَمَ إِلَّا أَنْ لَا آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْهُمْ...﴾ (١٣) واته‌: تۆ ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه‌ تۆله‌مان لی ده‌ستینیت و سزیمان ده‌ده‌یت که باوه‌رمان به‌و به‌لگه‌و نیشانانه‌ی خوا هی‌ناوه‌ که ئیستا بۆمان ده‌رکه‌وتن به‌هۆی نێ‌راوی خوا -موسا- وه‌.

هه‌روه‌ها خوا له‌ قورئاندا فهرمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی ﷺ کردوه‌ -که‌ بێ‌گومان بۆ ئیمه‌شه‌- که سروشتی دوژمنایه‌تی ی شوینکه‌وتوانی کتیبه‌کانی دی (اهل الکتاب) -واته‌ جوله‌که‌و دیانه‌کان- له‌ به‌رامبه‌ر ئیمه‌دا، بۆیان ده‌رخات که بێ‌گومان هه‌لس و که‌وتی ناله‌بارانه‌ی ئه‌وانی به‌رامبه‌ر به‌ ئیمه‌ له‌سه‌ر تۆله‌و رق و کینه‌یه‌: ﴿قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ هَلْ تَقِمُونَ مِثْلَ مَا لَا آتِیٰنَ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرُ فَتٰیٰقُونَ﴾ (٥٩) المائدة... واته‌: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر، پێ‌یان بلێ: ئه‌ی شوینکه‌وتوانی کتیبه‌کانی دی، ئیوه ته‌نها له‌سه‌ر ئه‌وه‌ تۆله‌مان لی ده‌ستینن و له‌که‌دارمان ده‌که‌ن که ئیمه‌ باوه‌ری راست و دروستمان به‌ خوا و به‌و کتیبه‌ تازیه‌ی دوا‌یی -که‌ قورئانه‌- هی‌ناوه‌ و به‌وه‌ش که پێشتر هاتۆته‌ خواره‌وه‌. به‌راستی ئیوه

زۆربەتان بەدکار و لەفەرمان دەرچوون.

قورئانی پیرۆز له ئایه تیکی تریدا، که چوارهم جیگهی باسی وشهی (نقمه)یه
پروونی کردوتهوه که ههر ئەو رهوشته ناله بارانهی حیق دو (نیقمه ته)یه که هاندەرو
پیتمایکاری پیلان و تاوان و شه پهنگیزییه کانی دووپروه کان (منافق)ه له دژی
بێغه مبهری خوا ﷺ و ئەو باوه درارانهش که له گه لّی دابوون. وهك خوا

لَهُ مِبَارَةٌ يَشْهَدُ فِيهَا رِجَالٌ مُّسْتَقِيمُونَ ﴿١٠٠﴾ فَمَرْمُوهَ فِيهَا بِمَا كَفَرْتُمْ بِإِلَهِكُمْ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ أُولَاٰئِكَ نَرْفَعُ رُءُوسَنَا بَعْضًا لَّآءِنَ أَغْنَاهُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

مِنْ فَضْلِهِ ۞ ... ﴿٧٤﴾ التَّوبَةُ ۞، واته: دوپرووه کان سوئند به خوا دهخون که گوايه وتهیه کی نالهباریان نه درکاندووه، به لّام بیگومان نهوانه درّ ده کهن و تهی نالهباری -خوبی- باوه پر کردن -و- که لیمهی کوفر-یان به دهم داهاتووه، نهوان دواى موسلمان بوونیان کافرو پاشگهز بوونه ووه و سه رقائی پیلانیک بوون که بوّیان به دی نه هات، تهنها یه ک شتیش نهوانی پهست و تووره کردووه، نهویه خوا به فزلّ و به خششی خوی، بیغه مبه ره که ی و باوه دردارانی به هره مه مند کردووه.

بیگوماند فرمان (فعل) ی (نَقَمَ) تهنه‌ا ٿو چوارجاره له قورئاندا هاتووه که دياريمان کرد، له هممو ټم جيگايانه‌شدا دهرباره‌ی واتايه‌ک هاتووه، ټه‌ویش دژايه‌تیی نيوان باوه‌پدارانو بي‌باوه‌پرانو، ټهو جه‌نگه دژيوه‌يه که بي‌باوه‌پران له‌دژی باوه‌پداران هه‌لئ ده‌گيرسيئن. قورئانی پيرؤز به‌م ره‌نگه سروشتو شيوازی (جه‌نگه که له دژی موسلمانان) مان بو پوون ده‌کاتموه که جه‌نگيکی ټوله‌ستاندنئ پر له رغو کينه‌يه.

واتاو ئه نجامه کانی ئهو توورپهیی و دژایه تییه

کافران رقیان له ئیماندارانهو، تۆلەیان لێ دەستین، له بهر ئەمەشه شه پریان له گەڵ ده کەن. جا ئاخۆ مانای ئەم رِقو کینه و تۆلەستانانه چی بێت؟! بێگومان قورئانی پیرۆز دوژمنی کافرو ستهمکاری به مڕۆفی ئیماندار ناساندووه، لایه نه دهروونییه کهی بۆ شیتەڵ کردووه، حهقیقهت و بنج و بناوانیشی له ناواخنی دهروونییهوه بۆ وێنا کردووه. چونکه بهراستی دوژمنی (ئیمانداره که) کهسیکی توورپه و قین له دڵ و حهسوود و زۆردارو له ستهمدا پۆچووه. ههه له بهر ئەمەشه به ههموو تواناو دهروونه پڕ له قین و حهسوودی و ستهمکاری و به دکارییه کهیهوه دژایه تییه ده کاتو، به فروفیل و درندهیی و ئاکاری دزیۆیشهوه تۆلە لێ دەستینیت.

پاشان ئهو کافرهی که بهم پهوشته نابه جۆ و کهم و کورتییانهیهوه بهره و پرووی مڕۆفی ئیماندار ده بێتهوه، هیچ نه گهریکی ئهو توۆ نیه که ناشته وایی له گەڵ دا بکات یان لێی بێ دهنگ بێت، یان فهرامۆشی بکات یاخود دهست له دوژمنایه تییه کهی هه لگهریت.

(متنبی)ی شاعیریش پراستی پیکاهه که لهو دێره شیعهریدا گوتویهتی:

سوی حسد الحساد داو فانه

إذا دخل في قلب فليس يحول

ئه نجامه کانی ئهو پهستی و توورپهیهی کافران له سههر موسلمانان له جهنگه کانیاندا — که دژی موسلمانان و ئیمانداران بهرپای ده کەن — و ئاسه واری ئهو رِقو توورپهیهیان له سههر ئهو جهنگانهش، دیارو پروون و ئاشکران.

ئاخر چ ئاکامیك له جهنگیك په چاو ده کهیت که کافران دنیا به رِقو کینه و پهستی و ناحهزی و ستهم و فیل و درندهیی و دزیۆیی به ههموو توانایانهوه تیا دا

بەکار دێنن؟! ئەو ئاخۆ چەندە لەو رِقو کینەو هەسوودیەیان کار لە موسلمانان دەکات؟!

خوای پەروەردگار دەربارەو ئەو جەنگەیانو، رِقو کینەو کافران لەسەر ئیمانداران فەرموویەتی: ﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَسِيقُونَ ۝٨﴾ (٨) ﴿أَشْتَرُوا بِعَائِنَتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَفُضِّدُوا عَنْ سَبِيلِهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٩﴾ (٩) ﴿لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ۝١٠﴾ (١٠) التوبة ﴿١٠﴾، واتە: ئاخ ئەو کافرانە چۆن وابەستەو وەفاو پەیمان پەروەری دەبن لەبەرەمبەر ئێوەدا؟ ئەوان ئەگەر بەسەرتاندا زۆل بن، ئەوا هیچ پەرژینیکی خزمایەتی و پەیمانداریی ناپارێزن، بەلکە —لەکاتی هێمنیدا— تەنها بە قسەو وتەو سەرزەرەکی دەیانەوێت رازیبێتانبکەن، و لە ناخیشیانەو دەلەکانیان پێچەوانەو وتەکانیانەو لە دەلوو رقیان لێتانه. زۆربەشیان لەرێلادەر بێپەیمان. ئەو کافرو هاوێل بۆ خوادانەرانه نرخیکی کەمیان —لەخێرو خوشی دنیا— بەهۆی گۆرینی ئایەتو بەلگەو نیشانەکانی خوا دەست کەوتوو، و رێی راستی خواشیان لە خەلکی گرتوو. بەراستی ئەوان کارو کرداری خراپ ئەنجام دەدەن. هەرەها ئەوان هیچ سنووریکی نزیکی و خزمایەتی و پەیمانداریی بۆ ئیماندارێک ناپارێزن، هەر ئەوانیش دەستدرێژکارو سنوربەزێن.

بەراستی ئەو کافرە دڵ پر لە قینانە رەچاوی هیچ پەیمانیکی نیوان خۆیانو باوەرداران ناکەن، و سنووری هیچ خزمایەتی و کەسایەتیەکی ناپارێزن، ئەمەش لەوەتەو ئەو جەنگە بەردەوامەیاندا لە دژی باوەرداران.

بۆچی ئاوا رەفتار دەکەن؟ چونکە قین لە دڵن، بە دەمو زاری خۆیان قایلتان دەکەن، دڵشیان پێچەوانەو وتەکانیان تێدایەو لە دەلوو بیزارو ناحەزن. ئەوان بەو هەموو رِقو کینەو تورەیییە ناخی دڵیانەو دەجەنگن، هەرەها لە پێناوی زۆل بوون بەسەر برواداراندا، هیچ پەیمان و خزمایەتیەکی ناپارێزن، لە قامووسو

فهرههنگه کانیشیاندا وشه کانی -دادگه‌ری، به‌زه‌یی، سه‌ربه‌ستی، دیموکراتی، و مافه‌کانی مرۆڤ، ڕیزی مرۆڤ-یان سپیوه‌ته‌وه، جگه له سپینه‌وه‌ی چه‌ندین وشه‌ی تری هاوشیوه‌یان..

ئه‌وان له جهنگیاندا له دژی ئیمانداران، ڕینگه له پیاوه‌کردنی یاسا و ڕێسا و بنه‌ما شه‌رعییه‌کان ده‌گرن، دادوه‌رو پارێزه‌رو دادگا مه‌ده‌نییه‌کان له باوه‌رداران دوور ده‌خه‌نه‌وه، حاڵه‌تی نااسایی (الطواری) ڕاده‌گه‌یه‌نن، هه‌موو مافه مه‌ده‌نی و دادوه‌رییه‌کان له‌باوه‌رداران زه‌وت ده‌که‌ن، فه‌رمانه‌کانی دادگا نااسایی یه سه‌ربازییه‌کانیان به‌سه‌ردا په‌ی‌په‌ ده‌که‌ن و فه‌رمانه تونده سته‌مکارییه‌کانی ئه‌و حاکه‌مه‌ سه‌که‌رییه‌شیان به‌سه‌ردا ده‌سه‌پێن، که ده‌ست به‌سه‌ر هه‌موو ماف و تایبه‌تمه‌ندییه‌کی مرۆڤی باوه‌رداردا ده‌گرێت.. جا له‌م بارودۆخه ناایاسییه‌ پ‌ر له‌ ڕق و کینه‌دا له‌ حاڵی ب‌رواداری مه‌ینه‌تبار ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ مافه‌کانی و له‌ سه‌ربه‌ستی یه‌که‌ی ب‌کۆله‌ره‌وه و به‌دوایدا ب‌گه‌ڕێ.. ب‌گه‌ڕێ به‌دوای فه‌رمانی ئیداری و کاروبار و پ‌رۆژه‌کانیدا، له‌ مال و سامان و ده‌سه‌که‌وتی پ‌رۆژه‌ی ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ خێزان و خانه‌واده‌ی ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ حاڵی هاوسه‌ری و منداڵه‌کانی ب‌کۆله‌ره‌وه. له‌ ده‌روونی و جه‌سته‌ی ب‌کۆله‌ره‌وه. له‌ سه‌ربه‌ستی و ڕیز و که‌رامه‌تی ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ دۆخی ئاینه‌که‌ی و باوه‌ره‌که‌ی، له‌ ئاب‌روو بارودۆخی نێودلی ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ هه‌سته‌کانی و نه‌جمه‌کانی جه‌سته‌ی، له‌ باری سو‌وری خ‌وین و ده‌ماره‌ خ‌وینبه‌رو خ‌وین هینه‌ره‌کانی ب‌کۆله‌ره‌وه، له‌ گیانی -ئه‌گه‌ر گیانی تیدا مایه‌ت- یان -هه‌شتا تۆز قالدیک ژیا‌نی تیدا مایه‌ت- ب‌کۆله‌ره‌وه..

ب‌ینگومان خوا ڕاستی فه‌رموه: (لَا تَرْقُبُوا فِیْکُمْ اِلًا وَلَا ذِمَّةً).

ئاسه‌واری جه‌نگی تۆله‌ستاندنێ کافرا‌نه له‌ دژی ئیمانداران، له‌ و ته‌یه‌ی فیرعه‌ونیشدا ڕه‌نگ ده‌داته‌وه، که تیدا هه‌ره‌شه‌ی له‌و س‌ی‌ح‌ر‌بازانه‌ی خ‌و‌ی کردوه کاتیک باوه‌ریان به‌ موسا-سل‌و‌ی لی ییت- هینابوو، ئه‌وه‌بوو فیرعه‌ون پ‌ی گوتن:

﴿لَا قُطْعَنَ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفٍ ثُمَّ لَأُصْلَبْنَكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (١٣٤) الاعراف،
واته: شەرت بێ دەست و قاچی هەریەکەتان راست و چەپ بێرەم پاشان هەمووتان
بەشیوەی لەخاچ دان هەلواسم..

هەروەها لە سوورەتێکی تردا، کە قورئان بەشیکی ئەو بەسەرھاتەیی هێناوە،
فیرعەون پێیان دەلێت: ﴿...فَلَا قُطْعَنَ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفٍ وَلَا أُصْلَبْنَكُمْ فِي
جُدُوعِ النَّخْلِ وَلَنَعْلَمَنَّ إِنَّمَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى﴾ (٧١) طه، واته: شەرت بێ دەبی راست و
چەپ دەست و قاچتان بێرەمەو، بە قەدەکانی دارخورمادا هەلئان واسم، ئەوساش
بەچاکی بۆتان دەرە کەوێت، کە کامان سزای توند و تیژو بەردەوامان هەیە.

شوینەواری ئەم جەنگە و ئەنجامەکانیشی لەو کردارە درێندانەیی کافران لەدژی
باوەرداران لە چیرۆکی (هاوەلانی چالە گەورە کە) دا: ﴿الَّتَارِدَاتِ الْوُقُودِ﴾ (٥) اذھر
عَلَيْهَا قُعُودٌ (٦) وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ (٧) البروج.

شوینەواری ئەم جەنگە و ئەنجامەکانی، کە میژوو تۆماری کردووە، لەو سزاو
ئەشکەنجەدانە ترسانکەش دایە کە ئەو پۆمانی یانە (عیسا-سلادی لێ بێت-)یان
بە خوا دەزانی، دژی ئەو زاناو راهیبە پیاوچاکانە پیادەیان دەکرد، کە (عیسا)یان
بە عەبدو پیغەمبەری خوا دەزانی، بەتایبەتی شوینکەوتوانی باوەرداری شەهید
(عبدالله ئاریۆس) کە لە (ئەریسی)یە شەهیدەکان بوو.

ئاسەواریکی تری ئەم جەنگە درێندانەییە، کە لە میژوودا تۆمارکراوە، ئەو
کارەسات و مەینەتیانەییە، کە لەسەر دەستی خاچپەرستانی سەر بە (دادگاکانی
پشکین) بەسەر موسلمانانی ئەندەلوسدا هێنراوە.

ئاسەواریکی دیکەیی ئەم جەنگە لەوەش دایە، کە لە سەرەدەمی نوێ و لە ماوەی
سەرۆکایەتی هەردوو سەرۆکی میسر (جمال عبدالناصر و انور سادات) و، ماوەی
حوکمی کاربەدەستانی دواتریاندا و (ماوەی دەسەلاتداریتی حاکمە عەلمانییەکانی

ترى سەر جيهانى ئىسلاميدا) لە جوړه كانى ئەشكه نجه دان لە زيندانه بهناو
شۆرشگيرى (ثوري) يه كانى ميصرو ولاتانى تردا له دژى موسلمانان و بانگه وازى
ئىسلام به كار هينراون^(۱).

(۱) له مباره يه وه نهم كتيبانه بخوينه وه: (البوابة السوداء / أحمد راشف)، (أيام من حياتي / زينب
الغزالي)، (يوميات سجين في السجن الحربي / كمال فرماوي)، (رسائل من السجن الحربي - سمير
الهضيبي) و ... چەند كتيبىكى ديكهى هاوشينه يان.

"ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا"

له لیدوان و به دوا داچوونی قورئاندا له سهر چیرۆکی (هاوه لانی چاله گه وره که)،
گوزارشتیکی خاوهن په هه ندی کاریگه ری دهر پرسیوه، شه وهش له و فرمایشته ی
دواتری خوی پهره ردگارو بالاده ستدا، که فرمویه تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَنُّوا الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَبُوءُوا فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ الْخَرِيقِ﴾ (البروج ۱۰)، واته: جا
بیگومان شه و کافره سته مکارانه ی شه و کاره ساته گه وره یه یان به سهر پیواه
ئیمانداره کان و ئافره ته ئیمانداره کاندایه یان و، پاشان له و سته مکاریانه دا به رده وام
ده بن و، ده ست هه لئاگرن و په شیمان نابنه وه و ته و به له لای خوا ناکه ن، شه و سزای
دۆزه خو شه شکله نجبه ی ئاگره سوتینه ره که ی، شایسته یانه.

لهم فرمايشتهدا گوزارشته خاوهن پههنده کاریگهړه که، پرستهی (شُمَکَر
هَبُوْبُوْا) ه، به مانای: پاشان، دواى شو کاره درپدانهیه، نه گهر بی باوهړه
سته مکاره کان باشگهز نه بڼه وه و تهویه نه کهن..

له‌م گوزارشته‌دا ده‌روازه‌یه‌ك له به‌رده‌م سته‌مكاره دل پر له رِقو كینه‌كان ده‌كاته‌وه، ئه‌وانه‌ی باوه‌ر‌داره‌كانیان سوتاندو كوشتیانو گیانیان له لاشه‌یان جیا كرده‌وه. له به‌رده‌میاندا ده‌ر‌گای په‌شیمانی و ته‌وبه‌كردن ده‌كاته‌وه‌و، داواشیان لیّ ده‌كات له‌و ده‌ر‌گایه‌وه بی‌نه ژووره‌وه‌و، سوودی لیّ وه‌ر‌گرنو، دوایین ده‌رفه‌ت بقۆزنه‌وه بی‌ش ئه‌وه‌ی ده‌ر‌گاكه دا‌ب‌ج‌ر‌ته‌وه.

ئەو سەمەکارانەى، -ئەوئەى بە ئىمانداران کردىان، کردىان- خوا چى يان لى
دەکات ئەگەر باوەر بە خوا بىتنو، خۆيان تەسلیم بە پىيازى خوا بکەنو، داواى
لەخۆشەوونى لەسەر گوناھەکانیان لى بکەنو، تەوئە لەلای خوا بکەنو، بۆ رىگای

خوا بگه‌ڕێنه‌وه‌و، له‌ تاوانه‌کانیان پاشگه‌ز بنه‌وه‌و، بۆ ئایینی خوا، پوخت و یه‌کلا ببه‌نه‌وه‌و، وابه‌سته‌ی خواپه‌رستی بن، ته‌گه‌ر وا بکه‌ن خوا چییان لێ ده‌کات؟! بینگومان خوا ته‌وبه‌یان لێ وه‌رده‌گریتو، چاو له‌ هه‌موو تاوان و به‌دکارییه‌کانیان ده‌پۆشیتو، ده‌یانخاته‌ پال سهر‌بازان و شوینکه‌وتوانی خۆی.

له‌ هه‌مان کاتدا، باوه‌ردارانیش هه‌لۆیستی خۆیان و تێپروانین و مامه‌له‌و په‌یوه‌ندی‌شان له‌گه‌ڵ ته‌وانه‌دا به‌ ئاقاریکی باشترا ده‌گۆڕن و، چییان ده‌ره‌ق کردوون، له‌بیری خۆیان ده‌به‌نه‌وه‌و، چاو له‌ تاوانه‌کانیشیان ده‌پۆشن، هه‌رچییه‌کیش، که‌ به‌ده‌ست نه‌و سته‌مکاره‌ په‌شیمان بوانه‌وه‌ تووشیان بوو، به‌ پاداشت لای خوا داده‌نێن و، ئیدی لاپه‌ریه‌کی تازه‌ی ژیانیان له‌گه‌ڵدا هه‌لده‌ده‌نه‌وه‌ که‌ له‌سه‌ر بنه‌مای خۆشه‌ویستی و براهه‌تی و سۆزو په‌رۆشی بنیات بنریت.

ئای په‌حه‌تی خوا چه‌ند گه‌وره‌و فراوانه‌، ته‌و خواجه‌ی، که‌ هه‌رکه‌سیک به‌ په‌شیمانی و ته‌وبه‌کاری و موسلمانیتی و گوێپاریه‌لیکردنی فه‌رمانه‌کانیه‌وه‌، بۆلای بگه‌ڕێته‌وه‌، نه‌وا ته‌وبه‌ی لێ وه‌رده‌گریتو، له‌ هه‌موو نه‌و گونا‌هو تاوانه‌شی ده‌بووریت، که‌ دژی دینه‌که‌ی و هه‌لسوڤاوانی و شوینکه‌وتوانی نه‌نجامی دابیت.

ئای نه‌و ئایینه‌ش چه‌ند گه‌وره‌یه‌، که‌ نه‌م ڕێساو بیروباوه‌ره‌ پاکانه‌و، نه‌و ڕاستی یه‌ ره‌سه‌نانه‌و، نه‌و به‌ها به‌رزانه‌ی تێدایه‌، که‌ له‌ سه‌روو هه‌موو ڕێساو ڕژیم و بنه‌ما ماددی یه‌کانی گرۆی به‌شه‌ری یه‌وه‌یه‌.

چه‌ند به‌ ئارامیشه‌ مرۆفی ئیماندار، که‌ چاو له‌ هه‌ر که‌سیک ده‌پۆشیت، که‌ خراپه‌یان ده‌ره‌قه‌ی کردووه‌و، لێ یان ده‌بووریت و گه‌ردنیا ئازاد ده‌کاتو، ده‌شیانکاته‌ براهیانی خۆشه‌ویستی خۆی، مادام نه‌وان به‌شداریی چیژی خواپه‌رستی و کار بۆ خوا کردنی له‌گه‌ڵدا بکه‌نو، له‌گه‌ڵیدا ببه‌ سهر‌بازانی دلسۆزی خوا.

ئهم ئاگره له کوێ و ئهو ئاگره له کوێ؟

ئه‌گەر سته‌مکاران ته‌ویه‌ بکه‌ن و بۆ لای خوا بگه‌ڕێنه‌وه‌، ئه‌وان ده‌بنه‌ براییانی که‌سانی باوه‌ردارو، له‌لای خواش په‌سند ده‌کرێن، به‌لام ئه‌گەر سوود له‌ هه‌له‌ وه‌رنه‌گرن و نه‌چنه‌ نێو ده‌رگای ته‌ویه‌وه‌و، له‌سه‌ر کفرو ڕقو کینه‌یان له‌ دژی باوه‌رداران به‌رده‌وام بن، ئه‌وا سزایه‌کی ترسناک و گه‌وره‌و پر ئازاریان له‌ پێشه‌وه‌یه‌.

﴿إِنَّ الَّذِينَ فَنَوْا الْمُؤْمِنِينَ وَالمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ﴾ (١٠) البروج

بێگومان ئه‌و کافره‌ سته‌مکارانه‌، مرۆڤه‌ باوه‌رداره‌کانیان به‌و ئاگره‌ پر له‌ سووته‌مه‌نی و بلیسه‌داره‌ی نێو چاله‌ گه‌وره‌که‌ سووتاندوه‌، بۆیه‌ له‌ سووره‌ته‌که‌دا ده‌رباره‌ی سته‌مکاره‌کانیش وا گوێخێنراوه‌و ڕیکه‌وتوه‌و که‌ خواش به‌ ئاگر سزایان بداتو، به‌ ئاگر بیانسووتییت، ئه‌مه‌ش به‌پێی ئه‌و بنه‌ما راسته‌وانه‌ ده‌رهاوێژراوه‌ی که‌ ڕوونی کردۆته‌وه‌ (سزا له‌ ڕه‌گه‌زی کاره‌که‌یه‌). بۆیه‌ ئه‌گەر ئه‌وان باوه‌ردارانیان به‌ ئاگری دنیا سووتاندییت، جێی خۆیه‌تی و گوێجاوه‌ که‌ خواش ئه‌وان به‌ ئاگره‌ هه‌میشه‌یی یه‌که‌ی دۆزه‌خ له‌ ڕۆژی قیامه‌تدا بسوتییت، که‌ ئه‌مه‌ش سزایه‌کی پراوپرو پر به‌ پێستی کرده‌وه‌ سته‌مکاریه‌کانیان، په‌روه‌ردگاریشت سته‌م له‌ بنده‌کانی ناکات.

ئهم ئاگره‌ له‌ کوێی ئه‌و ئاگره‌دایه‌؟ ئاگری دنیا له‌ کوێی ئاگری دۆزه‌خ دایه‌؟
(سید قطب) ده‌لیت: "بۆ چه‌مکه‌ واتای سزای دۆزه‌خ وشه‌ی ئاگری کراوه‌ (حریق) به‌کار دێنریت، به‌لام بۆ ئهم کاره‌ساته‌ش درکێنراوه‌و بۆته‌ ده‌ق له‌سه‌ری، تاکو له‌ به‌رامبه‌ر (حریق)ی نێو چاله‌ گه‌وره‌که‌دا بییتو، به‌ هه‌مان بێژو زاراوه‌ش بییت که‌ ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر ڕووداوه‌که‌ ده‌کات.

به‌لام ئاخ‌ر ئه‌و ئاگره‌ له‌ کوێی ئهم ئاگره‌دایه‌، له‌ توندوتیژی یه‌که‌یو،

ماوه كهيدا، (حريق)ى دنيا به ئاگريك ده كړيټه وه كه خه لكى خويان هه لى ده گيرسيټن؟ (حريق)ى رږژى دواييش به ئاگريك ده كړيټه وه كه خواى خالقي خه لكى هه ليده گيرسيټت.

(حريق)ى دنيا چهند ساتي كه و، كوټايى پى ديت، به لام (حريق)ى ئاخيره ت چهندين زه مانى دوورو دريژ ده خايه نيټ و كه س نازانيت ماوه كهى چهنده، تنها خوا نه بيټ.

له گه ل ئاگره كهى دنيا دا، خوا له باوه رداران پازى بووه و، ئه مهش پشتگيرى كړدنيكي ئه و واتا پيروزه مرؤفى يه، به لام له گه ل ئاگرى رږژى دواييدا خوا تووره و په ست بووه له بى باوه ران و، ئه وهش نسكويه كى پر له هه ره س و داروخانى سه رشور كراوانه شه بويان^(۱).

چند نه گبه ت و به د به خت و بى به شه، ئه و كه سهى له ماوهى ژيانى دنياييدا ئه و تاوانه ئه نجام ده دات كه ده يخاته بهر سزاي دوزه خو سزاي ئاگره كهى و ئه و كه سهش كه به ته ماي رزگار بوون له و ئاگره هه ميشه يى به تر سنا كه نيه !

سه ركه وتنى گه وره بو باوه رداران

ئه و باوه ردارانهى له سه ر باوه رپه كه يان جيگير و خوړاگر بوون و، به ته ماي پاداشتى خوا بوون و، بهرگه ي ئاگر سوتان دنيان له پيناوى خوادا گرت، چييان لى چنبيه وه؟ ئايا قازانچيان ده سگير بوو، يان زيانيان لى كه وت؟ ئايا سه ركه وتن، يان شكستيان تووش بوو؟ وه لامى ئه م پرسيارانه له م فهرمايشتهى خوادايه:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝﴾ (البرج)

(۱) في ظلال القرآن/ ۶: ۳۸۷۴ .

به پراستی ئەوان سەرکهوتوو بوون، سەرفرازو سەربەرز بوون، ئەو بەهەشت و باخ و بیستانە جوانانە بەهەشتیان دەستکەوت کە چەندین ڕووبار و جۆگە و کانی بەژیریاندا دەڕوات. بە فەزل و ڕەحمەتی خواش، شایستەیی بوون، بەهۆی ئەوەشەوە شایستەیی بوون کە ژایانیان و لاشەیان و تەمەنیان و گیانیان لەپێناویدا بەخت کرد. به پراستی ئەوان ئەو سەرکهوتنە گەورەییەیان دەسگیر بوو کە هیچ سەرکهوتنێکی هاوتاو هاووێنەیی نە، هەرکەسیش بە بەهەشت بەختەوێرو سەرکهوتوو بێت، ئەو بێگومان سەرکهوتوو، وەك خوا لەمبارەییەو فەرموویەتی:

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنِ الْكَارِ وَأَدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ (١٨٥) آل عمران،
واتە: هەموو کەسێک مردن دەچێژێت، دەمرێت، تەنها لە ڕۆژی قیامەتیشدا پاداشتە کانتان پێ دەگەیهێرتەوه، جا هەرکەسێک لە ئاگری دۆزەخ دوور بخریتەوه، بخریتە بەهەشتەوه، ئەو بە پراستی سەرکهوتوو سەرفراز بوو، ژایانی دنیاش جگە لەوهی خۆشییەکی فریودەرانیە، هیچی دی نە.

بێگومان دنیا کۆتایی نە، بەلکو کۆتایی یە کە لەوێیەو، گەرنج چارەنووس و سەرەنجامی ڕۆژی قیامەتە، راستە کە باوەردارەکان لەم چیرۆکەدا ژایانیان لێ سەنراوە و ئەم دنیایەیان جێ هێشتو، خەلکانیش بە خەسارەتەند و لەنیوچوو و مردوویان داناون. بەلام دەبێت پەند لە چارەنووسی ڕۆژی قیامەتیان وەرگیری، کە ئەوان لە بەهەشتدا و لەنیو باخ و بیستانێکدان کە ڕووبارەکان بە ژیریاندا دەڕۆن.

ئایا ئەو باوەردارانە سەرکهوتوو بوون، یان خەسارەتەند؟ بێگومان ئەوان بە هەموو دیاردەکانی سەرکهوتن، بە هەموو مانا و وێنە و بارەکانی سەرکهوتنەوه، سەرکهوتوو بوون.

دە تۆش وەرە لەگەڵماندا با پێکەوه لەگەڵ پێشەوای شەهید (سید قطب) دا ئەم وتەیە خۆی دەربارەی سەرکهوتنی ئەو باوەردارانە، بڵێنەوه، کە لەبارەیانەوه لە

تهفسيره كيدا (في ظلال القرآن) گوتويه:

"يېڭومان باوه پداران له تواناياندا هه بوو، كه ژيانى خوځيان بپاريزنو له دنيا دا خوځيان بهيښنه وه، بهو مهرجهى له بهرامبهر نه وه دا شكستيان به بېروباوه پره كهيان بهيښايه. به لام ثايا هر له دنيا شداو، له پېش پوژى دواييدا چهنده خوځيان ده دپرانده؟ نهى داخو گروى مروثا يه تيش (هر هه مووى) چهنده زيانيان لى ده كهوت؟ به له ناوبردنې نه مانا گه ورهيه چهنده زيانيان لى ده كهوت: (ماناى كه مى وپو وچى ژيانى به بې عقيده)، (دزيوى و قيزه ونىي ژيانى بى سهره ستى)، (دارووخانى ژيان له كاتيكدا زوردارانى له سته مدا پوچو ده ست به سهر پوچه كاندا ده گرن دواى نه وهى ده ستيان به سهر لاشه كان داگرت).. به راستى نه مانا يه زور پيروزهو، مانا يه كى زور گه وره شه. جا نهو باوه پدارانه نه مانا به رزو پيروزو گه وره يه يان قازانج كړدبوو، له كاتيكدا هيشتا له سهر زه ويده مابوون.

هه روه ها له كاتيكدا نه مانا قازانج يان ده سگير ببو، كه بهر ناگره كى سته مكاران كه وتبوونو، لاشه كانيان گرپان ده گرت. نيدى نه مانا پيروزهى، كه ناگره كه پاگزو خاوينى كړدو ته وه، سهر كه وتوو بووه. دواى نه وهش له لاي پهره ردگارى خوځيان حسابيكيان بو كراوه، بهو به هه شته پاداشت ده درينه وه، كه جوگه وروباړه كان به ژيړيدا ده روڼ، نه مهش سهر كه وتنيكى گه وره يانه.

چېرۆكى (هاوه لاني چاله گه وره كه) له فهرموده ي پيغه مبهردا ﷺ

پيغه مبهري خوا ﷺ هه نديك شيكارو زانيارى له سهر چېرۆكى (هاوه لاني چاله گه وره كه) خستوته روو تپياندا چهند لايه نيكي به سوودو به هادارى خستوته سهر نهو به شى كه له قورئاندا هاتوو. جا مادام فهرموده كهش به پلهى (صحيح) له پيغه مبهري خواوه ﷺ گيپراوه ته وه، نهوا پتويسته نيمهش وهى گرینو بيليينه وهو، نهو مه سه لانهى، كه ناماژهى بو كراوه بخهينه پال نهوانهى، كه قورئان ناماژهى بو كړدوون. پاشان سه يري هه ردو سهرچاوه راسته كه (قورئان و فهرموده)

بکهینو، له هەردووکیانەوه ئاماژە و ړینمایي یه کان به کۆکراوهیی دهریښن:

ئیمام (مسلم) له (صحيح)ی خزیډاو له (صهیب ی کوری سنان ی پۆمی)یهوه
-خوالی پازی بیت- گپراویتییهوه، که پیغه مبهري خوا ﷺ فرموویهتی:

((لهنیو گه لیك له گهلانی پيش ئیوه دا، پادشایهك هه بووه كه سیحربازنیکی
له بهردهست دابوو و کاتیك سیحربازه که له تهمندا گه ووه بووه، به پادشاهی
گوتوه: ئهوا من گه وهره به سالآچوم، کورپکی نه ووجه وائم بۆ بنیره تا فیری
سیحربازی بکهیم. پادشاش کورپکی نه ووجه وانی بۆ دهنیریت تاکو فیری بکات.

له سهر ړی کورپ نه ووجه وانه که راهیب -زانایه کی ئایینی ئه و سهرده مه -
هه بوو، هه رکاتیك کورپه که به ویدا برۆیشتایه، قسه ی بۆ ده کردو، کورپه کesh گوئی
لی ده گرتو له لای داده نیشت و پئی خوشحال ده بوو.

هه ر که ده چوو بۆ لای سیحربازه که، به لای راهیبه که دا تیده به ړی و لای
داده نیشت، که ده چوو لای سیحربازه که، سیحربازه که لیی ده دا.. کورپه که سکالای
له لای راهیبه که کرد، ئه ویش پنی گوت: ئه گهر له لیپرسینه وهی سیحربازه که
ده ترسایت بلئ که س و کارم له ماله وه دوايان خستم، ئه گهر له لیپرسینه وهی که س و
کاریشت ده ترسایت بلئ سیحربازه که دواي خستم.

نه ووجه وانه که بهم حالته وه مایه وه، تا رۆژیکیان تووشی گیانداریکی درنده ی
گه ووه بوو، که خه لکی ده ترساندو خه لکی له ماله کانیا ن به ند کردبوو، بۆیه له بهر
خۆیه وه گوتی: ئه مپۆ بۆم دهرده که ویت که ئاخۆ سیحربازه که باشتره، یان
راهیبه که؟ بۆ ئه م مه به سته ش به ردیکی هه لگرت و پرووی کرده خوا و گوتی: خوایه
ئه گهر کاروباری راهبه که له کاروباری سیحربازه که له لای تۆ خوشه ویست تره،
ئه و ئه م گیانداره گه وریه بکوژه، تاکو خه لکی بچه سهر کارو گوزه رانیان.. دواي
ئه م نزایه، کورپه که به رده که ی گرته گیانداره که و کوشتی، خه لکیش چوونه سهر
کارو گوزه رانیان.

ئنجاکۆرپه که هاتهوه بۆ لای راهیبه که و ئهم ههوالهی پێگه یاندا. راهیبه کهش پێی گوت: کۆرم: ئهمپڕۆ تۆ له من باشتريت، وهك دهشبینم تۆ له مهسه لهی کاروباری نیمانداریتیتدا زۆر پیشکه وتوویتو، له مه و لاش تووشی تاقیکردنه وه ده بیتو به به لاو ناره حه تی تاقی ده کریتته وه. جا ئه گهر تووشی ئهو تاقیکردنه وه یه بوویت، ئه وا هه والۆ ناویشانی من به کهس نه لیت..

جێی باسه ئهم مندا له، خوا موعجیزه ی چاککردنه وه ی کهسی کویر- که به کویری له دایک بوو بیت - و کهسی به له ک- په له ی سپی سه ر پیت- ی پێ دابووو خه لکیشی له هه موو ده ردیک چاره سه ر ده کرد..

رۆژنیکیان یه کینک له ئه نجومه نی پادشا که کویر بوو، هه والی ئهم کۆرپه ی بیست، بۆیه چه ندين دیاریی زۆری بۆ هی ناو، پێی گوت: هه موو ئه مانه بۆ تۆ، ئه گهر چاکم بکه یته وه.. کۆرپه نه و جه وانه کهش پێی گوت: من هیچ کهسیکم بۆ چاک نا کریتته وه، به لکو خوا چاکي ده کاته وه، جا ئه گهر تۆش باوه ر به خوا بینیت، ئه وا دوعات له لای خوا بۆ ده کهم، خواش چاکت ده کاته وه.. پیاوه کهش باوه ری به خوا هی ناو، خواش چاکي کرده وه.

پیاوه که چوو بۆ لای پادشا و وهك جارن له لای دانیش، پادشا ش لیی پرسى: ئه وه کێ چاوی بۆ گیرایته وه؟ پیاوه که گوتی: خوا ی پهروه ردگارم.. پادشا لیی پرسى: ئایا جگه له من پهروه ردگاری ترت هه یه؟ گوتی: به لێ، پهروه ردگاری من و پهروه ردگاری تۆش هه ر (الله) یه..

پادشا ئهم پیاوه ی به ند کردو به رده وام سزاشی ده دا، هه تا ناچار ی کرد، که ناویشانی کۆرپه نه و جه وانه که ی پێدا، ئنجاکۆرپه که یان بۆ لای پادشا هی ناو، پادشا ش پێی گوت: ئه ی کۆرپه خۆم، سیحربازیی تۆ گه یشتۆته راده یهك، که کویر و گه رپه به له ک چاک ده که یته وه و، ئه وه ده که یته وه و ئه وه ده که یته وه.. کۆرپه کهش به پادشا ی گوت: من هیچ کهسیکم پێ چاک نا کریتته وه، به لکو هه ر خوا چاکي ده کاته وه.

پادشا ئهم كۆرپهشی گرتو بهندی كردو بهردهوام سزاو ئازاری دهدا، ههتا ئهم كۆرپهش ناچار بوو ناوێشانی راهیبهكه‌ی به پاشا گوت.

راهیبهكه‌شیان هیناو پێیان گوت: واز له دینه‌كه‌ت بێنه.. ئه‌ویش سه‌رپێچی له‌و فه‌رمانه‌یان كرد، ئنجا مشاریکیان هیناو، له‌سه‌ر ته‌وقی سه‌ریان داناو سه‌ریان پێ له‌ت كرد، تا هه‌ردوو كه‌رته‌كه‌ی كه‌وته سه‌ر زه‌وی.

دوای ئه‌وه كۆرپه نه‌وجه‌وانه‌کیان هیناو پێی گوترا: له دینه‌كه‌ت پاشگه‌ز ببه‌وه.. ئه‌ویش سه‌رپێچی لێ كردن.

پادشا ئهم كۆرپه‌ی دایه ده‌ست چهند كه‌سیك له یاهه‌رانی و پێی گوتن: بیه‌نه سه‌ر فلا‌ن چیاو، سه‌ری خه‌ن بۆ سه‌ر لوتكه‌كه‌، كاتیك گه‌یشتنه دوا تروپکی چیاكان، هه‌ره‌شه‌ی خستنه خواره‌وی لێ بکه‌ن، جا ئه‌گه‌ر له ئاینه‌كه‌ی پاشگه‌ز بۆه، وازی لێ بێنن، ده‌نا هه‌لێ دێرن بۆ خواره‌وه.

ئه‌وانیش كۆرپه‌کیان بردو گه‌یاندیان سه‌ر چیاكه‌، كۆرپه‌كه‌ نزای له‌لای خوا كردو گوتی: خوايه بپاریزه له‌مانه به‌و ئامرازه‌ی كه‌ خواستی خۆتی له‌سه‌ره. خواش چیاكه‌ی له‌رزاندوه‌و، هه‌موو ئه‌و پیاوانه‌ی پادشا لێوه‌ی كه‌وتنه خواره‌وه و له‌نیوچوون. ئنجا كۆرپه نه‌وجه‌وانه‌كه‌ به‌ ته‌نها هاته‌وه بۆ لای پادشاكه‌و، پادشاش لێی پرسى: هاوه‌له‌كانت چیاان كرد؟ گوتی: خوا ئه‌وانی له‌كۆلم كرده‌وه و پاراستمى..

جاریکی دی پادشا ئهم كۆرپه‌ی دایه‌وه ده‌ست چهند كه‌سیكى ترو پێی گوتن: ئهم جاره ئێوه بیه‌ت و بیه‌نه ئێو كه‌شتیه‌کی بچووكه‌وه و بیه‌یه‌نه ئێوه‌پاستی ده‌ریاكه‌و، هه‌ره‌شه‌ی سه‌رنگوومكردنی لێ بکه‌ن، ئه‌گه‌ر له دینه‌كه‌ی پاشگه‌ز نه‌بێته‌وه، گه‌ر گوێرايه‌لێ نه‌کردن هه‌لێ ده‌نه ئێو ده‌ریاكه‌وه.

ئه‌وانیش بردیان، كۆرپه‌كه‌ لهم شوینه‌شدا نزای كردو گوتی: خوايه بپاریزه له‌مانه به‌و ئامرازه‌ی كه‌ خواستی خۆتی له‌سه‌ره. ئیتر پاپۆره‌كه‌ هاوسه‌نگی تێك چوو و به‌لایه‌كدا لار بۆوه و هه‌موویان خنكانو، خوا كۆرپه‌كه‌ی پزگار كرد.

کورپە که بەپێ هاتەوێ بۆ لای پادشاکەو، ئەویش لێی پرسییەو: هاوڕێکانت چییان کرد؟ گوتی: خودی منی لێیان پاراست..

ئەنجا بە پادشاکە ی گوت: تۆ ناتوانیت من بکوژیت، هەتا فەرمانێکی من ئەنجام نەدەیت.. پادشا گوتی: ئەو فەرمانە چیه؟ گوتی: لەسەر بەرزاییەک خەڵکی کوێکەرەوێ بەقەدی درەختێکدا هەڵم واسەو، تیرێک لە هەگبەکە ی من دەریبنەو بیخە نیو کەوانەکەو، پاشان بلی: (بەناوی خۆی پەرورەدگاری ئەم کورپە)، ئەنجا تیرەکەم تێبگرە. ئەگەر ئەم کارە ئاوا ئەنجام بدەیت، ئەوسا دەتوانیت بکوژیت.

پادشاش خەڵکی بۆ ئەم مەبەستە کوێکردەو، بە قەدی درەختێکدا هەلیواسیو، تیریکیشی لە هەگبە ی کورپەکە بە دەستەوێ گرتو، خستییه نیو کەوانەکەوێ سازێ کرد بۆ هاوێشتن، ئەنجا گوتی: (بەناوی خۆی پەرورەدگاری ئەم کورپەو) و لەدوای وتنی ئەم رێستە یەش تیرەکە ی تێگرتو، بەر لایەکی نیوچەوانی کورپەکە-نیوان چاوی و گۆیچکە ی- کەوت.. کورپەکە دەستی خستە سەر شوێنی تیرەکەو، مرد.

خەڵکیش هاواریان کردو گوتیان: باوەرمان هێنا بە خۆی ئەم کورپە، باوەرمان هێنا بە خۆی ئەم کورپە، باوەرمان هێنا بە خۆی ئەم کورپە.

داروودەستە ی پادشاکە، چوونە لای پادشا و پێیان گوت: ئایا ئەوەت بینی، کە لێی دەترسایت؟ بەخو ئەوەت بەسەرھات، کە لێی دەترسایت، ئەوەتا خەڵکی ئێمانیان بەخو هێناو.

پادشاکە فەرمانیدا لە هەریەکە لە دەروازە ی رێگاکاندا - وادیارە هەر رێگایەک دەروازە یەکی هەبۆ - چال هەلکەنرێت، چالەکانیان هەلکەندو، ئاگریان تێدا کردەو.

ئەنجا پادشا جاریداو گوتی: هەرکەسێک لە دینەکە ی پاشگەز نەبیتهو، هەلێدەنە ناوی. یان پێی گوتراو: بچۆ ناوی.. ئەوانیش فەرمانەکیان جێبەجێ کرد.

تا نۆرە گەیشته سەر ئافرەتێک، کە کوێکی میژدمندالی خۆی لەگەڵدابوو، لەئاست ئاگرەکەو خۆهەڵدان ناویدا لە هەلویستە یەکی کردو بیری لەوێ کردەو، کە

نه چیتته ناو ئاگره کهوه.. به لām کۆره کهی پێی گوت: (دایه، مهترسه و خۆراگر به، چونکه بێگومان تۆ له سه ره ه قیت)^(۱).

ئهم چیرۆکه له شیوه گێڕانه وه کهی (ابن اسحاق) دا

ئیمام (ابن اسحاق) له ژياننامه (سیره) دا شیوه گێڕانه وه یه کی تری له سه ره چیرۆکی (أصحاب الأخدود) دیاری کردوه، که جیاوازی یه کی له گه ل شیوه گێڕانه وه کهی (ئیمام مسلم) دا هه یه که له پێغه مبه ره وه ﷺ گێراویتی یه وه. به لām (ابن اسحاق) به پله ی (مرفوع) له پێغه مبه ره وه ﷺ خۆیه وه نه یه یتا وه، به لکو له (تابعی) یه که وه که (عمدی کۆری کعب القرظی) یه وه ری گرتوه.

(ابن اسحاق) گوتویه تی: (یه زیدی کۆری ابن زیاد) له (عمدی کۆری کعب القرظی) یه وه بۆی گێرامه وه، هه ره ها هه ندیک که س له خه لکی (نه جران) له خه لکانی ئه و پوه بۆیان گێراومه ته وه، که:

خه لکی (نه جران) خه لکیکی شوینکه وته ی شیرک و ها وه ل بۆخوا دانه رو بته رست بوون، له شارۆچکه یه ک له شارۆچکه کانی نزیک (نه جران) دا سیحربازیک هه بوو که مندالانی خه لکی (نه جران) ی فێری سیحر ده کرد.

جا کاتیک (فهمیون) ی راهیب ها ته ئه و شاره، -راهیبه که به م نا وه بۆ من باس نه کرا وه که (وهب بن منبه) به و نا وه دیاری کردوه، به لکو وتیان: پیاویک هات^(۲) - له نیوان (نه جران) و ئه و شارۆچکه یه ی سیحربازه که ی تێدا بو وه، ده واریکی

(۱) صحیح مسلم (۵۳) کتاب الزهد والرقائق (۱۷) باب قصة أصحاب الأخدود. حدیث رقم (۳۰۰۵).

(۲) (ابن اسحاق) له سه ره تا ی چیرۆکه که ی (ابن ثامر) و (أصحاب الأخدود) باسی (فهمیون) ی راهیبی پیاوچاکی کردوه، له گه ل چۆنیه تی ده رجوونی له (شام) وه بۆ (نه جران) و، بانگه وازی بۆ نایینی (عیسی) -سلاوی لییت- له (نه جران) و، خۆتندنی (ابن ثامر) له لای ئه و راهیبه ساله .. ئه م چیرۆکه شی له (وهب بن منبه) ی تایبعی وه رگرتوه .. خوداش هه رخۆی ده زانیته به سه رهاتی (فهمیون) ی راهیب چۆن بو وه ... پروانه (الروض الأنف) ۱: ۱۹۱-۱۹۵.

ههډاوه.. خه لکې (نهجران)يش مندالنه کانيان بؤ لای نهو سيحربازه ناردووه تاکو فيري سيحرو جادوويان بکات.

(ثامر)يش کورپه کهي خوۍ که ناوي (عبدالله الثامر) بووه، له گهل مندالني (نهجران)دا ناردووه. (عبدالله)ش که به لای کابري نيو دهواره کهدا تيپه رپوه، به نوږو خواپه رستي يه کهي سه رسام بووه، بويه له لای دانيشتووه و گوۍ له وته و گفتاري گرتووه، هه تا موسلمان بووه و، له سه رده ستي نهو رپيازي خواپه رستي و خوا به يه ک گرتني په پړه و کړدووه و، ئيدي له سه ر ياساکاني ئيسلام پرسياړي لي کړدووه. هه تا له ئيسلام شاره زا بووه، دواتر ده رباره ي ناوه گه وره که (الإسم الأعظم) پرسياړي لي کړدووه، نهو يش پي نه داوه و ليي شاردو ته وه و، پييشي گوتووه: نه ي کورپي براي خوم، تو نهو باره ت بؤ هه لئاگي ريت و، ده ترسم له وه ي بي هيرو لاواز بيت.

(ثامر)ي باوکی عبدالله گوماني وابوو که کورپه کهي وه کورپاني ديکه هاتوچوۍ لای سيحربازه که ده کات.

(عبدالله)ش کاتيک ده بينيت نهوا هاوړي راهيبه کهي له به خشيني (ناوه گه وره که) پي ر ه زيلي ده کاو ليي ده شاري ته وه و، ترسو نيگه راني له لاوازي (عبدالله) هه يه، په ناي برده بهر نه وه ي کوم ه ليک پيال ه يه ک کوبکاته وه و، پاشان هه موو ناوه کاني خوي که خوۍ ده يزاني له سه ر پيال ه کان نووسي، هه ر ناويک له سه ر پيال ه يه ک، ئنجا که هه مووياني ژمارد، ئاگريکي بؤ کړدنه وه و، پيال ه کاني يه ک يه که فرې ده دا ناو ئاگره که. جا کاتيک گه يشته سه ر ناوه گه وره که و به پيال ه که يه وه فرې دايه ناوي، پيال ه که هه لبه زي يه وه و هاته ده ره وه و هيچ زياني پي نه که وت. (عبدالله) نهو پيال ه يه ي هه لگرت و برديي بؤ لای هاوړي راهيبه کهي و، هه والي نه وه شي پي دا که نهو ناوه گه وره يه ي خوا که نهو ليي شارد بؤ وه، زانيويه تي. راهيبه که ش ليي پرسې: کام ناوه يه؟ نهو يش گوتي: ئاواو ئاوايه. راهيبه که دووباره ليي پرسې: چونت زاني؟ (عبدالله)ش کردار و

تاقىکردنەوەكەى خۆى بۆ گىپرايهو.

ئىتر پراھىبەكە پىى گوت: ئەى كوپى برام.. بەپاستى پىكاوتەو ناوەكەت زانىو.. دە تۆش ئاگات لەخۆت بىتو، لەو پروايەشدا نىم لە خۆتەوە ھەلسوكەوت كەيت.

ئىدى (عبداللەى كوپى شامر) ھەر كاتىك بچوايەتەو بۆ نىو شارى (نەجران) و ھەركەسىكى بە دەردو ئازارىكەو بەديايە پىى دەگوت: ئەى عەبدى خوا، ئايا خوا بەيەك دەناسى و دىيە سەر دىنەكەى من، تا منىش دوغات لەلاى خوا بۆ بكەم، لەو بەلاو ناپرەحتى يە پرگارت كات و چاكت كاتەو؟ ئەو كەسەش بىنگومان پىى دەگوت: بەلئى ئامادەم.. ئنجا باوهرى بەخووش دەھىناو خواى بەيەك دەناسى و موسلمان دەبوو، (عبداللە)ش دوغای بۆ دەکردو، ئەويش چاك دەبوو. بەم پرەنگە تا لە ئەنجامدا ھىچ كەسىكى دەردەدارو نەخۆش لە شارۆچكەى (نەجران)دا نەمايەو بىت بۆ لاى شوينى پىبازەكەى بكەويت.

ھەتا لە ئاكام دا ئەم مەسەلەيە بە پادشای (نەجران) گەيەنراو، ئەويش (عبداللە)ى بانگ كردو پىى گوت: تۆ خەلكى شارۆچكەكەمت لەمن ھەلگەراندۆتەو، سەرپىچىشت لە دىنەكەى خۆم بابو باپىراىم كردوو. لەبەر ئەمە دەبىت بتكەم بە پەندو عىرەت.

(عبداللە)ش گوتى: ناتوانىت ئاوام لئى بكەيت.

پادشاش ئەو كوپەى لەگەل چەند كەسىك ناردە سەر چىايەكى بەرزو لەوئە بەسەردا ھەلدرایە خواریو، كاتىك گەشتە سەر زەوى، ساغو سەلىم بوو ھىچى لئى نەھاتبوو. پاشان لەگەل چەند كەسىكى تردا دەينارد بۆ نىو ئاوى (نەجران) و بۆ دەريايەكى وا كە ھەر شتىكى تئى بكەوتايە لەناو دەچوو نەدەماو، لەوئە ئەو چەند كەسە ئەم كوپەيان فرئ دەدايە نىو گىژاوى دەرياو، كەچى لەولاو لىوھى دەھاتە دەريو ھىچى بەسەر نەھاتبوو.

جا کاتیك (عبدالله) ئاوا پادشاکهی بهزاند، پێی گوت: ئهی پادشا، وهللاهی تو ناتوانیت من بکوژیت ههتا خوا بهیهك نهناسیت و باوه‌ری پێ نههینیت، ده‌بی‌ت باوه‌ر بهو خوایه بی‌یت که من باوه‌رم پێ هیناوه. جا ئه‌گهر ئاوا بکه‌یت، ئه‌وا به‌سه‌رما زال ده‌بی‌ت و ده‌مکوژیت.

پادشاکه‌ش خوای به‌یه‌ك ناسی و هه‌مان شایه‌قمانی (عبدالله ی کورپی شامری) هیناوه، پاشان به‌ دارده‌سته‌که‌ی خو‌ی لی‌یداو زامی‌کی مامناوه‌ندیی کرده ناوچه‌وانی و کوشتی.

پاشان پادشاکه‌ خو‌یشی له‌و جی‌گه‌یه‌دا مرد.

ئنجای خه‌لکی (نه‌جران) هه‌موویان رایان هاته‌ سه‌ر ئاینه‌که‌ی (عبدالله ی کورپی شامری) و باوه‌ریان به‌ خوای په‌روه‌ردگار هینا، (عبدالله)ش له‌سه‌ر ئه‌و رێبازه‌ بوو که (عیسای کورپی مریه‌م) -سلاو‌یان لی‌ بی‌ت- له‌ ئینجیل و حو‌کمی خوا هینابووی.

ئیدی له‌و‌یوه‌ ئه‌و رووداوو کاره‌ساتانه‌ی تریان به‌سه‌ردا هات، که شو‌ینکه‌وتوانی ئاینه‌یان به‌سه‌ریان دا‌هات. که‌واته‌ وادیاره‌ بن‌چینه‌ی ئایینی (نه‌صرانی) له‌ (نه‌جران) له‌مه‌وه‌ بو‌وی‌ت.. والله اعلم.

(ابن اسحاق) ده‌لی‌ت: ئه‌مه‌ گێ‌رانه‌وه‌ی (عه‌مدی کورپی کعب القرظی) و هه‌ندی‌ک که‌سه‌ له‌ خه‌لکی نه‌جران، ده‌رباره‌ی (عبدالله ی کورپی شامری)، خواش هه‌ر خو‌ی له‌مه‌ زاناو ئاگاداره‌.

هه‌روه‌ها له‌ درێژه‌ی ئه‌م به‌سه‌ره‌اتانه‌دا (ابن اسحاق) گو‌توویه‌تی: پاشان (ذو نواس)ی پادشای یه‌مه‌ن به‌ سه‌ربازه‌کانی یه‌وه‌ چووه‌ سه‌ر خه‌لکی (نه‌جران) و بانگی کردوون بۆ سه‌ر ئایینی یه‌هوودی و له‌نی‌وان ئه‌م ئاینه‌و کوشتنیاندا سه‌رپه‌شکی کردوون، ئه‌وانیش کوژرانی خو‌یان به‌باشتر داناوه، وه‌ک له‌وه‌ی ب‌چنه‌ سه‌ر دینی پادشاکه‌.

پادشای یه‌مه‌نیش چالێ‌کی گه‌وره‌ی بۆ هه‌لکه‌ندوونو، هه‌ندی‌کیانی به‌ ئاگره‌که‌ سووتاندووه‌ و کوشتووه‌، هه‌ندی‌کی تریشیانی به‌ شمشیر کوشتووه‌و، لاشه‌کانیانی

شیواندوو. بهم ڕهنگه نزیکه‌ی بیست ههزار کهسی لێ کوشتوون.

ده‌باره‌ی ئهم تاوانه گه‌وره‌یه‌ی (ذو نواس) و سه‌ربازه‌کانیی، خوا ئهو نایه‌تانه‌ی بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی ﷺ ناردۆته‌ خواره‌وه‌:

﴿قِيلَ اصْحَبِ الْأَعْدُوْدَ ۚ﴾ ٤ ﴿النَّارِ ذَاتِ الْاَوْقُوْدِ ۝﴾ ٥ ﴿اِذْ هَرَّ عَلَیْهَا قُعُوْدُ ۖ﴾ ٦ ﴿وَهُمْ عَلٰی مَا يَفْعَلُوْنَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ شٰهِدُوْنَ ۖ﴾ ٧ ﴿وَمَا نَقْمُوْا مِنْهُمْ اِلَّا اَنْ يُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝﴾ ٨ ﴿الْبُرُجِ ۝﴾

(ابن اسحاق) گوتویه: "(عبداللّهی کۆری ابوبکری کۆری محمدی کۆری عه‌مری کۆری حزم) فه‌رمووده‌یه‌کی بۆ گێڕامه‌وه، که ئه‌ویش پێشتر بۆی گێڕاوه‌ته‌وه، که پیاویک له‌ خه‌لکی (نه‌جران) له‌ سه‌رده‌می (عومه‌ری کۆری خه‌تتاب) دا-خوا لێی پازی بیّت- که‌لاهیه‌ک له‌ که‌لاهه‌کانی (نه‌جران) ی بۆ هه‌ندیک پێداویستی خۆی هه‌لده‌که‌ندو، له‌ گه‌رمه‌ی کاری هه‌لکه‌ندنیدا ته‌رمی (عبداللّهی کۆری شامر) بیان دۆزیه‌وه، که له‌ویدا نیژرابطوو له‌ حاله‌تی دانیشندا بسوو، ده‌ستیشی خه‌ستبووه‌ سه‌ر شوینیکی لێدراوی سه‌ری، ده‌ستی به‌و شوینه‌ لێدراوه‌ی سه‌ریه‌وه‌ گرتبوو، جا کاتی که‌ ده‌ستیان له‌و شوینه‌ لابرد خوینی لێ ده‌رژا، که ده‌ستیشی ده‌خرايه‌وه‌ سه‌ری و به‌رده‌درا، یه‌کسه‌ر ده‌ستی ده‌خه‌سته‌وه‌ سه‌ر خۆینه‌که‌ و پرایده‌گرت، له‌ ده‌ستیشی نه‌نگوستیله‌یه‌ک هه‌بوو لێ نووسرابوو (په‌روه‌ردگارم الله‌ یه‌ / ربه‌ی الله‌). ئهم هه‌وا له‌ به‌ نامه‌یه‌ک نی‌ررا بۆ (عمر کۆری خه‌تتاب) و مه‌سه‌له‌که‌یان پێ پراگه‌یاندا. (عمر) یش-خوا لێی پازی بیّت- له‌ نامه‌یه‌که‌دا وه‌لامی دانه‌وه‌و بۆی نووسین که‌ له‌ سه‌ر هه‌مان حاله‌تی خۆی بیهێلنه‌وه‌و ئهو خۆ له‌ی کاتی ناشته‌که‌ی به‌سه‌ردا بکه‌نه‌وه‌. ئه‌وانیش ئهم فه‌رمانه‌یان جێ به‌جێ کردوه‌" (١).

(١) بڕوانه (روض‌ الأنف لسه‌هلی) بتحقیق عبدالرحمن الوکیل (١: ١٩٦-٢١٧).. هه‌روه‌ها بڕوانه (لێکه‌انه‌وه‌ی سه‌هلی- بۆ هه‌ندیک له‌م وته‌ دیاریکراوه‌ی -ابن اسحاق- و شیکاری (عبدالرحمن الوکیل) یش له‌سه‌ر ئه‌وه‌ له‌ هه‌مان کتێبدا.

سه رنجیک له سه ر شیوه گیرانه وه که ی (ابن اسحاق)

وهك تییینی ده کریت، (ابن اسحاق) له هیئانی چیرۆکی (عبدالله ی کور ی شامر) و نه سرانییه کانی نه جراندا شه م چیرۆکه ی له پیغه مبه ری خواوه وَعَلَيْهِ السَّلَام و له یه کیك له هاوه له به رپژه کانییه وه نه گیراوه ته وه، به لکو به پله ی (موقوف) له (حمدی کور ی کعب القرظی) یه وه- که تابعی یه کی به رپژه- و، تهویش له هه ندیک خه لکی (نه جران) وه گیراویتییه وه.

جا سه ره پای شه وهش که وایان داناوه سوورته ی (البروج) ده رباره ی (عبدالله ی کور ی شامر) و برایی ی له قوربان یانی چاله گه وره که و چیرۆکی (اصحاب الاخدود) هاتبیته خواره وه، به لام ئیمه وا نالین و جینگیری ناکه یین.. به لکو ئیمه پشت به و فهرمووده راست (صحیح) ه ده به ستین که هه ردوو ئیمام (مسلم و ترمذی) له (صوه به یی رومی) یه وه و تهویش له پیغه مبه ری خواوه وَعَلَيْهِ السَّلَام گیراویانه ته وه و که تییدا هه ندیک ورده کاری و زانیاری زیاتر له سه ر چیرۆکی (اصحاب الاخدود) هه یه و، به لام ناوه کانی شه و که سانه ی نیو چیرۆکه که و، کات و شوینی رووداوه کانی شی به دیار نه خستوه. به لام له شیوه گیرانه وه که ی (ابن اسحاق) دا دان به روودان و واقعییه تییدا نانین، شه مهش له بهر شه وه ی له و سه رچاوه متمانه پیکراو و جینگیراوانه دا نه هاتوه که له پیغه مبه ری خواوه وَعَلَيْهِ السَّلَام خراونه ته روو، چه نده ها جاری تریش روونمان کردۆته وه که بئگومان چیرۆکه کانی پیشینان و هه والو به سه رهاتی سه رده مه کانی را بردوو ته نها له ده قی رووشنی قورئانه وه یان له فهرمووده ی راستی پیغه مبه ره وه وَعَلَيْهِ السَّلَام وهرده گرین.

له بهر شه وه به راشکاوی دان نانین به واقعییه تی و باری راستی رووداوه کانی نیو شیوه گیرانه وه که ی (ابن اسحاق) له سه ر (عبدالله ی کور ی شامر) و شه وانی دی، هه روه ها دان به وهش دانانین که شه و که سانه ی وهك (عبدالله) و شه وانی دی له باوه ردارانی (نه جران) که سانی باس کراوی نیو ئایه ته کانی سوورته ی (بروج) بن. له

هه مان کاتیشدا بهوپهڕی دلتیایی و (یهقین)هوه نکوولتی لهو گێڕانهوهیهی (ابن اسحاق) ناکهین، چونکه نکوولتی لێکردنیشی وهك (دان پسانان و جیگیرکردن) پیویستی به چهند بهلگهیهکی پوون و ئاشکرای یه کلاکه رهوهیه. ئیمهش ئهم بهلگانه مان نیه تاكو حوکمی یه کجاره کیی به سهردا بدهین. له بهر ئهوه ههلوێستی ساغو سهلیم ئهوهیه بێدهنگ بین له ئاستیدا (به بێ نکوولتی لێکردنی و، به بێ جیگیرکردنی و دان پیدانانیشتی). ئیدی، نه حوکمی بۆ دهدهین و، نه حوکمیشی له سهر دهدهین. به دلتیاییهوه دان بهودا نانیین، که (عبداللهی کورپی شامر) کورپه میردمنداله بانگهوازکاره شههیده که بیته، ههروهها نکوولیشی لێناکهین، که بهراستی ههر خۆی ئهو کهسه ئاماژه بۆکراوهی نیو فرموده که ی پیغه مبهری خوا ﷺ بیته.

چهند چالێکی گهوره بوون، نهك یهك چالێ گهوره

زۆر کهس له زانایان و میژوونوسان لهو برهوهیهان، که چیرۆکی (خاوهنانی چاله گهوره که/ أصحاب الاخدود) تابهت نیه به گهلیکی دیاری کراوهوه، بههیچ تاکه سهردهم و تاکه ناوچه و جیگایه کیشهوه په یوهست نیه. بهلکو ئهم چیرۆکه چهندهها جاری دی دووباره و چهندهها بۆتهوه، ههر کهسیک باوهڕی به خوا هیناییت و گهله که ی نازاریان داییت و چالایان بۆ ههلهکه ندییت و تییان فری داییت، له چوارچێوهی چیرۆکه که دایه و گرتویتی یه خۆی.

لهم بارهیهوه (جوبهیری کورپی نوفهیر) گوتویهتی: "ئهو چالانهی ههلهکه ندراون بۆ باوهرداران له میژووی رابردودا، سێ چالۆ له سێ ولاتدا بوون:

چالێ یه کهم/ له یه مهن ههلهکه ندراره له سهردهمی حوکمرانیی (توبه ع)دا.

چالێ دووه/ له قوسته تینییه ههلهکه ندراره له سهردهمی حوکمرانیی قوسته نتین و هیلایهی دایکیدا، کاتی که پروپاگهندهی به نه سرائی بوونیان بۆ خویان ده کرد،

كه چى (قوسته نټين) نه سرانييه كانى له ټايينى (مه سيح) و خوا به يه كه دانان هه لگيراپيه وه، واى راگه ياند گوايه (عيسا) كورې خوايه، چاليكيشى هه لكه ند بو ټهو نه سرانييانه ي كه له سهر ټايينى خوا به يه كه ناسين مابونه وه. چالى سىيەم/ له بابل له عىراقدا و له سهرده مى حوكمرايى (بهخت نه سر) دا كه بتيكى دروست كرده وو فهرمانى دابو و به وهى ده بيت كړنووشى بو ببهن. باورداريكيش به ناوى (دانيال) و دوو هاوړيى خوښى، ټاماده نه بوون كه ټهو فرمانه ي پادشاهى (بابل) به جى بيئن. ټهوش ټاگريكى له ناو چاليكى گه وړه دا بو كړنده وه هه لى دانه نيوى، به لام خوا ټاگره كه ي ساردو سه لامهت كړدوه له سهريان.

(سوددى) يش گوتوويه تى: چاله كان له ميژووى رابردودا سيان بوون: (چاليك له شامو چاليك له عىراقو چاليك له يه مهن)"^(۱).

هه وړه ها (مقاتل) يش گوتوويه تى: "چاله گه وړه هه لكه ندراره كان له ميژوودا سيان بوون: چاليكيان له نهجران له ولاتى يه مهن بووه، چاليكى تريان له شامو چالى سىيەميش له ولاتى فارس بووه، كه ټيماندارانيان ټيدا به ټاگر سووتاندووه. جا ټهو چاله يان كه له شام بووه، (ټهنتانيوزى رومى) هه ليكه ندووه. ټهو چاله ش كه له ولاتى فارسدا بووه (بهخت نه سر) هه ليكه ندووه، ټهو چاله ي تريس كه له خاكى عه رهدا بووه (يوسف ذو نواس) هه ليكه ندووه. به لام ټهو دوو چاله ي، كه له هه ردو ولاتى فارسو شامدا بوون، خوا له قورناندا ټماژه ي بو نه كرده وو، به لكو تنه ها به چهند ټايه تيك له قورناندا ټماژه ي بو چاله گه وړه كه ي نهجران كړدوه"^(۲).

ټيمه ش هيچ قسه وباسيك له سهر و ته كانى ټهو زانايانه نالين، تنه ها ټهو ده ليين كه بيگومان خوا خوى ده زانيت كه كام چاله يان بووه؟!

(۱) البداية والنهاية-ابن كثير/ ۲: ۱۳۱-۱۳۲.

(۲) الروض الأنف ۱: ۲۱۷ حاشية الوكيل.

چەند سەرنجىك لە سەر گىڤرانه وەكەى ئىمام مسلم لە چېرۆكەكەدا:

پېشتەر لە سەرەتای ئەم چېرۆكەدا ئەو فەرموودەيەمان دیاری کرد، كە ئىمام موسلم لە (سوهەيبى پۆمى) و ئەويش لە پېغەمبەرى خواوە ﷺ لەبارەى چېرۆكى (اصحاب الاخدود) وەه گىڤراویانەتەو. جا وادیاره لەم فەرموودەيەشدا، چەندەها رېنمایى و ئاماژەو پەندەبنو، دەشیئت چەندین وانەو ئامۆزگارى سوودبەخشیان لیو بەدەست بهیتریت. لەم ڕوووەو کتیبىكى مامۆستا (روفاعى سرور) بە ناونیشانی (اصحاب الاخدود) لەبەردەستم دابوو، كە چەندین سەرنج و هەلۆیستەو تیروانىنى لە ئاست ئەو فەرموودەيەدا پیشان داو، پاشان گەلیك پەندو ئامۆزگارى و هیماو دەلالەتى جوانى لى دەرھیناوە. منیش لیڤەدا گرنگترینی ئەو پەندو ئامۆزگارى و وانەو دەرھاویژراوانەى نۆو کتیبەكەى بە كورتى دیاریى دەكەم:

۱- لە سەرەتای فەرموودەكەدا دەفەرمویت: "لە زەمانى پېش ئیوودا پادشایەك هەبوو.."، ئەمەش دیاریکردنى دەسپىكى چېرۆكەكەو، ئاماژەيەكیشە بۆ سەردەمە میژوویى یەكەى، تیبینى ئەوێش دەكەین، كە بیگومان پېغەمبەر ﷺ سوور بوو لەسەر دەرەخستنى ناوەكانو، ناوی ئەو گەلەى نەهیناوەو ناوی ئەو ناوچەيەشى نەبردوو و ڕووداوەكەى تیا دا بوو، هەر وەها ناوی ئەو سەدەو چاخەشى نەهیناوە، كە ئەو گەلە تیایدا ژیاو. ئەمەش داوامان لى دەكات بۆ ئەوێ پابەند بین بە شیوازی پېغەمبەر وە ﷺ لە مەسەلەى باسکردنى چېرۆكەكانى گەلانى پېشینو، لىكۆلینەوێ هەوالو ڕووداوەكانیان.

۲- لە داڤىنى ناوەكانى كەسانو سەردەم ناوچەى چېرۆكەكەدا، حىكمەتییكى تر هەیه، ئەوێش دەر بازکردنى چېرۆكەكەيە لە كۆت و پێوەندى میژوو تاكو لە هەموو قۆناغەكانى تری میژوودا دیارو بەرقەرار بێت. چونكە ئەگەرچى تەنها لە یەك سەردەمى ڕابردووشدا ئەم چېرۆك و بەسەرھاتە ڕووى داڤیت، بەلام بە هەموو ئەو دەرس و پەندو ئامۆزگاریانەيەو بە شێوێكەى گەرمو گورو وەك

چیرۆکی کارێگهرو تاقیکردنهوهیهکی زیندوو تا کاتی هاتنی قیامهت، ده‌می‌نێتوه.

۳- وشه‌ی (له‌پیش ئیوه‌دا / قبلکم) له‌ رسته‌ی (کان فیمن قبلکم) به‌ستنه‌وه‌ی رابردوو به‌ ئیستاه، چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ردوو مه‌سه‌له‌ی شه‌هیدانی (اصحاب‌الاحدود) و واقعیی هاوه‌ڵه‌ به‌ ده‌سه‌لاته‌کانی له‌ مه‌ککه‌ی پێکه‌وه به‌ستۆته‌وه، چونکه‌ هاوه‌ڵان له‌ مه‌ککه‌دا به‌رده‌وامی و درێژه‌پێدانیه‌کی راست و دروستی ئه‌و بانگه‌وازه‌ن، که شه‌هیدانی چاڵه‌ گه‌وره‌که‌ له‌ پێناویدا خۆیان به‌خت کرد.

۴- باسی بوونی پادشایه‌ک له‌ سه‌ره‌تای چیرۆکه‌دا (کان ملک فیمن کان قبلکم) ئاماژه‌یه‌که‌ بۆ ر‌واله‌تی دوژمنانی بانگه‌وازی خوا له‌ گشت سه‌رده‌م و شوێنێکدا، که ئه‌وانیش که‌سانی ده‌ست ر‌ویشتوو و لووتبه‌رز و خاوه‌نانی ده‌سه‌لات و پله‌ویانه‌ن.

هه‌روه‌ها ئاماژه‌یه‌کی تێدایه‌ بۆ سرووشتی بانگه‌وازه‌که‌ و پێویستی ر‌وبه‌ر‌ووبوونه‌وه له‌ سه‌ره‌تاوه له‌ نێوان بانگه‌وازه‌که‌ و کاربه‌ده‌سته‌ کافره‌کان و ده‌سه‌لاته‌ سته‌مکاره‌که‌یاندا.

۵- هه‌ر له‌ فهرمووده‌که‌دا (ئه‌م پادشایه‌ سیحربازنکی هه‌بوو/ وکان له‌ ساحر) دیاری کردنی په‌یوه‌ست بوونی نێوان پادشاکه‌ و سیحربازه‌که‌یه، یان -ر‌وونتر ب‌لێن- په‌یوه‌ندی توندوتوڵی نێوان ر‌ژیمه‌ جاهیلییه‌ ب‌باوه‌ڕه‌کان و، سیحرباز و جادوگره‌کانه‌. بێگومان سته‌مکاران پشت به‌ سیحربازانیش ده‌به‌ست تا کووه‌هم و ئه‌فسانه‌ له‌ نێو گه‌له‌کانیاندا بلاوبه‌که‌نه‌وه‌و، ملکه‌چکردنیشیان مسۆگه‌ر ب‌که‌ن بۆ خۆیان. چونکه‌ گه‌ر وانه‌بی‌ت، ئه‌وا گه‌لان ب‌یرده‌ که‌نه‌وه‌و، ب‌یرکردنه‌وه‌و هوشیاربوونه‌وه‌و ر‌ۆشن‌بیریشیان هۆکاری ر‌زگاربوونیان ده‌بی‌ت و، ده‌ره‌نجامی له‌ناوچوونی ر‌ژیمه‌ کافره‌کانیش ده‌بی‌ت. هه‌ر ب‌ۆیه‌ش سیحربازان ده‌ستده‌که‌ن به‌ کاری زینده‌به‌چال‌کردنی فیکرو ب‌یرکردنه‌وه‌و س‌رینه‌وه‌ی ئاستی هوشیاری خه‌ڵکی.

٦- کاتیک سیحربازه که گهواره بووه و چۆته ته مه نه وه، ئاماژهی بۆ پادشاکه کردووه، که کورپکی میردمندالی بۆ دهستنیشان کات تاکو فیّری سیحربازی بکات، له مه شدا ده ده که ویت که داروده ستهی حاکمه کافره کان سوورن له سه ر له سه ر مانه وهی بارودوخ وهك خۆی تا هه ر ئاوا به رده وام بیّت. هه روه ها له و داواکارییهی سیحربازه که دا ئاماژه به ك ههیه بۆ هه زه رکردنی خۆی له به رده وامیی کارو فه رمان و په یامه گهنده له که ی له دوا ی خۆی، نه خاسه ئه و گه وریه و به سالا چووه و، کاتی مردنیشی نزیک بۆ ته وه و، له و پاشاوه ییه ته مه نی دا کار ده کات بۆ به جی هیشتنی کاره که ی و به میرات دانانی ئه و پیشه یه بۆ کهسانی تری دوا ی خۆی-.

٧- له داواکاری سیحربازه که دا، به پادشای گوتووه: (کورپکی میردمندالم بۆ بنیره تاکو فیّری سیحرو جادووی بکه م) ئاماژه یه کی دی هه یه بۆ نه خشه کی شانی سته مکارانی جاهیل و، بۆ فروفیل و پیلانگی پانیان له سه ر تیکدانی خه لکی و، به رده وامیی سیستمی جاهیلی و، گۆشکردنی نه وه کانی داهاتو له سه ر بنه ماکانی جاهیلیه ت و، له سه ر گومرایی و بی باوه ری و سیحری جاهیلیه ت.. داواکردنی کورپکی میردمندال (غلام) یش به لگه یه که له سه ر هه لباردنی مندالان و بچکۆ له کان به مه به ستهی تیکدان و له پێ لادانیان و، سپرنه وهی حه ق له ناخی دلایان و فیه ته یاندا و، شیواندنی ئه و فیه ته یان به و کفه و سیحرو گومراییهی، که فیّریان ده که ن.

٨- پادشاکه ش کورپکی مندالی ئاوا ی بۆ ناردووه، تاکو فیّری سیحری بکات (فبعث إلیه غلاماً لیعلمه). که واته ئیستا کورپه که له نیو مهینه تی و فیه ته وه تا قی کرد نه وه دایه و، خه ریکه بشیوینریت و بفه وتینریت. کهسانی جاهیل و نه فام ئاوا له مندالان و نه و جه وانان ده که ن، وهك چۆن (نوح) -سلاوی لی بیّت- ده رباره یان گو تی: ﴿رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَی الْأَرْضِ مِنَ الْكُفْرِ بَنَ دِیَارًا﴾ (٦٦) إِنَّكَ إِن

نَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٧٧﴾ نوح ﴿٧٧﴾. واته: خوايه
هیچ كهسیك كه له كافرانو دانیشتووی خانه و مالیكه له سهر زهویدا مه هیله و
له نوابان ببه، چونكه نه گهر بیانیهیلییه وه نه وا بهنده چاكه كانه گومراده كه نو،
خۆشیان ته نهها كهسانی به دكارو بی باوه پریان لی ده بیته.

٩- خوا له پرینگادا، راهیبیک بو کورپه نهوجه وانه كه بهیده ست ده كات (فكان في
طريقه إذا سلك راهب)، قهدهری خواش بو کورپه كه وابوو، كه به راهیبه كه
بگات، له مه شدا دهرده كه ویت، كه ههر قهدهرو خواستی خوا به جی ده گات و،
سته مكارانیش له نه خشه و پلانه كانیاندا شكست دینن. بیگومان پادشاو
سیحربازه كهش ویستوو یانه نه و کورپه میردمنداله تیك بدهنو، فیری سیحری
بكهن، خواش ویستوو یه تی نه م دوانه شكست بینن له و كاره دا، كه هه ولی بو
دهدهن، ههروهك ویتسووشیه تی نه منداله بیته باوه پرداریکی بانگه وازكار بو
رێبازی خواو، پاشان بیته شه هیدیکیش له پیناوی خوا دا. هیچ شتیکیش به بی
ویستی خوا ناییت.

١٠- بوونی راهیب له و کۆمه لگه جاهیلییه و له كه شه گران و دهرده دره دا،
ئاماره یه كه بو نه وهی، كه زۆر جار له نێو خه لکیدا كهسانی باوه پردارو پیاو چاك و
به نه مهك هیه، ته نه نهت نه گهر كه م و بی ده سه لات، یان چه و ساوه ش بن.

١١- کورپه نهوجه وانه كه له لای راهیبه كه دانیشتوو و قسه كانی بیستوو و پییشی
خۆش حال و سه رسام بووه. له مه شدا ئاماره یه كه هیه بو لی پادیتنی خیر لی و
بۆی، ههروه ها ئاماره شه بو چاکیی ره فتارو هه لئس و كه وتی راهیبه كه له
بانگه وازیدا بو رێبازی خواو، له شیرینی گوتارو ئاخاوتنیدا. ئاماره یه كه
تریشی تیدایه له سه ر چاکیی به ده مه وه هاتن و ئاماده یی کورپه نهوجه وانه كه و،
پاکیی فیتره تی و پالاوته یی ناخ و دهروونی كه هیچ كه سیك له پادشاكه و له
سیحربازه كهش نه یان توانی ئاكارى بشیوینن و له پری راست لایدهن.

۱۲- کورپه نهوجه وانه که وای لئ هاتبوو، که له دوو سهرچاوهی لیک جوداو دژ به یه کهوه دوو جوړه زانیاری پېچه وانه یه کیدی وهرده گرت، له لایه کهوه به نامه ی تاینو حقهی راسته قینه ی له راهیبه که وهرده گرت، له لایه کی تریشه وه ده بویه وانه کانی سیحرو گومرایی له لای سیحربازه کی پادشا بخوینیت. به لام به چاکی دهیزانی، که کام زانیاریسه وهربرگرت و هه لېژیریت. نه وه بوو ته نها وته کانی راهیبه کی به دل وهرده گرت و په سندی ده کرد، چونکه هه قو راستی بوون، به لام به هیچ شیوه یه که وته کانی کابرای سیحربازی په سند نه ده کردو پېشینان قایل نه ده بوو، به لکو ته نها به ناچاری گوئی لئ ده گرتو، به ناچاریش به دیداری ده گیشته، وته کانیشی له هوش و دلیدا هه لنه ده گرت، به لکو به خیرایی گوئی لیان ده گرت.

۱۳- کورپه نهوجه وانه که هه رکاتیک بچویه بو لای سیحربازه که، سوور بوو له سهر نه وهی، که سهره تا بو لای راهیبه که بچیت، له مه شدا به لگه یه کی دی هیه له سهر په روشیی نه و کورپه، بو وهرگرنتی تویشوویه کی باوه داریانه ی وها له و راهیبه وه، که بتوانیت له بهرده م سیحربازه که و سیحره کهیدا خوی پی بگرت.

۱۴- سیحربازه که هه رکاتیک کورپه که دواکه و تابه - لئی دها، له مه شدا ناماژه و به لگه یه کی دی هیه له سهر توندوتیژی و دلپه قیی که سانی جاهیل له دژی مندا لانو، له سهر به کارهی نانی لیدان و نه شکه بجه دانی جه سته یی به رامبه ریان. هه روه ها له و لیدانه ی سیحربازه که بو مندا له که، ناماژه یه کی تر هیه له سهر پروودانی به لا و مهینه تی و تاقیکردنه وه بو کورپه که، که نه مهش دووچاری هه رکه سینکی تری نیماندار بووه و ده بیت کاتیک به ریځگی خوادا ده روات.

۱۵- کورپه میړد مندا له که سکالای خوی له ده ست نه و سزایه به راهیبه که گیاندووه، چونکه راهیبه که ماموستاو په روه ردیارو پیگه یه نه ریه تی. مروقی بانگه وازکاریش هه میسه داوی ناموژگاری له په روه ردیاره کی ده کاتو، داوی

چاره سهركردنی گهسته كانیشی له سهركرده كهی ده كات. سكالای ئەم كۆپهش به مه بهستی خسته نه پرووی بڕوبه هانه و پاشگه زبونهوه لهو رینگایه نه بووه، به لكو به مه بهستی چاره سهری ئەو تهنگزه و گهسته بووه، كه بۆته به به بهستی له سهرك رینگای و ته گه رهش ده خاته سهرك بهرده وامیی و جیگیری یه كهی.

١٦- كاتیك راهیبه كهش گویی له سكالای كۆپه كه گرتووه، چاره سهرو پئی و شوینی بۆ داناو، چونكه ئەم راهیبه پهروه رديارو سهركردهیه، بۆیه ده بیته هه موو سهركردهیه كه بهم پهنگه له ئاست گهسته كانی سهركازاندا پهفتار بكن.

١٧- چاره سهری راهیبه كهش بۆ كیشهی كۆپه مێرد مندا له كه شهوه بوو كه پئی پێدا درۆ له گه ل سیحربازه كافره كه دا بكاتو، پئی بلیته: دواكه وتم له بهر شهوهی كه سوكارم دوايان خستم، شهمش تاكو له لیانی سیحربازه كه رزگاری بیته، ههروه ها شه گه كه سوكاریشی له هوی دواكه وتن و درهنگ گه پانه وهی بۆ ماله وه لپی بهرسن، بلیته: سیحربازه كهی دواي خستم.. شهمش بۆ شهوهی له لیانی شهوانیش رزگاری بیته.

ئهم درۆ كردهش ته نها بۆ ده ربا زبونی بووه لهو مهینه تیایانه و بۆ تیپه پاندنی فیتنه و ناشوب. هه ره له بهر شهمش له بهر پیویستی و زه روره ته- راهیبه كه پئی پێدا، كه درۆ بكات. شهمش بۆ هه لال كردهنی درۆ نیه، چونكه له بنه رته دا هه رامه و پئی لی گیراوه، به لام بۆ كاتی زۆر پیویست پئی پێدراوه. وهك زانراویشه له ئایینی ئیمه دا له سێ حالته دا درۆ پئی پێدراوه:

(١) له كاری ناشته وایی نیوان دوو كه سی ناكو كا.

(٢) له ستایش كردهنی پیاو بۆ جوانی ژنه كهی .

(٣) له به ره و رووبونه وهی كافراندا به مه بهستی پاراستنی رازو نهیینی موسلمانان.

دیاره ئهم حالهتانه دهقاودهق ناخهینه رێزو هاوشیوهی رێگه دانێ راهیبه که به کورپه نهوجهوانه که، چونکه ئهو له سه ره هه مان شه رعی ئیمه نه بووه، به لکو شه ریه تیکی تایبه ت به خۆی هه بووه، ئیدی بۆچی شه ریه تیکی وه ک ئه وهی خۆمانی به سه ردا پیاده بکه یین، که خوا ئهو ئه رکه ی نه خسته بیته ئه ستۆی و، که پیشتر له زه مانێ ئه ودا نه کراوه به شه رع و یاسا.؟

١٨- خوا به لگه و نیشانه یه کی تری پیشانی کورپه نهوجهوانه که دابوو، ئه ویش ئهو گیانداره گه وره یه بوو، که خه لکه که ی به ند کردبوو، ئه وه بوو کورپه که نزای له لای خوا کرد، له سه ره ئه وهی ئه گه ر راهیبه که له لای خوا خۆشه وسته ره وه ک له سیحربازه که، با بتوانیت ئهو گیانداره بکوژیت، ئیدی کورپه که به ردیکی گرتیه گیانداره که و -به فه رمانی خوا- کوشتی و، خه لکیش رزگاریان بوو و چوونه رێی خۆیان.

ئهو وته یه شی، که گوته بوو: (ئه مپڕۆ ده زانم که سیحربازه که، یان راهیبه که کامیان باشترن)، ئاماژه ده کات بۆ بێ ئارامی و دلنیانه بوونی له و دۆخه دا، که له یه ک کاتدا زانیاریی دژ به یه کی له سیحربازه که و راهیبه که وه رده گرت، ئاماژه شه بۆ په رۆشی و هه زکردنی له کۆتایی هینانی ئهو دووفاقی (ازدواجی) یه ته نگه تاوا ره دا، که زۆر ماندووی کردبوو، ته نگی پێ هه لچنی بوو.

هه روه ها له و وته یه دا ئاماژه یه کیش هه یه، کاریگه ربوونی کورپه که به راهیبه که و، هه لبژاردنی رێبازه که ی و وه رگرتنی ئایینه که ی، ئه مه ش نه ک له به ره ئه وهی گوایه چه ند زانیارییه کی تیۆری و فیکری و رۆشنیری بن، به لکو له به ره ئه وهی چه ند راستیه کی واقعیی ژیان و، چه ند به ها و بیروباوه رپکی راسته قینه بوو.

ئهم کورپه ده یوانی له یه ک وه ختا (ئاین) و (سیحر) ه که ش به بێ نیگه رانی و خۆ شپه رزه کردن له هه ردووکیان وه ربگریت و، به بێ تیفکرین و گوی پێ دان، وته ی راهیبه که ش و سیحربازه که ش بیستیت، چونکه گوی گرتنی رواله تی و بێ باکیی

دایدهپرێ له سه‌رسام بوون و بایه‌خ پێدان، ئیدی (ئاین) و (سیحر)یش، ته‌نها وه‌ك چه‌ند قسه‌یه‌ك له‌لای ده‌مانه‌وه. به‌لام وادیاره‌ ئهم كۆره‌ زیره‌كه، ئاوا ره‌فتاری نه‌كردوه، چونكه‌ ئهو دینه‌ی، كه‌ له‌ راهیبه‌كه‌وه‌ وه‌یده‌گرت، شتیکی تری لێ ده‌خواست، نه‌ك بێ‌باکی و گوێ‌پێ‌نه‌دان.

١٩- نزای كۆره‌كه‌ كه‌ تیایدا گوتبووی: (خوایه‌ ئه‌گه‌ر كاروباری ئهم راهیبه‌ت له‌لا باشترو خۆشه‌ویسته‌ره‌ وه‌ك له‌ كاروباری سیحربازه‌كه‌، ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌ بكۆژه‌..)، ئهم نزایه‌شی مانای ئه‌وه‌ نیه‌، كه‌ راهیبه‌كه‌ و سیحربازه‌كه‌ -له‌ دیدو بۆچونی ئهم كۆره‌دا- وه‌ك یه‌كنو، ده‌یه‌وێت له‌ یه‌كێکیان دُنیا بی‌ت، وه‌ك هه‌ندێك كه‌س ئاوا‌ی لێ‌تی‌ده‌گن. به‌لكو نزاكه‌ی بۆ ئه‌وه‌بووه‌، كه‌ دُنیا‌یی‌ت له‌ كاروباری راهیبه‌كه‌ و ئایینه‌كه‌ی له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی واقیعدا، ئه‌مه‌ش دوا‌ی ئه‌وه‌ی، كه‌ پێشتر به‌ یه‌قینی فیه‌رت و بیروه‌و‌ش و تیروانین به‌و راستیه‌ گه‌یشته‌بوو.

به‌لگه‌یه‌کی تر له‌سه‌ر قه‌ناعه‌ت هێنانی كۆره‌كه‌ به‌ كاری راهیبه‌كه‌ و په‌سندكردنی ئه‌وكاره‌ی، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ نزاكه‌ی به‌ وشه‌ی (اللهم/ خوایه‌) ده‌ست پێ‌ كردوه‌، نزاكردنه‌كه‌ی له‌لای خوابه‌و شیوازه‌ی، كه‌ له‌ راهیبه‌كه‌وه‌ فی‌ری بووه‌، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر باوه‌رداری‌تی و ئیمان هێنانی به‌ خوا.

٢٠- وجودی ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌ش، كه‌ پێ‌ی له‌ خه‌لكی گرتوه‌، وه‌ك به‌واری‌کی تاقیكردنه‌وه‌ و هه‌له‌سه‌نگاندن، پاشان گه‌یشتن به‌ یه‌قین و دُنیا‌یی، مژده‌ی خێرو كاری‌کی چاك بووه‌.

چونكه‌ بوونی ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌ و پێ‌گرتنی له‌ خه‌لكی، هاوشیوه‌ی ئهو پادشا سته‌مكاره‌یه‌، كه‌ خه‌لكی بۆ خۆی كۆیله‌ ده‌كات و ده‌یه‌وێت له‌جیاتیی خوا بیه‌رستو، له‌ ئایینی خواش دووریان ده‌خاته‌وه‌.

جا كه‌ كۆره‌كه‌ ئهم گیانداره‌ درنده‌یه‌ی به‌ به‌ردێك كوشتوه‌، ئاماژه‌یه‌ كه‌ ئهم كۆره‌ خه‌لك له‌و پادشا سته‌مكاره‌ رزگار ده‌كات، پێ‌ی راستی خوايان پیشان

دەداتو، بەرەو بەهەشتیان دەبات.

۲۱- ھەروەھا کاتىك ئەم كۆرە گياندارەكەى كروەتە سەرەتايەك بۆ رزگارکردنى خەلکى، ئاماژەيە بۆ دەستپىکردنى بانگەوازی خەلکى و خزمەت کردنیان و دەستەبەرکردنى خىرو چاکە بۆيانو، لابردنى ئازارو مەترسى لەسەریان. بەم پىيەش لەپىي ئەو پېشىننازە کردەيى و ئەو خزمەتە کۆمەلایەتى يەو، خۆی و بانگەوازەكەى بە خەلکى ناساندوو. لەمەشدا ژيانىك بۆ بانگەوازەكەو سەرەتايەكیش بۆ پەسندکردنى بانگەوازەكە لەلایەن خەلکى يەو، ھەيە.

۲۲- کاتىك كۆرە نەوجەوانەكە، گياندارە درندەكەى كوشتوو، گەراوەتەو بۆ لای راهیبەكەو ھەوالەكەى پى گەياندوو، ئەویش زۆر دلشاد بوو، پىشى گوتوو: (كۆر، ئەمپۆ تۆ لەمن چاکتریت).

ئەم وتەى (كۆرەكەم) بە كۆرەكە رادەگەيەنیت. كە لەخۆى چاکترە، كە ئەمەش وتەى خۆشویستى و سۆز پىدانە، بەلگەيەكە لەسەر پەيوەندیەكى تۆكەى رۆحى لە نىوانیانداو، بەلگەشە لەسەر رەزامەندیی راهیبەكە لە دەروونەو لەوکاتەى ئەمەى پى رادەگەيەنیت.

۲۳- راهیبەكە کاتىك كۆرەكەى لەخۆى بەچاکتر داناو ھەوالى ئەمەشى پى راگەياندوو، دەلالەت دەكاتە سەر لیپران و دلسۆزى بۆ خواو، زوھدو خۆنەویستى لە دنیاو، خۆ پەندانیشى لە ھەرشتىك، كە نەفس خوازیاریەتى.

۲۴- چاکتربوونی كۆرە نەوجەوانەكە لە راهیبەكە، لە کاتىكدا قوتابى ئەو، لەکاتىكدا راهیبەكە چەندان سال لەبوارى باوەرپەینان و دینداریدا لەپیش ئەویشەو، چەندین سالى دوورودریژى لە رىگای خوادا بریو، بەلگەيە لەسەر ئەو چاکى و پایەدارى لە بانگەوازدا بە پىودانگى ئەو تەمەنە نیە، كە موسلمان تییدا دەژی، بەلكو بەرادەى ئیماندارى و خۆپاریزى و دلسۆزى و خۆ ساغ کردنەو و یەكلابوونەو.

٢٥- راهیبه که ئهو ههوالهش به کۆرپه نهوجهوانه که ده دات که له مه و دوا تووشی به لا و نارهحه تی و تاقیکردنه وه ده بیئت، له مه شدا ئه وه به کۆرپه که -و به ئیمهش- ده ناسینیت که ڕینگای بانگه وازکاری یه و، مه شخه ل و سیمای تایبه قه ندیی یه کانیه تی و، تییدا راستیه کی یه کلاکراوه و، سوننه تیکی راسته وانهی هه میشه بیشمان پیشان ده دات که بیگومان به لا و نارهحه تی -وه کو تاقیکردنه وه یه که له سه ر ڕینگاکه- سوننه ت و ڕیسای بانگه وازه کانه و، بانگه وازکارانیش هه ر ده بیئت تووشی ئهو ڕووداو و کاره ساتانه بین که خوا به خواست و قه ده ری خۆی بۆی داناو.

جا کاتی که راهیبه که ئهم ههواله به کۆرپه نهوجهوانه ئیمانداره که له سه ره تای قۆناغه ئاشکراکی بانگه وازه وه ڕاده گه یه نیئت، بۆ ئه وه یه تا کو خۆی ڕابه یینیت له سه ر ئهو ڕووداوانه ی، که به ره و ڕوویان ده بیته وه و، خۆیان بۆ ئاماده و ساز کات و، تویشه به ره که شی به تویشه و ی -ئارام گرتن و خۆپاریزی و خۆپاگری- پڕ بکات.

ئهو ی له سه ر شانی سه رکرده و په ره ردیار و بانگه وازکارانیشه، ئه وه یه ده بیئت ڕینگای بانگه واز و مه شخه ل و سیماکانی ئهم ڕینگایه به شوین که وتوانیان بناسین و، ئهو کاره شیان بۆ ڕوون بکه نه وه که به دیی دینن و، ئهو سه ره نجامه شیان بۆ مه زنده که ن که له بواری ڕاپه راندنی کاروباری بانگه وازه که دا چاوه ڕێیان ده کات، تا کو شوین که وتانیا ن له سه ر چاوه ڕۆشنی و به رچاوه ڕوونی هه نگا و بنین و، خۆیان ڕینگ خن بۆ به ره و ڕووبوونه وه ی مه ترسییه کان.

٢٦- راهیبه که داوای له کۆرپه نهوجهوانه که کردوه که کاری ئهو ئاشکرا نه کات و راستیی له سه ر نه لیت و ئاماژه ی بۆ نه کات. له مه شدا به کاره ینانی ڕیسای (نه ینگیری) له په یکه ری (ڕیکخستنی بانگه وازکاری) پیویست بووه. نه ینگیری ڕیکخراوه یی، بانگه وازیش له ڕووی کاروباری ڕیکخستن و

سهركردايه تيدا، مهسه لهيه كي گرنكو جێ بایه خ بۆ بانگهواز كردن له ههه
سهردهمو و لاوت و ناوچهيه كدا بێت.

ئهم دياردهی نهينگيريهه له ژيانى زۆربهی زاناو بانگهوازكاره پيشينهكاندا
رهنگى داوهتهوه، وهك له ههنديك ديمهه و لايهنى چيرۆكهكانيان له قورئاندا
ئامارهى بۆكاروه. ديارترينى ئهم نهينگيريهه له چيرۆكى موسادايه-سلوى
لێ بێت- كه له سوورتهى (قصص)دايه، ههروهها له سوورتهى (غافر)يش دايه،
كه پياويكى باوهردار- كه باوهرهكهى شاردهبۆه- لهبهردهم فيعههوندا بهرگريى له
(موسا) دهكرد^(١). له ژياننامهى پيغهمبيرهه ﷺ دا به تاييهتيش له قوناغى
بانگهوازی نيو (مهكهه)ياندا (شيوازی نهينگيريهه) شيوازیكى بهدى كراوه
ئامانجدارو خوازارو بووهو له زۆربهی ژيانى هاوهلان و ههلسوكهوت و
كاروبارياندا پهپهه كراوه. ديارترين نمونهه لهم بارهيهوه چيرۆكى موسلمان
بوونى (ابو ذرى غفاري)يه- خوا لێ رازی بێت-، ههروهها كوچى پيغهمبهرى
خواش ﷺ بۆ مهدينه.

٢٧- دواى ئهوهى ميڤرمندا له كه ناسراوه، مهسه لهكهى له نيو خهلكيدا
بلاوبۆتهوه، دهستى كردوه به بانگهواز له نيوياندا، ئهههه گواستهوهى
قوناغهكهيه له نهينگيريهه بۆ ئاشكراكردنى بانگهوازو گهياندنى پهيام.

٢٨- كوره ميڤرمندا له كه بوايى چاك و مهيدانيى كاريگهريى بۆ خونااندنى
به خهلكى و، بۆ ناساندنى بانگهوازو ئاينهكeshى پييان، ههلبژارد، ئهههه
بواي خزمهتكرديان و گهياندنى خيرو چاكه بوو پييان و، لابردنى ئازارو
مهترسيش له سهريان. ئهوهبوو مرقى كويرو گهرو بهلهكى چاك دهكردهوه،
ههههه جوهر نهخوشيهكى چاك دهكردهوه.

(١) له بهرگى يه كه مى ئهم كتیبهه (چیرۆکی پیشینهكان له قورئاندا) بهدریژیی باسی ئهه شيوازی
نهينگيريهه مان له ههردوو چيرۆكهكهه كردوه.

ئەم كۆرە لەو مەيدانەدا لىھاتوو بوو، لەو بوارەشدا سەرکەوتوو بوو، چونكە بەو ھۆيەو ھەيەتەى خەلکىش خۆشيان دەويەت، ئەو دىنەشيان ھەر خۆش دەويەت، كە پىيان دەگەيەنەت، ئەو خۆي پەرورەدگارەيشيان خۆش دەويەت، كە چاكيان دەكاتەو ھەو شىفایان دەدات.

پىويستە بانگەوازكارانى تریش، ئەم دەرسە لە شىوازی بانگەوازکاری كۆرە مێردمنداڵە كە فێربىن.

۲۹- ئەم كۆرە كاتىك چارەسەرى دەردو نەخۆشەكانى خەلکى كۆرەو ھەو، كۆرە گەرە بەلەكى بە فەرمانى خوا چاك كۆرەتەو، بەبئەو ھەو فێرى ياساكانى چارەسەر و بنەما پزىشكەكان بوويەت، بە ریزو كەرامەتەك دادەنرەت، كە لە خۆي پاك و بىخەوشەو پى بەخشاو، ئەمەش لەو ریزو كەرامەتانەى ئەولياو دۆستانى خوايە، كە خوا بەھۆيەو ریزيان لى دەنرەت.

بىگومان شىفاو چاك كۆرەنەو- بە رێگەدان و بە خواستى خوا- يە، بەلام ھەلسو كەوتى كۆرە مێردمنداڵەكە، تەنھا ھۆكارىكى ماددىانەى رۆالەتەى مەروى بوو بۆ بەدىنى ھىنانى توانا و قەدەرى خۆي گەرە.

۳۰- ئەو رۆداو ھەش، كە لەنێوان كۆرەكەو ھاوئىشەى پادشادا بوو، كە كۆرە بوو ھاتوو بۆ لای، تا چارەسەرى بكات، بە وانەيەك بۆ بانگەوازكاران دادەنرەت لە كارى پەيوەندى بەستەيان لەگەل خەلکەدا. ئەو بوو ھاوئىشەكەى ديوەخانەى پادشا، چەندىن ديارى زۆر ھەمەچەشنەى بۆ كۆرەكە ھىناو پى گوت: ئەمانە ھەموو بۆ تۆ، گەر بتوانىت چاك بکەیتەو. بەلام كۆرە مێردمنداڵەكە، تەنھا خۆي بۆ خوا يەكلا كۆرەو تەنھا خۆي بۆ كارى بانگەواز تەرخان كۆرەو، ئەو ھەموو ديارى زۆر ھەمەرەنگانەى ھاوئىشەكەى پادشاى رەت كۆرەو.

که واته پېوېسته مروځى بانگه وازکار خوى بو ئايينه کهى و په روه ردگارى و بانگه وازه کهى يه کلا بکاته ووهو، داواى هيچ شتيک له خه لکى نه کاتو، هيچ شتيکيشيان لى وهر نه گريټ، هه روه ها نايټ له سهر ئه و بانگه وازهى، هيچ کړى يه کيان لى داوا بکاتو، ئه رکى هيچ مال و سامان و که ره سه يه کيشيان نه خاته سهر ئه گهر ئه وان شتيکيان پېشکه ش ده کرد، به لکو ده بټ گهر شتيکيشيان پى دابو هه لى ره تکر د نه وهى بدات و بيان داته وه. تاكو په يوه ندى و ئاشنايه تىي له گه لئاندا پاك و بېگه رد بټ و هه روا بټ ته وه و هيچ گه رد يکى ماددى و دنيايى تى نه که وټ. چونکه هه ر ئه وه چاکره بو به ده ست هيئانى سوزو خو شه ويستىي خه لکى و، په سند کردنى بانگه وازه که. چونکه نه ويستنى ئه و مادده و که ره ستانه ي، که له ده ستى خه لکى دان، هويه که بو ئه وهى که خه لکى مروځى زاهيدو دنيانه ويستيان خوش بوټ.

۳۱- وه لامى کوره ميړد منداله که ش، که به هاو نشينه خاوه ن ديارى يه کهى پادشاي گوتوه: (من خوم که س چاک ناکه مه وه، به لکو ئه وه خوايه که شيفا ده دات و خه لکى چاک ده کاته وه).

له م و ته وه لامداره يدا خوا به هاو نشينه که ده ناسيټ و عه قیده و ئيمانداري تىي به شيويه کى زور وون و ئاشکرا بو ديارى ده کات. هه روه ها ده ست ده کات به بانگ کردنى به شيوازي کى بنچينه يى و هه ره گرنگ- که شيوازي خسته رپوى عه قیده و ئيمانداري تيه.

۳۲- کوره ميړد منداله که داواى له هاو نشينه راپوژکاره کهى پادشا کردوه، که ئه گهر به ته ماى چاک بوونه وه يه با ئيمان به خوا بټ، وه ک پى گوتوه: (نه گهر باوه ر به خوا بټ نه و له لای خوا نرات بو ده که م، خواش چاکت ده کاته وه و چاوه کانت بو ده گيرټ ته وه) ..

کۆره که لێره دا - ئاتاجی هاوئشینیه که به چاک بوونهوه - دهقۆزێتهوه تاكو باسی ئیماندارێتیى بۆ بکات، یان راستر بلێن ههول دهات نزیکی کاتهوه له خوا و پێویستییه کهى به خوا ئاراسته کردنى دلاو فیتره تیشی بۆ لای خوا، دهقۆزێتهوه. چونکه مرۆڤ له حالهتی پهنا بۆخوا بردن و ئاتاجیدا، زیاتر له خواوه نزیك دهبیتهوه.

۳۳- هاوئشینیه کهى پادشا به دههم بانگهوازی کۆره کهوه چووهو، باوهپری به خوا هیناوهو، خواش به نژای کۆره که چاکى کردۆتهوهو چاوهکانى بۆ گهپاندۆتهوه. ئهمهش بهلگهیه که لهسهه نهوهی، که بینگومان باوهپرو ئیمان له قولایى دلهکانى خهڵکیدا مهلاس دراوهو، سروشت و فیتره تیشیان ههمیشه پرووی له خوایه. بهلام بێ باوهپری کهسانیک و سهپینجی و گوناوهکانیان نهو فیتره ته پاکهى بۆ داپۆشیون و بهرى دلى گرتوون. جا کاتیك که سیکیان چاوی دهکهوێت به بانگهوازی کارێکی کارامه و کاریگهرى وا که شیوازیکی راست و دروست و بهجێى ههبیّت، دلى بێدار دهبیتهوهو فیتره تیشی دهکهوێتهوه گهپرو پروو دهکاتهوه خوا. بینگومان جیاوازییهکی گهوره ههیه له نیوان ههلوێستی راهیبه که له بهرامبهه کۆره میردمنداله کهو ههلوێستی کۆره که له بهرامبهه هاوئشینى پادشاکه دا.. چونکه ئیمه زانیان، که راهیبه که خوازیاری نهپینگیریى بووهو، بۆ ئهم خواستهش کۆره میردمنداله کهى بهوه پاسپاردووه، که له کاتی تهنگانه و نارهحهتی و تووشبونی ئازار و ئهشکهنجیدا ناوی نهو نهبات و کاروباری دهرنه خات. بهلام کۆره که ئهم داوا و پاسپاردیهی له هاوئشینى پادشاکه نهخواستووهو پێی نهگوتووه: له کاتی تهنگانه دا باسی من نهکهیت و پهردهم لهسهه ههله دهیتهوه.

جا ئایا جیاوازی نیوان ئهم دوو ههلوێسته چی بێت؟

جیاوازییه که له قۆناغه دایه، که بانگه‌وازه که پسی گه‌یشتهوه. له کاتی کدا راهیبه که ئهو راسپاردهیهی به کورپه می‌ردمنداڵه که داوه، که ناوی نه‌هینیت، له کاتدا بانگه‌واز نه‌ین بووه، له‌به‌ر ئهمه‌ش راهیبه که سوور بووه له‌سه‌ر ده‌رنه‌خستنی بانگه‌وازو کاروباری خۆی.

به‌لام له کاتی کدا کورپه می‌ردمنداڵه که چاره‌سه‌ری چاوی هاو‌نشینه‌کی پادشا ده‌کات، له کاتدا بانگه‌وازه که ئاشکرا بووه، چونکه کورپه که بانگه‌وازه‌کی بۆ قۆناغ کاری ئاشکراو جمو جۆولێ ئاشکرا گواستۆته‌وه.

ئه‌وه‌بوو تیماری خه‌لکی له هه‌موو ده‌ردی ک ده‌کرد، هه‌موو خه‌لکی هه‌ر هه‌مووی.

ئیدی له‌نیۆ خه‌لکیدا ناسراو، هیچ ئاتاجیکیشی تیدا نه‌ما‌بوو که به‌کار‌بای هاو‌نشینی پادشا بلیت که ئاشکرای نه‌کات.

له قۆناغی یه‌که‌مدا، که نه‌ینی بووه، ته‌نها په‌یوه‌ندییه‌کی تایبه‌تی نیوان دوو تاکه که‌س، کورپه می‌ردمنداڵه‌که‌و راهیبه‌که‌ بووه. به‌لام له قۆناغی دووه‌مدا په‌یوه‌ندییه‌که گشتی و ئاشکرا بووه له‌نیوان کورپه‌که‌و هه‌موو خه‌لکیدا، ئهمه‌ش له‌ پێی په‌یوه‌ندیی کردنی پێ‌یانه‌وه‌و چاره‌سه‌ری و تیماری بۆیان.

له‌لایه‌کی تروه‌ راهیبه‌که له قۆناغی یه‌که‌مدا خوازیاری کاری نه‌ینی بووه‌و، نه‌چۆته‌ نیۆ بوا‌ری کاری ئاشکراوه، به‌لام کورپه نه‌وجه‌وانه‌که به‌ ئاشکرا جمو‌جۆولێ کردووه‌و، به‌م جمو‌جۆوله‌ش کاری له خه‌لکی کردووه‌و، دلی ئه‌وانی به‌لای خۆیدا راکێش‌اوه‌و پشت‌گیریی ئه‌وانیشی بۆ خۆی ده‌سته‌به‌ر کردووه‌.

جمو‌جۆول له قۆناغی یه‌که‌مدا له‌ بوا‌ریکی هیجگار ته‌سک و سنووردارو که‌م دا‌بووه‌و، وه‌ک ده‌رده‌که‌ویته‌ ته‌نها له‌وه‌دا به‌ند بووه، که کورپه نه‌وجه‌وانه‌که به‌ راهیبه‌که گه‌یشته‌وه‌و، یه‌ک‌تریان ناسیوه‌و بانگه‌وازی لی وه‌رگرتووه. به‌لام ئهم جمو‌جۆوله، له قۆناغی دووه‌مدا ئاشکراو گشتی و جه‌ماوه‌ریانه‌ بووه.

له بهر هم جیاوازیانمی نیوان همدوو قوناغه که، وا گونجاوه که راهیبه که نهو کورپه بهوه راسپیږتیت که له کاتی تنگانه و کهوتنه بهر سزاو نازاردا راستی له سر نهو نه لیت و ناشکرای نه کات. هممه له کاتیکدا کورپه میړدمنداله که هم راسپارده یی به هاوونشیننه که ی پادشا نه داوه و، به لکو وه که نهو وایه که راسپارده ی پیچه وانه ی نهو ی پی دایت و داواشی لی کردیت که له لای خه لکی ناوی بیت و ناشکرای بکات.

۳۴- هاوونشیننه که ی دیوه خانی پادشا، چوته وه بو لای پادشا و چاوی بو گهراوه ته وه. به لکو به وپه ری عزیزه ت و بویری و سهر به رزی و نازایه تی یه وه بو لای پادشا گهراوه ته وه، ته نانه ت له هه موو نه وانه ش گرنگ تر به نیمانه وه بو لای گهراوه ته وه و، وه کو جارانی پیشوو له لای دانیشته وه.

پادشاه سهری سورماوه کاتیک دیویه تی که چاوانی بو گهراوه ته وه، بویه لی پرسیوه: (نهری کی چاوه کانی بو گهراوندیته وه)؟ نهویش گوتویه تی: (خوا ی په روه ردگارم). پادشا لی پرسیوه: (تایا جگه له من په روه ردگاری ترت هه یه)؟ هاوونشیننه که شی که چاوی چاک بوته وه و باوه رپی به خوا هیناوه، له وه لامدا پیی گوتوه: (په روه ردگاری من و په روه ردگاری توش —الله— یه).

بینگومان هم پیاوه له نهرکی هاوونشیننه تی یه وه بو پادشا —که هاوړازو نه پنگرو عابیدی و ملکه چی به رده سته بووه— گهراوه بو باوه رداریک به خوا بانگه واز کاریک بو ری خوا.

بو گه یانندی بانگه وازه که شی دلږه قترین و سته مکارترین پیوا ی هه لېژاردووه، نهویش نهو پادشایه یه تی که ئیددیعا ی په روه ردگاریتی بو خوی ده کات و داوا له خه لکی ده کات له جیاتی خوا پیهرستن. هاوونشیننه که شی نه می هه لېژاردووه بو بانگ کردنی بو ری خوا گه یانندی ری راستی خوا پیی و، ناشکرا کردنی هم بانگه وازه له لای.

بۆ یهكهم جاریش وتهیهکی زۆر سه‌رسوڤه‌ین ده‌دات به گوتیدا، كه له ناخه‌وه به توندیی ده‌یله‌رزینیت، پێی ده‌لێت: (په‌روه‌ردگاری من و په‌روه‌ردگاری تۆش، -الله-یه).

له‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ی هاو‌نشینه‌ چاو ڤۆشنه‌ باوه‌ ڤداره‌ كه‌دا بو‌یری و ئازایه‌تی و ڤاشكاوی و سه‌ربه‌رزى و سووربوون له‌سه‌ر وته‌ی ڤوون و بانگه‌وازو گه‌ياندن، به‌دی ده‌كریت.

۳۶- هاو‌نشینه‌ چاو ڤۆشنه‌كه‌ی پادشا، وه‌ك هه‌ر بانگه‌وازكارێكی تری ڤێی خوا، ترووشی به‌لا‌و نا‌ڤه‌حه‌تی له‌ دوژمنانی‌هه‌ بووه‌، نه‌وه‌بوو پادشاكه‌ سزایه‌كی ترسناك و تۆقینه‌ریدا‌و، به‌لام له‌سه‌ر دینه‌كه‌ی خۆی جیگیر و دامه‌زرا‌و بوو.

به‌راستی هه‌لۆیستی ئه‌م هاو‌نشینه‌ ئیمانداره‌ی پادشا، هاوشیوه‌ی هه‌لۆیستی ئه‌و سیه‌ربازانه‌ی فیرعه‌ونه‌، كه‌ پێشتر به‌كرێگه‌ی‌راوی فیرعه‌ون و كاسه‌لیسی بوون‌و، دواتر -له‌ڤێ موساوه‌- ئیمانیان به‌خوا‌ی په‌روه‌ردگاری جیهانیان هێنا‌و، دلێان ڤر بوو له‌ ئیمان‌و، بوونه‌ چهند بانگه‌وازیكی گه‌یه‌نه‌رو، به‌وه‌ڤی ئارامی و خۆڤاگرایی و دلێایی‌یه‌وه‌، ڤووبه‌ڤووی سزا و نه‌شكه‌نجه‌ی فیرعه‌ون بوونه‌وه‌.

۳۷- دوا‌ی ئه‌وه‌ی پادشا به‌ كاروباری بنچینه‌یی كۆڤه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌ی زانیوه‌، پێی گوتوه‌: (كۆڤه‌كه‌م...)، به‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ ده‌ی‌دوینیت، كه‌ ڤواله‌ته‌كه‌ی سۆزو خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی‌یه‌، به‌لام له‌راستیدا هه‌مووی فروفیل و پیلان و چاوبه‌سته‌كیه‌، وه‌ك ئه‌وه‌ وایه‌، كه‌ له‌ ڤێی فیریودان و هه‌لنانیسه‌وه‌ ئاماژه‌ بۆ تایبه‌تمه‌ندیه‌كانی لێك نزیكیی بكات‌و، ملکه‌چی كات بۆ خۆی‌و، به‌لێنی ئاینده‌یه‌كی گه‌ش و ژیانیک‌ی ڤر له‌ خۆشی و ڤا‌بواردنی بۆ چاوه‌ڤئ بكات.

به‌راستی جیا‌وازیه‌ك‌ی گه‌وره‌ هه‌یه‌ له‌نیوان ئه‌و وشه‌ی ڤر نازی باوكایه‌تی و ناسکی و میه‌ره‌بانیه‌ی، كه‌ پێشتر ڤاهیبه‌كه‌ به‌ كۆڤه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌ی گوتبوو (كۆڤم)، هه‌روه‌ها له‌نیوان ئه‌و وشه‌ ڤر له‌ فروفیل و پیلانگێڤانه‌یه‌ی، كه‌ له‌ ده‌می پادشاكه‌شه‌وه‌ ده‌رچووه‌ و پێی گوتوه‌ (كۆڤم) ..

راسته، كه پیتەکانی ئەم وشەیه له هەردوو حالەتەكەدا هەر هەمان پیتەو وشەكەش هەر ئەو وشەیهیه. بەلام جیاوازیی له ئامانجی بگۆو دەرپرەكەى دایەو لهو حالەتەش دایە، كه تیايدا دەیدركیئیت.

۳۸- گەندەلێی پادشاو فرۆفیلێ مەكربازانەى لەو وتەیهیدا ڕەنگ دەداتەو كه به كۆرە میڕدمنداڵەكە دەلیت: (بەراستی سىحربازى تۆ گەیشتۆتە ڕادەیهك كه دەتوانیت كۆیرو بەلەك چاك بكەیتەو و ئەو بكەیت و ئەو بكەیت...) .

پادشا بەم شیۆهیه هەول دەدات كارامەى كۆرەكەو سەرکەوتنى لەو كارانەدا بداتە پال خۆى، كاروبارەكانیشى بەو سىحرو جادوگەرییه لێك بداتەو كه له سىحربازەكەى پادشاوه وەرگرتووه. ئەمەش شیواندنێ ڕاستییەكانەو هەلگیرانەوێ مەسەلەكانە له خەلكى، لێكدانەوێ حەقە بە ناحەق، تاكو ڕاستى له خەلكى بشاریتەو.

۳۹- كۆرە نەوجەوانەكە له ڕووبەر و ڕووبونەوێ پادشادا كاراو لیھاتوو دەبیّت، بەرەستى فریودانەكەى تێدەپەرێئیت، بەیارمەتى و كۆمەكى خوا بەسەریا بالا دەست دەبیّت.

بە باوەرى پتەوو جورئەت و سەربەرزى و خۆراگرییهو لهبەردەم پادشادا دەووستیّت و پێى دەلیت: (من هیچ كەسیك چاك ناکەمەو، بەلكو خوا چاکیان دەكاتەو).

بێگومان هیچ كەسیك توانای ڕووبەر و ڕووبونەوێ زۆردارە خو بەزل زانو ملهوپرەكانى نیه تەنها كەلەپیاوانو شیرەكوپرانى بانگەوازكارى خاوەن باوەرى پۆلایین نەبیّت.

۴۰- پاشان كۆرە نەوجەوانەكە به قوناغیكى تری ترسناكدا تێدەپەرپیت، ئەوێه پادشا دەیگریت و سزای دەدات، بەردەوام سزاو ئازارى دەدات، كۆرەكەش زیاتر لەسەر دینەكەى جیگیر دەبیّت، بەلام ناتوانیّت لەسەر ئەو خۆى ڕاگریّت كه

پازو نهیینی مامۆستاکی دهرنهخات، بۆیه به ناچاری و دواى فشارىكى زۆر پازو نهیینی ئهوىش دهردهخات و ئاشكرای دهكات.

كوپه بانگهوازكاره كه له مه دا گازاندهى لى ناكريت و، به گونا بهارىش دانانريت، به لام ئهوانه نهیینی ريكخستن و، لهوانه به بهردهم چهوساندنهوى درندانه و ئهشكه نهجى تۆقینهردا به نهیینی نه می نیتتهوه.

زۆر جارى وا هه به كه له مه يدانه كانى ئهشكه نهجى دان و كو نجى زیندان و ژووره تاكه كه سییه كاندا و به چه ندین هۆ ئامرازی ئازاردانى هه مه چه شن، چه ندین بانگهوازكارى راستگۆ وابه ستهى حه قیان ناچار كردهوه، كه نهیینییه كانى ريكخستن بدرکینیت. دياره ئهوانه به زۆر ناچارى و، هه ندیک جار له حالتهى بى هۆشى (لا ارادى) دا رازه كانیان ئاشكرا كردهوه.

بیگومان سته مكاران هینده ئامرازی تازهى ئهشكه نهجى دانى تۆقینه رانه داده هینن، كهوا له بانگهوازكارى سزادراو ده كه ن هۆش و عه قل و ئیدراك و خواستى خۆى له ده ست بدات و، پازو نهیینییه كانیشى له خانهى بى هۆشى (لاوعى) و بى هه ستهى (لا شعورى) یه وه له ده ست ده رچیت و، ته نها زمانى كار بكات و، ئیدى واى لى بیته له خۆیه وه له ئه نجامى و رپنه پى كرده وه له كاتى كدا ده رزیى بى هۆش كردن یان خه و لیخستنى لیدراوه، هه موو شتیک بدرکینیت.

ئهم مه سه له یه ش وا له بانگهوازكاران ده كات، كه پێویسته كه متر به لای پازو نهیینییه كانى ريكخست دا بجن و، هینده ش به دواى ئه و مه سه له و پازو نهیینییه ريكخراوه یی یانهى بانگهوازا نه چن كه په یه وندى ئه و تۆیان به وان هه نى یه . ههروه ها ئه و نه ده ش له هه والۆ زانیاریى بریانی تریان له نیۆ ريكخستندا نه كۆلنه وه، جا ئه گه ر زیندانى کران و ئهشكه نهجى دران و كه و تنه حالتهى قسه ی سه یرو سه مه ره و (هه له ق و مه له ق) كردن، سته مكاران هه یج زانیاری و هه والیکیان له عه قلى شارا وه ی ئهوانه ده ست ناکه ویت.

پېيۆستە سەرکردايەتیی بەرپرسيار لە کارى پێکخراوەبەش، بۆ ئەو بارودۆخ و
 ھالەتە پروانیت کە بانگەوازکار تیايدا ھەرچى لای بوو درکاندوبەتیی و ھەندیک
 نەيتیى بانگەوازیی پێکخستەنە کەى بۆ ستەمکاران ئاشکرا کردو، بۆیە ناییت
 ھەموان بەیەك شیۆ ھەلسەنگینیت، یەك مامەلەى سەرزەنشت یان چاوپۆشین
 یان پاکانە بۆکردنیان لەگەڵدا بکات. بەلکو بەپێى ھالەتیی ئەو پۆژگارەو، بارى
 دەروونیى بانگەوازکارە کە لەبەر دەم ستەمکارەکان داو، شیۆازو چۆنیەتیی
 درکاندنئى ئەوئى لە دڵیدا بوو، بەپێى ڕادەى ئەو زانیاری و ھەوالانەى پێى
 گەیانندوون، ھوكمى ئیدانە و سزادان، یان چاوپۆشى و لیبوردنیان بۆ دەربکات.

٤١- پادشاكە سزای ھاوئشینە کەى خۆى، ڕاھیبە کەشى داو، سووربوو لەسەر
 ھەلگێرپانەو ھەشیان لە دینە کەیان. چونکە لە دین ھەلگێرپانەو ھەیان، وەك
 لەناو بردنئى بانگەوازە کەیە. بەلام کورشتنئى ئەو دوانە، ژیان بەخشینە بە
 بانگەوازە کە. لەبەر ئەمە ئەو پېششیاى (پاشگەزبوونەو لە دین) ی خستە
 بەردەمیان، کاتیک ئەوان نكوولییان کردو پاشگەزەبوونەو، ئیدى پاشاش
 ھەردووکیانى کوشت بە لەتکردنیان بە مشار.

کوشتنیان بە مشار بەلگەىە لەسەر بوونى رقیكى زۆر لە دلى پادشادا لەدژى
 بانگەوازە کەو ئاینە کە، ھەروەك بەلگەشە لەسەر جەنگى تۆلەستاندنئى پەر لە
 کینە، کە دوژمنان لە دلى بانگەوازکاران بەرپای دەکەن، بەلگەشە لەسەر
 بەکارھێنانئى چەندین ئامرازى دێندانەى نامرۆیی و ناماقوول لەو جەنگەیاندا.

ھەروەك لە پەنابردنئى پادشاكە بۆ شیۆازى كوشتن بەلگەىە کى دى ھەیە لەسەر
 ئەوئى، کە بېگومان کافران تەنھا ئەو شیۆازە دەزانن لە ڕووبەر و بوونەوئى
 ھەق و شۆپنکەوتوانى ھەقداو، ھەر بۆیەش ئەوان شیۆازى گفتوگۆ و ئاخاوتن و
 قەناعت پێھێنان و بېرورا گۆرپینەو (مناظرە) ڕەت دەکەنەو.

جیگێر بوونى ھاوئشینە کەو ڕاھیبە کەش لەسەر ئاینە کەیانو، ھەلبژاردنئى
 (شەھیدبوون) لەجیاتى (ھەلگەرانەو لەدین)، بەلگەىە لەسەر ڕەگ داکوتانى

باوهر له دهروونيانداو، لهسهر خورگرييانو سهر به رزييانو خواستنی په همتی خواو ره زامه ندیی خوا يو ځویان.

٤٢- پادشاکه، ئەو کۆرپە نەوجەوانەیی بە سەرکردەیی عەمەلی و کاری بانگەوازه‌که دادەنا، هەر بۆیەش سوور بوو لەسەر هەلگەپاندنەوه‌یی و، لەخێشتە بردنی و، نەکوشتنی. چونکە گەر کۆرپەکه واز لە دینەکه‌ی بێنیّت، ئەوا دەبێتە هۆی لەناوبردنی بانگەوازه‌که‌ی.

پاشان ییگو مان کوشتنی ئەو کۆرە، هەراوھوریا و فیتنە یەکی گەورە ی لەنیۆ خەلکیدا دەنایەو، لەبەر ئەو ی کۆرە کە لەنیۆ ئەواندا ناسرابوو بەناوبانگ بوو لە ناوچە کەداو، لە لاشیان خۆشەویست بوو بەھۆی ئەو ی خزمەتی دەکردن.

٤٣- سووربونی پادشاکه له سەر نه کوشتنی میرد مندا له که له ودا دهرده که ویت که له بهرته وهی پیشت له ناوردنی دوو که سی وهک راهیب و هاونشین هه کی پیشان داوه، تا کو ئه م کوپهش لاواز ببیت، یان بترسیت و پاشگهز ببیت هوه، پاشان له گه ل کۆمه لێک له سه ربا زانی خۆیدا نارد ویتیی بو سهر شاخیک، تا له وپوه به ریده نه وه، یان له گه ل کۆمه لێکی تر دا بو نپو دهریای نارد وه، تا کو بیخن کینن و سه رن گومی که ن. خۆ پادشاکه له جیاتی ئه م دوو جوړه کوشتنه، دهیشیتوانی له شی کوپه که به مشار وهک دوو هاوړیکه ی پيشووی، له ت له ت کات و بهر ته وه.

٤٤- وادیاره پادشا له گرتنه بهری ئه و ئامرازهی تردا، بو کوشتنی کوره میردمنداله که، مبهستیکی تری هه بووه، بهوهش ویستویه تی دهرفه تیکی بیر کردنه وهی بو بره خسی نیستن، تا له و دهرفه ته دا تووشی دوودلی و پارایی بییتو، پاشان واز له و دینه بینیت، که له سه ره ته.

ئەمەش ھەمووی لەو ماوە دوورو درێژە ی پێگادا، واتە چ لە پێگایدا بۆ سەر چیاکە، بان بۆ دەریاکە.

٤٥- کوره که باوهری به خوی پوره دگاری هیئابوو، متمانهی بیی هه بوو،

پشتی پێ بهستبوو کاروباری خۆشی پێ سپاردبوو هەر تەنها له خواش داوای
 پزگاربوون و دەرپازبوونی دەکرد، وەك له دووعای کاتی سەرچیاکەدا پرووی کردە
 خوا، له کاتی نێو پراستی دەرپاکەشدا هەمان دووعای لای خوا کرد و گوتی:
 (خوا به بپارێزه له مانه بهو ئامرازه‌ی، که خواستی خۆتی له سهره.)

بێگومان لهو دوو حاله‌ته‌ی سەر چیاکە و ناو دەرپاکەشدا کۆرە نه‌وجه‌وانه‌که له
 کاری پزگارکردنی خۆیدا ده‌سته‌ستان به‌و هیچ شتێک له هۆکاره‌ ماددییه‌کانی
 بۆ پزگاربوون به‌ده‌سته‌وه نه‌بوو، کاره‌که‌شی تەنها به‌خوا سپاردبوو، که
 بپارێزێت له شه‌رو خراپه‌ی ئه‌و به‌دکارانه به هەر ئامرازێک، که خوا خۆی
 خواستی له‌سه‌ریه‌تی و، به هەر شێوازیکیش که ویست و ئێرا ده‌ی خوای پاک و
 بالاده‌ستی تێدا به.

٤٦- له به‌ته‌نگه‌وه‌هاتنی خوادا بۆ نزاو پارانه‌وه‌که‌ی ئه‌م کۆرە و بۆ پزگارکردنی به
 تەنها له‌نێو ئه‌و سه‌ریازانه‌ی داروده‌سته‌ی پادشادا له‌سه‌ر چیاکە کاتی‌ک
 چیاکه‌یان له‌ژێر پێ‌دا ده‌له‌رزێت و هه‌مویان ده‌که‌ونه خواره‌وه و ده‌مرن، یان
 کاتی‌ک له‌ ناوه‌پراستی دەرپاکەدا که‌شتیه‌که‌یان لارده‌بیته‌وه و هه‌مویان
 سه‌رنه‌گوم ده‌بن تەنها کۆرە که نه‌بیته‌، له‌م دوو حاله‌ته‌ سه‌خته‌دا یارمه‌تی و به
 هاناوه‌ هاتنی خوا بۆ کۆرە که به‌رگری لێ‌کردنی و، ته‌رخانه‌کردنی هۆکاری
 پشتگیری خوا بۆ ئه‌و په‌نگ ده‌داته‌وه. هه‌روه‌ها له‌م حاله‌تانه‌دا ئه‌و رێزو
 که‌رامه‌ته‌ش په‌نگ ده‌داته‌وه، که خوا به‌و کۆرە بانگه‌واز کار و پشتیوانه‌ی دینی
 خوای به‌خشیوه‌و، ئه‌مه‌ش چوه‌ته‌ سه‌ر رێزو که‌راماتی پێشوو.

٤٧- ئاخۆ کۆرە می‌دمنده‌که‌، دوا له‌نێوچوونی هه‌ردوو تامه‌ سه‌ربازه‌که‌ی
 پادشا له هه‌ردوو جاره‌که‌دا چیی کرد‌بیته‌؟ ئایا له مه‌یدانه‌که‌ پای کردووه،
 له‌کاتی‌که‌دا ده‌یتوانی رابکات؟ ئایا له‌به‌ر چاوانی خه‌لکی نه‌ماوه و خۆی
 شارده‌وته‌وه؟ پاشان سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی که ژیا‌نیشی له مه‌ترسی دابوو، ئایا له‌سه‌ر
 ژیا‌ن سوور بووه؟

نه خېر، به لكو ټو له دواى همدوو جاره كه به پې ټاټوټه وه بۆ لای پادشاهه وه، زانیویشیه تی که گه پانه وهی بۆ لای پادشا چ مانایه ك دهبه خشیت و، چ سهره نجامیكیش بۆ خوی له پادشاهه چاوه پروان ده كات.

ټه ی بۆچی بۆ لای ټو مه ترسی یه دیارو چاوه پروان كراوه گه پراوه ته وه؟ چونكه ټو له بهر و پروو بوونه وه یه کی سه خت و جهنگیكی قورسدا بووه و، خوشاردنه وه و حه زكردنی له رزگار بوون، مانای شكستی و به زینی خوی و بانگه وازه كه شی له و جهنگه دا ده گه یه نیټ.

بیگومان ټم كوپه، بهر ژه وه ندیی خوی، له بهر ژه وه ندیی بانگه وازه كه یددا دیوه ته وه، ژیانى خویشی هه ر له ژیانى بانگه وازه كه یددا دیوه ته وه. جا مادام بهر ژه وه ندیی بانگه واز ټه وه بیټ، كه سواری پشټی مه ترسی بیټ، ده بیټ پېیدا هه لگه پټ. ته نانه ت گه ر بهر ژه وه ندیی بانگه واز له مردنی خوی و له ده ستدانی ژیانیدا بیټ، ټه وا ده بیټ ژیانى بۆ به خت كات.

گه پانه وه ی ټم كوپه له دواى ټو دوو جاره بۆ لای پادشا، مانای بې باکی و سهره پړی نیه و به وه لیك نادریته وه، خو رزگار كړدنیشى و راكردنی بهر وه جییه کی دیکه ش، به زیره کی و دانایی لیك نادریته وه، به لكو له راستیدا گه پانه وه ی بۆ لای پادشا له وه پړی لوتكه ی نازایه تییه وه بووه.

پتویسته له هه لویسته كانی پروو بوونه وه ی سته مكاران و هاو كارانیاندا جیاوازی له نیوان سى وشه ی (ترسنۆكى) و (بې باکی) و (نازایه تی) دا بكه یین و، به م په نكه:

(ترسنۆكى): ټاماده نه بوونه بۆ په نجان و قوربانیدان له كاتى پتویستیدا.

(بې باکی): قوربانى دانیکه به بې پتوستى و ټاټاجنك.

(نازایه تی): قوربانیدانى پتویست و سوو دبه خشانیه.

٤٩- له كاتى گه پانه وه ی كوپه كه دا بۆ لای پادشا، پادشاهه لیى پرسىوه:

(هاوڕێکانت چییان کرد؟) لەم پرسیارەدا حیکمەتیکمان بۆ دەردەکەوت، کە تاقمە سەربازەکی خۆی، کە ناردبووی لەگەڵ کۆرپەکەدا بۆ لەناوبردنی، کەچی لەم پرسیارەدا دەیانخاتە پال کۆرپەکەو بە هاوڕێییانی ئەویان دادەنیت، هەرچەندە ئەوان خوازیاری کوشتنیی بوون، بۆ ئازاردانی دەرچووبوون، ئەم داخۆ مەبەست لەم هاوڕێیەتییه چی بێت؟

بێگومان ئەو تاقمە سەربازە نیراوەی، کە لەناوچوون، پێشتر لە هاوڕێییانی پادشا بوون، وەك لە فەرموودەکەدا هاتوو: (پادشا ئەم کۆرپە بە چەند کەسێک لە هاوڕێییانی سپارد)، واتە هاوڕێییانی پادشا. بەلگەی هاوڕێیتیشیان بۆ پادشا ئەوەیە، کە ئەوان بە فەرمانیکی پادشاو بۆ راپەراندنی فەرمانی ئەو رۆشتبوون.

بەلام دواى شکست خواردنیان لەبەردەم خۆراگری کۆرپە نەوجەوانەکەدا، دواى ئەوەی خواش تەفروتوونای کردوون، وەك دۆستان و هاوڕێییانی پادشا وەسف نەکران، چونکە دواى شکست هێنانەکەیان پادشا وازی لێهێنان.

دەسلەتدارانی ستمکاریش، بەم رەنگە لەکاتی شکست هێنانیاندا، واز لە خزمەتکارو ئەلقە لەگۆکانیان دێن.

پادشاکەش ئەو خزمەتکارانەی خۆی، لەو کاتی شکستەدا بە کۆمەڵی لایەنگری خۆی دانانیت، تاك لەبەردەم کۆرپە میردمنداڵە کاراو سەرکەوتوووەکەدا، شکستی ئەوان نەخاتە پال خۆی.

۵۰- پادشاکە بە تەواوی دڵنیابوو لەوەی، کە ناتوانیت کۆرپە نەوجەوانەکە بکوژیت. کۆرپەکەش بەمەى زانیو، هەر بۆیەش فەرمانیکی لەوبارەیهو بۆ پادشا دەرکردوو، پادشاش فەرمانەکی جێبەجێ کردوو.

ئەو بوو پێی گوت: (ئەم پادشا، تۆ ناتوانیت من بکوژیت، تا ئەو فەرمانە، کە پێت دەدەم، جێبەجێ نەکەیت)، پادشاش گوتوو: (ئەو فەرمانە چیە؟)

پهنا به خواو پاکى و گه وهیى هه بۆ خوايه.. ته ماشا، خوا چۆن یاری به عه قلى دوژمنانى ده کات، و سته مکاران ريسوا ده کات. پيش نه ختيك له وه وه بهر پادشا هه خۆى فه رماندارو قه ده غه کار بووه، و لووتبه رزو خۆه لکيش بووه، وای راگه ياندوه گوايه خواى خه لکيه، که چى وای ئیستا له به رده م کورپه نه وجه وانه که دا ملکه چه، له به رده ستیدا به ملکه چى و زه لیلیه وه داماو وه، به وه پرى بى ده سه لاتی و سه رشۆرى و بچووکى و لاوازیه وه راوه ستاو وه، ده یه ویت له و ته نگۆیه رزگارى بى ت، به هه ر پىگه یه کيش بى ت کورپه نه وجه وانه که له نیویه ریت، تا کو ئاینى ئه م کورپه له نیو خه لکیدا بلا و نه بى ته وه، پادشاش زيانى لى نه که ویت. هه ر بۆیه ش ئاماده ی بى ستنى هه ر جوړه ئامۆژگاریه که، ته نانه ت گه ر له زارى کورپه که شه وه ده ربچیت و پى رابگه یه نریت.

به راستى ئیستا کورپه که له به رده م پادشادا زۆر گه وه یه، ئه و پادشایه ی، که بۆ ته مرۆفیکى بچووک و کورته بالا، کورپه که ش ئیستا فه رماندارو کاربه ده ست وه، جه نابى پادشاش ته نها فه رمانى بۆ رابه راندن لى وه رده گریت.

کورپه که پى ده لیت: (هه تا ئه وه جى به جى نه که یه، که فه رمانت پى ده ده م)، پادشاش به باله فرتى خۆشیه وه هاوار ده کات: (ئه و فه رمانه چیه)؟

له وانه شه ئه مه یه که مین فه رمان بى ت، که پادشاکه له ژيانیدا وه ریگر تى ت، و ناچارىش بوو بى ت، که راپه رى تى ت.!

٥١- با هه لۆیسته یه کيش بکه ین له ئاست ئه و شیوازه دا، که کورپه مێردمندا له که بۆ چۆنیه تى کوشتنى خۆى - له لایه ن پادشاه - و بۆ خۆ لى رزگار کردنى، داینا وه، بابلیین: ئه و ده زانى، که قوناغى داها تو ئه وه ده خوازیت، بى گومان ژيانیشى به بانگه وازه که یه وه په یه وه ست وه، بۆ ئه و بانگه وازه ی ته رخان ده کات.

هه روه ها کورپه که ده یه ویت، ئه و ئیدیعا یه ی پادشاکه بۆ خوایه تى و په روه ردا گارى تى خۆى ده کات، کو تایی پى بى نى ت، و لاوازی و ده سته پاچه یى

پادشاكه پېشانى خەلكى بدات، تەنانت گەر ئەمە لەسەر حسابى گيان و ژيانى
خۆيشى بىت.

۵۲- له وتەى كۆرەكەدا بە پادشا: (خەلكى له شوينىكى ديارى نەختىك بەرزدا
كۆيكەرەوه)، سووربوونى كۆرەكە دەردەكەوئە لەسەر بانگکردنى جەماوەر بۆ
دينى خوا، تاكو ئامادەى ديتنى رووداوه كه بنو لىي وردبنه وه و بىرى
لىي بكنه وه، حەقىش له ناحەق جيابكەنه وه و بيناسن. كۆرەكە لەمەدا رووى
بانگەوازه كهى دەگوازىتەوه بۆ خەلكى، دەيهوئە هەروا ناديار يان بينەر نەبن،
بەلكە دەيهوئە ئەوانىش بىنە مەيدانى جەنگەكه وه، بەشدارى تىادا بكنو،
بچنە پال بەرهى حەق.

ستەمكارانىش كاتىك ڤووبەرووى حەق دەوهستن، سوور دەبن لەسەر بزرکردنى
جەماوەر و بەركەنارکردیان، هەروەك سوور دەبن لەسەر بەرپەرچدانەوهى
سەربازانى حەقو، سزادانى سەختیان، بەلام له شوينىكى دوور له ئاگادارىيى
جەماوەر، چونكە دەترسن له بىداربونه وهى فيترەتى ساغ له دلى ئەو
جەماوەرەدا و نەبادا بچنە پال حەق.

۵۳- كۆرە مێردمنداڵەكە، ئاماژەى بۆ چۆنەتى خو لى پزگارکردنەكە كردووه و
فەرمانى بە پادشا داوه، كه جىبەجىي بكات: بە قەدى درەختىكەوه
هەلىواسىت، ئەمەش بۆ ئەوهى لاوازى تەواوى كۆرە مێردمنداڵەكە لەبەردەم
ئەو جەماوەرە قەرەباڵغەدا دەرکەوئەتو، بەو ديمەنش بخوشين و هەلچن: سەرنج
بدەن چۆن كۆرپىكى بچووكى مێردمنداڵ و بى دەسەلاتى داڤاو له گشت هيزىكى
ماددى، بە قەدى درەختىك هەلواسراوه.

لەمەشدا بەشدارىيەكى ويژدانى عاتيفى، لەنێوان كۆرەكە و خەلكىدا بەدىي
دەكرىت.

۵۴- كۆرە مێردمنداڵەكە فەرمانى بە پادشا كردووه، كه تيرىك له هەگبەى

تيرەكانى كۆرە ھەلۋاسراوھە - نەك لە جىيەكى ترەوھ - دەرېنىت، تاكو پادشا خۆى و خەلگە ئامادەبووھەكەش بزانن كە بېگومان كۆرەكە خۆى خواھنى ئامرازو ھۆكارى كوشتنەكەيە، نەك پادشاكە.

۵۵ - كۆرە نەوجەوانەكە لە كردارى كوشتنى خۆيدا بۆ گشت كارو جوولەيەك پادشاكە ئاراستە دەكات و فەرمانى يەكەيەكەى كارەكەى - ئەگەرچى ئاشكراشە - پىدەكات، كە پىي دەليت: (پاشان تيرەكە بخەرە سەر چەقى كەوانەكە)، بەمەش دەيەويت بىدەسلەلاتى پاشاكە دەرېختو، لەخۆيەوھە ھەلسوگەوت نەكاتو، ھىچ جوولە و ھەنگاويك سەربەخۆى ئەنجام نەدات، تا بە تەواوھتى ملەكەچى كۆرەكە بىتو، لە بەردەميذا لەوپەرى لاوازيذا بىت.

۵۶ - ھەرۋەھا كۆرەكە فەرمان بە پادشاكە دەكات، كە دان بە وجودى (اللەى) پەرۋەردگارى خۆى و پەرۋەردگارى كۆرەكە دابىتو، بە ناوى خواوھ كۆرەكە بكوژىت: (بلى: بەناوى خاى پەرۋەردگارى كۆرەكە / بسم الله رب الغلام).

بەم شىۋەيە كۆرەكە دەيەويت - لەپىش مردنى خۆيدا - تەفسىرو لىكدانەوھەكى راست و دروستى رووداوھەكان بختە بەر دىدەى جەماوھرو، خواشيان پى بناسىيىتو، دەستەوھ ستانى و لاوازي پادشاشيان پىشان بدات، ئىتر چۆن ئەم پادشاھە لە جياتى (اللە) بە پەرۋەردگارى خۆيان دادەنىت.

۵۷ - پادشاكە ويستويىتى دووجار كۆرە ميڤەمنداھەكە بكوژىت، بەلام لەوھەدا شكستى تووش بووھو، خواش سەربازەكانى بۆ لەناو بردوون. جا ھەرچەندىك ھەوللى كوشتنى بدات ھەر شكستى تووش دەيىت و نوشوست دىنىت، چونكە خوا ويستى لەسەر نەبووھە.

بەلام كاتىك خوا ويستى كۆرەكە بمرىت، ئىدى ھىچ شتىكى تر لەبەردەم ويستى خوادا نەبووھە، كۆرە نەوجەوانەكە ئەو شىۋازە كاريگەرە بانگەوازيىھى بۆ كۆتايى ھىنانى ژيانى خۆى ھەلېژاردووھە. بۆ ئەوھەبووھە، كە خەلگى بە چاكى

بزانن که مردن و کوژرانی ئەم کۆرە بە قەدەر و خواست و ئیراده ی خوایه، ئەک بە ئیراده ی ئەو پادشایە ی که دەست وەستانی و بێ توانایی ئەویان بۆ دەرکەوت.

۵۸- پادشاکەش -وێ که سێکی لاوازی بێچارە- بە دەم فەرمانەکانی کۆرە میردەندالە کەوه دیت، چونکه خۆی لە بەردەم سێ مەسەلە دا دیوە تەوه:

یان واز لە کۆرە نەوجەوانە که بێنیت که بە ئارەزووی خۆی خەلکی بۆ دینی خوا بانگ بکات، بەبێ هیچ گومانیکیش، خەلکە که باوەر بە خوا دێن.

یان لەسەر هەولەکانی کوشتنی بەردەوام بیت، بەمەش لە دوو پاتکردنەوه ی دەستەوه ستانییه که ی لە بەرچاوی خەلک بەردەوام دەبیت.

یاخود بەپێی فەرمانەکانی کۆرە که بیکوژیت، تا خۆی لێ دەرباز بکات.

دیاره پادشاش -بەناچاری و حەز لێ نەبوونەوه- سێیه می هەلبژارد، پادشای دەستەوه ستانی هەژار نەیزانیوه، که خەلکی هەموویان باوەر بە خۆی پەرورەدگاری کۆرە نەوجەوانە که دێن.

۵۹- کۆرە نەوجەوانە که بە دانانی دەستەواژه ی (بەناوی خۆی پەرورەدگاری کۆرە که / بسم الله رب الغلام) بۆ کوشتنەکه ی، ویستویه تی خۆی پەرورەدگاری پادشا بە خەلکە که بناسینیت، چونکه بێگومان پیشتر خەلکی، ئەو کۆرەیان خوشویست بەهۆی ئەو سوود و خێر و چاکەیه ی، که پێی بەخشیبوون، بۆیه هەر ئەوه ماوه، که بەر لە جێهێشتنیان و گەڕانەوه ی بۆ لای پەرورەدگاری، ئاراستەیان بکات بۆلای ئەو خۆیه ی ئیلهامی خزمەتکردنیان و سوود پێگەیان دانی پێ بەخشیوه، که هەر ئەو بووه شیقای نەخۆشییهکانی پێدان.

هەر وه ها کۆرە که ویستویه تی راده ی ئەو دەستەپاچه یی و بێ توانایی یی پادشا دەر بگات، که پێی گەیشتوو، چونکه پادشاکە ئەو سته مکارە بە زەبر و نەنگەیه، که پر و پاگەنده ی خۆیه تی بۆ خۆی دەرکردو، هەر که سێکیش دان بەوه دا نەنیت، دەیکوژیت، وێ چۆن هاو نیشینه که ی دیوه خانو، راهیبه کهشی

کوشت، ئیستاش حال و مهسهلهی هاتۆته سهڕ شهوهی، که دان به خوای پهروهردگاری کۆره نهوجهوانه که دابنیت و، بهناوی ئهو خواجهوه بیکوژیت.

۶۰- پادشاکه ئهو فهرمانهی راپه‌راند، که کۆره‌که پسی کرد، تیریکی گرتە کۆره‌که و، بهر لایه‌کی نیوچه‌وانی کهوت، کۆره‌که‌ش دهستی خسته سهڕ شهوه لایه‌ی نیوچه‌وانی، که شوینی زامی تیره‌که بوو، پاشان مرد.

خه‌لکه ئاماده‌بووه که‌ش ته‌ماشای ئهم رووداوه‌یان ده‌کرد، گه‌لێک دلتەنگ بوون و خرۆشان به‌و سه‌ره‌نجامه خه‌مبه‌خشه‌ی کۆره‌که، که زۆربه‌یان خۆشیان ده‌ویست به‌هۆی ئهو کاره خزمه‌تگوزارییه سووده‌بخشانه‌ی پیشکەشی کردبوون. کۆره‌ نهوجهوانه‌که وه‌ک بانگه‌وازکاریکی خۆراگرو جیهادکار ئهم دنیایه جی‌دیلت و، شه‌هیدبوونیش — که به‌رزترین پله‌ی ئاواته‌کان و تروپکی هیواکانه — به‌ده‌ست دینیت و، به‌ به‌شی لای خوا شاد و به‌خته‌وهر ده‌ییت.

به‌راستی ئهو کۆره‌ ته‌مه‌نی خۆی بۆ بانگه‌وازه‌که‌ی ته‌رخان کرد، هه‌ربۆیه‌ش ته‌مه‌نی له‌و رینگایه‌دا به‌خشیی، له‌ ژیان و له‌ مردنیشی هه‌ر بانگه‌وازی بۆ لای خوا ده‌کرد، وه‌ک چۆن ژیا‌نی بانگه‌واز بوو بۆ ریبازی خوا، مردنه‌که‌شی هه‌ر بانگه‌وازی‌ک بوو بۆ ریبازی خوا.

۶۱- شه‌هیدبوونی کۆره‌ نهوجهوانه‌که کاریگه‌ریتییه‌ خا‌زانه‌که‌ی خۆی له‌ ده‌روونی خه‌لکه‌یدا خولقاند، شه‌وه‌بوو خه‌لکه‌که‌ بیریان کرده‌وه و تیرامان له‌وه‌ی که: می‌ردمندالێکی بچووک، ئه‌مانی خۆشه‌ویست و خێروچاکه‌و سوودی پیشکەش ده‌کردن و، له‌ پینا‌ویشیاندا ده‌مریت و، ده‌سته‌پاچه‌یی و بێ‌توانایی پادشاکه‌شیان بۆ ده‌سه‌لمینیت، ئیدی بۆچی با‌وه‌ر به‌ په‌روه‌ردگاری کۆره‌که نه‌هین؟

ئهو ترسه‌ش، که له‌ پادشا به‌زیوو ده‌سته‌وستانه‌که هه‌یان‌بوو، له‌دیاندای نه‌ماو، با‌وه‌ریان به‌ په‌روه‌ردگاری کۆره‌ نهوجهوانه‌که هینا . که خه‌لکه‌که با‌وه‌ریان هینا، د‌وای شه‌هید بوونی کۆره‌که . بیریان کرده‌وه و تیگه‌یشتن که ئهو

بانگه‌وازێکی به‌هادارو مه‌زنه‌، که‌ خاوه‌نی بانگه‌وازه‌ که‌ گیان و ژیا‌نی خۆی له‌ پێناوی‌دا داده‌نی‌ت و، له‌ سه‌روو هه‌موو شتی‌کی دنیاوه‌ دا‌یده‌نی‌ت، که‌ خاوه‌نه‌که‌ی کاتی‌ک به‌ دنیا‌ش ده‌رده‌چیت، خۆی له‌ هه‌موو خێرو خۆشییه‌کی دنیا داده‌پ‌رنیت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی به‌ره‌و شتی چاک‌تر و به‌رده‌وام‌تر ده‌روات.

بێ‌گومان خه‌ڵک‌یش ده‌یان‌ه‌و‌یت بانگه‌وازکاران قوربا‌نیده‌ر بن و، دوا‌ی شت و مه‌کی دنیا‌یی نه‌که‌ون و خۆیان بۆ بانگه‌واز یه‌ک‌لا بکه‌نه‌وه‌. کاتی‌ک ده‌بینن بانگه‌وازکاران هه‌موو شتی‌ک له‌ مال و سامان و کات و کار و ئاوات و جه‌سته‌و خو‌ین و گیانیان بۆ بانگه‌وازه‌که‌یان ده‌به‌خشن، خه‌ڵک‌یش کاریان تی‌ده‌ک‌ریت و به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یان‌ه‌وه‌ ده‌چن و په‌یره‌ویی پ‌ی‌يازه‌که‌یان ده‌که‌ن. له‌وانه‌شه‌ ئه‌م به‌ده‌مه‌وه‌چوونه‌ی خه‌ڵک‌یش، دوا‌ی شه‌هیدبوونی بانگه‌وازکاران بیت، کاتی‌ک ئه‌م دنیا‌یه‌ به‌ شه‌هیدی له‌پێناوی‌ خوادا جی‌دیل‌ن.

٦٢- دوا‌ی گیان له‌ده‌ستدانی کورپه‌که‌، خه‌ڵکی به‌ یه‌ک ده‌نگ هاواریان ده‌کرد: (باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کورپه‌که‌ هیتنا.. باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کورپه‌که‌ هیتنا.. باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کورپه‌که‌ هیتنا..)

ئه‌م باوه‌ره‌یتنا‌نه مه‌زنه‌شیان له‌ چرکه‌ساتی خۆ ر‌زگارکردن دا‌بوو، له‌ گشت کۆت و پ‌یوه‌ندی‌کی وه‌هم و نه‌فامی و، له‌ چرکه‌ساتی عی‌ززه‌ت و سه‌ره‌رزی‌شیان دا‌بوو له‌ دوا‌ی سه‌رکوتکاری و سه‌رشۆری. هه‌روه‌ها له‌ چرکه‌ساتی به‌هێ‌زی‌یدا بوو له‌ دوا‌ی بێ‌هێ‌زی و ترس و لاوازی. به‌راستی هه‌مو‌یان چه‌ندین مرۆ‌فی گه‌وره‌ بوون له‌کاتی باوه‌ره‌یتنا‌نیاندا به‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگاری کورپه‌ نه‌وجه‌وانه‌که‌و، خۆشیان بۆ خوا یه‌کل‌کرده‌وه‌و، بۆ لای ر‌ی‌بازی پاکی خوا گه‌رانه‌وه‌و، ئاماده‌ی به‌خشینی سه‌رو مال‌یش بوون له‌ ر‌ئی‌ی خوادا.

دیاره‌ ئه‌وان ده‌شیان‌زانی، که‌ باوه‌ره‌یتنا‌و ئیماندارتی‌یه‌که‌یان، ئه‌رکی زۆریان ده‌خاته‌ سه‌ر، بۆ‌یه‌ ئاماده‌ی به‌خشینی هه‌موو شتی‌ک بوون له‌ پێناوی‌دا. چونکه‌ به‌ چاوانی خۆیان شه‌هیدبوونی کورپه‌ می‌ردمندا‌له‌که‌یان بینی و، ده‌شیان‌زانی

هه‌مان چاره‌نووسی ئه‌و له دنیا‌دا تووشی ئه‌وانیش ده‌بی‌ت، کۆتایی‌شیان وه‌کو کۆتاییه‌که‌ی ئه‌وه. که‌چی سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش نه‌ترسانو، ترسنۆکی‌ش نه‌بوون، به‌لکو باوه‌ری خۆیان ئاشکرا کرد.

ئه‌وان تا چه‌ند چرکه‌ساتی‌کی پێشتریش ترسنۆک و سه‌رکزو کۆیله‌کراوان بوون، به‌لام ئیستا بوون به‌و هی‌زه مه‌زنه‌ی که له چیاکانیش خۆراگرتو ره‌گ داکوتاو‌ترنو، به‌ربه‌ره‌کانی مه‌ترسییه‌کان ده‌که‌ن.

به‌ راستیش باوه‌ر چه‌ندین سه‌روه‌ری و قاره‌مانیتی ده‌خولقی‌تی‌ت.

٦٣- کاروبار له ده‌ستی پادشادا نه‌ماو، جلّه‌وی بارودۆخیش له ده‌ستی ده‌رچوو و حوکم و فه‌رمانه‌روایی‌شی به‌سه‌ر ئه‌و کۆمه‌له باوه‌رداره‌دا نه‌ما. له‌و کاته‌شدا که‌سی‌ک له نزیکه‌کانی خۆی ها‌ته لای و به‌ سوێند خواردنه‌وه پێی گوت: (ئه‌ڕی بینیت ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسایت؟ ده‌سا به‌خوا ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسایت تووشت بوو، ئه‌وا خه‌لکی ئیمانیان هی‌نا).

بێ‌گومان پادشا دژی حق پلانی دا‌ده‌نا، خواش دژی ئه‌و پادشایه پلانی داناو، خواش هه‌ر خۆی باشت‌رینی پلان دا‌نه‌رانه.

٦٤- پادشا بۆ به‌ره‌و رووبوونه‌وه‌ی جه‌ماوه‌ری باوه‌رداران په‌نای بۆ هه‌مان ئامراز برد که هه‌موو سسته‌مکاری‌ک په‌نای بۆ ده‌بات، ئه‌ویش ئامرازی سزادانو چه‌وساندنه‌وه‌و کوشتنی باوه‌رداران و خوێن رشتنیانه.

بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش فه‌رمانیدا چه‌ند چالێکی گه‌وره له‌سه‌ر ده‌روازه‌کانی رینگا دیاره‌کاندا هه‌لکه‌نن، چاله‌کان هه‌لکه‌ندران و ئاگری‌شیان تیا‌دا کرایه‌وه‌و سوته‌مه‌نیان بۆ ئاگره‌که دانا.

ئنجا فه‌رمانی کرد، که خه‌لکه باوه‌رداره‌کان له لی‌واری چاله‌کان نزیک بکه‌نه‌وه و بیان‌ترسێنن، جا هه‌رکه‌سی‌کیان وازی له ئاینه‌که‌ی هی‌ناو له‌و باوه‌ره تازه‌یه‌ی پاشگه‌ز بۆ‌وه، ئه‌وا له‌لای پادشا سه‌ربه‌رزو به‌رپێ‌ز ده‌بی‌ته‌وه، هه‌رکه‌سی‌کی‌ش له‌سه‌ر ئه‌و ئاین و باوه‌ره‌ی بمی‌نی‌ته‌وه، ئه‌وا هه‌لێ ده‌ده‌نه نی‌و

چاله ناگرینه کانهوه یان پێی ده‌ئێن: (خۆت، خۆتی تی فری ده‌).

هه‌لسوکه‌وتی سته‌مکاران له‌ گرتنه‌به‌ری هۆکاره‌کانی زه‌بروزه‌نگ و کوشتندا، مانای شکست خواردنیانه له‌ به‌ره‌و رووبوونه‌وه‌ی هه‌قدا، تیشکانیشیانه له‌ جه‌نگه‌ تیۆری و فیکرییه‌یان له‌ گه‌ل هه‌قدا.

ئه‌ی بۆچی له‌ به‌رامبه‌ر هه‌قدا شیوازی گفتوگۆ و ناخاوتن و بیروپاگۆزینه‌وه ناگرنه‌به‌ر؟ بۆچی به‌و شیوازه ناتوان راپیگرن و راستیه‌کان هه‌له‌وه‌شیینه‌وه؟

له‌به‌رئه‌وه‌ی هه‌یج به‌لگه‌یه‌ک، یان نمونه‌یه‌کی پڕنیشاندەر، یان ژیریژی (منطق) ییکیشیان به‌ده‌سته‌وه نیه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ دانیان له‌ شکستی ته‌واویان له‌ به‌رده‌م هه‌قدا. بۆیه هه‌یج ئامرازێکی هه‌یمانه‌ی ئاویان له‌به‌رده‌مدا نامی‌نیت، ته‌نها ئامرازه نامرۆیی یه‌ درنده‌کان نه‌بی‌ت، وه‌ک ئه‌و شیوازو ئامرازه‌ی، که گیاندارانی دارستان له‌ دژی یه‌کدی په‌نای بۆ ده‌بن، حساباتی نیوخۆی خۆیانی پێ یه‌کلاده‌که‌نه‌وه‌، گرفته‌کانیان پێ ده‌پێننه‌وه‌، ناکوکییه‌کانیان پێ ته‌خت ده‌که‌ن. ئه‌ویش شیوازی په‌لاماردان و نازار گه‌یاندن و کوشتن و خۆین رشتنه‌.

٦٥- جا ئایا چاله ناگرینه گه‌وره‌کان هوروزم و لی‌شاوی باوه‌ره‌ییانی جه‌ماوه‌ریان راگرت؟ ئایا به‌و چالانه توانییان باوه‌رداران له‌ دینه‌که‌یان هه‌لگیرنه‌وه؟ ئه‌ی ئایا به‌و چالانه ترسو له‌رزو تۆقاندن و ترسنوکییان له‌ دلو ده‌روونی باوه‌رداره‌کاندا دروست کرد؟

که‌ی ئامرازه‌کانی زه‌بروزه‌نگ و ئه‌شکه‌نجه‌دان، توانیویانه خه‌لکی له‌ دین وه‌رگیرن و سه‌ریان لی تیک ده‌ن؟ له‌ که‌یه‌وه ئه‌و ئامرازانه توانیویانه بانگه‌وازی حق له‌نیویه‌رن؟

بێگومان بانگه‌وازه‌کانی حق به‌ زه‌بروزه‌ندو له‌ بارودۆخی چه‌وسانه‌وه‌دا به‌هێز ده‌بن. هه‌روه‌ها ته‌نها به‌ به‌لا و نا‌ره‌حه‌تی و ئه‌و تاقیکردنه‌وانه، درێژ ده‌بنه‌وه‌ و گه‌شه

دهه‌که‌نو و ره‌گ داده‌کوئن، هر ته‌نها به مه‌ینه‌تی و که‌وتنه بهر می‌چنه‌ته‌کان
دهه‌چه‌سین و دهه‌سین‌ترین.

لەم چیرۆکە شدا، جەماوەری باوەرداران لە پالەپەستۆی یەکیدیدا بوون بۆ سەر چالە گەورە ئاگرینەکان، جەماوەری باوەرداران لەسەر باوەرەکیان خۆراگر بوون و ئەوەیان هەلبژارد، کە لەلای پەروردگاریان بۆیان داوین کراوە، گیانەکانی خۆیان لە پیتاوی دینەکیاندا بەخت کرد. . لەشو لارەکیان بە ئاگری پڕ سوتەمەنی سووتاندو، گیانەکانیشیان بە ئاسمانی بەرزدا فرینو، بە شەهادەت و بەهەشت شادو سەرکەوتوو بوون، ئەم دنیاوەشیان بە جۆریک بەجێهێشت، کە هیچ داخو بەزارەیهکیان بۆ دەرنەبری.

(ثاء وويه ريگاکه)

باسه که مان دهرباره چیرۆکی (هاوه‌لانی چالّه گه‌وره‌که) به‌بەندی (ئا‌ئەویە رینگاکه) کۆتایی پێ دێنن، که مامۆستای پێشەوا (سید قطب) کردبویە دوایین بەندی کتیبە پێشەنگەکی خۆی (معالم في الطريق)، که لەو کتیبەیدا تیشکی خستۆتە سەر چیرۆکی (هاوه‌لانی چالّه گه‌وره‌که) و هەندیک لەو مەشخەل و پوخسارە گەشەنە رێبازەکی ئێماندارانی نێو ئەم چیرۆکە تیادا تۆمار کردوو.

جینگای باسیشه، که ماموستا (سید قطب) ئەم بەندهی کتێبه‌که‌ی، پیشتر وه‌ک
پاشبه‌ندیکی لیكدانه‌وه بۆ ته‌فسیری سووره‌تی (البروج) له (في ظلال القرآن) ه‌که‌یدا
نووسیبوو، که ده‌بوايه له‌گه‌ڵ ته‌فسیره به‌ناویانگه‌که‌ی (في ظلال) چاپ بکرایه.
به‌لام ده‌زگای چاودێری و سانسۆری میسر نه‌یهیشت له‌گه‌ڵ چاپی (في ظلال) دا
بلاوێکریته‌وه. بۆیه (سید قطب) یش ئەو پاشبه‌نده‌ی بۆ دوا‌یی هی‌شته‌وه له‌ کتێبی
(معالم) دا بلاوی کرده‌وه. جا ئەگه‌ر بزانی کتێبی (معالم في الطريق) دوا‌ین کتێبی
بلاوێکراوه‌ی (سید قطب) بێت و بشزانی، که به‌ندی (هذا هو الطريق) ئا ئەوه‌یه

ریڤاگه) دوایین بهندی ئهو کتێبه بێت، ئهوا دهشزانین و پهی دهبن بهوهی، که مامۆستا (سید قطب) هه مان ئاکامی، وهك ئاکامی ئیماندارانی نیو چیرۆکی (هاوه لانی چاله گهوره که) بۆ خۆی چاوهڕێ دهکردو، هه مان شه هاده تیش، که ئهو ئیماندارانه به دهستیان هینا، بۆخۆی به دهست هینابوو، ئهمهش وهك ئهو وایه، که له بواړی ئهم بهندهی (ئا ئهوهیه ریڤاگه) وه پرسه ی خۆی رابگهیه نیت.

وهك ئهوهش وایه، که (سید قطب) لهم بهندهدا، کاتیک دنیا جی دیلت، بانگه وازکارانی دوا ی خۆی، به خۆراگری و جیگیرببون له سه ر پێبازه که راده سپێرت، ته نانه ت گه ر رووبه رووی هه ر جۆره مه ترسیه کیش بینه وه، چونکه ئهم ئهو ریڤاگهیه، که خوا خۆی بۆ بانگه وازکارانی داناوه.

دهقی وته که ی (سید قطب)

بێگومان (چیرۆکی هاوه لانی چاله گهوره که) وهك له سه ووره تی (البروج) دا هاتوه، شایسته ی ئه وهیه، که باوه ردارانی بانگه وازکار بۆ لای خوا له گشت خاك و ناوچه یهك و له گشت نه وه و سه ره میكدان لێی ورد بینه وه و سه رنجی قوولێ لێ بدهن. چونکه قورئانی پیرۆز، که ئهم چیرۆکه ی به م شیوازی دارشته یه وه به پێشه کی و پاشه بندی یه وه هینا وه به و یاسا و پێنمایی یانه شه وه، که له گه ل چیرۆکه که دا دیاری کردون، چه ند هیلکی درێژی له سه ر شیوازی بانگه واز بۆ لای خوا، پۆلێ مرۆژ تییداو، ئه نجامه چاوه روانکراوه کانی نیو ئهو بواره فراوانه — که له رووبه ری زهوی فراوانه وه — و — مه ودا یه کی دوورتری شی له ژیا نی دنیا هیه)، کێشا وه و، مه شه له کانی ریگهش (معالم في الطريق) ی بۆ وینا کردوه و، ده روونی شیانی ئاماده و ساز کردوه بۆ به ره روو بوونه وه ی هه ر یه کیك له و ئه نجامانه ی، که قه ده ری وینا کراوی خوا — به پی ی حیکمه ته شاررا وه کی نیو غه بیی دا پۆشراوی خوا — به سه ریا پیاده ده بێت.

ئهمه چیرۆکی دهستیه که له خهڵکی، که باوهریان به پهروه دگاریان هیناوه، حهقیقهتی باوهره کهشیان کهوتۆته بهر ئاوینهی ئاشکرابوون، پاشان ئهم باوهره پتهوهیان کهوتۆته بهر تاقیکردنهوه، پووبهرووی چهند دوزمنیکی به زهبروزهنگ و درنده بوونهتهوه، که سووکایهتیان به مافی مرۆف کردوه له بواری سهربهستی باوهرهیناندا به حهق، باوهرهینان به خوای بالادهستی سوپاسکراو، به کهرامهتی مرۆف له لای خوا، تا نهیبت بهو گهمهیهش، که ستهمکاران بههۆی ئازارهکانی ئهشکهغه دانی باوهردارانوه، تهسه لای دلیان پێ بیت، خوشی و رابواردنیش لهو دیمه نهیان له کاتی ئازاردانیاندا به سوتاندن ببینن.

بهراستی ئهو ئیمانه دلی باوهردارانی (نیو چیرۆکه که) ی له سهروو فیتنه و ناره حهتییه کهدا راگرتوهو، تیایدا (عهقیده) به سهر (ژیان) دا سههرکه وتوهو، ملی بۆ هه ره شه ی ده سه لاتدارانی سته مکار که چ نه کردوهو، له دینه کهش پاشگهزی نه کردوونه تهوه، له کاتی کهدا به ئاگر ده سووتینان، تا مردن.

بهراستی ئهم دلانه له کۆیلایهتی بۆ ژیان رزگار ببون، خوشیستنی له ژياندا مانه وهش له کاتی دیتنی مردندا بهم شیوازه درندانهیه ملکهچی نه کردن، به لکو هه موویان له گشت کۆت و پتوهنده کانی زهوی، له شته سههرنج راکیشه ره کانیشی خۆیان رزگار کردو، بههۆی سههرکه وتنی عهقیده شه وه به سههر ژيانی زهویدا، له سهروو هه موو ئهو کۆت و پتوهندو شته فریوده رانه ی دنیاوه بوون.

له بهرامبهر ئهو دلانه باوهردارو چاکه خوازو بهرزو به خشندانه شدا، چهند تا قمیکی سههرکیش و شه پرانگیزو تاوانکارو به دخو هه بوون، دۆستانو شوینکه وتوانی ئهم شه پرخوازانهش له سههر لیواری چاله ناگره کان دانیشته بوون و ته ماشای چۆنیهتی ئازار پێ گه یشتنی باوهردارانو چۆنیهتی ئیش و ئازاریان ده کردن، دانیشته بوون خوشییان له دیمه نی ژیانیک ده بینی، که ئاگر ده یخوارد، دیمه نی که سانیکی بهرێز، که دوا ی چهند ساتیکی تر ده بنه سووته مهنی و خۆل.. هه ر جاریکیش کورپکی لاو، یان کچیکی لاو، یان نهوجه وانیک، یان پیره ژنیک، کورپکی

می‌رمدندال، یان پیره می‌ردنکیان له باوه‌رداره چاکه خاوزه به‌ریزه‌کان هه‌لده‌دایه نیو-
ناگره‌که‌وه، مه‌ستی و سه‌رخۆشی ی نه‌فسی نزمانه‌ی نیو ده‌روونی سه‌مه‌کاران زیاتر
ده‌بوو و هاوکات بوو له‌گه‌ل زیادبوونی گه‌رمایی و کلپه‌ی شیتیه‌که‌یاندا بو سه‌ر
خوین و جه‌سته پارچه‌پارچه‌بووه‌کانی باوه‌رداران.

ئا ئەمەيە ئەو پووداۋە دېندانەيەي، كە تا قىمى سىتمەكاران لەسەرى بەردەوام بوونو، لەو كۆورە ناگرىنەدا مەرگى قەرەبالغيان تىادا خولقاندو، واشيان لە ھاتبوو چىزبان لە دىمەنە ترسناك و توندوتىژە كەي ئاشكە نەدان دەيىنى.

بەم نەفس نزمییەوہی، کہ هیچ گیانداریکی درندەش پہلی بۆ نہ ہاویشتوہ
 ئاکاری خۆیان نواند، دیارہ گیانداری درندہ پہلاماری ئاژەلانی دی بۆ ئەوہ دەدات
 تاکو خۆراکی خۆی پەیدا کات نەک بۆ ئەوہی چیژ لە ئازارەکانی ئەو نیچیرە ی بـە
 ئاکاری بەدخوویی و پەڕەروایی بەوہ - وەرگریت.

هەر لەم ڕووداوەشدا گیانەکانی ئیمانداران بەرزو بلند بۆتەو، رزگار بوون و گەیشت و نەتە ئەو پەڕی تڕۆپکی بالاو پیروژ، کە گرووی مەروفاوەتی لە گشت نەو و سەر دەمەکیدا بۆ پەو شەرەفمەندە.

له پرووی حسابات و مەزەندە کارییه کانی سەر زهویییه وه - وادیاره و
لیکده درێته وه - که (سته مکاری) به سەر (باوهرداریتی) دا سەرکه و تبت و گوايه
ئه و باوه رهی که به و لوتکه بلنده گه یشتووه و له نیو دلی ئه و چه ند که سه خیرخوازو
به پێزو خۆراگرو نه فس به رزه دا بووه، هیچ کیش و به هایه کی له و جه نگی نیوان
(باوهرداریتی) و (سته مکاری) دا نه بووه.

ئەو بەسەرھات و پىۋايەتانەي، كە لەسەر رووداۋە كە ھاتوونو، قورئانى پىرۆزىش
لە دەقەكانى تايبەت بەو پروداۋانەدا ئامارەيان بۆ ھىچ ھەوالىكى دى نە كەردوۋە
لەسەر جۆنەتەي سزا و خەشىمى خوا بۆ سەر ئەو تاۋانبارانە لە بەرامبەر تاۋانە

دړندانه که یاندا وهك چۆن سزای گهلی (نوح) و گهلی (هود) و گهلی (صالح) و گهلی (شوعه ییب) و گهلی (لوط) ی داوه و ئاماژهی بۆ سزاكانیان كردووه، یان وهك چۆن بایسی شیوازی سزادانی فیرعه ون و سه ریازه كانی كردووه، كه به هیڅو توانای خۆیه وه خوای خاوه ن هیڅو به توانا سزای داوون و له ناوی بردوون.

راسته که له حسابات و تیپروانیینی ژیاانی سەر زه‌ویدا ئەو کۆتایی یەدی چیرۆکە که
 خەمناک و دلته‌زێتە. بە‌لام ئایا ئیدی هەر ئاوا -بە‌م ڕەنگە- کۆتایی بە‌ مە‌سه‌له‌ که
 هاتوو و هە‌روا بە‌ خۆ‌پا‌ییش تاقمه‌ ئی‌مانداره‌ که -که‌ له‌ ترۆ‌پکی ئی‌مان دابوون-
 له‌نی‌و‌چوون؟ ئایا هەر بە‌ کۆتایی هاتنی ڕووداو‌ه‌ که، خە‌م و ئازاره‌کانی نی‌و‌ چالە
 ئا‌گری‌نه‌ گه‌وره‌کانیش به‌‌بادا چوون و، تاقمی زۆ‌رداران‌ی له‌ سته‌مدا ڕۆ‌چووش -وه‌ک
 به‌‌رزه‌کی بانان- بۆ‌ی ده‌رچوون، له‌کاتی‌کدا ئەو چالە قوولە ئا‌گری‌نه‌یان هه‌لکه‌‌ند و
 خه‌لکی با‌وه‌رداران تبادا سو‌وتاند؟!

بيگومان ليکدانه وه چهندو چووني خه لکي سهرزهوي شتيک له دلدا له سهر شه و کوتاييه خه مناکه ده ورورژينيست، به لام قورشان شتيکي دي فيري باوه پداران ده کات و، حه حقيقه تيکي تريان بو ده رده خات و، بهرچاويان روشن ده کات له ناست زانيني ماهيه تي شه به هاو بيروباوه پانه ي، که مه سه له کاني پي تاووتوي ده که نه و، ههروه ها له ناست زانيني شه جهنگه ي، که به شداري تدا ده که نه.

ژیان و هه موو ئه و خوۆشی و ناخۆشییه ی، که پی یه وه ده لکین له پری ی به هره مه ندبوون به شته کان، یان بی به ش بوون لییان، ئه و به ها گه وه یه ی نیو ته رازوه که نیه و، ئه و که ره سه یه ش نیه، که راده ی قازانچ و زیان دیاری ده کات، سه رکه و تنیش له به رزترین وینه یدا، سه رکه و تنی گیانه به سه ر ماده ده او، سه رکه و تنی عه قیده یه به سه ر ئازاره کاند او، سه رکه و تنی ئیمانیشه به سه ر فیتنه داو تا قیکاری پر به لا و نا په حه تی پرۆژا گاردا .. له م پر ووده شدا گیانه کانی با وه پداران به سه ر ترس و ئازاردا سه رکه و تنوون، هه روه ک به سه ر شته به کی شک ره کانی سه ره زه ی و شته فریوده ره کانی ژیان شدا سه رکه و تنوون.

به پراستی به جۆریك به سههر فیتنه و كوفرو نارههتیدا سههر كهوتون، كه ههتا ههتا به هه موو په گهزی به شهري - به هه موو تیره و هۆزو گهل و نه ته وه كان - و له گشت چاخ و سههر ده میكد، گه وره و پایه دار ده كات و، جی شانا زی و شههره فمه ندیشیان. ئانه وهیه سههر كهوتن.

بێگومان خهلكی هه موویان هه ده مرن، هویه كانی مردنیشیان هه مه رهنگ و لیك جودایه، به لام هه موو خهلكیش ئه سههر كهوتنه یان ده ست ناكه ویت و، له و ئاسته بلنده دا بهرز نابنه وه، ئه و جۆره نازادیه ش به ده ست ناهین و، به و جۆره ش به ره و ئاسۆ گهش ههنگاو نانین. بهلكو ئه مه خواست و ریزلینانی خایه بو كۆمه لیك كه سی به ریز له بهنده كانی تاكو - وهك خهلك بمرن و به شداریی مردنی حهقی بن - به لام جودا له خهلكی دیکه به و پلهی سههره ییه بگهن. سههره یی له گه ل خهلكه به ریزه كهی ئاسمان و، له هه مان كاتدا له دنیای خهلكی سههر زهویشدا، گه له م رووه شه وه ئیمه حسابی نه وه له دوا ی نه وه ی دانیش توانی دنیاشیان بو بکهین.

بێگومان ئه و باوهرداران هه یانتوانی ژیا نی خویان له هه مبه ر شكستی پێ هینانی بیرو باوه رپاندا پزگار بکهن، به لام داخو چهنده خویان ده دۆراند؟! ئه ی داخو مرو قایه تیش چهنده ی زیان لێ ده كهوت؟! ئاخو ئه و باوهرداران چهندیان زیان لێ ده دات، كاتیك ئه و واتا بهرزه یان ده كوشت، و اتای نه ویستنی ژیا ن به بی عه قیده یه ك و، گه نه لێی ژیا نیش به بی سه ره ستی و، دارو و خانیشی له زه مانێكدا كه سه ته مكاران دوا ی نه وه ی به سههر جهسته كانی خهلكیدا زال ده بن، به سههر رۆحه كانیشیاندا زال بن؟

به پراستی واتی هه كی پیرو زه و، واتی هه كی زۆر گه وره شه ئه و قازانجه ی، كه به ده ستیان هی نا و هی شتا له سههر زه ویش مابوون، ئه و قازانجه ی له كاتی كه و تنه بهر ناگر دا و، سووتانی جهسته له نیو چو وه كانیاندا به ده ستیان هی نا، ئه م واتا پیرو زه ش، كه ناگر په ره ی پێ ده دات، هه ره سههره كه ویت.

پاشان بواری جهنگیش خو هه ره له سههر زه ویدا نیه، ژیا نی دنیاش، هه ره ته نها

ئەو نیه. ئاماده‌بوانی جەنگە‌کش، هەر تەنیا ئەو خەڵکە‌ی سەر‌ده‌مێک له سەر‌ده‌مه‌کان نیین. بە‌لکو خە‌لق کراوه به‌‌پێ‌زه‌کانی سەر‌ووش (الملا الأعلى) -واته فریشتە‌کانی خوا-ش به‌‌ش‌داریی پ‌ووداوه‌کانی زه‌وی ده‌که‌ن، ئاماده‌ی ده‌بن و شاه‌پ‌دیش ده‌بن له‌سه‌ریان. به‌‌لام به‌ تە‌رازوویه‌کی دی جودا له تە‌رازووی زه‌وی و له هی نه‌وه‌یه‌ک له نه‌وه‌کان، ده‌یک‌یشن، تە‌نانه‌ت به تە‌رازوویه‌کی جودا له تە‌رازووی هه‌موو نه‌وه‌کانی سەر زه‌وی.

ئەو خە‌ڵکە به‌‌پێ‌زه‌ی سەر‌و خۆیان چه‌نده‌ها رۆ‌ح‌له‌به‌رن که چه‌ندان ه‌ین‌ده‌ی خە‌لکی سەر زه‌وین. ه‌یچ گومان‌پ‌یک‌یش له‌وه‌دا نیه، که ستایش و ر‌یز‌ل‌ینانی ئەو خە‌ڵکە‌ی سەر‌و گه‌وره‌تر و سه‌نگ‌ین تره له هەر تە‌رازوو پ‌ی‌وه‌ری‌کی بی‌روپ‌رای خە‌لکی سەر زه‌وی و له هەر ت‌ی‌روان‌پ‌یک‌یان.

له‌دوای هه‌موو ئە‌مه‌ش پ‌ۆ‌زی دوا‌یی هه‌یه‌و، ئە‌مه‌ش ئەو بواره پ‌ه‌سه‌نه‌یه، که بواری سەر‌زه‌وی پ‌ی‌ ده‌گات و ل‌یی ج‌یا‌نا‌پ‌یت‌ه‌وه، نه له راست‌یه پ‌وودراوه‌که‌داو، نه له هه‌ست کردنی مر‌ۆ‌قی باوه‌ر‌دا‌ریش‌دا به‌و راست‌یه.

که‌واته ه‌یشتا جە‌نگه‌که تە‌واو نه‌بووه، ک‌ۆ‌تاب‌یه راسته‌ق‌ینه‌که‌یشی ه‌یشتا نه‌هات‌وه. به‌ حوکم دان له‌سەر ئەو به‌شه‌که‌مه‌ی، که له زه‌ویدا ر‌ووی‌دا حوکم‌پ‌یک‌ی نادر‌وسته.. چونکه حوکم دان‌پ‌که به‌سەر که‌رت‌پ‌کی که‌م و ک‌ورت و ب‌راوه‌یدا.

※

※

※

پ‌وان‌پ‌یک‌ی ک‌ورت مه‌وداو، ب‌وار ته‌سکه، که مر‌ۆ‌قی به‌ په‌له‌و بز‌ی‌وای ب‌ۆ ده‌روان‌پ‌یت. پ‌وان‌پ‌یک‌ی دووه‌م‌یش پ‌وان‌پ‌یک‌ی گشت‌گی‌رو، دوور مه‌ودایه که ق‌ورئان باوه‌ر‌دارانی له‌سەر پ‌اده‌ه‌پ‌یت، چونکه ئەو حه‌قیقه‌ته‌ ده‌ن‌پ‌یت که ت‌ی‌روان‌پ‌یک‌ی در‌وستی باوه‌ر‌دار‌پ‌یت‌ی له‌سەر وه‌ستاوه. له‌و‌یشه‌وه به‌‌ل‌ینی خوا ب‌ۆ باوه‌ر‌داران هات‌وه له‌سەر پا‌دا‌شت‌دان‌ه‌وه‌ی باوه‌ر‌ه‌پ‌تان و خواپه‌رستی و گو‌پ‌رایه‌لی‌و، خ‌ۆ‌را‌گری له به‌رام‌به‌ر به‌‌لا و تاق‌یک‌اری ر‌ۆ‌ژ‌گار‌داو، سه‌رکه‌وتن به‌سەر ناشووب و ف‌یتنه‌ی ژ‌یا‌ندا، ئە‌م به‌‌ل‌ینه‌ی خواش له‌سەر پا‌دا‌شت‌دان‌ه‌وه‌ی باوه‌ر‌داران -ب‌ۆ د‌ن‌یا‌یی و

جیگری دله له سهر ریپازه که - وهك دهفه رمویت: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (۴۸) الرعد.

هەر ئەمەش پەزاهەندیی و خۆشەویستی لە خۆی میهره‌بانەوه تێدايه: ﴿إِنَّ
الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾ ﴿١٦﴾ مريم.

دیاره له نیو خه لکه بهر پزه که ی سهر ووشدا (له نیو فریشته کاندا) خوا باسی بدهنده چاکه کانی سهر زه وی ده کا، لهم پرووه وه پیغه مبر وَعَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: ﴿اِذَا مَاتَ وَكَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمْدُكَ وَاسْتَرْجَع. فَيَقُولُ: اِنْبُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوْهُ بَيْتَ الْحَمْدِ...﴾^(۱).

واته: ئەگەر کۆری بەندهیه کی باوهرداری خوا بمریت، خوا له فریشته کانی خۆی دهپرسیت: ئایا گیانی ئەو کۆرهیتان کیشا؟ ئەوانیش دهلین: به لێ. دووباره لێیان دهپرسیت: ئایا گیانی بهروبوومی دڵ و جگه رگۆشه کهیتان کیشا؟ دهلین: به لێ. ئنجا خوا لێیان دهپرسیت: ئەدی بهنده کهم چیی گوت؟ فریشته کانیش دهلین: سوپاسی تۆی دهکردو دهیوت (انا لله وانا اليه راجعون). پاشان خوا به فریشته کان دهفرمویت: له پاداشتی ئەوه دا، خانویه ک له بههشت بۆ ئەم بهندهیه م بنیات بنین و ناوی بنین: خانووی سوپاسگوزاری.

همروهها پیغمبر ﷺ لهم رووه وه فمرمویه تی: ﴿يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي، فَإِذَا ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُ. فَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ شَيْئًا اقْتَرَبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا اقْتَرَبْتُ مِنْهُ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي مَشْيًا أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً﴾^(۱).

(١) أخرجه الترمذی.

(۲) اخرجہ الشیخان.

واته: خوای گهروهو بالا دهست دهفرمویت: من له جیي متمانهی بهندهی خوَم دام، من له گه لیدام کاتیک یادو زیگیری من دهکات، نه گهر له دَل و دهروونیدا زیکرو یادی منی کرد، نهوا منیش له لای خوَم بهیادی ده که مهوه. خو نه گهر له نیو کۆمه له که سی کدا یادو باسی منی کرد، نهوا منیش له نیو کۆمه له که سی کی به پێتر له کۆمه له که ی نهو باسو یادی ده که م. نه گهر به قهه بهستی ک لیم نزیک بیتهوه، نهوا من به قهه قو لیک لی نزیک ده بهوه. نه گهر به قهه قو لیک لیم نزیک بیتهوه، نهوا من گه زیک (دوو قو ل) لی نزیک ده بهوه. خو نه گهر به رۆیشتن به رهو لای من بیت، من به پراکردن به رهو لای ده چم.

ههروهها خوای پهروهردگار ده باره ی خه ریک بوونی خه لکراوانی سه روو (الملا الأعلى) به کاروباری باوهردارانه وه له سه ر زه ی، فره موویه تی: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْحَجِيمِ ٧﴾ غافر.

واته: فره شته کانی خوا، نهوانه ی که عه رشی خوایان هه لگرتوهو نهوانه ش که له دهووری عه رشه که ن، ته سه بیحات و نو یژو یادی خوا ده که ن و له به ندایه تی و عیبادهت دانا برین و سه پاسی پهروهردگاریان ده که ن و باوه رپیشی پی دینن و، داوای لیخو شبوون بو که سانی باوهردار ده که ن و ده لین: نه ی خوای پهروهردگارمان، تو به ره حمهت و زانستی به رفراوانی خو ت هه موو شتی کت گرتو ته وه و په لت بو هه موو مه خلوقات کی شاره، داواکارین لی ت خواجه، لهو به ندانه بیوریت، که تهو به یان کردوهو له گونا هه کان په شیمان بوونه ته وهو، دوا ی رپیازی دینه که ی تو که وتوون، ده تو ش خواجه له سزای ناگری دوزه خ بیانپاریزه.

ژیانی ک له لای خوا، هه ر ته نهها ژیا نی دا بینکراویه تی بو شه هیدان، وه ک ده فره مویت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ ٣١﴾ فره حین بما اته هه الله من فضله و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بهم

مَنْ خَلْفَهُمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ

وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ آل عمران ﴿﴾ واته: گومان وانه بېت، که نه وانه له پټي خوادا کوژران، چنده مردوويه بن، به لکو چنده زيندوويه کنو، له لای پوره ردگاری خوځان بهرده وام رزق و روژيان پي ده دريت. نه وانه ش دلتشادن بهو نيعمه تانه ي که خوا به فزلو چاکه ي خوي پي به خشيون، هه روه ها نه وانه دواکارن مزگيني بهو برايانه ي خوځان بدهن، که هيشتا پي يان نه گه شتون و له دوايانه وهن، له باره ي حالي خوځيشيانه وه هيچ ترسو نيگه رانيه کيان له سر نه ماوه دلتنگيش نين. پاشان دواکاريش مژده ي پاداشتيکي زور له نيعمه ت و فزلي زياتري خوا که پي يان دراوه، به چاکه کاران بگه يه نريت، خواش بيگومان پاداشتي چاکه کاران ون ناکات.

له لايه کي تره وه خوا به ليني دووباره و چنده باره کراوه ي له سر نه وه ش داوه که سزاي که ساني به دروخه روه ي پيغه مبه ران و په يامه کانين و، سزاي سته مکاران و تاوانباران له روژي دواييدا بدات، هه رچنده ماوه يه کي کم له سر زه ويدا بواريان پي ده دات و، تا واده يه کي دي دوايان ده خات، هه نديک جاريش هه له دنيا دا سزاي هه نديک که س ده دات، به لام سووربوني ته و او له سر سزادانيان و ناماژه ي يه کم بو ناخيره ت کراوه، که دواين به شه، وه که ده فرموي ت: ﴿لَا يَغْرُنَّكَ تَلَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْيَلَدِ﴾ ﴿١٧١﴾ متع قليل ثم ماؤهم جهنم وبتس المهاد ﴿١٧٢﴾ آل عمران ﴿﴾.

هه روه ها ده ربه ي سته مکاران خوا ده فرموي ت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَفْلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخَّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾ ﴿١٧٣﴾ مه طيعين مطني رؤوسهم لا يرتد إليهم طرفهم وأفئدتهم هواء ﴿١٧٤﴾ ابراهيم ﴿﴾.

واته: وا گومان مبه، که خوا بي ناگا بيت له و تاوانه گه ورانه ي سته مکاران نه نجاميان ددهن، به لام خوا دوايان ده خات بو روژتي که کاتيک ده هينرينه پيش بو

لێپرسینهوه، چاوه‌کانیان زه‌قه‌و کراونه‌ته‌وه‌و له‌ترسی ئه‌و رۆژه‌ پێلوی چاوانیان بۆ به‌یه‌کدا نادریته‌وه‌، به‌خێراپی و ملکه‌چی و سه‌رشۆپیشه‌وه‌ دینه‌ پێشه‌وه‌ و سه‌ریان بۆ ئاسمان به‌رز کردۆته‌وه‌ و چاوانیشیان بۆ داناخریت و ئه‌بله‌ق بوون. دڵ و هۆش و بیریشیان له‌ وه‌رگرتن و تیگه‌یشتن به‌تاله‌ به‌هۆی زۆریی ئه‌و ترس و له‌رزهیان که‌ هه‌یانه‌. هه‌ر ده‌رباره‌ی کاروباری ئه‌و سته‌مکارانه‌ خوا له‌ جێیه‌کی تری قورئاندا فرمویه‌:

﴿ فَذَرَهُمْ يَحْضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَشِيعَةً أَبْصَرُهُمْ تَرَهِقُهُمْ ذَلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾ المعارج ﴾

واته‌: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر، ئیدی واز له‌و کافرا نه‌بینه‌، که‌ هه‌یج په‌ند و ئامۆژگاری یه‌ک سوودی نه‌یه‌ بۆیان، وازیان لێ بینه‌، تاکو به‌ ئاره‌زووی خۆیان چی قسه‌ و باسیان له‌سه‌ر ناهه‌ق هه‌یه‌ له‌نیۆ خۆیاندا ده‌یکه‌ن، له‌ دنیا شدا چی گاته‌و گه‌مه‌ی خۆیان هه‌یه‌ بیکه‌ن، تا ده‌گه‌ن به‌و رۆژه‌ی، که‌ به‌لێنیان له‌سه‌ری پێ دراوه‌، ئه‌و رۆژه‌ی، که‌ به‌ په‌له‌ له‌ گۆره‌کانیا نه‌وه‌ دینه‌ ده‌ره‌وه‌ و به‌ په‌له‌ دێن و رێک پاده‌وه‌ستن - وه‌ک چۆن له‌ دنیا دا له‌به‌رده‌م بته‌کانیان ده‌وه‌ستان -، جا له‌و رۆژه‌دا سه‌رشۆپ و چا و به‌ره‌وێرن به‌هۆی ئه‌و سزایه‌وه‌، که‌ چاوه‌پێی ده‌که‌ن، که‌ هه‌ر له‌و کاته‌دا ریسوایی و زه‌لیلی دایانده‌گریت. بێگومان ئه‌مه‌ش ئه‌و رۆژه‌یه‌، که‌ له‌ دنیا دا به‌لێنیان له‌سه‌ر هاتن و وه‌دییه‌تانی پێ ده‌درا، که‌ چ به‌درویان داده‌نا.

به‌م په‌نگه‌ش ژیا نی خه‌لکی، به‌ ژیا نی خه‌لکی سه‌روو (مه‌لائیکه‌) په‌یه‌وست کراوه‌، دنیا ش به‌ رۆژی دوا یی یه‌وه‌ په‌یه‌وست کراوه‌. ئیدی هه‌ر ته‌نها (زه‌وی) تا که‌ بواری جه‌نگی نیوان چاکه‌ و خراپه‌، هه‌ق و ناهه‌ق، باوه‌رو سته‌مکاری، نه‌یه‌. ژیا نی دنیا ش دوا خولگه‌ نیه‌و، واده‌ی یه‌کلاردنه‌وه‌ی ئه‌م مملاتی یه‌ نیه‌.. هه‌روه‌ها ژیا نی هه‌موو ئه‌و خۆشی و ئازار و به‌خته‌وه‌ری و بێ به‌ختیه‌ش، که‌ په‌یه‌ندیان پێوه‌ی هه‌یه‌، ئه‌و به‌ها به‌رز و گه‌وره‌یه‌ی نیۆ ته‌رازووه‌که‌ نیه‌.

بواره که له شوپن (مکان) هکهدا فراوان بووه، له سهردهم (زمان) هکهشدا فراوان بووه.. ههروهها ئهم بواره له بیروباوهرو، پتوهرو تهرازووهکانیشدا فراوان بووه. ئاسۆکانی دهروونی خاوهن باوهپیش فراوان بووهو، مهسهلهکانی جیتی بایهخ پیدانیشی گهوره بوون. ئیدی زهوی و ئهوهی لهسهریهتی، بچوک بوونهوه، ژيانی دنیاو، ههرجی پهیههندیی پتوهی ههیه، بچوک بوونهوه. مرۆشی باوهپداریش به راده و ئهندازهی ئهو ئاسۆو زیندهگیانهی دیویتی و زانیویتی گهوره بووه.

چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهوره که)یش له لوتکهی دایه بۆ دارپشتنی ئهو تپروانی بابهردارییه گشتگیرو گهروه و پیرۆزه.

✱

✱

✱

چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهوره که) و سوورتهی (بروج) له لایهکی دییهوه، شهپۆلێک تیشکی تر دهخه نه سهه سروشتی بانگهواز بۆ خواو، ههلوپستی بانگهوازکاریش له ئاست ههه ئهگهردی کدا.. بێگومان میژووی بانگهوازی بۆ لای خوا، چهندین نمونهی ههمهجووری له کۆتایی یهکانی ژيانی ههندی ک گهلو کۆمهلی بهخۆوه دیوه، که بانگهوازی جوړبهجوړیشان تیا دا ئاراسته کراوه.. وه کۆتایی هاتن و له نیوچوونی گهلی (نوح) و گهلی (هود) و گهلی شوعهیب) و گهلی (لوط) و، له ههیه که لهو گه لانهشدا، تهنها تا قمیکی بهژماره کهمی باوهپدار له سزای خوا رزگاریان بووه قورئانی پیرۆزیش دوا مانهوهی ئهم کهسه رزگاربوانه له سهه زهوی له ژياندا، باسی ههچ کاریکی تری ئهوانی له ژياندا نه کردووه.

ئهم نمونهی هه، که دهبارهی له ناوچوونی ئهو گه لانه دیاری کراون، دهیسه لینییت، که خوی گهروه و بالادهست، ههندی ک جار دهیهویت بهشیک له سزای خۆی له دنیا دا بۆ بی باوه ره سته مکارو به درۆ خه وه کهانی بانگهوازی پیغه مبه ران بنی ریت. به لām سزای هه ره دیارو هه ره ته واو له رۆژی قیامه تدا پی یان ده گه یه نییت.. ههروه ها میژووی بانگهوازی له ناوچوونی فیرعه ون و سه ربازه کهانی به خۆوه بینیه. هاوکات له گه ل ئه وه دا رزگاربوونی موسا و گه له کهی موساشی به خۆوه

بینیوه، له گهڵ دیتنی دهسهلاتداریتی ئهوه گهلهدا بۆ ماوهیهك، كه له ههموو نهوهکانی تریان- له میژووی خۆیان- باشت بوون، سه ره پای ئه وهی هه رگیز به ته وا وه تی له سه ر ئیمان هه یان جیگه ر نه بوون و، هه رگیز نایینی خوا یان به ته وا وه تی له سه ر زه ویدا وهك به رنامه یه کی هه مه لایه نه ی ژیا ن په ی ره وه نه كر دوه . ئه م نمونه یه شمان وهك نمونه کا نی زو و نیه .

هه ره ها میژووی بانگه وازی له ناوچوونی ئه وه موشری کانه ی قوره یشی به خۆ وه بینیوه، كه له رێی راست و با وه ره یینان به پیغه مبه ری خوا محمد ﷺ یاخی بوون، له گهڵ دیتنی سه ركه وتنی ته وا وی مو سلما نان، له گهڵ سه ركه وتنی عه قیده ش له دڵ و ده روو نیا ندا به و شی وه ده گمه ن و سه رسو ره یته . بۆ یه كه م جا ریش له میژووی مرۆڤایه تیدا به رنامه ی خوا له سه ر زه وی په ی ره و کرا، كه سه رتا پای لایه نه کا نی ژیا نی گرت ه وه و له شیوازیکی واشدا پیاده کرا، كه هه رگیز گرۆ ی به شه ری نه له وه و پیش و، نه له وه و پاش پیی ئاشنا نه بو وه .

هه م دیسان میژووی بانگه وازی، نمونه ی کاره ساتی، وهك (ها وه لانی چاله گه وه كه) ی به خۆ وه بینیوه - كه له م با سه دا ها ته به رچا ومان-، جگه له دیتنی چه ندین نمونه ی دی، كه له تۆما ری میژووی ئیما ندا ری سه رده می كۆن و نویدا كه م تر ده ر خرا ون. به رده وام میژووی بانگه واز، چه نده ها نمونه ی تریشی به خۆ وه ده بی نییت، كه له پله و ئاسته کا نی ئه و جو ره ئا كام و سه ره نجا مه نه دان، كه پیشتر له سه رده مه کا نی تر دا تووشی گه لانی سه ر پرووی زه مین بوون.

هه ر ده بو ئه م جو ره نمونه یه ی وهك کاره ساتی (ها وه لانی چاله گه وه كه) له پال نمونه ی به سه ره ها ته هه مه جو ره کا نی تر دا - چ ئه وانه ی لی وه ی نزیکن و هاوشی وه ی ئه ون، چ ئه وانه ش لی وه ی دوورن رو ویدا ت.

هه ر ده بو ئه م نمونه دلته زینه ش، كه با وه ردا ران تیایدا رزگا ر نه بوون و، با سی سزا دانی کافرا نیشی تیا دا نه کرا وه رو ویدا ت، تا کو له هه ست و نه ستی با وه ردا ران- خا وه نا نی بانگه وازی خا ویدا - ئه و مه سه له یه جیگه ر بییت، كه له وانه یه بگه نه به ر

ئاكامیكى، وهك ئەم جوړه كارهساته لهكاتى رۆششتیان به رینگای خوادا، ههروهها هیچ خواستیكى خوشیان تبادا نابیت، چونكه كاروبارى خوڤیانو كاروبارى عهقیدهكهشیان به خوا سپاردوو.

بۆیه ئەوان تهنها راپه‌پاندنی ئهرکی خوڤیان لهسه‌ره‌و، دواى ئەوه ده‌پۆن - سا به ههر ئاکامیك برۆن- ههم دیسان ئهرکیکی تریان ئەوهیه، كه ره‌زامه‌ندیی خوا هه‌لبژێرن، عه‌قیده‌که‌یان له‌ژیان به‌گرن‌گتر دابنێن، ههر به‌ هۆی ئیمان‌ه‌که‌شیانه‌وه به‌سه‌ر فیتنه‌و نا‌په‌حه‌تیدا زāl بن، له‌گه‌ڵ خواشدا چ له‌ کارکردن و چ له‌ نیازو مه‌به‌ستیاندا راست‌گۆ بن. پاشان خواش به‌ خواستی خوڤی ئاکامه‌کان به‌سه‌ر ئەوان و دوژمنانیشیاندا دینیت، وه‌ك چۆن به‌سه‌ر بانگه‌وازو دینه‌که‌شیدا دینیت. ئیدی ده‌گه‌نه‌ جوړه‌ کۆتاییه‌ك له‌و کۆتاییانه‌ی، كه‌ میژووی باوه‌پارداریتی به‌خۆیه‌وه بینویه‌تی، یان ههر جوړه‌ کۆتاییه‌کی دی، كه‌ خوا خوڤی - به‌پێی خواست و تێپروانیی دانا‌یانه‌ی خوڤی - به‌دی ده‌هینیت.

بانگه‌وا‌زکارانی‌ش چه‌ند کرێکاریکی لای‌ خوانو، خوا له‌ ههر شوێنی‌ك و له‌ ههر کاتی‌ك و له‌ ههر شی‌وا‌زی‌کدا کاریان لێ‌ بخوا‌زیت، ئەوانیش ده‌یکه‌ن، کرێ زانراوه‌که‌ی کاری خوڤیان وه‌رده‌گرن. جا ئەگه‌ر چاره‌نووسی بانگه‌وا‌زه‌که‌ش به‌ره‌و ههر لایه‌ك بروات، ئەوه‌ بی‌گومان به‌ده‌ست بانگه‌وا‌زکاران نیه‌و له‌سه‌ر ئەوانیش حیساب نیه‌، چونكه‌ ئەوه‌ له‌ ده‌سه‌لاتی‌ خاوه‌ن کاره‌که‌دایه‌، كه‌ به‌کرێ ده‌به‌خشی‌ت، نه‌ك له‌ ده‌سه‌لاتی کرێکاره‌کاندا.

جا کاتی‌ك بانگه‌وا‌زکاران یه‌که‌م بری کرێکه‌یان وه‌رده‌گرن، ئەوه‌ به‌ره‌ش، واته‌ ئارامی یه‌ك له‌نی‌و دلا‌و، به‌رزبو‌ونه‌وه‌یه‌کی‌ش له‌ هه‌ست و شعوردا‌و، جوانی یه‌کی‌ش له‌ تێپروانی‌ندا‌و، ئازادبو‌ونی‌کی‌ش له‌ کو‌ت و پێ‌وه‌ند و شته‌ فری‌وده‌ره‌و به‌ کێشکه‌ره‌کان، رزگاربو‌ونیش له‌ ترس و بێ‌ئارامی له‌ گشت جوړه‌ حا‌له‌تی‌کدا.

هه‌روه‌ها کاتی‌ك بری دو‌وه‌می کرێکه‌ وه‌رده‌گرن، كه‌ ستایش کردنی‌ خوايه‌، واته‌ خوا له‌لای‌ خه‌لق‌راوه‌ به‌پێ‌ژه‌کانی‌ لای‌ خوڤی به‌ باس‌کردنیان و رێ‌لێ‌نانیانه‌وه

ستایشیان دهکات، ئەوان هیشتا لهسەر گۆی ئەم زهوییه بچووهکان..
 پاشان بپێکی هێجگار گهورهتر له پۆژی ناخیرهتدا وهردهگرن، که حسابیکی زۆر
 کهم و ئاسانیان لهگهڵدا دهکریت و نیعمهتیکی فره گهورهیان پێ دهدریت.
 بهخششیکی دی، که لهگهڵ ههر پێک له کرێکهدا به کارگوزارانی بانگهواز
 دهدریت، که له ههمووشیان گهورهتره، پهزامهندیی خواجه بۆ ئەوان، ئەوانیش بۆ
 ئەوه ههلبۆیتردراون، که ببنه چهند ئامرازیکێ قهدهری خواو، پهردهیهکی بۆ
 قودرهتی، که بئێگومان خوا به خواست و توانای خۆی ههر کاریکی بویت، پێیان
 دهکات.

※

※

※

ههر بهم پهنگهش پهروهرده قورئانییه که ئەو دهسته بژاردیهی موسلمانانی
 سهردهمییه کهمی بهو پێشکهوتنه گهیاوندو، له خهڕیک بوون به کاروباری
 شەخصی و تایبهتی خۆیان رزگاری کردن و قوتاری کردن، بۆ ئەوهی ببنه چهند
 کرێکاریک له لای خاوهنی کارهکهو، ئەوهی خوا بۆی دانان به ههر باریکداو، به ههر
 حالیکدا بوو، پهسهندیان کردو پێی رازی بوون.

پهروهردهکردنی پیغه مبه ریش ﷺ بۆ ئەوان به پێی رینمایییهکانی قورئان بوو،
 که دلائی ئەوان و سهرهنجهکانیانی به رهو بههشت ئاراسته دهکرد، بهلام سهرهتا بۆ
 ئارام گرتن لهسەر ئەو رۆله ههلبۆیترراوهیان ئاراسته دهکردن، تا خوا خۆی به
 خواستی داناianeی خۆی له دنیاو له ناخیرهتیشدا چیاان بۆ بهدی دههینیت.

ئەوهبوو - بۆ نموونه - پیغه مبه ر ﷺ کاتیک دهیبینی ئەوا (عهمار) و دایک و
 باوکی - خوا لییان رازی بیت - له مهککه سزایهکی توند دهدرین، هیهچ
 رینمایییهکی زیاتری له (ئارامگرتن) ئاراسته نه دهکردن، بهلکو پێی دهفهرموون:
 ((صبراً آل یاسر.. موعدکم الجنة/ ئارام بگرن ئەهی خانهوادهی یاسر.. وادهی
 ئیوه بهههشته.)).

له (خهبابی كورپی ئهرهت) هوه - خوا لێی رازی بێت - گێڕاوه تهوه، كه گوتویهتی: سكا لامان له دهست حاتی خۆمان له لای پێغه مبهری خوا ﷺ كرد، له كاتی كیدا له سهر كهوا كهی له بهر سیبهری كه عبهدا دانیشتبوو، لیمان پرسى: ئه ی داواى هاناو كۆمه كمان بۆ ناكهیت؟ له لای خوا نزامان بۆ ناكهیت؟ ئه ویش فهرمووی: ﴿قَدْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ، يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُحْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ، فَيُجْعَلُ فِيهَا، ثُمَّ يُوتَى بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ، فَيُجْعَلُ نَصْفَيْنِ، وَيُمَشَّطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، فَمَا يُبْعَدُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ. وَاللَّهِ لَيَتِمَّنَّ هَذَا الْأَمْرُ، حَتَّى يَسِيرَ الرَّكَبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ، فَلَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ، وَالذُّنْبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ﴾^(١).

واته: له پێش ئیوه داو له سهردهمانی پێشودا ئیماندار دهسگیرده کراو چالێکی له زهویدا بۆ هه لده که نراو تێی فری دهدرا، پاشان شارێکیان دههینا و دهیاخسته سهر سهری و لاشه یان دهبرى یهوه و دهیانکرد به دوو کهرت هوه. یان به شانهی ئاسنین گۆشت و ئیسقانی داهێنراوه، به لām ئهوه له دینه که ی خۆی دووری نه خستۆته وه.. دهسا به خوا، خوا ئهم دینه ی سهرده خات و هیندهش ئارامی و متمانه دادیت که سوارێک له (صنعا) وه تا (حه زره مهوت) دهروات و له خوا نه بێت له هیچ که سیکی دی ناترسیت و ترسی گورگیش له سهر رانه که ی. به لām ئیوه په له ده که ن.

※

※

※

بێگومان خوا حیکمه تیکی له پشت گشت بارودۆخ و گشت حاله تی که وه ههیه و، هه ل سورپنه ری هه موو گه رد و ونه و، ئاگاداری سه ره تا و کۆتایی یه تی و، رێکخه ری پرووداوو په یوه ندیه کان و شته پێکه وه به ستراوه کانه.

هه ندیک جار دوا ی چه ندین نه وه و سه ده حیکمه تی رووداو ی کمان بۆ ئاشکرا ده بێت، که هاو سه رده مه کانی ئه و پرووداو په ی یان پێ نه بر دووه. له وانه شه هه ندیک کهس پرسیبی تی: (بۆچی؟ خوا یه بۆچی ئه مانه رووده ات؟) ئهم پرسیاره ش ئه و

نهفامی یهیه، که ده‌بیئت مروّفی باوه‌ردار خۆی لێ بپاریزێت، چونکه له سه‌ره‌تاوه ده‌زانێت که حیکمه‌تی‌ک له پشتهی هه‌موو قه‌ده‌ریکه‌وه هه‌یه.

جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ب‌واری تیروانی‌نه‌که‌ی فراوانه‌و، ماوه‌ی سه‌رده‌م و شوێن و بیروباوه‌رو به‌ها و پێوه‌ره‌کانیش دوور مه‌ودان، ئه‌وا هه‌ر ئه‌وه‌نده به‌سه، که سه‌ره‌تا وای لێ بکات بیر له وروژاندنی ئه‌و جوړه پرسیارانه نه‌کاته‌وه، ئیدی به‌وپه‌ری خۆدانه ده‌ست قه‌ده‌ری خواو د‌ل‌نیایی‌یه‌وه له‌گه‌ڵ سووری قه‌ده‌ردا ده‌روات.

بێگومان قورئان چه‌ند د‌ل‌انیکی وای بنیات ده‌نیّت، که ئاماده‌و سازیان ده‌کات بۆ هه‌ل‌گرته‌ی سپارده‌که. ئه‌م د‌ل‌انه‌ش ده‌بیّت هه‌نده پته‌وو به‌هه‌یزو ساغ بن، که له کاتی‌که‌دا هه‌موو شتی‌ک ده‌خه‌نه گه‌رو، به‌رگه‌ی هه‌موو شتی‌کیش ده‌گرن، بۆ هه‌یج شتی‌ک له زه‌ویدا ئاوڕ نه‌ده‌نه‌وه‌و، سه‌یری هه‌یج شتی‌ک نه‌که‌ن، ته‌نها بۆ ر‌وژی د‌وایی ب‌روان. به‌ته‌مای هه‌یج شتی‌کیش نه‌بن، ته‌نها ر‌ه‌زامه‌ندیی خوا نه‌بیّت. به‌ل‌کو د‌ل‌انی‌ک بن، که ئاماده بن ماوه‌ی هه‌موو ژیا‌نی سه‌ر زه‌وی، تا مردن به‌نا‌ره‌حه‌تی و سه‌ختی و بێ‌به‌ش بوون و سزاو قوربانی دانه‌وه ب‌پ‌رن‌و، له‌م زه‌ویه‌شدا هه‌یج پاداشتی‌کی زووتر وه‌رنه‌گرن، هه‌رچه‌نده ئه‌م پاداشته - له هه‌ندی‌ک زه‌ماندا - سه‌رکه‌وته‌نی بانگه‌وازه‌که بیّت و سه‌رکه‌وته‌نی ئیسلام بالاده‌ستی موس‌لمانان بیّت، یان هه‌رچه‌نده ئه‌م پاداشته خه‌یرایه‌ی دنیا، له‌ناوچه‌ونی سه‌ته‌مکارانی‌ش بیّت، که خ‌وای بالاده‌ست و به‌توانا ده‌یانگریت و له‌نیویان ده‌بات، وه‌ک چۆن ئه‌م کاره‌ساته‌ی به‌سه‌ر سه‌ته‌مکارانی پیشیندا هه‌نانه‌و، که په‌یامی خ‌وایان به‌درۆ داده‌نا.

ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر کاتی‌ک ئه‌م د‌له‌ پ‌ر له باوه‌رانه، به‌چاکی ده‌زانن، که هه‌یج ده‌ربازیه‌کی تریان له گه‌شته‌ی ژیا‌نی زه‌وییاندا نه‌یه، ته‌نها ئه‌وه نه‌بیّت، که به‌بێ به‌رامبه‌ر -ئ‌ه‌و به‌رامبه‌ره هه‌رچه‌یه‌که بیّت- ده‌بیّت به‌خشن‌و، ته‌نها چاوه‌ری‌ی ژیا‌نی ئاخه‌ره‌ت ب‌که‌ن بۆ جیا‌کردنه‌وه‌ی حه‌ق و نا‌هه‌ق له یه‌که‌تری. هه‌روه‌ها ته‌نانه‌ت کاتی‌ک ئه‌م د‌ل‌انه ر‌استی نه‌یت و ئامانجی خ‌وایان به‌دی‌کرد و خواش ئه‌وه‌ی لێ به‌دی کردن، که له‌سه‌ر به‌یعه‌ت و به‌ل‌ی‌نی خ‌وایان نه‌یه‌تی راست و پاکیان هه‌یه‌و، له‌سه‌ر ئه‌و بنچینه‌یه‌ش سه‌رکه‌وته‌نی له زه‌ویدا پ‌یدا‌ن‌و، کردنی به‌سپارده‌یه‌که

له سهريان. نهك بۆ خۆيان، بهلكو دهبيت سپاردەى بهرنامهى خوايى بگهيهزنو، شايستهى گهياندى نهمانهش بن، لهو كاتهوهى بهليني هيچ دهسكهوتىكى دنياشيان پي نه دراوه و بۆ دهسكهوتىكى بهخشاوى زهويشيان نهروانيوه، نهوسا دهردهكهويت، كه ئهم دلانه تهنهها بۆ خوا ساغو يه كلابونتهوه و به راستيش زانيويانه، كه له دنيا دا به ته مای هيچ پاداشتێك نابن تهنهها رهزامه ندى خوا نه بيت. جا ههموو ئهو نايه تانهش، كه باسى سهركهوتنيان تيدا كراوه، باسى دهسكهوتهكانو باسى سزای خوا بۆ موشريكو بي باوه پان له سر دهستی باوه پداران كراوه، له شاری مهدينه ئهو نايه تانه هاتونه ته خواره وه. واته دواى ئهو بانگه وازه وه، دواى ئه وهى مه سه له و كاروباره كان له دهر وهى بهرنامهى مرۆفى باوه پدارو چاوه پوانى و روانينيدا بووه، ئيدى سهركهوتنه كesh خۆى هاتووه، چونكه خواستى خوا وای گهياندووه، كه ئهم مه نه هه واقيعيه تىكى له ژيانى مرۆفایه تيدا هه بيتو، له وي نه يه كى كرده يى (عملى) دهستنيشان كراوا، كه ههموو نه وه كان (أجبال) دهيينن، بريارى له سر ده دات. چونكه ئهو سهركهوتنه -وهك پاداشتىكى ماندووبوون و نا په حه تى و قوربانيدان و نازاره كانى سزاو ئه شكه نه خواردن- نه هاتووه، بهلكو به بريارىك له قه ده رى خوا وه هاتووه، كه حيكمه تى كيشى له پشته وه يه و، ئيستاش هه ولى به ديي كردنى ده ده ين.

هه مديسان ئهم ئاو پدان وه يه، شايستهى سه رنج دان و ليورد بوونه وهى بانگه وازكارانى پتي خوايه له هه ر ناوچه و سه رده مو، هه ر نه وه يه كى گرۆى به شه ريدا. هه ر ئه مه ش تواناى ئه وهى هه يه، كه مه شخه ل و رو به نده كانى ريگا كه (معالم الطريق) يان به روونى و، به بى ته مو مژ پيشان بداتو، هه نگا وه كانى ئهو ئيماندارانه ش جيگير كات، كه ده يانه ويت ريگا كه به ره و كو تا يى يه كه ي بېرن -سا ئيتر ئهم كو تا يى يه هه رچۆنيكيش بيت-، ئه وساش قه ده رى خوا له سه ر بانگه وازه كه يان و له سه ر خويشيان به و ره نگه ده بيت، كه خوا ده بخوازي ت.

بۆيه ئهم ئيمانداره بانگه وازكارانه ش، له كاتى رويشتنياندا به و ريگا خويناو ييه دا، كه -به كه لله سه ره كان و لاشه پارچه پارچه بووه كانو، به عه ره قو

خوین- پراخراوه، بۆ هیچ سههرکهوتنیك یان زال بوونیك ناروانن، یان بۆ هیچ خالینکی جیاکهرهوهی نیوانی ههق و ناههقیش لهم زهوییهدا، ناروانن. بهلام تهگهر خواش خواستی وابیت شتیك له مانه - له سههرکهوتن، زال بوون، خالی جیاکهرهوهی نیوان ههق و ناههق- به بانگهوازه که ی و دینه که ی خو ی ببه خشیئت، ئەوا ئەم خواسته ی خوا- نهك وهك پاداشتیك له سههر ئازارو ئەشکهنج و قوربانیدان- به دی دیت، نهخیر، چونکه ژیا نی سههر زهوی خانه ی پاداشتدانه وه نیه، به لکو به دی هاتنیکی قهدهری خوا یه له کاروباری بانگهوازه که ی و، مه نه هه که یدا، که له سههردهستی چهند که سیك له بهنده کانی به ئەنجامی دهگهیه نیئت تا کو به ویستی دانیانه ی خو ی کاریکیان پی پراهیی بکات. ئەوانیش ئەم خواسته به شخندانیه ی خویان له دنیا دا به سه، که ئەم ژیا نه له بهرام به ریدا سووک و سانا ده بیته وه ههر پرو داویکی تری گه شتی ژیا نی زهویش، له خو شی و ناخو شیدا، ههر سووک و سانا بی به ها ده بیئت.

* * *

حه قیقه تیکی دی هیه، که پرسته یه که له ئایه ته کانی تایبهت به لیکدانه وه و به دوا دا چوونی قورئان له سههر چیرۆکی (هاوه لانی چاله گه وره که) ئاماژه ی بۆ ده کات، که له فهرما یشته که ی خوادایه: ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸۱﴾ البروج، واته: ئەوانه بۆیه رقیان له باوه رداره کان هه ستاو به و شیوه یه داخی دل ی خو یان پی رشتن، چونکه باوه ریان به خوا ی سهروه رو سو پاسکرا و هینابوو.

جا ئەو حه قیقه ته ی، که ئەم ئایه ته ئاماژه ی بۆ ده کات، که پیویسته باوه ردارانی بانگهوازکار بۆ لای خوا له گشت خا ک و نه وه یه کدا لی ی ورد بینه وه، ئەوه یه بیگومان جهنگی نیوان باوه رداران و ناحه زانیان له بنج و بناواندا جهنگیکی ئایدیۆلۆژی-عه قیده یی-یه و، له راستیدا له سههر هیچ شتیکی دی نیه.

ناحه زانېشيان تەنھا لەسەر باوەرو ئيماندارييتى يەكەيه، كه سزاو ئازار به باوەرداران دهگەيه نەو، تەنھا بههۆى عەقيدەشەو هيه، كه لىيان پەست و توورە دەبن.

بىنگومان ئەمە جەنگيكي سياسي نيه، جەنگيكي ئابووريش نيه، جەنگيكي نەتەوايه تى و رەگەزپەرستيش نيه، خۆ ئەگەر جەنگە كه لەسەر يەككە لەو لايەنانە بوايه، ئەوا راوەستاندى ئاسان دەبوو، چارەسەرى هەر گەرفتيكي تريشى هەر ئاسان دەبوو. بەلام له بنەرەت و كرۆكى خۇيدا جەنگيكي عەقيدەيى يه، سا ئيتە يان (كفر) بالادەست دەييت، يان (ئيمان)، هەروەها يان (جەهل و نەفامى) بالادەست دەييت، يان (ئيسلام) ..

ئەو هەبوو له سەردەمى سەرەتاي ئيسلاميشدا گەورە موشرىكانى قورپەيش، هەموو جۆرە مال و سامان و كەرەسەيه كى فريودەرى دنيايان دەخستە خزمەتى پىغەمبەرى خواوە ﷺ له بەرامبەرى تاكه يەك شتدا، ئەو هەبوو، كه واز له جەنگە عەقيدەيى يەكەى بىييت، ئەو دا خاوييتەو و سازش بكات. خۆ ئەگەر -حاشا و دوور له پرووى پىغەمبەر ﷺ- وەلامى تۆزقالتىك لەو خواستانەى ئەوانى بدايەتەو، ئەوا له زەمىنەى واقيعدا، جەنگيكي لەنيوان خۆى و ئەواندا نەدەما.

بەراستى ئەمەش مەسەلەى عەقيدەيه، جەنگى عەقيدەيه، پىويستە باوەرداران هەركاتىك پووبەرووى دوژمنىكيان دەبنەو به چاكي دەرکى پىبەكن. چونكه ئەو تەنھا لەبەر ئەو عەقيدەيه دژايەتیی دەرکيت، دژايەتیشيان دەكات (لَا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ). هەروەها پىويستە ئيمانداران لەم جەنگەدا تەنھا گوێرايەل و ملەكەجى خوا بن.

لەوانەشە دوژمنانى باوەرداران، ئالايەكى ترى غەيرە عەقيدە له جەنگەكەدا بەرزكەنەو، وەك ئالايەكى ئابوورى، يان سياسى، يان رەگەزپەرستىي نەتەوايه تى، تاكو حەقيقەتى جەنگەكە له باوەرداران هەلگيرنەو، بلىسەى عەقيدەش له رۆحياندا بکوژيئنەو. بۆيه ئەرکى باوەردارانيش ئەو هيه، كه بەو هەلنەخەلەتین، دەييت بشزانن، كه ئەو هەلگيرنەو هيه كى هەقە بۆ سەر بارى ناھەق بۆ

مه‌به‌ستیکی پنهانی. جا ئهو كه‌سه‌ش، كه ئالاو دروشمی جه‌نگه‌كان ده‌گۆڕی‌ت، له‌پاستیدا ده‌یه‌وێت باوه‌رداران به‌و جۆره‌ فریو بدات، كه له‌ چه‌كمی راسته‌قینه‌ی سه‌ركه‌وتن دووریان خاته‌وه‌، سا ئیتر هه‌ر جۆره‌ سه‌ركه‌وتنێك بی‌ت، سه‌ركه‌وتنی لایه‌نی پۆچی وه‌ك بۆ باوه‌رداران له‌ پووداوی چاله‌گه‌وره‌كه‌ پوویدا، یان سه‌روه‌ری و بالا‌ده‌ستی- كه له‌ سه‌ركه‌وتنی پۆچییه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوه‌- وه‌ك ئه‌وه‌ی بۆ نه‌وه‌ی یه‌كه‌می موسلمانان پوویدا.

ئیمه‌ش له‌ سه‌رده‌می ئه‌م‌پروماندا غونه‌یه‌ك له‌ شیواندنێ ئالاو دروشمه‌كان ده‌بینین وه‌ك هه‌ول‌دانیه‌کی خاچه‌رستی جیهانی، به‌وه‌ش ده‌یه‌وێت باری راستی جه‌نگه‌كه‌مان لێ ئاوه‌ژوو كاتو، می‌ژووش بشیوینێتو، ئیددیعی ئه‌وه‌مان له‌لا بکه‌ن، گوايه جه‌نگه‌كانی خاچه‌رستان بۆ په‌رده‌پۆشی داگیرکاری بووه‌.. نه‌خێر.. له‌پاستیدا داگیركه‌ر لهم سه‌رده‌مانه‌ی دوایدا، ده‌ركه‌وت بۆ په‌رده‌پۆشی ئه‌و گیانی خاچه‌رستییه‌ بوو، كه نه‌یده‌توانی وه‌ك سه‌ده‌كانی ئاوه‌راست خۆی پیشان بدات! كه له‌و سه‌دانده‌ له‌سه‌ر گاشه‌به‌ردی عه‌قیده‌و به‌ سه‌ركردایه‌تی موسلمانان، له‌ گشت جۆره‌ تیره‌و په‌گه‌زو نه‌ته‌وه‌یه‌ك، به‌زی و تێكشكا، له‌و سه‌ركردانه (صلاح الدین)ی كوردیو، (تۆران شا)ی مه‌ملوکی، ئه‌و سه‌ركردانه‌ی لایه‌نی نه‌ته‌وايه‌تیان فه‌رامۆش كرده‌وه‌و، عه‌قیده‌و بیروباوه‌ریان به‌دیار خسته‌وه‌، له‌ژێر ئالا‌ی عه‌قیده‌كه‌شیاندا سه‌ركه‌وتون.

﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾﴾ البروج

به‌راستی خواش له‌مه‌دا راستی فه‌رمووه‌و، هه‌ر فه‌رمایشتی خوا راسته‌و، چه‌واشه‌كارانو فریوده‌رانیش درۆ ده‌که‌نو، هه‌موو ئالاو دروشم ئیددیعاکانیان بۆ چه‌واشه‌کاری و فریودانه‌.

وتەى كۆتایى

بەم پەنگە كۆتایى دێنن بەو وتە و لێدانەمان - هێندەى كە خوا بەقەدەرى خۆى بۆى دانابووین - دەربارەى (چیرۆكەكانى پیشینان لە قورئاندا)، لەم بەشەى سێیەمدا، بەم بەشە كۆتایى دێنن بەو نوسین و لێكۆڵینەوێمان دەربارەى ئەو چیرۆكە.

لەم بەشەدا دەربارەى ئەم هەشت چیرۆكە دواين:

یەكەم: چیرۆكى هاروت و ماروت لە سوورەتى (البقرة)دا.

دووەم: چیرۆكى ئەو پیاوێى بەلای شارۆچكەكەدا تێپەڕى، هەر لە سوورەتى (البقرة)دا.

سێیەم: چیرۆكى هەردوو كۆرەكەى ئادەم، لە سوورەتى (المائدة)دا.
چوارەم: چیرۆكى ئەو كەسەى خۆى لە پەپەرەو كردنى ئایەتەكانى خوا دامالێ، لە سوورەتى (الاعراف)دا.

پێنجەم: چیرۆكى (لوقمان) لە سوورەتى (لقمان)دا.

شەشەم: چیرۆكى (سەبەء) لە سوورەتى (سبأ)دا.

هەوتەم: چیرۆكى دانىشتوانى شارۆچكەكە، لە سوورەتى (یس)دا.

هەشتەم: چیرۆكى (هاوێلانى چالە گەورەكە) لە سوورەتى (البروج)دا.

بەراستى هەلویست و تێپارمانەكان لە ئاست ئەو چیرۆكانەدا درێژ بوون، سەرئێشتا لێدان و تێپروانىنىش لێیان ورد و قوول بوون، ئەو وانە و دەرسانەش لێیان دەرھێنرا، زۆر هەمەلایەنە بوون، ئاماژە و پێنمایى یە سروودبەخشەكانیشیان کاریگەر و سەرئێشتا پراگەش بوون، سوپاس بۆ خوا.

ئیمه ئیددیعیای ئهوه بۆ خۆمان ناکهین، که له ههر وتهیه کماندا راستیمان پیکابیت، چونکه ههله نهکردن و پارێزراوی (عصمه) تهنها بۆ پیغه مبهری خوا بووه وَعَلَى اللَّهِ تهواویی و رێک و پیکیش له گشت لایه نیکه وه تهنها بۆ خوای بالادهسته، کاری ئیمهش ئهوهیه، که ههول و کۆششمان تیا دا کردووه و له سه ر راستی و پیکانی حهقیقهت سوور بووین، جا نهگه ر ههله شمان کردیبت، ئهوه بیکومان ههلهیهکی به نهقهست و به مبهسته نهبووه، به لکو له دیارده لکینراوه کانی ئه و لاوازییه مرویی یه مانه وهیه که به هه موو مرو فیکه وه لکاوه.

ههروه ها ئیمه ئیددیعیای ئهوه ناکهین، که په مان هاویشتیبت بۆ هه موو ئه و ده رس و رێنمایی و په ندو ئامۆزگاری و وته نهسته ق و ئاماژه و سه رنج و ئاراستانه ی که له و چیرۆکانه وه ده رده هیتریت، به لکو ئه وه ی وهرمان گرتووه لییانه وه، تهنها مشتیککی خه واریکه و، به شیککی که مه له و گه نجینه زۆرو ده وله مه ندو فره یه ی قورئان. قورئانیش فی ر ئه وه ی کردووین که به گیانیکی له خۆبوردانه وه له خوا بیاریینه وه و بلی ئین (خوایه زانستی زیاترمان پێ ببه خشه) و، که م و کورتی و نه زانی و که میی زانست و زانیاری ئیمه ی بۆ ده ر خستووین، که فه رموویه تی: ﴿وَمَا أُوتِیْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٨٥) الإسراء، واته: ئیوه تهنها پرێکی که متان له زانست و زانیاری پێ دراوه.

ئیمه داواکارین له خوشک و برایانمان - له شوینکه وتوانی قورئان و سه ربازانی قورئان- که هه لویسته ی درێژ له ئاست ئه م چیرۆکانه ی نیو قورئاندا بکه ن و، سه رنجی قوولی ان لی بده ن، ئیدی ئه وانی ش هه لویسته له ئاست ئه و ده سه ته واژانه ده که ن که ئیمه هه لویسته مان له ئاستیاندا کردووه، دیاره به م پێیه ئه وان ده رس و په ندی تری لی ده ردین، که ئیمه لییمان ده رنه هیناوه، ههروه ها ئاو ر له هه ندیک شتی تریان تیا دا ده دهنه وه، که ئیمه ئاو رمان لی نه دا بیته وه.

ئايەتەكانى قورئانیش بەر پېنمىيى و پەندو وانە و ئاماژە و سەرگوزەشتە و تە
نەستەق و ئاراستە كارىيانەيانە و گەنجىنەيەكن كە ھەرگىز نابرىتە وەو، دەريايەكن
كە ھەرگىز وشك ناكات و، كارىزىكى سازگارىشن، كە ھەرگىز ئاوى لىئ نابرىت و،
بەخشىكى بەردەوام و تازەبوو وەشن تاكو پۆژى قىامەت.

ئىمەش لە خوا دەپارپىنەو كە نىعمەتى ژيانمان لە سايەى قورئاندا لەسەر
بەردەوام كات و لە خىرو بەرەكەت و واتە قوولەكانىمان بە لىشاو بەسەردا برېژىت و،
لە فتوحات و كردنەوى دلائ و ولاتاندا، دەرگاي رەحمەتقان لىئ بكتە وەو، ئەم
قورئانە پىرۆزو خۆشەويستەش، بكتە بەھارى دلەكانمان و، پوونايكى
سىنەكانمان و، نەمانى خەمەكانمان و، رەوينەوى پەژارەكانمان و، بواری خویندەنەوى
قورئانىشمان، لە كاتە ناسكەكانى شەوگار و كاتە سەرەتا و كۆتايىيەكانى پۆژگاردا
بۆ برەخسىنىت، ئەو مەسەلانەش، كە لە قورئاندا نەمانزانيو، زانستى
ھەمويانمان فىركات و، ئەو پىرىشمان چوو بە بىرمانى بىننىتە وەو، بىشيكاتە
بەلگەيەك بۆمان لە پۆژى قىامەتدا.

ئىدى ھەر سوپاس بۆ ئەو خوايەى، كە بە نىعمەتى ئەو، ھەموو كارە
چاكەكانىش بەدىي دىن.. سلاو دروودى بىپايانىش بۆ سەر گىيانى گەورەمان،
پىغەمبەرى نەخويندەوارى خوا، محمد ﷺ.

سەرچاوهكان

- ١ - أصحاب الأخدود، لرفاعي سرور. دار نشر التراث العربي - القاهرة - ١٩٧٧م.
- ٢ - البداية والنهاية، للإمام ابن كثير. مكتبة المعارف - بيروت - الطبعة الأولى ١٩٦٦م.
- ٣ - تفسير القرآن الحكيم «تفسير المنار»، لرشيد رضا. دارالمعرفة - بيروت - الطبعة الثانية - بدون تاريخ.
- ٤ - التفسير الكبير، للإمام الرازي. دار الكتب العلمية - طهران - بدون تاريخ.
- ٥ - جامع البيان عن تأويل أي القرآن، للإمام ابن جرير الطبري. تحقيق محمود شاکر - دار المعارف - مصر - بدون تاريخ.
- ٦ - الجامع لأحكام القرآن، للإمام القرطبي. دار الكتاب العربي بمصر - الطبعة الثالثة ١٩٦٧م.
- ٧ - حجة القراءات، لابن زنجلة - تحقيق سعيد الأفغاني. مؤسسة الرسالة - بيروت - الطبعة الثالثة ١٩٨٢م.
- ٨ - الدر المنثور في التفسير بالمأثور، لجلال الدين السيوطي. دار الفكر - بيروت - الطبعة الأولى ١٩٨٣م.
- ٩ - الروض الأنف شرح سيرة ابن هشام، للإمام السهيلي - تحقيق عبد الرحمن الوكيل. دار الكتب العربية - مصر - بدون تاريخ.
- ١٠ - شرح النووي على مسلم، للإمام النووي. المكتبة المصرية ومطبعتها - القاهرة - بدون تاريخ.
- ١١ - صحيح الإمام مسلم، بعناية محمد فؤاد عبد الباقي. دار الفكر - بيروت - بدون تاريخ.

- ۱۲ - صفحات من صبر العلماء على شدائد العلم والتحصيل، لعبد الفتاح أبو غدة. مكتب نشر المطبوعات الإسلامية - ۱۳۹۱هـ - ۱۹۷۱م.
- ۱۳ - عرائس المجالس في قصص الأنبياء، لأبي إسحاق الثعلبي. المكتبة الثقافية - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۴ - عمدة التفسير عن الحافظ ابن كثير، لأحمد شاكر. دار المعارف بمصر - بدون تاريخ.
- ۱۵ - غرائب القرآن ورغائب الفرقان، للقمي النيسابوري - تحقيق إبراهيم عطوة عوض. طبعة مصطفى الحلبي بمصر ۱۳۸۱هـ - ۱۹۶۲م.
- ۱۶ - فتح الباري بشرح صحيح البخاري، لابن حجر العسقلاني - بعناية محمد فؤاد عبد الباقي. دار المعرفة - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۷ - في ظلال القرآن، لسيد قطب. دار الشروق - الطبعة العاشرة ۱۴۰۰هـ - ۱۹۸۰م.
- ۱۸ - الكشاف، للزخشري. دار الفكر - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۹ - مسند الإمام أحمد بن حنبل، تحقيق أحمد شاكر. دار المعارف بمصر ۱۳۷۷هـ - ۱۹۵۸م.
- ۲۰ - معالم في الطريق، لسيد قطب. دار دمشق - بدون تاريخ.
- ۲۱ - المفردات في غريب القرآن، للراغب الأصفهاني - تحقيق محمد سيد كيلاني. طبعة مصطفى الحلبي بمصر ۱۳۸۱هـ - ۱۹۶۱م.
- ۲۲ - ملاك التأويل القاطع لذوي الإلحاد، لأبي جعفر بن الزبير الغرناطي - تحقيق د. محمود كامل أحمد. دار النهضة العربية - بيروت - ۱۴۰۵هـ - ۱۹۸۵م.

نیوهرۆک

- پێشه‌کی ٥
- چیرۆکی یه‌که‌م : چیرۆکی هاروت و مارووت** ١١
- واتاکانی وشه‌ نامۆکان ١٣
- چهند قسه‌وباسیکی ئیسرائیلی له‌سه‌ر نهم چیرۆکه‌: ١٥
- زانا ساغکه‌ره‌وه‌و لیکۆلپاره‌کان شه‌و ده‌قانه‌ی ئیسرائیلیات ره‌ت ده‌که‌نمه‌ ١٧
- که‌واته‌ به‌سه‌ره‌اته‌که‌یان چۆنه‌؟! ٢٢
- جووله‌که‌کان واز له‌ هه‌ق دێنن بۆ ناهاق ٢٥
- شه‌یتانه‌کانو، سیحریازیو، سوله‌یمان (سلاوی لی‌ییت) ٢٨
- تیشکیک له‌سه‌ر گێڕانه‌وه‌که‌ی (ابن عباس) ٢٩
- شه‌یتانه‌کان کی‌بوون؟ ٣٠
- مانای ﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ﴾ ٣٢
- سیحر کفره‌و سیحریاز کافره ٣٥
- ئایا ئامرازی (ما) له‌ ئایه‌ته‌که‌دا (نافیه)، یان (موصوله‌)? ٣٧
- چۆن فریشته‌کان خه‌لکیان فیتری سیحر کردوه‌؟! ٤٠
- دیاری کردنی ئامرازی (ما) له‌ ئایه‌ته‌که‌دا ٤٢
- جوړه‌کانی سیحر ٤٤
- ئایا سیحر کاریگه‌ری هه‌یه‌؟ یان خه‌یالاندنی‌که‌؟ ٤٧
- سیحر کردن له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ٥٠
- سیحری ره‌وا ((ان من البیان لِسحرا)) ٥٩
- پیاوو ئافره‌ت“ هه‌ریه‌که‌یان هاوسه‌ری یه‌کترن ٦٦
- سیحریاز (ژنو پیاو) له‌ یه‌ک ده‌کات ٦٩
- سیحر به‌ خواستی خوا زیان ده‌گه‌یه‌نیّت ٧٣
- زانستی زیانبه‌خش ٧٦
- "لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ" ٧٩
- چیرۆکی دووه‌م : چیرۆکی شه‌و پیاوه‌ی که‌ به‌لای شارۆچکه‌که‌دا تیپه‌ری** ٨٣

- دریژه پیدانی نهم چیرۆکه له دهقه ئیسرایلی یه کانهوهیه ٨٤
- بیروپای (طبری) له سهر نهو شیکارو دریژه پیدانه ٩٠
- بیروپای (سید قطب) له سهر نهم چیرۆکه ٩٢
- نهو باسهی که چیرۆکه کهی تیدا هاتوه ٩٣
- " اَنۡی یٰحٰی، هٰذِهِ اللّٰهُ بَعَدَ مَوْتِهَا " ٩٥
- چهند موعجیزهیه که له چیرۆکه ٩٨
- مردنی پیاه، مردنیککی تایبهتی بووه ١٠١
- چهند به لگهیه که له سهر زیندوو کردنهوه له قورئاندا ١٠٥
- چهند جۆره خۆتندنهوهیه که بۆ وشهکانی نهم نایهته ١١٠
- پیاهه که بۆ کام ئیسقانهی دهروانی؟! ١١٥
- زانست دواي پروون بوونهوه ١١٨
- (سید قطب) بهرپرچی مهتریالیستهکان دهاتهوه ١٢٠
- چیرۆکی سێیهم : چیرۆکی ههردوو کۆره کهی ئادهم** ١٢٣
- سهرکهوتنی شهیتان له فریودانی کۆره کهی ئادهم دا ١٢٥
- چیرۆکه که له دهقه ئیسرایلییه کاند ١٢٧
- ره تکردهوهی نهم دهقه ئیسرایلییه ١٣٣
- دوو کۆره کهی ئادهم له پشتی خۆی بوون ١٣٥
- مانای (گیڕانهوهی چیرۆکه که به ههق) ١٣٨
- پهسندبوونی قوربانی له یه کیکیان ١٣٩
- کینهی قین له دل له وتهی (لَا قُلْتُكَ) دا ١٤١
- نهریتی (هابیل) ی برای له وه لامی هه ره شه کهیدا ١٤٢
- " اِنَّمَا يَقْبَلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ " ١٤٥
- مرۆفی باوهردار بیر له کوشتنی برا کهی ناکاتهوه ١٤٩
- هۆی چی بوو که (هابیل) برا کهی نه ده کوشت؟! ١٥١
- واتای هه لگرتنی ئۆبالی ههردوو گونا هه که ١٥٣
- له لیکندهوهی دهروونی یهوه: (دهروونی خۆی هانی دابوو) ١٥٥

- ١٥٩..... " فَقَالُوا ".....
- ١٦٠..... زیانه دیار و بێ سنووره کانی تاوانباره که له کوشتنی براکهیدا
- ١٦٣..... قهله پرهش بکوژی دهستهوسان فێر دهکات.....
- ١٦٦..... پهشیمان بوونهوهی بکوژهکه.....
- ١٦٦..... پهشیمان بوونهوهی کهسیکی دهستهوسان و.....
- ١٦٦..... خهساره قهنده، نهک پهشیمانیی کهسیکی تۆبهکار.....
- ١٦٨..... واتاکانی ﴿فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾ و ﴿فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾.....
- ١٧١..... (كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ) .. بۆچی بووه به یاسا لهسهه گهلی بهنی ئیسرائیل؟!.....
- ١٧٣..... کورتهی گرنگترین وانهی نهم چیرۆکه.....
- ١٧٧..... **چیرۆکی چوارهم : چیرۆکی نهو کهسهی خۆی له پهیرهوگردنی**.....
- ١٧٧..... نایهتهکانی خوا دامالێ.....
- ١٧٧..... کورتهی مانای نایهتهکان به کوردی.....
- ١٨١..... رهتکردنهوهی نهو دهقه ههلبهستراوانهی ئیسراییلییهکان.....
- ١٨٣..... ههلوێستی پیشهوا (سید قطب) بهرامبهه بهو جوهره لیکدانهوانه.....
- ١٨٥..... چهند نهزانراویک لهم چیرۆکهدا.....
- ١٨٧..... لایهنه جوانهکانی وینهگرتهی هونهریبانه لهم چیرۆکهدا.....
- ١٩٢..... (سید قطب) و .. رهههندی واقعیبانهی نهم چیرۆکه.....
- ١٩٧..... ئیمان و پێستی مرووف.....
- ١٩٩..... ناکامی پشتگویی خستنی ههق و شوێنکهوتنی ئارهزوو.....
- ٢٠١..... ڕینگهی بهرزبوونهوهو، ڕینگهی ڕۆچوون.....
- ٢٠٣..... بۆچی سهگ هه میسه له زمان دهڕکێشان و هه ناسه برکی دایه؟.....
- ٢٠٤..... رازی چواندن به سهگ و گوێدریژ.....
- ٢٠٧..... کهی زانست خاوهنه کهی له کهوتن دهپاریتیت؟.....
- ٢١٠..... بۆ کوژتایی چیرۆکهکه.....
- ٢١٠..... شیعیکی زانای سهبرهزو پایه دار (جورجانی).....
- ٢١٠..... بهناوی (العالم الأبی).....
- ٢١٣..... **چیرۆکی پینجههه : چیرۆکی لوقمان**.....

- ٢١٥..... چەند وتەیهکی هەلبەستراوی ئیسرائیلی لەسەر ئەم چیرۆکە
 ٢٢٠..... هەندیک لەو پەندو حیکمەتانەی دراوەتە پال لوقمان
 ٢٢٥..... چەند لایەنێکی شارراوە لە چیرۆکی لوقمان دا
 ٢٢٧..... واتای چەند وشەیهکی پر مانای نێو نایەتەکان
 ٢٢٨..... لوقمان وەك گێڕەرەوەی عەقیدە
 ٢٢٩..... لوقمانی داناو، دانایی
 ٢٣١..... دانایی لە قورئاندا
 ٢٣٥..... دانایی و... سوپاس
 ٢٣٨..... نامۆزگاری باوک بۆ کۆرەکی
 ٢٤٠..... نامۆزگارییهکانی لوقمان بۆ کۆرەکی
 ٢٤٩..... چەند سەرغێک لەسەر نایەتەکانی چیرۆکە
 ٢٦٣..... **چیرۆکی شەشەم : چیرۆکی سەبە**
 ٢٦٥..... شیکاری چەند وشەیهکی گران و نامۆز نایەتەکان
 ٢٦٧..... وتەیهک لەسەر چیرۆکی سەبە
 ٢٧٣..... شازنی (سەبە) لە سوورەتی (النمل)دا
 ٢٧٨..... چەند هیماو ناماژەیک لەو نایەتەکانە
 ٢٩٥..... پوختەی بەسەرھاتی سولەیمان لەگەڵ شازنی (سەبە)دا
 ٢٩٦..... باسی چیرۆکە لە سوورەتی (سەبە)دا
 ٢٩٨..... فەرموودەیهکی صحیح لەسەر چیرۆکی (سەبە)
 ٢٩٩..... (سەبە) بەلگەیهکە
 ٣٠٠..... نیعمەتەکانی خوا بۆ گەلی (سەبە)
 ٣٠١..... باخی بێباوەڕان لە دنیا دا براوە و لەناوچوووە
 ٣٠٤..... (کلوا واشکروا)
 ٣٠٧..... " فَأَعْرِضُوا فَأَرْسَلْنَا "
 ٣٠٩..... ئامرازی لەناوبردنی گەلی (سەبە) بە نیعمەتێکی پێدراویان بوو (بە لافاوی بەنداوەکە)
 ٣١١..... جیگرەوی تال
 ٣١٤..... سزادانیان بەھۆی ستمکاری و بێباوەڕییانەو بوو

- ۳۱۷..... "وَهَلْ يُجِزِي إِلَّا الْكَافِرُ"
- ۳۱۹..... سه‌به‌نی یه‌كان په‌ندیان له‌ کاره‌ساته‌که‌یان وه‌رنه‌گرت
- ۳۲۴..... سه‌به‌نی یه‌كان بوون به‌ په‌ندو قسه‌وباسی خه‌لکی
- ۳۲۷..... له‌ چیرۆکی سه‌به‌ه دا چه‌ند به‌لگه‌و نیشانه‌یه‌که‌ هه‌یه
- ۳۲۹..... به‌لگه‌کان بۆ هه‌موو ئارامگرو سوپاسگوزاریکن
- ۳۳۳..... ئیبلیس توانی گه‌لی (سه‌به‌ه) فریو بدات
- ۳۳۹..... **چیرۆکی هه‌وته‌م: چیرۆکی دانیشتوانی ناوه‌دانی یه‌که‌ (قصه‌ أصحاب القرية)**
- ۳۴۰..... پوخته‌ی واتای نایه‌ته‌که‌کان به‌ کوردی
- ۳۴۲..... چه‌ند وته‌یه‌کی ده‌سته‌هه‌ستی جووله‌که‌کان (اسرائیلیات) له‌سه‌ر نه‌م چیرۆکه‌
- ۳۴۶..... چه‌ند لایه‌نێکی نادیار له‌ چیرۆکه‌که‌دا
- ۳۴۸..... یادو بۆنه‌ی هاتنی چیرۆکه‌که‌ له‌ سووره‌تی (یاء سین)دا
- ۳۵۱..... چیرۆکه‌که‌ دوو دیمه‌نه‌
- ۳۵۲..... هه‌لوێسته‌یه‌که‌ له‌ ناست مشتومری نێوان نێرراوه‌کانی خواو خه‌لکی ناوچه‌که‌دا
- ۳۶۸..... له‌گه‌ڵ پیاوه‌ ئیمانداره‌که‌، له‌ سه‌رخستنی نێرراوه‌کان دا
- ۳۹۹..... **چیرۆکی هه‌شته‌م: چیرۆکی خاوه‌نانی چاله‌که‌ (اصحاب الاخلود)**
- ۴۰۰..... پوخته‌ی مانای نایه‌ته‌که‌کانی نه‌م سووره‌ته‌
- ۴۰۱..... چه‌ند ناوێک له‌ نایه‌ته‌که‌نه‌وه‌
- ۴۸۷..... وته‌ی کۆتایی
- ۴۹۰..... سه‌رچاوه‌کان
- ۴۹۴..... نێوه‌ڕۆک

منتدى اقراء الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

قصص السابقين في القرآن

دكتور صلاح عبد الفتاح الخولي

نویسنده کی تہ فہر

ڈاکٹر صلاح عبد الفتاح الخولي

www.al-tafseer.com
E-mail: tafseer@yaho.com
al-tafseer@hotmail.com

مہوتہ شہابی دادگا ایزو ٹیٹی شیری ہاؤس
ت: 2230908 - 2221695 - 2518138
موبائل: 07701387291 07504605122